

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN -

398574-C

~~NEU~~

NICHT
AUSHEBEN!

UMSIGNIEREN AUF

MF 1.097

Österreichische Nationalbibliothek

+Z203072509

ПРАВДА

ПИСЬМО
НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

РОЧНИКЪ ПЕРШИЙ

1867.

Видаватель и редакторъ: *Лонгинъ Лукашевичъ.*

398,574-C.10a-

1

1867

ЛВІВЪ.

Зъ друкарні Ставропигійської.

Підъ зарядомъ Ст. Гучковського.

~~398,574-C~~

PERIOD.

Де що є?

Поезні.

- П...:* Мое бажання Ч. 1.
Данило Млака: Думка Ч. 1., Думка Ч. 8., Думка Ч. 13., Думка Ч. 23., Думка Ч. 25., Братамъ Ч. 27.
Осшайб Левицький: Наша надія Ч. 2., Напастинкамъ Ч. 3.
Є. Згарський: До „Правди“ Ч. 4., До любви Ч. 9.
О. К. По...: До небоги Ч. 5.
Сироша: До братівъ товаришівъ по долі (прологъ до поеми „Острожниківъ“) Ч. 6., Частина XVIII. зъ поеми „Острожниківъ“ Ч. 10., Частина XVI. и XVII. зъ поеми „Острожниківъ“ Ч. 19., Частина XIX, XX и XXI зъ поеми „Острожниківъ“ Ч. 22., Пісня Ч. 16.
Полшавець: Думка Ч. 7.
О. Я. Кониський: У селі Ч. 12., Частина зъ поеми „Войнаровський“ Ч. 14., Частина зъ поеми „Войнаровський“ Ч. 21.
Тарасъ Шевченко: Петро Дорошенко Ч. 15., Павло Кравченко-Наливайко Ч. 17., Зъ Колишніго Ч. 18., Думка Ч. 20., Марку Вовчку Ч. 62.
Володимиръ Шашкевичъ: Чого серце бється? Ч. 11.
Вервиголя: На смерть С...а С...а М—к—а. Ч. 17.
Мовчій: Чумаць Ч. 24.
Гешманець: Козакъ Ч. 27.

Повісти и Оповідання.

- Олекса Сшороженко:* Дорошъ Ч. 1—2.
О. Федьковичъ: Опришокъ Ч. 1., Безталанне заоханне Ч. 4.
П. О. Кулішъ: Майоръ Ч. 3—20.

- Марко Вовчокъ:* Кармелюкъ Ч. 21—24.
Мишро Олельковичъ: Пьяниця Ч. 25—27.
— — —: Задніпрянські приказки: Слизьколяника Ч. 14—15, Дворка Ч. 27.

Зъ народніхъ устъ.

- Иванъ Руїна:* Про зозуль, посмітюхъ и гадюкъ Ч. 22.
Семенъ Войшокъ: Про гадюкъ Ч. 23.

Розправи историчні, етнографичні, критичні, языкословні и таке инше.

- Н. Кощомаровъ:* Короткий обзиръ исторні руського народа відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Б. Хмільницького Ч. 2—6., Козацький гетьманъ Криштофъ Косинський Ч. 14.
Володимиръ Шашкевичъ: Козацький героїзмъ и завзятте Ч. 3.
Т...: Татаре на Червоній Русі 1594 р. Ч. 17.
— — —: Гуня и Острия Ч. 18—22.
В. Н—цький: Руська Родина Ч. 23—27.
Є. Згарський: Народня философия Ч. 7—17.
О. Паршицький: Рахманський Великдень Ч. 9—11., Одповідь московськимъ журналамъ Ч. 20., Фондъ литературній и розписанне премій Ч. 17.
Зъ Новосільського: Добрі и злі духи Ч. 10—11., Народні віровання о птицяхъ Ч. 13.
— — —: Кілька слівъ о збиранню правнихъ народніхъ обичаївъ Ч. 19.
И. Соколикъ: Подорожні помічення Опілянина Ч. 24—27.
О. П.: Критика („Сватання невзначай“ и „Ятрівка“) Ч. 1—2.
Рафаловичъ: Руський театръ народній Ч. 8., Добросовѣстна галичско-русска печать Ч. 19.

Денисъ зв-надъ Серешу: Драматургічні замітки
Ч. 9—13.

П....: Етимологія и фонетика Ч. 5—8., Дещо о староруській письменности Ч. 20.

Я. Чорний: Значіння етимологіі Ч. 10—11.

П. Кулішъ: Отвертий листъ Ч. 9., Письмо до редактора «С.-Петербурзькихъ Вѣдомостей» Ч. 21—23.

— — —: Громадський судъ надъ Стракопудомъ Ч. 18.

Дрѣ П. Павлусевичъ: Письмо до академиківъ руськихъ про видаванне збірниківъ простолюдиі література Ч. 12.

Олекса Сапорожинський: «С.-Петербурзькі Вѣдомости» о Галицькій літературі Ч. 25—26.

Літературні и бібліографічні вісти и замітки: Ч. 1—8., 11., 14., 21.

Складки на цілі літературні: Ч. 17., 19., 20., 22., 25., 27.

Відъ редакціі: Ч. 1., 8., 12., 16., 20., 27.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочья (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

Мое бажання.

Не обскурантъ я, що не плачу
За тимъ, чого нема,
Що вже минуло и мина.
Я України долю бачу
Не въ бунчукахъ, не въ булаві,
Не въ скарбахъ схованихъ у скрині,
Не у гетьманській голові,
Не въ Запорозькій Україні;
Не въ тімъ, щобъ, вибившись на волю,
Зъ Ляхами знову воєвать,
Да кровъ славянську проливать
И трупомъ засівати поле...
Я даромъ слізъ не проливаю!
Славянь усіхъ въ одній семі
Побачить хочеться міні...
Отъ, батче, я чого бажаю!

Л.....

ДОРОШЪ.

Оповідання

Олекси Сщороженка.

Після шведської пожоги, тоді якъ протурили Запорозцівъ зъ Чортомлика у Турецчину ажъ въ Алешки¹⁾, бувъ військовимъ осауломъ отсей самий Дорошъ, що розкааю. Багато де-чого доводилося міні про ёго чути ще въ Січі; розкаували, що вінъ зъ-біса бувъ завзятий и дуже письменний: знавъ по турецьки и по татарськи и бувъ за толмача. Якъ-же кошовий Мелашевичъ вивівъ Запорозцівъ изъ Турецчини²⁾ и зновъ осадивъ кошъ на нашихъ вольностяхъ, біля річки Підпольної, то Дорошъ розміривъ окопи и розкати, бо знавъ и кріпості будовать. Скінчивши своє діло, недовго вінъ заставався въ коші — дуже вже старий бувъ, и подякувавши за хлібъ-сілъ, помандрувавъ собі у степи, щобъ де-небудь сісти зімовникомъ и завести пасіку,

бо дуже кохався у бжолі. Шукавъ старий собі місця, шукавъ, та-й сюди зайшовъ на Малу-Тернівку; якось ёму подобався нашъ лиманъ. Та на що й шукать лучшого захистка? вкругомъ вода, а по середині островъ, не треба и огорожуватися; отъ вінъ тутечки и осадивсь. Тоді, якъ старий сюди прийшовъ, у лимані тільки й росли де-не-де осички, терни та лоза; а вінъ вже понасажувавъ скрізь деревъя, нащепивъ групъ и яблунь, неначе лісь який розвівъ. Такъ тутечки у ёго велика пасіка була, може колодокъ зъ-двісті, коли не більшъ. За медомъ було приїздили купці зъ Харькова, зъ Білагорода. Дорошъ тими грошима, що за мідъ добувавъ, ніколи не користувався, а віддававъ їхъ біднимъ людянь на будову, що приходили у степи селитися зімовниками, або однесе на церковъ до игумена Самарського-Миколаївського монастиря.

Ті козаки, що сиділи тутечки зімовниками и знали Дороша, отъ-якъ розкаували міні про ёго життя у лимані. Живъ вінъ на тімъ острові неначе який пустельникъ; зъ власнихъ рукъ годувавъ дикихъ кізъ, сайгаківъ; журавлі ходили за нимъ слідкомъ, якъ собаки, підъ ёго хатою плодилися бабаки. Ходивъ вінъ, якъ чернець, у високій шапці, у чорній хламиді и підперізувався реміннимъ поясомъ. Зъ себе бувъ дуже високий, а борода біла, якъ молоко, доходила ажъ до колінъ. Такий, розкаували, бувъ зъ ёго дідуганъ, що хто-бъ ёго не вздрівъ, то самі вязи хиляться, щобъ ёму вклонитись. Тоді тільки й було зімовиківъ, що на річці Самарі, де теперечки Кочережки, та біля насъ, де Василівка, у Бродчині, и тамъ ще у Водяній. То було по великихъ празникахъ народъ приходить до Дороша, неначе до церкви (тоді тутечки не було церковъ); отъ вінъ и читавъ імъ євангелію, апостола и псалтирь. Люде кажуть: „на самоті чоловікъ живе зъ Богомъ“; то хочъ и не въ церкву слухавшъ те слово Боже, а все-жъ таки полата воно тобі душу, особливо — почувши ёго зъ устъ чесної передъ Господомъ людини. Старого Дорошаі всі дуже поважали: було, якъ заведуться за що

¹⁾ Старий кошъ зруйновано 1709. року, а осадивсь у Алешкахъ 1712, року.

²⁾ Осадяли новий кошъ на річці Підпольній 1733. року.

небудь, або шкоду одинь одному яку вчинить, то йдуть судитися до старого.

У ті часи, якъ Дорошъ тутечки проживавъ, набігали ще на слободи Татари; отсежъ їхъ и шляхъ, що йде по-біля лиману, бо тутъ скрізь одъ річки Самарі ажъ до річки Орельці водопоі, а по горахъ багацько родниківъ и криниць. Було, якъ почують хуторяне, що йде татарва, то заганяють скотину и ховаються по байракахъ и котловинахъ; якъ-же бувало слобожане турнуть звідтіля Татаръ, то й вони, де не візьмуться, на коней, за мушкети, и собі проважають непрошенихъ гостей. А Дорошъ — такъ ніколи не тікавъ: сидить собі на пасіці, и байдуже ёму.

Разъ, якъ такъ проходили Татари, Дорошъ варивъ собі на вечерю кулішъ, а татарський ватажокъ побачивъ, що зъ комина йде димъ, и пославъ кілька вершниківъ подивитися, хто тамъ живе.

— Коли молодий, — каже — то візьміть ёго у ясирь ¹⁾, а старий — чикинъ ёму башка ²⁾.

Такий, бачите, у нихъ бувъ бисурменський драпіжний звичай. Поіхали татари у лиманъ, та — якъ кажуть „не спитавши броду, не лізь у воду“ — и загрузли въ болоті. Стали гукать, такъ Дорошъ вийшовъ и розказавъ імъ, їхъ мовою, куди обі-хать; отъ вони и приіхали до ёго. Побалакавъ вінъ зъ ними, показавъ свою пасіку, огородъ, — такъ гарно у ёго въ садочку: було се саме въ Спасівку, якъ вже и дині, и кавуни, и садовина поспіла. Вернулись вершники до свого ватажка, розказали ёму, що бачили, — отъ вінъ и самъ приіхавъ до Дороша въ гості. Нагодувавъ ёго старий медомъ, кавунами и чимъ Богъ пославъ. Ватажокъ ціліснійкий вечеръ зъ нимъ пробалакавъ, отуть у ёго въ хаті и ночувавъ, а на другий день, прощаючись, подарувавъ Дорошу турецький вилимъ и обіщавъ, якъ буде повертаться, зновъ до ёго заіхать. Такъ не привівъ ёму Богъ вернутися, бо тамъ десь за Берёкою гетьманці перехопили ёго загінъ и завдали такого чо́су, що й самъ ватажокъ тамъ-же й ніжки відкидавъ, а ёго орду у три вірви гнали ажъ до річки Самарі.

Якъ тікали вони по-біля лиману, у одного татарина зашкандибавъ кінь; бачить сердешний, що вже ёму не втікти, бо за спиною козаки, — нічого робить! — отъ вінъ зъ коня та въ очеретъ, и прилізь до Дороша.

— Ратуй! — каже; — якъ виратуєшъ, то я твій на віки!

— Не знаю, якъ міні тебе й виратувать — одказує Дорошъ, — бо нігде гараздъ сховать; пе-

¹⁾ Ваать у неволю.

²⁾ Одрубати голову.

вно сёгодня ще понаходять наші козаки, та й витягнуть тебе изъ - за печи; и въ болоті тежъ не сховаєшся, бо й тамъ вони обшнипорять усі кутки; дуже вже ви намъ надозолили!

Однакъ подумавъ - погадавъ старий, та й вигдавъ, якъ ёго сховать. Викопавъ у пасіці ямку. такъ щобъ тільки улізти чоловіку до плечъ, и посадивъ туди татарина, а зверху накривъ ёго вуллёмъ: бувъ у старого зайвий вулий, дуже великий. Тільки що обгорнувъ ёго гарненько землею, буцімъ-то й справді колодка зъ бжолою, ажъ бачить — идуть до ёго козаки; инші зъ радощівъ, що втерли носа ворогамъ, вже й понапивались.

— Добривечіръ, діду! — кажуть.

— Спасибі — одказує Дорошъ.

— А нагодуйте насъ, діду, медомъ — просять; — бачите, яка у васъ гарна пасіка!

— Добре, дітки — каже старий; — є за що и нагодувать, добре одчухрала татарву!... Идіть же у хату: на тімъ тижні підрізувавъ, то тамечки у мене въ чулані готовий мідъ.

Дё-які хотіли вже йти въ хату, а другі не згодились.

— Ні, діду, — кажуть, — не хочемо ми тижневого; давай намъ зъ самого підкопу, свіжого!

— И той-же зъ підкопу — каже Дорошъ; — однаковий.

— Не хочемо ми того — гомонять козаки; — давай намъ свіжого, а не даси. такъ ми, не питаючись, и самі візьмемо!

А тамъ вже де-які и на горище полізли, шукають, чи нема сала або горілки.

— Тю! на вашого батька — каже Дорошъ; — бачу, вамъ коли мідъ, то й ложку?... ійте, який дають!

Такъ куди! не слухають, ще й ляяться почали; сказано п'яні! А за п'яними и тверезі тежъ собі, и все захожуються біля великого вулия, підъ котримъ сидить татаринъ. Бачить старий, що не переливки: не дасть, — то вони самі перевернуть великий вулий — тоді вже поминай, якъ звали татарина.

— Ну, трівайте-жъ, хлопці — каже; — якъ бачу, треба вамъ дати свіжого, нічого зъ вами робить!...

Тільки-що взявся за одну колодку, щобъ знять, а козаки и гукнули:

— Давай намъ, діду, изъ сіві, зъ велнкої: оттутечки багацько меду!

— Не можна зъ сіві колодки — одказує Дорошъ.

— Чомъ? — загомоніли козаки, — давай, нажемо, зъ сіві, а не даси, ми й самі візьмемо, — намъ ружъ не позичати!

Дорошъ завіря їхъ, що паройки навинувъ у сю колодку; такъ буцімъ не імъ и важуть, одно товчуть: „зъ сіві, та й зъ сіві!“ Кругомъ обступили. де-которі вже й за колодку беруться. Що туть на світі робить? Отъ Дорошъ и каже:

— Слушайте, хлопці! не руште сіві колодки, бо якъ схочу, то — дарма, що велика — а не добудете ви зъ неі и одной кроплі меду, — хиба тільки чортяку побачите!

Та й гукнувъ до татарина, що єму робить

— Сількись! — одказавъ одинъ зъ козаківъ, — я ще на своєму віку не бачивъ чорта: подивлюсь, яка у єго парсуна!

За вулий — тільки піднявъ, а татаринъ якъ вискалитися, якъ зарже не своїмъ голосомъ, а козаки: „сватъ, святъ!“ — въ ростичъ, та яко мога на втікача.

— Постривайте, хлопці — гукá Дорошъ, — я вамъ меду дамъ!

А вони тікають та лаються:

— Подавись ти своїмъ медомъ! годуї того, що підъ вулиемъ сидить!

Черезъ тиждень. якъ все втихомирилось, розказавъ Дорошъ хуторянамъ про сю кумедію, — одъ їхъ вінъ вже не таївся, — такъ вони дуже сміялись и прозвали того татарина чортомъ. Три годи живъ вінъ у Дороша, а тамъ на теплого Миколи пішовъ у Самарський монастирь, та й перехрестився у нашу віру. Знатний вийшовъ зъ єго чоловяга, а вже який скусний бувъ коновалъ: и скотину лічивъ, и свиней, и болячки на людяхъ вигоювавъ. Проживавъ вінъ десь за річкую Орелькою, тамечки и оженився; се-жъ єго и унуки — Чортенки, що живуть у Водянихъ Хуторахъ.

(Конецъ буде.)

ДУМКА.

Чомъ такъ сумно, Україно,
Твоїми степами,
Чомъ вкрялися рідні ниви,
Поля туманами?
Чому козакъ, чому діва
День-нічъ лишень плачуть?
Чому круки та ворони
Могилами крачуть?
Чому бодякъ на розвалахъ
Січи виростає,
А за Трехтимирівъ пісня
Лишень споминає?
Чому ржа ість лянчаровьку,
Шаблюку остреньку?
Чому рожі помарніли
По руськимъ лячевьку?
Чому на розвалахъ слави
Кричить пугачъ пугу?

Чи вікує вінъ ще більшу
Україні тугу?
Де пропали отамани,
Козацькая слава?...
Чи заросли мхомъ, травою,
Якъ въ полі мурава?
Чому глухо, чому тихо
Твоїми хатами?
Чому пісню не співають
Діти изъ батьками?
Чому квіти влотоцвіті
Не цвітуть полями?
Чому все позаростало
Полинъ- бурянами?
Чому въ гаю перестали
Птички щебетати,
А аозуля дібровами
Миленько кувати?...

Снажи мені, Україно,
Сердешна сестрице,
Незабута дружино,
Сивая орлице!
Чому глухо, чому тихо
Степами, хатами?
Чому очи вмиваютьця
Ніжними слезами?...

Ой! рада-бъ я, милій друже,
Причину сказати,
Та вледіло въ грудяхъ серце —
Хоче умерати...
Вмерай! вмерай! віще серце,
Вгасай, руське око,
Розступися, свята земле,
Широко - глибоко...
Може тамъ вамъ доля-зоря
Мило засвітає,
Квітъ зацвіте, соловейко
Лугомъ заспіває...

Данило Млака.

КРИТИКА.

1. Сватання невзначай, драма въ шести діяхъ. Київъ 1864. Написавъ О. Цисъ.
2. Ятрівка, драма въ пяти діяхъ зъ прологомъ. Київъ 1864. Написавъ О. Цисъ.

I.

Беручись за критичний оглядъ двохъ драмъ Цися, оглавъ которихъ я виписавъ, треба сказати, що драматичніи писателі, якъ и загаломъ усі писателі, мають свої категоріи. Єсть писателі-геніи, єсть писателі — зъ талантомъ, и єсть писателі — бездарніи.

Одрізнити твори генія одъ другихъ не трудно. Геній, першъ усєго, не покоряється ніякимъ умовамъ, не признає ніякихъ законівъ; бо вінъ самъ законъ и собі и другимъ. Геній — творець!... Геній своїми творами виняє новий миръ, нову

идею. Миръ, который бувъ ще до гения, который живе въ житті, але про который ніхто не знавъ. Гений благовістити народові нове життє, — життє, которого корінъ и засади лежать у самімъ народі, та народъ не відавъ про їхъ. Гений мислять, страждає, радіє, сподівається, рветься кудись далеко, и все те у ёго не тільки за себе, а за всіхъ... Гений своїми широкими духовними крилами обгортує все те, що треба усімъ, усему народу. Гений — усе!

Гений народъ не зразу зрозуміє, не зразу повірить ёму, не зразу признає ёго своїмъ учителемъ, своїмъ другомъ, готовимъ положить за ёго свою душу, и бувають случаи, що спершу на гения дивляться, наче на ворога.

Въ поколінні одночасовімъ хіба де-хто зрозуміє гения и пристане до ёго, а масса глузує, насміхається надъ думками, надъ слезами гения. Идею гения зрозуміє наступаюче покоління, поставить її своїмъ сонцемъ, своїмъ девизомъ и буде прямовати до неї.

Зъ часу християнства и до нашого часу було и діється такъ зъ гениями. И якъ кончали гений своє життє? Одинъ въ тюрмі, другий на шибениці, третій на кострі,... а потімъ імъ ставили споминки, приймали їхъ идеи, їхъ науку яко законъ... Така доля усіхъ генивъ одъ Богочоловіка до днесъ. Гений родиться віками.

Инше діло талантъ. Талантъ завжди єсть; талантъ єсть низша степенъ гения, ученикъ гения. Талантъ самъ поезні ніколи не творить, ніколи не живе своїми власними думками. Талантъ популяризує идею и науку гения, живе життємъ, думає думками або гения або народа. Гений веде народъ за собою, талантъ иде за народомъ.

Народъ, усі ми, пішли за Тарасомъ, бо Тарасъ бувъ гений. За Кулішемъ ніхто не йде; бо самъ Кулішъ иде за Тарасомъ, бо самъ Кулішъ тільки трудолюбивий талантъ.

За Галилемъ пішовъ увесь миръ. Передъ Гарибальдимъ, олицетворителемъ народної идеи, идеи волі и національності, бзють поклони не одні Італіянне... Ну, да не про се річъ!... —

Про писателівъ третей категорії, здається, нічого говорить. Вони самі себе одмалєвуютъ. — Піпъ Климентій, „Співакъ зъ Полісся“, „Буй-Туръ“ — отъ и найкрасніи образки писателівъ останней категорії... Та їхъ чи й читає хто!... Миръ імъ! нехай пишуть собі: хотъ печатнямъ буде заробітокъ. Правда, такихъ писателівъ треба ділити на два роди — невиннихъ, которі пишуть для забави, нікому не шкодячи, — и шкодливихъ, которі

въ своїхъ писанняхъ провадять ніколи такіи мислі, за которі не гріхъ би — хочъ и въ пельку... Колись ми поговоримо про їхъ ширше, а теперечки не до їхъ.

II.

„На все єсть свої правила, свої форми“, говорять у насъ. „Ученые“ критики требують, щобъ кожна литературна твора підходила підъ „правила и форми“, и на скільки вона підходить, на стільки дають їй и ціну. Нехай литературна твора грішнить противъ життє, нехай не має въ собі здорової идеи: вони се прощають, аби були виповнені „правила и форми.“

Я навпаки дивлюсь: форма для мене нічого не значить, правило — життє. И підъ се правило я підвожу литературні твори. На скільки литературна твора вірна життю, етнографії, исторії, на стільки я її и ціную. А назва и форма — видумки. „Буй-Тура“ називайте, скільки хочете, поемою, вінъ зостанеться завжди литературнимъ сміттемъ; а „Наймичку“ чимъ хочете звить, вона вічно буде генияльною творою, — черезъ те, що идея її вічна, не проходяща ніколи — любовъ матері; черезъ те, що вона вірний, артистичний образъ життє не тільки українського, а загально людського. Тежъ саме и „Катерина“, въ которой гений Тараса, провадячи идею честної любови и глубокого розпутства, показавъ намъ, у якому жалкому и тяжкому стані у насъ женщина!... Чи не пора її зволити зъ сего рабства? чи не пора признати, що женщина рівноправний зъ нами чоловікъ? що гріхи її — гріхи наші, и не вона, а ми повинні спокуютовати їхъ? Хто виненъ, що Катерина спотикнулась, не вистояла противъ напору чувства? Не вона винна, а мужчина, виненъ нашъ громадянський строй, нашъ побитъ, винні ми усі. Хіба мало на світі Катеринъ? а ми, которі руйновали їхъ чистіи натури, ми-жъ становимось и суддями ихъ, видаємо на їхъ болотомъ и поступаємо гіршъ усякого злодія, усякого душегубця. — Ми не подимемо чоловіка зъ болота, а швидше втопчемо ёго, и не диво! на останне менше праці треба... Ми, судячи женщину, не розличаємо: черезъ що вона впала? не одрізняємо розпутства одъ чувства и становимось Пилатами!... Аби фактъ бувъ, більшъ намъ нічого не треба. Розбираючи драми Циця, я завжди держатимусь сміхъ думокъ и сміхъ поглядомъ буду дивитись на ёго твори.

(Конецъ буде.)

ОПРИШОКЪ.

Оповідання О. Федьковича.

I.

Насъ було двоохъ у батька: Семенъ старший, та я, двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братикъ на танець, хожу й я; та гуляємо, якъ ті соколи межі соколами, землі підъ собою не чуємо. Усі насъ люблять, усі кланяються, усі поважають. Сказано, багатирські смирні!

Семенъ бувъ парубокъ годний, тихий, розумний; було й малу дитину не оскорбить. Стариню поважає, шанує, товариство любить, за побратимомъ и въ огонь скочить. Оттакого братика я отсе мавъ.

Я зновъ у свого брата не вдався: подуфалий, палкий — и Бога знати не хочу, не то що!... Не спостигне було хто слово неуважне до мене заговорити, я вже и скочу, якъ искра, и вхоплюсь до ножа, и таке заведу, що ради ніхто не може дати. Не було такого парубка въ селі, щобъ я зъ него кровъ не пустивъ.

Семенъ було мене и полає, и виганьбить, а часомъ и за чуприну тави гараздъ покрутить. Да батечко-жъ ні чичиркъ, якъ-би отсе я, хто знає, якъ гарно справувався. У їхъ таки така натура була: нікого въ дому и словечкомъ однимъ не зганьбити — ні насъ, ні сестеръ, ні слугъ. Да знали вони иншимъ способомъ якъ намъ доіхать, коли хто зъ насъ прогрішить. Прибавить було Семенъ на вечерницяхъ, вони до ёго цілий день и слова говорити не будуть: ого — вже братикъ мій більше й не барився по-ночи; сказавъ тамъ хто яке незвичайне слово въ хаті, вони вийдуть зъ хати, ще й дверми луснуть. Оттакъ вони було нами поводять. Слушайте тільки, якъ зъ мене фудулію вигнали.

II.

Одної неділі бився зновъ на базарі зъ однимъ урлепникомъ. Пустивъ зъ ёго кровъ, та прийшовъ обірівалений до дому. Батечко подивились тільки на мене, та й нічого.

На другий день встали ми зъ братомъ рано, пішли кутатись, а вінъ каже до мене:

— Не хороше ти отсе робишъ, Иване; печалишъ батька.

— Або я сему радъ, чи що? — відфукнувся я на свого братика, — да суєрять не буду, щобъ вражий синъ та чванився, що ёму сільськихъ парубківъ нема й на разъ що бити!...

Ажъ тутъ батько зъ хати:

— Иване, сюда!

Я заразъ и побігъ.

— Каміть!

— Осідлай міні коня!

Я шатнувся до стайні, осідлавъ духомъ коня, та й вивожу.

— Семене! а батько куди отсе ідуть?

— Не знаю — каже братъ.

III.

Другої неділі батько вже дома були; прийшли ми зъ цериви, та й обідаємъ. А батько кажуть:

— Ти, Иване, підешъ завтра до Р...., наймешся у старого Донди на піврікъ. Я вже зъ нимъ зговоривъ.

Мати въ плачъ, сестри въ голось, братикови ажъ ложка зъ рукъ упала, а я стою, мовъ причмнлений. Неня заразъ до батька:

— Чоловіче, а се що тобі Богъ давъ на розумъ, діти собі прогнати зъ дому? Багато їхъ маєшъ, мабуть, та не бізуєшъ годувати?!

— Мовчи стара — промовили батько уважно, — ти собі пазъ дівки, а парубками я самъ маю орудовати. Знайте тільки, аби ёму харчъ та шмаття було на завтра.

Другої днини й вирядився.

IV.

На підвечеръ ставъ я у Р... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. По-черезъ плоти понадвисала червона калина. Зъ-поміжъ садівъ видно побіи пишні; середъ села стоїть церковъ нова, велика — хрести золочені.

— А куди, легію? — питає молодичка пишна, кароока, біжа зъ кінвами по воду, тай стала.

— До старого Донди, коли би ласка справити — кажу я, та й ставъ и собі.

— До Донди? — скрикнула молодичка, та ажъ кінви випали їй зъ рукъ; — а отсе чого ви до Донди? —

— У найми — кажу.

— У найми? до такого опришка? Та нехай же васъ Мати Божа заступає!...

Ви мене налякали, молодичко; що-жъ бо то вінъ, той Донда?

— Та еретикъ на весь світъ! Вінъ вісімъ ривъ лишъ въ опришкахъ бувъ. Такий лютий, якъ гадина: ви тамъ и три дні не вибудете!

— Що-жъ маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати... А де-жъ вінъ сидить, той вашъ Донда?

— А онъ, бачите, той хутіръ великий: два горіхи передъ самими вікнами, нові ворота.

— Спасибі вамъ, молодичко; може коли зустрінемося.

— Здорові будьте! — прощобетала молодичка, та й стрігнула вь сутки. Я пішовъ далій.

V.

Хутіръ гарний, двори великі: комори, стайні, колешні — усе підъ побоями, усе нові. Вь хаті вікна великі зь кватирками. Вибігла дівчина зустрічати:

— Чи не зь тої ріки, легію? Може наймитъ?

— Такъ в, панночко моя гречна — кажу я, а тутъ такъ и задивився на вроду ві прекрасну та на станъ ві препишний! Уся вь рантухахъ, да у намистахъ золотихъ!...

Увела мене вь хату: світлиця ажъ сияє! Молоді служечки та вірні слуги вепитаються то сюди, то туди — усі тихо, усі безъ гомону, щобъ навіть и голосу їхъ не чути, а за столомъ сидить собі чоловікъ великий та плечистий. Сидить собі, та люльку курить, а самъ такий черлений, якъ катъ; рудий вусъ ажъ по-за уха закрутивъ. Я поклонився, та й стою.

— Ти Коровайничівъ? — гукнувъ.

— Такъ — кажу.

— Ти станешъ у мене на службу; я вже зь твоімъ старимъ зговоривъ...

— Нічого — кажу.

— Але я чувъ, що ти любишъ битися?... Небоже! — та й справивъ на свою нагайку дротану, що мабутъ вь-два сяжні жандарські. Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопивъ крісь на плечі, та вийшовъ зь хати, мабутъ на полювання, а донці звелівъ, аби міні розказала, що я маю до роботи.

VI.

Дівчина розказала міні, що треба, та й дала підвечіркувать, а сама сіла собі зь якимсь шитячкомъ у віконця, да такъ уже приязно шив! Дивлюсь, а се ширинька, тонка-тонесенька. Що шовкомъ закине, такъ заразъ золотомъ и обведе. А я, якъ бувъ дурний, такъ заразъ и кажу:

— Панночко - лебідочко, кому ви отсе таку ширинечку препишну шивте? Мабуть....

— Да я отсе братикови — каже вона зачервонівшись, — оттамъ за рікою. — Та й глянула у віконце. Ажъ тутъ и мій газда на подвірря; вона шитячко вь скриню!

VII.

По вечері звелівъ міні газда вь саду спати, щобъ садовини пантрувать; отъ и пішовъ я у садъ.

Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла Місяць розсипається надъ високими нашими гора-

ми, легіні щебечуть на сойкахъ, а дівчата при співують по вишникахъ. Господи, якъ обгорнуть мене жалі да туга велика! Стала передъ мовою душею и мати зь поглядомъ ві тихимъ та святимъ, и сестрички мої щирі, и братикъ мій золотий... И забанувавъ я на батечка свого... Піду — думаю собі — до Черемшу глибокого, да втоплюсь... А той Черемшъ заразъ таки коло хутора, такъ и шумить, такъ и гуде!

Вийшовъ надъ Черемшъ, сівъ собі на березі, сижу та думаю; ажъ тутъ — плюсь! — човенъ зь того боку плаве. Я сховався за вербою.

Припливъ. Бачу — се парубокъ, хороший, молоденький, якъ малеваний!

Прибивъ човенце до берега, а самъ у садъ, немаче метеликъ перелетівъ. А вона до ёго вже й рученятка простягла, дожидала. Місяць світить, а я слухаю.

VIII.

— Не плачь душко, мов серденько! — ставъ вінъ голубити, — я думаю, що ти міні рада, а ти вь-одно плачешъ, кілко я прийду... Скажи: може вже не приходить? може собі красшого найшла?... Я бідний....

— Василю, Василю! — та й зомліла сердешна дівчина.

— А чого-жъ бо ти плачешъ, моя рибочко? — питає легінь, та й заплакавъ и собі.

— Відай намъ не судилось вь-купі жити — промовила дівчина не за малу хвильку. — Джімеръ хоче свати слати, а батько оддасть, я знаю: вінъ багачъ!

— А ти гадавшъ ити за ёго? — спитавъ легінь.

— Я втоплюсь — каже дівчина.

— Того не роби, рибочко, а ворись твоему батькови: вінъ розумний, та за ёго головою будешъ щаслива.

— А ти, мій друже?

Я вернусь у військо; міні все одно... Безъ тебе міні світъ увезде однакий, увезде чорний, якъ туманъ.

— Боже, Боже! — заплакала дівчина; — чому ми такі нещасливі?

— Ба я — каже легінь.

Обов — думаю я собі.

Якъ стали зорі погасати, вони ровійшлись.

IX.

Одної неділі сидимо ми собі, ажъ тутъ и старости на подвірря. Моя панночка побіліла, якъ стіна; старий дивиться, та вуса гладить.

— А відь кого? — гукнувъ газда на старости, що ажъ стіни дзвенькнули. Вони сердешні тільки трясуться та кланяються:

— Відь Андрія Джімеря до вашої милості, коли би ласка.

— Скажіть Джімереви, що нехай свого сина оддасть у больницу, а не чужимъ дітямъ світъ нимъ путати. На тімъ світі, хто зна, якъ буде, а сей треба шанувати.

— Спасибі и за се — кажуть старости, та й забрались по-тихоньки зъ хати, бо зъ моїмъ газдою не добре переливатись. А панночка, якъ стояла, такъ старому въ ноги:

— Спасибі вамъ, батечку, що мене не втопили!

— Да й такъ тобі не сидіти дівкою — каже старий, — я вже явъ ослабати, то радъ би зятя въ хату, щобъ на мене легше, та щобъ зъ-за життя видіти, якъ мов добро уживатиметься. Ти знаєшъ, дочко, я багатиръ; можешъ собі вибрати и пана, и попа — кого хочешъ.

— Не хочу я, батечку, ні пана, ні попа.

— А кого-жъ? — запитавъ старий грізно.

Дівчина почервоніла, мовчить, тільки труситься.

— Не мни багато ханьки, а скажи, що хочешъ Василя Зарічука, та й годі! Ти думаєшъ, дурна, що я нічого не знаю? що я не чувъ, якъ ви щоночи охали та слинились у саду?.. Що за розумні голови обібрались міні, старого опришка мудрувать!.. Иване! — до мене отсе, — рушай на той бікъ: Василь Зарічукъ нехай міні въ сей-часъ до мене ставиться. А вай твоєму світу, якъ ёму півсловечкомъ писнешъ, що тутъ говорилось! Розумієшъ?..

— Розрмію, татку!

— Махай же!

X.

Привожу я Василя; вінъ сердешний смутний, неспокійний. Тільки на двері, а старий якъ не грішне:

— Хто сеі ночи говоривъ зъ мобою дочкою у саду?

Мовчить.

Господи, якъ ухопить старий свою нагайку дротяну, якъ стане мого пана Василя періщити, та періщити!

— А не ходи — каже — ночами та зауткамн, якъ той злодій, але йди въ хату, коли хочешъ дівку взяти!

— Даруйте життя! — верещить Василь на увесь світъ, — вже більше не буду, ій Богу не буду! гвалту!.. виму!.. умераю!.. вайлє!..

— А слякий-такій сину! знай, якъ старого опришка мудрувать! Теперъ же рушай собі домівъ, а завтра рано приходи зъ старостами. Чувшъ?

— Чую, — каже Василь, и самъ не знає, якъ ёму діється. Тутъ дротяна нагайка, а тутъ каже свати слати. Я тільки стою та сміюся. Ажъ старий ні зъ сего, ні зъ того, та до мене.

— А ти, паничу, де сеі ночи ночувавъ?

— У саду; а де-жъ би?

— Та не чувъ, якъ отсі двохъ нявкали цілу нічъ підъ вишнею?

— Чому-жъ би не чувъ?.. чувъ!

— А міні не треба було нічого казати? Тамъ ти міні служишъ?!..

Господи, якъ стане й мене цідити тою анатемською нагайкою! Бувъ би душу вигнавъ, якъ би не панночка та не Василь.

— А болить? — питає мене старий по годі.

— Болить! — кажу.

— А дуже?

— Дуже!

— А якъ ти другихъ бивъ, то не боліло?

— Не буду вже! — кажу.

— Теперъ же збірайся та рушай собі домівъ. А татови та нені скажи, щобъ за чотири неділі приходили до мене на весілля! Розумієшъ?

— Розумію!

— А ти будешъ Василеви за дружбу! Розумієшъ?

— Розумію!

— Рушай!

Литературні и библиографічні

ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

Въ „Галичанина“, науково-белетристичної прилоги до „Слова“, довідуємося, що видається теперъ въ Петербурзі повне зібрання стихотворений Тараса Шевченка, и що се видання перепечататись має незабаромъ ві Львові, однакжъ вже „правописію, Галицкими Русинами загальною прийатою и вѣсему народу у насъ доступною“, се-бъ-то правописію віби-то етимологичною — „славяно-руською“, якъ її називають її приверженці.

Не входимо теперъ въ подробніше розсудження, чи и на-скільки тая правопись — така, якою її бачимо въ „Слові“ и всіхъ ёго виданняхъ — есть „Галицкими Русинами загальною принята и вѣсему народу у насъ доступна“, на-скільки правопись тая есть послідовательно-етимологична, чи старославянська, чи руська (розуміємо — малоруська). Лишаємо собі поговорити объ тімъ колісь основнійше. Тутъ же вивімо тільки коротко наше мнїня, що тая „Словомъ“ уживана правопись „етимологична славяно-русска“ зовсімъ не есть хочъ-би тою также буцімъ-то етимологичною правописію, котору перциій устанивъ для нашого руського язика профессоръ Маженимовъ, зманий и многозаслужений україн-

ський писатель, историкъ и збиратель українських думъ историчнихъ. А то-жъ бо Максимовичъ уставивъ правописъ свою такъ, що віддати нею можна, хочъ густо-часто въ воплющіймъ нарушеннѣмъ правилъ етимологіи, нашу мову вірно — безъ нарушенія її граматики и фонетики. Правописі же, уживаній въ виданняхъ „Слова“, жаднимъ способомъ того признати не можна; проте минаються съ правдою тні, которі утврджують, що правописъ „Слова“ єсть тая-жъ сама Максимовича правописъ.

Якже-жъ може, дальше, сказати хто, що етимологічна правописъ уже такі такъ воесімъ „Галицькими Русинами загально принята и всему народу у насъ доступна“, коли кождий знає, що такъ не єсть, а відомо напротивъ, що єсть багато уживаючихъ правописі фонетичної, та що ледве не вся молодіжъ о етимологічній правописі и чути не хоче, що наковецъ може й на пальцяхъ почислять би у насъ уміючихъ етимологічну правописъ? Та хочъ би вже справді на-вдивовижу такъ утврдилась у насъ тая „Словомъ“ захвалювана правописъ, — то чи-жъ Галицька Русь уже може и вся наша Малорусь? Чи Галицька Русь випередила може въ литературі або переважила коли, давнійше або теперъ, чимъ-небудь въ четверо більшу закордонську часть нашої Русі? Чи може и поеміе хто розумний заперечити, що не Галицька, а єдино тільки Українська Русь має ті условія въ собі, которі до розвитку самостайної малоруської литературы и правдиво-народній идеі и живні суть конечні, що тільки Україна нашої Русі проводити и годна и повинна? Смішно-жъ бо було-бъ и подумати, якъ би то историчною славою и традицією богата, завжди своїмъ окремнімъ життємъ живуча и въ истоті своїй незмінена велика Україна ити мала — та ще въ литературі! — ва

проводомъ нашої підъ польскою кормигою въ кождімъ вигляді такъ упавшої и збіднівшої, до непізнання въ истоті своїй зміненої Галицької Русі!

Безперечно же въ закордонській Русі етимологічна правописъ „всему народу“ ще більше доступна, ніжъ у насъ, а таки вся тая закордонська Русь наша уживає не етимологічною, але фонетичною, Кулішемъ уставленої правописі. Максимовичевої етимологічної правописі уживає тільки одинъ — самъ Максимовичъ; бо навіть учений професоръ славянської литературы въ Москві — Бодянский, уже чоловікъ, здається, компетентний до осужденія правописі, уживає въ своїхъ українськихъ творахъ не Максимовичевої, але тежъ таки фонетичної правописі!

Та лишаючи вже тую правописъ на стороні, дуже радуємося заповіднннмъ тимъ Львівскимъ виданнямъ повного зібранія стихотворений нашого великого Тараса, а радуємося тимъ більше, що нечувано низькою ціною того видання — тільки 1 зр. — подається всякому можливість, познакомитися докладнійше въ величавою музою нашого геніяльного поета. Тільки-жъ ще просили би ми видателя перестерігати, щоби правописею своєю не нарушивъ часомъ класичної форми Шевченкового язика.

Тимчасомъ же звідцамо, що стараннямъ нашої молодежи, а накладомъ п. Д-ра Корнила Сушкевича видається теперъ вi Львові также повне зібранне стихотворений Шевченка въ двохъ частяхъ, въ которихъ першу, вже готову, дістати можна въ нашої редакції ціною по зр. 1.50. Прнмічаємо, що се видання буде найповнійше, бо содержати буде и те, що въ Росії печатає бути не може, якъ и. пр. правдиві бисери Шевченкової музи: „Кавказъ“, „Сонъ“ и др.

Запрошення до передплати.

Видячи необхідному и наглячу потребу органа для дальшого розвитку чисто-народній литературы нашої українсько-руської, для побудження науки и знання исторні нашого народа и для лучшего пізнання єго теперішності: заселенихъ нимъ земель, єго бита и стосунківъ, свойствъ и характера, звичаївъ и обичаївъ, — а также удоволяючи многимъ завозваннямъ, особливо зо стороны всеї нашої молодежи середніхъ и висшихъ школъ, розпочинаємо видаванне нашої „Правди“.

Хочъ же добре знаємо и чуємо, що на першій початокъ розпоряджаємо малими средствами и слабыми силами, то таки безъ обави розпочинаємо наше діло — въ тїмъ кріпкїмъ переконанню и надії, що Родимці наші тутешні и закордонські не відкажуть знамъ ласкавої помочи и підпомогати насъ будуть пренумератою, якъ и матеріялами, до чого всіхъ вірнихъ синівъ Русі-України за-прашаємо и звиваємо.

При достаточнімъ участіи шановнихъ Пренумерантівъ наміряємо об'ємъ нашого письма — може ще въ сімъ році — при незмінній ціні побільшити, стараючись при тїмъ надо-все, занимательность и цінность содержания чимъ-разъ більше підносити, — и віримо, що шановні Родимці численнимъ участіемъ въ пренумераті и помочію въ матеріялахъ доставлять намъ можливість, намірення нашого якъ-найскорше и найпевнійше достигнути, а задачі нашої якъ-найліпше відповісти.

Въ програмъ „Правди“ входить будуть:

- I. по часті науковій, котора буде переважати — розправи и більші статті, відносячіся до етнографіи, исторні, географіи и статистики всіхъ нашихъ українсько-руськихъ земель и заселяючого їхъ народа;
- II. по часті литературній — поезіи, повісті, новелі и иншого рода оповідання, также розправи язикові и рецензіи литературнихъ новостей; наконецъ
- III. литературні и библиографічні вісті и менші замітки.

Передплату и підходячі підъ програмъ матеріяли присилати належить підъ адресою: Редакция „Правди“ вi Львові, Ч. 127 місце.

Редакция.

ПРАВДА

ПИСЬМО НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60 на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

НАША НАДІЯ.

Олександрові Я. Кониському.

Замовкли бандури — оглухли мабуть,
И співу, ні думи въ хуторахъ не чуть;
Лише по моголахъ голосить воробіъ
Ковачої слави старої гомбіъ.

О руська зѣмле, о рідна моя!
Чи прийдемо коли ми ще разъ до Кошѣ?

Де ділись - заділись ті давні часи,
Славетні гетьманські, — де счезли вени?
Бувало отаманъ якъ скликне на бій,
Чубаті хмарами влетілись якъ-стій.

О руська земле, о рідна моя!
Чи верне - поверне та слава твоя?

Въ кайданахъ, въ неволі козача семѣя:
По дворахъ шляхетськихъ у наймахъ сестра,
А снівъ на послугу пішовъ Москалямъ, —
На глумъ и на посміхъ своїмъ ворогамъ.

О руська земле, о рідна моя!
Коли вже скінчиться неволя твоя?

Прокиньтєся, діти! наспівъ вже той часъ:
„Заплакана мати“ вже кличе васъ,
Щобъ стать одосердне за діло святе,
А слава та давня ще намъ розцвиніє.

О руська земле, о рідна моя!
Та вже-жъ ми прийдемо ще разъ до Кошѣ!

Осташъ Левичький.

ДОРОШЪ.

Оповідання

Олекси Стороженка.

(Конецъ.)

А то ще розкажу вамъ, якъ гайдамаки приходили до Дороша за грішми. Тоді тутечки, по степахъ, до-чорта їхъ вешталось; тільки почують було, що у якого-небудь хуторянина завелись гроші, то й набіжать, и мучать и печуть єго, поки не віддасть усєго до копійки. Такъ отто, кажу, и до старого нечистий їхъ примісь. Разъ у ночі чув вінъ — хтось торготить у віконце.

— Хто тамъ? — пита.

— Відчини — одказують — та засвіти світло, то самъ побачишь, хто, коли тобі не повилазидо.

Засвітивъ старий каганецъ, відчинивъ двері, — увійшло їхъ три чоловіка. Якъ глянули на Дороша, на єго високий зростъ, грізний поглядъ и бороду ажъ до колінъ, — у-перше довелось імъ єго побачить, — такъ и прикипили до порога; ні одинъ слова не промовить: дивляться тільки та очима лупають. А Дорошъ заразъ побачивъ, що се за люде, и чоґо імъ треба.

— За грішми? — спитавъ.

— Еге! — пробелькотіли гайдамаки, низенько вклонившись.

— Розумні! — каже Дорошъ; — знави коли й прийти: продавъ мідъ, такъ чимало тихъ и грошей набиралось, — буде зъ васъ.

— Спасибі вамъ, діду — кажуть гайдамаки — за вашу ласку.

Одімкнувъ старий скриньку и винявъ капшукъ изъ грішми.

— Міні — каже — не треба грошей; я вже на ладанъ дышу, не собі й дбаю, а на біднихъ, на церквѣ Божу, — отъ на кого!...

Та се кажучи, и положивъ капшукъ передъ иконою святого Миколая чудотворця.

— Берить! — каже — се єго гроші!

Сюди-туди — стоять гайдамаки, засмутились; бачите, страшно брать. Коли одинъ зъ нихъ, мабуть завзятійший бувъ, и каже:

— А що, хлопці? на єго усі дбають, а на насъ ніхто; такъ намъ не гріхъ відъ єго поживиться!

Та не побоявшись Бога, за капшукъ... якъ скриньке, — такъ єму руку и скірчило.

— Змилуйся, діду! — голосить гайдамака, упавши передъ Дорошемъ на-вколішки.

— Не я тебе скаравъ — одказує старий, — не мені тебе й милувать!

— Хочъ навчи, — каже, — що міні на світі робить, якъ Господа блаґати, щобъ вінъ мене помилувавъ грішного!

— Отъ-що роби — каже Дорошъ: — працю сиею рукою, що зсталась, и все, що ні заробишъ, відавай біднимъ и на церковъ Богу; якъ роздася стілько, скілько загарбавъ у другихъ, то тоді тебе й Господь помилює!

Гайдамаки вклонились низенько Дорошеві, та й пішли собі, облизня піймавши.

Дорошъ живъ на світі більшъ, якъ сто літъ; померъ саме въ той рікъ, якъ скінчили линию, що копали за Берекою. За кілька днівъ до ёго смерті прийшовъ зъ Самарсько-Миколаївського монастиря игуменъ, висповідавъ, запричастивъ старого, и якъ відавъ вінъ Богу душу, поховавъ ёго. Такъ оттой игуменъ отъ-що розказувавъ.

— Снжу я — каже — у своїй келі и читаю святе писання, коли такъ ненарокомъ — змркъ, ажъ стоить передомною Дорошъ якъ живісінкый. Тільки-що хотівъ я скрикнутъ: „Здоровъ бувъ, Дороше!“ а вінъ и каже: „Поспішай до мене, я вмеряю!“ та й счезъ. Отъ я — каже, — помолившись Богу, заразъ таки й рушивъ.

Після ёго смерті, ніхто не знав, куди поділась ёго худоба. Тільки й бачивъ я ёго псалтирь, що доставъ нашому старому пану. Частенько доводилось міні и въ рукахъ держать той псалтирь. На першому листу було написано: „1652. року, Марта 10-го пославъ міні Богъ сина Дорохея“ — се-бъ-то ёго, Дороша, а записавъ, виходить, ёго батько. Відкіля прийшовъ старий, и въ Коші не знали; може вінъ и шляхетського роду, бо дуже письменний бувъ и вірші komponувавъ. На останньому листу въ тимъ-же псалтирі, що розказую, були написані вірші, певно не хто, якъ вінъ самъ їхъ и komponувавъ; я їхъ на-пам'ять знаю. Отъ-якъ вони починаються:

Гуляють думи-діти
По зеленыхъ степахъ —
Гуляють, не вертаються,
Невідъ - куди діваються!
Шімі думи, невидючі —
Ніхто васъ не вгадає,
Ніхто й не побачить;
Які-жъ вони, тільки й знає
Бідне мое серце.

Думи, криві мої діти,
Що маю зъ вами чинити?
Чи по світу сиротами васъ пустити,
Чи въ-жупі зъ собою въ землю вложити?
Земля еси — и въ землю закопають,
А думки зъ душею
У небі витають!

Ще-хай-же летять туди, де не плачуть,
Де радощі одні —
Тамъ їхъ пізнають и побачуть,
Бо відъ щирого серця вони;

Одъ щирого вони серця,
Одъ козацького серця,
Одъ кріпкої волі,
Одъ ледачої долі...

Ой у полі на могилі
На віни козакъ спочивъ, —
Не кропляли ті могилы
Слѣзи милої, котру любивъ;
Не приходять товариші —
Десь далеко розійшлися...
Тільки зъ неба спускаються
Що - вечера думи
Й на могилці играються,
Якъ маленькі дітки,
До прохожихъ підлітають
И тихенько їхъ прохають:
„Люде добрі, вгадайте козак!“

Покійникъ старий панъ — пошли ёму, Господи, царство небесне — читав було намъ сі вірші, та й каже:

— Велика була душа у сего чоловіка: разомъ хотіла жить на небі и на землі!

Розказують ще, що якъ Дорошъ умеравъ, то залявъ ліс у лимані и заборонивъ, щобъ ніхто не рубавъ тамъ дерева.

— Хто — додавъ — не послухав, то я мертвий устану и ёго лозиною протурю!

Спасибі таки старому, що заборонивъ у лимані рубати ліс: весело й глянуть, якъ воно порозросталось! Де-коли підешъ погулять, то ажъ духъ радується: кругомъ острова верболізъ, неначе огорожа стоить, а тамъ починаються вже товсті та високі дерева, що оточують зелену поляну, де стояла Дорошева пасіна. Тутъ недалечко й криничка, відкіля вінъ воду бравъ. Такъ гарно — чорногузи несуться по високихъ вербахъ, бугаї гудуть у болоті, пташечки щебечуть, особливо соловейки — тамъ їхъ сила: кругомъ, бачите, вода, такъ не закрадеться туди кітъ, и ловить не велено, такъ ніхто їхъ и не полохає.

Однакъ, якъ старий ні закликавъ не рубати въ лимані дерева, а знайшовся такий сміливий дурень, що хотівъ бувъ зрубать, та трохи й самъ тамъ не загинувъ. Ось-якъ воно було. Живъ у насъ при кінському заводі Ляшокъ, панъ Бужинський — такий зъ ёго й панъ, якъ за денежку пистоль; та вже, бачите, у нихъ все пани: и лакей панъ, и кухарь панъ, — панъ пана и батогами чухрав. Обвізжавъ вінъ підъ верхъ копей, и бувъ такий сміливий, що нічогісінько на світі не боявся. Разъ на Зелені Свята зійшлись наші парубки у шинокъ погулять, — отъ и віць приставъ до нихъ у компанію. Балакали-балакали, та й стали розказувати про відёмъ, про вовкудаківъ, якъ мертві встають у-ночі, та лякають живихъ людей. Ляшокъ слухавъ-слухавъ, та й каже:

— Брехня сему; нема на світі ні тихъ відёмъ, ні вовкулаківъ, и на мертвихъ нічого нарікають, бо вони тихенько собі лежать у землі... Я — каже — нічого не боюсь и нічому не вірю!...

А одинъ зъ парубківъ и каже ёму :

— Коли ти нічого не боїшся, такъ піди въ лиманъ у глупу нічъ и зрубай тамъ дерево.

— А що-жъ? — каже Ляшокъ, — піду та й зрубую; ніхто міні не заборонить.

Заспорили и объ закладъ на карбованця побились. Такъ саме, якъ вони спорились, увійшовъ у шинюкъ гуменний Оверко. Почувши, що Ляшокъ наміряється ити въ лиманъ зрубать дерево, и пита ёго :

— Хіба ти не знавшъ, що покійникъ Дорошъ залявъ и заборонивъ рубати дерева въ лимані?

— Знаю — одказує Ляшокъ, — та вінъ міні не указъ; я ёго й живого не злякався-бъ, не то мертвого!

— А якъ вінъ тебе зъ-відтіля — каже Оверко — протурить лозиною ?

— Не бійсь! — каже, — я шляхтичъ; нехай вінъ туря лозиною васъ, дурнихъ хлопівъ!

— Ну, гледи-жъ, пане Бужинський, щобъ не досталось и твоїй шляхетній спині, та щобъ и не довелось тікати до ясу въ болото. Якъ-би можна було ёго рубати — каже, — то досі-бъ до коріня ёго вирубали.

Та се кажучи, и пішовъ собі до дому; а ёго хата була недалечко відъ лиману, тутечки біля току. О-півночі, такъ якъ закукурікали півні, панъ Бужинський узявъ сокиру и пішовъ собі въ лиманъ. Нічъ була дуже темна — ні зірочки; небо замазалося хмарами, неначе налагодилось на дощъ. Провели хлопці Ляшка ажъ за панський будинокъ, бо дорога въ лиманъ тоді ишла по-за кривимъ плесомъ — тамъ и містокъ бувъ. Провівши Ляшка, парубки вернулись у шинюкъ и стали ёго дождатися. Ждуть та ждуть — не йде; а вже-бъ пора й вернутися — стало й на світъ займатися, а ёго, продового сина, нема та й нема.

— Отсе пеня — кажуть хлопці; — щобъ чого не сталося зъ Ляшкомъ! Тоді буде й намъ халепа!

Вже імъ не такъ страшно Дороша, якъ нашого пана, Прокопа Івановича.

— А що будемо робить? — питає одинъ одного.

— Ходімо — кажуть де-потері — виручать гаснедського чванья.

Таке, бачите, прізвисьце Ляшку дали.

Отъ и пішли, та побоялись ити въ самий лиманъ, а зъ сѣго боку, зъ ближайго, одъ слободи, щобъ черезъ воду гукнуть до Ляшка; коли вінъ у

лимані, то обізветься. Підійшли до берега, прислухуються, приглядаються — нічого не чують: у лимані не тільки ніхто не рубав, та й не ходять. Стали гукають: „Пане Бужинський, а пане Бужинський!...“ Коли чують — щось забелькотило въ болоті; парубоцтво ближше, зновъ гукають — зновъ озивається; туди — ажъ то Ляшокъ, по самісінькій уха загрузъ у болото и віякъ зъ багна и очеретяного коріння не виплутається. Пішли були хлопці, щобъ ёго виратовать, такъ не можна й близько підступити. Бачуть, що такъ не витягти ёго, отъ вони принесли відъ гуменного верівку; кинули її Ляшкові, а вінъ обвязавъ себе по-підъ руками — отъ ёго и виволокли на суше. Увесь убрався у тванюку, мовъ чортяка. Стали розпитувать, — щось гукнуть, ніякъ ёго й не второпавшъ, що вінъ верзэ. Взяли ёго хлопці на оберемокъ, понесли у плесо, виполоскали, обмили, та й принесли у шинюкъ. Мій Боже милий! страшно на ёго й глянуть: якъ стіна білий, труситься, неначе трясця ёго трясе; вся пика, шия и руки посмуговані. Зняли сорочку — такъ, батечки! спина ажъ почорніла, неначе ёго якъ москаля крізь строй ганняно. Дали ёму хлопці осьмушку горілки; випивъ сердешний и трохи опам'ятувався. Посадили Ляшка за стіль, стали розпитувать, отъ вінъ імъ и розказавъ, яка притча трапилась ёму въ лимані.

— Дойшовъ я — каже — до Кривого, нічого міні не страшно; тільки-жъ-що перейшовъ черезъ містокъ у лиманъ, а тутъ щось якъ замаха крилами надъ головою та пугувне, такъ у мене и затрусились жижки, не чувсь, якъ и присівъ у траві; роздивився, ажъ то пугачъ схопився зъ верби. Іду дальшъ, — такъ сумно стало, неначе хто за коміръ хапá, и самъ не знаю, відъ чого; ніколи сѣго зо мною не траплялось. Хотівъ бувъ уже назадъ вернутися, такъ подумавъ собі: парубки сміятимуться, просвітку міні не дадуть; перехрестився и пішовъ у той кутокъ, де пасіка була у старого. Озирнувся — нема нікого, тихо; отъ я и почавъ рубать: цюкъ разъ, цюкъ у-друге, заміривсь у-третьє, а мене якъ шмагонé щось лозиною — зиркъ, ажъ стоїть Дорошъ!... Високий-превисокий, зъ-гуменного за-ввишки, а борода біла та довга ажъ до колінь. Якъ глянувъ я на ёго, то зубъ такъ и полізъ до-горн, неначе зъ цебра окотили мене холодною водою. Стою собі, зъ місця не зворухнусь, пальцемъ не смикну, а вінъ мене шмага лозиною; шмагавъ-шмагавъ... якъ же дошнуливъ — відтіля въ мене и сила взялась, — відъ ёго та на-втікача, а Дорошъ за мною, такъ мене й лущить; я въ болото — и вінъ у болото, такъ и шкварить мене те зъ того, те зъ другого боку, а я все въ болото, та й за-

бравсь ажъ по самісінькі уха. Якъ-би — каже — ви не прийшли черезъ який-тамъ квадрансь, то-бъ довелось тамъ и пропасти. Ні, вже теперечки — каже — не тільки самъ не піду въ лиманъ рубати Дорошеві дерева, а ще й десятому закажу не ходити!

Бать, який розумний ставъ! Не даромъ кажуть „мудрий Ляхъ по шкоді: якъ коней покради, станю ставъ замикатъ!“ Такъ отто, якъ скінчивъ Ляшокъ своє оповідання, то вже й світъ ставъ, почали й люде у шинокъ збираться, бачите — празникъ; якъ почувли, що здіялось зъ Ляшкомъ, дивуються, ажъ руками объ поли бьють. Далі, скільки їхъ ні було, и парубки — всі пішли въ лиманъ подивитися, де тамъ Дорошъ давъ хлосту Ляшку. Идуть побіля двору, а я утять годую. „Куди се?“ питаю. Розказали, отъ и я зъ ними пішовъ. Дійшли ми до того місця, де лиха мати надала Ляшку рубати дерево; днвимось — надрубаний клиночокъ и совира біля ёго лежить. Кругомъ того клиночка потолочена трава, и багацько розкидано поломаной лози (певно на шляхетській спині пана Бужинського); тутъ-же лежить и повісма зъ-два прядива. Богъ ёго зна, відкіля воно й взялось. Ще видко було слідъ, якъ-разъ зъ того кутка, проти которого Дорошева могила — тутечки й лоза рясна; мабуть, якъ ишовъ покійникъ, то тутъ її и наломавъ. Та вже-жъ дивувались наші слобожане — не такъ тому, що покійникъ завдавъ пану Бужинському халазю, якъ тому, відкіля взялось те прядиво. Боялись до ёго й доторкнутися; та вже гуменний — бачить, що ніхто не бере — и взявъ: — Згодиться — каже — на верівку; може доведеться ще якогонебудь дурня виволокти зъ болота...

Памітувавъ Ляшокъ тую прочуханку до новихъ віниківъ! Було, якъ наїдуть гості до старого пана, то вінъ и зведить Ляшку розказувать, якъ ёго Дорошъ оддубасивъ. Хочъ воно й давно минулось, а було якъ почне сердешний розказувать, то й дрижить и озираться, неначе Дорошъ стоїть за плечима зъ лозиною; а пани слухають та сміються, ажъ за живіть хапаються. Не даромъ, бачу, кажуть: „Чужа біда — людянь сміхъ!“

(Зъ оповіданій Грицька Ключника).

КРИТИКА.

1. Сватання невзначай, драма въ шести діяхъ. Київъ 1864. Написавъ О. Цись.
2. Ятрівка, драма въ пяти діяхъ зъ прологомъ. Київъ 1864. Написавъ О. Цись.

(Кінець.)

III.

Волосний засідатель Крига, чоловікъ, якъ видно, пристарковатий вже, хоче одружитися зъ Уля-

ною, молодою дівчиною, дочкою багатої вдови Дмитренчихи. Крига сподобавъ не Уляну, а, якъ самъ каже, „її багатство.“ Самъ вінъ не знає, якъ приступить до Уляни. П'яниця Белебенко, вигнаний волосний писарь, береться помогти и висватати Уляну. Вінъ знає, що Уляна любить племянника Криги — Марка, и знає, що Улянинъ братъ Степанъ, ще паробокъ, тягається зъ старою вдовою Явдохою, такою-жъ п'яницею, якъ и самъ, и зробивъ якусь шкоду. Белебенко радить Кригу, щобъ послать до Дмитренчихи Явдоху и сказати, що коли не оддасть за Кригу Уляну, такъ Степана посадять въ острогъ и зашлють въ Сибирь. Крига згодився и обіцяє, оженившись, поставитъ Белебенка зновъ волоснимъ писаремъ. Принялись за діло. Щобъ Марко не мішавъ, на ёго звели клевету и оддали підъ судъ. Уляна и її мати повірили, що Степана зашлють у Сибирь, и щобъ виратовати ёго, Дмитренчиха уговорила дочку одружитися зъ Кригою. Діло пішло на ладъ: Марка взяли підъ арештъ, а Крига, Белебенко и Степанъ сидять у Дмитренчихи, висватали Уляну и раді!... Ажъ зиркъ! въ ту саму минуту приходить Марко зъ старостами!... Вийшла колотнеча, піднялась буча... Степанъ хоче вбитъ Марка, проклинає матір... Уляна одрікається одъ Криги... Мати проклинає її. Крига грозить усімъ, хоче звязать Марка, Уляну засадить въ острогъ. — Въ той часъ приходять сотськіи зъ десятськими и беруть и Кригу, и ёго товаришівъ: Белебенка, Степана и Явдоху... Бачите, громада, зібравшись судити по доносу Криги Марка, розібрала діло, оправдала Марка, обвинуватила Кригу и рішила, щобъ Кригу скинути зъ засідательства, а за доносъ и брехню оддати на судъ и Кригу и Белебенка и Явдоху и Степана.

Марко й Уляна одружуються. Отъ, и вся драма „Сватання невзначай“! Якъ бачите, нічого було розводити на пість дій!... Таку драму можна вложити въ три дії, и черезъ те вона не тільки не потеряла-бъ нічого, а ще вииграла-бъ.

Ще більшъ розтягнута зайвиною и розведена водою „Ятрівка“, котору можна-бъ сміло кончити прологомъ и першими двома діями. Прочитавши „Ятрівку“ до третей дії, не треба читати дальшъ, бо ви знаєте вже, який буде кінець.

Судіть самі, чи правду я кажу.

Зъ прологу ви довідуєтесь, що молода дівчина Маруся засватана за Івана Дороша, а жінка Іванового брата Демяна, (відьма) Явдоха, закохана въ Івана и дала собі слово звести зъ світа Іванову жінку, зъ кимъ би вінъ ні одружився. — Въ першій дії річъ иде про те, якъ Явдоха приготвляє труту и відьмує, призиваючи на помочъ змія. Въ другій дії Явдоха чарує. Въ третій Маруся не-

здужав; приводять знахорку, котора вгадує, що Марусі Явдоха дання дала. Въ четвертій дії Маруса являється божевільною, сновиває по селу, по полямъ, міжъ косарями и женцями, а въ пятій дії видає въ криницю свою дитину и сама падає. Її відтіль витягли, и — треба догадуватись — вона вмерла, бо черезъ кілька минутъ Лука дає Ивану раду, що можна знайти и другу жінку.

IV.

Теперь роздивімось, на-скільки списані Цисємъ образки вірні життю, и чи можливі такі случаи въ життю.

Читаючи першу драму, ви стрічаєте лиця ніби вамъ знаємихъ; вже й мимо-волі згадуєте „Наталку-Полтавку.“ Вчитуючись же дальше, ви бачите велику аналогію міжъ „Сватаннемъ невзначай“ и „Наталкою-Полтавкою“, — таку аналогію, що „Сватанне“ становиться копією зъ „Наталки-Полтавки.“ Замість Терпелихи — Цись вивівъ Дмитренчиху, а замість Наталки — Уляну. Тамъ до Наталки присватується нелюбъ Возьний, и ёму помагає Виборний Макогоненко; а тутъ сватає Уляну нелюбъ Крига, — такий-же урядникъ, тільки підъ другою назвою, и такий-же само помагає ёму писарь Белебенко... Різниця тільки тая, що Белебенко п'яниця. Правда, и Возьний на перший поглядъ честній Криги. Возьний сподобавъ Наталку за красу, а Крига сподобавъ Улянине багатство; Возьний бере хабарі, а Крига обокравъ свого племянника — сироту Марка, любовника Уляни; — одначе якъ Возьний, такъ и Крига — люде рівно неморальні и нечестні вже черезъ одно те, що обидва топчуть любовъ и молодість. Дивлячись на Кригу, можна ще побачить въ ёму живого урядника, але якъ чоловікъ вінъ просто видуманий. Крига не дурень, а робить таке, що й не всякий дурень зробить. Приміромъ Крига просить Явдоху, п'яницю и розпустну молодницю, ити до ёго свахою, сватати Уляну... Въ життю Українцівъ такого не може бути. Правда, такі молодниці, якъ Явдоха, попадаються, але вони попадаються яко вирідки, яко исключенія, на сотню тисячъ — одна, и народъ обходить їхъ, зневажає, цурається, неначе чуми... Де-жъ таки видано, щобъ таку п'яницю и розпустну хто попросивъ свахою? Та ще до кого? до честної и багатой дівчини!

Правда зновъ и те, що Цись, бажаючи приврити отсю свою помилку, виставивъ, що Явдоха тягасться зъ Степаномъ, Улянинимъ братомъ, и черезъ те, буцімъ-то, їй можна сватати сестру свого полюбовника... Ні, добродію Цисе! снівъ ви не тільки не покрили своїй помилки, а зробили другу, ще більшу, и показали, що дуже мало знаєте ет-

нографію Українцівъ и їхъ моральний побитъ. Таку зводницю, якъ Явдоха, ніяка честна Українка не підпустить близько й до свого двору, вже за одно те, що вона тягасться зъ її синомъ. Загляньте глинше въ людську натуру, особливе въ натуру матері, да ще такої, якъ Дмитренчиха! чи легко для матері бачити зводницю свого сина? чи може бути, щобъ таку зводницю мати приняла якъ сваху до своєї любой дочки, до своєї оради? Те-жъ саме й Грицько Белебенко — п'яниця и ледащо на все село, а ёго Крига посилавъ старостою!... Дивно и невірно!

V.

Якъ у Котляревського Терпелиха вговорює Наталку одружитись зъ Возьнимъ, такъ у Цися Дмитренчиха приневоляє Уляну вийти за Кригу. Дмитренчиха думає, що коли Уляна одружиться зъ Кригою, то тимъ спасе свого брата Степана. Не диво, що Дмитренчиха повірила наговору Белебенка и Криги, що Степана жде Сибирь, и що Крига може спасти ёго: вона людина проста, повірити могла. Дивно отъ-що. Зъ драми не видно, щобъ Варка любила Степана більшъ, ніжъ Уляну. И коли побачила старостівъ одъ Криги, у неї вирвались слова жалю: „бідна моя Уляна!“ — значить, сватанне Криги и їй не по-серцю... А тимъ-часомъ вона, бачачи, що Степанъ своїмъ пиянствомъ робить їй наругу, вговорює Уляну йти за Кригу, щобъ визволити зъ біди п'яницю-брата!... Сёго мало, слухайте дальше. Якъ Уляна стала просить Варку благословити її и Марка, Степанъ до того розлютовався, що проклинає свою матіръ, хоче вбитъ сестру, а мати не знає, що робити.

Здається, характеромъ Варки п. Цись хотівъ показати велику непроходиму силу любови матері до своїхъ дітей. Коли такъ, то вінъ се показавъ дуже слабо, — тимъ слабій, що любовъ Варки до Степана виходить спершу більша, ніжъ любовъ до своєї любой дитини Уляни. Не натурально, щобъ мати любила більшъ розпустного п'яницю-сина, ніжъ честну дочку.

Чи може п. Цись хотівъ показати намъ родительський деспотизмъ? Такъ сёго ми зовсімъ не бачимо въ семі Дмитренчихи. Швидче можна бачити деспотизмъ Криги надъ своїмъ небожемъ Маркомъ. Такі случаи справді можливі, тільки на Україні буваютьъ рідко. Обобратъ сироту у насъ вважається великимъ гріхомъ. Сироту народъ любить за те, що вінъ сирота, и ставить ёго на рівні зъ святиною, кажучи въ своїй пословиці такъ: „що сироту вигодовать, що церкву вибудовать.“

На се звернувъ увагу и авторъ драми, и не можна-бъ одъ української громади сподіватись иншого.

суду надъ Кригою, якъ той, котеримъ розсудила громада Кригу и Мариа (стр. 10.): „Ми — важе громада — знаємо, що вінъ — Крига — ограбивъ свого небожа, и велемо, нехай верне Маркові ёго батьківщину.“

Такі урядники, якъ Крига, такі писарі, якъ Белебенко — єсть вірний продуктъ московськихъ порядківъ на Україні, и п. Цисъ не погрішивъ тутъ. Тільки шкода, що вінъ непевно знає порядки, позавожені московськими законами при виборі волостнихъ урядниківъ. Громада вибірає засідателівъ и старшинъ и судей, але перемінити їхъ до срока вона не властна. Право се дано „начальству.“ А „начальство“ такихъ урядниківъ, якъ Крига, любить, черезъ що не такъ-то би легко громаді и скинути Кригу зъ засідательства. Коли-бъ яка громада такъ зробила зъ засідателемъ, якъ Цисєва громада зъ Кригою, то московське „начальство“ — крий Боже! чого-бъ наробило и громаді и голові и писарю!

Більше намъ нічого сказати про „Св атання и е в значай“, и ми переходимо до другої драми Цися, до „Я трівки“, содержание котрої вже розказали.

VI.

На Україні народъ вірить, що єсть такі жінки, особливо відьми, до котрихъ літає змії. Вінъ літає завжди огнянимъ коромесломъ, розсипається искрами въ дворі тиві, до котрої літає. Сій молодці вінъ носить гроші и за те ссе у неї груди. Сей змії допомагає відьмовати и підпалює хати у того, на кого злиться відьма. Засадою такого суевірря служать метеори (літучні огні). Народъ бачить, що летить огонь, не зміє собі обьяснити сєго явлення природи и натурально обьяснє по своєму — „нечиста сила“, та й годі! Обязовкь кожного чоловіка, зваючого, що-таке метеоръ, обьяснят се народу, виявлят ёму, що ніякої „нечистої сили“ нема, що „змії, відьми“ и инше — брехня и видумка, и вірять імъ тільки темні люде. Одно слово — коженъ повиненъ викореняти въ народі все суевірє. А п. Цисъ робить навпаки. Замість того, щобъ популярно розказати темному люду, що-таке „огняний змії“, що-таке „відьма“, вінъ и змія и відьму вивівъ на сцену въ драмі... Такий сюжетъ, якъ у „Я трівці“, такі лиця, якъ відьма Явдоха, годяться ще для казки, а въ драмі нема місця нічому нє натуральному (зверхъ-естественному), бо драма не видумка, а вірний образъ зъ життя. Правда, на Україні „відьми“ и „ворожки“ мають своє право, народъ вірить імъ, єсть баби, которі шепчуть, заворожують траву,

єсть такі, що й самі вірять, що вони відьми — такъ що зъ сєго? Народъ вірить, що всьма відьма зъ хвостомъ, такъ хіба й се виручоватъ у драму?... Своєю „Я трівкою“ п. Цисъ нагадує намъ древні мистерії, тільки вмєсто случавъ зъ життя святихъ, зъ життя Христа, виставляє небувальщину, суевірє... Жално, що п. Цисъ посадивъ свого змія підъ вікномъ; правда, змії гукає въ печі, але шкода-жъ, що не видно ёго. А цікаво-бъ побачити, який вінъ! Певно чорний, зъ хвостомъ, зъ рогами?..

Вірно, що на Україні єсть „ворожки“, которі знають, яка трава має силу трути, и иноді труять люде. Отъ, п. Цисю, коли вже хотівъ — досить би було вивести такую Явдоху, не мішаючи сюди ні змія, ні гупання въ печі, ні запеченої въ комні човлічої руки. Такі страхи можна-бъ zostавити для казокъ, подобнихъ „Тисячі и одній ночі.“

Явдоха любить свого дівера и зареклась звєсти зъ світа ёго жінку, хтобъ вона ні була. Для сєго вона й отруїла Марусю. Такі случаи можливі. Любовъ Українки границі не має. Українка полюбивши оддається вся своєму чувству. Проводячи идею такої любові, п. Цисю, треба-бъ було звернуть увагу на правдивость, а не на народні повірря. Хто такі зъ люде освіченихъ наукою повірять, щобъ Явдоха за помочю зміївъ, напекла такихъ пирогівъ, що якъ положила їхъ у воротахъ въ день Марусиногo весілля, такъ одъ того Маруся зробилась божевільною! Діло можливе, що Явдоха могла собі пекти пироги, думати, що то чари, — але щобъ черезъ те Маруся збожевільнила — се просто брехня! Явдоха могла отруїти Марусю; се-бъ було натурально; а виводити въ драмахъ симпатичну силу заговорівъ... просто чудно!..

Театръ повиненъ розвивати, цивилізувати народні нрави, викореняти, осміваючи, все негарне, неморальне, суевірє... А такі, драми, якъ „Я трівка“, будуть тільки піддержувати въ темнімъ народі віру въ зміївъ, відемъ, чарівниківъ и все инше. — Геть-те собі зъ такими драмама!

Часъ демономанії минає! а де zostався ще ёго впливъ, треба викореняти ёго, а не піддержувати.

VII.

Въ першій драмі ми бачили, що п. Цисъ погрішивъ противъ етнографіи и психології. Конечно, можна помилиться и тамъ и тамъ, можна не знати людської натурі; але чудно грішити противъ зєдєрового зміслу. Ми бачили, якъ п. Цисъ погрішивъ противъ ёго въ „Я трівці.“ Наявни вінъ на таку тему казку, легенду, оповідання, що хочъ — тільки не драму; — було-бъ дарма: ми мовчали-бъ собі.

Подрібно же не будемо розбирати психологічних помилокъ въ „Ятрівці.“ Не будемо розбирати особно и характерівъ дівчихъ лицъ; скажемо тільки, що въ такіи холодній натура, якъ Дорошъ и ёго синни, ми не віримо. Такіи характери бувають у Німцівъ, а не въ Українцівъ. Нема на Україні такихъ Іванівъ. Українець таку „відьму“ Явдоху, котора погубила ёго любу дружину, давно-бъ звівъ изъ свѣта, пирнувъ би її можемо въ груді, та й годі; а самъ сказавъ би: „суди мене хочъ сенать, хочъ канать!“ И зробивъ би се знаючи, що ёго жде тюрма, Сибирь... Дарма! вінъ звернувъ би більшъ увагу на те, що „зла личина“ не буде більшъ шкодити людямъ. — Такъ само й характеръ Одарки, жінки Дороша, дуже слабій и невірній материнській любові... Одарка наче й не мати Марусі, Маруся наче не дочка її.

Скажемо ще про загальні недостачи п. Цися.

Перша, видима кожному недостача тая, що въ драмахъ п. Цися черезъ міру багато дівчихъ лицъ, котрихъ зовсімъ виводить не треба-бъ, безъ котрихъ драма лічого не теряла-бъ, а ще вингравала. Приміромъ, не говорячи про женцівъ и косарівъ, на що й до чого п. Цись приплівъ у „Ятрівці“ Луку Троця и розмови ёго про те, якъ Явдоху відьмує надъ ёго коханою Ганною? Ява 5-а въ V-ій дії зовсімъ приплетена „ні къ селу, ні къ городу.“

Така зайвина нівечить хочъ-яку драму. Добродію Цисю, треба знать, що въ драмі не повинно бути нічого зайвого, бо всяка зайвина шкодить цілому и на сцені утомляє публику. — Правда, драми Цися для сцени зовсімъ не підходять.

Друга недостача тая, що п. Цись у своїхъ драмахъ вводить багацько пісень, такъ, що драма більшъ походить на оперету. И часто пісні зовсімъ не къ місту співаються.

Останнє слово наше таке: у п. Цися просвічується инде талантъ, и можна, звернувши увагу на те, що драми ёго перші твори, сподіватися, що вінъ колись писатиме добре. Жалко, що вінъ писати почавъ драмамаи. Драма єсть плідъ повного розвою писателя. Для неї треба розвистись писателеві с правді, треба зрозуміти життє глибоко, зъ усіхъ ёго боківъ, та спознати етнографію, исторію, людську натуру; тоді й за драму.

Мандавъ (въ Саксоні).

О. П.

Короткий обзиръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА *)

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Переложено зъ велико-руського.)

Народъ, заселяючий въ теперішній часъ більшу часть Галиціи¹⁾, частину²⁾ Люблинської губернії королєства Польського, губернії Російської имперіи: Подольську, Київську, Волинську, Чернігівську, Полтавську, Харківську и Катеринославську, Землю Чорноморськихъ козаківъ, складаючий значну часть людності въ губерніяхъ: Вороніжській, Курській и Херсонській³⁾, маючий свої оселі тежъ въ губерніяхъ: Саратовській, Астраханській и Землі Війська Донського — народъ, званий Українцями, Малороссиянами, Черкасами, Русинами и просто Руськими, належить до найстаршихъ вітей племені Славянського. Въ глибкій старині бачимо ёго на простороні, котору займають теперъ: Галичина, Волинь, Поділля, Бессарабія, Київська и Херсонська губернія, підъ названнями Великої-Скуфіи, Антівъ, Велинянъ. Въ VIII. віці по Р. Х. утворивъ вінъ — якъ звичає арабський историкъ Массуди — сильний союзъ народівъ підъ названнемъ Велинського, котримъ управляли виборні правителі або князі. Въ IX. віці южноруський народъ являється зновъ розбитимъ на дрібні народці; которі жили въ западній Волині, звались Дулібами, потімъ же Велинянами⁴⁾, се-бъ-то великими, тимъ, здається, що въ їхъ землі бувъ осередокъ союзу Велинського; которі жили по Бугу, звались Бузанами, по Дністру — Тиверці, въ Галичині — Хорвати

1) Се-бъ-то восточню часть Галиціи — Галичину. Та ще додати-бъ треба й сѣверно-восточню часть Угорщини, и більшу сѣверно-западню часть Буковини. — Ред.

2) Южно-восточню. — Ред.

3) Въ губернії Вороніжській ажъ по самъ Домъ, въ Курській по Сеймъ. Въ Херсонській же губернії число руської людності чимъ-разъ убільшається напливомъ зъ пограничнихъ чисто-руськихъ губерній, коли тимъ-часомъ чужо-народні колонисти — Великорусси, Серби, Болгаре, та ще Німці и останки Татаръ — мало-помалу зъ нею зливаються. Окрімъ того заселяють Русини ще сѣверну частину Бессарабіи вздовжъ Дністра. — Ред.

4) Велинянъ (старо-українське) — величезний. Въ Україні єсть въ народі преданнє объ тимъ, що колись-до въ южно-западній Русі живъ народъ Велияни — велети; слово антъ значить те-жъ саме. — Авт.

*) Намірюючи подавати въ письмі нашімъ статті зъ розличнихъ епохъ исторіи нашої, уважаємо konieczнимъ, подати шановнимъ читателямъ впередъ сей короткий обзиръ, даний славнимъ историкомъ нашимъ Николаємъ Костомаровомъ яко „Введеннє“ до „Богдана Хмельницького.“

або Горбати (відъ слова горбъ), жителі губерній Київської, Херсонської и Бессарабії — Угличі. До нихъ причисляти-бъ ще й Лучанъ, про которихъ згадує Константинъ Порфирородній; оселі їхъ були въ Городненській губернії и около Білостока, де теперъ живуть останки южно-руського народа підъ названнемъ Підляської-Русі. Все те були споконвічні жителі краю — аборигени. На востокъ відъ нихъ жили Славяне, що перейшли туди зъ — надъ Дуная, підъ місцевимъ названнями: Деревлянъ въ теперішній Поліссі, Полянъ по Дніпру, Суличівъ поузъ берегівъ Сули, Сіверянъ въ теперішній Чернігівській губернії.

Въ половині IX. віка зъєдинились Южнорусси-переселенці въ єдину федеративну державу підъ начальствомъ Варяжськихъ князівъ. Київъ, головний городъ Полянъ, стався столицею тої держави. Южнорусси-аборигени довго оборонили свою окремішність, та не змогли удержати її — переходили то підъ владу Польщі, то підъ владу Києва, ажъ наконєць въ XI. віці злучились вже таки зовсімъ зъ тою державою, що осередкомъ її бувъ Київъ; сю-то державу прозвали Руською, за те, що земля Полянъ звалася теперъ Руською Землею.

Київська, чи-то Руська Земля, владала не тільки цілою Южною-Руссю, а ще й Славянами, що жили на сівєрі и востоді тої простороні, на котрій розлягається теперішня Россія, зъ — за чого потімъ всі тії Славяне прийняли й собі названне руськихъ. Скоро однакомъ втерять Київъ въ межнуболицяхъ княжихъ и набігахъ чужоплеменниківъ своє первенство. Відъ кінця XII. віка Южна-Русь почала жити особно відъ сівєрної. Розділена вона була на кілька політичнихъ обществъ, а тими управляли народні сходини (віча) та князі, которихъ неразъ виносили и змінiali по захотінню оружні дружини. Окрімъ славянськихъ народівъ, жили ще въ Южній-Русі также турецькі племена підъ именами Торківъ, Берендіївъ, Печенігівъ, та ввійшли вони пізнійше въ складъ южноруської народності и внесли въ неї елементъ — азійський.

Татаре обезлюдили Київську чи-то Руську Землю, звану вже въ XII. віці Україною. Осередокъ южноруської народності перенісся въ Червону-Русь. Хоробрий князь Данило укріпивъ бувъ зновъ южноруський народъ, але внутрішні незгоди и вмишованне сусідъ (Поляківъ и Угрівъ) обезсидили его на-ново. Въ XIV. віці западня часть Южної-Русі, се-бъ-то Русь-Червона, злучилася зъ Польщею, а восточна ввійшла въ складъ новоустроенної держави руської підъ верховнією властю князівъ

литовського роду, зъ-за чого вона й звалася великимъ княжествомъ Литовськимъ. (Дальше буде.)

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

Окрімъ нашої, ві Львові виходить, тежъ зъ 1. Цвітнемъ почавши, ще й друга сего рода часопись: „Боянъ“, письмо для белетристики и науки“, та правопису етимологічною. Для тої-то етимологічної правописи й каже „Слово“ Ч. 26 о „Бояні“, которого 1. число (на показъ) въ прилові розсилав, буцімъ-то вінъ „здається трудомъ молодшої Русі, с. е. тою лучшою а численнішою частию єй, котора со старшими братами природного єдинства не зриває, но соединенними силами до одной же цѣли подвизається“, — а сказало „Слово“ се, хочъ и знало, що рівночасно виходить и нашого письма 1. число, та що власне тільки наше письмо — не „Боянъ“ — стауло стараннемъ молодежи руської, и що, наконєць, за нимъ — не за „Бояномъ“ — стоить численніша часть молодежи руської. Та й не дивно намъ, що „Слово“ написало, противъ свого знання и переконання, таку брехню, бо-то вже відома річъ, що „Слову“ байдуже, чи правду воно напише, чи брехню — аби тільки трафити до цілі. Знайдеться межі 1.000. пренумерантами досить, що повірять: ніякъ и доходити, чи правда, чи брехня. Намъ дивно тільки те, якъ „Слово“, називаючи тихъ, що видають ривалиуючого зъ нами „Бояна“, лучшою частию молодежи руської, могло и посміло тимъ самимъ ублажати нашимъ сторонникамъ, которі власне также суть частью молодежи руської, та — виходить зъ „Слова“ — мали-бъ бути гіршою частию. Такий спосібъ пропаговання свого переконання жаденъ розумний и честний чоловікъ инакше не назве, якъ дурнимъ та подлимъ и нікчемнимъ. Хочъ же „Слово“ осудило нашихъ сторонниківъ гіршими „Боановихъ“, ми й наші дуже мало про те дбаємо, зваючи, чимъ мірять „Слово“ добре и зле. Свободно намъ, и якъ кожного честного чоловіка, такъ и нашою повинністю всть, не мати себе гіршими другихъ, а проте таки не вважаємо згоднимъ зъ нашою честю, піти слідомъ „Слова“, та доказувати, що не „Боянові“, а наші сторонники лучшою частью молодежи руської. Скажемо тільки, що наші суть безъ сумнівья на-стілько численнішими, що хочъ би й всі ті зъ руської молодежи, що, не стоячи за нами, про рушину дбають, стояли за „Бояномъ“, сєй може ще й на-четвертину не мавъ би за собою того числа, що ми; отъ приміромъ пренумерують наше письмо зъ руської молодежи вже теперъ ві Львові надъ 100. въ Тарнополі надъ 60, въ Станиславові надъ 50.

Дуже затійливо уживає „Слово“ виражений „старша“ и „молодша“ Русь, та крутить тимъ на всі сторони, хочаки, увірити всіхъ, що віби-то тільки за нимъ стоять старші, вироблені люди. На-теперъ замітно тільки, що хоть за нами стоить молодежь, котора й утворила собі сєй органъ, стоить за нами — въ Галичині, не згадуючи вже про Україну — такожъ и багато старшихъ, менше може, якъ за „Словомъ“, але за те більше такихъ, которі уміють и хотять впередъ розпізнати, куди їмъ ставати годиться, и знають, чому стають за нами, не за „Словомъ“ — коротко сказавши, більше може стоить за нами старшихъ людей самовіжнихъ и тямучихъ, ніжъ за „Словомъ“. Та пригодиться намъ другимъ часомъ поговорити обширнійше о тій „старшій“ та „молодшій“ Русі „Слова“.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Входять щомісячно 1, 11. и 21. дня. — Передплата впередь: на 3. чвертьрочил (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

НАПАСТНИКАМЪ.

Присвячено „Слову“ 1867, Ч. 30.

*Ви гірше Нюди — той здавсясь;
Ви ширше грішми живете,
Що менший брать для васъ трудився,
И брашу жити не даєте.*

Ворнивола.

*Ні ми заблудим безъ сознана,
Ані съ сознанаемъ блудимъ ми;
Бо єсть у насъ доволі знання,
Пізнати, хто ми єсть й були!*

*Заблудимъ ми? и ви такъ щирі,
Не упрекаете ще насъ,
Бо чей, московські проводирі!
Ми воззрешимся ще до васъ?*

*Узнавши пущому мегше своїмъ,
Въ жалемъ ударимося въ грудь:
Що Русь й Москву ділили въ-двоє —
Повернемо на крайній путь?*

*Омрачені помилля наші,
Користолюбье нашъ принципъ:
Що ми въ брехні не вірять ваші?
Що нашъ народъ ще не погнѣ?*

*Москву и Русь ділити въ-двоє,
То народный у васъ розкладъ?
А гадна: все єтойтъ ви своє,
У васъ неясный се поглядъ?*

*То ложки, кажете, нагала,
Въ нілной формѣ гадка та,
Хочъ би и Русь ціла пропала,
Не знесла вамъ и не свята?*

*Спасѣні вамъ за ради наші,
За сю науку, даю намъ;
Що дисквали блудя наші,
Спасибі, о спасибі вамъ!*

*Ми на дорозі, що ступили
Въ-данні уже ми на її,
Підемо й дальше — хочъ въ могоду,
Въ народомъ въ-купі всі а всі!*

*А ви-жъ, шановні благодіи,
Коли-бъ такъ васъ спитали ми,
Нові Вояни-селовіи,
Куди-жъ кермуєте то ви?*

*Куди, скажіть же намъ, сердешні,
Ви съ яснимъ поглядомъ раби,
Ви покривителі справдешні,
Съ дожертвованіемъ дійшли?*

*У білокаменну пірнули,
У вашу машушку Москву,
Та ще би й насъ ви загорнули
Зъ собою правъ у пропасть ту!*

*Нехай народъ въ ярмі стогнає,
Най піпъ чинимъ поклони бѣе,
А въ серцемъ молодіжъ конає
Десь на Сибирі: що вамъ те?!*

*Коби лишъ ви за те дістали,
За ваші діла для Москви,
Чого въ-данні ви такъ бажали:
Рублі и чини и хрести.*

*И ви посміли ще сказати:
Користолюбье вамъ чуже?
Та най и такъ; однакъ вамъ знати:
Народъ за вами не підє.*

*Бо ви заблудим и съ сознанаемъ,
Бо ви народъ продаєте,
А той народъ — за нашимъ званіемъ,
А не за нашимъ вінъ підє.*

*Бо ні заблудим безъ сознана,
Ані съ сознанаемъ блудимъ ми,
Бо єсть у насъ доволі знання,
Пізнати, хто ми єсть й були!*

Останній Лекція.

МАЙОРЪ.

Повість *М. О. Куліша*.
(Переложено зъ великоруського).

Глава II.

На вінци одного зъ тихъ городківъ, що-то їхъ наші подорожні звичайно називають драгтивними місточками, стояла поштова станція. Городокъ бувъ однаковъ драгтивнимъ тільки въ очахъ подорожніхъ, которі у насъ дуже характеристично називаються проїзжаючими. Ті панове натурально видять въ городахъ тільки урядові уллиці, въ которихъ украшенню природа играє послідню ролю. Що тичиться містцевихъ жителівъ, то для нихъ въ городку *Н. Н.* росли тинисті, повні всякої благодаті сади; для нихъ протікала поузъ краю городка камішчата, широко розлита річка, оживлена голосними криками гусіхъ стадь; для нихъ кругомъ городка розстелялись плодородні поля, попередіювані невеличкими лісами, межі которими, надъ ставами и озерами, стояли панські хутори, зъ низькими, критими соломою будинками и стремлячими въ воздусі крилами млинівъ.

Читатель видить зъ першихъ стрічокъ, що діло йде про нашу Україну, перероблену на Малороссию. Такъ, намъ мило писати о ній, живучи на сівері, що-небудь би въ ній ні діялося. Ми находимо дивну, необъясниму приемність, згадувати тутъ и обь тімъ, що насъ зовсімъ не підносило на родині, приміромъ, о поштовій станції городка *Н. Н.*, зъ її темними вікнами, зъ її рухаючимися помостами, зъ її твердими и запорошеними меблями, — або о державці тої станції, відставнімъ корнеті *Иволгині*... Правда, корнетъ *Иволгинъ* (а по документамъ *Иволга*) въ своїй околиці у многихъ, коли не у всіхъ, сливе чоловікомъ дуже любимъ, услужливимъ, а навіть просвіченимъ. Правда й те, що вінъ въ багаті домахъ бувавъ на приміті, яко хороший женихъ, та й теперъ ще, мимо єго поважнихъ літь, найшамсь би панни, що не відреклись би відъ єго родинного имени, облаго-роженого відъ якогось часу великоруськимъ закінченнямъ. Та намъ вінъ чомусь-то не подобається. Тяжко врешті сказати, чому може не подобатися кому-небудь такий чоловікъ, якъ *Иволгинъ*, поміщикъ такого-то уїзда и державця такої-то станції. Поверховність єго справді не зъ самихъ щасливихъ, та все-жъ и не зъ самихъ нещасливихъ. Ото, вінъ проходиться по своїй станції въ-задъ и въ-передъ, зъ люлькою въ рукахъ. Всякому можна-бъ підойти, та предивитись єму въ усіхъ подробностяхъ. Ростъ *Капитона Павловича* середній; всі

часті тіла, за виняткомъ товстого живота, пропорціональні; лице рябовате, надутовате, та, можна сказати, таки дворянське, виразительне, бо не да ромъ єго дитиною нерозуміи мальчишки-ровесники прозвали пиятнимъ*); ротъ мірний; нісь мірний; очі значайні: се написавъ би о нихъ въ паспорті кождий, тому що въ нихъ не можна було означити ані цвіта, ані виразу. До всего того додайте ще поважні, снущені въ-низъ вуси, та густі чорні бакенбарди. Чого-жъ вамъ ще хочеться відъ дворянина? *Капитонъ Павловичъ Иволгинъ* бувъ давнійше дуже багатий, бо походивъ вінъ „изъ старинної и коренної Малороссійської родини.“ Вінъ же належавъ до тихъ низькихъ Малороссиянъ, що, по словамъ *Гоголя*, видераються зъ дегтярівъ та торговцівъ, заповняють, наче сарана, палати и судові місця, деруть послідню копійку зъ своїхъ таки земляківъ, заливають *Петербургъ* ябедниками, наживають наконецъ капиталъ и урочисто придають до родинного имени свого, которе кінчиться на *о*, слогъ *въ*.“ Ні, предки *Иволгина* збагатились иншими, простосердечними и, сказати-бъ, домашніми способами. Приміромъ, дідъ єго служивъ въ *Малороссії* воєннимъ комисаремъ въ часі *Потемкинських* походівъ. Відъ часу до часу вінъ приготавлявъ пакетъ, припечатувавъ до него перо, въ знакъ того, що пакетъ мусить летіти, мовъ птахъ, и призвавши до себе багатого козака въ саму робучу пору або передъ роковимъ святомъ, казавъ єму ласкавимъ голосомъ: „*Голубчику*, *Иване*, сїдай ти на коня та лети птахомъ зъ симъ письмомъ до світлішого підъ *Очаківъ*.“ Козакъ, розуміється, просивъ пропустити єго відъ сеї бідн або предкладавъ наймити на свій кошть гонця. „Ні, голубчику,“ одвічавъ простосердечно комисаръ *Иволга*, „такого важного письма не можна поручити нікому другому.“ Однакъ, після деякихъ переговорівъ, старинна дворянська простосердечність робила уступку, а козакъ зъ своєї сторони уступавъ комисареві за безцінокъ нивку, лісокъ, сінокосъ и тому подібну дурницю, и такимъ способомъ лагідно, мирно и не компромитуючи себе, якъ тні-то дегтярі и торговці, побільшавъ старий *Иволга* своє благосостоянне та й лишивъ внукові своєму триста душъ и три тисячі десятинъ землі. Тимъ-то *Капитонъ Павловичъ* въ початку життя свого не мавъ ніякої потреби, держати станцію та сидіти на ній цілими днями, якъ то вінъ робить теперъ. Та, на нещасте, виховуючись въ пансіоні у одного строгого и глибоко-норовственного *Німця*, вінъ набравъ неодолимої охоти до гулящої жизни и, вирвавшись зъ панси-

*) Відъ українського пика — морда.

ома въ уданський полкъ, шаробивъ тільки довгівъ, що мусівъ вийти въ одставку и заставити спадковий маєтокъ. Ся сумна донечность не умірила зо всімъ въ ній охоту до бенкетівъ. Въ кілька літъ зъ верткого официряка, краси хуторськихъ вечеринокъ, вінъ зробився зівялимъ и наспиритусованимъ флегматикомъ. Въ кілька літъ зъ владільця трехсотъ душъ вінъ стався владільцемъ тридцяти душъ, и нічого не було въ тімъ неправдоподобного, що ёго доходи дійдуть наконецъ до нулі. Та сусіде-аристократи, що помагали ёму протратитися, дуже неосторожно дали ёму почути своє погордження для збіднішого товариша. Тутъ и показалося, що Иволгинъ чоловікъ не безъ енергїи. Здержуючись, сказати-бъ, на краю пропасті, вінъ взявся держати поchtову стацию, та не тільки піддержавъ тимъ свої розстрівні финанси, а й саме значенне своє въ уїзді. Черезъ городокъ N. N. проїзжали різні генерали, князі, графи. Иволгинъ, владаючи щасливою здібностью врозумівати склонности и вкуси знатнихъ людей, предкладавъ їмъ якъ-на-те свої услуги — въ свойстві добродушного Малоросійського поміщика, смішивъ їхъ своїми анекдотами — въ свойстві Малоросійського гумориста, и творячи собі такимъ способомъ кругъ знакомства въ позауїздній сфері, підносивъ себе й въ поважанню найгордїйшихъ сусідъ-аристократівъ. Въ честь ёго хараактера додати треба, що, окрімъ благосклонности, вінъ нічого не домагався відъ своїхъ знатнихъ знакомихъ. Вінъ їмъ служивъ, чимъ тільки мігъ, зо всеї душі, безъ всякихъ користливихъ побужений, — служивъ, влонячись передъ їхъ знатностью и бажаючи піднести въ очахъ уїздного товариства те, що вінъ въ собі почитувавъ більшъ всього — дворянське имя Иволгина.

Капитонъ Павловичъ давно вже проходжується въ-задъ и въ-передъ по своїй почтовій стациі. Хто привикъ стрічати Капитона Павловича въ щоденнімъ костюмі, той здивовався би не мало, видячи на ній новий сурдутъ, которий надягавъ вінъ тільки святами. Капитонъ Павловичъ чисто вибрїтний, що пригоджується зъ нимъ досить рідко. Біля не видно зъ-підъ ёго чорної хустки та зъ-підъ пестрої камизельки; однакъ въ городку N. N. мало такихъ, що показують відкрито своє білле, хочъ же й показують, то се передки, которі Капитонъ Павловичъ за ні-за-що має по всій справедливості. Вінъ одягнений, що називається, солидно. Вінъ такъ далекій відъ того, щоби показовався людямъ по-верхи незвичайнимъ, що навіть срібний хрестикъ про *virtute militari* носитьъ підъ вилогою и тільки въ важнихъ случаяхъ, де треба зробити ефектъ, нагло застягається на всі гузники, и зъ урядового чоловіка являється здивованому оку вой-

сковимъ каваліромъ. При всімъ тімъ въ ёго костюмі, въ ході й поставі примітна сёгодня якась святочность.

Дві трійки лучшихъ почтовихъ коней відъ самого ранку стояли въ хомутахъ. Єдиний на стациі бородатий повозчикъ и ёго молодий сміть въ московській сорочці пропустили свої черги, зістаючи въ безділі. Жалобна книга дважди була требована обиженними подорожніми, и въ ній виражено сильне и грізне незадоволення, надъ которимъ мігъ сміятися одинъ хіба тільки Капитонъ Павловичъ, дуже добре знакомий зъ губериськимъ почтмайстромъ, а ще лучше зъ ёго письмоводителемъ. Звичайно Капитонъ Павловичъ обідає у своїхъ знакомихъ и родичівъ, которихъ у него въ самімъ городі и въ ёго окрестности множество, а на сей разъ обідъ готовили ёму на стациі. Вінъ посадився за столомъ противъ отвореного, виходячого до поля вікна и безустанно въ него поглядає. Очевидно, що вінъ когось дожидає.

Въ городі давно всі знали объ всімъ тімъ, и вже двоєхъ зъ чиновничого люду звідовалося на стациі зъ запитаннями: кого вінъ дожидає? чи не буде проїзжати губернаторъ? — и тому подібними. Однакъ Капитонъ Павловичъ зробився незвичайно мовчальнимъ и поважнимъ. Вінъ відповідавъ короткими фразами, що: якъ, каже, ёму знати о такихъ важнихъ особахъ и їхъ проїздахъ; що объ сімъ було-бъ звіщено городськимъ властямъ по законному порядку, и кашлянувши зъ таємничою миною, котору вінъ любивъ собі приберати, добавлявъ: „Що ми? де намъ? ми такъ собі — хуторяне, закутники,“ и дальше въ тімъ тоні.

Літній день склонявся вже до вечора. Зъ поль потягнуло свіжимъ запахомъ молодихъ хлібівъ. А на дорозі, далеко видніючийся на степовімъ згіррю, не показувався той, кого ожидавъ Капитонъ Павловичъ. Уже солом'яна стріха почтової стациі, зъ двома коминами, винула відъ себе тінъ по зеленому городському вигону, мовъ би готницьку башню. Въ жалобній книзі добавилась ще одна жалоба — відъ молодого офицера, проїзжавшого по урядовому ділу. На великій дорозі замукала сотнею голосівъ череда, вертаючи домівъ въ хмарі пороху. Сонце прехорошо освічувало рудаві боки коровъ, которі зъ-далека подавали своїмъ дітищамъ материнський голосъ. Самъ порохъ въ ёго золотистихъ проміняхъ живописно переходивъ зъ густого сірого въ рожоватий прозорчний тонъ. Степній однообразний пейзажъ, видний зъ виходячого на поле вікна стациі, наразъ оживився и зробився годнимъ пензля художника. Та Капитону Павловичу було не до пейзажівъ. Вінъ сердився, що хмари збитого чередою пороху закрили ёму дальнїше згірре на го-

ризонті, по которому тонкою темною чертою ішла стовпова дорога.

Поволи поступала нестройна череда, складаючися на-половину зь рогатого товару, на-половину зь овець, а частю зь жидівських кізъ и анти-жидівських свиней, которі грядали впасти вь сусідні городи и задавали багато лишніє роботи пастухамъ и їхъ довгимъ голосно тріскаючимъ батогамъ. Всілякі їхъ крики — одні до коровъ, другі до овець, треті до кізъ, скачучихъ на увиті зеленню плоти, четверті до непокорнихъ свиней — мішались зь всілякими голосами самої череди и творили нескладність звуківъ, котора, при всій своїй нестройності, яось впадала вь тонъ зь розкинутимъ широко пейзажемъ поль и розкиданими вь дикімъ не порядку передмістями городка N. N. А сонце тимчасомъ величаво заходило, черезъ тонкий, стелючийся туманомъ порохъ проникавъ освіжаючий запахъ поль, солов'ї голосно щebetали близенько вь дикій зарослі за поштовою стациєю.

Зь-вольна поступала на-передъ нестройна череда. Наразъ зробилося вь ній якесь замішаннє. Затріскали голоснійше прежнєго довгими батогами пастухи и виразнійше прежнєго закричали на череду всіма своїми покликками. Череда розступилась, а зь хмари пороху вирізалась освічена заходєчимъ сонцемъ шестерня коней зь форрайтеромъ, повозчикомъ и блискучими шклами ліхтаренъ дорожнєї тяжкої коляски.

Вь одинъ мигъ Капитонъ Павловичъ опинився на під'їзді и зь низькими поклонами привітувавъ доїхавшого до стациі подорожнєго. Вь колясці сидівъ, зь своїмъ камердинеромъ, товстий старецъ, зь найдобродушнійшимъ вираженнемъ лица, яке тільки можна собі представити. Капитонъ Павловичъ назвавъ єго „вашимъ сиятельствомъ“ и, може бути, жалувавъ, що дворянська честь не позволяє єму поцілувати жирну и випещену руку, протягнуену до него зь коляски дуже ласкаво. Вінъ дїткнувся до неї, мовъ до святині, своєю тежъ досить жирною, однакъ почорнілою и огрубілою рукою, та ще низпє поклонився єго сиятельству.

Запитано було у єго сиятельства о здоров'ї зь найніжнійшимъ участиемъ. Виражена була радість всего уїзда по поводу розійшовшоїся погоди, що єго сиятельство ласкаві одвідати свої добра (находившіся, якъ видно, тутъ-таки вь окрестності). Сказано було єго сиятельству о здоров'ї и гараздуванні кількохъ особъ, складаючихъ єго близкий кругъ вь часъ сільского віддиха відъ столичнихъ трудівъ.

Єго сиятельство прийнявъ все те зь дивною ласкавістю и значно розширивъ приемною усмішкою свою и безъ того обширну физиономію; та

на запитання Капитона Павловича одвідати не мігъ по причині пороху, причинившого єму задушливість. Капитонъ Павловичъ люто поглянувъ разъ-другий на городську череду, поступаючу по-біля вь живописнімъ не порядку; та усторонити сей ненадійний припадокъ було зовсімъ неможливо.

Сидівший рядомъ зь княземъ камердинеръ, знаючи потреби и жадання свого сиятельного товариша подорожнєго, обернувся до Капитона Павловича и перервавъ єго плавні и солодкі річі словами:

„Капитоне Павловичу, зведіть-но запрягти коней.“

Хочъ же сі слова вилетіли й не зь сиятельнихъ устъ, та Капитонъ Павловичъ добре знавъ интимні стосунки камердинера до єго пана, и для него було все одно, мовъ самъ князь сказавъ би сі слова. А проте таки не звернувъ вінъ на нихъ уваги и продовжавъ всепокорнійше розповідати князеві о житні и діянняхъ різнихъ особъ, которі — знавъ вінъ — найбільшъ интересовали єго сиятельство вь сій околиці. Така неввага противорічила всімъ чувствамъ, которі вінъ досі виразивъ передъ княземъ; та у Капитона Павловича була своя думка.

Відкашлявшисъ и відзискавши ужиттє язика, князь сказавъ самъ, вь одвітъ на єго розкази:

„Дуже добре, мій любий; все се ви міні потімъ розповісте, а теперъ зведіть запрягти коней.“

„Вь сю минуту, ваше сиятельство,“ одвічавъ Капитонъ Павловичъ, однакъ зь місця не рухнувся и дальше канючивъ передъ коляскою по прежнєму.

Князь бувъ дуже деликатний и прослухавъ єго зь-минуту, не змінюючи ласкавого и прихильного вираження лица. Череда проминула и набавила єго зновъ задушливості. Відкашлявшисъ, вінъ зновъ пригадавъ о коняхъ.

„Коні для вашого сиятельства зь-ранку готові,“ одвічавъ Капитонъ Павловичъ; „вь сю минуту виведуть!“ и впятъ повівъ свої исторні. Наконєць, видячи, що сиятельний подорожній почавъ морщити брови, мимо привычної своєї ласкавої усмішки, — вінъ кинувся на стацийний двіръ и піднявъ страшну тривогу.

Коні справді стояли у самихъ воротъ, та бордатуму повозчику и єго синові сказано було ранкомъ конфіденціонально, щоби вони не виводили зь двора коней, поки Капитонъ Павловичъ не явиться на двіръ и особисто не посварить їхъ за повольність.

Вь одну минуту причеплені були посторонки до крючокъ и орчиківъ князької коляски. Повозчикъ зухомъ вискочивъ на козелъ, форрайтеръ опинився мигомъ на сідлі. Капитонъ Павловичъ крикнувъ: „Готово!“ и вразъ поклонився князеві. Засто-

звісія кві: ухватиди танку коляску, мовъ на крила, а хмара пороку викрила Казиміра Павловича, задоволеного собою, и щільнм упануванимъ днемъ.

(Дальше буде.)

Короткий обзиръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішнхъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Перекладено зъ великоруського.)

Польска политика постійно прамувала до того, щоби Литву, волучити зъ Польщею, и достигала своєї цілі тимъ, що черезъ два віки вибиралась на польскій престолъ русько-литовські великі князі. Одинъ зъ руськихъ князівъ-правителівъ, вибраний на польскій престолъ — Казимиръ Ягайловичъ, знісъ 1476. р. окремішне князівство Київське, а потімъ и позаводивъ въ Южній-Русі переняті зъ Польщі порядки. Вінъ установивъ воєводъ, каштелянівъ, старостъ та й надавъ руській шляхті польскі права. На звіръ польскій вольні городи, містечка й села роздавао воєводамъ, каштелянамъ, старостамъ у доживотне владінне. Тоді-то Русини, незадоволені такимъ порядкомъ, покидали свої оселі, втікали въ степи та поселились за Дніпровськими порогами, де вони жили въ шалапахъ та землянкахъ на-півъ дико. По місці жилища вони називались Запорожцями, а по званню — козаками. Въ сімъ слові видний татарський корінь: воно значить вольного воїна, молодця. Інші виводили слово козакъ відъ козарь, думаючи, що втікачі прозивались такъ зъ того, що стріляли дикі кози для поживи и одінни. Слово козарь и увеличаюче відъ него козарлюга справді попадаються въ козацькихъ пісняхъ замість козакъ.

Такимъ побитомъ зъ початку козацьке товариство утворилося зъ утікачівъ, що не хотіли терпіти нового порядкованія по взору польському. Була ще й друга конечность утворення подібного стану. Після оснвання Кримського царства Южна-Русь терпіла безустанні опустошенія відъ татарськихъ ордъ; великі князі, литовські и московські, підмавляли Кримцівъ до набігівъ одинъ на одного. Въ такихъ случаяхъ, коли Кримський ханъ приймавъ сторону великихъ московськихъ князівъ, Южній-Русі доставалось одъ него передо-всімъ. Народъ южноруський зъ-давня бувъ воєнного духа, а теперъ мусівъ и зъ конечності безустанно жити на воєнній стопі. „Молойці“ вважали собі за честь, битися зъ невірними, обороняти родину, и, щоби не допускати ворогівъ въ Україну, Поділля и Волинь, самі виходили купами въ степи, міря-

тися зъ Татарами однагою. Безпеченство землі южноруської вимагало, щоби за границею руськихъ осадъ була воєнна кріпость, наповнена такими сміливими людьми, для котрихъ війна була-бъ жайшою всего. Такимъ побитомъ число утікачівъ помножалось молодцями, котрі виходили въ степи битися зъ Татарами. И одні и другі жили безустанно зъ оружжємъ въ рукахъ, помішанемъ зъ собою и вибудовали за поретами кріпость підъ названнемъ Запорожської Січі.

Незабаромъ одинъ зъ утікачівъ, родомъ зъ Оврута, Остапъ Дашкевичъ, давъ козацькому товариству правильне устрійство. Простота життя, готовость на всяке небезпеченство, набожність, братерство міжъ собою до остатнього, безкористность и найбільше послушенство для старшини — були зъ початку основою Запорожського товариства. Найвисша власть була въ рукахъ ради або народнєго збору, подобиого старшиннєму вічу. Рада вибирала головного начальника або отамана, підъ именемъ конюшого, а все, що стояло підъ єго правліннямъ, називалося Кошепъ. Кішъ розділявся на курені; кождий курень вибиравъ собі курінного отамана, підлягаючого ношевому въ правлінняю. Ті виборні начальники мали неограничену власть надъ підвладними, однакъ по упливі року здавали одвітъ раді, и тоді, коли показалося, що власті надумивали, піддавались судові и смертній карі. Запорожці жили въ шалапахъ, чи-то въ коливахъ (хлівахъ, городженихъ зъ хворосту), а сходились до спільнєго стола, де зъ ними обідавъ начальникъ. Пожива їхъ (говорить український літописець) складалася зъ квашеного тіста, чи-то саламахи, або зъ каші, званої тетерею; юшкю зъ рибою вони вважали празничною стравою. У кождого козака було не більше двоохъ єдиний: вони обовязані були причувати себе до нищети и терпіння. Всяка сварка поміжъ собою остро каралася. На війні зъ невірними вони були нелюдські и немилосерні, але за всяке насилле и розбій въ християнській оселі підмадавъ Запорожець смертній карі; такъ само остро каралось злодійство: у нихъ (говорить старе описанне) за одно путо вішали на дереві. Хочъ яий и женатий бувъ, мігъ въ товариство вступити, тільки що підъ карєю смерті заборонено було вводити жінку въ Січъ, та загально неженаті більше поважанно мали въ козацькимъ товаристві. За блудодіяння карали палицями або киями. Запорожець, вступаючи въ товариство, складавъ обітвъ, воювати за християнську віру, обороняти християнство и викоренити коротівъ Ісуса Христа. Вінъ обовязаний бувъ ходити до церкви и виконувати постановлені церквою пости и обряди.

Таке товариство не могло не звернути на себе увагу правительства. Великий князь Сигизмунд I. поручив русьдому царю Лянцкоронському, надати козакам значенне правильного стану в політичній биті Южної-Русі. Козаки вибрали Лянцкоронського своїм довідцею (гетьманомъ). Він розширив за дозволенієм Сигизмунда їх осадні висше порогівъ; землі приписані до Дніпра по обохъ бокахъ оставлені були козакамъ. Людность їх прудно убільшалася: из жителівъ Южної-Русі, а козацький станъ розділюва на Низовцівъ або Запорожцівъ и Гордовихъ або Укрїнськихъ козаківъ. Перші зіставали в своїмъ складі братства або товариства, жили по давньому в Січі и не мали семействъ; другі були воїни-обивателі, мали жінокъ и дітей, занималися роботами, а в случаю потреби повинності їх було виходити на війну. Здається, вже в тімъ часі явився між ними станъ підномощниківъ, котрихъ одною повинністю тільки було заниматися нахарствомъ и домашніми роботами.

Після Лянцкоронського, котрого, по ушевненню одної літописі, козакми покарали смертю, змірковавши, що намірявъ привести їх зовсімъ до послушанства королевській власті, вибрано гетьманівъ зъ значнихъ руськихъ родинъ. За одного зъ нихъ, Ружинського, установлено уряди — генеральну старшину: осаулівъ, суддівъ, писаря, обоаніхъ. Число козаківъ ярудко побільшало; козацький станъ заселявъ землі, що займають теперъ губернії Київська, Полтавська и южна часть Подольскої, а розділявся на двадцять полківъ по обохъ бокахъ Дніпра. Одна зъ літописей укрїнськихъ говорить, що царь турецький воставивъ питающе: „Скільки на Укрїні козаківъ?“ Їму-жъ одвічали: „У насъ де кракъ*), тамъ козакъ, а де байракъ, тамъ и сто козаківъ.“ XVI вікъ бувъ епохою героїчної слави козацького рицарства. Доводжені правдивими богатырями, якъ були: Вишневецькі, Вячеславъ Хмельницький, Свірговський и передовсімъ хоробрий Федоръ Богданко, козаки стались страшними и на морі; в своїхъ чайкахъ, якъ називалися їх човни, заганялися вони в Румелію, Анатолию, руйновали мусульманські кріпості, завдавали жаху Царьгородові, визволяли зъ темниць и галеръ християнськихъ невольниківъ, пробуждали до освобождення зъ-підъ кормиги турецької християнські народи. В той самъ часъ були вони тажже сторожею руської віри и народності. Літописці руські називають золотимъ вікомъ часи двохъ Сигизмундівъ зъ роду Гедеминового. И не дивно: аристокрація руська хоронила ще

віру батьківъ, в руський языкъ, и руський спасіб-мисли; державець ище вважавъ в своїхъ підданкахъ дітей одної и той самої держави, говоривъ тямъ самимъ мнкомъ, що вінъ.

Въ 1569. році сталася велика подія. Сигизмундъ-Августъ, котрий ціле житте потакувавъ Полякамъ, доконавъ, хочъ зъ великимъ зусиллемъ, злучення великого княжества Литовського зъ королевствомъ Польскимъ. Всю землю южноруську, а те Укрїну (се-бѣ-то теперішній губернії Київську и Полтавську), Волинь и Поділля — на загальнімъ сеймі відділено відъ Литви и прилучено безпосередно до Польщі. Руськи, якъ сказано було в анти, злучались зъ Поляками, якъ рівні зъ рівними и волюні зъ волющими. Руське панство упорно протівилось тому полученню, та таки згодилось, успокоене даваними підъ присягою заповіщеннями, що во віки негарушевѣ остаеться їхъ віра, языкъ и права, словомъ, вся цілостъ їхъ народності.

(Далше буде)

Козацький ГЕРОІЗМЪ И ЗАВЗЯТТЄ.

(Исторична споминка.)

Скільки не написались про Тернопилі, скільки не навеличались звісноі хоробрості Леонида и трехсотъ Шпартанцівъ! Немає школяря, немає може й письменного чоловіка не знаючого сеі події; описъ її найдемо в кожній всемирній исторії. Ми такъ приважили, примірівъ всього, що хороше и величне, глядати в исторії старої Греції и Риму, що ледве хто сміє й погадати, що такі-жъ самі приміри, отъ-би хоробрості и посвященія, не-менше годні одвітнего місця в всемирній исторії, якъ Тернопильська оборона, виказує исторія нашего народа. Низше розказана подія довазує, що й у насъ були свої Тернопилі, що й ми мали своїхъ Леонидівъ, хочъ світъ мало про нихъ знає, хочъ смиренні літописці и историки руські говорять про те, мовъ би про щось звичайного. И не дивниця: Русь наша прождала за віру й волю тільки крові, положила за нихъ тільки жертвъ, розкинула степами Укрїни тільки могилъ, зложила найбільшої хоробрості и патриотизму доказівъ тільки, що й такі події, котрі рівнатись можуть Тернопильській битві, у насъ були не такъ-то чимсь надзвичайнимъ, якъ у другихъ народівъ. Споминку сю читателі дякують не якій свіжо нами відкритій рукописі, не якому досі незвісному историчному жерелу: подію сю розказують руські й польські літописці й историки. Ми-жъ повтаряємо її тільки за ними тому, що, разъ, події такої не можна ніколи досить повтаряти, у насъ

*) Корчъ.

же вона там дуже мало звіска, шотімъ тому, що раді-бъ ми припадати и піддати шотамъ и шотітярямъ нашимъ предметъ и вдяний и годний шотичного опраціванья.

Сумними буйвами записана буде завжди въ серцяхъ руськихъ пам'яті Битви підъ Берестечкомъ¹⁾ 1651 р. Лишъ в'ісимо піднеслась була слава й повага козацької сили и збруі після Битви підъ Збаражемъ и Зборовомъ²⁾, такъ низько спала вона після Берестецької перажки. Зрада Татаринъ и її хана, которого призивавъ Хмельницький иноді въ помічъ, а которий підъ Берестечкомъ лишнозъ козаківъ въ самій р'ішаючій хвилі, непритомність гетьмана Хмельницького, пергнавшого за ханомъ, щобъ упросити ёго повороту, незгода полковниківъ козацькихъ міжъ собою, а черні енозъ зъ розстровнимъ козацтвомъ — ось и причини, для которихъ підъ Берестечкомъ оделіла не кр'іпка козацька, а вража ляхька сила. Поражка підъ Берестечкомъ тимъ болеснійше дотикавъ въ своїхъ наслідкахъ Русь-Україну, що вона нарушила повагу гетьмана и ёго підвладнихъ полководцівъ у одної часті козацького війська³⁾, и що вона була, по нашому пореконанню, однимъ зъ тихъ факторівъ, которі причинились до осущення нещасної Богданової гадки, піддалонити козацько-руський народъ підъ руку „одновірного“ царя московського⁴⁾. Хмельницький, лишаючи таборъ козацький,

¹⁾ Городокъ Волинської губернії при Галицькій границі.

²⁾ Збаражъ городъ Тарнопільского, Зборівъ городокъ Волочівського округа.

³⁾ На буряній и безпорядній раді въ козацькимъ таборі, яка бувала тільки въ крайніхъ случаяхъ, говорено: „Старшина насъ покинувъ — Хмельницькій всёму виненъ! Вивъ владій, зрадникъ погубивъ насъ — вивъ зъ-нарашна покинувъ військо. Будемо просити милості у короля; нехай тільки схоронить наші Зборівські статті, а ёго, владія, приймаємъ и видамо. У насъ буде лучшій гетьманъ!“

⁴⁾ Нещасною оправданне назвати можна тую Богданову гадку. Во й яка-жъ користь вийшла для України зъ прилучення до московського царства вже заразъ въ першій початку? Ото, московський царь Алексій Михайловичъ, унеславши відъ Польщи Андрусівськимъ миромъ (1667 р.) княжество Смоленське, се-бъ-то весь біло- и великоруськимъ народомъ заселений край ажъ по Дніпро, єдино козацькою хоробростю и силою, не московськимъ оруженемъ, бо тогочасні московські війська — „ліпотники“, хочъ и многочисленні, були полохливую, невольничю, иноді батогами до битви ганяною, сказати-бъ — просто азійською ордою, которая сама не оделіла-бъ була міряться зъ польсько-ляхьтеськимъ, ані тозъ могла рівнятися зъ русько-козацькимъ ридарствомъ, — той, отже, Алексій Михайловичъ, лякаючись прилучати до своєї московської держави відъ-разу такъ багато воинного, дужого и вольного народа, якъ була тогді наша Русь-Україна, власною силою своєю (Москалі більше опирали, ніжъ помагали) вже освобожена до Службъ зъ-відъ польскої зависимості, помирнася зъ польськимъ королемъ въ той спосібъ,

піддавъ, правда, начальство Дзеджаліковъ; такъ козацтво-жъ, обурене ёго підвядомъ, шоділілось на сторони, вибираючи одні Дзеджаліка, другі Богума, а лиші знозъ иншихъ шазалінівъ. Кожна сторона слухала тільки свого начальника, чернь збунтовалась противъ старшини за провинку Богданову; старшина знозъ въ приклячниками своїми и розстровими козаками, бачучи, що зъ неслухнянимъ військомъ, особливо зъ непривиншою до військового ладу черню — нічого робити, воякуди-жъ, переправившись черезъ ріку та болота; чернь же, ажъ пізно довідавшись, що нема вже старшини, и собі почала вибиратися зъ табора та товплячись погибала безъ числа въ ріці и болотахъ. При такъ несприятчяхъ війську нашому околнностяхъ и мимо всеї завзатої хоробрості и частнихъ успіхівъ, неприятель одолити мусивъ. Закопали Ляхи въ таборі и болотахъ багато черні. „Нема моцади для тихъ, которі, пилн шляхетську кровъ и граблямъ костіли“, одвічали польскі жовіри тимъ, которі, загибаючи въ болотахъ, просили помилування, говорячи: „Ми не козаки, а мужики зъ черні“. Неприятель витгавъ їхъ зъ болота и мучивъ безмилосердно.

Три тисячі хоробрихъ не посоромило тогді козацької слави. Занявши невеличкий горбокъ, вони дорого продавали жизнь свою, и обороняючись мужню, перебили иншество ворогівъ; коли-жъ побачили, що зо всіхъ сторони наступають на нихъ сильні війська, тогді кинулися вони зъ ріку, прекладаючи смерть надъ неволю. Лишилось зъ нихъ ще зъ-триста люда; вони засіли на невеличкимъ острові на ріці Стирі и оборонялись ще цілий день. Скільки разівъ ні підходила шляхетччі, козакъ все витали їхъ градомъ куль и добре влучали носами, ноли який одважнійший видався черезъ воду. Після кількохъ такихъ неудачъ Поллянівъ, начальники їхъ довго не могли визвати охотниківъ на хоробрихъ козаківъ. Потоцький піславъ депутата до тяхъ героївъ, для которихъ не було страху смерті.

що поділяли вони оба Україну Дніпромъ міжъ себе, гарантуючи одній одному посіданне своєї половини и зобов'язуючись єдиними силами поборати Руськія, коли-бъ вони — чого надіявся було можна, и що заразъ таки наступило підъ преславнимъ гетьманомъ нашимъ Петромъ Дорошенкомъ — незадоволені такимъ миромъ, схотіли удержати єдність и неподільність Русі-України та не дозволяли бъ угоду тую шлювати. — Такъ-то служила Московщина тогді и служить теперъ тільки интародомъ євріямъ — московськимъ, ніколи-жъ руськимъ або якимсь-тамъ нововидуманимъ „обчурьськимъ“. Позбавивши нашу Русь-Україну вольності политичної, окупленої моремъ нашої крові, укравши намъ уже близько дві століття самостійності розвою народнього, ушасливила насъ Московщина за те введенимъ свого кр'іпацтва, азійтеськимъ деспотизмомъ, та хоче теперъ видержати намъ ще остатне — нашу народність, нашъ языкъ. — Рід.

„Пань Кравовський“) казавъ депутатъ: „двинується ватий хоробрості, жалуючи такихъ хоробрихъ воїнівъ, дарує вамъ знань, доди здасьтеся“.

„Скажіть пану Кравовському“, одвітали козаки, „щобъ вінъ такъ не думавъ о козакахъ. Ні, Ляхи, не зманити намъ насъ обіцянками: намъ жити недорого, а мидостями ворогівъ ми цураємся“.

Вони змазали багато срібла й золота, що вніесли зъ собою зъ табору.

„Глядіть“, казали вони дальше, „якъ мало значить для насъ добро мирське“. Та се жмучи, покидали дорогоценності въ воду въ очахъ зупинився Шолквій.

„Знайте“, добавили козаки, „що воля для козака дорожша всего“.

Потоцький піславъ на нихъ дві коругви. Самъ король прибігъ дивитися на се рідке дивовисько. Козаки обняли одинъ одного, прочитавъ молитву й винулися на Ляхівъ; воїнний зъ нихъ не перше розставався зъ життямъ, якъ вбивши хочъ одного ворога й сказавши ширпяюче слово товаришу. Ціла сотня Радзивилового полка погибла, поки не перебили неустрашенихъ Русинівъ. Лишився вже тільки одинъ зъ тихъ хоробрихъ; вінъ вскочивъ на коня човенъ не ставъ відмахуватися косою. Чотирнадцять куль запустили въ него: вінъ ще живъ на державо! Одинъ жовірь винувся до него, тежъ зъ косою, та не устоявши відступивъ. Король назвавъ повістцъ козакові, що двується ёго хоробрості й дарує ёму житте.

„Я цураюсь життемъ“, одвічавъ вінъ: „Хочу умерти, якъ правдивий козакъ“.

Кількохъ польськихъ наемниківъ Німцівъ вивісивши до шню въ воду й завололи ёго списами.

Такъ-то воювали наші козаки! Таке було у нихъ завязтте й хоробрості, котору сміло назвати можемо випертанською.

Правда, найшлись підъ Берестечкомъ и свої Ефіялти, що продавали віру и народность ворогамъ, а то приміромъ: Криса, Липинський, Головацький Лисенно и інші. Остатній зъ сихъ прийшовъ до бремени Вишневецького, лютого и завязтого ворога Русі, и, відіраючись віри православної и приймаючи унію⁶⁾, жертвувавъ Польщі свої услуги. Князь зъ погордою поглянувъ на лукавого зрадника, обернувся до своїхъ мелниківъ и, давши їмъ знакъ, вийшовъ. Лисенна разірвали на двохъ дошпахъ, абитихъ въ середині цвяхами, а розходившихся въ противні сторони.

⁵⁾ Се-бъ-то Потоцький — каштелянъ Кравовський.

⁶⁾ „Приймаю унію“, казавъ, „приймаю ов. ртця и клянує польськихъ хрестоу не робити ала католикамъ“.

Отъ и зашла перелетна від Коли-бъ усіхъ зрадниківъ досягала тава нагорода, и намъ було-бъ лучше, и ворогамъ прасше.

Володимиръ Шалганський.

**Литературні и бібліографічні
ВІСТІ И ЗАМІТКИ.**

Дуже цікавої новини довідався ми зъ „Галичина“ Ч. 11. Ото благовіститъ днівъ вірующимъ читателямъ своїмъ, що П. Кулішъ „навізавъ намъ недавно, що пришло до „Слова“ своє завязьє по предмету своєї правописи, которе-то завязьєне буде просто рѣшительнымъ его отъ тоїже правописи огреченьємъ.“ Передовсімъ „Галичанинъ“ нехай намъ простить, що ми ёму не такъ-то дуже віриво, хочъ и відомо намъ, що Кулішъ писавъ часомъ до редактора „Слова“, або, може-бъ лучше сказати — відписувавъ ёму. Не перечеми, що Кулішъ писавъ може коли що й за правописъ; а проте ми не віриво — не повіритъ также нікто, хто хочъ трохи пізнавъ Куліша зъ ёго діятельності на полі літератури и исторіи української — не повіриво, кажемъ, що Кулішъ писавъ о правописі воісімъ такъ и зъ тою тенденцію, якъ представлявъ „Галичанинъ“. Знаємо, що редакція „Слова“ нарисовувалася пооділками часами зъ Кулішемъ; знаємо й те, що наші „стремліющі до народного объединенія всіхъ Русскихъ“, переписувачі самі одні зъ Кулішемъ, воісімъ фальшиво описали й представили ёму тутешні стосунки и наговорили ёму, що у насъ уже всі такіи стали, якъ вони — „Русскими“. Правда, могли-бъ були переписоватись зъ Кулішемъ и наші; та не робили себо тільки тому, що не хотіли навести на лояльність ёго, теперъ россійського чиновника, може тамъ якъ підозріливъ. Всеке однакъ підозріння на Куліша зъ стороні россійського правительства було-бъ воісімъ и нічимъ неоправдане, знамо бо всімъ долальність Куліша для Росіи и ёго патріотизмъ. Беть же й у насъ, хочъ ми Австрійці, невручності на стілько, щоби шановали политику не пересвідчене Куліша, и далекі ми відъ того, щобъ вважали ёму; Россіянинові, ёго россійський политичний патріотизмъ наганимъ; противно, ми тез пересвідчене ёго вважамо воісімъ справедливимъ и годящимъ — уважамо такіи ёго повинністю и обовязкомъ. А проте ми такіи не віриво, що, коли-бъ Кулішъ справді написавъ колись до „Слова“ дещо о правописі своїй, напише вінъ тез такъ, якъ того хотілось би нацимъ „объединяющимся Русскимъ“, такъ, якъ заповідавъ оттою „Галичанинъ“. А поки-що звертаємо увагу „Галичанина“, що се той самъ Кулішъ, которий, приславши передъ кількома літами часомъ дописи до „Слова“, ставлявъ условьєвъ віне ква поп, щобъ вони друмовались тільки ёго правописю. Ми-жъ занадто поважамо Куліша заслуги, науку и завжди честний ёго характеръ, аби ймили віри тому звиченню „Галичанина“, бо вірчи такимъ честь Куліша нарушаючимъ ватїливимъ вдумкамъ, тяжко и непроцедно провизивамъ би ми противъ него. Ми маємо кріпке переконанне й віру, що Кулішъ не загрирть теперъ, на старості літъ, добре заслуженої широкої слави своєї у своїхъ и чужихъ; що не зробить вінъ ніколи й підъ ніякою можливою пресєю — того, чого хочеться ворогамъ народності нашої. На всякій же случай нерестерігаломъ наконецъ „Галичанина“, щобъ вінъ не мішавъ, не бравъ людей за одно зъ заступованими черезъ нихъ ідеями. Идея бо вічна, незмінна, ніякимъ насиллемъ не одолана — вона стоїть висше всіхъ слабостей людей. Поодинокий же чоловікъ, хочъ би такий, що бувъ найлучшимъ прикладникомъ и оруддемъ якої ідеї, не въ свої відступствомъ своїмъ ідею тую — ані змінити, ані убити: противъ ідеї и рода поодинокий чоловікъ нічимъ. Такий відступникъ завпаствивъ би тільки свою честь и славу — більшихъ нічого не вдіявъ би; такимъ же — нехай „Слово“ зъ „Галичаниномъ“ будуть певні — наші Кулішъ не буде ніколи. У насъ для такої обидяючої Куліша поганой писнувачні „Галичанина“ веть тільки обуренне и погорда!

— По правка. Въ ч. 2. нашої „Правди“ просимо поправити въ стиху „Наша надія“, строєка 4. стрічка 2. и 3: „Виплакати мати“ вже німче на васъ, Щобъ стать однесердне за діло святе.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДО „ПРАВДИ“.

О правдо праведна, свята!
Ти, наче вірочка тота,
Въ самъ хмарний часъ заблисла;
Раділа зли вороги,
Що вже на наші голови
Погибель, явна смерть повисла.

Убивъ хто тіло, духъ живе,
И въ тайнихъ струяхъ все пливе,
Аж ось доба настане діла:
Що тліло, въ полонінь зведесь,
Встають мертві, въ народъ увесь
Веселясь духъ — у свого тіла.

Веди насъ, правдо, въ добрий путь
Де віра, честь, любовъ цвितуть,
И спомни до ділъ великихъ.
Нехай воплотиться въ тобі Богъ
Тобі поклоняться ворогъ,
Здурається гоненій дикихъ.

Світи-жъ намъ, правдонько! світи
И на палати, й на кути,
Де нужда куя обважена;
Зъ тобою жити ми почнемъ —
Воскресли въ правді, азъ нею й вмеремъ.
Світи-жъ намъ, правдо неспорчена!

В. Згарський.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава II.

Сонце сіло на противнімъ кінці города. Тонкий порохъ перерізавъ на-півъ доли й ростучі біля нихъ тополі вузькою сірою полоскою. Городський шумъ змовкавъ зъ каждою минутою замітно більше й більше. Голоснійше защебетали солов'ї въ дивній зарослі за стациєю и въ городськихъ садахъ. На містце денної малезної біготні й шуму, на землі и въ воздуху поставало щось спокійно-величаве.

Доми зъ своєю нестротою, сади зъ своїми стирчачими не завжди до ладу деревами зливались въ густі сірі и темні масси. Небо мовъ би спустилось низше до землі, и кождому сотворенню Божому зробилося янось вигіднійше. Запізнившіся пахарі, накинувши на себе кобеняки*) поспішали домівъ. Всюди по городу затворялись віконниці. По домахъ все засідало до вечері, або вкладалось на нічлігъ, хто въ охоложеній вечернімъ воздухомъ комнатці, хто въ сіняхъ, на ганку, підъ навісомъ шпихліря, а инші й просто підъ відкритимъ благодатнимъ Українськимъ небомъ.

Одинъ тільки Капитонъ Павловичъ не думавъ о нічлізі. Вінъ гнавъ по полю верхомъ на сірій швапні, підпаленій ~~почтОВОЮ гоньбою, припущою~~ чій, а проте не-менше бистрій. Гнавъ вінъ не до власного хуторського дому, въ которімъ ніколи не відчинялись днємъ всі віконниці, въ которімъ нічю рідко бувало освічено більшъ двохъ віконъ, за виняткомъ урочистихъ случаївъ, коли хованінь ні зъ сего, ні зъ того напрошувавъ до себе гостей, частійше всього переходячихъ офіцерівъ, и задававъ їмъ шумний бенкетъ. Вірний кінь его, підпалений нерозумною гоньбою, скакавъ въ направленню до хутора Майорівщини, которий заложивъ одинъ майоръ—въ память свого майорського существованія. Въ нічній тишині, середъ пахучихъ полъ тяжко розходиться кінський топотъ и храпъ. Не дає іздець своєму буцефалу віддихнути. Можна-бъ думати, що вінъ везе комусь вісті, відъ скорого або спізненого отримання которихъ зависить життя або смерть людська. А Капитонъ Павловичъ візъ сусіду майору въ заложений нимъ хуторъ Майорівщину не більше, якъ просте звіщення, що нежданно, негаданно приїхавъ въ свої добра князь Великданъ, вельможа, граючий важну ролю въ столиці, и гостинний сусідъ для всіхъ поміщиківъ, которі одвідують его въ сільській самотності. Самъ князь Великданъ не бувавъ у нікого, бажаючи користати

*) Плащі зъ капшюнами (відлогани).

зовсім зъ безжурливої свободності Малороссійської поміщичої житні, котору вінъ дуже любивъ. Однакъ ище більше любивъ вінъ столицю зъ її Английськимъ клябомъ и тому подібними принадлежностями, за-для чого й проживавъ увесь часъ тамъ, а въ Малороссию навідувався щорочно на одинъ, на два місяці.

Зъ часу ёго послідніхъ одвідвиъ свого спадкового маєтку, майоръ Лушнинъ неовжиданно піднісся въ поважанні цілого уїзда: князю Великдану дуже подобалося положенне ёго усадби; вінъ дважди приїзжавъ любоватися її широкими ставами и лісистими горами, порівнувавъ сю містцевость зъ окрестностями Женевського озера и одинъ разъ почестивъ навіть напитися чаю у майора на балконі, зъ которого відкривався живописний видъ. Зъ того часу Капитонъ Павловичъ почувъ особлившу склонность до майора, почавъ бувати у него дуже часто, привозивъ ёму, молодихъ дрохвъ або журавлівъ въ подарокъ и загально оказувавъ ёму всяку уважливость, навіть и не по чину. Святельний князь мовъ би преливъ свої проміні на відставного майора, дуже звичайного хуторянина, и въ непритомності князя, майоръ буцімъ заступивъ ёго для Капитона Павловича, подібно тому, якъ місяць заступає нечю сонце для смертельниківъ. Зъ свої стороны й майоръ не мігъ бути рівнодушнимъ для такъ услужливого сусіда. Чи рано, чи пізно загостить вінъ до хутора Майорівщини. — закуска на столі, зъ рядомъ горілокъ и наливкоъ, завжди являлась до ёго услугъ. Ся послідня околичность, маловажна для ниншого одвідника, була дуже важною въ очахъ Капитона Павловича, у которого дома часто ванувала ціловита пустка підъ взглядомъ поживнихъ запасівъ. Що же тичиться настоєбъ, запіканокъ и наливкоъ, то вінъ, по власному ёго оповіданню, жаднимъ способомъ не мігъ завести їхъ: лашъ тільки починали вони настоюватися, вінъ їхъ зливавъ и випивавъ, що називається, до оменёкъ. И такъ по конечності мусівъ вдовольнитися простою шумівкою. А була у него губа не аби-яка: любила випити всєго, що єсть найлучшого въ світі по предмету виробу напоївъ. Тамимъ побитомъ, тлягнений до майора виспими и мнашими своїми чувствами, Капитонъ Павловичъ живъ зъ нимъ въ найтіснійшій дружбі, або хочъ одвідувавъ ёго частійше, ніжъ кого-небудь зъ своїхъ родичівъ и амакомівъ.

Инциий подумавъ би, що се люде одного характера, одинъ привычокъ, одинъ склонностей. Зовсімъ ні: майоръ Лушнинъ різнився ві всімъ відъ корнета Иволгина, починаючи зъ похоження и першого виховання. Капитонъ Павловичъ бувъ по похоженню

аристократъ, майоръ Лушнинъ — демократъ. Дивно однакожъ, що о роді Иволгинівъ схоронилось въ народі дуже мало преданій: минувшє їхъ погребанє було въ паперахъ, которихъ ніхто не читавъ, коли тимчасомъ рідъ Лушнина сягавъ, по устнимъ преданнямъ старосвітськихъ людей, до часівъ Хмельницького. Сивоусі пасічники-козаки, знаючі всяку всячину, не згадували въ своїхъ розказахъ о Хмельницькимъ, та схоронили память о „займанщині“, се-бъ-то о вольнимъ займанню земель громадами и поодиногими особами, которє діялося въ той часъ, коли въ Україні стався великий переворотъ підъ именемъ „руїни“, и „всь земли стали козакамъ спольны и общи“, якъ говорить стариння літопися. Въ оний-то часъ процитавъ на Україні одинъ Лушній*), „знатний козакъ“ або „дука“, якъ називали ёго сивоусі старці-пасічники. Сей Лушня, по їхъ оповіданнямъ, занявъ собі велику займанщину въ урочищі Урві-Хвістъ, де сєгодня хуторъ Майорівщина. Не знати, відъ кого вінъ діставъ право на займанщину: відъ самого гетьмана, відъ полковника, чи відъ сотенної громади, котора владала яко спільнєю власностью неаміреними землями, та діставъ підъ такимъ условьємъ, що владати буде землею на такимъ просторі, який пробіжить вінъ, не остановляючись и не віддихаючи. А бувъ собі товстий и тучний козакъ Лушня, званий дукою. Та не вважаючи на свою тучность, побігъ вінъ, мовъ бикъ, черезъ лісь и поле, въ притомності коннихъ свідківъ займанщини. Вже вибився зъ силъ, уже замирає ёму духъ; та, видко, перечувавъ вінъ, якъ подорожіє колись-то земля, и бажавъ обезпечити будучность свого роду. Бігъ вінъ доти, доки не впавъ знеможений, однакъ, падаючи, протягнувъ въ-передъ обі руки и крикнувъ: „И се мол!“ Се були й остатні слова ёго. Такъ оповідає преданне. На тімъ містці, де жадний духъ старосвітського козака-дуки улетівъ въ вічность, до сихъ поръ показують половину млинського каменя, которимъ назначивъ свою границю ёго наслідникъ.

Чи такъ воно було, чи инакше, а то тільки козаки снідлім хуторомъ зъ давніхъ часівъ въ урочищі Урві-Хвістъ. Черезъ него въ старину проходила болотна дорога; въ ній грязли вози, ломались, якъ се часто бував, деревяні сворні; коні або воли відривались зъ передкомъ: се-жъ и дало урочищу ёго названне. Козаки Лушні зъ роду въ рідъ були дуками и занимали різні військові уряди. Коли Екатерина II „всемилостивійше“ наказала козакамъ перезватися въ відповідаючі їхъ військовимъ урядамъ Россійські чини, прадідъ майора Лушнина, по простоті своїй, не поиявъ монаршої

*) Лушній значить підпоря въ возі, жєки осєю и драблєю.

милості; не прийняв дданого йому чина корнета и пресивъ записати ёго просто козакомъ. Чи вінъ собі думавъ, що сей станъ задержить своє значення зъ рода въ рідъ, або бамавъ умерти козакомъ — не знати; тільки-жъ діти ёго й внуки зачали вже платити подушний податокъ и, скоротивши одну пам'ять, що предки їхъ були дукани, вели просту пахарську жизнь. А проте таки предківська займанщина, урочище Урви-Хвість, зъ окрестними лісами, полями й сіножатями, належала їмъ не всімъ правамъ, и були вони люде багаті. Склалось такъ, що всі сі землі, роздроблені наслідниками на дрібні частини, опинились, по смерті бездітнихъ братівъ, въ рукахъ одного — майорового батька, козана Родиона Лушині. У Родиона були три дорослі сини, славні молодці, воли въ часі Польского повстання*) послідававъ визовъ въ козаци на часъ кампанії. Се була проба: чи охолоділа козацька кровъ въ протягу півъ-віна нового бита? Показалось, що вона не охолоділа зовсімъ. Одно слово: „на Ляхівъ“ узброїло въ дві неділі п'ятнадцять тисячъ козаківъ волонтерівъ. Такий запалъ до боевої жизни бувъ оцінений по заслугі. По укінченню Польської кампанії козаківъ-волонтерівъ оставили на службі и перевели — на Кавказъ.

Въ сі-то козаци вступивъ волонтеромъ нинішній приятель Иволгина — Иванъ Родионовичъ Лушиня, записаний въ реєстръ, для благослужності, Лушиномъ. Вінъ побувавъ на Кавказі, бився зъ Поляками и Черкесами рівно хоробро, кілька разівъ відзначився въ одважнихъ експедиціяхъ и наконецъ „вийшовъ въ люде“, якъ-то звичайно виражаються у насъ о вислужившихъ козакахъ и загально о простихъ людяхъ. Насмитавшись по світу, украсивши свій мундуръ множествомъ хрестиківъ, позбавивши собі здоров'я ранами и трудними походами, вернувся вінъ наконецъ зъ славою домівъ, въ урочище Урви-Хвість, де медъ самою водою стовъ предківський ёго хуторъ. Коли вінъ геройствувавъ и поживавъ лаври, смерть тимчасемъ піджала ёго батька й матірь, та не тільки їхъ самихъ, а ще й двохъ братівъ ёго зъ жінками и дітьми, бо се була холерна смерть, що вигубила въ Україні цілі хуторські оселі. Майоръ заставъ одні розвалини батьківського, колись добре уряженого хутора, заставъ те, що по-Українськи називається пустка. Найшлись добрі люде, которі розірали пасіку, розпродали рогату худобу и коней, а на поминання усонпнихъ душъ ужили всю хатню рухомость. Землі віддані були въ опіку ажъ до призначення наслідниківъ, зъ которихъ вінъ бувъ найблизшимъ. Заплакавъ майоръ, дивлячись на запу-

стінне батьківського житла, и, коли тое місце не казалось, очевидно, нещасливимъ, то вінъ и не хотівъ на німъ будуватися, тільки заложивъ собі хуторъ висше, въ дубовімъ лісі, и провавъ ёго Майорівщиною.

До сего-то хутора гнавъ черезъ поля Капитонъ Павловичъ, шановний членъ уїздного товариства, державця поштової стації, ревний слуга знатнихъ людей, якимъ бувъ князь Великданъ, и приятель майора Лушиня. Въ таку пізну пору було-бъ дивно приїхати въ усякій инший хуторъ безъ особлившої потреби. Однакъ майоръ живъ старимъ безженникомъ, то й въ кожду пору дни и ночі радъ бувъ видіти говорливого сусіда. У него въ домі жила, правда, вдова - сестра зъ дочкою, та вони були прості козачки, и тому Иволгинъ зъ ними не церемонився. Майоръ провадивъ свою небогу, якъ виражався самъ вінъ, „по-господськи“; носила вона сукні, шиті спроваженою швачкою; їздила вона до церкви въ рессорній бричці-найтичанці, и було дуже правдоподобно, що на неї спаде все наслідство майорське. А проте все-таки, въ очахъ Иволгина, вона була проста козачка, и тому вінъ зъ нею не церемонився.

Занятий мислю о приемнімъ розказі, которий вінъ візъ майору, проскакавъ вінъ верствъ пять або шість полемъ. Небо тимчасомъ потемніло; на горизонті вирізався великимъ золотимъ кругомъ місяць. Дорога повернула въ-право, спустилась въ глибокий врь; на долині стояла тиха плоскость води, за нею піднимався въ-гору старий дубовий лісъ, не винищений зъ часівъ памятноі народові займанщини. Се не була яруга по-середь рівнихъ полъ; се була широка котловина щезнувшоі въ незапамятні часи ріки, зъ котороі остався тільки вузький протікъ, що наповавъ півъ-натуральні, півъ-штучні стави. Коли спустився въ долину Иволгинъ, вінъ опинився мовъ въ якимсь иншимъ світі. Польний запахъ уступивъ містце вохкимъ випаринамъ воднихъ рослинъ, до чого примішувався аромат ліснихъ цвітівъ. Воздухъ въ долині стоявъ непорушно, и въ німъ тонкий змисль нюку мігъ розпізнавати різні струі запахівъ; однакъ Иволгинъ не відзначувався тонкостю чувствъ, а вважавъ, що темною нічтю до майора пускаться не естъ безпечно. Водне царство відзивалось до него тисячами голосівъ своїхъ, — сі голоси для него значили тільки, що тутъ въ осінню пору дуже болютно. Лісні нагірні соловіі переключались зъ низовими, — вінъ, підъ їхъ свистъ, призабуваючись, почавъ посвястувати „комарицьку.“ Зъ ліса лунали голоси дівчатъ, що зібрались на літні неробучі вечерниці, — вінъ подумавъ, що майоръ зовсімъ не

*) Р. 1831-го.

тавъ дурний, якъ слідовало-бъ ёму бути по ёго походженню, и що до женитьби ёго й колачемъ не приманити. И при всімъ тимъ якось мило зробилось на душі Иволгина, коли вінъ проїзжавъ черезъ тиху, півмрачну долину, засновану легкимъ туманомъ, наповнену пахучими теплими парами и оживлену зо всіхъ сторони голосами, которі не пригадували тяжкихъ условій жизни, а складали її роскошъ. Хочъ въ голові ёго заблїсла тільки одна осіння болотнистость, хочъ ёго душа відозвалася на солов'їні пісні тільки піснею про Комарицького мужика, запущеною въ него колись-то старимъ сонливимъ локаємъ, хочъ вінъ зъ голосами сільськихъ дівчатъ не мігъ звязати иншої идеї, окрімъ безженної жизни майора; та, самъ не знаючи чому, вінъ дозволивъ своєму підпаленому коневі ити ступою.

Проїхавъ вінъ ступою всю долину и піднявся въ нагірний дубовий лїсъ. Тутъ вінъ опинився зовсімъ въ потемкахъ, але потемки змінїлись відъ часу до часу яснимъ місячнимъ освіщеннемъ. Се заняло Иволгина, наче дитину. А голоси дівчатъ чути було тимчасомъ ближше й ближше. Ёму захотїлось підглянути їхъ забави. Вінъ звернувъ въ сторону відъ дороги й скоро опинився на урочищі Гойдалки. Се була поляна по-середъ лїса, уставлена однокими и парними дубами, которі розложувались на просторі шатромъ и служили натуральними альтанами для сільскої молодежи. Въ однімъ містці, межі двома дубами, увязана була гойдалка, на которій гойдались парубки зъ дівчатами мабутъ ще зъ часівъ Хмельницького. Відъ сего й пішло названне урочища. Ясно-прозорчними полосами ложилося по траві світло місяця рядомъ зъ тїнями, падавшими відъ дубівъ и наповнявшими їхъ розложисті намети. Сміхъ перебігаючихъ зъ містця на містце дівчатъ и пісні, лунаючі зъ таємничої темряви, надавали Гойдалкамъ щось неодолимо-притягаючого. Иволгинъ, самъ не знаючи відъ чого, зітхнувъ и призадумався. И стріченне зъ княземъ Великданомъ и вісті, которі вінъ візъ майору, на хвилику видетїли у него зъ голови. Нагло кїнь ёго здрігнувъ и відскочивъ въ-сторону. Ёго зжахала пара молодихъ людей, зжахана тежъ наглимъ появленнемъ Иволгина. Дві стройні постаті блиснули въ місяцевімъ світлі та й скрились въ темряві. Однакъ Иволгинъ встигъ розпізнати їхъ и — наче нагло пробудився зъ приємної Арімоти. Зъ досадою промимривъ вінъ собі щось підъ носомъ и чувствивъ коня на-въ-заводи, просто до майорського хутора, которий стоявъ на крутїй висоті, не позволяючій піднятися до него просто відъ ставу.

Коли-бъ поглянути въ сю минуту на Капитона Павловича при деннимъ світлі, то багрове, одутовате лице ёго показалося би поблїднівшимъ въ значній степені, тому-що кровъ ударила ёму до сердца. Тяжко-жъ сказати, що вдїялось въ сїмъ сердці: тамъ відозвалася й туга, якась стара туга, рївночасна вступленню ёго до Німецького пансона, и зависть самому ёму непонятна, тая зависть, зъ которою голодїй дивиться на роскошну трапезу свого ближнёго, и задрість, на котору вінъ не мавъ ані найменшого права, и почуття свого морального и всякого нічогоства, чувство найбільше убиваюче зъ усіхъ, які тільки вкрадаються въ пусте й чванливе серце. А що серце Иволгина було пусте, о тимъ сомніватися не можна. Зъ самого дитинства вінъ нікого не любивъ и не закрївля ні одною високою мислюю. Вінъ любивъ свою матір, та не більше того, якъ любить корову телятко, а може й менше; бо корова кормить своє телятко власнимъ молокомъ, а ёго, бідного, кормила чужа, крепацька мати. Вінъ любивъ сонливого локая, которий бувъ першимъ приятелемъ ёго дитинства, першимъ ёго вихователемъ по предмету повятїй о рїчахъ и людяхъ, тому-що матері ніколи було нимъ зайнятися; однакъ ся любовъ була ще слабша. Вінъ корився вразъ зъ локаємъ-дядькомъ передъ багатствомъ и знатністю свого батька, которий всю жизнь угощавъ губернаторівъ и генералівъ; однакъ се коренне не піднесло ёго характера и вчинило ёго на всю жизнь добровольнимъ невольникомъ знатнихъ людей. Вінъ пробувавъ любити товаришівъ, однакъ їхъ не вязало ніщо, окрімъ бутельки и ще дїчого гіршого. Вінъ чувавъ відъ нихъ про таку любовъ, яка описана въ повістяхъ Марлинського; вінъ и самъ читавъ тї повісті и пробувавъ статись ефектнимъ героємъ романа, на поході, на балю, на бивакахъ. Однакъ проби ёго виходили якось невдачними, або тежъ вінъ чувъ, після випадкової удачі, якусь дурну нудьгу, та й не знавъ, якъ ёму поводитись потімъ зъ предметомъ уданого обожання. Женитьби вінъ боявся инстинктивно: а то ёго сто-разъ уже одружили-бъ и товариші въ часі служби й родичі після відставки. Тимъ-то й серце ёго було холодне и пусте дупло, въ которімъ гнївдився тільки змїй дворянської гордості, пануючої надъ всіми иншими чувствами. Дивна звязъ була межі закоханою парою, виполоханою зъ-підъ росохатого дуба, а смиръ пустимъ нелюблячимъ сердцемъ, а все-жъ таки була: инакше не зрушився-бъ успокоєний и мовъ очарований нічнёю природою їздець, не погнавъ би нагло коня свого до майорського дому, и не вдарила-бъ ёму до сердца кровъ, живлена спиритусовими атомами.

Та отъ, вінъ у воріть. Отъ вінъ стрічений
голоснимъ гавканнемъ псівъ, которі заразъ и при-
тихли, пізнавши въ німъ частого и ласкавого для
нихъ гостя.

(Дальше буде).

Короткий обзіръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Переложено въ великоруського.)

Наслідникъ Сигизмунда-Августа, Степанъ Ба-
торій, почавъ дійсвувати зъ рішительнимъ намі-
реннямъ, злити Южну-Русь зъ Польщею въ одинъ
складъ. При підпомозі єзуїтівъ, вінъ видавъ кілька
розпоряжений, прямуючихъ до ограничення свободи
грецької релігії. Король дійсвувавъ осторожно,
думавъ достигнути цілі не скоро, але певно. Вінъ
хотівъ ослабити, и мало-по-малу довести до покор-
ності козаківъ, бо вважавъ їхъ огорожею руської
народності и головною перешкодою до злиття Русі
зъ Польщею. Козаки за пановання Ягайлонівъ були
тільки по имени підданими великихъ князівъ. Самі
себе вони не називали инакше, якъ вольними, та й
самі пануючі, и Степанъ, давали їмъ таке имя.
Україна тільки на папері належала до литовсько-
руського княжества, а потімъ польському королев-
ству, бо знатне панство служило въ козацькімъ
війську, не питаючись ні у кого, а козаки, которихъ
було багато въ кождімъ городі и містечку, вибери
гетьманівъ, воювали, мирились, порядкувались, не
відносячись до правительства. Степанъ почавъ своє
діло знесення козаківъ такими мірами, которі на
перший поглядъ здаватись могли вигідними для
козацтва. Вінъ піславъ, мовъ би въ знакъ милості
и прихильності, козацькому гетьману Федору Бог-
данкові бунчукъ, булаву, печать зъ виображенямъ
воїна, коруговъ зъ королевськимъ гербомъ и по-
тверженне въ уряді такъ гетьмана, якъ и старшинъ.
Вінъ запровадивъ въ козацькімъ стані осібний станъ
підъ названнемъ реєстровихъ, на взіръ погра-
ничней угорської сторожі, званої гайдуками. Уста-
новлена зъ-нарошна коммиссія обовязана була въ
визначений часъ наберати зъ жителівъ Южно-Русі
реєстровихъ козаківъ и провадити їхъ списъ. Всімъ
їмъ назначено платні по одному червонцю на рікъ
и по кожуху на кождого. Обсипаючи такимъ спо-
собомъ козаківъ милостями, король показувавъ їмъ,
що вважає їхъ своїми підданими и має право вер-
ховного началства надъ ними. Установленнемъ въ
козацькімъ стані реєстровихъ король зробивъ роз-
единенне межн козаками; вінъ мавъ заміръ, щоби
зъ часомъ тільки сїхъ шість тисячей, записанихъ

въ реєстръ, осталося козаками, а решта мало-по-
малу війшли въ станъ посполитихъ: вони всі на-
рівні зъ другими підпали-бъ підъ власть шляхти;
наконецъ и сі шість тисячей, дістаючи платню,
мовъ жовніри, а піддані розказамъ начального до-
відці польськихъ військъ, мусіли-бъ статись тільки
одною частю польського війська. Федоръ Богданко
подякувавъ за дарунки, о завнсимості не думаючи,
тільки-жъ заразъ, безъ позволення короля, пішовъ
воювати зъ Турками. Наслідникъ єго, Ганъ-Підкова,
завладівъ Молдавию. Оттоманська Порта просила,
щоби єго вгамувати, підмоги Польщі; Степанъ при-
казавъ хитримъ способомъ нмити єго и карати.
Козаки вибрали гетьманомъ приятеля Підкови, Шаха,
и почали мститися за Підкову. Тоді-то бувъ поча-
токъ столітнїї вражди Южно-Руссївъ зъ Поляками,
до которі належить епоха Хмельницького и сум-
ний часъ по смерті єго.

Шахъ перший показавъ мисль, черезъ козаківъ
освободити Южну-Русь відъ зъединення зъ Поль-
щею. Вінъ же не тільки змусивъ Поляківъ, видати
єму дочку, мавтокъ и тіло Підкови, а ще й виган-
явъ шляхту, що осїдала на Поділля зъ часівъ
прилучення єго до Польщі актомъ 1569. р.; король
хотівъ до - останнєго знести козацтво, тільки - жъ
уже не встигъ, та сказавъ недовго передъ смертю:
„изъ тихъ розбишакъ (lotzyców) козаківъ утво-
риться колісь самостайна держава.“

По смерті Степана, за Сигизмунда III., сеймъ
почавъ поступати скоро й нагло зъ козаками. Въ
1590. р. установили, щоби гетьманъ козацький бувъ
потвержуваний відъ короля; щоби число козаківъ
ані грошки не перевишало шести тисячей; щоби
всі старшини були зъ шляхти; щоби козаки не
смїли самовольно воювати и миритись, и щоби ви-
браний правительствомъ коммисаръ надзоровавъ
їхъ поступованне. Се ще більше роздражило ко-
заківъ и було причиною новихъ бунтівъ; Поляки-жъ
зовсімъ не достигли цілі. Козаки були такъ сильні,
що постановлення сейму не мали на нихъ впливу;
при тімъ же польска шляхта, сама того не знаючи,
помагала більшанню и дужанню козацького стану.
Займаючи на Україні, особливо на лівій стороні
Дніпра, обширні, а малолюдні землі, вона призивала
до себе переселенцівъ, обітцюючи їмъ вигоди; се
називалось „зазивати на слободи“. Русини утікали
до нихъ зъ Волині и Червоної-Русі, де не було ко-
заківъ, а народъ бувъ въ тяжшїмъ підданстві у панівъ.
Сі новоселці часто, прийшовши тільки въ сло-
боду, заразъ и втікали до козаківъ, а ниші, хочъ и
занималися хліборобствомъ въ мавтку пана, то ко-
ждого часу могли визволитись втекомъ відъ обовяз-
ківъ підданства, та въ случаї бунту козаківъ про-
тивъ власті готові були побільшати собою число

козацького війська. Отже-жъ козаки були вже роздражені протівъ Польщі, а тимчасомъ росли ще більше въ силу; мисль о відорванню Русі почала поставати; наразъ появилася унія чи-то з'єднання грецької церкви зъ римською.

Римські первосвятителі зъ-давна звертали увагу своєю на руську церковь. Змагання їхъ въ протягу віківъ зіставались невдачними. Однакъ въ кінці XVI. віка околочності були для нихъ більше сприяючі, ніжъ коли-небудь. До їхъ розпоряження бувъ законъ езуїтівъ, введений въ Польщу за Сигизмунда - Августа, а въ короткімъ часі завладавший и правительствомъ, и розумомъ шляхти, и вихованнемъ молодіжі. Сигизмундъ III. бувъ горячий кателікъ и готовъ бувъ на все для догоження папі. При тімъ же прямування польської політики сприяло цілямъ римського двора: цілковите злитте Русі зъ Польщею здавалось невикональнимъ, поки не здолють зрушити віру руського народа. Постаła унія, и постаła зъ найбільшою хитростю. Не нарушаючи ніби-то правъ Русі, освяченихъ урочисто-кореннимъ закономъ з'єднання Русинівъ зъ Поляками, не показуючи явного заміру, піддати Русинівъ римсько-кателіцькій церкві, ограничались єдино на тімъ, що Русини повинні - бъ признати спасительность римсько-кателіцького исповідання, зъ усімъ ученнямъ западнєй церкви, на-рівні зъ грецькимъ, та вважати обряди западні такъ-само святими, якъ и восточні; а римська церковь признавала святость всего, що складало достоянне восточного православья. Такою здавалася бути на перший поглядъ сущность унії. Найшлись такі люде зъ духовного звання, которихъ можна було ужити оруддями, и надати ділу такий позіръ, буцімъ-то церковь православна, въ лиці декоторихъ представителівъ, добровольно предлагає братне з'єднання зъ западнєю церквою для блага всєго християнства. Декоторі єпископи дали себе зманити; їхъ намовили підписатися на бланкетахъ, на которихъ потімъ написали зовсімъ не те, що їмъ обіцяли, а буцімъ-то вони всі бажають признати первенство римського апостольского престола. Сей-то актъ бувъ потверженъ папою, а потімъ Поляки вважали себе въ праві, уживати всякихъ явнихъ способівъ, щоби знищити руську віру въ руській землі, думаючи, що коренний законъ з'єднання Русинівъ зъ Поляками, якъ рівнихъ зъ рівними и вольнихъ зъ вольними, тимъ ані-трошки не нарушається. Та унію вдумали тільки для простого народа, а шляхту назначено собі обернути просто въ кателіцтво.

Шляхта южно-руська при появленню унії зашуміла; зложились братства, конфедерації зъ ціллю, обороняти батьківську віру; однакъ въ тридцять и

щось літъ після того французський инженеръ Бопланъ, служивший въ Польщі, говоривъ: „Шляхта руська недібна польській и вистадається исповідувати иншу віру окрімъ римсько-кателіцької, котора зъ кождимъ днемъ позискує собі новихъ прихлонниківъ, мимо того, що всі вельможі и князі ведуть свій рідъ відъ Русинівъ.“

(Дальше буде).

БЕЗТАЛАННЕ ЗАКОХАННЄ.

Повістка О. Федьковича.

I.

Не то ще на наше село, а на цілу славу Буковину коли найшовся такий хороший парубокъ, якъ той Тодіръ Дугай, або красна дівчина, якъ тої старої удови Гребенихи дочка Олена, то я вже не хочу називатись своїмъ іменемъ, але брехачемъ. А що Тодірко зъ Оленочкою собі кохались, то своєю дорогою йде; да якъ же їмъ и не кохатись; коли сусіде собі, да ще й близькі були. А то сусідамъ лишъ кохатись, бо такъ Панъ-Отчикъ нашъ православний у церкві навчають. Чи якъ кажете?

Зъ рещтою, якъ вони тамъ кохались, чи дуже, чи такъ лишъ — не міні се розберати. Але те знаю ретельне, що Тодірко зъ Оленою не могли якось удатись. Тодірко бувъ парубокъ тихонький, звичайний, щирый, увъ-одно лишъ въ думкахъ да въ гадкахъ. Олена зновъ дівчина жартоблива, обмінна, нестановита, якъ той метеличокъ въ діті. Задуману зъ роду-віну ніхто її не бачивъ. Оттакі се були коханки — Тодірко зъ Оленою.

А стара Гребениха багачка була: єудульна, обрахована, зъ маснимъ язикомъ, якъ-то кажуть. Свічку до церкви не понесла, часточку не дала, мисочку не поклала, а проте лице своє передъ людьми такъ знала обмити, що то! Вона все була „бідниця“: у неї бжолц не роїли, ні корівки скореми не давали, ні зъ овечокъ вовниці не встригла — вона зовсімъ безталанна була. А тутъ нищечомъ такъ и сміється зъ дурнихъ людей, що її було жадують.

Лишъ одна душа на світі мала у неї й ласку й пошанівокъ: стара баба Ція, що зерномъ ворожила, да въ звіздахъ смотрила; и диюють и ночують буде въ-купі, да по цілихъ ночахъ вистоять порозцітати въ садку, лічучи да викликаючи існі зорі. Ще й не повечоріло гараздъ, а Ція сидить собі вже при каганці на печі да зерномъ розсуває; Гребениха коло неї.

„А що тамъ паде, любко?“

— „Хиба я вамъ коли правду не сказала, за-
зубько?“ — каже ворожка; — „У серці колачъ, на
перозі колачъ, въ хаті гість, а се у мене старости,
любко. Лишь осьде, зъ лівої руки, трохи жалъ,
але то нічого — минеться. А отсе зять багатий,
зъ-підъ сонця: и колачъ, и радість, и борзо — бо
плоту нема; якъ не буде сеі осені весілля, то въ
лице міні наплюй!“ —

„Се-жъ у мене ще дівчина молода,“ каже Гре-
бенниха, „а мушу віддати, щоби вже того Дугаї-
шиного разъ позбутись. Учепився, тітко, дівчини,
якъ реняхъ кожуха — ні суди Боже!“

— „А дівчина-жъ?“ — питає ворожка.

„Дівчина й гадки не має. Я кажу до неі: —
Коли хочъ, то йди за Тодора; я тобі не спераю.—
А вона: — Мамо, каже, коли-жъ бо вінъ такий ти-
хий! я-бъ за нимъ бувши змудилась. —“

„Любка моя!“ — рекла ворожка.

„А тутъ бесідъ по селу вже повно!“ журить-
ся Гребениха. „Знаєшъ, жоно добра, що я гадаю
учинити?“

— „Кажіть, ластівочко!“ —

„Хочу віддати свою Олену за Угринчукового
Митра. Я вже й зъ старою зговорила...“

— „А вітакъ же?“ —

„Завтра свататиме.“

Се ворожці вода на лотоки. — „Дай Боже
таке чути!“ — каже. — „Я вже вамъ давно хотіла
те казати, та не сміла. Я, любко, дуже несмі-
лива зъ роду!“ —

„А що отсе тутки паде?“ питає Гребениха,
справивши палцемъ на купочку зерна.

— „Та отсе, крішечко, се — грібъ, але зъ
лівої руки, то чужий... Да ще до того й бідний,
ні мисочки коло него!“ —

Донн ворожка ворожила, а на дворі зорешливо,
да тихо; нічого не чути, тільки Дністеръ гуде, та
соловейко свище. А въ садку підъ вишнею, що
білимъ цвітомъ такъ и припала, стоїть Тодіръ
зъ Оленою. Тодіръ плаче; Олена скубе вишневу
квіточку въ шматочки.

— „Я згублюся“ — каже Тодіръ.

„Який бо ти незвичайний, Тодоре!“ каже О-
лена. „На-що собі такі гадки до серця приводити,
коли я тебе люблю.“

— „Увзъ-одно каже, що любить, а за другого
їде!“ — дорікъ парубокъ гірько.

„Або такъ не буває,“ каже Олена сміючись,
що хочъ повінчані, а зъ другими кохаються?...“

Тодіръ подивився пильно, покрутивъ головою
та й пішовъ. Дівчині й „добранічъ“ не сказавъ.

„Иди, коли нерозумний!“ промовила вдовица
дочка зъ-горда; махнула рукою та й пішла въ хату.

III.

У старої Гребенихи въ хаті вінокъ плетуть
да боярѣ збирають, а Тодоръ ходить собі по-надъ
Дністеръ, та въ сепілку грає. Грає, а дрібні слізи
такъ его й обливають! Затокъ сепілку за поясъ,
та й заспівавъ.

Ой засвіти, місяченьку,
Да й ти, воре ясна!
Ой въ лузі, въ лузі,
У лузі пшениця —
Тамъ дівчина прекрасна!

Пшениченьку доживає,
Все въ гору та поглядає:
Ой чи високо,
Ой чи далеко
Сивий сокілъ підлітає!

Літає-жъ вінъ да літає,
Въ кватрочку зазирає:
Ой сію руту,
Ой сію руту —
Ой подай, душко, руку!

Рада-жъ би я ручку дати,
Не зволяє стара мати:!
Ой взяла мати
Нелюба до хати —
Годі рученьку дати!

Ой відсунься, дівча любе,
Да відсунься відъ нелюба:
Зайду я въ луга,
Да забью нелюба —
Да якъ того голуба!

Ой чи заб'єшъ, чи не заб'єшъ,
А серденьку тугу завдань:
Сідай на коня,
Вивіжай нвзъ двора —
Ти не мій, я не твоя!

Ой іду-жъ я до Дунаю,
Да ставъ же я да гадаю:
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Я товути въ тобі маю!

Да за марну причину,
За невірну дівчану;
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Що я въ тобі петопаю!...

Пішовъ домівъ. А дома молодший братъ уже
дожидав.

„А ви де були, бадічку?“

— „Прохомався; або ще таке?“ —

„Да нічого, бадічку; Олена приходила кликати
васъ у бояри.“

Тодір нічого на се не відповів, пішов у хату. Стара Дугаїха сиділа за кроснами, ткала су-кно. Да як поглянула на Тодора, аж човник зъ рук упавъ.

„Синку мій, а тобі що?“

— „А що-жъ би?“ — каже; — „нічого!“ —

„Таже ти почорнів, якъ та головня!“

— „Такъ вамъ видиться, мамо; я однакнй.“ —

Стара далі ткала, а синъ пішов у комору, на весілля збиратись. Ще й братіка молодшого поклик-кавъ, щобъ ёму помігъ.

За дві години Тодір бувъ убранный, готовий. Черевики на нїмъ брижовані, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотимъ хіремъ да мирсою ви-шивана; поясъ браннй, Боянський; за поясомъ ши-ринька; на шиі хустка шовкова; на голові кресаня въ самихъ павахъ да въ ёрданахъ волоськихъ, що на цілій Буковині такої мабуть не було.

Вийшовъ зъ коморн. Кучерикн русозолоті, пиш-но зачесані, повились по головці, засіяли, мовъ зо-лото. Вінъ підійшовъ до ненечки своєї старої, ставъ, дивився на неї довго, вітакъ поцілувавъ її въ до-лонь та й уклонився низенько. — „Ненько“ — каже — „благословіть!“ —

„А куди синку?“ питає стара, „на весілля?“

— „На весілля“ — каже.

„Божа тебе Мати благослови, душку! Да не барися дуже; я сама въ хаті.“

— „Ба я може й забарюся, ненечко.“ —

„Нічого, синку, нічого. Лишь не тужи такъ дуже. Не судилося, душку; що-жъ робити?“

Вінъ тогді сплакавъ. А братікъ молодший — Василько якъ не кинеться ёму по-за шию: „Бадічку“, каже, „братіку мій дорогий! куди ви отсе йдете?“

— „На весілля, Васильку.“ —

„А міні все здається, що я васъ більше не по-бачу! Тодірку, бадічку, братчику мій рідний!“

Тодір поцілувавъ хлопця въ чоло, перехре-стивъ, пригорнувъ до сердца.

— „Васильку“ — каже — „я забарюся: не лишай неньку.“ —

Уклонився, та й пішовъ.

Пливе Дністеръ, тихий, якъ той руський на-родъ, широкий, якъ ёго думка, глибокий, якъ ёго рани; по тїмъ боці Галичина, по сімъ Буковина. Вечеръ бувъ тихий. Въ Хрещатицьнімъ монастирі дзвонили на вечірню, місяць сходитъ поволи. Зій-шовъ, засвітивъ, засіявъ, цілу Буковину золотомъ поводиль. Соловейко співавъ у лузі.

А въ лузі стоїть зелений явіръ, обнявъ мо-лоду калину, пригорнувъ до себе. Стара верба нахилилась надъ ними, знай та ненька рідна надъ своїми діточками. Дівина здоймила золоті та па-хучі свої кити дъ-горі; коло неї постелився зелений барвінокъ, пригорнувсь-притулився, задумався. Пи-шна черемшина вимахує білимя своїми вітами, знай та багацька донька писаними рукавами, а кучеря-вий дубъ стоїть да сміється, мабуть до тої фяя-лочки, що ёму на корені зацвила. Високими да ши-рокими Дністровими берегами постелились шовкові трави молоденькі, а по нихъ ходить парубокъ хо-роший-прехороший, ходить да въ сопілку грає. Се бувъ Тодір.

Гравъ вінъ довго — разъ весело, що ажъ серце тріскало, а вітакъ зновъ сумно, тужливо. На бе-резі стоявъ білий камінь; вінъ сівъ собі на тїмъ камені, поклавъ кресакъ да сопілку біля себе на мураву, склонивъ голову на руки, задумався. А зъ села чути було музнку, що грала у Олени на ве-сіллю.

„Що сей світъ, що ёго віра, що ёго любовъ, що ёго доля? Світъ — Дністрова фяя, віра — оттой шумъ, що на камені сперся, любовъ...“ Не доказавъ — — —

Другої днини найшли тільки кресаню на бе-резі да сопілку.

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Німецько-руського Словаря п. О. Пар-тицького вийшовъ семи днями въ друку 2-й випускъ, которимъ 1-й томъ скінчений. Друкування II-о тома, якъ ми чули, вже розпочалось, и має вітъ вийти, вже не випусками, а відъ-разу, въ певности въ Лиццо або Серпню с. р. И такъ за кілька місяцівъ вже стане довго ожиданий перший повний Словарь руський! Конечно и наглячу потребу такого Словаря въ-давна всі добре чули, а за діло, вимага-юче такъ великого труда и кошту, до сего часу не важивсь взяти ніхто. Тожъ до щирої подяки обовязані ми п. Пар-тицькому за сумлінний великий трудъ сей ёго, которий рід-ному слову нашому принесе несказанно велику користь и пожитокъ. Надіючись проте, що всі щирі народовці громад-не помагання сему переважному й спасенному ділу вважати собі будуть святимъ обовязкомъ, запрашаємо, имеемъ ви-дателя, до численної пренумерати. — Передилачувати можна у видателя въ Тарнополі, або тежъ и въ нашій редакції, ціною зр. 2.50 на цілий Словарь (2 томи), а зр. 1.50 на самъ II-й томъ. Можна также дістати у насъ I-й томъ (2 випу-ски) и теперъ ще по передилатній ціні зр. 2. —

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходять щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочій (до кінца р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДО НЕБОГИ.

А. А. Т.

Я памятую ще про те,
 Якъ ти мене колись вітала.
 „Якъ наша Україна живе?“
 Ти першъ усѣго поспитала.
 Тоді не тая ти була,
 Ти вірила у правду, волю,
 Ти вся надією жила
 На кращую України долю.
 О! памятую я, якъ ти
 Усімъ братамъ добра бажала,
 Розпнату правду на хресті
 Въ душі и серці ти кохала.
 Тоді, небого, ти жила
 Життемъ любви живого Бога!...
 Теперъ не те.... Ти вже пішла
 Шукать квітчастої дороги...
 Злякавъ тебе терновий путь,
 На прощу йти не стало сили —
 И ти... ох! соромъ споминуть,
 Надію й віру загубила!...
 Ти кинула правдивий світъ,
 Пішла въ тюрму шукати долі,
 И нязъ тюрми міні привітъ
 Шлешъ у чужину, у неволю...
 Візьми ёго навадь собі,
 Я зрадникомъ не бузь ніколи...
 Намъ поручъ тісно вже мти:
 Не вдружаться брехля и воля!

О. К. По....

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
 (Переложено въ великоруського).

Глава III.

Всяка людська оселя має свою исторію и поезію; треба тільки приглянутись їй пильнійше и щирійше. Навіть жовнірські касарні, въ котрихъ кождий чоловікъ має бути якъ найбільше по-

дібний одинъ другому, навіть військові осади, протягнувші въ просту линію, на голімъ просторі, предківські вподобно розкинені оселі селянъ, зъ їхъ віковими садами, або зъ поодинокими старими деревами, оплаканими при зрубуванню, а потімъ проспіваними въ пісняхъ, — повні историчнихъ споминокъ и сердечно-чулої поезіі. Підхміливший собі військовий пахарь, не трапляючи до своєї нумерованої хати, въ усімъ подібної сотні другихъ хатъ, такъ само поетичний типъ свого часу, якъ и ёго предокъ „нетяга“), що, сидючи бѣ коршмі, говоривъ:

Знати, знати козацьку хату
 Скривъ десяту!...*)

И майору, заложнишому хуторъ Майорівщину въ память свого майорського существованія, не уступати-бъ въ поетичності тому козаку-дуці, що оддавъ духа, убільшаючи свою займанщину однимъ сяжнемъ. Въ-решті, коли-бъ въ хуторі Майорівщині осадити й зовсімъ прозаичну, звичайну и безбарвну истоту, то вона-бъ сталась дуже нитересовною вже для самого контраста її зъ живописною містцевостю, безустанно щось говорячою душі. Чи днемъ, чи нічю, при сході, чи при заході сонця — все жива й краснорічива тутъ природа. Саме ния Майорівщина, зовсімъ противне цілому враженню містцевості, якось ніби убільшало її вартость въ очахъ цинителя природи, творчої чудеса свободно, безъ вмішання нетямучого чоловіка, — природи, на стілько тутъ могучої, що йдуча зъ одного до другого села лісистими згір'ями и широкою долиною вузька дорога губилась, мовъ шрамъ, въ грубихъ и смілихъ линіяхъ яругъ, пісковихъ берегівъ и піднимаючогося гордими масами дубового ліса, а хуторъ майора, зъ сусідніми білими хатками, здавався зъ противнихъ горбівъ птахами, посідавшими віддихати межі зеленню.

*) Нероботячий и немаючий.

**) Гл. Дума о козацькой жизни въ I. томі Записокъ о Южной Руси, стор. 215—220.

По майорі, заложившім свій хуторъ въ память свого чина, належало-бъ було сподіватися, що вінъ виставить такий дімъ, на які вінъ надивився въ часі своїхъ вояцькихъ переходівъ, такий, що, поставлений межі простими хуторськими будинками, пригадує яку-небудь офіціальну особу посередъ широко розступившоїся куни покорнихъ селянъ. Хочъ въ подібнихъ поляхъ єсть свого рода поезія, та живопись, ся вдохновенна скиталиця по пустиняхъ и обібранихъ зъ позолоти закуткахъ, шукає іншихъ контрастівъ и тоді тільки поривається гордим будинками посередъ убогихъ селъ, коли розрушення змягнуть їхъ острі, простоліннійні черти. Ся на-цівъ дика мандрівниця, любляча на архітектурнихъ чудесахъ пустинній блющъ и прекладаюча въ пейзажі лахи жебрака надъ щитий золотомъ мундуръ, охотно зайшла-бъ въ хуторъ Майорівщину, та тільки-жъ першого погляду на майорський двіръ було-бъ їй доволі, щобъ побачити конечність, утікати зъ-відсіля въ оселі нечиновного люду.

То було щось надто просте и тому далеке відъ наслідування чого небудь. Передову лінію двора противъ воротъ займавъ рядъ шпихлривъ и іншихъ господарськихъ будинківъ. Въ-ліво, надъ крутою спадистотю до ставу, стоявъ невеличкий білий домокъ підъ солом'яною стріхою, ледве не хата; въ-право, відъ ліса, такий самий домокъ, ще більше приближений простотою будови до сільскої хати. У самихъ воротъ, по обохъ сторонахъ їхъ, стояло по одній правдивій Українській хаті — зъ сінями, коморою и повітками. Вся зверхня росношъ майорської оселі лежала одною въ обведенімъ білими березовими штахетами городці передъ вікнами, изъ которого високо стирчали обсіпані цвітами Українські мальви. Такий самий городецъ видко було й коло другого домка, відъ лісу. Въ улаженню неnezвичайнихъ зільниківъ примітний бувъ простий Український смакъ. Мальви при місяцю дуже гарно рисовались на білихъ стінахъ своїми натуральними фігурами и тіневими силуетами.

Въ невдоволеннємъ споглянувъ Иволгинъ на простий укладъ майорського двора и въ душі дорікнувъ господареві мужицьке походження. Въ єго виобразні блиснувъ образъ єго власного дому, зъ піддашніми кімнатками и високими тополями, симетрично посаженими въ-парно зъ обохъ сторони широкого під'їзда, блиснули батьківські стайні, комори, шпихлрі, збудовані зъ претенсією виставленості; та не знавъ вінъ, що правдивою и розумною принадою всі будовничої штуки сеї було власне те, що вінъ охотно прогнавъ би, коли-бъ долівавъ, зъ своєї виобразні. Я розумію виступаючу всюди старість, мохъ и дикі цвіти, занесені

вітромъ на гнучі стріхи; я розумію необпедавши дерев'яні різані одвірки и гниси, котрі дуже краснорічиво говорили, що не мігъ тревати зъ рода въ рідъ старій порідонъ річей, що кріпко стоять и піддержуються тільки ті будови, котрі визвані розумними потребами товариства, а не капризомъ розказуючої одиниці.

Иволгинъ ніколи не мігъ забути, що вінъ сина знатного пана, однакъ, по дивній противорічності єго характера, се не перешкажало єму прискавати нічимъ гонцемъ до сина простого козака, відзначеного випадковою приклонністю вельможи. Улаженне майорського хутора, мовъ би на докіръ єму, носило на собі печать простолюднего смаку, не викореного въ господарстві навіть и „високо-благороднимъ“ чиномъ. Не привикши здавати собі рахунокъ зъ своїхъ душевнихъ порушень и поступківъ, вінъ легко придушивъ въ собі якусь відразу для власної ролі, тимъ більше, що въ німъ заговорило инше, нове чувство, похуже на любовну заздрість, на зависть и на смертельну обиду. Вінъ дико споглянувъ на тихий домокъ, стоячий по правімъ боці двора, и, віддавши свого коня хлопчиківі, що вийшовъ зъ хати въ навіненій на плечі свитці, справивъ въ-ліво шатаючися після їзди ноги, трохи поражені подагрою.

Вінъ знавъ, що майоръ ще не спить; знавъ, що вінъ сидить у себе на балконі, въ походнімъ плащі, и курить сотію люльку. Майоръ зіставъ въ одставці вірний усвоєнимъ на службі привичкамъ, въ числі котрихъ було й пізне сиченне по ночахъ. Тяжко въ кількохъ словахъ дати понятте о характері майора Лушнина. Вінъ належавъ до тихъ людей, котрі відповідаються дуже мало, збуваються запитаний нічого незначащими фразами, а тимчасомъ мовъ би вічно щось роздумують. Поверховність єго належала до найкраснішихъ, до тихъ поверховностей, котрі й въ глибокій старості затримують принадні черти свої. Се бувъ чоловікъ середнего зросту, дуже хорошо збудований, трохи повольний, але разомъ и легкий въ своїхъ рухахъ, особливо коли що-небудь оживляло єго. Кучеряве зъ природи, посивіле волосся, бакенбарди, трохи сивизною припорошені, півкругомъ, и ледве дорупшені сивизною чорні закручені до гори вуси, вразъ зъ правильними и задумчивими чертами лиця єго — робили таке враження, що Иволгинъ не разъ, дивлячися на него, думавъ: „Бувъ, бачъ, простий козаць, хлборобъ, та ось-якъ служба облагородила: дивиться генераломъ.“⁴

Однакъ-жъ той самъ Иволгинъ остро осужувавъ єго простий спосібъ життя, єго повдержливість відъ кріпкихъ напоївъ и відразу до різнихъ сосівъ и іншихъ видумокъ Французської кухні.

Все се вінъ приписувавъ ёго необразованості и закоснілості мужицького смаку. Внутрішнє убранство майорського житла тежъ не припадало до вподоби Иволгину. Вінъ предкладавъ ёму частъ батьківськихъ мягкихъ меблівъ, котримъ недоставало тільки свіжої поволоки; однакъ майоръ Лупининъ вдовольнявся простими деревяними стільцями и софами, которі покривъ крѣпкою вовняною татариною, чи-то, просто сказати, сільськими плахтами*). Стіль въ ёго спальні бувъ покритий шовковою плахтою ёго повійної матері, відансаною нимъ зъ другихъ рукъ після розвідування. Все се вважавъ Иволгинъ дивнимъ и вберавъ въ анекдоти, которі любивъ розказувати по сусіднімъ хуторамъ и въ котримъ бувъ великимъ майстромъ. Особливо-жъ бувъ вінъ невдоволенъ тимъ, що майоръ всі свої ордери повісивъ підъ образами, которі покриті були зъ-верхи вишитимъ червоною заполоччю полотенцемъ, по обычаю простонароднімъ, и безустанно укрешались свіжими цвітами, а въ вимовий частъ зеленимъ барвінкомъ. Се було стараннємъ небоги, котра жила зъ матіррю въ напретивнімъ дімку и, неначе невидимою рукою, удержувала доведену до найвисшого чистоту въ дімку дядька, украшаючи своїмъ смакомъ сю „квартиру“, якъ називавъ вінъ своє мешкання. Ордери не менше, якъ и на мундурі, сияли золотомъ и різнобарвними стрічками въ куті простої майорської гостинні, котору небога звала світлицею, однакъ зъ ними змагались ярко-оранжеві чорнобривці, понсовий королівъ-цвітъ и пишні пахучі авоздики. Се здавалось Иволгину профанацією святощі, и, дивлячись на нихъ, вінъ зъ невольнимъ зітхненнємъ подумавъ о своїмъ срібнімъ хресту, схованімъ підъ вилогою сурдута.

Український ладъ майорського життя мігъ би навести необзнакомленого на мысль, що тутъ жие „панъ-Українець“. Підъ симъ именемъ розуміються у насъ люде, стараючія вернутись, скілько можна, до народніхъ обычаївъ и устроючія собі усадьби по смаку рідної старини. Майоръ же нашъ зовсімъ не належавъ до „панівъ-Українцівъ“, въ объясненімъ мною змислі того виразу; не належавъ вінъ до нихъ уже по одному тому, що не мавъ їхъ образованості. Український ладъ ёго домашнього бита устроївся у него, можна сказати, мимо ёго відомы. Коли вінъ вернувся зъ служби и найшовъ батьківський хуторъ въ запусітнію, вінъ перенісся зъ него дві хати на теє містце у веротъ, де вони

стоять теперъ, и замешивавъ въ нихъ зъ своєю прислугою до часу. Зимою сусідні позакы, за ёго вивазомъ, звалили въ лісі кілька десятківъ будовельнихъ деревъ, а весною виставили різні будинки власнимъ своїмъ смакомъ. Вінъ виспачивъ тільки розміри и давъ загальний планъ хутора, та й тутъ практичні сільські голови въ чемний спосібъ указали ёму де що, якъ що має бути, а майоръ добродушно їхъ услухавъ. Зъ того й вийшовъ ёго хуторъ зовсімъ Українськимъ, а сусідні позакы вважали, що лучшего хутора „мабуть нема й на світі“, въ чімъ не зовсімъ помилялись. Князь Великданъ порівнувавъ Майорівщину и її окрестності зъ містцевостями у Женевського озера. Однакы-жъ тамошня камениста почва не могла видавати такихъ мягкихъ очертаний пейзажа и займала тільки своєю величезностю. Годі рівнодушно позирати на сияючі въ версі, надъ горіховими гаями, сніги и леді Альпийські; за те-жъ и уроженецъ берегівъ поетичного Лемана задивився-бъ на рівнину поль, котора, спадаючи то зъ-права, то зъ-ліва, виділялась зъ віконъ майорського домка тонкими, прозрочно посуваючимися въ-даль планами, по другімъ боці річного широкого корита.

Треба-жъ додати, що рани, отримані майоромъ въ битвахъ, були не въ жартъ, и що вінъ вийшовъ въ одставку власне для того, щоби дожити віку на родині. Вінъ часто говоривъ, що ёму „не довго коротати на світі“, хочъ на поглядъ здавався ще досить кріпкимъ чоловікомъ. Тільки-жъ меланхолічний виразъ лица и любовъ до спокою заявляли въ німъ упадокъ силъ и, може бути, фізичні терпіння, на которі вінъ ніколи не жадувався.

Жизнь ёго проходила одностайно. Ранкомъ вінъ вивъ довго чай зъ люлькою, накинувши на себе плащъ замість плафрона, потімъ одягався въ військову униформу и обходивъ свій хуторъ. Прехідъ сей, якъ видно, відповідавъ привычнимъ виходамъ на муштру и не мавъ ніякої хозяйської цілі. Хозяйствомъ занималась у него сестра ёго на простий сільський ладъ. Вінъ не мішався въ її розпоряження, а поводився, мовъ постоялець, називаючи свій дімъ „квартирою“, а сестру и небогу „хозяйчанами“. Въ назначений частъ вінъ заходивъ до нихъ обідати, и се, здається, була найвеселіша частъ ёго дня. Тутъ инколи вінъ оживлявся и поривавъ сестру и небогу розказами о своїхъ пригодахъ въ Польщі и на Кавказі. Посидівши трохи після обіда, вінъ закурювавъ люльку и відходивъ до себе на „квартиру“, де, безмала не порушаючись зъ містця, сидівъ зимою при вікні, а літомъ на балконі; сидівъ, куривъ и все о чімсь роздумувавъ: такъ бодай здавалось зъ боку

*) Плахта на Україні те саме, що фота, описана — великий подвійний кусень коштовної тканини, котрою обгорюються наші селякы замість юбки, а зъ переду вішають заціску.

Зь сусідами-поміщивами вінъ не заходився: ёму було важко и нудно міжъ ними. Ёго не обходили їхъ економічні и родинні інтереси, а до того вони невольно давали ёму почувати, що вінъ — homo povus. Спершу вінъ декуди появлявся на сільськихъ вечеринкахъ, потімъ стали видати ёго рідше й рідше, ажъ наконець вінъ зовсімъ переставъ виїзжати, одмовляючись нездоров'ємъ. До него-жъ приїзжали многі, а то „на пульку“, бо грошей мавъ та й досить часто програвавъ.

Другого рода ёго одвідники були сусіде-козаки. Сі приходили до него въ свята після обіду и, находячи у него щедре угощення, дуже були нимъ задоволені, а ёго визитами журились ще менше, ніжъ любителі пульки. То були більшою частю знакомі батька ёго и дальші ёго родичі, которі поглядали на него, неначе на свого патрона, гордились ёго вивисненнемъ, зъ двитнячою цікавостію обзирали ёго ордери підъ образами и мали собі за честь, посидіти на ёго стільцяхъ и софахъ, покритихъ плахтами.

А майору, видно було, ніщо не давало особлившого вдоволення. И зъ дворянами, и зъ козаками вінъ бувъ однаково маломовнимъ, на запитання цікавихъ одвічавъ найбільшъ звичайними фразами, або офенцирськими, не дуже-то бистро-мудрими поговорками, и все мовъ би щось роздумувавъ. Та судячи по ёго хоробливимъ безділлі и по тому, що вінъ не заглядувавъ въ ніякі книжки, окрімъ молитвослова, годі було допускати, щоби ёго умъ бувъ зайнятий якими-небудь головоломними мислями. Певно въ ёго житні була пора, коли вінъ розкидувавъ умомъ на всі сторони, напружуючи всю силу природнёго дара розібрати многорозличні околичності, и, правдоподобно, зъ того часу зістався ёму задумчивий виразъ лица, хочъ теперъ ёму, вибитому зъ службової колії слабостю, нічого було ні розберати, ні роздумувати. Житнь ёго, обезпечена пенсією, спадковими землями и ніжними стараннями сестри й небоги, текла въ такій тишині, о якій тільки може туряти збитий походами и битвами служака. Майорівщина кождому здавалася тихимъ раємъ, а не впадобалася одному тільки Иволгину своїмъ простонароднімъ улаженнемъ.

И описавъ майора Лушнина, здається, зо всіхъ сторонъ, а при всімъ тимъ не можу сказати, щоби се бувъ портретъ викінчений и вірний зъ оригіналомъ. Найхарактерніші черти сеї особистості, коли можна такъ виразитись, були обернені у-внутрь и скриті відъ постерігача її спокійною, меланхолічною поверхвностю, дуже принадною, але й дуже звичайною. Коли-бъ припустити, що въ сімъ чоловіці замерли живі сочувства й

пориви якої-небудь пануючої страсті, уступивши силі неуклоннихъ впливівъ окруження, въ которе вінъ встравъ, будучи ще дуже молодимъ; то не заплакавъ би вінъ при побаченні запустілого батьківського дому, не розвідувавъ би, въ чийхъ рукахъ знаходяться річи, валежавші ёго матері, не викупивъ би їхъ за подвійну ціну и не берігъ би, мовъ святощъ. Коли-бъ вінъ бувъ „майоръ“ и більше нічого, — не призвавъ би вінъ до себе зъ далекого села вдову-сестру зъ її дочкою, не віддавъ би свої землі въ її повне розпоряженне и не обмежився би въ своїхъ видаткахъ на саму пенсію. Коли-бъ вінъ зовсімъ увійшовъ въ свої чини, — не задававъ би вінъ собі стараний о небозі, котору зъ бідної сільскої дівчини бажавъ по-своєму вивести въ люде, и не пропускавъ свята, именинъ або иншої спосібності, щоби не побільшити добра, котримъ наповнялась, по Українському обичаю, її скриня. Коли-бъ, наконець, въ німъ зовсімъ було заглушене все, що складає моральне наслідство ёго рода й народа, — вінъ би не збиравъ у себе старихъ сусідъ и сусідокъ, не сажавъ би їхъ на свої покриті плахтами меблі, не угощавъ би їхъ наливками, приспособленими сестрою, не прислухувавъ би їхъ простимъ річамъ и споминкамъ о старині; бо ми дуже добре знаємо, якъ-то все се видається нуднимъ для людей необразованихъ, убившихъ на службі все внутрішнє життє своє, и якъ-то воно видається тривіальнимъ для людей висшого полета, улетівшихъ въ якісь пусті сфери життє відъ ріднихъ преданий и обичаївъ. Ми знаємо малоземельнихъ панівъ „Малороссиянъ“, которі находять бездну интереса въ бесіді о вчорашнімъ преферансі, а не находять ніякого интереса въ повістяхъ Квітки. Ми знаємо вельможъ Малороссиянъ, которі зъ порушеннямъ любуются народніми чужоземськими сценами въ штучнихъ представленняхъ, а, приїзжаючи на родину для господарськихъ розпоряжений, видають приказъ, щоби народні „обжники“ були простимъ угощеннямъ робітниківъ, безъ свободної розмови, безъ пісень и танцівъ. Майоръ нашъ далеко стоявъ передъ одними й другими, и хочъ вінъ мало говоривъ зъ своїми нечинивними одвідниками, та слухавъ їхъ пильно, и ні разу не прийшло ёму на думку, відмовитися відъ подібного товариства, якъ се зробило-бъ чимало въ ёго положенні. Я думаю навіть, що, коли-бъ вінъ разомъ зъ ордерами мігъ повісити підъ образами и все друге, чимъ нагородила ёго довга служба, то явникъ ёго розв'язавъ би въ свободну, живописну річъ ёго гостей, и весело було-бъ ёму міжъ ними, якъ и послідуєму зъ їхъ товариства. А то майоръ, въ виді ордерівъ, принісъ Богу тільки подяку за спасенне ёго житні посередъ невір-

нихъ небезпеченствъ, на которі виставлявъ себе, не хитаючись ні одної минути въ упованні на Ёго промисль, військову же униформу носивъ очевидно зъ тымъ чувствомъ, зъ которимъ въ часи оні покривались мертві тіла

Червоною китаюкою.

Заслугою козацькою....

Всѣму, що я сказавъ въ користь поетичности ёго натури, трохи противорічила ёго дружба зъ Иволгиномъ, основана єдино на прихильности до него любителя хорошихъ містцевостей, приїзжаючого на провинцію вельможи. Але се основанне лежало тільки въ характері Иволгина. Що тичиться майора Лушнина, то вінъ не мігъ відтрити відъ себе й ласкаючуса собаку, не то чоловіка, которий привозивъ ёму, мовъ жива газета, новини зъ цілого уїзда и вісті о віддаленихъ містцяхъ, збирани на стаціи відъ подорожніхъ. То правда, що льстивий языкъ Иволгина частійше всѣго виберавъ темою своїхъ розговорівъ особу хозяйіна; та майоръ зовсімъ не належавъ до тихъ героївъ, которі уміють оборонятися відъ найтоншої зъ усіхъ ідей — лєсті. Такимъ способомъ вінъ не тільки зносивъ притомность Иволгина, але навіть и любивъ часті ёго одвідування. А при всімъ тїмъ таки дружби міжъ ними не було, тому що навіть и Иволгинъ не мігъ видіти въ майорі другого себе, а тїмъ менше майоръ въ Иволгині.

Теперь ми достаточнo, здається, познакомились зъ хозяйіномъ домка, освіченого місяцемъ и украшеного мальвами, щоби ввєсти въ него знакомого вже намъ гостя.

(Дальше буде).

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — I.

Наші „Русскіє“ нічого такъ не жахаються, якъ фонетики. Чи то въ письмахъ публичнихъ, чи то въ приватнімъ пожиттю, завжди у нихъ одно на думці: етимология та й етимология. Побачивши яку руську книгу, найпершъ вони глядять, чи по ихнієму писана, чи в тамъ ѣ або ѣ; въ сихъ двохъ буквяхъ и все їхъ задоволенне: книжка мусить бути добра. Що по фонетичному написано, хочъ би се писавъ Шевченко, або Кулішъ, або Федьковичъ, — усе воно але; не має, кажуть, підстави, не порозуміли языка!...

Той формализмъ, той правописний бюрократизмъ, тає сварка о марницю (бо о пусту форму) не доведе до нічого. Перші языкослови, лиъ Шляйхеръ и Миклосичъ, — вони внакше сю річъ понимали и судили. Шляйхеръ обі правописи узнає зарівно добримі; Миклосичъ навіть напоминає не

заганятися за далеко при правописи въ слідженнє учені и додає, що при писанню живучої бесіди після правилъ етимологичнихъ повстають конєчно „Uebelstände und Unzukömmlichkeiten“, и заводяться неразъ непотрібні и злишні (überflüssige) буави до правописи (Miklosich, Vergleichende Lautlehre, стор. 377*) и 388). Та й по правді. Наука старословенського языка ще не закінчена, въ самому рововєви, ще не завжди допроваджує до ціли. Коли наші предки-схоластики уложили, ведені потребою, правописъ для церковного (по їхъ думці старословенського) языка, гадали усі, що вже траплено до ціли, що въ тогдашній безбашъ и неладъ правописний заведений зновъ первобитний ладъ и порядокъ. Но нині діла внакше склалися; Копитаръ, Востоковъ, Миклосичъ и не дивляться на працю нашихъ схоластиківъ зъ тамтихъ віківъ, — вони дальше по- за нихъ сягнули и ближше свої мети станули. Може бути, що найдуться ще старші намятники старини, а тоді ми зновъ на поли науки поступимо о стопу дальше. Такимъ робомъ ми, идучи напередъ за нашими схоластиками, пішли потїмъ за Дубровськимъ, теперъ змагаємо за Миклосичемъ, и може зновъ пїйдемъ за кимъ другимъ; а наша правопись, такъ-звана етимологична, мовъ мучениця яка, ділає свої метаморфози и проваждає насъ на нашихъ мандрівкахъ. Не дивно проте, що у насъ теперъ стїлько єсть сихъ етимологичнихъ правописей, и що вони по думці деякихъ редакторівъ „русскихъ“ усі суть зарівно добримі. Міні лучилося разъ въ русскому „Слові“ въ однімъ и тїмже числі читати потрібну правопись одного слова: „въ Тарнополъ, въ Тарнополи, въ Тарнополю“ зъ варіантомъ „въ Тернополю“ и пр. Чи-жъ не по-етимологичному?...

Но йдімъ дальше. Етимология, то поняттє дуже неозначене, неясне, фалшиве. Етимологияю можъ би зайти до санскриту, до початку бесіди людської, до Адама и Єви. Се, що ми нині зовемъ етимологияю, — воно не кінчиться на старословенськимъ язиці. Старословенська правопись була на свій часъ такою-жъ фонетикою, якъ, приводомъ, кулішівка въ малоруській бесіді. Перейдіть, панове етимологи, старословенську правопись, пізнайте тамъ природу буквъ и звуківъ — а чей самі переконаєтесь, що звана вами етимология (властиво етимологична правопись) була на свій часъ не наслідование якого тамъ старого вимерлого языка, але простою живою фонетикою.

*) Що Миклосичъ повідає о російській правописі, а особливо о буквяхъ ѣ и е, се' цілкомъ відноситься и до нашої правописи, и можъ се повісти дословно о буквяхъ ѣ и е. — Довиє.

Нижніші бесіди слов'янські розвинулися після певних менше-більше сталих правил із старословенського языка. Чи се розвій, чи упадок бесід людських, — о се нехай сваряться языкослови. Досить, — ми не завернемъ бесіду нашу до старихъ пережитихъ формъ, не накинємъ їй ниший видъ. нише лице, не зведемъ її зъ дороги, на котору її Богъ впровадивъ. Ми мусимо станути на основі теперішности и, спорозумівши теперішность, намагати за духомъ жиючого языка. Хто-жъ розсудний, питаю, начне вводити нині въ письменность нашу старі пережиті форми, якъ: староруський аористъ, або такъ-зване *supinum*, *imperfectum*, або хочъ двійне число (*dual*)? Хто стане употребляти нині знаки злишні або давні звуки, противні духови нашого языка: шт, жд, ф, а*), v, ou, е, ы и пр.?... А однакъ суть люде, которі вправді аористу, *supinum*, *imperfectum*, двійного числа не употребляють, которі ні шт, ні ф, ні а, ні v, ні ou, ні е въ руській письменности не уживають, а проте за букву ы, за одну букву, и въ огонь свечити готові. Люде тіи прозвали себе етимологами, а свою правопись етимологичною.

Заглянемъ же ми до сеі „етимологичної“ правописі и побачимо, скілько-то правди въ ній. Може за правописею сею викриємо яку задну думку. вимірену на руську народность и на руський языкъ въ зміслі нашихъ ренегатівъ: „На Русі адінъ языкъ, а на немъ два вговора“. Уваги наші робити будемо надъ етимологичними правописями „Слова“ и бл. п. проф. Осадци — о чімъ въ листі слідуємъ.

Короткий обвіръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.
(Переложено зъ великоруського).

Багато руської шляхти, походячи відъ св. Володимира або Гедимина, користувались передъ польскою шляхтою знатністю рода, владали багатствами и, участвуочи на сеймахъ, могли бути двигателями державного правлення. Вони полюбили тую ролю,

*) П. Ивандъ Головацький въ своїмъ „*Lehrbuch der russischen Sprache*“ радить Москалямъ переняти оба носові звуки *ѣ* и *ѣ* въ свою бесіду. Щастя Боже! Звісно, Москалі власного яєнка ще не мають, народность словенська зъ словенськимъ языкомъ тамъ сперва вирабляється. Языкъ же письменний — то сумішка церковницян, руцянн, німоти и пр. То хочъ Москалі й приймуть носові звуки, духови яєнка, которого ще нема, теє все оупротивляється. — Д. о. и. с.

проміняти тісне поле діяльности на обширне и звиклись зъ мислю, що отечество їхъ ціла Річъ-Посполита, а не прилучена до неі Южна-Русь. Принявши, по конечности, польский языкъ, уживаний при дворі й на сеймі, вони скоро перемінили й віру, тому-що ся переміна увільняла їхъ відъ некористного погляду на нихъ римсько-католицького духовенства, такъ могучого на той часъ въ Польщі, и отворяла їмъ дорогу до узискання староствъ; при тімъ їхъ заохочували ласки короля й двора и загальні похвали шляхецького стану.

Иніші втерали віру й народность черезъ женитьби зъ Поляками; а коли самі приберали відъ жінокъ єдино языкъ, то завжди майже лишали дітямъ до волі, йти за вговорами матерей дотично віри. Такимъ способомъ перерожувались цілі родни.

Ще більше впливало на перероженне руської шляхти — вихованне. Діти руської шляхти учились въ Кракові, ві Львові, въ Ярославлі и другихъ городахъ серединнихъ сторонъ Річъ-Посполитоі, иніші за границею — въ Німеччині, въ Франції, въ Ишпанні, въ Италні; взуїти всюди займали тоді въ свою власть вихованне. Скоро тільки прийде було въ училище молодий Русинъ, на него звернется вся увага; єму вговорюють відразу до віри батьківъ єго; описують її врессю; виставляють догмати римсько-католицької церкви правдивими, а обряди її стараються показати въ притягаючімъ виді. Молоде чувство покоряється вговорамъ наставниківъ: Русинъ приймає римсько-католицьке исповіданне, вертає на родину — и все въ ній здається єму варварськимъ; вінъ затикає уха, зачувши мову южноруську; на підданого свого вінъ поглядає не тільки мовъ на погорженого невольника, а мовъ на существо, прокляте Богомъ, позбавлене пільги свої гирької долі й за гробомъ.

Наконецъ, багато шляхти руської дало себе потягнути вговорюваннями взуїтівъ, которі розсипались тоді по всій Южній-Русі и різними дорогами проганяли и понижали православнихъ духовнихъ, которимъ Поляки зъ умисломъ віднимали средства до образования, щобъ-то вони не були спосібні спорити зъ римсько-католицькими духовними и збивати їхъ. Більшъ двадцять літь після введення уніі більша часть єпископськихъ престолівъ оставалась незанятою; посвященне священниківъ получене було зъ трудностями. Шляхта бачила округъ себе католиківъ и уніятівъ, которі при тімъ буди образованніші православнихъ. Ще-жъ и польска шляхта зъ кождимъ рокомъ більше й більше розширлялась въ Русі. Сила привычки велика: руська шляхта незначно сталаєсь склонною, бути відступниками-первертиями.

Польске право надавало шляхті неограничену силу надъ підданими; не тільки не було ніякихъ правилъ, которі би установляли стосунки підданства хлопа, але панъ мігъ, по вподобанню, карати ёго смертю, не даючи нікому одвіта. Навіть кождий шляхтичъ, убивши хлопа, зовсімъ ёму неналежачого, найчастійше зіставався безкарнимъ, бо для обвинення ёго потрібні були такі условья, які рідко могли найтися. Відъ часу унії, якъ висше сказано, панъ готовъ бувъ обходитися немилосерднійше зъ хлопомъ, чужимъ ёму й по мові, и по вірі. Треба-жъ ище додати, що въ той самъ часъ межи шляхтою Річі, Носполитої розширилась безмірна роскошь і марнотравство, вимагаючі превеликихъ видатківъ. По оповіданню Боплана, звичайний обідъ въ знатнімъ польскімъ домі перевищувавъ и гостинні столи въ Франції. Срібне и виволочене начинье, множество потравъ, чужоземські вина, въ ті часи дорогі, музика при столі и череда прислужниківъ — складали условья тоді шнєго обіда. Таке-жъ марнотравство панувало й въ одежі. Шанованне вважалось стидкимъ; въ той вікъ почитували за хороний тонъ въ домі, коли локаі витирали масні тарелі рукавами панськихъ контушівъ, видитихъ золотомъ на дорогімъ оксамиті. Пани утримували при дворахъ своїхъ купи шляхтичівъ, которі жили на кошть панівъ и зовсімъ нічого не робили. Саме такъ и знатна паня окружала себе купою шляхтянокъ. Такихъ дармоїдівъ въ деякімъ домі було й по кілька тисячъ. Все се спадало на хлопський станъ.

Хлопи въ Польщі (говорить сучасникъ) мучаться, мовъ въ чистці, коли тимъ часомъ пани їхъ роскошують, мовъ въ раю. Окрімъ звичайної панщини, зависло відъ вподобання панського, хлопъ бувъ придушений розличними другими роботами. Панъ бравъ у него на послуги дітей, не злекінаючи повинностей семі; надто хлопъ бувъ обложений поборами: три рази въ рікъ, передъ Великоднемъ, Зеленими-Святами и Різдомъ, вінъ мусівъ давати такъ-званий „осипъ“, се-бъ-то кілька гарцівъ збіжжя, кілька паръ каплунівъ, курокъ, гусей; зъ усєго маєтку: зъ товару, коней, свиней, овець, меду й плодівъ — мусівъ отдавати десяту часть, а окрімъ того кождий улий въ ёго пасіці підпадавъ податкові підъ именемъ „воскового“, кождий вілъ податкові підъ названнемъ „рогового“; за право ловити рибу плативъ вінъ „ставщину“, за змеленне муки „сухомельщину“ и т. п. Не уміючи або лінуючись управляти особисто своїми маєтками, пани пускали такъ спадкові, якъ и коронні, імъ въ дожитотне посіданне давані маєтності въ оренду, звичайно жидамъ, а самі або жида й веселились въ своїхъ палацахъ, або виїзжали за

границю и тамъ виявляли передъ чужоземцями блескъ польскої аристокрації. Жида вигадували нові побори, які тільки могли прийти въ голову користолюбній вимисливості. Коли родилась у селянина дитина, вінъ не мігъ хрестити її, не заплативши панові такъ званого „дудка“; коли селянинъ женивъ сина або віддававъ дочку, мусівъ перше заплатити такий же „дудокъ“ або „повмщину.“ Жидъ звичайно вимагавъ відъ хлопа ще більше, ніжъ було постановлено; коли-жъ селянинъ не мігъ заплатити, то дитина зістадала нехрещеною и кілька літъ, а часто й умерала безъ тайнства, а молоді люде примушені були жити зъ собою безъ вінчання. Окрімъ того маєтокъ, життя селянина, честь и життя жінки й дітей були въ безодвітній власті жида-орендатора. Звичайно жидъ, беручи въ оренду маєтність, дістававъ відъ пана й право судити селянъ, вибрати зъ нихъ грошеві кари и карати смертю. Въ короннихъ добрахъ положенне хлопівъ було ще стращнійше, ніжъ въ спадковихъ. Окрімъ неограниченої власті старости або підстарости-жида, которі не жалували людей тому, що вони складали посіданне пана тільки до его смерті, — въ сихъ добрахъ квартировали й війська, которі відзначувались въ Польщі жостокостями й безчинствами.

Рядомъ зъ угнетеннемъ народа ишло поруганне православної віри. До смерті короля Владислава, відъ часу введення унії, польске правительство видало десять конституцій, обезпечувавшихъ свободу грецько-руської віри; однакъ, по-перше, духовні вважали себе въ праві не слухати міякихъ конституцій на тій підставі, що церковъ висща держави, а по-вторе, сі конституції, ведля самихъ правъ польськихъ, могли відноситися тільки до шляхецького стану. Шляхтичъ православної віри мігъ въ своїмъ маєтку або старостві виставити церковъ, монастирь, заступувати духовнихъ, хочъ-то зъ небезпеченствомъ, наразитися на нападъ якого-небудь сусіда, підмовленого кателицькимъ духовенствомъ; тамъ же, де панъ кателинъ и несклонний до віротерпимості — тамъ подібні конституції не могли мати такъ само ніякої законної сили, бо й совість, якъ честь и життя хлопівъ, зависла відъ захотіння пана. Коли-жъ панівъ кателицької віри зъ кождимъ днемъ ставало більше, ніжъ православної, то виходить, сі конституції давались зъ повнимъ пересвідченнемъ, що вони не можуть стримати прямовання видерти Русинамъ їхъ народність. Пани забирали церковні маєтки, належачі до тихъ церковъ и монастирівъ, которі находились на землі їхъ спадщинъ або староствъ; перевертали насильно православні церкви въ уніятські; неразъ купя шляхтичівъ, жившихъ у пана,

набігала на монастирь, розгонила й мучила черцівъ, примушуючи їх до унії; їх забивали въ окопи, виривали їмъ волосся, морили голодомъ, инколи-жъ топили й вшали. Тоді жиди, зміркувавши, що при новімъ порядку річей можна для себе витягнути нові користі, вговорили панівъ оддавати въ їх розпоряженне, разомъ зъ маєтками, и церкви прослідованої віри. Жидъ бравъ собі ключі відъ церкви и за кожде богослуженне виберявъ зъ парафіянъ податокъ*), не забуваючи при сімъ показати всякого рода поруганне и зневагу для віри, за котору нікому було вступитися. Часто люде, винищені роботою и драчами, не въ силі були платити, а священники, не дістаючи утримання, до того дізнаючи обиди відъ жидівъ, розбігались; тоді парафію приписували до уніятської церкви; православна церковь, коли не було потрібно перевертати її въ уніятську, зносила, а всі святощі переходили въ руки жидівъ. Римсько-кателицькі духовні підговорювали віддавати православні церкви на поруганне, думаючи симъ скорше приклонити народъ до унії.

По городахъ було таке саме поруганне віри. Радітелі унії діяли черезъ кателицькихъ жителівъ города. Тільки самі кателики вибрані були на уряди; то вони, въ свойстві членівъ городського начальства, потакували римсько-кателицькому духовенству и допускали розпоряження, угнетаючи православь. Въ Червоній-Русі, зъ-давня прилученій до Польщі, православні ще передъ унією піддавались угнетеннямъ; зъ часівъ же унії, ві Львові заборонено було православнимъ не тільки участувати въ городській раді, а навіть и торговати и записуватися въ ремісничі цехи. Не дозволяли похороняти православнихъ зъ християнськими обрядами; священникъ не смівъйти до хорого зъ дарами; насильство Львівськихъ кателиківъ и уніятівъ доходило до того, що купами впадали до церковъ въ часі богослуження. Въ городі Луцькімъ, року 1634, ученики взуїтської коллегіи и польскі ремісники, захочені ксєндзами, винулись на монастирь Хрестовоздвиженського братства, побили й покалічили киями и камінями черцівъ, учителівъ, учениківъ и нищихъ въ домі убогихъ, ограбили скарбъ братства, потімъ, за благословеннямъ взуїтівъ, розбивали доми, били й мучили хозяйнівъ и кількохъ людей убили насмерть; наконецъ, зістаючи непрослідованими за свої поступки, вони величалися своїми ділами, називаючи їхъ боговподобними. Въ Києві силою пе-

ревернули велику часть церковъ на уніятські, між тими й св. Софію и Видубицький монастирь. Михайлівський монастирь довго стоявъ пустою. Въ сімъ городі, відъ часівъ митрополита Петра Могилы, що підъ опікою Владислава змагався всіми силами для піддержання православья, положенне руської віри трохи получшало; однакъ студенти академії дізнавали по улицахъ побоївъ зъ намови взуїтівъ. По всій Русі въ судахъ и трибуналахъ накупилось тоді безчисленне множество релігійнихъ процесівъ. Взуїти підбурювали кателиківъ и уніятівъ, подавати на православнихъ доноси. обвиняючи їхъ въ зневажанні римсько-кателицької віри. Обвиненихъ забивали въ окопи, піддавали мукамъ тортурнимъ, въ которихъ инші й умерали, а безмала завсїгда, коли обвинений здолівъ перетерпіти муки й висидіти кілька літъ въ мерзкій вязниці, ёго постигала конфіскація маєтку й инфамія, се-бъ-то позбавленне обивательської честі*).

(Конець буде.)

*) Універсаль Петра Могилы, II. — *Исторія изв. в возн. съ Польщи унії*, 79.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

Якъ відомо буде, п. О. Гороцький трудиться перелодами діалогівъ Платона. Видавши друкомъ уже діалогъ „Горгіясъ“, оповідає теперъ п. Гороцький въ „Слові“, що береться за виданне другого діалога — „Протагорасъ“, и заповідає, що „слідувати будуть и прочіи“ Платона „философскіи творенья въ русскомъ переводѣ“, а звиваючи любителівъ „русскои словесности“ до передплати, каже, що руководяться въ великій часті увагами „знатоківъ нашого языка“ (виходить зъ попереднього — „русского“). Тимчасомъ, переглянувши надрукованого вже „Горгіяса“, кождий вбачає й скаже, що видаватель не дуже-то руководитися мусівъ увагами янхъ-небудь справді знатоківъ языківихъ. Инакше не вишла-бъ була ся книжочка такою дивоглядною сумішкою языквою, було-бъ видко въ ній хочъ трохи якої-небудь одностайності и послідовательності граматичної и правописної, не було-бъ въ ній може такъ багато невластивихъ и вглядному повяттю оригінала такъ мало й недостаточно відповідаючихъ вираженій, та, наконецъ, може-бъ перекладачъ або зовсімъ занехавъ грецького періодизованія, або, придержуючись ёго, знавъ би міру и бувъ би найшовъ и роздобувъ въ явиці нашімъ таки безперечно більше вдачі до такого періодизованія. Такі переклади ніякому языківі — користь, ніякому класичному оригіналу — честь. По п. Гороцькімъ ми надіялись більше, тільки-жъ не надіялися ніколи, що вінъ коли-небудь догоджати схоче любителямъ „русскои словесности“.

Поправка. — Въ ч. 4-мъ нашого письма поправити просимо въ стиху „До Правди“, строфа 3., стрічка 4. вилотитъ ся замість воплотитъ ся, а строфа 5., стрічка 3. кул замість куні.

*) Pamiętniki do panowania Zygmunta III., Władysława IV. i Jana Kazimierza I. — 254.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходять щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочья (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висна вірменська).

ДО БРАТИВЪ ТОВАРИШІВЪ ПО ДОЛІ.

Прологъ до поеми „Острожників“.

Нема друга, нема брата —
Опустіла моя хата;
Куди гляну — всюди сліди...
Мовъ билнива при дорозі,
Сиротою погибаю,
Друга-брата виглядаю —
Ой нема ёго, нема.....
Де-жъ сердешний вінъ страждає?
Де вінъ ходить? Де вінъ блудить?
Де вінъ божимъ світомъ нудить?
Де для ёго сонце сходить?
Чимъ вінъ тугу тамъ ровводить?
Чи про мене памітує,
Чи не лав, не ганьбує?...
Нехай лав, скільки хоче,
Аби швидшъ сюди ворочавсь,
А то пусто въ нашій хаті,
Ні зъ кимъ щиро розмовляти...
Ой вертайтесь, любі браття,
У свою убогу хату,
Да объ землю лихомъ вдаримъ,
По Україні зарідаємъ,
Станемъ знову працювати,
Долі-волі добувати...
Оттакъ самотою сумуючи, браття,
Мисливъ я, воставшись одинъ-одинокий.
Тяжко було серцю про васъ споминати,
Здавався тюрмою світъ міні широкий...
Що-дня дожидавъ я, що ви, браття, знову
Витерпівши муки, невинні карі,
Помолившись правді, вернетесь до дому:
Настане година, розійдуться хмарі,
Вітерець повіє, сонечко пригрівъ,
Килимомъ зеленимъ покривъся поле —
Оживе Україна, всімъ повеселіє,
Якъ вернется зъ вами сподівана воля...
Ажъ гулькѣ! до мене злодій влізъ —
Обшаривъ сіні, хижу й хату,
Обшаривъ скрівъ: усе понісъ,
Усё, що тільки змігъ забрати.
А далі — й мене вінъ укравъ,
Вабивъ мене въ тяжкіи пута,
Владенну волю відобравъ
И осудивъ мене на муки.
Оспротивъ мою семью,

Старую неньку вгнавъ въ могилу,
Убивъ дружиноньку мою
И виславъ мене на чужину...
И ось я гину на чужині,
Слїзми віршую побить свій...
Лягав серце въ домовину,
Душа теряє свій покій.
Немає дня, немає ночи,
Щобъ васъ я, браття, не вгадавъ...
Згадаю васъ — и плачуть очи.
А що въ душі?... И не питай!
Округъ себе людей шукаю —
И изъ огнемъ їхъ не найду....
Хожу-брожу, нужусь, гукаю,
Да на папірѣ слова кладу...
А ви де, браття? Де? Озвітесь!
Чи знайдуть васъ слова мої?
Усі въ неволі опинились —
Хто у Сибірі, хто въ тюрмі...
Слова мої, слова любові,
Тюремні стіни розівьють
И черезъ кріпкіи затвори
Нехай до васъ вони ідуть.

1-о Серпя, на Макові.

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава IV.

На балконъ, виходячий до ставівъ, можна було перейти не инакше, якъ черезъ сіні й черезъ гостинню, котору небога майора називала світлицею. На стукъ частого гостя сіні отворила, не випитуючись, боса дівчинка, на-півъ заспана, а проте такъ не йдуча спати, поки не вложиться майоръ до сну. Майоръ не державъ при собі більше жадної прислуги. Вінъ задержавъ деякі привички побиту свого за першої молодості, и такъ міжъ иншими річами вінъ не любивъ локайськихъ услугъ, чимъ дуже згіршавсь Иволгинъ, вихованний зъ дитинства середъ локаївъ. Світлиця була блідо освічена завішеною передъ образами лампивою. Слабі проміні

її падали на майорські ордери, перемішані з чорнобривцями й другими квітками. Иволгинъ машинально поправивъ підъ вилогою свій pro virtute militari. Виходячими на балконъ дверьми и черезъ вікна впадали сияючі полоси місяцевого світла.

Майоръ допивавъ послідню, давно вистигну шу склянку чаю и любувався тютюновимъ димомъ, прозорчующимся при місяці. Въ військовій фуражці и въ старімъ походнімъ плащі, вінъ здавався не хазяїномъ Українського хутора, а постояльцемъ, которого доля, або воля начальства, кинула въ сю віддалену закутину на непевний часъ. Військова фуражка й плащъ робили ёго чимсь, до того чужимъ отсій природі, гомонячій свободними голосами розгулявшоїся при місяцю сільскої молодіжи, що не можна було безъ жалю дивитись на ёго самотню постать, відзначаючуся, по-середъ живописної природи, такъ неживописнимъ нарядомъ.

Але-жъ се чувство не було чувствомъ Иволгина. Иволгинъ прибравъ собі веселий поглядъ и въ поклонахъ сувавъ ногами передъ майоромъ, копнюючи одного пана, для которого потрібна була велика сая, щоби розкланятися зъ усеї душі. Майоръ добре знавъ ёго штуки, котрихъ ціллю було розсмішити хазяїна, и зъ-легка усміхався, не порушаючись зъ містця. Иволгинъ прискочивъ до него зъ проворністю мовъ танцера по званню и, стискаючи ёму руку, въ тойже часъ голосно стукнувъ запяткомъ объ запятокъ. Симъ закінчилась мимична часть ёго игри. Ноги Иволгина, поражені по-трохи подагрою, неконче згожувались зъ ёго проворствуваннемъ. Показалась нагляча потреба віддиха. Вінъ вхопивъ столець и сівъ противъ майора при столику, вперши обі руки въ свої досить тучні коліна. Въ сій поставі вінъ бувъ дуже чупурний, або бодай такъ здавалось ёму самому.

Тимчасомъ майоръ спитавъ ёго тихимъ и протяжнимъ своїмъ голосомъ:

„Що се васъ такъ давно не видати, Капитоне Павловичу?“

„Та все мої знакомства, Иване Родионовичу“, одвічавъ Иволгинъ. „Я справді вже й не радъ їмъ“.

„Які-жъ се знакомства?“

Иволгину не сподобалось спокійне запитанне майора: въ ёго повольнімъ тоні пробивалось щось насмішливе.

„Та й правда-жъ!... такъ!“ одвічавъ вінъ: „зъ кимъ намъ знакомитись?... Але жартъ на-бікъ, пане майоръ; їй Богу! не второпаю, що їмъ по мині, симъ важнимъ особамъ, симъ багачамъ, симъ аристократамъ! Я собі чоловікъ смиренний — хуторянинъ, а вони люде великого світа; та вже-жъ конечно їмъ треба знати, що въ такімъ-то уїаді живе такий-то

Иволгинъ, — треба бачитись зъ нимъ, треба баікати зъ нимъ о всякихъ нісенітницяхъ... Ій Богу, не второпаю!“

Майоръ слухавъ ёго спокійно. а потімъ запитавъ:

„Певно зновъ десь справили бенкетъ офицерамъ?“

„Офицерамъ?“ повторивъ уражаючись Иволгинъ. Невидаљщина для мене офицери! Ёсть у мене й генерали службові товариші. Коли-бъ я послуживъ стілько, що ви, пане майоръ, и я самъ бувъ би теперъ генераломъ“.

„Сими послідніми словами вінъ хотівъ одплатити майорові за ёго насмішливість. Але-жъ майоръ одвічавъ зъ незмінною спокійністю:

„Я не сомніваюся. Зъ вашими способностями на службі ви зайшли-бъ дальше, ніжъ въ одставці“.

Тутъ Иволгинъ зъобідився вже зовсімъ, однако-жъ надумався не порозуміти притика и продовжавъ:

„Та що й за змисль въ генералстві, коли ёго достапується не на полі честі? У иншого генерала на груді пустиня Аравійська. . . всього якихъ-тамъ два хрестики. . . а генералъ! Що се за генералъ? Таке генералство я промінявъ би зъ придачею свого хутора за ваше майорство. Тільки-жъ я-бъ не повісивъ своїхъ ордерівъ підъ образами. На-що Богові ваші ордери? Ёму милійша мабуть инша квітка, ніжъ „Владимиръ“ або „Георгий“. (Иволгинъ любивъ повольнодумствувати.) Ні, я-бъ украсивъ ними геройську грудъ свою. Нехай би всі виділи памятники подвигівъ, о котрихъ друковано було въ „Инвалиді“! Знай, о вашихъ подвигахъ, Иване Родионовичу, слава трубила въ величезну трубу. Знай, до сёго часу згадують о нихъ офицери! отсе недавно я познакомився зъ генераломъ Перелигиномъ. Ледве я натякнувъ. . . „А!“ каже, „Лушнинъ! се нашъ Кавказський „герой!“

„Всі васъ підъ симъ именемъ знають“.

„Навіть и ваші хуторські хлопята“, сказавъ майоръ, „коли ви у себе въ хуторі говорите те саме, що у мене“.

Иволгинъ не звернувъ уваги на сю замітку и дальшъ ораторствувавъ зъ середечною отвертостью тихъ людей, що-то говорять: „Я не умію хитрити, а въ очи скажу вамъ, що ви — великий чоловікъ!“

Майоръ слухавъ ёго зъ усмішкою й думавъ: „Знаю, брате, я тебе! знаю, якъ ти виговорюешъ о моїмъ мужицькимъ смаку у Мазниціна!“ (Мазницінъ бувъ сусідъ-поміщикъ зъ аристократичними претенсіями). А проте, хочъ знавъ Иволгина яко двоязничного пустомелю, таки почувавъ у серці якусь солодость відъ ёго облестнихъ річей.

„Капитоме Павловичу“, сказавъ вінъ ласкавійше звичайного, „чи не схочете закусити чого-небудь? Сестра змайструвала міні сѣгодня якусь бабу зъ макарану. Я звелю пригрѣти, а поки-що, дадуть поросятину зъ хріномъ та горілочки“.

„Не встигъ вінъ сказати, а вже дівчинка, въ вишитій червоними нитками сорочці, несла й горілку, й поросятину зъ хрінемъ. Сестра майора знала ёго звичай й уперезувала ёго бажання. Въ противнімъ дѣмку світились вікна, и на-певно въ печі стояла вже баба, що вподобалась майору при обіді.“

Зъ вдоволеннямъ обвинувъ Иволгинъ окомъ підносъ, принесений чорноокою Мар'янюкою. Вінъ високо цинивъ потрави, наливки й запіканки майорської сестри, хочъ и називавъ її мужичкою у Мазниціна й всюди, де лучалось.

„Коли-бъ не ваші рани, Иване Родионовичу, то бути-бъ вамъ генераломъ!“

Сі слова виговоривъ вінъ, наливаючи собі пахучої запіканки.

„Що за цвітъ!“ сказавъ вінъ, поставивши повну чарочку межі місяцемъ и своїми оживившимися очима.

„А смакъ же ще лучшій“, сказавъ хозлітъ, принукуючи випити.

„Дивна жінка ваша сестра!“

„Посвідчивши сими словами достоїнство випитої запіканки, Иволгинъ чинно занявся закускою. Апетитъ ёго справлявъ майору видіме вдоволення. Скоро однакомъ показалася потреба заострити апетитъ зъ другої фляшчини.“

„Далєбі, бути би вамъ генераломъ!“ сказавъ Иволгинъ, наливаючи чарку. „Та що за запахъ! Відки вона бере сі аромати?“

Та аромати були тільки заставкою, щоби ближше піднести чарку до вусівъ. Чарка перевернулась въ горло рівнимъ, вправнимъ порушеннямъ. Въ знакъ вдоволення Иволгинъ піднявъ її надъ головою зъ урочистимъ жестомъ. Слезисті грані кришталю заблищали въ місяцевімъ світлі.

„Вже-то признаюся, після тридневого службовання, а опинитись въ такому раі... то коротко — мое ушанованнє!“

За сими словами Иволгинъ обернувся до поросяти, которе втерло вже при обіді декоторі свої часті.

„А піді-но сюди, голубчику!“ сказавъ вінъ, втикаючи виделець въ затилокъ поросяті, и, помітивши, що майоръ зъ вдоволеннямъ слідить за ёго порушеннями, дальше розговорювавъ зъ поросятемъ, мовъ зъ живою истотою. „Ти думавшъ, голубчику, що я не знаю, де у тебе замокъ въ затилку? Я найду ёго й въ-потемки, а не то при

такімъ милімъ місяцю! . . А повернись лишъ ось-такъ! Дай міні покоштувати твого ніжного ушка!.. Чортъ візьми, яке смачне! та хрінъ же який! въ очахъ двоїться! . . . Теперъ позволь підняти товстеньку, прозорчну шкірочку. . . Хрупъ! замокъ відскочивъ . . . отъ и таємничий отворокъ въ твоімъ черепочку. Я, голубчику, переходивъ анатомію на практиці. . . Роскошъ роскошей мозоць! Пане майоръ, позвольте подати вамъ половинку! Просто — суперфлю!“

Майоръ уважавъ, що вечеря ёму шкодить, и відмовився відъ суперфлю.

„Вже-то признаюся, після тридневого службовання...“ почавъ упять Иволгинъ.

„О якимъ службованню ви говорите?“ спитавъ майоръ; „певно на стаціі?“

„А що би ви думали, ваше превосходительство?“ Иволгинъ часто величавъ оттакъ майора.

„Нічого-бъ я не думавъ“.

„Гмъ, нічого! . . . Правда . . . де намъ? куди намъ? що ми значимо? Де насъ нікому діла немає... Ми такъ-собі — хуторяне!“

Иволгинъ замовчавъ и почавъ істи дуже діятельно; тільки ёго брови, очі, морщинки на лбі и порушення плечей говорили: „Де намъ? куди намъ? що ми значимо?“ и такъ дальше.

Майоръ тутъ уже впевнився, що вінъ прихавъ зъ якоюсь цікавою новиною, однакъ, щоби ёго помучити, мовчавъ и рівнодушно пускавъ зъ диму кільця въ місяцевий кругъ.

„Такъ хочете знати, чому я три доби службувавъ?“ сказавъ наконецъ Иволгинъ, стративши терпівість.

„Скажіть“, одвічавъ рівнодушно майоръ.

„Уже ви на мене гледіть якъ хочете спокійно, ваше превосходительство, а я вамъ сповіщу таке, що відскочите онъ-куди! (Иволгинъ указавъ на противній берєгъ ставу). Чи знаєте, хто прихавъ? . . . Але-жъ ні, слухайте все по порядку. . . Службою я одну добу; підъ вечеръ вертається вице-губернаторъ зъ Петербурга й думав, що я задя для него сижу на стаціі. „А, Капитоме Павловичу, мій любий!“ урадувався страшно и ну-жъ до мене ласкатися. „Розкажіть - но міні, якъ ви входили зъ розпущеними знаменами въ Дубно? Міні проказували вашу анекдоту въ Петербурзі. . .“ Що, ви не вірите, пане майоръ? йй Богу! „Міні“, каже, „въ Петербурзі проказувавъ сенаторъ Козолуповъ. . . я вмеравъ зъ сміху. Розкажіть, розкажіть!“ А я вже й не тямлю, о чімъ я говоривъ зъ сенаторомъ Козолуповомъ. Нічого робити, мусівъ я представити ёму въ особі пару телятъ передъ знаменами. Виставте собі образъ: ми йдемо

урочисто під Суворовський марш, а телята, задерши хвости, на-впередь — бе-е! відь самої рогатки через цілий горіть”.

И Иволгинь, здвигнувшись зь стільця, представив вь особі майору сполохані телята, наслідуючи їх бечанне и порушення зовсім досконало. Мимичний талант розвинув він ище вь пансионі, представляючи товаришамь ненавистного Німця вь тисячі карикатурь.

Майорь був чоловік не смішливий, а туть штука акторська побідила ёго, и він, схопившись за грудь, як-то роблять хворі, захитавсь на стільці, видаючи легкі звуки сміху.

„Я справді не знаю, що туть смішного“, скромно дальше сказав Иволгинь, вертаючи на своє містце. Але тільки-що постеріг, що майорь перестав сміятися, внятє заговорив о телятах, о трубах, о розпущених знаменах и, сидючи, представив порушеннямь рукь и фалдів, як телята втікали через місто, а голосомь дуже штучно наслідовав їх бечанне.

„Ато, бачь, не повелось їх високородию вь столиці!“ повів він річь дальш: „уже я бачу, що не повелось! Чи знаєте, чога їх високородию хочеться? . . . Марниці — губернаторства! А тамь сі містця вь ціні; се ми знаємо. Ото-жь вони й вернулись ні зь чимь. У мене тонке чуття: щось-то невесело їх будучому превосходительству. Дурио пропав посів!“

„Та зь чога-жь ви все те знаєте?“

„Зь чога знаю? Правда! чи намь-то проникати вь таємниці достойників? ми тільки о телятахь спосібні розсказувати; а те намь и не вь догад, що повозчика веліли висічи“.

„Якь висічи? за що?“

„Такь висічи, по просту, якь звичайно січуть різгами. А за що? за те, що повозчикь насадив шапку. Ихь будуче превосходительство сіли вже вь екипаж, та якось оглянулись и побачили, що повозчикь, стоячи вь воротахь, насадив шапку. Вернулись и, для порядку, веліли повозчика висічи. . . . Ну, оть вамь смішно, а мені зовсім не смішно: повозчикь у мене черговий, — якь же-жь скажете посадити ёго на козел?“

И Иволгинь зітхнув, щоби придати більше комизму своєму оповіданню.

„Уже-то моімь повозчикамь таке щастє сёго тижня“, казав він дальше. „Вчора я зновь службую. Надь вечерь іде якийсь Німецький князёк зь увислою губою й думає собі, що Иволгинь дожидає на стаціні ёго Німецької світлості. Якь би тільки не такь! Після короткого знакомства зь Генрихомь Христофоровичемь я радійш стрінуся зь жидівською козою, ніж зь найзначнійшимь

Німцемь. И що-жь? якь на лихо! повозчикові надало попросити на горілку. Увисла губа поширила вь вишені й дала власноручно . . . що-бь ви думали? мідяного пятака! Далєбі! Повозчикь щось сказав вь роді чорта чи шельми. Бачь, второпав німий язик и велів висічи повозчика! Висікли, а туть черга. По-просту, руйнують стацію!“

„А ви все службуєте?“ спитав майорь.

А я все службу. Тільки-жь не для кандидатів на превосходительнихь и не для Німецькихь князківь службу. Се вважайте. Єсть у нась инші деякі знакомства. . . . Нічого! . . . Ми такь собі, хуторяне, тільки знаємо трєма днями, хто буде проїзжати. . . . До нась нікому діла нема; тільки нась хапають за полу графин й князі. . . .“

„Теперь я здогадуюсь, вь чімь діло,“ сказав майорь зь примітнимь вдоволеннямь: „князь Вєликдань приїхав?“

„Замість одвіта, Иволгинь післав ёму тільки поцілунокь рукою и, впершись руками вь коліна. а лікті розставивши на-бік, гледів на майора зь-минуту непорушно; наконець сказавь:

„Йй Богу, я й не знаю, що по мині симь великимь людямь! Конечно оть будь на стаціні, щобь зь першимь зо мною побачитись! Я клопочусь, щобь скорше коней, — куди тобі! Вхопив за гузикь, не відпускає відь коляски, и такь зь-півгодини продержавь. О всімь розпитувався. . . . Звідувався и о вась. Казавь передати вамь поклонь. „Скажіть“, каже, „мій любий, що я по-дружнєму ёму кланяюся“. Оть-таки сими словами: „по-дружнєму кланяюся!“

Майорь вислухавь Иволгина зь розчуленнямь и сказавь:

„Честна душа той вельможа!“

„А по-моєму“, закинув Иволгинь, „такь зь сторони князя нема вь отсімь ніякої честноти. Що туть за честнота! По-просту, новинность, оть и все! Ну, осудіть самі: який би вінь бувь государственный мужь, коли-бь не звернув уваги на воєвника, прославленого стілько битвами?“

„Ну, вже-жь годі, Капитоне Повловичу!“ каже майорь; „уже ви розпустите свою філософію!“

„Та туть и філософіі не треба: туть діло ясне саме собою. Ото подумайте: єсть у нась поміщики на пятьсоть, єсть и на тисяч душамь. а, бачь, князь нікого зь нихь не почестивь визитою. Всі „прийдіте поклонітєсь“ самі, — и то мають за щастє, а ви сидите собі вь хуторі й не думаєте о високихь порогахь, дивись — до вась на двір смятельні гості!“

„Уже-то ви потрафите представити!“ казавь майорь, укриваючи своє вдоволення: „розскажете не гірш, якь и про телята“.

„Та, я бувъ би теля, коли-бъ не второпавъ, въ чімъ тутъ діло!“ сказавъ Иволгинъ, люблячи въ свою брехню простодушно вкручувати правду. „Я вамъ скажу, що Мазинцинъ давъ би міні свою найтичанку, за котору безсумлінно править 200 цілковихъ. . . . Та що объ симъ и говорити! Князь Великиданъ приїхавъ; я зъ княземъ бачився; князь вамъ по-дружнѣму кланявся: отъ и все. Ура!“

Зъ симъ словомъ Иволгинъ наливъ и висушивъ душкомъ чарку.

„А що-жъ баба?“ сказавъ майоръ, шукаючи очима свої прислуги.

А баба мовъ тутъ и була. Гаряча, масна, ажъ рушається відъ печнѣї мягкості, вона була поставлена передъ Иволгиномъ и цілкомъ винагородила ёго за привезені новини. Вінъ не любивъ солодкого й не принявъ подаваний ёму майоромъ цукоръ; за те сичавъ и шипівъ на всі лади, прохоложуючи въ роті ласу іду.

„Чи надовго князь загостивъ въ свої добра?“ спитавъ майоръ.

„Ів секрету вінъ міні сказавъ, що важні господарственні діла повинні-бъ визвати ёго відси швидко, гілько-жъ ви сѣго не розголошуйте. Знаєте що, ваше превосходительство? вамъ би не вадило зрочити ёму визиту?“

„Чому-жъ? одвічавъ майоръ.“ Я охотно. . . .“

„Аго подумайте“, казавъ дальше Иволгинъ: „вельможа, государственна особа, и мусить іздити до васъ на поклонъ. . . . За се ви підете въ славу гордіємъ. Міні було-бъ дуже жалко, коли-бъ ваше имя поставили рядомъ зъ вашнімъ сусідомъ Сагайдачнімъ.“

„Давс вамъ сей Сагайдачний въ знаки!“ сказавъ майоръ. Годі вамъ нападати на него! Я дуже ёго поважаю, хочъ и незнакомий зъ нимъ.“

„Бсть за що поважати! Хиба за те, що вінъ не поважає ніго?“

„Та зъ чо-жъ ви взяли, що вінъ нікого не поважає?“

„Отъ питає! Та для него нічого нема святого: се явно вѣдому, окрімъ васъ, пане майоръ! Приїхавъ зъ Петербурга й ні до кого навіть черезъ порігъ не пронувъ. Важна птаха — колежський ассессоръ!“

„Вінъ“, кажутъ „вічно занятий“, сказавъ майоръ. „Працює зъ ранку до вечора. Се чоловікъ не звичайний, — не що ми зъ вами: вінъ и механикъ, и агрономъ, все, що схочете.“

„Гордій, а біле нічого!“ сказавъ зъ досадою Иволгинъ. „Горді философъ, отъ и все!“

„Зъ симъ я не гусь. Пікійна мати ёго була чудо не жінка, та й ёго, кажуть, бувъ чоловікъ рідний.“

„А вінъ гордій!“ скрикнувъ Иволгинъ.

„Що се була за жінка! Такої доброти пошукати на всімъ світі.“

„А вінъ философъ!“

„Скілько біднихъ вона поратувала й дозирала!“

„А вінъ гордій, философъ и въ добавокъ гільтай!“

„Про що-жъ гільтай? Всі козаки говорять, що се чоловікъ непорочний. А козаки, фачъ, усе беруть на увагу.“

„Козаки ваші видять не дальшъ своїхъ вусівъ. Я-жъ вамъ кажу, пане майоръ, що Сагайдачний по-просту гільтай и Петербургський розпустникъ!“

„Ну, вже-жъ зъ симъ погодіть! Симъ ви й мене обіжаєте.“

„Я знаю, що говорю, пане майоръ. Зъ часомъ и ви довідаєтеся, та буде може за пізно.“

„Що-жъ ви симъ хочете сказати?“

„Те, що чуєте!“ одвічавъ Иволгинъ, закуривъ люльку й задумався.

„Чудні ви люде, панове поміщики!“ почавъ, помовчавши, майоръ. „Ледве появиться міжъ вами чоловікъ, непохожий на іншихъ, ви въ-той-часъ и берете ёго на зуби. Вінъ у васъ и гордій, и философъ, и ще гіршъ сѣго. А чимъ вінъ виноватий? однісенько тимъ, що сидить дома й робить своє діло.“

„Ну, сей встигає робити й на стороні.“

„Якъ же се?“

„Та такъ, па-столичнѣму. И не тільки днемъ, а то й нічю.“

„Що-жъ се ще таке?“

„Такъ, нічого; примітка въ скобкахъ.“

Майоръ поглянувъ на фляшку зъ запіканкою й похитавъ головою.

„Я думаю, що пізний приїздъ мій понепокіоивъ у васъ кого-небудь?“ сказавъ Иволгинъ.

„Ані трошки. Сестрі ніколи не спиться; вона все думає о своїмъ хозяйстві. Такої запопадниці я не подибавъ и въ Польщі. А небога не звернула-бъ на васъ уваги, хочъ би ви вѣіхали на двіръ зъ трубачами, якъ въ Дубно.“

„Такъ!“ сказавъ Иволгинъ и, помовчавши, повторивъ: „Такъ. . . т-такъ!“

Потімъ випивъ ище одну чарку чогось и ще твердне сказавъ: „Т-т-такъ!“

„Однакъ“, добавивъ вінъ, прохуючнсь по балконі, „у васъ въ хуторі не всі сплять. Якъ весело співають въ лісі дівчата! . . . Одинъ голосъ мовъ би то знакомий. Ви не пізнаєте ёго, пане майоръ?“

„У мене не такий тонкий слухъ“, одвічавъ майоръ.

„А у мене,“ сказавъ Иволгинъ, „слухъ дуже добрий; а око ще лучше, и я багато чую й бачу, чого другі не чують або не хотять чути, не бачуть або не хотять бачити“.

„Що се у васъ за загадки сёгодня, Капитоне Павловичу?“

„Такъ, нічого тее, ваше превосходительство“.

„Куди-жъ ви?“ сказавъ майоръ, побачивши фуражку въ рукахъ у гостя.

„Прощайте, до побачення! прощайте, до побачення!“ проговоривъ гість и швидко вийшовъ черезъ гостинню, въ котрій дрімала дівчинка, склонившись на стіль.

Все те було въ ёго манірі, и тому майоръ ані трохи не подивувався ні ёго таємничимъ півсловамъ, ні дивному прощанню. Иволгинъ завжди привозивъ ёму який-небудь секретъ и відбіжжавъ, давши зміркувати, що у него въ запасі багато ще другихъ секретівъ.

Зъ одъїздомъ Иволгина замовкли пісні въ дісі. Настала глибока тишина, котрою наша южна природа любить переділювати свої многоголосі річи. Місяць піднявся високо. Майоръ вдівъ въ долині, на дорозі, неясну постать іздця, летівшого на-въ-завети, чувъ топотъ копитъ, а навіть и болестний храпъ ёго коня. Потімъ умовкло все. Майоръ приперъ до столика докурени люльку и перейшовъ въ свою спальню, збудивши мимоходомъ розіспану дівчинку и велівши їй позабирати зъ балкона закуску. Запершись въ своїй спальні, вінъ ставъ на-въ-колішки й почавъ читати молитви, котрихъ навчила ёго въ дитинстві мати, и которі засіяли въ ёго серці огненними буквами, коли вінъ опинився на чужій стороні, середъ небезпеченствъ війни. Сі молитви здавались ёму спасительнимъ всеїдвертацимъ материнськимъ вставленнємъ у Бога, и привикъ вінъ зъ того часу говорити їхъ не инакше, якъ на-въ-колішкахъ.

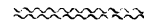
Скінчивъ майоръ молитву й підійшовъ до отвореного вікна, щоби зачинити ёго на-нічъ. Місяцеве світло обливало весь двіръ. Мурава відъ роси трохи посвіла, а въ її свизні де-не-де блищали срібні, ледве добачні іскри. Тінь відъ будинківъ здавалася на ній чорною, и тімъ чорнійшою, чимъ яснійше сияли противъ місяця білі стіни противного дімка. Біля дімка, въ мохнатімъ, обвитімъ зеленню плоті, виднівся перелазъ. Знакома майору кладочка у перелаза здавалася зъ-далеку світлимъ пятномъ въ тіні. Наразъ щось біле мигнуло по тій стороні, въ саду... То були білі жіночі рукави. На перелазъ піднялась дівчина въ вінку зъ цвітівъ. Гарна, увінчана постать її вказалась въ оддаленню головними своїми линиями, а черти лица и подробности убранства гу-

бились въ загальнихъ массахъ, обрисованихъ впадаючимъ зъ-боку місяцевимъ світломъ. Отъ вона переступила на кладочку . . . мигнула біла полоса звичайно мережаної на-показъ поли . . . Нічия нимфа обернулась назадъ, и голосний поцілунокъ розлягся въ тишині. Зъ легкістю молодості вискочила вона зъ саду на двіръ, а въ саду мигнула висока мужеська постать въ солом'янімъ брилі*) й зчезла за деревами . . .

Щось дивно вдарило майора въ серце, коли жіноча постать просунулась, мовъ тінъ, підъ піддашше дімка, въ которімъ жила ёго сестра зъ дочкою. По-неволі згадавъ вінъ загадкові слова й гримаси Иволгина.

(Дальше буде).

*) Бриль на Україні — капелюхъ, кресаня.

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — II.

Етимологична правописъ „Слова.“ — Приступаю теперъ до правописи „Слова“. Читателі „Правди“ може дізнаються, скілько-го брехні й обману въ сій етимологичній правописи, и що назва її вичислена едиго на обдурюваннє галицько-руської публики и для замаскованнє ледачихъ цілей. Я позволю собі одинъ недовгий уступъ изъ „Слова“ навести. Въ числі 25-мъ с. р читаємо слідуючі слова:

„Зачѣмъ перерваны сношенія Рссіи съ Римомъ? — Изъ Кіева. (Конецъ). — Паа думалъ, що коли буде идиши мляшежъ въ Польшѣ и ксендзы будушъ его поддерживаши, ао Государь нашъ усшушишъ пашѣ въ своемъ гсударствѣ новои права.“

На перший поглядъ все те расно и ніби по етимологичному. Всі наші етимологи. свідомо, чи не свідомо, не пишуть инакше. а однакъ въ снхъ кількохъ словахъ находится самихъ більшихъ блудівъ*) противъ етимологні надъ п'ятьнацять. И такъ:

Въ слові зачѣмъ два ъди; повинно бути зачимъ. По мягкихъ звукахъ, якъ: ж, ч, ш, щ, після правилъ етимологні е вільно писати ъ, тільки и — та якъ воно й у малоруськімъ язичі звичайно буває. Въ падежахъ единственнаго числа

*) Саме собою розуміється (о вимерлихъ старихъ формахъ и звукахъ — якъ *gistus, supinum, imperfectum, dualis, s, q, и пр.* — ть бесіди бути не може. Ми числимося зъ теперішнєю, а не зъ минушнєю.—
Допис.

після етимології не пишеться **мъ**, тільки **мь** *).

Въ слові перервані одинь блудъ; має бути перервані. Такъ по - часті учить етимологія, такъ и виговоръ малоруський наказує **).

Замість сношенія лутше писати сношенія. Блише до етимології, а й въ духу руського языка. Правило писати і передъ самогласною єсть тільки видумкою пізнійшихъ схоластиківъ и въ старословенськимъ язиці цілкомъ незнане. Такъ само замість Россіи лутше писати Россиі або по виговору нашого языка Россиѣ. Старословенське **ѣ** въ другімъ падежи именъ женськихъ перейшло у насъ на мягке і (**ѣ**); (зрівнай старослов. и руське **ѣ**).

Въ слові Римомъ одинь блудъ; має бути Римомъ.

Въ слові Кієва одинь блудъ; має бути Кієва. Согласні гортанні єсть въ старословенськимъ, староруськимъ и нинішнімъ руськимъ язиці звуками твердими, и по нихъ невільно після етимології писати і, тільки **ы**. Українці пишуть правильно Кнівъ (у нихъ **и = ы**).

Въ слові конецъ одинь блудъ; має бути конецъ. Такъ бо етимологія, такъ и виговоръ малоруський наказує.

Въ слові и дти два блуди противъ етимології. Найпершъ **д** ненотрібне и лишень видумкою московськихъ ученихъ; въ старословенськимъ язиці, якъ и въ латинськимъ и грецькимъ, єсть пень і (зрів. и-ти, i-ge, i-éva). Такимъ робомъ, щобъ бути консеквентнимъ, наші етимологи повинні-бъ писати дадти. будти (місто: дати, бути). При тімъ форма и дти єсть просто беззисломъ и висміянемъ науки; чи-жъ наші и московські етимологи не знають навіть сѣго поединчого правила въ бесідахъ славянськихъ, що **д** або **т** передъ укінченнямъ (лутше падежемъ) виду неозначеного перейти мусить на **с*****). и. пр. вести, брести місто ведти, бредти и пр.? Въ польській бесіді хочъ и хибно, але ще розумно мовиться ісѣ. У насъ въ руцині правильно и ти.

Въ слові мятежъ одинь блудъ; повинно бути мятежъ. Наші етимологи, котрі стілко наиріча-

*) Тутъ могли-бъ сказати етимологи, що **мь** єсть на теперъ звукомъ уже неуживанимъ, а тому лутша фонетика. Но сі панове нехай міні розтолкують, по якій же причині вони пишуть нині лишъ **мышь**, **ужь**, и пр.? Чей же такъ, якъ **мь** въ виговорі не ріжнеться відъ **мъ**, не ріжнеться такожъ **шь** відъ **шъ** и **жъ** відъ **жъ**. А коли тутъ уважливо етимологію, чому-жъ для консеквенції її тамъ не ужито? — Допис.

) Въ старословенськимъ въ першімъ пад. ч. множ. уживалися для трѣхъ родівъ падежи: **и, **ы**, **а**. Наші етимологи всюди уживають **ы**, хочъ виговоръ руський промаляє за самогласною **и**. Врешті самъ розумъ каже дати першенство мужьскому родови. — Допис.

***) Правило подібне заховується и въ грецькому язиці: *ἴστων* зам. *ἰστων*. — Допис.

лися по своїхъ граматикахъ, що **ж**, **ч**, **ш**, **щ** єсть согласними мягкими, придумали собі однако таке право, що въ именахъ мужьского роду по сихъ согласнихъ не пишеться **ь**, але **ѣ**. Правило тєє єсть половичне, самовольне, безъосновне; після етимології місця мати не може.

Въ слові Польщѣ одинь блудъ; має бути Польщи. Такъ учить етимологія.

Въ слові ксендзы одинь блудъ противъ етимології; повинно бути ксендзи. Уживана „Словомъ“ форма єсть фонетичною.

Въ словахъ будуть и уступитъ по одному блудови; має бути будуть и уступитъ. Такъ учить етимологія и виговоръ малоруський. Що мягчення того въ московській бесіді нема, ніщо дивного. Мягчення, якъ **ть**, **дъ**, **сѣ**, **цѣ**, єсть лишъ правдивимъ Славянамъ властиві; у иншихъ народівъ немає. А звісно, Москалі — се нація не цілкомъ славянська, сперва вирабляється...

Въ слові поддержвати одинь блудъ. Після етимології писати належить поддержевати або, не узглядяючи правилъ унодоблення (assimilatio), поддержовати, що и виговоръ малоруський наказує.

Въ слові нашъ одинь блудъ; повинно бути нашъ.

Въ слові своемъ одинь блудъ; має бути своемъ.

Замість новий після горішного лутше писати новыѣ.

Такъ отже въ сімъ недовгімъ уступі, винятімъ изъ „Слова“, скілько-то блудівъ противъ етимології, а скілько невіжества й неконсеквенції! А однакъ наші „Русские“ завжди сю правопись зовуть етимологічною. Нехай імъ и такъ буде; на упірѣ. на нерозумъ ліку нема.

Читателі простять, що на сімъ закінчаємъ. Не стоїть труда, въ се болото дальше лізти. Намъ звісно, які переміни перебувало „Слово“ за сімъ літъ истновання. Самъ начальникъ, перебувши многі мандрівки правописні, се-бъ-то етимологічні, опинився теперъ на московському говорі. Ну, спасибі ёму, що станувъ у ціли и намъ показавъ, куди ёму такъ пильно. Теперъ нехай реформує правопись московську; до руської — ёму теперъ нема права. На чужині може лутше поведеться, бо въ Галичині роля москалівъ въ ділахъ руцини чей вже безповоротно закінчилась зъ тімъ днемъ, коли показалися, хто вони: Москалі, не Русини.

Остається теперъ дещо повісти за правопись Осадцову и Кулішеву — та о тімъ за другимъ разомъ.

Короткий обзір

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнійшихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Переложено въ великоруського)

Одні козаки підносили оружжє за святощъ предківську. Після введення унії, гетьманъ На дивайко виступивъ зъ військомъ противъ Поляківъ, побивъ підъ Чигириномъ коронного гетьмана Жолкевського, тільки-жъ потімъ и ёго побили и спалили въ Вар-

шаві*) Въ першихъ двохъ десятиліттяхъ XVII. віку (р. 1598. до 1622.) доводивъ козаками Коначевичъ - Сагайдашній, що прославивъ себе здобуттемъ Кафи (р. 1612.) и походами противъ невірнихъ. Вінъ скріпивъ и піддвигнувъ козацтво. Король Сигизмундъ III. (р. 1586. до 1632.) до того бувъ невдовольний симъ гетьманомъ, що відберавъ ёму урядъ и поставлявъ другихъ гетьманівъ козакамъ, щоби зробити міжъ козацтвомъ розділъ; однакъ Сагайдашний скидавъ своїхъ противниківъ-гетьманівъ и допровадивъ Сигизмунда до того, що вінъ признавъ число самихъ реєстровихъ до п'ятдесять тисячъ, та поводився зъ Сагайдашнимъ не такъ, якъ зъ підданнимъ, а мовъ зъ союзникомъ.

Сагайдашний безустанно дійствувавъ для знесення унії, писавъ учені діла въ оборону православья, посилавъ на сеймъ просьби й жалоби противъ панівъ за угнетенне народа, заводивъ школи, зъ ціллю придбати руській церкві тямучихъ радителівъ віри, заложивъ Київське Братство и впросивъ, 1620. р., проізажючого Цареградського патріарха посвятити на Київського митрополита Іова и єпископівъ на престоли: Луцький, Перемиський, Холмський, Володимирський, Пинський и Полоцький, которі довго зіставали незаняті православними архиєреями. На сімь и ограничилися змагання Сагайдашого. Вінъ хотівъ достигнути привернення правъ руського народа услугами Річі-Посполитій, хотівъ свободи Русі, однакъ не думавъ о відорванню її, и тому уникавъ кровопролитий.

Смілійше дійствували другі гетьмани після Сагайдашого. Поляки розложили по Вкраїні військо, щоби обезсилити козаківъ и черезъ те відобрати Южній-Русі надію на відроженне. Козаки вибили й повигонили жовнірівъ, а въ 1628. р., підъ начальствомъ гетьмана Тараса, побили підъ Переяславомъ коронного гетьмана Конецьпольского. Тарасъ зговоривъ зъ нимъ мирні условья и, довіряючи слову головного довідці, рішився їхати до Варшави для наконецного договору, который мавъ на-завсїгди обезпечити права руського народа. Коли-жъ вінъ прибувъ до столиці зъ чотирьма старшинами, їхъ вкинули въ в'язницю, а потімъ стратили (р. 1629-о).

При виборі Владислава IV. (р. 1632. до 1648.) гетьманъ козацький Іванъ Петрижицький (р. 1631. до 1632.) вставлявся за приверненнямъ правъ Южної-Русі; король давъ нову конституцію, однакъ шляхта й ксєндзи не хотіли й знати її. Тимчасомъ Поляки вибудували на березі Дніпра, надъ порогами, кріпость Кодакъ, щоби здержувати руський народъ відъ утікання на Запорожжє. Се було причиною нового бунта: гетьманъ Сулима збуривъ Кодакъ**), однакъ ёго піймали й четвертовали. Кріпость відбудовано.

Въ 1637. р. козаки вибрали гетьманомъ Павлюка Баюна або Полуруса, сина хрещеного Турка, и виступили збройною силою противъ По-

ляківъ; однакъ побиті підъ Кумейками, вони потімъ підъ Боровицею зробили понижаючу для себе угоду, по которій козаки зъобовязались, що буде їхъ тільки пять тисячъ, що не будуть ходити на виправи безъ відома головного довідці польськихъ військъ, и що матимуть старшину поставлену правительствомъ. Самъ Павлюкъ, спустившись на слово руського вельможи Кисіля, вийшовъ зъ табора, однакъ, противъ даного слова, ёго піймали и завезли зъ кількома старшинами до Варшави, де й стратили великими муками*).

Въ 1638. р. нове тридцять-тисячне козацьке військо виступило до бою підъ довідствомъ Остриці й Гуні. Два місяці лавировали козаки противъ польского війська на лівій стороні Дніпра, побили відділъ Поляківъ надъ Голтвою, потімъ, на оборотъ, дізнали кількохъ неудачъ, після которихъ Остриця втікъ до держави московської, а Гуня видержувавъ кілька місяцівъ осаду при устю ріки Стариці, однакъ вконецъ козаки, не дістаючи помочі и зъ браку живности, мусіли піддатися и на Масловімъ-Броді зговорили условья, которі знищили козацьку силу, вироблену Сагайдашнимъ.

Козаки позбавлені були на-завсїгди права вибрати старшину; підъ смертною карою заборонено було їмъ плавати по морю и виходити на Запорожжє; їхъ чайки, чи-то байдаки, були позабрані и повалені, артилерія відобрана; гетьмана їмъ не тільки не дозволили вибирати, а навіть и не надавали; замість гетьмана дали їмъ польского пана яко комиссара. Генеральними старшинами, полковниками й сотниками поставлені були шляхтичі, або хочъ и Русини, та такі, которі приклонні були польській політиці. Сі началники дістали надъ козаками, їхъ землями и маєтками таку саму неограничену силу, яку мали старости въ короннихъ добрахъ. Честь и життє козаківъ зависіли зовсімъ відъ волі началниківъ; за найменшу непослушность їхъ карали смертю. Козаки робили на нихъ панщину, на нихъ наложили повинности й побори, такъ що незабаромъ и межі ними постали навіть и „дудки“ и „повмщини“. Цілий народъ южноруський піднавъ пімсті торжествуючихъ побідителівъ. Поляки, по оповіданню руськихъ літописей, допускались нечуваного варварства.

*) Битва підъ Кумейками 16. Грудня р. 1637. Кумейки село біля Корсуня. Боровиця понише Черкасівъ, недалеко Чигирина, надъ Дніпромъ. Павлюкові живому вдерли шкуру въ голову и набили гречаною половию; иншимъ старшинамъ утяли голови й розіслали по українськихъ городахъ на пострахъ. Въ Ніжині, Умані, Батурині були виставлені голови старшинъ, а гетьманська въ Чигирині на паляхъ; потімъ їхъ публично спалили підчасъ ярмарку.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Коштомъ руськихъ академиківъ Львівськихъ видє сими дялами цінна трагедія Бремї Галки (Николая Н. Костомарова) „Перєяславська нігъ“ въ вірнихъ передруку въ українського новороміка „Снівъ“ (за р. 1841). Чистий дохідъ призначений на цілі літературні. Дістати буде можна въ редакції нашій ціною по 20 кр.

*) Р. 1597. — „Літоп. самовидця“, 3. — „Ист. о през. бр.“

**) Р. 1635. въ Лицию нижєніромъ Бопланомъ збудований, а въ Серпню вже гетьманомъ Сулимою до землі збурилий. — Сулима бувъ кошовимъ гетьманомъ р. 1633. до 1635.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДУМКА.

И я въ неволі, на чужині,
А може буду и въ тюрмі!
Чи то-жъ-то тамъ я и загину,
Чи справді вже кінець міні?
Чи вже-жъ оттуть, на сімъ белоті,
Мої кістки поляжуть спать?
Чи вже-жъ ніхто изъ мого роду
Мене не прийде споминать?
Чи справді тутъ мене въ могилу
Чужні люде загребуть?
Чи справді більшъ на Україну
Міні вже глнуть не дадутъ?
Здасться, ні! Ще я дїждуся
Другої, кращої пори,
На Україну зновъ вернуся
Пря світі нової зорі.

Полтавецъ.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено зъ великоруського).

Глава V.

Слїдуючий день бувъ — неділя. Майоръ въ неділю не пивъ чаю ажъ прийшовши зъ Служби-Божої. Після Служби-Божої вінъ пивъ чай у-купі зъ сестрою й небогою, котору такимъ способомъ приучувавъ до висшого побиту. Въ неділю вінъ звичайно їздивъ зъ нею въ близеньку відъ хутора церкву. Стоячи зъ нею рядомъ и оказуючи їй всяку уважливость прилюдно, вінъ симъ самимъ мовъ би підносивъ їй въ висшій станъ и дававъ їй право вийти за-мужъ въ „благородну“ семью. Сестра майора була сѣму дуже рада; небога була рада тежъ, тільки-жъ привикаючи до нового побиту зъ одинадцятого року, вона ніякъ не могла до него привикнути. Їй дуже подобались убори, которими даривъ їй багатий вуйко, та повазатися въ нихъ людамъ було для неї дуже прикро. Вона сунтилася въ церкві и притомністю селянъ, которі завидовали їй щастю простодушню, и притомністю панночокъ и пань, которі прослїдували їй насмішливими погля-

дами. Вуйко, будучи старимъ безженникомъ и самотнімъ домосидомъ, не мігъ придбати їй знакомствъ, которі освоїли би їй зъ дворянськимъ товариствомъ. Вона по-неволі ограничувалась знакомствами зъ такими особистостями, которихъ вся відзнака передъ козачками була въ тїмъ, що вони скинули цвітні вінки за-для якоїсь дивної причіски зъ узломъ на заді, а шиті мережками рукави за-для перкалєвого, смішно надутого плаття. Сі небожата, попівські и чиновницькі дочки-хуторянки, горнулись до неї, мимовольно принажені їй багатствомъ, и, може бути, любили їй за щедроту, зъ якою вона дарувувала їмъ децо зъ вприкрившихся їй річей своїхъ, а проте втягнути їй въ своє житте не могли: житте їхъ було надто вбоге й безцвітне.

До нихъ приїзжали й приходили такъ-звані „судові паничі“, народъ дуже охочий до закусокъ, побужаючихъ жажду, и до заспокоєння сеї-жъ чимсь покріплюючимъ. Відділившись одъ низшого сільского стану, ся класса людей утратила простоту життя и прироженость интересівъ, обернула свої душевні сили до интересівъ штучнихъ, чиновнихъ и канцелярськихъ, усвоїла собі язикъ, вироблений зъ народнєго язика Київськими академістами и змішаний потїмъ зъ городськимъ наріччємъ Московськимъ для всероссийського оффіціального ужитку. Сі люде втерали чутте для живописности оборотівъ, для стереотипнихъ формъ річи, которими пересипав свою бесїду нашъ простий народъ, и збіднівши природніми дарами ума й серця, ввели въ уживанне на-півъ солдатські, на-півъ купецькі фрази й манїри, такъ-само чужі народнєму прироженому смакові, якъ и далекі відъ витворної простоти висшого образованого товариства.

Не здаючи собі рахунку, чому сі панове їй не подобались, майорова небога уникала стрїнутись зъ ними у своїхъ товаришокъ, а послїднімъ часомъ таки вже ні у кого не бувала й вела безъ-мала таке-жъ саме самотнє житте, якъ и її вуйко.

Майоръ бачивъ, що діло йде не-гараздъ, але якъ зарадити горю, не знавъ и лишивъ матерї про-

вадити свою дочку, якъ злумів. Вінъ уважавъ, що ёго небога дичіє більше й більше, що вона закинула вузькі станки своїхъ моднихъ сукоїв и носить самі тільки юбки*) зъ нихъ, надіваючи зъверху кафтаникъ безъ рукавівъ власного виробу й виставляючи на-показъ вишиті прегарними мережками білі рукави сорочки. Разівъ зъ-два вінъ посваривъ її; разівъ зъ-два вона, догожуючи ёму, повернула назадъ такъ-званий нею панський стрій; але потімъ зновъ вдавалась въ свої хуторські забаги, и коли вінъ одного разу кинувъ на неї невдовольнимъ поглядомъ, вона кинулась до него на шию зъ свавольністю пещеної дитини, а потімъ повернулась передъ зеркаломъ, уперши руки въ тонкий прирощений свій станъ, и сказала:

„Чимъ же сей стрій гірший вашого панського? Мене дусить вашъ станокъ, мовъ би я зашита въ няволоку; въ німъ не можна повернутись свободно не можна піднести до гори руку. А оттакъ міні легко дихати, я можу дістати ягодъ зъ найвисшої вишині; а свіжий вінокъ дає голові прохолоду на сонці. И що-то за нерозумъ що-року змінати крій! Цуръ їмъ, симъ модамъ! Не хочу бути панночкою! остануть козачкою!“

Майоръ назвавъ небогу дуренькою, котора не розуміє свого щастя. Мати потвердила ёго слова й грозила спалити всі її мережки на рукави. Але обое, и братъ и сестра, задивились на упрямую хуторянку й признали въ душі, що нічого красшого й видумати не можна для цвітучої молодості, якъ білі ряски вишитихъ рукавівъ, прозрочуючихся на молодімъ тілі, и свіжі цвіти, надъ свіжимъ, безжурнимъ чоломъ и граючими щастемъ очима.

Майорова небога — Парася, якъ називала її мати, а Параскевня Федорівна, якъ величавъ її майоръ — була гарненька дівчина. Сусідні козаци и їх жінки находили її непорівнаною й говорили, що такої дівчини давно вже не видано на хуторахъ; але мати не допускала сихъ говорівъ до слуха дочки инстинктомъ розважливості и все перечила лишнімъ похваламъ, щоби не зазидували люде й не вчинили дочці лиха злыми язиками. Знала однакомъ вона ціну своїй Парасі, знала, що не можна на неї подивитись и не задивитись. Тимъ-то всякий разъ, якъ відпуськала її въ церкву, потай встромляла їй въ подолокъ або полу проторгъ, се-бъ-то голку безъ ушка. Робилось се для того, щоби лихі люде не вrekli її цвітучої вроди, и щобъ кождий завистливий язикъ невидимою силою вколовся скритимъ въ її одєжі заговореннямъ проторгомъ, а робилось потай для того, щоби дочка не стала зарозумілою на свою красу и, дивлячись надто високо, не про-

гледіла свого щастя. Але ніхто лучше самої Парасі не знавъ ціни її каримъ очамъ, которі, додамъ, виражали не тільки те, що було, а й те, що не було у неї въ душі; ніхто не знавъ лучше Парасі, на-скільки всі прості хуторянки й другі одвідниці їх парафіяльної церкви низше неї стояли по красоті лица й складності тіла. При всімъ тимъ у неї стілько було вроженої скромності, що вона мовъ би встидалась одзнакъ своїхъ и, будучи живою й говіркою зъ домашніми, дуже була скупа на слова и навіть на погляди зъ чужими. Її мовчязність, не-смільність и відсунення відъ кружківъ молодіжи одної зъ нею класи, се-бъ-то відъ такъ-званихъ полупанковихъ, були причиною, що її прославили гордою багачкою, котора мірить увійти въ висшій кругъ уїздного товариства и виглядає жениха зъ багатихъ поміщиківъ.

Сей поглядъ поповенъ и панночокъ чиновного стану поділяли й самі козачки, зъ которими вона обходила по-дружньому, якъ зъ рівними, а которі поглядали на неї, мовъ на принцессу, зазидували їй простодушно и разомъ гордились нею, мовъ би вона належала до їх роду и підносила їх годність своєю вродою. По загальній їх думці ледве мігъ найтись въ цілій околиці навіть и зъ поміщиківъ женихъ, зовсімъ годний майорової Парасі, якъ звичайно її називали. Але въ очахъ молодихъ поміщиківъ наслідство, маюче припасти Парасі, значило зовсімъ не такъ багато, якъ въ очахъ дрібної братні, тихъ-то судовихъ паничівъ, малопанківъ, їх родичокъ и простихъ козачокъ; здорова хуторська краса її була не въ їх смаку, а до того їй недовставало того, що називається въ дівниці образованістю. Вона зъ роду не бувала въ „порядочнімъ“ товаристві и уміла читати одні молитви.

Дядько-майоръ, принявши до себе сирітку, передавъ їй всю свою образованість, котора складалася зъ читання молитвослова й зъ уміння написати яко-такое листъ. Передъ вступленнемъ въ службу вінъ набравъ бувъ деякої вправи въ каліграфичній штуці, підъ проводомъ дядка, що живъ въ такъ-званій братській хаті, при церкві; але служба зовсімъ не сприяла науковому ёго образованню. У него було надто багато клопоту про свою команду й надто багато кривавої роботи въ полі. Се бувъ одинъ зъ тихъ характерівъ, которі підъ покривомъ поверхній флегми, або того, що въ У-країнцяхъ називають флегмою, скривавъ спосібність до негмонної діяльності. У нихъ нема середини: се або ясно палаюча полемінь, або ледве миготячий искрою попіль. Той майоръ, которого ми знаємо, такъ-само мало похожий бувъ на майора въ службі, якъ потахаючий попіль на живий огонь, а проте не-менше бувъ вінъ чоловікъ все той-жъ

*) Юбка — спідниця.

гарячої натури. Побужений родовою енергією духа, не освіченого наукою він положив на службі здоров'я, молодість и пролив лучшу часть гарячої козацької крові, не розбираючи, для кого й для чого зроблені ці великі офіри; а потім, утомлений и никлий, вернувся на родину з тим самим літературним образованием, яке дала йому в дитинстві його бідна, змарнівша духом родина. Тим-то й небога його, Парася, скористала від него надто мало. В першій порі у майора кілька разів блиснула думка постарати для неї наставницю, але коли він перевів сю думку з абстрактного мира в мир хуторської своєї дійсності, то перелякався власної видумки за себе й за свою сестру, котра добровольно зробилась його слугою, але котору він не бажав бачити слугою наемної жінчини. Уладити инакше діла в його побиті він не вмів та й таки не хотів. И оть, майорова небога, обсирана ласками й щедротами вислуженого вуйка, росла та й росла, аж з хуторської босоножки зробилась роскошною сільською красавицею. Вона привчилась до одностайних привычок дядька; вона вміла зайняти його й приподобатись йому по своєму; вона заводила власними руками зільники під його вікнами, здіймала для него в більші свята ордери й впяту вішала потім серед свіжих цвітів під образами. Майорова сестра, маючи з чого наймати дворових робітників и завівши при хуторі по козацькому обычаю підсусідків, вела господарство на диво всім околичним козакам и була дуже вдоволена своїм побитом. Коли-б так протягнути їх сутте на безконечні роки, то не багато найшлося би може на землі кутків щасливіших хутора Майорівщини. Але доля вічно перетворює розмаїтним ладом історію життя людського й представляє оповідачеві невичерпані матеріали для описання.

Майорь послідніми часами почав ставати ще більше мовчазним и задумчивим, ніж перше. Гледючи на него й догадуючись, що в тім єсть, сестра боліла серцем и горювала за него тим сильніш, що всі її розпитування були даремні, и що вона не могла в тім ділі ужити народнієї медицини, вбогої ліками, та за те повної віри в їх силу. Все, що вона могла робити, були часто подавані священникові в часі Служби-Божої офіри и а часточку. Майорь, буваючи в церкві правильно що-неділі, не знав, що його имя поминається кожного разу в тихій молитві священника, в тую урочисту й таємничу хвилю відправи, коли зачиняються царські врата; та сестра його тихо втворювала серцем молитві священника в олтарі, котору вона вважала більше сильною, ніж свою грішну й смиренну молитву в подальшій часті

церкви, званій бабицею*). А порядок природи йшов тимчасом своїм ходом, и майорь частішш прежнього находив способность сказати, що йому „не довго коротати на світі.“ Ці слова болюсно проникали в серце сестри, котра, утративши мужа, всю любов женської душі своєї перенесла на брата.

З другої сторони її клопотала чим-разь більше будучність її дочки. Коли-б вони остались в прежнему побиті, що о ним співається в пісні:

Чи се тая вдова живе,
Що на ріжку хата?
Хорошую дочку має,
Сама не багата —

тоді їй нічого було-б роздумувати о своїх семейних ділах: вони уладились би прирожденнм порядком, о которім співається в тій самій пісні:

Ходить козак по улиці —
Ничим замується.
Ой одчини, стара вене,
Дай води напиться;
Хорошую дочку маєш —
Дозволь подивиться.

Сим способом уладилось би знаомство, а потім и сватанне, після котрого клопоти родичів закінчаються, и все здається на волю Божу. Але-ж в її теперішнім, сказати-б, облагороженім побиті простий козак не поваживсь би втиснутись в її дім з своїм жениханнєм, хоч би він був найгоднішим з найгодніших женихів. Майорова сестра гледіла висше, але в висшій верстві, по-над пахарським вольним станом, вона не находила молодого чоловіка, котрого їй мило було-б втягнути в свою семью. Сі панні, іздачі з чиновницькими кокардами на обивательських трійках, сі малоземельні дворянчики, купуючі коней на однім ярмарку, щоб продати на другім, всі сі носители вузьких панталонів, натягнених штруплями, всі ці курці незносних папиросів и проповідники якихсь-то незрозумілих законів и дуже незрозумілих прослідований — тяжко їй не подобались, при всім її поважанню для благородного стану, поважанню, которе вповив її своєю особистостю майорь.

До його повороту з служби, вона в своїм погляді на річи, була кріпка демократка. Довідавшись, що брат, в чині майора, закладає на бать-

*) Народній звичай установив у нас, щоби замужні жінки стояли в церкві осібно — в бабниці. Дівчата-ж и діти стають на виду, на-переді всіх. Вмішанне панського стану змінє сей порядок, ставляючи на-переді юрбу нязвичайного народа різного пола й віку.

ківській землі хуторъ Майорівщини, вона, въ оддаленій своїй закутині, удавала, буцїмъ нічого о нїмъ не знає. Вона боялась чиновного брата; дарма, що се бувъ той самий братъ, которому вона колїнь-то вивела на прощання козацького коня й облила стремляго гарячими слезами. На вговорювання приятелькь-сусїдокъ, щоби вона до него поїхала, або відозвалася, вона одвїчала народнєю пословицею: „Якъ надїв Московську сумку, то взявъ и Московську думку.“ Майоръ, уладивши на-скорї для себе перший притулокъ зъ перенесенихъ на нове мїстце батьківськихъ хатъ, самъ одшукавъ її и, безъ словеснихъ запевнень, вивїв її зъ уперення; а проте ёго предкладанню переїхати до него на хозайство зъ неограниченими правами вона таки довго відказувала; довго важилась безпомічна вдова продати наслїдство по мужу й переїхати на життє до багатого брата. За те потїмъ вінъ стався для неї взоромъ людей „благородного стану.“ Нічого подібного ёму вона, на вузькімъ горизонтї своїхъ постережень, не бачила; коли-жъ и допускала, що єсть такі люде може въ иншихъ недоступнихъ для неї кругахъ, то дуже добре понимала, що сі круги не стикаються и стикатися не можуть зъ її кругомъ. Такимъ способомъ дочка її находилась, якъ вона се ясно бачила, въ тїмъ положенню, которе виражається народнєю пословицею: „Одъ одного берега одставъ, а до другого не доставъ“, або инакше: „Стала наша Матрона, ні пава, ні ворона“. Сї слова, обидні для материнського чувства, по-неволї лізли їй въ голову, и журилась вона въ своїй висшїй долї далеко бїльше, нїжъ перше бувало въ низшїй.

Одна Парася, щаслива своєю молодостю, не знала ще горя. Насупротивъ, одъ якогось часу вона стала незвичайно веселою и майже вітленною. Въ увесь часъ, якъ вона сидїла за роботою, — а любила вона вишивати гарні рушники и мережити червоною заполоччю рукави до сорочокъ, — пісні її не вмовкали; въ увесь часъ, якъ вона поралась въ саду, або робила въ зїльникахъ нїдъ вікнами, голосъ її чути було по всьму хутору. Мати впивалась її музикою, якъ упиваємось ми, люде цивилизовані и по-частїйшъ заперті въ чотирьохъ стїнахъ, свїжнимъ оддыхомъ сїльскої весни, якъ упиваємось ми, люде нишого виховання, думками й думами, нашихъ поетїв. Се була для неї, темної хуторянки, жива словесность, въ которій виражалось поетичнимъ язикомъ усе життє людське й уся видима природа. То споминка минушого прочувалась їй въ пісняхъ дочки, то їй здавалось, що дочка пророчить и на-передъ виявляє будучу долю свою. Не можна всьго того й переказати, що перечував материнське серце, повне любого фантазійного життє, то паралельно йдучого зъ вікомъ дїтей, то забігаючого далеко на-передъ; коли-жъ вамъ лучить-ся постерегти скриту слезу въ очахъ розфантазованої матері, то відверніть въ-сторону свій поглядъ, не профануйте сеї святої слези своєю цікавостю, а навїть участвомъ.

Цїлий день співала свої безконечні, невичерпані пісні Парася, наповняючи життємъ и поезією хуторъ зъ прозаїчнимъ прозвищемъ; та мало було для неї дня; вона вечеромъ виходила на такъ-звану

улицю*), которї не було въ хуторі, але заступалась полянкою середъ ліса. Тамъ збирались дївчата майоровихъ підсусїдківъ и поблизькихъ хуторськихъ козакїв и виспївували веснянні, літні и осїнні пісні, неначе якїсь офїрницї язичницькихъ часїв. Все теє усвоїла собі Парася зъ дитинячого віку й зовсїмъ не була межи ровесницями послїднєю въ пісняхъ, будучи першою по уборахъ и по своєму побиту. Майоръ не знавъ, або не хотїв знати объ сїхъ вечерніхъ прогулякахъ небоги, незгоднихъ зъ звичайними поняттями о благородствї. Що тичиться матері, то хочъ вона й посвятила дочку свою въ висшїй станъ и перва віддавала їй всяке поважнє, а проте таки не могла заборонити їй невиннихъ простонароднїхъ забавъ, чи-то не видїла відъ нихъ ніякої шкоди, чи може не хотїла виступити противъ роскошей, которихъ и сама колись-то закоштувала зъ незамученого нічимъ жерела. Такимъ способомъ Парася була хуторянкою въ повнїмъ змислї сьго слова, провадила веселе й щасливе життє на свій ладъ, а о своїй будучности ніколи й не думала. Молодость и свобода дїтства здавались їй чимсь безконечнимъ и не підпускали до неї ніякихъ мрачнихъ думокъ. Одно тїлько її смутило — задумчивость дядька, котору мати обьясняла їй по своєму, и зовсїмъ не помилялась; але Парася вмїла молитись такъ-само гарнчо, якъ и її мати, а молячись вірила всею душею, що Богъ чує її молитву, и віра її спасала її душу відъ упадку.

(Дальше буде).

*) Улиця, окрімъ звичайного свого значення, значить ще вечерні сходини молодїжи.

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнїмъ пословицямъ и приповідкамъ
Богемилъ Згарськимъ.

I.

Богъ. Свїтъ. Віра. Молитовъ.

Перша мисль, якою чоловікъ відродовується по-мїжъ всіми иншими створами, єсть мисль о Бозї. Богъ, релїгя, обичайность становлять истоту чоловіка. Які поняття о Бозї, о релїгї, объ обичайности утворилися въ теченню віківъ на полю науки, звїстно всїмъ ученимъ людамъ. Цїкава річъ отже, що въ тихихъ загородахъ та хуторахъ своїхъ о повисшихъ поняттяхъ думає нашъ простий неписьменний, неучений народъ.

Мало хто зъ ученихъ звернувъ досї бачность свою на приповідки й пословиці наші народні. Найшлися деякі збирателї їхъ, чимъ и відкрили свїчнимъ нашимъ велике сокровище народнєго духа. Такимъ головнимъ збирателемъ бувъ Номисъ: ёго книжка — наша правда. Слухайте, ученї, и свїтєтесь на простому розуму нашого люда.

„Нема въ свїті надъ Бога.“ Богъ а свїтъ не стїкаються въ одно поняттє. Хто Богъ, а хто свїтъ? Богъ — то истота, въ которій одно: воля й сила. „Божа воля, Божа й сила;“ „вольню Богу що хотїти, то чинити;“ „у Бога все готово“. Такъ воля й сила въ-одному суть крайні знамена Божї истоти. О такїмъ Бозї учить свята

церковъ; такий Богъ єсть християнськимъ Богомъ. Всемогуча Божая сила єсть всемогучою Божою волею. Дотікаючи річей и истотъ по ихній яві, розумъ чоловіка спізнає сили. На тихъ силахъ полягає суттє всіхъ річей, суттє й життє всіхъ истотъ. Сили самі въ собі не суть причиною крайнєю всєго суття й життя, бо не суть истотою, а власностю истоти. Воля єсть признакою истоти. Безъ волі нема истоти, а всі річі суть тільки явленнями, випливаючими зъ волі истотъ.

Не у всіхъ истотъ стікаються воля а сила. Зъ-відсіля й доконалость їхъ не однака: силою й волею образується кожда истота. Богъ що-най-докональша, найвисша истота; бо „що єго воля, то й сила.“

„Безъ Божої волі й волось зъ голови не спаде“. Тому-то й ціла премудрость, що чоловікъ у всєму зависимий одъ Бога, бо „безъ Бога ні до порога“. Нічимъ розумъ чоловіка проти Божої волі: „якъ Богъ не схоче, то хочъ би десять голівъ мавъ, нічого не зробишъ.“ Не зволить Богъ, такъ марний всякий трудъ чоловіка: „не родить ріля, але Божа воля“. Не сліпий падонько веде чоловікомъ: „якъ Божа воля, то вирнешъ зъ моря“.

Розумъ чоловіка ніякъ не въ силі достигти Божої волі, бо „хто-жъ въ світі знає, що Богъ гадає?“ Навіть тогді, якъ чоловікові щось не по єго захотіннямъ видіється, свята Божа воля, а „намъ Бога не вчити, якъ хлїбъ родити“; „Богъ знає, що робить“. Тожъ и Божихъ цілей слабій розумъ чоловіка достерегти не може: „Богъ усе дає, якъ самъ знає“.

Окрімъ всемогучої волі й сили въ Божій истоті, єсть вона всевідуча. „Одъ Бога нігде не сховаєшся, бо єго око и на воді, и на землі, и підъ землею“. Богъ вічний. Ні просторонню, ні часомъ не змежена Божа истота. У Бога ні минулості, ні теперішності, ні будучності. Все живе, все одно передъ єго святою віжею. „Богъ все бачить, та не скаже“.

Всемогуча Божа воля й сила не пригнобляє ні волі, ні силъ всіхъ безчисленнихъ истотъ. Богъ єсть самъ въ собі найдокональшою свободою: єго воля — єго й законъ. Истоті-чоловікові давъ Богъ розумъ, щоби закономъ достигавъ свободу. У сполученню закона зъ волею чоловіка полягає ціла єго свобода. Богъ, доконала свобода, не єсть творець неволі: давъ кожій истоті сукромую волю, щоби здужала въ свободі.

„На Бога складайся, розуму-жъ тримайся.“ Давъ Богъ розумъ, давъ волю, давъ сили истоті чоловіка, та не у мертве, а на діло. Не подасть Богъ нічого, якъ самъ чоловікъ не потрудиться. „На Бога надійся, а самъ не плошай;“ „Бога взивай, а руки прикладай“. Навіть одъ бідн, одъ напасті, одъ нещастя давъ Богъ чоловікові розумъ: „Богу молись, а самъ стережись“.

Що Божа воля, те й Божий законъ; такъ нема въ Бозі ніякого беззаконня. Єго свята воля святимъ єго закономъ. Въ тїмъ збєдиненню волі й закона найвисше добро въ Бозі. Давъ Богъ чоловікові розумъ, щоби спізнававъ найвисше добро: єго волю, законъ єго святий. „Усе Боже, тільки гріхи

и наші.“ Слаба чоловіча натура. Обманюють змисли розумъ кождої людини, що въ толоці безчисленнихъ явлєний не спізнає справдешнєї истоти. Тожъ и запаливъ Господь святий огонь въ чоловіці, запаливъ любовъ въ єго серцю. „Одъ серця до Бога на-впростоє дорога,“ бо „відъ серця до неба шляха намъ не треба“. Не самимъ тільки розумомъ, а серцемъ, любовію чоловікъ стоїть въ звязі зъ Богомъ. „Богъ батько, ми єго діти“.

Найвисшимъ добромъ чоловіка, якъ живе по волі й закону Божому. Всяке зло походить одъ спроневірєння, зачимъ підпадає чоловікъ розмаїтнимъ нещастямъ. Тимъ-то вся біда єсть карою для чоловіка. Не дознавъ чоловікъ злого, не спізнає й свого добра: „карою учитись розуму“. „Кого Богъ любить, того й карає“. Всіляко буває въ життю чоловіка. Прискипається иноді тяжка хуртовина, то й мине: по зли-дняхъ настає погода. „Кого Богъ засмутить, того й потішить“. Здаючись на Бога у всєму, чоловікъ що-найбільшої дізнає моральної помочи въ біді та й клопотахъ. „Богъ дасть нуждочку, Богъ дасть, що й оздоровить“. Нема бідн вічної на світі, бо „каравши Богъ та й змилується“. Терпіння злегчають совість чоловіка: „Богъ покорить, Богъ и простить“.

Буває, чоловікъ на-разі не спізнає въ тїмъ ніякого добра, що єму наповидно доскулило. Часто нарікає на те, що послі на добро єго звело; ажъ спізнає: що Богъ дав, то все идъ лучшому. „Що Богъ ні робить, то все на лучше;“ „що Богъ дасть, то не напастъ“.

Всіляко повиджується такъ чоловікові, якъ и всімъ людямъ. Не одного забагають люде, чого не дождуть и не докараскаються иноді; бо „не все-жъ Богъ дарує, про що людъ міркує.“ Не може чоловікъ завсїгди ясно розуміти, яке властиво єго приділенне, на що промагають сили, чимъ себе ущасливить. Та „бачить Богъ зъ неба, що кому треба“.

Нема людини, щоби не наділивъ її Господь якою-такою способностію идъ життю. Давъ голову, давъ руки, давъ ноги, давъ пять змислівъ, бесїду; тожъ и виправивъ въ світъ способного. „Кого Богъ створить, того не уморить“. Подасть Богъ не одному кусокъ хлїба й въ крайній біді. „Давъ Богъ ротокъ, дасть и кусокъ“.

Нема у Бога ні багатихъ, ні вбогихъ, ні панівъ, ні хлопівъ — а всі собі рівні. „Що вбогий, що багатий, у Бога все рівно.“ Такъ зарівно лихо доскулить убогому, якъ и багатому.

Єсть межн людьми всіляка доля, всіляке пожиттє. Той багачъ зъ-роду, а того сповили въ торбі родичи. Не однако розвелосє по-міжъ людьми имінне, не однакими талантами наділає Господь поодинокихъ. А вже-жъ одъ самихъ людей залежить, щоби звїшні дари свої не лише въ свій питомєний хосєнь, а й въ пільгу ближнихъ спотребдили. Убогий найде заробокъ у багатого, невїжн науку й пораду у свічного, слабій охорону у сильного, Ціла громада людей поживає въ мирі й добру тїмъ, що другъ спомагає друга. Заводять люде по-міжъ собою установи такъ що-до личного иміння, якъ и добра загального. „Богъ нерівно ділять; жде щобъ самі ділялися“.

Бувають безбожні люде, а тихъ не минає заслужена кара. „Хто противъ Бога, то й Богъ проти него“. Неразъ угурного чоловіка скарає Богъ несподівано въ самімъ здоровлю й добру повному. „Зъ Богомъ нічого жартувати,“ бо „чоловікъ стріляє, а Богъ кулі носить“; „чоловікъ крутить, а Богъ розкручує“.

Чоловікъ завсїгди має пам'ятати о Бозі. Часто-густо люде тогді до Бога обертаються, якъ їмъ біда надоїла. „Хто — коли тревога, то до Бога, а по тревозі забуде о Бозі — горе тому; Богъ не карає прутомъ.“

Такий Богъ, така зв'язь чоловіка зъ Богомъ. Знаючи, исповідаючи такого Бога, уповаючи на него въ щастю и нещастю — мирно проживає отець сем'ї на своїмъ хуторі, доховується и доплекується богобойно дітокъ своїхъ, наділяє їхъ достаткомъ, імннємъ, а доживши кінчини, смерті, супокійно замикає очи. Тому-то й смерть праведного руського селянина — то смерть философа, бо мало хто межи ученими вмирає такъ тихою душею, якъ проста наша праведна людина.

Безмежною палатою Бога єсть світъ. „Ніхто не знає о Божімъ світі.“ Дарма чоловікъ силується розумомъ дотечи всіхъ истотъ, всіхъ вещей. Скільки-то віківъ переплило, відколи промишляють о світі люде? Хочъ які великі маємо на-теперъ науки, хочъ мисль чоловіка пшляється навіть по огромній небесній пространі, облічаються планети, їхъ путі: ніхто не зміркувавъ світа, бо „у Бога світа багацько.“ Зъ-відкіля світъ узявся, и не питай марно, чоловіче! „Початокъ и не можна знать, відкіля взявся,“ бо „мири вічністю зъ-давня називаються.“ Такъ світъ вічний, инше „усе тїнь минуща; одна річъ живуца — світъ зъ Богомъ“. Такъ відколи Богъ, відтогді й світъ, а якъ Богу кінця немає, такъ и світові. О такімъ вічнимъ, безконечнимъ світі учить насъ физика; такий світъ Богомъ бувъ поганськихъ народівъ. И не диво, що такий світъ єсть світомъ розума чоловічого. Тільки розумъ такий світъ розуміє, а не змисли, для котрихъ являється тїнь минуща, а счезає истота живуца. Такого світа ні дозріти, ні доміритися, бо „нема тої драбини, щобъ до неба дістала,“ а „якъ небесна височина, такъ морська глибина“. Уже-жъ землі чоловікъ не промірить, та й не дотече на ній всього, не щоби світа.

Нїгде нема дива, якъ у самому світі. „Кілько світа, тільки й дива.“ Ні пам'ять, ні змисли чоловіка не здужають обняти всі явлення въ світі. Нехай тільки хто вечеромъ на небо спогляне, засіяне безчисленими звіздами, неначе макомъ, а все то мири Божі зъ истотами своїми. Що найбільше дивнимъ світъ робить, то безконечна розмаїть тварей. „Якъ світъ великий, такъ різне на нїмъ буває“.

Де світло, тамъ и світъ; тожъ и земля наша світомъ. Жиють люде на світі: „що світа, то й мира,“ „що світъ, такъ и люде“. Світъ ділав на змисли чоловіка, ставъся єго віжею. Звидіти що-можъ багато світа значить просвітитися, бо „хто въ світі не бувавъ, той и дива не видавъ.“

Єсть земля въ тіснійшій значенню сукро-

нимъ світомъ для себе; такъ єсть вона тільки малою крушиною цілого світа. Ії сутгє не те, що цілого світа; якъ мала початокъ, такъ и кінець має. Уже святе писання голосить, що появляться на небесахъ знаки, знаменуючі кінець світа (землі). „Якъ буде місьць чернець, то буде й світу кінець.“ Цілий світъ починає на ладу, на законахъ. Правильно сходить и заходить сонце, правильно сходить и заходить місяць. Якъ довго отсі правила тревають, такъ довго треває земський світъ. Течуть ріки своїми одічними коритами, но „якъ зійдеться Стрий и Ломець, то буде світу кінець.“

Світъ красний, світъ великий, світъ широкий! Хто-жъ межи нами не полюбивъ цілою душею, цілимъ серцемъ Божого світа? Радуються малі діти світомъ на весні, въ літі, осені й зимі, а передъ молодимъ хлопцемъ и дівчиною світъ розтвиряється. Нема гіршого зла для нашої людини, якъ те, коли хто кому загриєть світъ, зав'яже світъ, зачинить світъ. Кути, де проживають по хуторахъ наші сем'ї, зовуться світлицями. Приходить чоловікъ на світъ, радісно приймають и витають люде наші не-вого обивателя світа. Хрестини празнує народъ нашъ що-можъ весело.

Невеселий світъ одинокому чоловікові. Чоловікъ сотворенъ, щоби проводивъ житгє въ товаристві. Милый кому світъ, милый кождому. Заможнійші не щадіють яку-таку потіху справити бідному. Завистний або хищний ні собі, ні другому не доволить; прийде часъ, попроцаємось изъ симъ світомъ. „Ніхто не може світа пережити.“ „Причини, Боже, світа,“ молять наші люде, а погасъ кому за рано світъ въ очахъ, такъ оплакують ревно.

„Світе красний, моя Україно!“ голосять пісні; бо нїгде на-стілько милого світа, якъ у краю, де родились, де зросли, де піремо. Загриєть хто край, загриєть и світъ людамъ. Нещастна тая людина, що прійшлося їй пійти въ світъ за очима. Для праведнихъ и світъ праведний, а „лукавому и сонце світить лукаво.“ Заколотивъ хто кому світъ, и собі заколотить: „лукавий крутить Божимъ світомъ.“

Такий Богъ, такий єго світъ. Изъ такимъ Богомъ, на такому світу віра чоловіка сполучує. Безъ віри люде неначе звіри. Чоловікъ знає и вірить. Пізнають люде умомъ та й розумомъ. Що розумнійший чоловікъ, тимъ яснійша й твердша єго віра; що тверда віра, то й тверда воля. Родиться чоловікъ хочъ зъ розумомъ, то не зъ вірою; учить єго хто віри, такъ учить и розуму. Переймивъ хто розумомъ віру, живить її серцемъ. Віра въ серцію робиться теплою, гарячою; тому-то „яка віра, така й офіра.“ Въ повній гарячій вірі здається чоловікъ у всіхъ ділахъ своїхъ на Бога; віра про-водить єго черезъ всі падки житгя, віра потішає въ годині смерті. Божимъ узломъ сполучає віра людей по-міжъ собою. Вірить чоловікъ жінці, отець своїй дитині, братъ братові, сестра сестрі, другъ другові, крайній крайнові: такъ повіряють люде одні другимъ всяке добро своє, бо „безъ віри нема спасенія“.

Нема лукавшого чоловіка на світі, якъ чоловікъ безъ віри: „невірний гіршъ Жида або Турка“. Невірному на ніщо заботитися; глухе у-

него сумління. Хто вірить, того Богъ не оставить, а невірний безъ проводу Божого ступає на путь лукавства. Лихо тому народові, якъ по-міжъ людьми віра замертвіє. Не вірить хто въ Бога, такъ не вірить ні въ свою, ні въ чужу долю. „Віра сподучає, невіра вражду розсіває.“

Справдешня віра — то віра відушча, а віра сліпа — то віра въ обманъ. На те запаливъ Богъ світло въ голові чоловіка, щоби віра не відъ серця до голови, а зъ розуму до серця винкала. Сліпа віра, сліпий розумъ наврушили багато зла въ чоловічому роді. Було, що за віру багато мукъ одъ сліпихъ перетерпіли люде. Якъ люде розумнійші, то й віра у нихъ ясна, супокійна.

Щоби віру, исповідажену розумомъ, огрівало серце, на те всть молитовъ. Перва наука, що дитина зъ усть доброї матері чує, то всть молитовъ: богобойні родичі ховають богобоязливо свої діти. Давъ Богъ чоловікові уста, щоби непорочно исповідавъ святе имя ёго. Молитовъ пільгу чинить чоловікові у всякій скорбі, гризоті, нужді: бо „за Богомъ молитва не пропадає“. Розумного Богъ потішає, бо „розумний молиться, а дурень плаче“. Тільки розумомъ и серцемъ говіти Богу належить, бо „зъ дурного говіння не буде спасіння“.

Кого що научить молитви, то велике небезпеченство. На стілько-то лихихъ падківъ наставлене життє чоловіка! Гинуть люде таки на гладкій дорозі, а спасаються відъ найбільшої грози. „Хто не уміє молитися, най іде на море учитися“. До всього діла потрібно Божого благословенства, которе узискає чоловікъ тільки молитвою: „нема отче-нашъ, нема й хліба“.

Духъ богобойності зъ поконъ-віка оживлявъ дідівъ, прадідівъ нашихъ. Побожность завжди домувала на Русі. Насилавъ Господь великі та й тяжкі кари на край и народъ нашъ; такъ вінъ у Бога находитъ одраду потіху — живий народъ нашъ, якъ довго жива ёго віра. Куди ні поступимо нашою рідною землею хрести, азнамена святої віри, окрашують лани, царини, прилюдні гостинці. На видъ святої фігури хреститься нашъ подорожній и, відавши честь Богу, поздоровить на зустрічі кожду людину. „Почитай Бога и всіхъ добрихъ людей, говорять дігочкамъ, коли дитвора витає мимойдучихъ словами „слава Ісусу!“

Такъ Богъ, світъ, віра, молитва — живі у голві и серцю нашої людини. Лічні села, громади, місточка розвелись въ Бозі на світі, рідній землі нашій, за вірою и молитвами всіхъ праведнихъ. Тому-то й по-нині поставивъ хто нову хату, посвячує піпъ її святыми молитвами. Що-року въ часъ Зеленихъ-Святокъ святять у насъ поле. Така наша віра, такий нашъ Богъ, нашъ край — наші люде. Господи! дай намъ всімъ позістати такими.

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — III.

Правописъ Осадци. — Граматика Осадци всть у насъ въ Галичині безперечно ще граматикою найлутшою. Одна въ ній хіба, що замітне часте ваганне по-міжъ старословенськимъ, москов-

ськимъ а руськимъ язюкомъ. Відъ того пішло, що неразъ виговоръ уживаний въ якій закутніні Руси, якъ въ нашихъ горахъ*) або де въ Перемиськімъ околі, бувъ для Осадци рішущимъ, правиломъ загальнимъ. По тій-то причині сталася ёго правописъ сумішкою всячини й при всій вартости самої граматини вона таки много вартости**) не має.

Переїду въ короткости головнійші правила Осадцової правописи.

§ 565. Межи двораменнимъ и и однораменнимъ і нема жадного розличія. Обѣ буквы выражають и, а буква і пишешя передъ самогласными лише для короткости въ писаню.“

Осадца однако въ §. 568-імъ повідає: „буква и виговорюєся подобно якъ ѣ.“ Тимъ способомъ межи ѣ, и и і не було би що-до звука жадного розличія, и ми мали-бъ для вираження одного звука ажъ три знаки. Тимъ часомъ въ увазі до §. 565-го мовить Осадца: „у насъ говорить ся (на кінци имень прил.) всегда и, звенячов, якъ німецкое або латиньское чистое і.“ Видно зі всего, що поняття о виговорі сихъ трѣхъ самогласнихъ не суть въ граматичі Осадци ясними й зрозумілими. Врешті правило, писати і „для короткости въ писаню,“ всть самовольне и въ старословенськімъ язичі цілкомъ незнане; тоді би кожда буква мала право домагатися двоякого писання. Кирилиця то чей не стенография

Въ §. 566 и 567 Осадца повідає, що самогласні е и о, коли стиснені, переходять на і: е на ѣ о на ѓ. „Таковъ ѣ, тов ѓ належить и въ письмі виражати.“ Осадца, якъ самъ виражається, хочє въ своїй правописи погодити етимологию зъ фонетикою. Якъ же-жъ, питаюся, въ словахъ мѣдъ, лѣдъ, принѣсъ***) етимология узгляднена? Чей ніхто зъ писання сихъ слівъ не здогадається, що слово мѣдъ вь другімъ падежи не має мѣду але меду, що принѣсъ въ женськімъ роді не має принѣсла але принєсла и пр. А коли Осадца узгляднить тутъ фонетику и хотівъ мягке і віддати черезъ ѣ, то повиненъ бувъ за-для консеквенци теѣ ѣ всюди тамъ завести, де лишъ чути мягке і, якъ моѣ, моєѣ, строѣти и пр.

§ 568. Самогласна ѣ пишешя, где въ иныхъ славянскихъ языкахъ, якъ и. пр. въ польскѣмъ, стоить у. Буква и виговорює ся подобно якъ ѣ.“

*) Скілько-то у насъ не підкликовалися наші етимологи на говоръ гірський! Тамъ вони знаходили грубе давне ѣ, півгрубе и и пр. Я, родомъ гірнякъ въ самихъ Бойківъ, о такихъ ріжницяхъ нічого не знаю. Наші гірляне вимавляють и ѣ и и вправді грубіше, якъ Подольця на долахъ, однако безъ замітної ріжниці міжъ обома буквами. Впрочімъ говоръ гірський не бувъ би рішущимъ; авісно, що въ нашихъ горахъ много ще задержалося старого, якъ приміромъ самогласна р або давний авристъ (я. пр. авихъ), а однако въ письменности сихъ власностей наричевихъ ніхто заводити не буде. — Допис.

**) Намъ тутъ пригадується якийсь любитель и хвалитель Осадцової правописи, виступавший давнійше въ „Слові“. Може-бъ вінъ зволивъ де-що въ її обороні повісти? — Допис.

**) Наші етимологи пишуть звичайно, увагляючи фонетику, и принѣсъ або принєсъ. Після етимології повинно бути принєсла; при иншихъ глаголахъ боронять етимологи давні форми: былъ, ходилъ. И чи-жъ не всть се правдиве колесо закладє, въ якимъ вони побаламучени крутяться? — Допис.

Правило теє подає міні можливість о буквяхъ **ы** и **и** обширнійше розписатися. Наші етимологи завели на одинъ звукъ дві букви, придержуючися правильнїмъ етимологичнїмъ. Все було-бъ красно, коли-бъ тільки сесе правило було консеквентно перепроваджене. Після етимологїи не тільки для нашої самогласної **и**, але и для нашого **е** и для **о** и для **я** и для **у** потреба би по дві букви заводити. Звісною то річею, що наше **и** повстало зъ давного **ы** и **и**, н. пр. мыти, ходити; наше **е** повстало не тільки зъ давного **е**, але такожъ зъ **ь**, н. пр. мьчь, днь; наше **о** не тільки зъ давного **о**, але, и то далеко частійше, зъ **ь**, н. пр. кьнець, вьнть; наше **я** не тільки зъ давного **я**, але и зъ **ѣ**, н. пр. сеѣ, тѣти; наше **у** не тільки зъ давного **у**, але и зъ **ѹ**, н. пр. мажь, дѹбъ и пр. Тимъ способомъ потрібно би за-для етимологїи завести два знаки на **е**, два на **о**, два на **я**, два на **у**. Безперечно була би така правопись для насъ дивовижною, но за те на науці, на етимологїи опертою.

При тимъ наші етимологи при писанню самогласнихъ **ы** и **и** не держатся давного правила. Ихъ писанне, якъ побачимо, всть по більшій часті самовольне. **И** такъ:

1) по гортаннихъ **г**, **к**, **х** писали давнійше за-всїгда **ы** — наші етимологи пишуть **и**; 2) въ першімъ падежи числа множ. писали давнійше **и** — наші етимологи пишуть **ы**; 3) въ старословенськїмъ язїци самогласні **ы** и **и** часто мїнялися зъ собою: **а** би и **а** бы, **к** рити и **к** рити, **р** азити и **р** азыти, **к** орнсть и **к** орысть. — Наші етимологи въ сихъ словахъ уживають майже всюди букву **ы**; 4) самъ Осадца пише часто **ы** тамъ, де старословенськїй языкъ уживавъ самогласну **ѣ**: тымъ, самымъ, одными, иныхъ и пр.

Вважаючи отже на те, що самогласні **и** и **ы** въ малоруськїй бесїді цілкомъ що-до звука зїйшлися; вважаючи на те, що обі самогласні вже й давнійше зъ собою мїнялися, и що наші етимологи часто правила самовольнї для писання сихъ буквъ собі потворили; вважаючи на неконсеквентность и дивачность такої правописи, котора етимологию лишень до буквъ **ы** и **и** стосує, а о иншихъ самогласнихъ — **е**, **о**, **я**, **у** — забуває; вважаючи на-конець на слова першого словенського язїкослова Миклосича, котрий (Vergl. Lautl., стор. 377) супротивъ уживання двохъ буквъ для одного звука промовляє, повинні ми букву **ы** (яко и въ старословенськїмъ рїдше уживану) зъ нашої правописи викинути и одну тільки самогласну **и** для вираження грубого **ы** и **и** употребляти. Тимъ способомъ сповдичитися и улєкшитися наука руського язїка для насъ и для нашої молодежи. (Ученикъ бо, будучи въ гимназїи, наслухається вправдї багато за **ы** и **и**, — укїнчивши однако школи, вінъ звичайно не знає, коли й де одно або друге писати; а коли й узнавъ, то вже за пізно, бо переконується, що въ сїмъ **ы** було більше самоволї и обману, якъ правди.)

Зїставмо отже самогласну **ы** тамъ, де воно потрібне — въ старословенськїй, московськїй та й польськїй правописи, а тогдї відїтхнуть и наші учителї и наші граматїки, и не будуть потребували при науці руської правописи и руського язїка у-

чити нашу молодїжъ попередъ бесїди польскої, якъ сего Осадца и инші наші етимологи хотять.

Въ тимъ-же 568-їмъ параграфї пише Осадца: „По гортаннихъ **г**, **к**, **х** и по шипячихъ **ж**, **ч**, **ш**, **щ** не пишешя николи **ы**, но всегда **и** для того, понеже тїи согласни въ рускїмъ язїцѣ ббльше яю мягкїи уживають ся.“

Перезїмо и одному и другому. Такъ гортанні, якъ и шипячі суть у насъ звуками твердими во всїхъ тихъ словахъ, де по нихъ въ старословенськїмъ стояло **ы** або **и** (**ы** по гортаннихъ, **и** по шипячихъ); де-жъ въ старословенськїмъ стояло стиснене **о** або **е**, тамъ у насъ гортанні и шипячі вимавляються мягко. Твердо въ словахъ якъ ши-ло, цирий, жити, ноги; мягко въ словахъ якъ щїтка, жїнка, кїнь, гїрськїй и пр.

Видимо отже изъ всього, що Осадца, замотавшись въ етимологию, не знайшовъ въ своїй правописи нікуди виходу; фонетику зъ етимологиєю не мїгъ погодити. А однакъ при більшій консеквентности бувъ би приближився до ціли; вь треба було завести не лишъ на місце стисненого **е**, але и на по-самогласне **и** (н. пр. моѣ, строѣти), а мїсто трѣхъ знаківъ (**ы**, **и**, **і**) на одинъ звукъ повиненъ бувъ приняти одинъ знакъ. Тимъ способомъ бувъ би Осадца уступками на дві сторони погодивъ етимологию зъ фонетикою; мїсто вїсьмохъ знаківъ (**ы**, **и**, **і**, **ѣ**, **ѣ**, **ѹ**, **ѹ**) для трѣхъ звуківъ (**и**, **ѣ**, **ѹ**) мали-бъ ми въ нашій правописи лишъ знаківъ три, которї для малоруської бесїди цілкомъ вистарчали-бъ.

Остається міні теперъ о фонетичній правописи и о кулішївцї дещо повїсти, о чїмъ въ четвертїмъ и послїднїмъ листї.

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

На мїсце засуспендованого дійствительного профессора руського язїка й литературы на Львівськїмъ университетї именованїй зїставъ суплєнтою тої катедри Дрѣ Е. Огоновськїй. Вїклади свої розпочавъ п. Огоновськїй минушої Суботи, дня 27 р. Мая вступившїмъ словомъ. Се именованне якъ здивувало, такъ и не задоволїло правдивихъ народоувцїв, знаючихъ, якъ-то Дрѣ Огоновськїй завсїгда, хочъ и не дуже явю, а все-таки далеко бльше, особливо послїднїми часами, прихїлявся на сторону нашихъ прямуючихъ до „объєдненїя всѣхъ Русскихъ“, нїжъ на сторону прямуючихъ, однимъ духомъ зъ Україною, до самостайного розвою нашої народности и литературы. Противъ першихъ ніколи вінъ не виступувавъ, а працювавъ зъ ними завсїгда мирно й згодно, мабуть „соединенными силами до одной же цели съ ними подвизаясь.“ О другихъ п. Огоновськїй, замїсть стояти зъ ними вразѣ, замїсть їхъ вперати, відзивався завсїгда неприхїльно. Що до самого вступного слова п. Огоновського, то зъ єго поглядомъ на старїни памятники нашї литературні зовсїмъ згодитися не можна, бо того власне значення, яке їмъ вінъ надає, вони для теперїшнього язїка й литературы нашої не мають и не повинні мати, — вони суть вправдї плодами духа руського и памятниками колишнього розвою нашего народа, мають для насъ превелику вартость и важность, але въ розвою нашего язїка й литературы ніколи, хїба що схотїли-бъ ми колись опинитися всі тамъ, де попередникъ п. Огоновського. Язїка уживає п. Огоновськїй бльше-менше того самого, которимъ писавъ бл. п. „Вѣстникъ“, — того язїка, зъ которого виробився, природно виробитися мусївъ язїкъ и примованне „Слова“. „Слово“ дуже похваляє єго примованне й погляди; „Русь“ не те, але надїється, що вінъ вступить на иншу дорогу. Ми-жъ не надїємось по п. Огоновському, зъ єго минулости — нічого. Може бути, що на-теперъ не було у насъ бльше людей, которї мали-бъ формальні варунки до заняття тої катедри; але надїємось, що, якъ приїде до именовання дійствительного профессора, знайдеться відповіднїйшїй чоловікъ.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДУМКА.

Вирісь въ лісі дубъ хороший —
Рівний, кучерявий,
А у нььки хлопець гарний —
Білий та румяний.
Въ кучерявий дубъ учора
Грімъ ударивъ рано:
Розірвавъ ёго, потрощивъ
На тріски погано.
А хлопчині кучеряки
Вчора та й утiali —
И на-двоє бідній нені
Серце розрубали.

Данило Млака.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава VI.

Такъ пройшло кілька літь до нинішней неділі, зъ невеличкими варіяціями й зъ переплітаннямъ щоденними випадками й подіями, которі однакжъ не мутили й не відвертали на сторону потока життя въ одособненімъ хуторі Майорівщині, такъ-само, якъ дощъ, спавший на рівнину, наповаючи тихо текучий по ній потікъ, не відбєрає ёму прежней прозорчості й не давъ ёму иншого направлення. Майоръ въ ночі довго не мігъ уснути: стілько думокъ, дивнихъ и одна другій противнихъ, піднялось въ голові ёго. Вінъ бувъ не въ силі прогнати зъ виобразні увінчану цвітами дівчину, освічену въ оддаленнї місяцемъ, и її голосний, довгий поцілунокъ, даний комусь зъ усеї душі й дїставшийся комусь на прощаннє. Наконєць вінъ уснувъ, але цілу нічъ маячились ёму дикі, романсові й заразомъ дїймаючі сцени.

Проснувъ вінъ пізнійше звичайного, хочъ и завсїгда встававъ досить пізно. По заведеному ладу, за дверми у него стояла вже приготована вода до умивання. Марьянка, дванадцять-літня дівчинка,

котора ёму прислужувала, була машинкою, которою безустанно орудувала сестра й небога майора, не допускаючи її ні до найменшого похиблення. Майорові чоботи стояли вичищені, майорова святочна одїжъ и свіже білє лежали отгуть коло дверей. Українки дозирали відставного вояка нічимъ не гіршъ тихъ Швайцарокъ, що-то обсинують подорожнєго своїми упережаючими стараннями неразъ зъ такою натуральністю, що кажуть ёму забувати на те, що вінъ не має коло себе безкористливо прихильнихъ людей. Майоръ, напротивъ, не тільки забувавъ объ тїмъ, що нема у него денщика, але кожного дня почувався до нового довгу у сихъ женщинъ, которі зъ такою „широю душею“ (якъ би виразились вони самі) доглядали хоровитого й помраченого заходу ёго життя.

Умився майоръ, одівся й зговоривъ, запершись, ранню молитву. Въ оддаленнї розлягся мягкий голосъ благовістного дзвона. Споглянувъ майоръ въ вікно, мовъ би боячись запізнитись до церкви, хочъ и знавъ, що коні не можуть бути не готові, при невсипуцій старанності запопадної ёго сестриці, и дїйстне побачивъ їхъ заприженими въ найтичанку й привязаними до плота біля перелазу. Оставалось тільки підждати небоги, которая ніколи не давала на себе ждати. Та й отъ, вона показала въ саду й легкою ногою піднялась на перелазъ. Майоръ остовпівъ на містці: Парася, котору вінъ ждавъ до себе въ святочнімъ уборі панськімъ, засіяла на сонці садовими цвітами, різнобарвними стрічками, которі розвівались по-задъ її увінчаної голови, сніжнобілими рукавами, червоною шнурованою корсеткою й пестрими барвами запаски. Словомъ, вона зладила собі парадній Український стрій, и сей стрій надїла, щобъ їхати зъ дядькомъ до церкви. Мовъ пишна пава, сказала би наша проста людина вилетїла вона зъ саду й ишла по зеленій мураві; а майору пригадала вона нічну нимфу, которой голосний, одъ усєго серця даний комусь поцілунокъ все ще розлягався въ ёго слуху. Парася зміркувала, що на неї дивляться зъ вікна, и йшла по двору,

нахилиючи встидливо голову, але йшла прямо до „квартири“ майора. А тимчасомъ фiрманъ Радько появився при коняхъ и забрався приставити їхъ до під'їзду.

Досить було коротко знати майора, щоби зрозуміти, що діялось въ душі ёго. Помимо того, що вінъ довго провадивъ обозове життє й безмала не стрічавсь въ домашнімъ биті зъ жінщинами, сими всесвітніми змягчительницями обичаївъ, вінъ бувъ таки найделикатнішою въ світі истотою. Вінъ довго зъ-вечора й зъ-ранку ломивъ голову, якимъ способомъ заговорити зъ сестрою о тїмъ, що вінъ бачивъ при місяцю. Ёго здержувавъ и взглядъ для чувства матері, и страхъ кинути въ її очахъ тїнь на найчистїйшу репутацію. Пустити „недобрую славу“ о дівчині навіть такимъ способомъ для него було болюсно, хочъ зъ другої сторони — якъ ёму було й мовчати о такъ важній події? Майоръ на службі не здержувавсь ні передъ якими труднощами, якъ тїлько визнававъ своїмъ обовязкомъ поступати такъ, а не инакше; а тутъ вінъ впавъ въ малодушность, почавъ хитрити передъ самимъ собою й вговорювати себе, що нічна любовна сцена не відноситься до ёго небоги. Вінъ знавъ її ходу, її порушення й всі її вдачі, дивлячись на неї по цілихъ дняхъ зъ вікна, и досить було одного жеста її, щоби пізнати її зъ-далеку; а тутъ вінъ, мовъ дитина, спихавъ усе на зманчиве світло місяця й наконець майже успокоївъ себе взглядомъ нічної сходки. Чиста материнська молитва, мисль о близькій Службі-Божій и наконець заголосивший въ оддаленню благовість — успокоїли ще більше ёго душу. Однакъ, коли Парася появилася зъ саду такъ-само увінчана, якъ учора, въ такїмъ-самімъ строю й безмала въ тій самій поставі, вінъ учувъ, що зовсімъ пригнетений надто ще новимъ для него душевнимъ порушеннямъ. Въ довершеннє ёго помішання, вона одїлась, мовъ на маскараду, се-бъ-то скинула стрій, годячийся до її стану, яко майорової небоги, и вернулась до одєжі того стану, зъ которого вінъ піднявъ її до рівні зъ собою. Коли-бъ се зробила така дівчинка, якъ Мар'янка, то, по ёго думці, зробила-бъ, по-просту, дурницю; але зъ сторони небоги, которой прирочений розумъ вінъ привикъ поважати, такий поступокъ видався невдячностю й образою ёго гонності. Майоръ допускавъ подібні вибрики своїмъ пестюшкамъ въ їхъ одособневімъ хуторськимъ биті й навіть любувався її простонародніми строями; але якъ вона могла думати, що вінъ дозволить їй такі дивацтва прилюдно? и за-що вважала вона ёго старання о собі, коли рішилась показати прилюдно, що для неї сі старання нічого не значать? Словомъ, вінъ бувъ тяжко зъобижений, якъ тїлько спосібний бувъ

зъобидитися чоловікъ, зъ ёго затавними, а м'якими й глибокими чувствами.

Покн Парася перейшла черезъ подвірре, поки вона перейшла сіні й гостинню, въ нїмъ піднялась ціла буря вираженихъ мною чувствъ и другихъ нищє, которихъ я не въ силахъ виразити. Може бути, при иншихъ околичностяхъ, вінъ приймъв би инакше вибрикъ хуторської красавиці, котора, вивольючись мало-помалу зъ важкого для неї панства, наконець урочисто явилась козачкою. Але вчорашня ява при місяцю й все, що зъ нимъ влялось, представили виобразні майора страшний образъ наслідківъ и вдарили ёго душу такимъ горемъ, якого мабутъ вінъ и не дознавъ зъ того часу, якъ оплакавъ запустиннє батьківського житла. Вінъ, збитий и осиротїлий служака, утворивъ теплий притулокъ для свого серця въ улїпненімъ и зъ-за того щасливімъ биті своїмъ небоги, а на-разъ побачивъ, що ёму не можна тутъ найти притулокъ. Вінъ, облагорожений ділами хоробрості, дійстне рідкої, видївъ въ нїй щось високо облагорожене, щось висше ёго майорства, которе вінъ носивъ зъ шанобливою гордостю, а наразъ показується, що ёго небога, по пізнанню своїмъ гонності, не висше стоїть убогої сирітки Мар'янки, котора служить ёму за кусокъ хліба. При такімъ стані душі появленнє небоги въ простонародній одєжі не було вже въ ёго очахъ вітревнимъ вибрикомъ: въ сімъ поступку ёму почувлись якїсь насмішливі й безрозумні речі...

Що зробивъ би, якъ поступивъ би кождий зъ насъ на ёго містці й въ ёго положенню? Одні зъ насъ вилили-бъ свої чувства потокомъ обурення, другі холодно відтрутили-бъ негодну дівчину зъ її простацькимъ упоромъ; треті поступили-бъ, може бути, ще инакше, відповідно свойствамъ свого характера. Але не знаю, чи багато поступило-бъ такъ, якъ майоръ. Увійдемо до него въ „квартиру“, слідомъ за Парасею.

Вона, бідненька, хоробро перейшла черезъ ціле подвірре, можна сказати — підъ вистрїлами зверненихъ на неї очей майора; але коли приходило вступити въ ёго „квартиру“, наглий встидъ и боязнє опечалити дядька кріпко захитали її відвагу. Вона остановилася въ сіняхъ, положивши руку на клямку въ дверяхъ, ведучихъ въ майорову світлицю, и не важилася увійти. Наразъ клямка порушилась; вона вздрїгнулась и відступила въ-задъ. Але се була Мар'янка. Увидївши передъ собою панночку, якъ називала вона Парасю, въ такімъ сяючїмъ строю, дівчинка зрозумїла всю ёго роскошь, которой зовсімъ не розумїла въ строяхъ инноземнихъ. Вона сплеснула руками й дивилася на помішану Парасю, мовъ на божество. Їй видалося, що

ніколи ще її панночка не була такъ прехороша, и може бути — се була правда.

„Самъ Господь васъ напутивъ обратися такъ на свято!“ сказала вона. „Мати Божа, які стрічки! Милосердний Боже, якъ вамъ гарно въ сій шовковій плахті! Ой Господи, якъ же то гарно та прегарно!

Замість одвіта, Парася замкнула її рукою ротъ: їй було страшно, щобъ дядько не почувъ сихъ слівъ, неначе увидіти її значило би для него менше. Їй здавалося, що сцена страшного побачення ще далека, и Мар'янка прискорює її!

Але дядька не було въ світлиці. Двері до ёго спальні були зачинені. Се додало відваги Парасі. Вона ввійшла въ кімнату, и першимъ її рухомъ було підійти до зеркала: їй мовъ би хотілось змирити, до якого степеня велике зроблене нею відступленне відъ благородного панського строю. Воно було незмірне! Вона сама собі видавалась другою въ сімъ зеркалі, до которого було приглядалась вона своїмъ моднимъ сукнямъ и капелюхамъ. Мар'янка, прокравшись въ кімнату за нею, показувала зъза неї въ зеркало своє простодушне личко, отієнне тежъ свіжими цвітами, и шепотомъ говорила:

„Ій Богу, панночко, и родилась и хрестилась, такої кралі не бачила!“

Парася зъ досадою махнула її рукою и, щоби розігнати своє помішанне, вилізла на покутній стіль підъ образами и поправила цвіти, которими вона убрала образи ще въ тую пору ранку, коли на-певне знала, що дядько ще спить. Вона щоденно входила въ світлицю нечутною ступою, мовъ духъ, и вкрашала свіжими цвітами образи, неначе храмъ або жертвенникъ. Виходячи зъ спальні, дядько повиненъ бувъ видіти въ-округъ своїхъ ордерівъ вічну весну, неначе само божество весни приняло пам'ятники пролитої нимъ крові въ милу собі жертву. Свіжа дівича рука Парасі перебирала теперъ одинъ за другимъ хрести дядька и давала кождому зъ нихъ найвигідніше положенне середъ цвітівъ, а тимъ часомъ її слуху причувався скрипъ відчиняючихся зъ спальні дверей, передъ нею стоявъ образъ її доброго „постояльца“, якъ вінъ себе називавъ, зъ укоромъ въ очахъ и зъ доганою на устахъ. Вона що-хвилюк оглядалась, вона бажала, щоби вінъ увійшовъ въ світлицю бодай въ сю хвилю, коли вона находиться при образахъ; вона мимовіжно прибігала підъ їхъ опіку, и чимъ довше не являвся дядько, тимъ ёго появленне здавалось для неї страшнішимъ. Мар'янка, понимаючи инстинктивно її неспокій, припала до шпари, що зробилась въ дверяхъ одъ сучка въ дошці, и довго дивилась въ спальню. Потімъ приложила до дверей ухо и наконецъ сказала безъ шепоту, виражаючи слова порушеннямъ губъ:

„Нічого не видно й не чути.“

Парася вийшла зъ свого притулку и сама підійшла до дверей. Въ спальні дядька було тихісінько. На підвізді затуркотіла заіхавша найтичанка. Фірманъ тпрукавъ на нетерпеливі, добре годовані коні. Въ-далі чути було благовіста, неначе одиноку струну, видаючу одну й ту-саму довгу ноту, трохи голоснійшу, то зновъ трохи слабшу, въ нерівній на-перемінъ. Коли душа буває зворушена небезпеченствомъ, чувства наші тогді дістають всю свою тонкість, неначе готовлячись покористатись найменшою околичністю для удержання внутрішньої своєї гармонії. Не тільки далекий благовістъ зо всіми ёго ледве постережними переходами, а й кожде жучанне комахи, кождий голосъ пташокъ, чиликаючихъ и висвистуючихъ въ-округъ дімка, докладно, до послідньої дрібниці відбивався въ напруженімъ слуху и замераючимъ серці Парасі. Мар'янка тимчасомъ ходила въ-округъ неї босими ногами тихо, мовъ кітка, и дотикаючись у неї зъ-заду то до стрічокъ, розкннутихъ по її плечахъ, то до пишнихъ кінцівъ шовкового пояса, которі висіли зъ-підъ коротенькихъ вусівъ червоної корсетки, хитала безмовно головою, беззвучно сміялась въ дикімъ своїмъ захваті, відступала на-бікъ и любувалась зъ-далеку панночкою, наклоняючи свою головку въ косметімъ вінку, и впять приближалась, и впять приглядалась кождій ниточці пишного строю.

Постоявши зо-дві хвилюк підъ дверми, Парася рішилась запукати, по заведеному звичаю. Въ спальні почулось: „можна!“ Зъ замераючимъ серцемъ вона ввійшла, але, поглянувши на дядька, вона забула о своїмъ строю. Вінъ лежавъ, блідий, на ліжку, въ такімъ положенню, якъ кладуть покійниківъ. Вона кинулась до него въ переляку, впала на коліна и вхопила за руки, зложені на грудяхъ. Руки були теплі, але дрожали, якъ у чоловіка, нападеного лихорадкою.

„Що зъ вами, милий дядьку, мов сонечко?“ запитала вона своєю хуторською, по-своєму ніжною мовою.

„Пора міні вже умерати, хозяйчко!“ одвічавъ дядько.

„Господь зъ вами! відки у васъ такі думки? Вамъ треба ще довго жити; вамъ не можна лишити насъ въ такой часъ....“

„Який же теперъ часъ? Мабуть, не дуже-то такъ для мене втішний,“ промовивъ майоръ.

„Вамъ треба жити, мій соловейку, моя зоре небесная!“ говорила небога.

„Ні для чого міні більпе жити, хозяйчко. Пора въ чистую.“

„Я вамъ скажу, для чого вамъ треба жити!“ живо промовила Парася, оживляючись якимсь незвичайнимъ чувствомъ, и припала ёму до уха, отіняючи ёго лице, пахучими диліями й рожами. „Та ні, я не можу вамъ сёго сказати! ви самі побачите й довідаєтеся!“

И вона скрила своє лице у него на грудяхъ, и тільки пишна корона її зъ цвітівъ була видна ёму. Грудь ёго піднялась тяжкимъ вздохомъ, и вінъ промовивъ спечаленимъ голосомъ:

„Лучше міні не видіти й не знати!“

Сі слова проникли въ саме серце небоги. Вона підняла голову й пильно поглянула дядькові въ лице. Вінъ одвічавъ на її поглядъ поглядомъ укора. Зъ мужнихъ, завжди спокійнихъ и задумчивихъ ёго очей покотилась слёза й остановилась двома великими каплями на блідихъ щокахъ ёго. Зъ прирженою женською проникливістю Парася въ-мигъ второпала, въ чімъ діло. Живий румянець покривъ її лице й заразъ уступивъ містце блідості, котора на опаленихъ її щокахъ здавалась якимсь світломъ, виходячимъ зъ душевної глибини. Бистро піднялась вона на ноги й гордою ходою пройшлась по кімнаті. Потімъ станула противъ дядька и, якоюсь таємничюю силою приковавши до себе ёго поглядъ, сказала:

„Такъ отъ-що ви подумали! такъ отъ-якъ ви знаєте свою небогу!“

Потімъ унять упала передъ нимъ на кол на, вхопила ёго руку й облила слёзами.

„Дядечку, мій соколикъ, мій сизокрилий голубчикъ!“ говорила вона. „Іміть міні віри хочъ на кілька днівъ: ви побачите, що ваша хозяйчка годна вашої доброти.... Ви все побачите, всёго разомъ довідаєтеся. Вона не посоромить свого славного старосвітського роду. Вамъ не соромъ буде за її имя передъ людьми!...“ Але плачъ удусивъ її голосъ.

Майоръ не розумівъ, що вона хоче сказати. Ії слова не вязались зъ тимъ, що сиділо въ ёго виобразні. Але въ її голосі була неодолима сила. Вінъ вслухувався въ сей чистий голосъ, не сміючи поставити ні одного питання, хочъ питання літали въ ёго голові стадомъ кракаючого вороння. Ёму було соромно, ёму жалко було вразити дівичий слухъ небоги натякненнямъ на те, що самому ёму справляло невимовні муки. Вінъ губився въ чувствахъ своїхъ, противлячися одно другому, але серце ёго було по стороні ёго „хозяйчки“, и рука ёго мимовіжно бавилась її золотимъ ковткомъ, и вже готова була, по старій привычці, торгати її за ушко. Вона почула се й поцілувала ёго руку.

„Успокойся, моя хозяйчко!“ сказавъ вінъ; „бачишъ, міні щось не весело (вінъ ніколи не гово-

ривъ: „я не здужаю“ — хочъ „не весело“ у него бувъ синонимъ для вираження физичнихъ терпіній). Я не поїду до церкви.“

Благовість за повітомъ воздуха розлягся голоснійшъ звичайного. Майоръ перехрестився въ одпущенне гріха свого.

„Позвольте міні самій поїхати, милий дядечку,“ сказала Парася, зовсімъ забувши о своїмъ строю. „Я помолюсь за ваше здоров'я, я вблагаю милосердного Господа вернути вамъ прежні сили.“

„Ідь.“ сказавъ вінъ, закриваючи очн, мовъ би въ дрімоті.

Парася підскочила й, виходячи зъ кімнати, ще разъ поглянула на дядька; потімъ приказала прихильній Марьянці не віддаляючись сидіти въ світлиці й поспішно вийшла на ганокъ, щоби настигнути на Службу въ такий часъ, коли ще не буде пізно подати священникові на часточку. Мати пішла до церкви, по звичаю, ще раніше й вже певне, стоячи въ бабинці, говорила шенотомъ ранні молитви й просила Бога о здоров'я брата.

Трохи дивнимъ видалось Парасі появитись нагло середъ народа въ строю, відъ которого давно вже вона відказалась, по волі й ласці дядька. Може бути, въ ній не стало-бъ ні відваги, ні сили на се діло; а то було добачно, що вона йде за потягомъ особливого чувства, того чувства, которе зъ кожної жєнщини робить въ певнімъ степені, героїною....

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Євгеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Уже старі люде мовили: „пізнай себе, буде зъ тебе.“ Не легко-жъ чоловікъ себе спізнати може: „що той чоловікъ у Бога за звірь, не знаємо.“ Чоловікъ родиться, живиться й помирає. Деяка звірина уноровлена подає на чоловіка: „и скотина розумна, даромъ, що не говорить;“ а зновъ деякий чоловікъ — то гірший звіра. Скілько-то не написалися учені о чоловіці! Чоловікъ — розумна истота; ії при-знаки — то мова й воля. Розуму ніхто не сіє; самъ родиться, а наукою плекається. Розумъ — то даръ Божий, а наука — то людська праця. „Розумъ старий, а наука молода.“ Іноді чоловікъ учить ся й не навчить ся розуму, бо „лучший розумъ приржений, якъ научений.“ Кождий чоловікъ має свій сукромий розумъ, якъ и свою сукрому природу; тожъ „людей питай, а свій розумъ май.“

Цілний світъ полягає на розумі; щобн уміти, треба розуміти. Розумомъ пізнає чоловікъ річи, нимъ судить и робиться умний. Неначе искру за-творивъ Богъ розумъ въ чоловіці: розумъ въ чоловіці розвивається. Не має чоловікъ въ світі опиту, такъ не має повного розуму. Тому-то найбільшъ учить розуму чоловіка досвідченне: „шкода учить розуму.“

Нічимъ всі сокровища для чоловіка, коли не має розуму, и, хочъ би не-знать-якъ поводилося, добра ёму не буде; тожъ и „не дай, Боже, щастя, а дай розумъ“. Двоєко заявляє чоловікъ свій розумъ: одно мовою, друге ділами.

Нема красчого Божого дару надъ мову. Перве, що наймильше для матері учути зъ устъ рідної дитини, то рідне слово. Мовою обьявляє чоловікъ свого духа, свою душу, всі чуття серця; мовою передає другимъ свої поняття, свої мислі. Изъ мови пізнаємо розумъ чоловіка, бо: „який розумъ, така й бесіда.“ Не легка річъ говорити розумно, бо на-передъ треба розуміти, розуміти и уміти: „говори-ть — не горохъ молотить, а що маєшъ казати, то на-передъ розжуй.“ Буває, деякі говірки люде говорять багато, а кажуть мало, бо „не діло багато говорити.“ Пуста бесідливість зневажає чоловіка, не тямучого на те, що „язикъ не помело, а слова не полова.“ Не той мудрий, що все говорить; иноді той мудрійшій, що не відзивається: „козагъ мовчить, а все знає.“ Бувають уже зъ-роду нестіпні люде; хочъ якъ иноді учені, розуму не заявляють — ні въ бесіді, ні въ ділахъ. Тому-то „не штука наука, а штука розумъ.“

Якого-небудь чоловікъ имається діла, не самою силою, а й розумомъ ёго доконує: „не силою роби. та розумомъ.“ Розумний чоловікъ завсїгда по якійсь цілі робить, которі досягає вдачними середками. Щоби ціль була розумна, треба доброго замислу; щоби добрі були середки, треба розумного розмислу. Скілько-то люде пропадає, пробираючись всіми силами до цілі своєї, не обмисливши середків! „Лучший розмисль, ягъ замисль.“

До всякого діла конечний розумъ и сила. Діло свідчить о чоловіці, о ёго розумі, ёго силахъ. Дай огонь, мечъ безрозумній дитині, пусти ёго въ воду — а побачишъ, що йме робити. Хочъ яка недивна сила, безъ розуму великої біди наробить. Скілько-то нещастя вдіяли люде самою силою безъ розуму! Неначе лютий звірь — чоловікъ, що орудує самою дикою силою; убийство, рабунки, до небесъ вопиючі проступства, знищення — то наслідки сили безъ розуму. Чоловікъ изъ силою, а безъ розуму зоветься дикимъ. Було, що орди безрозумнихъ дикихъ Татарівъ и Бисурманівъ нівещили край нашъ, якъ тая лиха пошестъ. Сила безъ розуму нічого не у-творює, а тільки нищить.

Єсть розумъ, а нема сили, такъ нема й діла. Одойміть чоловікові всю силу, а нічого не второпав. Слабенькі, хочъ розумні люде дарма рвуться до діла; слабий и зъ розумомъ пропадає. Такъ пропало чимало розумнихъ люде на світі въ борбі зъ дикими силами, на которихъ не було у нихъ змоги. „Сила безъ голови шаліє, а розумъ безъ сили мліє.“ Розумомъ и силою однакожъ чоловікъ завсїгда собі зарадить, бо „де розумъ нестася, тамъ сила добуває.“

Розумъ, хочъ прирочений, потребує науки; розумъ изъ наукою робить чоловіка умного. По ділахъ пізнаємо умного чоловіка: „хто що вміє, то й діє.“ Якъ сліпий на-омачки, такъ розумъ безъ науки, здогадуючись тільки, иноді зведе чоловіка на правду. Наука зъ розумомъ — то світло въ голові: „ученому світъ, а неученому тьма.“ Учений чоловікъ має зъ чимъ „іти до голови по розумъ;“ такъ у свічного „що зъ голови, то зъ мислі.“

До науки що-найскорше людеї заставляти-бъ: не кайся рано встати, а молодо учитись. Якъ духъ, такъ и розумъ чоловіка не дасть нічимъ запоміжиться; чимъ хто старший, тимъ и розумнійшій, бо „старе скаже на глумъ, а ти бери на умъ.“ Але-жъ чоловікъ хочъ и якъ старий, повного розуму ніколи не навчиться: „чоловікъ цілий свій вікъ розуму учить, а дурнимъ умирає.“ Хочъ постаріє хто, не скаже, що вже зъ-повна розумний: „не учися розуму до старости, а до смерти.“ Нема лиха у людеї, що би не звелася по нерозумі: „кого Богъ карає, тому розумъ одбирає.“

Наука, не сполучена зъ розумомъ, ніякого добра не припорає чоловікові, бо такъ доброго, якъ и злого навчитися може: „зъ письменнихъ все лихо повстає.“ Иноді самі учені люде нароблять такого клопоту, що годі: „черезъ письменнихъ западеться світъ.“ Тимъ, що суть письменні й неписьменні, учені й неучені, великий розбратъ у товаришні людеї становиться. Гордіють письменні своєю наукою, хочъ самі лукаві; ругаються на другихъ, не стямивши, що неразъ „письменний самий прескверний.“ Чи мало недобрихъ людеї по-міжъ письменними? Скілько-то утерпівъ простий людь нашъ одъ якихъ-такихъ письменнихъ недоуківъ! Не на гараздъ, а на біду училися досі многі по-межи панами; тожъ и не дізнавши ніякого добра відъ письменнихъ, жахається нашъ мужикъ письма. „Ягъ буде уміть писати, буде и людеї кусати.“

Такъ не все по науці и розумъ. Учені та й розумні люде зовуться „головаті.“ Такі мають всюди великий пошановокъ у нашого люду. Хочъ давно покрове їхъ земля свята, живуть вони въ вірній памяті зъ рода въ родъ, бо розумного чоловіка не пропавають ні слова, ні діла. Немає такої громади, де би не приказували о старихъ розумнихъ

людяхъ; стаються вони приміромъ для поростаючихъ поколіній. Розуму не беруть люде зъ собою до гробу, а лишаютъ ёго въ спадщині для внуківъ и правнуківъ. Весь достатокъ и мавтокъ розменеться, тільки розумъ лишиться, коли нимъ переймуться потомки.

(Дальше буде).

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — IV.

Кулішівка. — Вже въ попередущихъ листахъ оцінивъ я въ короткості наші етимологічні правописи. Нема въ нихъ ні послідовальности. ні підстави; хіба се назовешъ підставою, що вони учать писати такъ, якъ давнійше не писалося и якъ теперъ не мовитья. Ну, до такої підстави, кому любо, нехай признається. Ми за проводомъ иншихъ образованихъ народівъ возьmemo за підставу щось реального, позитивного, розумного; будемо писати такъ, якъ мовитья.

Изъ всіхъ правописей фонетичнихъ найбільше відійшла відъ етимології правопись малоруська Куцого, найбільше приближена до етимології такъ звана кулішівка. За-для сёго етимологічного настрою відповідає кулішівка всімъ вимогамъ науки й живучої бесіди, та й нема причини не прийняти її въ нашій письменности.

Одну однако пригану роблять галицькі етимологи нашій кулішівці, а то, що вона, пишучи кінъ, лідъ и пр., утрудняє науку языка й граматики й дає поводъ до хибного склонення сихъ слівъ. Я гадаю, що виражати коренне о або е цілкомъ не треба. Русинъ кожний спізнасть корень сихъ слівъ безъ граматики; не-Русинъ довідається за корень изъ якого-небудь руського словаря, колижъ словаря не має, то й зъ дашкованимъ ô або ê собі не зарадить: не буде знавъ, чи слово к ô нъ всть именемъ, чи предлогомъ, чи нарічимъ; не буде знавъ, чи к ô нъ склоняється після першого, чи може (якъ-то вже й більша часть сушниківъ на ь) після четвертого склонення. Врешті межі кінъ а gen. коня заходить та сама аналогія, що межі польскимъ dąb а gen. dęba — а однако нікому не приходить на гадку дашковати *ą* або *ę*, щобъ такимъ пустимъ помисломъ улукшити науку польського языка.

Въ прочімъ такі переміни самогласнихъ въ склоненню й спряженню знаходимо во всіхъ майже языкахъ. И такъ а) въ латинському языці слова *carmen*, *marginis* не мають въ другімъ падежі *carminis*, *marginis*, але *carminis*, *marginis*; після нашихъ етимологівъ потреба-бъ и въ латинській письмен-

ности завести ô и ê и писати за-для улукшення науки языка *carminis*, *marginis* и пр.; — б) въ грецькімъ языці повсюди фонетика; такъ, приміромъ, самогласна *γ* писалася не лише тамъ, де була коренною (коли її такъ назвати можна) — и пр. *ἦδος*, но часто вона повставала зъ самогласної *α*: *γλωσσης* (пош. *γλωσσα*), *ἔφην* (pl. *ἔφαμεν*), а часами и зъ коренного *ε*: *ποιήσω* (пень *ποιε*) и пр. Такъ отже и тутъ за-для етимології заводити треба-бъ дашковане *α* або *ε*, що однако ніхто розумний зробити певно не схоче; — в) въ старословенськімъ языці уживалася повсюди фонетика; відъ пня гнет писали *гнѣтати* (а не *гнѣтати*), відъ пня вис писали *вѣсити* (а не *вѣсити*), відъ пня рек писали *рѣчь* (а не *рѣчь*) и пр.; — г) въ німецькому языці переміни самогласнихъ такъ суть численні, що нашимъ етимологамъ и дашківъ би забракло для удержання своєї поваги, и пр.: (*ich*) *spreche*, (*du*) *sprichst*, *sprach*, *gesprochen*, *spräche*, *Spruch*, *Sprüche*.

Такъ отже видимо зъ всёго, що наука языко-словна всі „галицько-русскія“ етимологічні правописи лишъ пустими забавками звати може, которі не приносять хісна ні для науки, ні для живучого языка. Я, хвалити Бога, вилічився зъ тої манії правописної цілюмъ и сподіюся, що всі любителі правди й нашого руського языка зі мною згодяться...

При тімъ фонетична правопись, яко доступна для загалу, має ще й практичну вартость. Доки Серби держалися етимології и „книжного“ языка, їхъ письменность ограничалася тільки на кружокъ кількохъ обаламученихъ голівъ и не перейшла ні въ народъ, ні въ ширший кругъ интелігенції; нині пійшли Серби за фонетичною правописею Вука*), и їхъ письменность обняла наче новимъ духомъ всі верстви сербського народу... Доки на Україні Максимовичъ мучився надъ своєю псевдо-етимологічною правописею, ніхто не йшовъ за нимъ; колижъ Кулішъ завівъ свою фонетику, тоді ворохнулась вся Україна, и на всіхъ місцяхъ пробудився новий духъ, и настало нове життє... Доки у насъ въ Галичині придержувалися етимології, то тільки незначно й спорадично будилася наша малоруська народность; за появленнемъ кулішівки стався у насъ рухъ загальний: нині й старші й молодші не цураються рідного слова и послуговуються нимъ и въ приватнімъ и въ публичнімъ життю. Отъ и за-

*) Сербські фанатики-етимологи закидували Вукова те саме, що наші етимологи закидують Кулішеви. Вукъ, повідає старовірці сербські, заносився своєю фонетикою на православну віру й на православну церковь. Но нині — бачъ, якъ правда побідила! — вийшло те на користь церкви й на користь народа; Вука ціла Сербія славить и величає. — Допис.

слуги фонетики! Етимологія виплекала намъ інде-
ферентівъ, десператівъ, перевертнівъ, найбільшихъ
ворогівъ рущини; кулішівка не виплекала ні однихъ,
ні другихъ, ні третихъ. Підъ такими взаєминми
годі намъ відступити відъ розпочатої праці. Чимъ
більший буде напоръ на фонетику, тимъ більше її
подлюбимо, и маємо надію, що, коли щиронародні
люде стануть на чолі нашої письменности, вони
услухають голосу науки й правди и вразъ зъ нами
сумирно и въ згоді прямувати будуть до одної цілі.

П

РУСЬКИЙ ТЕАТРЪ НАРОДНІЙ.

Зъ Тарнополя.

Наше життє народне по-правді розгулюється. Появи-
лася „Правда“, згорнулася въ-около неї вся молодіжъ — наша
надія, а теперъ и святиня нашихъ музъ розтверлася... За-
глянемо-жъ и ми до сеї святині та подивимось на сі музъ
въ галицького Геликона.

Деять представлений ми до-теперъ бачили; міжъ тими
чотири твори руські по чершій разъ: Підгіряне, Роксо-
ляна, Гаркуша, Олікунство.

Въ Підгірянахъ уся вага зависає на музиці и на
співахъ. Сама штука мало варта й походить більше на яку
селянку, чимъ на драму. Крімъ достаточної розвитої
ролі Олі и її матери Анни — все друге лишъ насюване,
недокінчене або й скривлене. Шкода тільки, що авторъ сеї
мелодрами не впровадивъ на сцену вїттового сина, — мо-
же-бъ бувъ більше розвинувъ акції та лутше націховавъ
характери поєдинчихъ дївнихъ лицъ.

Роксоляна зновъ за-багато розвинута; видається,
мовъ яка простигла оповість, де й найменша подія — хочъ
її легко здогадатися — широко й подробице представлена.
Найлутше було би перший актъ въ Роксоляні випустити
цілкомъ, а заповідь умираючої матери виявляти, не впро-
ваджуючи її на сцену, хіба злучайно въ другімъ акті. При
тімъ Соколова, кривна Лісовськихъ, въ мелодрамі цілкомъ
непотрібна; здається, що авторъ впровадивъ її на сцену
лишень за-для лутшого схарактеризування дяка Сопилж...
ле тоді свої чувства любовні мігъ бувъ Сопило виявити и
Гасці, служачій Лісовськихъ, а ёго любовъ була би може
й більше оправданю. Впрочімъ грєсть мелодрама хороша,
и цілкъ її заслугує на похвалу; деякі виступи, особливо въ
4-імъ и 5-імъ актї, суть правдиво мїстерно оброблені.

Драма Гаркуша засювана на тлі историчнімъ, и її
предметъ вятій въ часівъ козацької свободи. Якъ всі
твори українські, такъ и сея драма повна життя и прав-
ди и розвиває, хочъ въ малімъ образі, події козацької бу-
вальщини во всімъ давнімъ добромъ и лихомъ передъ на-
шими очима.

Олікунство Моха зъ усіхъ сихъ творівъ найгір-
ше: въ нїмъ ні акції, ні життя, ні висшої ідеї, ні естетикн
— самі довгі, безконечні діалогн. О такихъ творахъ пові-
давъ нашъ кобзарь, що вони добрі мишамъ на снідан-
ня... а такого поведєння жєлаємо й ми сїму драматові
відъ щирого серця...

Що-до игри нашихъ акторівъ и акторокъ, годі міні
въ цілости судъ якийсь загально виявити. Нашъ театръ
єсть такъ дивовижно зложеній, такими мїшаними силами

переповнений, що на-правду ні пропорції, ні ладу въ пред-
ставленняхъ не доглянешся. Для де-якихъ роль, якъ и. пр.
любownika, нема хочъ би и мїрного представителя; для ин-
шихъ роль, а особливо комичнихъ и поважнихъ, єсть їхъ
надъ-міру. Відъ того пішло, що одягъ и тойже акторъ грає
въ одній штуці якъ-найлутше, въ другій якъ-наймірнійше.
П. Нижанковський віддавъ любовниківъ (въ „Підгірянахъ“
и „Наталці“) зле, однако въ „Гаркуши“ въ подвійній ролі
(обвинателя й розбійника), не менше въ ролі старого Маркуза
(въ „Мелничці зъ Мерли“), виявлявся зъ задачі якъ-найлут-
ше. П. Бачинський гравъ Адама (въ „Адамі и Бві“) и
Макогоненка (въ „Наталці“) цілкомъ безъ блуда, за те въ
„Гаркуши“ представивъ и розбійника и любовника дуже мїрно.
Одинъ п. Моленцький не поповнявъ блудівъ и держався
повсюди артистично. Прочі актори, по більшій часті самі
новаки, держались мїрно або слабо и не відзначились въ
ніякій ролі. — Зъ-по-міжъ нашихъ акторокъ на першому
місці стоїть п-ї Бачинська. И въ игрі, и въ співі, и въ тан-
цю — всюди життє и правда; въ „Підгірянахъ“ (въ ролі Олі)
въ одному лише замїтна була пересада, а то, коли, почувши
знакому співанку висвободженого любовника (Стефана), збу-
дила въ собі нагальні и неприродні чувства й рухи, чимъ
публика непотрібно розвеселилася; въ „Роксоляні“ и въ
„Гаркуши“ замїчали ми якесь надзвичайне постягненне и
якийсь-то укритий жаль чи смутокъ — хто знає, чи не ви-
кликаний колючою й острою критикою Львівської „Руси!“ Въ
Опїкунстві збудила п-ї Бачинська вправді багато життя
и интересу, но годі вже було сю мизерну штуку підвигти до
більшого значення. П-а Лукасевичъ грала повсюди до-
бре. П-а Менаревичъ и п-а Морелєвська заявили непо-
слїдній талаєтъ до штуки, но потребують ище довшої
вправи й науки.

Отъ и на сихъ силахъ и півсилахъ починає нашъ те-
атръ. Порівнавши сили артистичні нашої теперішнїї трупи
зъ силами давнїйшими, заявити мусимо, що театръ нашъ
не підноситься, а скорше упадає. Особливо-жъ п-ву Ба-
чинському закладають повсюди безпрограмность въ ёго ди-
ректорованню; на ніщо не зважає — ні на добіръ штуки, ні
на добіръ артистівъ, ні на чистоту нашого язика. Роксо-
ляно и Опїкунствомъ знеохотивъ нашу публику до
крайности; артистівъ новихъ и вправлєнихъ мимо намаганий
публики не хоче спроважати, а о язикъ нічого не дбає, при-
ймаючи bona fide все, що тільки въ головахъ галицькихъ
музъ сплодиться. Безпрограмность нашої дирекції найлут-
ше указалася на самихъ афїшахъ. Въ Наталці-Полтавці
бачили ми кулішівку и написъ „руський театръ“; при ин-
шихъ представленняхъ були афїши „руські“, а „Цигане“
вже списані на „рускомъ“ язїці. Вправді старався п. ди-
ректоръ свою ревность велику охолодити и велїв на дру-
ге с въ слові „руській“ поналїплювати букву ъ, но ся ко-
медия виявилася скоро, и штуки не представляно въ озна-
чений день за-для... цілковитого браку публїки въ театрі.
Сумна-то вправді поява, но вправъ и наука, якъ-то небезпеч-
но зъ огнемъ бавитися...

Рафаловичъ.

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

„Слово“ заповіло було, якъ звїсно, въ ч. 11. зъ дня 8.
Цвітня с. р. свого „Галичанина“, що надїється відъ Кулі-
ша якогось залєвлення „по предмету своєї правописи, кото-
ре-то заявленєє буде просто рѣшительнымъ его отъ тояже

правописи отrenchеньемся.“ Минули повні два місяці, а заявлення того — якь нема, такь нема. Що-жъ робить въ своїмъ клопоті „Слово“? Ото въ ч. 10. азъ дня 8. Червця свого „Бояна“ поміцає воно два приватні, не для друку назначені письма Куліша, думаючи, що въ нихъ „нашіи Родимці“ достаточнo убѣдяться“ о „нежизненности Куляшовской правописи и когда-то ровбудившого ся Украинского литературного движенія.“ На-теперъ обьяснимо тільки „Боянові“, що — будучи ревнимъ російськимъ патриотомъ, надіючись прото и бажаючи прилучення Галичини до Россіи („Подержишься еще не много. Оты насъ будешь Вамъ сильная поддержка. Не напрасно говорю это...“), та думаючи, що згодность всіхъ Русинівъ тому допомогла-бъ, а не надіючись, що наші московські перевертні схотіли-бъ свої роботи занехати — Кулішъ думавъ, що може-бъ народовці на часъ занехали свої роботи. До того Кулішъ каже, що тільки: „видя что знамя (кулішівку) въ непріятельскихъ рукахъ, я первый на него ударю и отрекусь отъ своего правописанія, во имя русскаго единства.“ Ніхто-жъ не посміє сказати, що, въ нашихъ рукахъ будучи, кулішівка єсть въ непріятельскихъ рукахъ. Ніхто, читавший писання Куліша, не подумавъ, що Кулішъ узнає инше „русское единство“, якъ тільки политичне. За-надто бо кріпке переконання вглядомъ української народності й літератури виражається въ усіхъ єго писанняхъ и працяхъ, аби хто-небудь посмівъ твердити, що вінъ въ тімъ переконанню може коли змінитися. Нічого-бъ намъ зъ перевертницькими часописями о правописі спорити, імъ бо зовсімъ о що инше, не о правописъ ходитъ. Насъ визнавали сказати отсе тільки їхъ нечестиві толки о Кулішу. Ище разъ пригадуємо імъ, що Кулішъ передъ кількома роками поміщенне дописей своїхъ въ „Слові“ зависимимъ робивъ відъ задержання єго правописі; скажемо также, що Кулішъ, пишучи рівночасно зъ надрукованими въ „Бояні“ письмами и до одного зъ нашихъ народовцівъ, радить намъ тежъ, перенятий своєю улюбленою гадкою политичного „объединенія всѣхъ Русскихъ“, не відділюватись відъ москвофилівъ та й не противитись дурному „Слову“, оттакъ-таки „дурному“, каже. — Надіємось врешті, що незабаромъ будемо мати способность и можность поговорити въ сімъ ділі дещо більше....

ОДЪ РЕДАКЦИИ.

Противники наші, запродані Москалямъ наймити-перевертні, хочъ и мають свій публицистичний органъ — „Слово“, зъ двома литературними трабантами — „Галичаниномъ“ и „Бояномъ“, зъ-рідка тільки відзиваються въ нихъ про насъ и прямованне наше, не маючи зъ чимъ виступити противъ насъ до прилюдного спору й змагання; коли-жъ часомъ и відозвуться зъ чимъ, то вже ніколи зъ правдивими аргументами якими, а тільки зъ пустими, нічого не доказуючими фразами, зъ нічимъ и ніколи не доказаними тверженнями, а по-найбільшъ таки по-просту зъ фалшомъ и облудою. И такъ спершу, поки ще не встигли погляди одноі часті публіки руської обаламутити, вони таїлись зъ своїми московськими забагами. Виступаючи противъ насъ, вони завсігди ще запевняли, що вони

щирі Малорусини, що вони тільки зъ правописсю фонетичною погодитися не можуть. Теперъ же, здається імъ, зъ московщиною нічого вже імъ таїтись, та й доказувати своїхъ твержений уже таки зовсімъ не треба: повірять імъ теперъ всі на слово. А щобъ імъ певніше повірили, а голосъ нашъ не мішавъ їхъ роботу, воци — якъ завсігди, такъ и теперъ — прибігають ище до одного способу, т. е. нікчемної интриги й брехні. Щоби голосу нашому до публіки руської й приступу не дати, галицько-московські проводирі стараються, черезъ втаємниченихъ въ усі роботи свої прихильниківъ своїхъ, насъ всякими найнегоднішими видумками й брехнями очернити й занідозріти. Славити Бога, вони, заявивши себе отверто й прилюдно московськими перевертнями, зробили намъ лишнімъ вдаватися зъ ними ще й теперъ въ які спори. Але довідавшись, що ти-то московські перевертні розсївають міжъ публікою руською деякі й просто противъ нашого письма вимірені клевети, ми даємо понизше слідуєче „Заявленнє“, которе, яко походяче відъ щирої й непопсованої молодіжи нашої, найкріпшимъ буде доказомъ честного прямовання й чистихъ, ніякимъ постороннімъ впливомъ не скривленихъ тенденцій нашої „Правди“, — буде, надіємось, неодолимимъ опоромъ всякихъ тихъ подлихъ клеветъ московськихъ нечестивцівъ-перевертнівъ.

ЗАЯВЛЕННЄ.

Отримавши зъ кількохъ сторoнъ, відъ однопшленниківъ нашихъ, донесення, що противники наші розсївають о нашій „Правді“ погані поголоски й клевети, и завозвані по тому поводу заявити, на чімъ „Правда“ стоїть, — заявляємо отже для відомості всіхъ: що ми — основателі „Правди“ — хочъ и цураємось, якъ завсігди цурались, московського „Слова“, а проте таки не маємо й зъ „Руссю“ нічого спільнєго, не стоїмо ані зъ нею, ані зъ її основателями, ані тежъ зъ кимъ-небудь постороннімъ въ ніякихъ стосункахъ; що, якъ основали ми „Правду“ власними єдино своїми силами, такъ и держимо її тільки тими-жъ силами й помочтю шановнихъ пренумерантівъ; що на „Правду“ ніхто, окрімъ насъ самихъ, ніякого впливу не має, — що наконецъ все, що дотичить видавництва „Правди“, єсть намъ явне черезъ приданий редакції, до того зъ-по-середъ насъ вибраний виділі.

Львів, 10. Червця 1867.

*Руські академики Львівські,
яко основателі „Правди“,
именемъ всіи за ними столгої
молодіжи руської.*

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. —. 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДО ЛЮБВИ.

Любво, искро непогасна,
Божа полеміне!
Щасливитьсь серце въ тобі,
А безъ тебе гине —

Измарнів, мовъ та цвітка
Въ сонці безъ водиці —
Задубів, скаменів,
Наче грудя криці.

Любво, сило ти небесна,
Диво надъ дивами!
Ти вселенну сотворила,
Въ тобі Богъ віками —

Повінчалось, мовъ до шлюбу,
У тобѣ гарди,
Ти научила
И світло годи —

Научила край любити,
Край-вітчизну рідну,
И старихъ батьківъ, та й предсю
Долю їхъ свободну.

Любво Божа! спаса-Бога
Ти на хрестъ розпяла;
Не одна такъ богатырська
Вже душа встрадала —

Устрадала люті муки
Та для тебе ради;
Горемъ, смертю заплатила
Всі твої принади.

Любво чиста и безгрішна!
Ти живи намъ душу.
Тебе ради ми потернимъ
Хочъ яку катушу....

Є. Згарський.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено зъ великоруського).

Глава VII.

Стоячи въ бабинці, сестра майора була далека думками відъ усєго, подібного тому, що діялось у неї дома. Вона й не знала о замірі дочки

явитися въ церкву, перебравшись нзъ панського въ простолюдній стрій. Вона завважала тільки, що дочка не спішиться надівати приготовлені для неї сукні й все перевертає въ своїхъ стрічкахъ и різнихъ дрібчакхъ, та не звертала на се особливої уваги. Церковъ уже наповнилась народомъ, але Служба ще не зачиналась, нікого зъ висшого стану ще не було, бо-то виспий ставъ звичайно приїзжавъ після зачаття Служби, я чимъ були висші належачі до него особи, тимъ пізнійше являлись вони на прилюдне богослуження, — зовсімъ такъ, якъ и на другі прилюдні зібрання, зъ тою, врешті, різницею, що, спізнившись тудъ надто, не іхали вже таки зовсімъ, зъ ушановання для господаря й єго гостей, а сюди не церемонились явитися навіть и „на розбіръ шапожъ“, якъ говорить ся по селахъ. Се певне нікого не обходило-бъ въ парафіяльній церкві сусідніхъ зъ Майорівщиною хуторівъ, коли-бъ священникъ навіть и для двохъ або трєхъ парафіянъ, зібравшихся во имя голови церкви, зачинавъ урочисту відправу. А то вінъ дожидавъ на Службу такъ званихъ нимъ „шановнійшихъ“ парафіянъ, которі поки-що кінчили у себе дома вигадливу туалету або ранне сніданне. Церковъ повна була легкого говору, змішаного зъ шепотомъ молитовъ. Все се відъ часу до часу переривалось звіснимъ відкашлюваннемъ церковної служби й голосними, однословними званнями священника, посередъ тихої єго молитви въ олтарі. Старі жінки въ білихъ наміткахъ, стоячи більшою частю въ тимъ бабинці, де на стіні вималєване величезне пєкло, одні горячо молились, якъ и сестра майора, другі по-тихоньку шушукали міжъ собою о земськихъ ділахъ своїхъ и подавали одна одній різні уваги надъ парафіянами. Загальний тонъ сєго півговора пригадує шумъ осіннього листя на деревахъ и шелестъ їхъ підъ ногами.

Нагло наступила тишина й зневолила майорову сестру відвести очи відъ образівъ, до которихъ вона зверталась такъ, мовъ би се були живі истоти, висші людської немочі. Въ церкві міжъ

народомъ блиснуло щось ясно - дугове. Ввійшла якась дівчина въ цвітахъ и стрічкахъ, перевисшачючи багато жінокъ головою. Кожда виділа її тільки тогді, коли вона вже проходила мимо, и ніхто не заглянувъ їй въ лице, встидливо наклонене до землі, „якъ повна квітка“ — сказали-бъ по-своєму наші женщины. Майорова сестра увиділа її тільки зъ-заду, и щось уколело її въ серце. Другі жінки зъ подивомъ переглядувались міжъ собою, и се зробило хвилеву тишину въ їхъ помішанімъ шепоті. Але потімъ заговорили всі голоснійшъ звичайного, и жучанне їхъ було — говоріть похвалъ и здивовання. Коли-бъ мимо нихъ прошуміла яка-небудь пані въ шовковій сукні на дванадцятку спідниць, вони-бъ обмежились кількома увагами, якъ приміромъ: „Отто, якъ рознапірилась!“ або „наче копиця проїхала!“ — и потімъ занялись би впять молитвою за спасенне своїхъ смиреннихъ душъ. Але дівчина въ простолюднімъ строю, піднесенімъ до невиданої въ нїмъ давно вже роскоші, зробила на хуторське зібранне бабусь и молодниць те-саме враженне, що й на сирітку Мар'янку. „Господи!“ чути було зъ усіхъ сторони; „чия-жъ се така краля?“ А другі говорили: „Се-жъ наче сонце изійшло!... Да чи бачила ти? самі шовки, самі шовки!... А висока да рівненька, якъ тополя!... Глянь, на всю церкву сияє! А краса-жъ, Мати Божа, яка краса!“ и тому подібне.

Майорова сестра стояла мовъ въ огні: вона пізнала свою Парасю по одному встидливому нахиленню голови, по одній ході, по одному боковому очерку її щоки, не говорячи вже о строяхъ, більше або менше їй знакомихъ. Але вона не хотіла вірити, щоби се була дійстне її Парася, тимъ більше, що зъ нею нема майора, не пропускавшого ні одной Служби. Не хотіла вірити, а то таки виділа ясно, що се вона! Въ той-самъ часъ її лякала мисль: чи не заслабъ братъ? Але-жъ, въ такімъ випадку, якъ могла лишити ёго самого Парася? Слідомъ за тимъ прийшло їй въ голову: чи не зъобидивсь вінъ дивацтвомъ небоги? Та впять вона була въ непевності: якъ би могла Парася зайти такъ далеко въ непошанованню для ёго чувствъ? Бідна жінка теряла голову й тільки въ половину чула жучанне похвалъ, которими сусідки обсипали появившуся красавицю.

Тимчасомъ Парася, помолвившись по-середь церкви, тихою ступою підійшла до північнихъ*) дверей олтаря и, приложившись до образу, дожидала, ажъ священникъ її постереже. Вручивши ёму на поминанне о часточці, вона ще помолилась

*) По восточному обряду церквъ обернена олтаремъ на всхідъ.

и повернулась до народу, щоби вернутись на своє містце. Всі очі устромились на неї, и кождому хотілось глянути їй въ лице. Въ сю хвилию сонце виступило зъ-за хмари й ударило на-вскісь, освічаючи легкі струї кадильного диму й вразъ зъ ними увінчану цвітами голову Парасі. Повна свої моливної мислі о дядьку, вона не нахляла більше лица й мила въ сияючихъ проміняхъ по-середь тиняма, неначе яке неземне видінне, неначе уособлена молитва, підносячися, яко кадило, передь Богомъ. Нічого-то й говорити, що така поява не могла не зробити враження на сільске товариство, та якъ товариство виразило свої чувства, того не знати, бо міра терпливості священника перебралась, и вінъ, видячи, що висший станъ въ сей день не має волі явитися въ церкві, виголосивъ урочисто: „Благословенно царство...“ Сі слова захватили й піднесли въ-гору всі душі; кожде віруюче серце заспівало вразъ зъ дяками — зъ глибини знанихъ одному Богу чувствъ, кождий взивавъ о собі въ загальнімъ потоку мольби, и вже не дивились парафіяне на дивну красу земську, явившуся передь ними въ випадковімъ сияннію, мовъ видиме припінненне о невидимій красі небесній. Тільки діти, не надзирані старшими, обернулись до Парасі, мовъ соняшники до сонця, и не зводили зъ неї очей черезъ цілу Службу. Тільки хуторські дівчата, находячи догодну хвилеву, оглядали захваченими й жадними поглядами кожду найменшу часть її строю. Тільки чорновусі парубки, вертаючись відъ високихъ свічниківъ, до которихъ приліпляли свої копійкові свічки, и въ ході все хрестячись, поглядали зъ-підъ руки на диво зъ усіхъ дивъ, які ні являються на світі грішнимъ очамъ мужчини.

Поважні козаки, стоявші поблише олтаря й крилоса, вслухувались въ кожде слово священника й слідили за кождимъ вигибомъ голоса співаківъ, которі заступали штуку богобоязливою ревністю й въ увесь голосъ виводили нечувані въ ученій музиці ноти; а жінки їхъ, стоячи въ бабинці, не дуже журились, коли до нихъ долітали не всі слова набоженства, за плачемъ принесенихъ до церкви дітей, за кашлемъ старихъ бабусь и тихимъ гукомъ поклонівъ (въ которихъ одзначались особливо хлопчики, въ великихъ батьковихъ чоботахъ, и дівчатка въ довгихъ материнськихъ корсеткахъ): за нихъ одвічають передь Богомъ, якъ и передь громадою, батьки семействъ, которі въ своїхъ премудрихъ головахъ мають знанне всього, що ні робиться на світі, и въ потрібнімъ випадку знають, що сказати й якъ поступити по Божому й людському закону.

Такимъ способомъ все йшло дуже хорошо. Ніхто зъ можнихъ мира сёго не прихавъ на Службу.

Пані зъ широчезними суньями не закривали парубкамъ и дівчатамъ, станувши передъ ними и зъ правого и зъ лівого боку церкви, царські врата, котрими видко було, якъ священникъ, въ освіченихъ сонцемъ облакахъ тмиміа, підносивъ до неба руки, згідно зъ співомъ дяківъ и власними въ півголоса говореними молитвами. Пани, зъ нахмуреними бровами, не позирали на парафіянъ тимъ поглядомъ, який пастухи й такъ звані згінцики кидають на ярмарокъ. Томкі, гибкі мовъ прутякъ паничі, покручючи вусини й переступаючи зъ одної худенької, обтягнутої ніжки на другу, не обертались назадъ и не примушали сільськихъ красавиць спускати очі. И було въ церкві якомсь надзвичайно хорошо й урочисто въ сю неділю.

По другій стороні крилоса станувъ собі якийсь новий співакъ, владаючий хорошимъ баритономъ, и, поспівуючи за простою манірою дяка, двоохъ ёго школярівъ и одного дорослого козака въ синімъ дідівськимъ жупані, виручавъ їхъ въ труднихъ містцяхъ и потягавъ за собою. Всі козаки завважали, що „хтось добре допомагає дякамъ,“ и ті зъ нихъ, у кого шия була подовша, не мали собі за хріхъ кинути цікавий поглядъ черезъ крилосъ; але високий, плечистий козакъ-дилетантъ, въ дідівськимъ синімъ жупані, цілкомъ заступавъ співака, звернувшого на себе загальну увагу, и по-часті заберавъ ёго славу, владаючи тежъ хорошимъ, хочъ невиробленимъ баритономъ. Ажъ коли прийшовъ часъ читати середъ церави апостольску науку, сільска публика вдовольнила свою цікавість, и не мало була здивована, коли, замість двічі помянутого висше козака, вийшовъ, зъ апостолемъ въ рукахъ, ніякий Сагайдачний, которого Иволгинъ називавъ гордіємъ и философомъ, и котрий бувъ знаний козакамъ, яко добрий паничъ, не цураючийся „добрихъ людей,“ се-бъ-то їхъ простолюднеі братні.

Въ первий отсе разъ ище одвідавъ вінъ їхъ церковь, бо ёго хуторъ належавъ не до сеі парафні, и рекомендувавъ себе товариству зъ найлучшої сторони. Вінъ бувъ одягнений мішкватю, але чисто й навіть дуже елегантно; тільки-жъ ніхто въ ёго строю не бачивъ штучного покрою й шиття, а по сірій барві широкого пальто и всёго ёго убрання козаки судили, що паничъ Сагайдачний не вдається въ „тую дурницю, щобъ поцяцьковатись, наче яка казюка*.“ При всімъ тимъ високий стройний зростъ, здоровий цвітъ лица, чорне кучеряве волоссе, чорні вуси й брови позискали ёму въ їхъ загальнімъ говорі имя „молодца на диво.“ Не мало, врешті, підносила ёго въ суді хуторської публики

й тая околнчність, що вінъ служивъ въ Петербурзі и, якъ се було всімъ звісно, вийшовъ въ одставку зъ майорськимъ чиномъ, тимъ більше, що сей чинъ лучився въ німъ зъ багатствомъ. Въ истоті вінъ бувъ малоземельний поміщикъ, але, по преданню, рідъ ёго владавъ зъ віка въ вікъ якимсь превеликимъ скарбомъ, закопанимъ середъ стітлиці и заклятимъ въ той спосібъ, що бувъ доступний тільки для старшого въ роді. Покійна мати Сагайдачного, будучи достатнію вдовою въ звичайнімъ значенню, славилась у козаківъ, на підставі поголоски о скарбі, страшною багачкою й ствердила справедливость сёго мніния тимъ, що въ голодний рікъ видала великі, въ очахъ сусідъ, суми на закупъ хліба для роздавання голоднимъ. Слова: „тяжко грошовита пані,“ котрими козаки означували въ своїхъ бесідахъ, старушку, заступились теперъ словами: „тяжко грошовитий паничъ,“ коли заговорили вони о її насліднику. И сей-то наслідникъ, набувшій уже славу знакомитюсть въ цілій околиці різними своїми відзнаками, показався, въ додатокъ, дивнимъ співакомъ и вийшовъ на середину церкви читати апостола, чого не робивъ ні одинъ панъ и на що не находилось притомності духа ні у одного козака, окрімъ того голосного носителя синёго дідівського жупана. Нічого й говорити, що въ церкві запанувало мертве мовчанне, которе зменшило-бъ смілость и не у козака, відважившогося передъ усімъ народомъ піднести голосъ вразъ зъ апостоломъ, по-середъ церкви. Але Сагайдачний, видко, бувъ навиклий до такого читання й зовсімъ зъ споковмъ, побожнимъ и урочистимъ голосомъ, прочитавъ: „Кая польза, братія моя, аще вѣру глаголетъ кто имѣти, дѣлъ же не имать? еда можетъ вѣра спасти его? Аще же братъ или сестра наги будутъ и лишени будутъ дневныхъ пици, речеть же имъ кто отъ васъ: идите съ миромъ, грѣйтеся и насыщайтесь. не дасть же имъ требованія тѣлеснаго, кая польза? Такожде и вѣра, аще дѣлъ не имать, мертва естъ о себѣ“ — и проч. Зъ любовстю слухали козаки ёго звінлий голосъ и, вразъ зъ дяками, кожда душа заспівала, по скінченню читання, „аллилуя!“

Парася була дуже вдовоана, що въ церкві не було свідківъ її переминення, що привикан бачити її объ руку зъ майоромъ, а теперъ обкидали-бъ своїми насмішливими поглядами ще більшъ, ніжъ прежнімъ часомъ, коли майоръ, за помочтю спроваженої швачки, поставивъ її „на благородну ногу.“ По скінченню Служби, вона весело розкланялась зъ своїми хуторськими ровесницями и, взявши підъ руку матір, поспішила сісти зъ нею въ бричку.

*) Казюка — велика комаха.

Коли коні увезли їх зъ товпи захваченого й дивуючогося народа, мати обспала її питаннями й укорами.

На запитання вона одвічала чистосердно, що опечалила дядька, которий почувъ себе відъ того недужнимъ и тимъ-самимъ приневоливъ її поіхати молитись за него; а укори заглушила поцілунками й якимись півпризнаннями, которі мати не сміла розуміти въ простімъ змислі: такъ багато въ нихъ було неможливого, и не сміла випитувати її подробище, боячись зробити убиваючі для себе відкриття. Вона, сердечно люблена сестра майора, все-таки чула себе вдовою й страхалась взглядомъ незвичайної будучності, відкрившоіся передъ її дочкою. А діло було, скілько вона второпала, въ тимъ, що, въ часъ вечірніхъ виходівъ дочки за ворота, зъ нею познакомився Сагайдачний, являвшійся въ дівоцький кругъ въ простолюдній одежі. Знакомство се дійшло до посліднього виявлення ёго замірівъ, которі були такъ чесні, що хочъ би у якого-небудь козацького парубка, а въ которі проте таки не рішилась вірити недовірчыва для всёго панського стара козачка. Але Парася на-певне казала, що, по уговору зъ нею, вінъ сёгодня-таки зъ церкви заіде въ Майорівщину, щоби познакомитись зъ її дядькомъ. Все се разомъ такъ було несподіване й дивне, що бідна жінка була сама не своя; а тутъ ще, на лихо, у неї сёгодня не вдалися коржики до чаю, и ся дрібниця въ її заклопотанихъ господарських думбахъ заняла містце за-рівно зъ важнішими обавами взглядомъ дочки.

Парася журилась тільки однимъ: що дядько, за-для слабості, може не прийняти її коханого, и вона позбавлена буде приємності видіти ёго при деннєму світлі, чого їй досі не доводилось, тимъ що въ церкві, коли вінъ вийшовъ читати апостола, вона не сміла поглянути на него: їй здавалось, що за її поглядами слідять всі парафіяне. А то слідити за нею могли тільки її ровесниці, которі такъ були їй прихильні, що піднеслись для неї навіть надъ женською натурою й не розголосили досі о її стрічахъ зъ Сагайдачнимъ при місяцевімъ світлі й въ таємничімъ півсмерку при блищанню звїздъ. Якъ би то ні було, а Сагайдачний явиться слідомъ за ними въ Майорівщину. Оглянувшись назадъ, Парася виділа навіть въ-далі ёго коні, зъ укїсною хмарою збитого ними пороху. Вінъ зістававъ за їхъ найтичанкою зъ-нарошна, щоби дати їмъ часъ увідомити на-передъ майора о ёго одвідинахъ.

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФІЛОСОФІЯ

списана по народніхъ пословицямъ и приповідкамъ
Богенівмъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Чоловіка, що не має ні розуму, ні науки, дурнимъ називаємо. Якъ дурний чоловікъ, то дурний уже зъ-роду: „якъ нема розуму одъ роду, то не буде и до гробу;“ „хто дурнемъ уродився, тому дурнемъ и вмерти.“ Хочъ де подій чоловіка дурного, не вдівшъ нічого зъ него, бо „дурний и въ Києві не купить розуму.“ Пусте силованне навчити дурного розуму, бо „скорішъ дурень одурить розумного, якъ розумний дурня на розумъ наведе.“ Уже по самому виду пізнати можна дурня: „дурний зъ-верху.“ И зъ чола, и зъ лица, и зъ очей, и зъ всіхъ движківъ тіла видко дурного. „Дурний — якъ сосновий пень, якъ довбня.“ Иноді ажъ чудно, така дурна подоба на чоловіці: „удіпивъ Богъ душу, якъ у пня.“ Уже по самій голові пізнати дурного, бо „дурна голова не полисіє.“

Дурний изъ виду, дурний и зъ бесіди: „дурний дурне й торочить;“ „дурному дурне въ голові.“ Такъ, заговорить хто, знаємо, зъ нимъ бесіда, бо „пізнати зъ мови, якої хто голови.“ Ніщо звіритися зъ якою-небудь тайною дурному чоловікові: „дурний носить серце на язичі, а мудрий язикъ у серці.“ Дурному въ ніяку не втикатися розмову: „дурний коли мовчить, то за мудрого уходить.“ Тільки тимъ діломъ признають люде, що розумний, „якъ Соломонівъ патинюкъ.“

Дурний заявляється и въ дурнихъ ділахъ. Не розважить ніколи ні причини, ні skutку, да робить на-сліпо. Яка-така придибашка або захотінка, дурному радість. Ніяка перепона, ніяка погибель не здержить дурного відъ дурнихъ сподвигівъ: „дурному гори немає;“ „дурному море по коліна.“ Ніщо дурному надъ чимъ-небудь розгадувати, коли „дурню розумъ не заважить.“

Не відъ розумнихъ, а відъ людей дурнихъ и-мається все прилюдне, громадське лихо. „Одинъ дурень закине въ воду сокиру, а десять розумнихъ не витягнуть.“ Подай яку-таку власть дурному, и себе и другихъ обезвчить. Тому-то й „лучший мудрий, хочъ лихий, якъ добрий, а дурний.“ Хто-небудь пічне що зъ чоловікомъ дурнимъ, лиха набавиться. „Послухай дурня, то й самъ будешъ дурень;“ „зъ дурнемъ зчепитись, дурнемъ зробитись.“ Думає хто зъ дурнемъ дійти до чого, гирько пожалує: „зъ дурнемъ ні найти, ні поділити;“ „зъ дурнемъ и въ ступі не справишся.“

Не поможе дурневі хочъ би яка наука, бо „дурний и въ Києві не купить розуму.“ Дурний дурнимъ изъ-роду: „дурнівъ не сіють, не орють, а самі родяться.“ Годі нарозумити дурного: „дурня на голову тручай, а вінъ на ноги паде.“ Дурень не понижає ні ладу, ні складу, ні повинності, ні обов'язківъ: „дурнямъ законъ не писанъ.“ На дурного чоловіка не сердитись, а миловатися; погрішивъ, не диво: „дурневі й Богъ не противиться;“ „дурному й Богъ простить.“ Мудрий чоловікъ тогді, якъ изъ дурнемъ не перечиться: „дурному зъ кроку ступити, сто днівъ одпусту доступити.“

Хочъ би якъ хто дурня обсипавъ статками, не схиснує: „дурному дасть Богъ щастя, та не дасть розуму.“ Ніяка біда не просвітить дурного; одно лихо зъ карку, а вінъ підъ друге нагинається. „Нема въ дурня товку и за курку.“ Такъ дурневі „хочъ саго въ голову клади.“

Дурний чоловікъ не числить ні роки, ні місяці, ні тижні, ні дні, а живе, отъ наче яка худобина, втішний, що не хибить изъ миски до рота: „дурень нічимъ не журиться, горілку п'є й люльку курить.“ Тому-то чимъ дурнійші люде, тимъ у нихъ промислу менше. Дурний тогді направлявъ би хату, якъ вона уже завалилася; кається, що не оплівъ огорода плотомъ, якъ ніщо збирати. Дурний не дбає ні про себе, ні про світъ, ні про люде: „дурного й въ церкві б'ють.“

Дурний хто, тожъ дуреня світяться зъ него: „познаєшъ Познанського? Взвичаєне око спізнає легко, зъ кимъ діло: „глянь на віль, та й скажи, що Свиридъ.“ Єсть однакожъ чоловікъ иноді по виду оказний, а въ собі дурень: „ростомъ зъ-Ивана, а розумомъ зъ-болвана.“ Не кождий, що великий зростомъ да собою оказалий, єсть мудрий: „хочъ дурний, та високий.“ Дурний буває, хочъ изъ високого роду: „дурний Иванъ, дурний и панъ.“ Дурне иноді и въ панськихъ пеленкахъ сповивають. Дурні люде самі себе величають. Голосна бочка, хочъ порожна. „Голосний якъ звіль, а хочъ довбнею вби.“ Яка така Фрашка принадить чоловіка дурного: „цікавий, а дурний.“

Немає самихъ людей розумнихъ на світі, а єсть много й дурнихъ. Причина тому сама недотечена природа. У внутрю матері своїй твориться чоловікъ, неначе яке ростинне; на єго розвій впливають всі сили животні. Що земля для всякої росли, то мати для дитини. „Пуста земля, пусті плодъ, добра земля, добре родить;“ „не далеко яблуко покотиться відъ дерева;“ „родомъ всі кури чубаті.“ Уже по лиці спізнати, хто кому братъ, якого хто роду. Бувають иноді такі подібні, що розпізнати годі, а трапляється — такъ братъ братові, сестра сестрі въ нічому не подібні. Якъ люде по-міжъ собою, такъ

цілі народи різняться своєю природою. Що Русинъ, то не Жидъ, не Німець, не Татаринъ, не Італієць. Безконечна творча сила въ природі — невяна чоловікові по-тому, що самъ єсть плодомъ її, дивиться не Божими, а своїми прирощеними очима, не Божимъ, а своїмъ прирощенимъ розумомъ міркує. Тожъ и не диво, що „природу тяжко одмінити;“ „який вродився, такий и вдався;“ „яке въ колицку, таке въ могилку.“ Дарма силуються деякі люде бути великими: „сова хочъ би літала по-підъ небеса, то соколомъ ніколи не буде.“ Бувають деякі уже лихі зъ-роду: „хто родився вовкомъ, тому лисичею не бути.“ Родові пороки годі зовсімъ затерти: „криве дерево не дуже випрямиться.“ За-для того ціла подоба на чоловіці зовється вродою. Суть уродливі, суть и бридкі; та вже-жъ изъ бридкого не зробить ніхто красне, бо „крукові й мило не поможе,“ а „горбатого виправить могила.“

(Дальше буде).

РАХМАНСЬКИЙ-ВЕЛИКДЕНЬ.

Написавъ *О. Паршицький.*

Народъ руський, коли потрунуть о него учені, стається завжди предметомъ подиву й вислідования. Славянські и неславянські язикослови, розірівшись въ бесідахъ славянськихъ, дивовались неравъ, якъ мігъ язикъ нашъ, посідаючий тільки багатства язикового, тільки краси, милозвучности й ладу, тільки правильности й первобитности въ своїхъ формахъ, — якъ мігъ язикъ той бути такъ мало управленимъ и відъ самнихъ Русинівъ запізнанимъ. Інші, збирателі пісень народнихъ, найбільше и найкраснійші пісні подибували не надъ Вислою або Невою, а надъ Дніпромъ и надъ Дністромъ. Всюди а всюди въ Славянщині славиться Мала-Русь на першому місци: вона доховує у себе давні старосвітські обряди, звичаї и перекази; вона въ народнихъ пословицяхъ и приповісткахъ розвинула глибоку неспорівнану науку; вона въ казкахъ та старихъ байкахъ доховує оповісти зъ давної поганської митології; вона въ своїхъ пісняхъ и думахъ доховує давню исторію и свою гарну бувальщину.

Будемо-жъ слідити за сямъ духовнимъ життямъ нашого народа, за єго піснями й думами, за єго казками та байками, за єго приповістками й пословицями, за єго обрядами й повірками, за єго життямъ и исторією. Велика-то й незавидна праця, но за спільною роботою чей доберемся до загаданой ціли... Поговоримо теперъ о Рахманськїмъ-Великодні.

Рахманський-Великдень обходять на цілій Русі на саме Переполовлення Празника, въ Середу, 25-го дня по Великоднихъ-Святахъ. У

иншихъ Славянъ, якъ у Поляківъ и Москалівъ, за Рахманський-Великдень жадної звістки не мають, чисть.

Гуцули и Буковинці на Рахманський-Великдень постять відъ рана до вечора на те, щобъ Господь берігъ товаръ відъ покушення гадинъ або відъ иншої лихої пригоди. При заході сонця, коли на небі звізда вечірна появиться, тоді посходиться вся семья Гуцула до хати, де газдиня подає господареви одно зварене яйце й кладе на стілє малу паску, приховану для тої ціли ще зъ Великоднихъ-Святъ. Господарь, станувши по середині хати, повідає до дітей: „Ходіть, діти, будемо симъ яйцемъ нині всі одбілюватись.“ На се відповідає одинъ зъ притомнихъ: „Таянъ-же ми всі тутки однимъ яйцемъ зможемо одбілитись?!“ На се зновъ господарь говорить: „Ой коли могли въ сей Великдень дванадцять Рахманівъ однимъ яйцемъ поділитись, то бизівно“) и для насъ одного стане...“ По сихъ обрядовихъ церемонияхъ оббирає господарь поважно шкаралуцу зъ яйця, кладе її на столі и ділять яйце на тілько частей, кілько є душъ въ хаті. Потімъ, забравши шкаралуцу зъ яйця, иде вразъ зъ своїми дітьми надъ берегъ ріки й кидає въ воду, приговорюючи слова: „Яйце не зайде до Рахманина, але шкаралуца зайде, та й зайде бизівно...“ (Witwicki — „Rys historyczny o Huculach,“ ст. 104, 105, 106.)

Въ иншихъ сторонахъ Малої-Руси кидають шкаралуцу зъ яйця въ воду не на самъ Рахманський-Великдень, але въ Великодну або Білу-Суботу (въ Великімъ-Тижни), коли жінки печуть паску. Шкаралуца тота, якъ перепливе до краю далекихъ „Рахманівъ на восході сонця,“ тоді дає їмъ знати, щобъ обходили день Великодний. (Петрушевичъ — „Нар. Дневникъ,“ 22-го Апрѣля). Звичайно але кидають шкаралуцу зъ яйця въ воду не передъ Великодними-Святами, але въ саме свято по освяченню яецъ. (Илькевичъ — „Галицькі приповідки,“ стор. 78.) На Україні, кромі шкаралуци зъ свяченого яйця, метають у воду такожъ кости й огризки зъ миснихъ стравъ Великоднихъ, щобъ вони, попливши до далекого міста Рахмана, заповіли тамъ наставший Великдень (Rulikowski — „Opisanie pow. Wasilkowskiego“, стор. 159.) — На самъ Рахманський-Великдень або въ такъ звану Білу-Середу ломлять и ріжуть на Україні передъ восходомъ сонця березові галузки, яко цілюще средство відъ всякої ушкоди и відъ болістей въ костяхъ, мовлячи, що береза на Праву-Середу въ повній своїй силі и уадоровлює кости (Петрушевичъ — „Нар. Дневникъ,“ підъ днемъ 15-го Мая).

И хто-жъ то були сесі Рахмане?

Григорій Илькевичъ пише въ своїхъ „Приповідкахъ“, ст. 78: „Розскажуть, що є люде далеко десь на східъ сонця за чорними морями, котрі зовуться Рахмане. Вони суть у Бога щасливі — дуже твердо постять, лише разъ въ рікъ на Великдень мясо їдять. А Великдень-Рахманський (тажуть) припадає на Переполовлення, коли шкаралуца свяченого яйця відъ насъ ажъ до нихъ черезъ моря запливе.“ Илькевичъ догадується, що въ тімъ вірованню криється якась темна повість о Браманяхъ въ Индіі.

Витвицький въ своїхъ „Hucul-ach“, ст. 92, повідає: *Rachmanyn to jest idea wspaniałomyślności i życia zgodliwego, bowiem jeśli kto, na swej sławie lub mieniu od kogo skrzywdzony, przebacza obrazę lub szkodę, zupełnie nie żądając zadośćuczynienia, mówią o takim Huculi.* „Сесе же чоловікъ, але якийсь Рахманинъ.“

Сильвестръ Гроза (Athenaeum, p. 1844, т. III, ст. 128) повідає, що простий людь на Україні вірить, яко-би були такъ далекі народи християнські, що не знають, въ який часъ випадає Великдень, и ажъ тоді єго признають, коли шкаралуци зъ писанокъ и крашанокъ до нихъ водою допливуть; за-для тої причини люде шкаралуци кидають на воду річну.

Изъ всього видимо, що Рахмане — по вірованню народа — суть-тѣ люде у Бога святі, мешкають „на східъ сонця за чорними морями,“ постять черезъ цілий рікъ ажъ до Великодня й зберігають товаръ відъ покушення гадинъ и відъ иншої лихої пригоди. Шкаралуцою зъ свяченого яйця Великодного засилає нашъ людь симъ Рахманамъ радісну вістку о Воскресенню Христовімъ*).

Що преданє тєє народне, повсюди доховане, не єсть злучине, вчора-нині повстале, а забитоцьк давної минушости, річь очевисна. Ми за проводомъ Илькевича будемо глядіти за сими Рахманами въ краяхъ „на східъ сонця, за чорними морями“ — въ Азії. На щастє история о тавихъ Рахманахъ, якъ їхъ собі нашъ народъ виставляє, въ Азії згадує.

1) Літописецъ грецький Кедренъ пише въ своїй літописи: *Apud Bactrianos seu Brachmanas lex est, institutio et pietas a majoribus accepta, quod neque carnem edunt, neque vinum bibunt, et quod ob fidem et metum Dei constantem omnem lasciviam atque flagitium vitant* (Schlözer — „Nestor“, II. ч., стр. 133, 134). Майже дословно виписує и Несторъ сі слова зъ Кедрена: „Законъ же Вактриниъ, глаголемыхъ Врах-

*) За Рахманівъ лишилася въ устахъ народа ще деякі стародавні приповідки: 1) *постимо, якъ Рахмане* (Номись, стр. 3.); 2) *сесе не головікъ, але якийсь Рахманинъ* (Witwicki, ст. 92); 3) *на Юра-Ивана, на Рахманський-Великдень* (Илькевичъ, стр. 59). — Зверхъ того уживається на Малій-Руси слово рахманний въ значенню лагідний, смирний, добрий.

*) Бизівно — безъ сумніву, на-певне. — Ред.

мань, и оу Островникъ, вже отъ прадѣдъ, наказаніе и благочестіе, мясь не ядуще ни вина пиюще, ни блуда творяще, никакояже злобы творяще, страха ради многа божія“ (Миклосичъ — „Несторъ,“ ст. 7).

Видимо зъ того, що Бактрия не звалася такожъ Врахманами, що вони, мешкаючи на східъ сонця въ Азії, за чорними морями (с. в. за Моремъ-Чорнимъ и Каспійськимъ) вели дуже богомольне и святе життє и постили твердо, „мясь не ядуще, ни вина пиюще.“

(Дальше буде.)

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денисъ зб-надъ Серешу.*

Сказавъ Лессингъ передъ стома літами: „Німці хотять мати свій народній театр;... дарма! коли ще не мають свої народності!“ А дальше каже: „Не думаю я тутъ про политично-державній устрій (що ёго Німці въ єдинстві не мають), але про моральний характеръ (розуміється — народу)...“ Щось подібного й о насъ Русинахъ нині сказати-бъ можна. Якъ передъ стома роками Німці, т. є. верстви просвічені, не мали, ведля слівъ Лессинга, свого питомого естетичного почуття й смаку, але, пересякнувши смакомъ французськимъ, не знали нічого ліпшого надъ французське, — такъ и ми ще не маємо свого виробленого народнёго морального характеру, за-для того не маємо свого народнёго естетичного смаку; тому й про театръ народній, въ правдивімъ ёго змислі, намъ би ще довго побиватись.

Далось би объ сімъ багато поговорити, та воно насъ далеко відвело-бъ відъ витиченої задачі; я лишъ замічу: дай Боже, щобъ ми такожъ, якъ тоті Німці за Лессинга, такъ скоро й красно розвинули свою питому народність, естетичний смакъ та й золото-цвітню словесність!... А теперъ приступімъ до задачі.

Читали ми неразъ по нашихъ галицько-руськихъ письмахъ про драматургічні речі, та дочиталися ми, що авторамъ сихъ речей неразъ хило на яснімъ поняттю слова: драматургія... Драматургія обіймає штуку писання драматичнихъ сочиненій — авторство, и такожъ штуку сценичного представлення — акторство. Тожъ драматургія сама не єсть ані авторствомъ, ані акторствомъ вона єсть рефлексією надъ ними обома, єсть мовъ би збірникомъ спостереженій на тїмъ полі схопленихъ, такожъ и правилъ впливаючихъ зъ тихъ спостереженій и зъ натури річи, т. є. зъ натурн истоти драмату и ёго представлення.

Поминувши першу половину объёму драматургій, обертаюся до другої, т. є. хочу въ коротенькихъ люзьнихъ заміткахъ, не повязанихъ зъ собою системамъ, дещо про акторство поговорити.

І.

Авторство й акторство, драматъ й ёго сценичне представлення — суть дві сторони одного естества: драматъ єсть невидимою душею, а представлення єсть видимимъ тіломъ; природно получені, становлять оба сі елементи одинъ животній организмъ. Зъ сеї головної засади всі инші природно впливають. Акторъ, т. є. той, що має представляти драматъ на сцені, повиненъ ёго такъ представити, щоби бувъ видимимъ объявомъ невидимої душі. До того-жъ повиненъ акторъ мати всі потребні свойства внїшні або тілесні и внутрінні або душевні.

1) Свойства тілесні актора. — Акторъ повиненъ мати здорове, чисте тіло — не прищате, не горбате; акторомъ не може бути кулявий, сліпий, зизокий; составъ має бути гладкий, добре виточений, лице регулярне, хідъ природній, легвий, — не медвежий, не хитаючийся або волікучий ноги за собою; голосъ чистий, звінкий — не хрпавий, елястичний — не твердий, до всякихъ модуляцій здібний, объёму широкого; ціле тіло має бути елястичне, до всякихъ нагинаній и порушеній легке й здібне; успособленне лица й ёго частей: шкіри, очей, губи, зубівъ, мушкулъ, а также й самого волосся — має бути рухлєве, такъ, щобъ акторъ бувъ въ силі надати чертамъ лица таку физиономію, яку схоче; виговоръ актора повиненъ бути чистий, легкий, добре акцентований. Се суть конечні свойства внїшні, безъ котрихъ ніхто акторомъ бути не може. Сі свойства, коли їхъ котрий акторъ природно має, повиненъ вінъ штукою вироблювати й досконалити: елястичность тіла повиненъ вінъ вироблювати гимнастикомъ й танцемъ; рухливость лица вправлюваннемъ передъ зеркаломъ въ надаванню своєму лицу типу физиономі, ведля характеристичнихъ образівъ; виговоръ вправлюваннемъ въ деклямаці; гладкость и округлость ручнихъ порушеній повиненъ набувати такожъ черезъ вправлюванне передъ зеркаломъ; добрий танцамастеръ дасть ёму першу вправу въ гладшихъ порушенняхъ рукъ, нігъ и цілого составу; голосъ повиненъ акторъ вироблювати наукою співу. Отже дальший розвій внїшніхъ свойствъ веде за собою потребу, щоби акторъ гимнастикувавъ, танцювавъ, гестикюлювавъ, деклямувавъ и співавъ добре... Хто сєго не вмів, не може статись артистомъ драматичнимъ, инколи й мимо природніхъ духовнихъ здібностей. За-для того, коли у насъ буде школа драматична, то вона повинна розкладатись на тї дві часті: а) на успособлюванне до акторства що-до внїшніхъ свойствъ, б) на успособлюванне до акторства що-до внутрініхъ свойствъ актора.

(Дальше буде.)

Отвертий листъ ПАНТАЛЕЙМОНА КУЛІЩА.

Відъ довшого часу обаламучають редакціи „Слова“ и „Бояна“ нашу Галицьку публику, що славний український писатель Пантелеймонъ Кулішъ відступає відъ своєї правописи и вирікається всякої солідарности въ малорущинноу. Немало мене такі заявленія здивовали. Я стою відъ довшого часу въ кореспонденціи зъ п. Кулішемъ, а ніколи зъ дружнихъ и сердечнихъ листівъ сего великого учителя України о подібнімъ заявленню я не дізнався. Теперъ, по власній волі п. Куліша, обвіщаю для відомости Галицької Руси понизше заявлення, которе — датоване дня 13. Травня, се-бъ-то по-галицьки Червця — до мене власне иннішого дня наспіло и звернене всть противъ „Слова“ и п. Головацького. Варазомъ увідомляю, що коли п. Кулішъ уповномочить мене до объявленія иншихъ листівъ, котрі у мене підъ рукою, я на-тоді вдоволю вимові „Бояна“ и прилюдно сі листи — приватні — оголошу. На-теперъ скажу тільки кількома словами, що п. Кулішъ, яко патриотъ російський, и видачи до того у насъ рущину полонизмомъ загрожену, присвоївъ собі вправді політику російську що-до нашої Галичини, однако вирікатися малорущини и своєї правописи якъ ніколи не гадавъ, такъ и не гадає. Політика йде своїмъ ходомъ, а наука своїмъ.

Тарнопіль, 18. Червця 1867.

О. Партицький.

Високоповажний Добродію!

Не знаючи ві Львові шакої людини, щобъ нею виєвнишисъ, клопотаєсь я, кого бъ шо попрохаши, щобъ напечатали денєбудь на видноці оце мое писаннячко, ша й вгадаєть про Васъ, Добродію, яко спорудника Німецько-Руського Словника, що щиро приняєсь ва це пошрїбне діло и жадає довести єго до кінця. Прочитавши мій листъ, буде Вамъ розумно, чомъ я прошу Вашої ласки виявити правду всєму галицькому мирові.

Склалась шака причина. Мисляцівъ буде зб сімъ, показано міні листъ одного львівського и лекашеля, що ніби Ляхи вмислили свій уредківський жуванъ вкрати нашою свитшкою ша й гукаши на всю Україну козацькимъ покликомъ, що ось би шо сюди, небожяша, горнітєсь! Не Вамъ кажучи, ми поняли віри, що справді скіівсь уві Львові денничокъ український шакий, наче се ми перемістили шуди свій курїнь писарський, а въ шому денничкові, опрїчъ лядського духу, а ні шху нашого не буде. Вже насъ давно лїкано, що підкарпатня молодїжъ уповає на лядську підмогу, не маючи за шо рукъ вачепити. Появши, кажу, всєму шому віри, я шоді жъ шаки написавъ до шого лекашеля, що шреба ошерегти нероважну молодїжъ відъ омани, — нехай не пориває очи на підштуки гроші, бо, мовляєвъ, самъ изъ себе рощиме народній духъ, коли шакъ судилось, а збоку нішо єго не оживишь. Ажъ шушъ — на

шобі! чушка прийшла шака, що й правописъ у шому денничкові буде наша, не шо шо! Бачивши шакий підштувъ лядський, пославъ я до Якова Федоровича Головацького листъ, довідуючисъ, чи напечатає львівське „Слово“ мій окликъ до громади, якъ-бі приславъ я? И прописую всю причину, и завішую, що коли Ляхи печаташимушь моею правописсю на ознаку нашого рощмиру зб великою Руссю, коли наша фонетичня правописъ висшавляшимушь не яко шідмога народові до просвіши, а яко знамено нашої руської розні, шо я, писавши по своємъ, по вкраїнськи, печаташиму ешिमологичнєю старосвітською оршографією. Се бъ шо — ми собі дома живемо, розмавляємо и шісєнь свіаємо не однаково, а коли до чого дійдєшця, шо оловиниши себе нікому не попустимо. Половинала насъ лиха доля довго, и всилозувались ми до одностійности руської крївавимъ рощомъ, и вже теперъ шкода лядського вощоду насъ розлучаши!

Такий бувъ нахилъ мого листу до Пана Головацького. Я добре й не дописавъ шого листу: написавъ єго уривкомъ, якъ до прияшеля, не для печатї. Думка була шака, що якъ одповідь надїйде, що „Слово“ візьмєшця печаташи мій окликъ, шоді вже ясно й широко вишвицу всю сараву. Шчо жъ робишь Панъ Головацький? Не одписавъ проши мого листу нічого; бувши въ Варшаві, відбувъ мене, замїсть брашєрської шоради, обіцянкю, що зайде до мене, — ша мабушь не мавъ часу; бачивъ я єго шількі середъ гучної громади; коли жъ дивлюсь — мій прияшельский, невьяснений листъ, не сшшавшись у мене и не мавши права до шого, взявъ вінъ ша й напечатавъ у „Слові.“ Та ще якъ напечатавъ? Урїзавъ шмашъ зб початку, урїзавъ шмашъ зб кінця, вирвавъ дєщо зб середини, приставивъ свою чи чужу, шількі не мою прїсшавку и підписавъ мое імьї. Здивоваєсь я, вбачивши шакий обершасъ писарський. Бачъ, думая, якъ вони шамъ правди руської доходяшь! У насъ шакимъ рощомъ ніколи не ходили!... Ова ша й годі! Нічого, бачу, зб ними про шаке й рощмовляши.

Тимъ-шо мушу блазати Васъ, високоповажний мій Добродію, напечатайте сю обвісшкю, безъ помилковъ, де самі знаєте. Нехай инші не важяшця самохїтає хашні листи оглашати, ша це й шї до своєї виодоби перекручуваши.

Щирий покїрникъ Вашъ

Р. Б. 1867, травня 13.

П. Кулішъ.

Зъ Варшави.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходять щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ОСТРОЖНИКЪ.

XVIII.

Я йшовъ и духомъ не упавъ...
Я знавъ, що часъ ще не наставъ,
Коли народъ мої глаголи
До серця прийме и пійме,
Неправду панську прожене —
И стане жить у кращій долі.

Я мислявъ: зійде та зоря
Науки, велі и добра
И світомъ истини освітять
Замучений мій рідний край.
Я віривъ, що въ спасенний рай
Самъ Богъ дорогу намъ освітять —

И врозумять и просвітять,
На живнѣ, на смерть благословить,
Путемъ тернистимъ и кривавимъ
Насъ до спасення доведе:
Невинна кровъ не пропаде,
Добудемъ вольності и слави!

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава VIII.

Коли почали під'їзжати до хутора, неспокій матері й дочки взглядомъ слабості майора убільшився; але ще зъ-далеку вони побачили єго стоячого на ганку. Оставшись самъ, вінъ дуже згундився; неприємність їхъ здавалась єму надто довгою, и вінъ дожидавъ їхъ зъ нетерпливістю. Самоваръ у него кипівъ уже на балконі, которий зъ-ранку бувъ цілкомъ въ тіні; але вінъ не зачинавъ пити чаю, не люблячи змінати своїхъ привичокъ. Мати й дочка подякували Богу, що молитви їхъ вислухані. Майоръ бувъ блідший, ніжъ звичайно, и лице єго виражало укриті терпіння. Слова небоги успокоїли єго надто мало. Вони повели єго тільки до новихъ домислівъ, и спасало

єго відъ крайнєго горя одно постановленне здати нічию сцену на обсуженне сестрі. Неприємність їхъ обохъ въ такий смутний для него часъ здавалась єму вікомъ.

„Чи видала ти, хозяйєчко,“ сказавъ вінъ, „вітреннійшу дівчинку, якъ твоя люба дочка? А я, такъ и міжъ Польками не стрічавъ такихъ вітрянниць. То-то, я думаю, набралась сорому відъ народа! зъ пані сама себе здеградувала на козачку!“

Але мати й дочка, замість одповіді, сказали майору, що їхъ фірманъ увідомивъ їхъ о замірі Сагайдачного заїхати въ Майорівщину зъ церкви. Самъ вінъ довідавсь сєго відъ фірмана Сагайдачного. Такъ дійстне й було: вони не мали потреби прибігати до вигадки, щоби скрити більше важні відомості о замірахъ ожидаемого гостя.

„Я радъ зъ нимъ познакомитись,“ сказавъ майоръ. „Вінъ добрий чоловікъ. Але треба-жъ було єму вибрати такий часъ!“

Сестра не звернула уваги на послідні слова й підхопила на половині річі:

„Така була й єго мати покійниця! Ото вже й справді жила для одного добра! Въ голодний рікъ багато спасла вона людей одъ смерті. У неї, говорять, закопаний великий скарбъ, — нехай и такъ; але у насъ багато багачівъ-панівъ, а ні одинъ того не робивъ, що вона. Але, Боже мій, братіку! які у мене сєгодня коржики до чаю! Се вщучь щось недобре. Ніколи у мене не виходило ще таке печиво. Коли-бъ ви знали, якъ міні страшно сєго гостя!“

„Клопотуха ти, хозяйєчко!“ сказавъ майоръ: „ти думавшъ, вінъ такъ и насяде на твої коржики. Вінъ певне давно напився кави й чаю, та зробить намъ коротеньку столичну визиту.“

„Кави й чаю!“ підхопила сестра. „Ні, братіку, вінъ не зъ тихъ, що наїдаються до благоїсту. Я чула, що се за паничъ! Дай, Боже, такихъ побільше паничівъ на світі! Якъ вінъ читавъ сєгодня апостола середъ церкви! ну, духъ такъ и замерав! Кожде слово чути, а голосъ, такъ въ саму душу...“

та й розказати не можна! Всі здивувались, що така панська дитина та такъ гарно читав апостола, неначе нашъ покійний поповичъ-семинаристъ.“

„Такъ успокійся-жъ, хозяйєчко, взглядомъ своїхъ коржиківъ.“

„Такъ, вамъ легко се говорити, судячи по собі. Вамъ не догана ні булки, ні пиріжки, а матері, у которі дочка-відданиця...“

„Ахъ, ти пустійко!“ перервавъ її майоръ зъ вздохомъ: „ти й въ Сагайдачнімъ видишь пару Парасі!“

„А чому-жъ, братіку?“

„Якъ чому? жартівниця ти, сестро!“

„Та не вижу-жъ я, братіку, чому-бъ міні на панича Сагайдачного не дивитись, якъ и на всякого другого,“ сказала зъ ніякою досадою мати Парасі. Ще недавно їй самій ся надія здавалася неможливою; але коли її не допускавъ братъ, материнська гордостъ наразъ піднесла ціну своєї відданиці до рівні зъ найсвітлішимъ женихомъ, а світлішого надъ Сагайдачного вона й придумати не могла.

„Простаки ми зъ тобою, хозяйєчко, що й сєго не розуміємо!“ одвічавъ майоръ. „Ти, мабуть, за господарствомъ не дочула всєго, а я наслухався про него досить оповіданий.“

„Чого-жъ ви наслухались, братіку? Злого про него ніхто не скаже!“

„Та не о злімъ тутъ річъ!“

„Такъ о чімъ же?“

„А о тімъ, що Сагайдачний чоловікъ висногого полету!“

„Господи! куди-жъ се вінъ літає виснимъ полетомъ?!“

„Куди літає? не до такихъ, якъ нашъ братъ полупанокъ. Я навіть не розумію, якъ се єму прийшло до голови познакомитись зо мною. Певне, по приміру князя. Слухай, хозяйєчко, и намотай собі на вусъ. Козаки наші чули відъ такого чоловіка, що самъ служить на почті въ городі, що Сагайдачний що-тижня висилає въ столицю не одинъ, такъ два листи.“

„Господи!“ рекла впятъ сестра, „мабуть-то ми вже нічого й не чули важнішого столиці! Велике діло, що вінъ служивъ въ столиці! Інший пройшовъ увесь світъ відъ кінця до кінця й всякихъ страхівъ наглядівся: и проти гарматъ стоявъ не здрігнувшись, и въ огні горівъ, и въ крові тонувъ, — та й такихъ ми виділи й видимо!“

„Охъ ти, головочко!“ сказавъ майоръ. „Уже для тебе надъ твого постояльца й чоловіка нема на світі! Ти послухай, що говорять о нím! Посилає вінъ що-тижня листи въ столицю; се ще не штука, а штука въ тімъ, що сі листи рідко бувають надписані „єго високоблагородню,“ а все: „єго пре-

восходительству,“ „єго сиятельству.“ Теперъ міркуєшъ? Поміркую также й те, що отъ вінъ жие въ уїаді два місяці, и ні зъ кимъ не завівъ знакомства: все се для него — розумієшъ — єлопи. Хиба-що у князя отъ буде: певне, вони знакомі въ столиці.“

„Ні у кого не буває,“ сказала сестра, „а у насъ отъ и буде.“

„У насъ буде!“ повторивъ майоръ. „Дивачка ти, справді! Та чи втеропашєшь ти, якого рода чоловікъ Сагайдачний? Бачъ, вінъ зъ кождою почтою дістає газети, та ще чужестранні... Чувєшь? Почтмайстеръ и заголовка на перепасці не вміє прочитати, а Сагайдачний відъ всіхъ государствъ читав вїсті.“

„Такъ що-жъ? розумний, значить, чоловікъ!“

„То-то й єсть, що розумний!“

„Такий-то,“ прибавила сестра, „и може знати ціну моїй Парасі.“

Сі слова принудили майора гїрько всміхнутись. Вінъ поглянувъ на небогу, котора приготувляла на балконі чай, и сказавъ зъ досадою:

„Вже-жъ чи не для того вінъ її оцінить, що вона скинула панське убраннє и явилась въ церкву простою козачкою?“

Сестру дїткнула ся ввага бїльше всіхъ прежніхъ противлений. Вона забула о розказі дочки й скрикнула:

„Парасю, серденько! біжи, переодїнься!“

„Отсе-жъ!“ одвічала дочка. „Чи мало хто приїде до дядька, такъ для всякого осїбне убраннє надівати?“

Въ сю хвилию розлягся туркотъ підїзжаючого до ганку екипажа й голосне гавканнє псівъ.

Парася дуже почервонїла й ледве видїла передъ собою чайний приборъ. Їй стало встидно дядька. Але майоръ поспїшивъ стрїтити гостя на ганку. А єго сестра вийшла другими дверми приготувити закуску.

Сагайдачний приїхавъ яврою коней, въ одкритій, такъ-званій Краківській бричці. Се бувъ спадковий єго екипажъ. Старинні пани середнєї статі не знали ні каретъ, ні колясокъ и купували Краківські кріпкі брички, зовсімъ не предвидячи, що їхъ потомство кинеться на дорогі, зроблені на виставу екипажі, блискучої на поглядъ Московської роботи, и зачне їздити четвернями й шестернями.

Вмінюючись зъ гостемъ першими привитаннями, майоръ сказавъ, що вважає знакомство єго за особливу честь, и повівъ гостя за чайний столикъ, на балконъ. Сагайдачний лишивъ въ сїняхъ верхній сїрий пальто и явився въ чорнімъ сурдуті правдивимъ джентльменомъ. Майоръ не безъ примушеності рекомендувавъ єму свою небогу въ простолюднімъ строю и бувъ трохи здивований,

що Сагайдачний оддав їй найшанобливіший поклонъ, немаче би се була генеральша або инша знатна дама. По своїмъ поняттямъ о людяхъ такъ званого висшого полета, майоръ ожидавъ, що столичний чоловікъ, приналежний до знатного круга, погляне на ёго небогу тимъ ласкаво-важнимъ поглядомъ, який надають звичайно військові знатні панове на сільськихъ красавичокъ; але нічого подібного въ Сагайдачнімъ не бачилось. Вінъ заразъ обернувся до Парасі, яко до молодіої хозяйни, и сказавъ, що мавъ приємність видіти її при виході зъ церкви. Майора здивувало, що Парася одвічала на поклонъ гостя зъ годністю якоїсь невиданої ще нимъ простоти, и хочъ на щокахъ її прибуло румянца, то въ лиці не було ніякого помішання, а напрогмъ се лице сяло радостью и, якъ ёму видалося, якоюсь самовірою. Вона одповіла гостю майже зъ фамилярнимъ сміхомъ, що й вона не могла не постерегти въ церкві такого доконалого свівака й читателя, и що всі парафіяне були відъ него въ захваті. Виразъ очей обохъ молодихъ людей всёго більшъ ударивъ майора, не втратившого привычки слідити чоловіка зо всіхъ сторонъ и, якъ виражались ёго підрижені возаки, „переймати очима на-скрізь.“ Можна виставити собі, якъ вінъ бувъ немилодіткнений поглядами, которі молоді люде кидали одно на одного, побачившись у перше при деннёму світлі. Обое вони видалися одно одному ще гарнійшъ. Коли-бъ въ голові майора міжъ Сагайдачнімъ и нічнимъ видіннямъ въ солом'янімъ брелі не лежала ціла бездна, за-для нажитихъ нимъ понятий о рівності й нерівності людей, вінъ сей часъ вийшовъ би зъ свого недорозуміння; а то вінъ дививсь на річи зъ майорського становища, такъ и не було для него виходу зъ постережений, згіршившихъ ёго. Вінъ уже готовъ бувъ повернути свої мислі штучнимъ способомъ и видіти въ Сагайдачнімъ одного зъ тихъ нанівъ, которі ціле життя бавляться въ залицянки зъ красавичками; не розбираючи, хто сі красавички, и мало журичись наслідками. Тільки-жъ въ голосі й манірі Сагайдачного не було й тіні залицянокъ. Напротивъ, вінъ бувъ повинний такої натуральної простоти й годності, що здавався майору навіть низшимъ своєї статі, здавався чимсь мовъ би простолюднімъ и зовсімъ не столичнимъ. Бо-жъ инша самовіра виражається въ манірі поступовання зъ людьми у чоловіка висшого полета, якъ виражався майоръ, и инша у людей простихъ, але значущихъ своєю годністю. Майоръ самъ належавъ до посліднёго ділу, при всій своїй чиновній знатності. Не мавши способності усвоити собі маніри людей розвятихъ морально до висшої степені, вінъ, по чистоті прироженого смаку, не мігъ усвоити собі такъ-званого офіцераства;

вінъ зістався про тимъ, що зъ молодості вважавъ яко годність въ поступованню зъ людьми, и облагородивъ своє поступованне якось мимовіжню. Тимъ не-менше вінъ почувавъ зъ сеї сторони въ людяхъ зустрічавшихся ёму кілька разівъ на віку, щось, особливе, щось для него непохватне й вразъ дуже притягаюче. Тільки-жъ тіі люде повертались въ кругу рівнихъ собі, або такихъ, которихъ треба було вважати рівними. Тутъ, противно, передъ нимъ були — столичний панъ, ведучий переписку зъ важними особами, відбираючий чужестранні газети, и проста козачка, котора якъ зъ-нарошма ще сёгодня закинула й панський стрій. А то поступованне їхъ було таке, мовъ би се були братъ и сестра, виховані осібно, але зовсімъ не гірше одно одного. Не підозриваючи їхъ сердечнихъ стосунківъ, вінъ приписувавъ непримушеностъ и простодушну радість Парасі її хуторському нерозумінню, зъ кимъ вона говорить, и яка бездна розділяє її відъ її спілбесідника. Але Сагайдачний згіршавъ ёго своїмъ тономъ розговора, своєю манірою й якимсь надто молодецькимъ вдоволеннямъ, відбиваючимся въ ёго голосі й виражаючимся въ ёго лиці. Вінъ, по-просту, здавався майору низшимъ своєї статі.

Поки майоръ, слідачи за молодими людьми, віддавався своїмъ роздумуваннямъ, Парася встигла подати гостеві шлянку чаю, и сказала ёму зъ повною свободою якої-небудь генеральші або полковниці, щоби вінъ не думавъ, що у нихъ завжди виходить такий невдачний хлібъ, що се тільки особливе нещасте, постигнувшее її матір, и що коли вінъ одвідав їхъ въ другий разъ, такъ вона угостить ёго доконалыми булками й коржиками.

Сагайдачний спитавъ, коли у нихъ будуть спечені лучші коржики.

„Та завтра-жъ!“ — рекла Парася зъ такою живостю, зъ якою не говорила ні одна зъ знанихъ майору генеральшъ и полковниць. Вона перечувала, що скаже на се гість.

„Такъ я завтра зновъ приїду,“ сказавъ вінъ, и потімъ добавивъ: „моли се для васъ не буде утяжливимъ, пане майоръ.“

Майоръ одповівъ, розуміється, що для него буде дуже приємно; тільки-жъ на сей разъ не мігъ уже не подумати: „Ого-го! та тутъ щось єсть! и наразъ мовъ хмара злетіла зъ ёго голови: вінъ загадавъ ранішні слова Парасі, вінъ ще більшъ вглубивъ свій поглядъ въ обое молодихъ людей и зробивъ одкритте не підлежаче ніякому сумніванню. Але се відкритте помішало ёго до такої степені, мовъ би відділъ козаківъ нагло передъ ёго носомъ показався перебраними Черкесами. Черкесамъ ёго

чувствомъ було страшне обурення. Вінъ підско-
чивъ зъ свого містця й пройшовся по балкону,
мовъ би збираючись зъ силами відперти таку не-
передвидіний нападъ. Въ поступку Сагайдачного,
которий въ одинъ мигъ зробився для него тожсам-
нимъ зъ нічнимъ видіннямъ въ солом'янімъ брилі,
вінъ вдивівъ до найвисшого обуряючу подлость, во-
пнюючий, розбійничий замахъ на щасте ёго небоги,
ёго сестри й ёго самого, и се переконання до та-
кої степені зворушило ёго душу, що вінъ не мігъ
панувати надъ собою й пивидко вийшовъ въ свою
спальню. Постерігши се, Парася подумала, що до
него на вернула ранішня слабость, и побігла за
нимъ. Вона догнала ёго, коли вінъ зачинявъ уже
за собою двері спальні. Майоръ бувъ дуже блідий,
але сказавъ твердимъ и дуже ласкавимъ голосомъ:

„Нічого, нічого, хоз'яєчко моя. Се заразъ
перейде. Лиши мене на кілька минутъ. Я покличу.“

И зъ сими словами зачинивъ двері. Оставшись
на самоті, вінъ упавъ на коліна передъ образомъ,
що належавъ ище ёго родителямъ, и передъ кото-
римъ мати вчила ёго своїхъ простихъ молитовъ. На
сей разъ молитва ёго була безмовна й виражалась
одними слёзами. Сі слёзи однако не були свідоц-
твомъ душевного безсилля: вінъ просивъ Бога від-
пустити гріхъ німсти або карі надъ беззакон-
никомъ. Стара козацька кровъ заграла въ німъ
непогамованимъ потокомъ и самій ёго релігійно-
сті дала характеръ кривавий. Ёго Богъ бувъ для
него теперъ Богомъ війни, Богомъ стареза-
вітнимъ.

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Бегеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Не кождий чоловікъ до всього спосібний; той
оре, той торгує, той пише, той воює, той служить
Богу, той учить молодихъ, одні въ ремеслі, инші
плавають моремъ: люде всілякого ймаються діла —
„кому якъ на роду написано.“ Розумні, що найбіль-
ше зважають на прирочені спосібності; гріхъ кого
силувати до якогось діла, до которого не має вінъ
мі охоти, ні здібності. Недоріка, нездібний чоло-
вікъ ні собі, ні другимъ гаразду не придбає, зачер-
зить те, що въ рукахъ даровитого довелось би гар-
но: „уродись, та й удайся.“

Не все-жъ даровитимъ людемъ пощаститься
розвинути свої прирочені сили-таланти. Чоловікъ
живе по-міжъ людьми, по-при люде, такъ для себе,

якъ и для людей. Межи людьми не все однако, бо
й люде змінюються; не такі вони теперъ, якъ дав-
нійше, а хто знає, які ще будуть. Проживають
люде всілякі колії, росте велика їхъ история. Де-
лянихъ споминають и ниньки по їхъ великимъ ді-
ламъ, хочъ по їхъ могилі иноді й сліду немає. У
великихъ часахъ творить провидіння и великихъ
людей. Прославився хто, такъ „уродився на свою
годину.“

Ціле життє людське вікомъ називаємо. Всі
віки въ-чупі становлять чоловіка; чоловікъ єсть
дитиною, молодцемъ, мужемъ, старцемъ. Кождий
вікъ має свою приличность, своє значення. Дітей
плакають, молодихъ об'учають, мужівъ беруть у
люде, старихъ до ради зазивають. Чоловікъ-дитина
легко звичається: „нагинай гил'яку, доки молода.“
Одну матірть, одного отця має кожда дитина; одъ
тихъ залежить ціле її виховання; здає хто дитину
на чужихъ, то неначе би хотівъ стратити: „де ба-
гацько нянбѣ, тамъ дитя каліва.“ Дитині не при-
знається ніяке право, не має вона ніякої самостій-
ності, бо не єсть особою. Живлять, хоронять,
провожують дитину въ світі родичі. Одъ нихъ у-
читься ребеня язика, віри, всякихъ звичаївъ, оби-
чаївъ: ніхто не дбає такъ про діти, якъ власні
родичі. Щаслива дитина, котора має батька й ма-
тірть, да має кого й слухати. Горе дитині, що не
повинується своїмъ родичамъ! „Хто не слухає
тата, той послухає катя.“ Хто якъ свої діти ховає,
такі вони й виростуть: „яке дерево, такий клинъ,
який батько, такий синъ;“ „який дідъ, такий ёго
плідъ, який батько, такі й діти.“ По родичамъ діти
удаються: „яке дерево, такі й одростки.“

Хто найбільше впливає на вроду й природу
цілого чоловіка, то матірть. Родить мати дитину
при грудяхъ її вона плакається, одъ матері цілий
її возрастъ. Лиха матірть въ загалі, такъ и лихі
діти: „дурна мати, дурні діти;“ „сова не приведе
сокода.“

Не легко ховати діти. Не въ силі дитина на
хлібъ собі заробити; для дітей хліба потреба. Ве-
лика біда, якъ одомруть родичі деяку дитину; не-
менша й тота, коли родичі не мають чимъ дітей
годувати. Помилувавъ хто осиротіле бідне дитя,
такъ стався оному ріднимъ батькомъ: „не той тато,
що сплотивъ, а той, що вигодувавъ.“

Немає красчої пори въ цілімъ життю чоло-
віка, якъ молодость. Въ молодімъ чоловіці й тіло
й душа й духъ молодий. Певними, бистрими стру-
ями пливе життє молодого чоловіка: „МОЛОДОГО
КРОВЬ ГРІВ.“ Молодий чоловікъ — то надія, то будущ-
ність: „МОЛОДЕ — ЗОЛОТЕ.“ Молоде, такъ ажъ само
припадає намъ до серця: „ЩО МОЛОДШЕ, ТО СОЛОДШЕ.“
У молодості найспосібніший чоловікъ до всякої

науки: „зъ молодого ягъ зъ воску — що хочъ, те й виліпнигъ.“ Для молодого чоловіка немає ні розмислу, ні намислу: „молодость — буйность.“ Чоловікъ молодими силами всього добував. Похіпний и жаркий чоловікъ за-молоду; не коньче молодого розгрівати, а скорше стримувати, бо „старь любить скаръ, а молодь холодъ.“ Нічого дивуватися молодому чоловікові, бо „хто не бувъ молодимъ, той не бувъ и дурнимъ;“ „легкий и гріхъ на молодихъ плечахъ.“ А де-жъ краса, якъ не на молодімъ чоловіку? „Що ранне, то не погане.“ Педивитися хто на молоду, такъ „молода й хороша, якъ ягода;“ „дівчина — що въ лузі калина, гарна, якъ квітка гаєва.“

Молодий вікъ уже звістує великого чоловіка: „молоде вірля, та лучше старого літає.“ Іноді й дитина зачудує старихъ своїмъ розумомъ: „маленьке, а важненьке;“ „малъ золотникъ, та важокъ;“ „хочъ мале, та узловате.“ Буває. чоловікъ не доросте ще тіломъ повного віку, а творить велике: „малі тіломъ, а великі духомъ.“

Мужий вікъ — то вікъ розуму, вікъ праці. У тімъ віку завязує чоловікъ семью, стається членомъ громади, обивателемъ краю. Тоді-то сповні називається вінъ чоловікомъ. Що найбільше знаменує мужий вікъ, то сила: „чоловікамъ на лопату Богъ сили наклавъ, та ще й притоптавъ, а жінкамъ на вила, та й то струсивъ.“ Крімъ сили одзначається чоловікъ и пристиглимъ розумомъ, бо на те єсть головою семьи. Горе такому чоловікові, що, завязавши семью, розуму не має; „де голова блудить, тамъ хвість радить;“ „горе тобі, воле, коли тебе корова коде.“

Послідній вікъ — то вікъ старості; незчаєа врода, опускають сили чоловіка: „старость не радость.“ Іноді доживають люде глибокої старості: „старий, якъ світъ.“ Не однак и старость у кожного чоловіка, бо що за молодихъ літ не зчулося, те на старость одзивається. Пізнати по старому чоловіку, яка була єго молодость. Хто за-молоду не гулявъ багачко, той на старость здоровий: „старе, а завяле.“ Стерявъ хто въ молодімъ віку много здоровья, нінащо на старость: „такий старий, що ажъ порохня сиплется.“

Ніякий вікъ на-стілько почесті у всіхъ добрихъ людей не має, якъ старость. Передъ своєю головою кожда наша праведна людина споклониться; гріхъ давати чоловікові старому яку-таку догану. Бо й хто-жъ розумнійши надъ чоловіка старого? „Слухай старихъ людей, чужого розуму на-берешся й свого не загубишъ.“

(Дальше буде).

ДОБРИ И ЗЛИ ДУХИ.

(Після Новосільского).

Народъ руський заповняє въ своїхъ вірованняхъ всілякими духами, добрим и злим, и землю и воду и ліси и вогонь. Но питанне, звідкіля сі духи взялися?... Народъ вірує, що вони повстали зъ тихъ ангелівъ, що-то їхъ Богъ за-для гордости скинувъ зъ високого неба въ світову пропасть, черезъ котру летіли й падали цілихъ сорокъ день и сорокъ ночей. Де котрий ангель упавъ, тамъ уже лишився ажъ до судної днини. Коли хто на сімъ місци збудує хату, той буде мавъ свого хатного духа, домовика. Такий домовикъ коли полюбить господаря, то все поведеться — буде й хлібъ и дрібъ и худоба, весь гарзедъ и щастє. По обрахъ в зновъ инші духи; вони-то по ночахъ неразъ сваляють та допікають біднимъ парубкамъ и хлопцямъ. Буває й такъ, що для забавки скочить неразъ такий дідько на парубка та пережахав; звичайно але стане собі своєю волохатою лабою на груди котрого хлопа, та незначно подавлює. Въ пивницяхъ и погребяхъ в зновъ инші духи — лизун и ласуни; їхъ діло — по-міжъ горшки та до молока.

Лихий духъ такъ довго буде доскірляти й страшити, такъ довго нбчею кидатиме полінами зъ гори або лопати по стриху та по світлицяхъ, такъ довго буде товчи миски й горшки, або вивертати набілъ по погребяхъ, або наконецъ мучити й звязувати худобу та іздити й уганяти на коняхъ — доки господарь не возьме та не переставить хату на инше, ліпше місце. По стайняхъ нище люде знають зараду. Не даромъ люде убивають сороку або яструба та вішають на дверяхъ ставннихъ; — то на се, щобъ собі лихий дідько проїзджувався не на коніні, а на сороці або на яструбі.

Народъ руський знає ще духівъ ліснихъ; сі дуже злющі та походять зъ висіліцівъ, втоплениківъ або зъ тихъ самоубійцівъ и иншихъ мерцівъ, що загребані въ лісі; їхъ зовуть звичайно лісовниками. О такнхъ лісовникахъ днва розповідають неразъ хлопці та пастухи, що виганяють воли на нічлягъ до ліса. Лісовникъ появляється въ-опівночи, гукає по лісі або й стукає по вивертиськахъ сосновихъ; лихо такому, що на єго голосъ колінебудь відозветься: лісовникъ такого всю нічъ страшить та опроведжує по лісі. Парубки неразъ вже зъ нимъ такъ посвоятъся, що на-правду зъ него собі глузують; почувши, що гукає въ лісі, вони єму відгукують, ажъ доки до їхъ ватри не приблизиться. Надходячого лісовника вже здалека чути й видно: увесь волохатий якъ медвідь, очыща страшні ажъ вогнемъ блищать, а самъ величезний якъ

тополя; куди ні поступить, чути тріскоті и шелесть облітаючого галуззя. Зажахані хлопці мечуть инколи на него киями та горячими головнями, но лісовикъ відмітує та й розкидає ще вогонь відъ ватри. Дивно однако, що неразъ и въ-друге вже піяли півні, а лісовикъ стоявъ кодо ватри свавільнихъ хлопцівъ.....

(Колець буде.)

ДРАМАТУРГІЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денисъ зв-надъ Серешу.*

2) Свойства актора внутренні або душевні. — Акторъ повиненъ бути, загаломъ сказавши, чоловікъ уталантований, коли має відповісти своєму званню; чимъ більше єсть уталантованимъ, тимъ більше єсть надії, що виробиться на доброго артиста, розуміється — при відповідній праці. Въ-осібності повинні бути розвинуті отсі душевні сили: добра память, розумъ, фантазія й чуттє. Память потрібна єсть для доброго вучення ролі. Акторъ, котрий не вучиться ролі, но спускається на суфлера, нічого не вартъ; ніколи не годенъ вінъ артистично грати. Розумъ єсть потрібний до поняття своєї ролі въ осібності, якъ и цілої штуки въ-загалі. Розуміється, що розумъ артиста мусить бути розвинутий и збогачений різними, въ кругъ драматичного артизма входними відомостями, якъ: психологія, знання людей и світа, розумінне истоти драмату и єго родівъ, знання естетики, а по-часті также исторіи й археологіи. Таке образование й така наука вироблять, при відповіднімъ чуттю, смакъ естетичний, котрий вести буде актора въ єго игрі на дорозі правдивої штуки й хоронити єго буде відъ похибокъ, въ котрі легко впадають на-цівъ лишъ образовані актори, т. є. відъ афектаціи, пересади, на-рикатурованна и пр. Фантазія єсть потрібна, щобъ акторъ перенісся духомъ въ положенне тої особи въ драматі, котору вінъ на сцені представляти має; якъ хто того не вміє й не може, не вартъ бути акторомъ. Акторъ въ игрі повиненъ забути про себе, чимъ вінъ єсть; вінъ повиненъ зовсімъ статись особою, котору представляє; повиненъ зовсімъ прибрати тої особи самознанне й чуттє. Тоді лишъ може въ слухачахъ и зрителяхъ наступити иллюзія (драматична злуда), тая головна задача драматичного артиста. Чуттє єсть необхідне для драматичного артиста, такъ що хочъ би хто мавъ всі инші свойства въ великій степені, а не мавъ чуття, не вартъ бути акторомъ. Боли мовимо про чуттє, мусимо тутъ дві точки розсмотріти:

а) Чуттє загаломъ, на-скільки воно въ кожній чоловіці знаходиться, въ більшій або меншій степені, т. є. та часть души, черезъ котору чоловікъ має свідомость (das Bewusstsein) того стану (des Zustandes) чи-то зміслового (Empfindung), чи-то духового (Gefühl), въ которімъ вінъ въ певній хвилі находиться. Суть люде, що чуттє у нихъ дуже слабе, або що єго тяжко розбудити; суть зновъ люде зъ чуттємъ дуже дражливымъ: при найменшій приклячці вони або сміються або плачуть надъ-міру, невгамовані. Але-жъ бо й об'ємъ чуття й єго відтіння суть різнні; у однихъ чуттє буде мати велику скалю тонівъ, у другихъ об'ємъ єго єсть стиснений, вузький, такъ н. пр., якъ суть тони у инструментівъ музичнихъ не однакового числа — у однихъ більше, у другихъ менше. Що більше: якъ у инструментівъ досконалихъ можна найти акорди, т. є. мішані тони, такъ такожъ въ серцю людськімъ суть акорди чуття, т. є. чуття мішані, н. пр. взрушення (Rührung), туга, тоска (Wehmut), дуже велика несподіванка, надія, дождання (Erwartung) и пр. Въ усіхъ сихъ чуттяхъ єсть двоякий тонъ: милий (радісний) и немилый (болячий). Розуміється саме собою, що чуттє у актора повинно бути вражливе, чутливе, и що воно настроєне бути має на розлеглу скалю; однакжъ перестерігаємо, щобъ воно не було дуже дражливе, и щобъ акторъ мавъ єго въ своїй власті, та щобъ єму лишъ на-стільки дозволювавъ звучати, на-скільки вимагає правдива ситуація ролі.

б) Чуттє въ-осібності, на-скільки воно особливо ціхує правдивого актора, и на-скільки воно спеціально успособляє до акторського стану. Суть люде, що въ нихъ справді будяться при данихъ вражінняхъ відповідні чуття, но вони не суть въ силі їхъ відповідно об'явити въ чертахъ лица, н. пр. не одного болить серце при страті дорогої особи, але ти не побачишь слези въ єго оку, ані тихъ всіхъ признаковъ въ лиці, зъ которихъ ми спізнаємо чуттє боляче. У иншихъ людей зновъ об'являється чуттє не тимъ робомъ, якъ ми єго звикли бачити загално; н. пр. коли біль стисне за серце, то вони такъ дивно й гідко скривляться, що тобі сміяти хочеться, а не щоби ти ставъ побуджений до спілчуття. Де-жъ сему причина? Такъ мати родила, та й годі! Отже необхіднимъ свойствомъ що-до отсеї точки чуття єсть: щобъ акторъ мігъ, перенесшись духомъ въ ситуацію своєї ролі, збудити зъ легкостю въ собі відповідне чуттє, и щобъ змігъ тєє чуттє чисто, ясно, виразисто відбити на своїмъ лиці, въ своїхъ очахъ и въ цілій позиції свого тіла. Хто се не годенъ, не може бути артистомъ. Лессингъ подає въ сімъ

случаю таку раду: „Акторь, що не годенъ розбудити въ собі відповідного чуття й віддати єго навні відповіднимъ робомъ, нехай вичується на славнихъ артистахъ всіхъ вишніхъ знаківъ, нехай собі їхъ присвоїть и нехай їхъ наслідує въ подібнихъ ситуаціяхъ, а може статися зъ часомъ, що вінъ, переносячися въ певну ситуацію, набуде до неї внутрішнього розположення, которе викличе відповідне чуття, и хочъ теє чуття не буде сильне й довготривале, якъ чуття природне, а таки воно при рутинованій игрі заступить місце чуття природного, такъ що слухачъ и не спостережеться, и воно успособить актора, що вінъ наконєць не буде простимъ наслідвникомъ, а зможе таки самостайно грати“

(Дальше буде).

РАХМАНСЬКИЙ-ВЕЛИКДЕНЬ.

Написавъ *О. Паршицький.*

2) Но й инші Рахмане находилися въ Азії. Гадаю я тутъ за Браманивъ индійськихъ. О нихъ знаємо зъ історії, що вони становили по-при воєвничкахъ, земледіляхъ и невольникахъ четверту найзатнійшу касту въ Индії, касту священничу. Вони мали велику повагу й незграничену власть, їхъ уважали людьми святими й зівсюди наносили їмъ дари й инші приноси. Коли хто — повідало право индійське — Брамана схулить, то, хочъ и єго правда, такий по смерти осломъ зродиться; коли хуливъ неповинно, псомъ відродиться; коли-жъ скривдивъ хто Брамана, то червакомъ відродиться або комахою. Навіть королі индійські Браманивъ честили, поважали й відзначали; Браманивъ бувъ радникомъ, бувъ судивю, бувъ урядникомъ, — єго слово въ усімъ було закономъ и святимъ. Брамана більше поважали, чтили й боялися, чимъ самихъ богівъ; богу не носили дарівъ або жертвъ, но на Брамана ніколи не забували...

Тає чєсть, яку Браманови всі оказували, впливала зъ науки віри й мандрівокъ душъ. Богъ найвисший, була віра у Индійцівъ, сотворивъ Брамана зъ губи, вояка зъ рамени, земледіля зі стегна, а невольника зъ ноги. Тимъ-то почитано Брамана яко тайника богівъ, знаючого дорогу до найвисшого бога й посідаючого черезъ свої молитви й приношення жертвъ, черезъ покутне й богомольє життє якусь чудовну силу й великий впливъ на богівъ.... Хто має родитися чоловікомъ, вірили дальше Индійці, той родиться на-передъ невольникомъ, а по смерти родиться наново земледілемъ або пастухомъ, у-третє родиться воякомъ, и ажъ наконєць родиться Браманомъ; коли Браманивъ умре, тоді душа входить и вертає

до бога. Кождий Индієць старався отже такъ жити, щобъ свої мандрівки посмертні перебути щасливо й дістатися наконєць до бога; коли Индієць не живъ по приказу й згрішивъ въ чімъ-небудь противъ Брамана, тоді все пропало — по смерти не відродився чоловікомъ, але звіриною або комахою... Тимъ способомъ кождий Индієць, застрашений судьбою посмертного життє, величавъ и обожавъ Брамана надъ усі твари людські. Самі Брамане въ старости своїй неразъ повидали жінку та діти й удалялися на самоту въ лісь, щобъ тамъ середъ посту, голоду й холоду винищити своє тіло й померши злучитися зъ богомъ. О Браманахъ-мученикахъ згадують намъ неразъ индійські книги..

Видимо отже, що Брамане индійські почиталися людьми святими й найлутшою кастою по-середъ индійського народу. При тимъ вони заховували твердо пість, не ївши й заказуючи їсти мяса*), зъ обави, щобъ убиттємъ якої-небудь звірини не убити въ ній якої людської душі: брата, сестри, жінки, матери, батька**) и под.

(Конецъ буде.)

*) Брамане наклонювали Индійцівъ підъ загрозою великихъ каръ до рослинної поживи. Хто знає, чи не стоить зъ тимъ въ звязи одно затемнене, неясне преданне о рослинній поживі нашихъ предківъ. Урицький (въ одному числі давної „Ворі“) старався — за приводомъ, коли не помиляюсь, Дубровського — річь сю пояснити, розбираючи досить бистроумно назви нашої кирилської азбуки й добавачучи въ ній старосвітські права славянські. Отъ вони: 1) азъ *буки віди глаголь* — я буквами Веди глаголю (Веда — святе письмо индійське); 2) *добро єсть живити ся віллями землі* — добре єсть живити ся віллями землі; 3) *и же како люде мислише, нашъ онъ* — и хто якъ люде мислять, нашъ вінъ (той до насъ); 4) *акождъ рци слово твердо* — супокій зови словомъ твердимъ (якъ святий супокою, гараздъ въ тобою) и пр. Всі ці уступи якосъ дуже до правди годяться; навіть третій уступъ поясняється історією Индійцівъ. Вони ставили себе вищими відъ другихъ народівъ и ненавиділи кожного, котрий инакше мисливъ, инакше віривъ відъ нихъ.

**) И у насъ, Русинівъ, товари въ великій чєсти. Отъ-що пише п. Новосільський въ своїмъ краснімъ ділі *Lu d Ukrainski*, стр. 134, 135: *Obora jest prawie miejscem świętem; nie tu nie godzi się nieczystego robić. Bydło rogate nazywa się samo tylko w mowie ludu Towarzem (тварь), t. j. tworem bożym. Jest to jedyny rodzaj zwierząt, któremu godzi się dawać święcone z stołu wielkanocnego i artos, chleb poświęcany w cerkwi i rozdawany po kawałku wiernym. Zapewnie wiele tu do czci tej bydła przyczynia się pożyteczność wołu przy uprawianiu roli i krowy w gospodarstwie, ale być też może razem, że cześć ta, jaką otacza się bydło, ma swój początek z czasów poganizmu i opiera się na ideach wspólnych Słowianom z ludami wschodu. Jest u ludu ukraińskiego to przekonanie, że bydło w pewne dni uroczyście, w noc Nowego roku prowadzi z sobą roz-*

ЗНАЧІННЯ ЕТИМОЛОГІЇ.

Написавъ Н. Чорний въ Бережанъ.

Наші противники закидали й закидають намъ, що ми, принавши принципъ фонетичний за підставу въ нашій писовні, затираємо коріні, чинимо языкъ нездібнимъ до ученого аналізування, отвераємо ворота доволній різнообразности говора — провинциализма, черезъ що піднесення языка до єдности, чи тамъ книжности неможливимъ стається. Виходить на те, що панове етимологи „руські“, посуджаючи насъ о грішення противъ етимології, и самі грішать — ложею, поводуючись засадою *stat voluntas pro ratione*, або, не розуміючи, що етимологія, говорять, якъ *caecus de coloribus*, и грішать — тяжкимъ невіжествомъ. Зъ другими тяжко й говорити намъ, поводуючись засадою — евангелською: прости їмъ, Господи! не відають бо, що творять. Противъ первихъ виступити мусимо въ інтересі науки, котрої вінцемъ правда єсть, а не тенденційна ложь.

Етимологія въ найтіснішіймъ того слова значінню — то наука відводяча слова до найповодиньчшої тихъ-же части, або наука, помочою котрої зъ слівъ коріні видобутися дадуть. Ціль її не инша, якъ кождої науки — пізнання, а именно: пізнання правильности въ сполученню поодинокихъ звуківъ въ взглядозвучну цілостъ поняття, — исторіи, сказати-бъ, розвою цілого ряду слівъ, походячихъ зъ одного кореня, и їхъ значення, а далій — и то найважнійше — пізнання скрізь слова не тільки сродности духа людського, але и єдности походження. Вартости етимології не запізнаємо, противно уважаємо її за вінець языкословія; а коли мимо того цураємось її на-теперъ, не робимо се для иншої

mowę ludzkim językiem; rozmów tych podsłuchiwać się nie godzi pod utratą życia. X. Erazm Izopolski takż o tem zapisał powieść u ludu: Pewien bogaty gospodarz wyszedł był raz tajemnie na oborę, w noc przypadającą na jakieś święto, w tém celu, aby podsłuchać rozmowę bydła. Po pewnej chwili oczekiwania para najładniejszych siewych, rogatych wołów czumackich położyła się na słomie. Inne nie zabierały się jeszcze kłaść. stały zamysłone, żując żujkę; jednakże wczesne zabranie się do spoczynku wołów czumackich zwróciło na się uwagę innego bydła, kilka więc sztuk zaczęło pytać, dla czego się położyły. Woły siwe odpowiedziały: Jak nie mamy odpoczywać, kiedy jutro, nim się dzień skończy, będziemy wrzęzone do najcięższej roboty. — Do jakiej? spytały inne woły. — Ach! nasz dobry i łaskawy chazain, co miał, Bóg wie, jak długo żyć, wyszedł naszej podsłuchiwać rozmowy; za to umrze dzisiejszej nocy, a ty powieziemy go jutro do grobu. — Nazajutrz odbył się pogrzeb gospodarza i para siewych czumackich wołów odwiozła go na smętarz.

причини, якъ тільки для того, що неподібно єсть зачинати відъ вінцівъ, що фонетика науці етимологічній не вадить, и що умістности языка філологічної анализа етимологічна зовсімъ не даєть. Противно, стосунокъ її до тамтої єсть — *consequens* и *antecedens*, т. є. треба дорогою емпіричною научитися языка й уміти тойже совершенно, щоби бути въ стані въ учені, часто слизькі й суб'єктивні того-жъ анализи, именно що-до етимології, запускатися. Хто би сему не віривъ, нехай прочитає собі судъ въ тімъ взгляді знатока першої величини Шляйхера въ предисловію до: *Die Wurzel „Ak“ in Indogermanischen v. Dr. Johannes Schmidt, Weimar 1865*, де тойже учений на стр. IV, такъ говорить: „*Mir als empirischem glottiker steht fest, dass ein tüchtiges sprachliches wissen allein eine sichere grundlage sprachwissenschaftlicher studien zu gewären vermag, und dass man also vor allem darnach zu streben habe, sich mit den sprachen, welche man zum gegenstande der forschung ausersehen hat, so viel als möglich vertraut zu machen. Nur auf grundlage eines soliden, positiven wissens kann etwas tüchtiges in unserer disciplin geleistet werden. Didicisse iuvat. Wer also den indogermanischen sprachwissenschaften sich widmen will, der muss vor allem die sämtlichen älteren indogermanischen sprachen gründlich studiren, texte in ihnen lesen и т. д.* Намъ на-теперъ власне тільки о таке *positives sprachliches wissen* ходити мусить, котре дорогою емпіричною такъ зъ самого жерела, т. є. зъ народу, якъ и зъ такихъ письменнихъ плодівъ, котрі на народнімъ ґрунті вирости, придбати собі можемо. Народъ розвивъ для своїхъ понятій достаточо языкъ руський и черезъ тільки віківъ не затеръ корінівъ повіренихъ ухами; и ми їхъ не затремо фонетикою, такъ практичною для общення нашого зъ нашимъ людомъ. Впрочімъ котрий зъ нашихъ „руськихъ“ етимологівъ повеличається тимъ всестороннімъ знаннямъ языківъ, щоби ми на тій підставі утвореній граматиці и криванимъ етимологічнимъ засадамъ вірили, а не противно тримали тутъ зъ Шляйхеромъ, котрий въ наведенімъ ділі на стр. VIII, такъ мовить: *Ich stehe nicht an, meine überzeugung dahin auszusprechen, dass wir vor der hand die etymologie nicht als die aufgabe der glottik zu betrachten haben, denn wer jetzt schon auf etymologie ausgeht, kann sicher sein, dass er sich in dilettantische willkür verlaufen wird —? Въ языкахъ отже виобразованьшихъ неперечно, якъ руський або й „руський“, етимологізованне підля сього великого ученого на-теперъ передвчасне, бо наука языкословія въ початкахъ ище и зъ чисто-формальною стороною слівъ не зладилася на-стілько, щоби безъ смішности братися вже за ядра тихъ-же.*

(Конецъ буде.)

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Вісша вірменська).

Чого серце б'ється.

Ой біла хати у саді
Довбачъ у грушу стука;
Оттакъ-то й серденько мов
Безъ впливу пука й пука.

Чого же, серденько мов,
Тобі въ грудей ще рваться?
Змарніло щастя наше вже,
Нічимъ вже намъ втішатись.

Були приятелі у насъ —
Були та зникчємнія;
Була и мила, та її
Сусіде відлюбили.

Шукали слави ми було,
Знеславили насъ люде.
Чого же, серденько мов,
Ти б'ється ще у груді?

— Не за нікчємними я б'юсь,
Не рвуся за бровами,
Що-то було мене манять
Брєхливими словами —

Бо більшъ другівъ и більшъ жінокъ
Я волю полюбило:
Для неї б'ю, до неї рвусь,
Для неї все я жило.

Володимиръ Шашкевичъ.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено зъ великоруського).

Глава IX.

Якъ ні була засмучена Парася наглимъ поворотомъ слабости дядька, котору вона, якъ їй здавалось, відвернула вже відъ него силою своєї гарячої молитви, а проте таки не безъ удоволення побачила вона себе самъ-на-самъ зъ гостемъ и скорєнько оповіла єму о всімъ, що сталося въ Майорівщині відъ вчорашнього вечора. Сагайдачному не приходило въ голову, що єго могли видіти въ часі неосторожного розставання зъ Парасею сночи, и тому чувства майора представились єму въ ин-

шимъ змислі, ніжъ въ якимъ вони представляються намъ, знаючимъ всі околнчності сеї исторії. Вінъ старавсь успокоїти свою любку взглядомъ опечалення дядька и єго слабостей. Вінъ надіявся, познакомившись зъ нимъ ближше, винагородити єму за сюрпризу, що такъ недобре вплинула на єго здоров'є, своїмъ розговоромъ, которий повиненъ, якъ вінъ думавъ, привісно заняти одинокого безженника.

Теперь виявилось, що Парася, по натхненню власного серця, постановила остатись на все життє при тїмъ строю, въ которімъ вона зъ нимъ познакомилася, тому що вінъ нимъ любувався и уперевнявъ, що лучше сєго строю ні одинъ народъ въ світі нічого не видумавъ. Сагайдачний пожуривъ її за наглий перехідъ, але бувъ въ захваті відъ її рішимості.

Тутъ було умовлене постановленне ввести дядька поступенно въ їхъ тайну и ажъ тогді відкрити єму, въ чімъ діло, коли гість зробиться для него чоловікомъ кєнечнимъ, коли майоръ стане дивитись на него, мовъ на сєм'янина. Тимчасомъ Сагайдачний лагодився прочитати їмъ багато хорошихъ річей, которі познакомлять Парасю зъ множєствомъ різннхъ предметівъ, ніколи нею невданнихъ, ище більше, ніжъ єго устні розкази вечорами при місяцю, або въ сумерку розложистихъ дубівъ, на Гойдамці.

Коли-бъ майоръ більше бувъ образований въ науковімъ змислі, вінъ би давно спостерігъ, що въ сужєнняхъ єго молодої хозяйчки пробиваються такі погляди на річі, которихъ вона ні відъ кого не могла почерпнути въ хуторі. Неразъ єго вдарили виповідані нею мислі, але вінъ приписувавъ їхъ прирєженому умові її и гордився своєю небогою, котора, безъ помочи наємної наставниці, судить о багато річахъ, неначе учена.

Коли поглянути на него глибше, то въ нїмъ було багато спільнєго зъ майоромъ. Оба вони були люде непорочного походження, коли підъ именемъ непорочности розуміти походженне відъ чеснихъ и добрихъ родителівъ. Оба вони були викормлені мо-

локомъ рідної матері й дістали найперше вихован- не просто відъ неї, а не такъ, якъ бувъ вихований **Иволгинъ**, та й не такъ, якъ виховувані у насъ ба- гато людей прежієго часу лучше **Иволгина**, то єсть безъ нерозумного посередничення ступілихъ слу- жанокъ и слугъ, безъ холодного посередничення не понимаючихъ діла наємниць и наємниківъ. Оба схоронили враження сєго святого й незаступного нічимъ виховання въ іншихъ сферахъ життя, ко- торі перетворюють наші прирожені чувства й ду- шевні порушення. Однихъ сихъ околичностей до- сить, щоби признати межн їхъ натурами й харак- терами спільність въ знаній степені. Але й сама судьба того й другого мала свою паралелю й при- вела їхъ різними дорогами мало-не въ одно поло- ження. Майоръ бувъ визваний зъ батьківського дому на битву за государство, але належавъ, по своєму уроженню, до народа. Сагайдачний, підпавши впливові іншихъ товариськихъ понятій, вийшовъ зъ школи въ життє на битву зъ життємъ за на- родъ, але належавъ, по уроженню, до тихъ, которі ямя народа уступили въ виключну приналежність низшому станові. Оба боролись зо всіхъ силъ сво- їхъ, и хочъ Сагайдачний не бувъ поранений види- мо, якъ майоръ, але вибився зъ силъ, держачись на своїмъ містці противъ нечисленнихъ неприятелівъ и обороняючи своє нове, але вже пошарпане зна- мено. Лєдвє вінъ покинувъ би, однако, те містце, которе займавъ въ центрі все-Руської публичної діяльності, коли-бъ не почувъ упадку физичнихъ силъ, грозячихъ єго організмові розрушеннямъ. Смерть матері остаточно єго розстроїла, а тимча- сомъ вговорювання лікарівъ и старання о спадко- вимъ мастку, о дорогій для Українця батьківщині, привелили єго виїхати на родину.

Тутъ вінъ зачавъ вести таке-жъ самотнє жит- тє, якъ и майоръ, зъ тою тілько різницею, що за- нявся діятельно сільськимъ господарствомъ. Об- їздки по поляхъ, безустаннє життє підъ вольнимъ небомъ, роботи въ саду, проста й здорова сільска страва, вразъ зъ враженнями сільської природи й сільського простолюднєго, все ще багатого поезиєю бита, швидко поправили єго здоровьє, и вінъ, по згодному сказанню сусідівъ-козаківъ, зробився мо- лодцемъ хочъ куди. Добру память, оставлену въ народі єго матеррю, вінъ піддержавъ подільчивостю зъ потребуючими хуторянами, готовостю помогти кождому порадою й самимъ діломъ, наконєць задер- жанимъ зъ дитинства уміннямъ обходитись зъ про- столюддемъ, не уражати ні їхъ понятій о добрі й злі, ні їхъ обичаївъ и пересудівъ, которі мало значать въ висшімъ биті, але въ биті простімъ и вбогімъ зъ віка въ вікъ служать охороною народ- нєй моральності. Єго загаломъ полюбили нечиновні

люде, хочъ и чиновнимъ не любити єго було и за що, коли-бъ вони добро й зло розуміли не- взглядно. Вінъ часто не мігъ імъ зробити добра, въ їхъ змислі сєго слова, и робивъ зло, вступаю- чись за слабимъ противъ неправди більше силь- ного. Вінъ поступувавъ въ одношенню до нихъ по однимъ и тимъ-самимъ натхненнямъ свого серця, якъ и въ одношенню до нечиновного люду; але чи- новний людь, починаючи відъ послїдушого судо- вого панича до поміщиківъ, которихъ **Иволгинъ** на- зивавъ тисячниками, якось-то не сприявъ єму, и коли не мавъ нічого сказати о єго поступкахъ, ко- торихъ загально було знано дуже мало, то відзи- вавсь зле о єго дивнімъ способі життя, о єго ли- беральнімъ способі мислей, о єго приятельськихъ стосункахъ зъ козаками въ виді кумівства й иншого, и прозавъ єго въ одинъ голосъ философомъ.

Майоръ мавъ не-менше єго правъ на назван- не философа; однако майоръ знаний бувъ чолові- комъ хоримъ, которому тяжко було-бъ піддержувати знаомство зъ „благородними“ домами. Притімъ же майоръ, по словамъ чиновного товариства, бувъ ви- служившийся мужикъ, — єму мужики й компанія. Але дідъ Сагайдачного бувъ бригадиръ, отець мавъ Анну на шиі, и самъ вінъ заслуживъ „високоблаго- родний“ чинъ, а тимъ часомъ, цураючись дворянського товариства й проводячи весь часъ зъ мужиками, вінъ плямивъ въ своїй особі все „благороднє дво- рянство.“ Такові були поговори о нїмъ героївъ преферанса, заспанихъ одставнихъ и служачихъ по виборамъ „благородий“ и „високоблагородий“, ша- новнихъ плантаторівъ, уживаючихъ отриманого ко- лись образования до найбільшого витягнення дохо- дівъ зъ чужого труда, и уїзднихъ тузівъ, носячихъ пузо далеко впередъ свого носа.

Сагайдачний дивився на все се говорливе то- варство. мовъ на неприятельский таборъ, відстрі- люючийся порожними набоями, и сміявся надъ за- гальними чоловіколюбними клопотами сусідівъ о єго особі, одиноко стоячій въ стороні відъ їхъ по- нятий и интересівъ. Въ уїзді було кілька особъ, коли не семейнихъ кружківъ, которі могли-бъ по- любити всею душею Сагайдачного, а то за єго спосібъ життя, за єго спосібъ мислі, за єго при- ятельскі стосунки зъ простолюддемъ: тілько-жъ сі о- соби, мущини й женщины, находилсь въ надто виімоčnímъ положенню. Декоторі зъ нихъ не сміли отверто виражати свій поглядъ на річі, не хотячи зъобидити бабунєкъ, шановнихъ дядьківъ и ще більшъ шановнихъ родителівъ; инші не були до- статочно утвержені въ новихъ поняттяхъ о життю й вічно хитались межн старою й новою дорогою, то лєдачіючи й падаючи въ крузі ростучого свого товариства, то вибиваючись зъ загальної атмо-

сфери въ миръ иишихъ понятій й дійствий. До того-жъ у насъ, въ поміщицькій Малороссі, люде, живучі въ однімъ и тімъ самімъ уїзді, часто не стрічаються одинъ зъ однимъ по кілька роківъ. Указані мною особи знали о Сагайдачнімъ тільки зъ чутки, хочъ зъ дечого мусіли догадуватися, що се чоловікъ не тузинковий, але життє ёго було знаме імъ зъ устъ ворогівъ, зъ котрихъ найпершимъ бувъ Иволгинъ, знакомий зъ цілимъ уїздомъ и являючийся всюди, де ёго принимали (а приймають у насъ кожного, хочъ би й знали, що се найнегіднійший чоловікъ).

Иволгинъ, стрітивши Сагайдачного у себе на стациі въ день повороту ёго на родину, почувъ до него неодолиму антипатію. Сагайдачний, зъ своєї сторони, обійшовся зъ нимъ надто невважливо, обійшовся не такъ, якъ надіявся Иволгинъ, котрий рекомендувався сусідомъ-поміщикомъ и, будучи погано п'янимъ, зъобидивъ ёго предложеніємъ свого знакомства й дружби. Иволгинъ не мігъ простити ёму кількохъ слівъ, що врїзались въ ёго память, мимо похмілля, и на другий таки день зачавъ познакомлювати свій уїздъ зъ новимъ обивателемъ, розказуючи, що прихавъ вінъ на стацию не въ своїй подобі, що прогнаний зъ Петербурга за п'янство и, зачинившись въ хуторі, втішає себе розмовою зъ бутельками, на Англійську маніру. До сєго додававъ вінъ зъ кождимъ днемъ дещо й друге, такъ що репутація Сагайдачного показувалась кождому въ чудовищнімъ виді. Що Иволгинъ великий брехунъ, се всі знали, але, по дивній склонності чоловіка вірити більше злomu, ніжъ припускати въ кімъ-небудь добре, не піддавали ёго анекдоти стро-гому критичному розбору.

Майора мало заняли анекдоти Иволгина о роз-мовахъ Сагайдачного зъ бутелькою на Англійську маніру, тимъ більше, що оповідання козаків-сусідівъ зовсімъ імъ противорічили. Вінъ, по своїй благодущності, не приймавъ и розказівъ ёго о любовнихъ пригодахъ самотнёго хуторянина. Але те-перъ оповідання Иволгина, котрихъ вінъ не хотівъ вислухувати, представились ёму застрашаю-чою правдою: въ ёго памяті сидівъ несомніний фактъ, якъ здавалось, потвержуючий сі оповідання. Гнівъ ёго бувъ такъ великий, що вінъ боявся дати ёму волю. Вінъ належавъ до невеликого числа го-рячихъ характерівъ, обдаренихъ високою самовла-дою. Вінъ, по словамъ наукаючого апостола, бувъ „не скоръ на гнівъ, не скоръ на слова.“ Се було врожене ёму свойство, але вінъ усовершивъ ёго въ собі въ часі служби, коли відъ ёго справедливого або несправедливого поступлення, въ власності судді, часто зависіла доля такого-жъ, якъ вінъ, чо-ловіка, або хочъ дочасові терніння ближнёго. Бу-

дучи зъ дитинства навчений матеррю боятися „про-гнївити Господа милосердного“ и прийнявши відъ неї въ свіжу душу престолюдне переконанне, що всєго гіршъ для насъ, коли на насъ упадуть тї би то ні були невинні слєзи, вінъ поклавъ собі за правило ніколи не піддаватися поривамъ гнїву й відкладати виконанне ёго натхнений на якийсь часъ. Такъ поступивъ вінъ и въ теперішнімъ при-падку. Вінъ зачинивъ у себе въ спальні для того, щобъ обдумати, якъ поступити ёму въ сімъ важ-німъ припадку, зъ захованнемъ можливої спра-ведливості.

Першъ усєго ёму прийшла на думку слова Святого Письма: „Мнѣ отмщеніе. Я воздамъ! гла-голетъ Господь.“ Але обіда була почута нимъ над-то глибоко; беззаконство Сагайдачного надто силь-но діткнуло ёго висші людські чувства, освічені й утвержені въ німъ наукою Християнської віри, поданої матеррю. Піддавшись сердечному болеві о згубі своєї небоги, якъ ёму здавалось, уже згріше-ної підступнимъ зводителемъ, вінъ слабо почувъ змисль сихъ слівъ; ёго не злякавъ гріхъ — карати верховнимъ Божиимъ судомъ свого ближнёго; вінъ обмежився тільки на впрошення у Господа про-щення въ сімъ грісі й мовъ би повномоччя бути зняряддемъ небесної кары. Піднявшись на ноги, вінъ утеръ слєзи, що покотились були ёму по щокахъ, и се бувъ уже нищий чоловікъ. На ёго блідімъ лиці виступила неохитна, залїзна сплюдність. Кара надъ Сагайдачнимъ мусіла бути виконана: сей пунктъ рішений бувъ остаточно, и вже вінъ не похитавъ би въ своїмъ постановленню ні передъ якими властями й авторитетами. Оставалось тільки вибрати спосібъ кары. Найперша мисль, котора блиснула у него въ голові, скоро тільки вінъ зро-бивъ злочасне відкриттє, була — убити тутъ таки на містці подлого зводителя. Але ся мисль злякала власну ёго виобразню, и вінъ скоро відійшовъ въ свою спальню. Молитва не могла втишити душев-ну ёго бурю, а все-таки розігнала въ денкій сте-пені тьму, котора покрива ёго розумъ. Сівши на крісло въ головахъ своєї постелі, на те-саме крі-сло, на которімъ сиділа иноді ёго небога въ часі ёго крайнёго ослаблення відъ укританого болю ранъ, майоръ неначе ввійшовъ въ таємниче дїтшинске зъ її благою душею й наразъ вирозумівъ, чого ніякъ не мігъ перозуміти досі, що вінъ — хазяїнъ дому, а Сагайдачний — ёго гість. Убити безоружного за-чинця въ свойстві гостя підъ власнимъ дахомъ — показалося ёму надто вопиючимъ діломъ, которе не можна-бъ було оправдати ні передъ Богомъ, ні передъ людьми міякими околичностями. Убити все буде ще часъ. Можна відложити сей кривавий судъ хочъ до тої хвилі, ажъ гість виїде за верота. Такъ

вмавлявъ ёму добрий ангель. поблажаючи завла-
давшому нимъ шалові пімсти. Але злий духъ,
по науці святихъ пустельниківъ, невідступно слі-
дячий за чоловікомъ, шепнувъ ёму зъ другої сто-
рони: „А що, якъ Сагайдачний, догадавшись, що
ёго коверзування відкриті, дасть тягу й утече на
край світа?“ Ся мисль злякала старого козака, на-
слідувавшого відъ своїхъ предківъ, вразъ зъ добрими
своїствами, и непогамовану мстивость. Вінъ за-
трясся відъ самого припущення, що ёго обидникъ
може ухилитися відъ замахнутого надъ нимъ уда-
ра, и постановивъ не випустити ёго зъ дому безъ
розправи. Тільки-жъ Сагайдачний бувъ гість, и роз-
права мусіла бути чесна. Майоръ споглянувъ у-
першъ на висячі у него въ головахъ шаблі й мечі;
але вінъ згадавъ о своїхъ ранахъ, ледве дозволя-
ючихъ ёму проволіктись въ-округъ хутора, и сумно
похитавъ головою. Споглянувъ потімъ на дорогі
Турецькі пистолі, здобуті колись въ огні битви, и
протягнувъ до нихъ руку. Замисливши поединокъ
зъ своїмъ супостатомъ, майоръ ще разъ обновився
духомъ минушого життя, нерозумно запальчивого
й надмірно кривавого.... Постановлено було позвати
Сагайдачного въ спальню й, для пошановання освя-
ченого звання гостя, дати ёму право на чесний
подинокъ. Але тутъ ёго виобразні представились
дві жінцини, сестра й небога, и вразъ зъ ними въ
ёго душу проникнувъ глушений, але незаглушимий
гнівомъ докіръ, що не-Христіянське й нечесне
діло — визвати гостя на подинокъ и примусити
ёго бути убийцею хозііна, або самому статись ёго
убийцею въ власній спальні, безъ свідківъ. Злий
духъ упять шепнувъ майору о можливості втеку
зъ сторони столичного пройдисвіта; але въ душі
майора стілько родилось енергні після ёго поруше-
ний, що вінъ постановивъ, на випадокъ остаточ-
ності, прослідувати бігця навіть и на край світа. Вінъ
остановивсь и успокоївся на сімъ постановленню,
скільки мігъ успокоїтись. Ёго заміромъ було —
остатись въ спальні до від'їзду Сагайдачного, підъ
позоромъ слабості, а потімъ післати ёму визванне.
Вінъ почувъ велике физичне ослабленне відъ своєї
душевної тривоги й впять спустився на крісло. Ви-
образня ёго грала, мовъ у мододця, та не молодечі
фантази наповняли ёго голову. О своїй будучності
вінъ не журився, що би ёго ні постигло підчасъ
або після подинку: ёго тривожила доля вдови-се-
стри зъ знеславленою дочкою. Але въ усякімъ ви-
падку їхъ положенне не багато було-бъ лучше й
безъ сеї катастрофи, коли втерияного небогою вже
не було можності повернути, а життє майора було
діло надто непевне, бо вінъ спочувавъ ясно, що ёму
„не довго коротати на світі.“ Далєко лучше впа-
сти ёму зъ оружжємъ въ рукахъ, борючись за

честь свого дому й караючи злочинця за ёго під-
ступство.

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФІЛОСОФІЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Богенівмъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

„Старий якъ скаже та прикаже, то й молодий
не справиться.“ Годі молодимъ старихъ людей у-
чити розуму. Старі люде не зъ одної печі хлібъ
іли та не одну біду перебули. Старі те знають,
що молоді досвідчити мають. Старі, неначе віщі,
часомъ угадають будуще; ні себе, ні другихъ не
манять наповиднемъ: „старий говорить - городить,
та на правду виходить.“ Старі люде, то живі па-
мятники; підъ їхъ очима вимерало давнє покоління,
а новє зростало. „Старий старє гадає.“ У старихъ
людей старий судъ, старє сумління: „старого чо-
ловіка для поради держи;“ „чому чортъ мудрий? —
бо старий.“ Коли завечоріє въ душі чоловіка, такъ
уже ёму не до світа: „старому женитись — и нічъ
коротенька.“

Якъ не всі старі люде свіжі та здорові, такъ
и не всі розумні: „хто сивий, ще не мудрий;“ „бо-
рода не робить чоловіка мудримъ.“ И дурні старі-
ються: „старий, та дурний.“ Не дивнє, якъ молодий
порою розбрикається, а дивно, якъ иноді старого
чіпається дурійка: „не дивуюсь молодому, якъ тобі
старому.“ Деякий старий завидьяка гірший моло-
дого: „и въ старій печі дідько топить.“ Старі люде
говірки, бо не такъ імъ до роботи, якъ до бесіди:
„старому плати, не ціпомъ махати.“

Въ глибокій старості заумерають сили чоло-
віка, такъ тілесні, якъ и духовні. Дитиніє чоловікъ
изъ старості: „старє, якъ малє — що узрить, то й
просить.“ На старость забувають люде. чого за-мо-
лоду виучилися: „якъ волосья сивіє, то чоловікъ
дуріє.“

Такі-то чотире пори становлять життє чоло-
віка. Кого найбільше почитає народъ нашъ, то
старцівъ. Старці заховують память про давнє давно,
розсказуючи внукамъ и правнукамъ своїмъ, що чули,
що виділи. Приналежні до бувальщини, стоять вони
у порога будучності и звязують наслідуюче поко-
ління зъ помершими попередниками. Охочо гор-
нутьє малі діти підъ полу старенькихъ дідівъ и
бабокъ; цілою громадою заступають люде сліпого
старця, співаючого пісні край дороги. Що книжка
для ученихъ, то старці для неписьменихъ. Немає
такого села, де не було би старчинівъ, на которихъ,

якъ на писану память, зснлаються люде. Старі забавляють діти, дозирають пасіки, яку-таку винайдуть собі пипнавку. Подати старому чоловікові кусокъ мягкого хліба да лижку теплої страви, то обовязокъ кождої доброї людини. Ледащий той, що старимъ глумиться або зъ старихъ наругається. Гріхъ, кажуть родичі дітямъ, старимъ людямъ давати яку-небудь догану. Тожь учать дітей не сидіти, коли стоять старці, а на дорозі споклонитися старому. Біда тому народові, де старі молодими цураються, а молоді старихъ зневажають.

Єсть народня загадка: „що се за звірь, що ходить рано на чотирѣхъ, въ полудне на двохъ, а підъ вечеръ на трѣхъ ногахъ?“ Звірь сей — то чоловікъ. Подоба ёго найлучша межн всіми иншими звірятами. Мовою, зростомъ, головою, лицемъ, руками, ногами, крайно — цілнмъ тіломъ різнитися чоловікъ одъ усякої, хочъ-якъ удалої звірини. Красний видъ чоловіка, тожь наділила ёго природа стидомъ, бо „поганому виду нема стиду.“ Звірина, яку Богъ сотворивъ, така й ходить; чоловікові давъ розумъ и серце, щоби шанувавъ и любивъ себе зарівно, якъ й другихъ. Шануючий и люблячий такъ себе, якъ другихъ, чоловікъ не буде зневажати свого стійного виду, а стидатися всѣго того, чимъ би рівнявся звірині. Чоловікъ не собака, щоби ходивъ голий да босий. Такий стидъ виховується въ серцю чоловіка. Серце — то жерело цілого життя въ чоловіці, голова — то керма; въ серцю душа, въ голові духъ; серце чує, голова мислить.

Чоловікъ хочъ зъ головою, а безъ серця — то одплодокъ. Головою правиться въ світі по-міжъ людьми, а серцемъ вяжеться зъ ними. Хто доброго серця, той доброї душі. Хто доброї голови, той тямущий: „голова, якъ торба — що знайдешъ, то сховаєшъ.“ Пізнати чоловіка тямущого та мислящого вже по голові, бо „дурна голова не полисіє.“ Пізнати по голові, на-скільки хто въ своїмъ життю трудився: „одъ діла голова біла;“ „голова одъ клопоту тріщить.“ Голова чоловікомъ всюди во всімъ провводить; забудеться иноді, то чоломъ объ одвірокъ ударить, або, йшовши въ дорогу, зблукається; „куди голова задумала, туди й ноги несуть.“ Нетямущий чоловікъ неначе безъ голови; місто за студене, хопить за гаряче; залізе у воду, бо думавъ, що гречка: „зъ дурною головою рукамъ и ногамъ біда.“

Немає більшої зневаги та кривди, якъ бивъ хто кого у голову: „одъ голови чоловікъ.“ Тожь розбивъ хто кому голову, такъ и забивъ чоловіка. Безъ рукъ, безъ нігъ, безъ носа, безъ очей буде якось чоловікъ въ світі жити, а безъ голови ніколи, бо „голову ні одтяти, ні приліпити.“ Загорівъ хто, розболіла кого голова, такъ нездалий до діла: „шануй свою голову, бо друга не виросте.“ Нема добра

въ голові, такъ и чоловікъ до життя неспосібний: „який мозокъ, такий розумъ.“ Ушкодивши собі де-що въ голові, сходять люде зъ ума. Такъ за головою весь чоловікъ: изгибне, то „по голові ёго плачуть.“

(Дальше буде).

ДОБРИ И ЗЛИ ДУХИ.

(Після Новосільського).

Українці вірують ище въ лісні русалки. Счіпившись довгими, зеленими косами о густе гадуззе й колихаючись по-міжъ деревами, жахають вони подорожнихъ. Особливо-жь въ часъ Зеленихъ-Святокъ вони небезпечні: скочивши зъ дерева на візъ подорожного, такъ довго скобочуть ёго, доки не віддасть нещастний Богови духа. Часами можна їхъ подибати въ високімъ житі або й въ шпеници: такі русалки зовуться мявками. Люде повідають, що русалки повстають зъ душъ тихъ людей, що помирають на перший день Зеленихъ-Святокъ. На кождий лучай єсть-то позістанокъ зъ давного поганства, примішаний зъ поняттями пізнійшого християнства. О давнійшихъ Славянахъ знаємо, що вони вірили въ ліснихъ богівъ, якъ Святибора, и поклонялися лісамъ и деревьямъ, приносили богамъ жертви й молилися въ гаяхъ и підъ деревами. Ясень, клинъ, липа, ворішина, береза, дуби — були деревами священними й повсюди въ славянщині почитаними.

Крімъ ліснихъ русалокъ суть ище й водні. Вони надъ озерами, надъ ріками співають по ночахъ и відбувають свої хороводи й танці; при світлі місяця вони чешуться й, зуздрівши чоловіка, неразь ёго нападають и на-смерть заскобочують. Небезпечно ночею вибиратися на ріку або йти въ зарінки; по-міжъ очеретами й лозами завсігди пострінешъ таку русалку.

Народъ вірує ще въ морські панни й въ потопельниківъ. Найбільшъ однако споминаються дідьки. Дідьки мешкають въ болоті, въ ставахъ, въ очереті; кождий млинъ має свого дідька, зъ котримъ мелники добре знаються. Дідьки неразь розривають греблі, ломлять млини й роблять инші пакости й збитки.

Зъ-по-межи духівъ нечистихъ, пекельнихъ найбільше й найчастійше споминаються чортъ и бісь. Чортъ, здається, відповідає старо-поганському Чорнобогови, богови зла й нещастя. Бісь може походить відъ давнійшого Білъ-бога, бога щастя й гаразду. Здається, що вже по приняттю християнства надано бісови те саме значінне, що чортови. Чортамъ и бісамъ, яко силамъ пекельнимъ,

всі поклоняються, що не живуть зь Богомъ — чарівниці й відьми.

До злихъ духівъ належать такожъ цуръ и пекъ-асина. Оба сі имена уживаються найбільше при проклинахъ: „цуръ ёму!“ „пекъ тобі!“ и пр.

Всі ті духи пекельні й нечисті обіймаються спільнимъ названнемъ чортівъ. Іншимъ однако є чортъ кривий, иншимъ є иродъ, иншимъ бісъ — но всі вони намагають до злого, а їх панованне у ночі ажъ до піяння когута*)....

*) Въ вірованняхъ въ чорта, біса й когута знаходимо сліди давно-пранської релігії, спільної давнімъ Індійцямъ и иншимъ мешканцямъ верховини Іранъ. Іранці вірили въ Ормузда, голову добрихъ духівъ, и въ Аримана, голову злихъ духівъ. Ормуздові бувъ посвящений когутъ. Когутъ бувъ птахомъ божимъ и заповідавъ настанне дня, побіду Ормузда надъ Ариманомъ. И у насъ величають когута божимъ птахомъ и повідають, що вінъ въ своєму крилі має одно перо зъ ангельського крила. Коли когутъ запіє, то счевають всі духи злі, а починають панувати духи добрі.

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денись вь-надъ Серешу.*

III.

Приступаємо теперъ до спеціальної задачі актора.

а) Часть виутріння игри актора.

1) Акторъ має передъ всімъ зрозуміти й докладно поняти цілий драматъ, въ которімъ вінъ грати має, вь-загалі, а свою ролю вь-осібності. Вінъ поняти має свою ролю, т. є. характеръ особи, котору представляти має, не лишъ вь-загалі, але й у всіхъ її положінняхъ, ситуаціяхъ, движенняхъ мислі, чуття й волі, — вінъ поняти повиненъ поета драматичного вь усіхъ ёго відгінняхъ мислі. Де поняття нема, тамъ нема игри. Акторъ повиненъ зь поетомъ чути, мислити й діяти; душа поета входить ніяко вь душу актора, одушевляє ёго тіло й стається моторомъ всіхъ ёго движеній. Повстає теперъ питання, чи акторъ має бути лишъ пасивнимъ виконачемъ мислей автора, чи може свобідно ёму, особливо вь місцяхъ, де авторъ явно ошибнувся противъ природної ситуації, або де її лишъ слабо нарисовавъ и пр., — чи свобідно вь тихъ місцяхъ акторові автора поправити або вибитійшою игрою слабе місце кріпше намаркувати. Се питання розвяжеться такъ: найперше треба знати, хто має розсудити, чи авторъ драми схибивъ вь сімъ або вь тімъ місці, — потому, чи

акторъ єсть вь силі поняти й віддати такъ, якъ би воно правильно повинно бути. Відъ справедливого розвязання двохъ послідніхъ питаній залежить розвязка першого питання. Однакъ ми радили-бъ, щобъ актори, починаючі свій завідъ, и актори мірні або такі, що не мають ґрунтового естетичного й психологичного образования, не важилися самовільно вь добрихъ драматичнихъ штукахъ робити поправки, бо поспують радше, ніжъ справлять. Замітивъ я на разу, що акторъ не лишъ виненъ поняти свою ролю, але що вінъ має поняти й зрозуміти цілу драму. Такъ єсть; характеръ особи, котору грати має, стоїть вь органічній зв'язі зь усіма другими особами вь драмі, а поединчі ситуації якоїсь ролі суть впливомъ изъ вспільного дійства другихъ осібъ, наконецъ же акторъ своєю игрою не повиненъ надати своїй ролі ні більше, ні менше ваги, якъ їй належить, ведля стосунку її до цілості; отже за-для того акторъ цілу драму знати й поняти та й своя становище до загалу добре зрозуміти повиненъ, щобъ не поґрішивъ. Зь сього впливає конечно потреба спіддїйства (das Zusammenspiel) акторівъ, на котору дирекція театру велику вагу власти повинна. Нема нічого більше разячого й злуду псууючого, якъ коли розстроїться гармонійна гра акторівъ: коли одинъ не понимає ситуації другого, коли акторъ не піддержує природно розговору, чекаючи на суфлера або впадаючи за-скоро вь бесіду, коли не приходять або не відходять вь пору и пр.; вражінне тогді єсть подібне до вражіння музичного, де розстроюється гармонія.

2) Другою задачею актора єсть розумне виученне ролі. Суфлеръ не на те єсть, щобъ по слову підшептывавъ, а акторъ, збираючи слова поединчо вь уха, цідивъ каплями черезъ уста. При такихъ стані акторъ зовсімъ не може грати відновідо; ёго душа, напружена увагою, щобъ вхопити кожде словечко відъ суфлера, не може заразомъ здобутися на відповідне чуття, жестъ, акцентъ, виголошення и пр. Актори, що не виучуються ролі, на-завше вістануть драматичними каліками.

3) Акторъ повиненъ духомъ переїстися зовсімъ вь положінне тої особи, котору представляє; вінъ повиненъ забути про себе, а повиненъ не инакше мислити й чути, аніжъ такъ, якъ мислить и чує особа, черезъ него представляема. Свідомо єсть, що правдиві артисти й артистки, коли грають важнійшу ролю, то вони не хихочуться, не шепчуть по-за кулисами, але, виурені мислю вь свою ролю, прослідують її и по-за кулисами, — вони позістають цілий вечеръ вь добровільній иллюзії, мовъ би вони справді були тимъ, що представляють. Звістно также, що славні артисти й артистки від-

хоровують часто свою итру, скоро въ ній прихотили великі страсті, глибоко вбурені, сильні чуття и пр. Такі-то ситуації відділюють на артиста сильно й розстроюють ёго нервовий складъ; вінъ бо все те, що грає, глибоко чув: жаль, біль, роспуку и т. п. Бувало, що слабші акторки часомъ вмлівали на сцені. Тутъ належить такожъ замітити объ тімъ, що зване єсть підъ фразою „випасти зъ ролі,“ т. є. недодержанне до кінця того характеру, того типу або навіть и поєдинчої ситуації, які акторъ ведля натури своєї ролі на себе прибравъ або прибрати повиненъ. Єсть-то велика похиба. яка добримъ акторамъ ніколи не притрапляється. и котрої дуже стерегтися треба. Часто невнученне ролі єсть тому причиною, часто й переняттє своєю ролею або недокладне зрозумінне поєдинчихъ ситуацій або наконець недбальство або вражливостъ на похвали публяки. Нема нічого дурнійшого, якъ коли акторъ, занурений въ пристрастну ситуацію або приміромъ представляючи божевільного, на клискання безрозсудної публяки кланяється!... Коли акторъ випаде зъ ролі, тоді тратиться вся иллюзія; єсть-то немиле вражінне, такъ мовъ би хто въ осередку красної мелодії зачавъ фалшиво співати.

На поняттю й зрозумінню ролі, на докладнімъ її виученню, на перенесенню духомъ въ ситуацію своєї ролі и на переняттю нею кінчиться одна часть задачі актора, себъ-то часть внутріння. Приходить друга часть акторської задачі, а се єсть часть внішня.

(Дальше буде).

РАХМАНСЬКИЙ-ВЕЛИКДЕНЬ.

Написавъ *О. Паршицький.*

Наші народні предання о Рахманахъ даються й до сихъ Браманивъ застосувати, и то далеко скорше, чимъ до Врахманівъ Кедрена й Нестора. Безперечною єсть річею, що Славяне й Индійці становили въ прадавнину одно спільне тіло. Досить указати на давню назву Славянъ „Venden, Vinidi, Antes, Вятчи,“ на найблизшу схожостъ бесіди славянської зъ индійськимъ санскритомъ, на характеръ Славянъ и давнихъ Индійцівъ (религійность посунена подекуди до крайностей браманського забобонства, консервативность, супокійность и пр.), на митологию Славянъ и Индійцівъ, на повірря, звичаї, обряди и под.

Такимъ способомъ приходимо до слідуєчихъ заключеній:

1) Рахмане, після дохованихъ преданій въ нашімъ народі, не суть окремимъ народомъ, а тіль-

ко якоюсь незвичайною частею ёго (Гуцули споминають о 12 Рахманахъ Илькевичъ загально говорить о Рахманахъ, яко о людяхъ святихъ), — Брамане индійські такожъ не були народомъ самимъ, но ёго частею найбільше поважаною.

2) Рахмане мешкають за чорними морями, — Брамане відъ насъ двома морями відділені, Моремъ-Чорнимъ и Каспійськимъ (Синимъ).

3) Рахмане постять дуже твердо й зберігують товаръ відъ всякої ушкоди. — Брамане постять, бо не ідять ніколи мяса, при тімъ звірята були въ Индії въ великій чести. а деякі, якъ корова, таки на-правду уважались святими.

4) Після віровання Индійцівъ світъ повставъ зъ яйця, и на весну обходили вони різні свята, при котрихъ яйці й крашанки відгривали подібну ролю, якъ у насъ яйці на Великодні-Свята. Нашъ народъ метає шкаралущі зъ яйця въ воду, щоби симъ стародавнимъ индійськимъ обичаємъ*) поділити свою радість зъ своєю матерею, Индією, и тимъ способомъ свою синовну память ніяко заявити. Додати тутъ належить, що шкаралущі зъ яєць святихъ и несвяченихъ у насъ звичайно викиднують на стріху.

5) Німъ яйце запливе до Рахманівъ, то потреба на се 25 днівъ. Коли-жъ почислимо, що ріка на одну добу вплине може 15 миль, тоді-бъ відъ Великоднихъ-Святъ ажъ до Рахманського-Великодня заплило яйце на якихъ близько 400 миль — дорогу мало-що меншу, якъ відъ Києва до гіръ Гималайськихъ....

Тими доказами ведені, въ Рахманахъ ми знаємо индійськихъ Браманивъ. Самі Индійці були покровнимъ народомъ зъ Бактриянами або, якъ Несторъ пише, Врахманами, зъ котрими вони, заки усіли надъ Гангесомъ (зр. въ нашихъ казкахъ ріку Гавганъ), проживали разомъ на верховині Иранъ и звалися однак — Ариями. Бактрияне, по переселенню Индійцівъ до теперішної Индії, мали зъ своїми братами безустанні зношення й много перенимали у нихъ зъ браманської науки, доки Зо-роастеръ не впровадивъ въ Бактриї нову свою религію зъ звиснимъ дуалізмомъ. Тимъ способомъ поясняється, чому Несторъ Бактриянъ зове Врахманами, и чому їхъ описъ такъ вірно сходиться зъ

*) Хто знає, чи пісня за Жельмана не відноситься такожъ до сихъ давнихъ часівъ. Многі держать Жельмана за жида, що забиравъ церкви въ аренди. Новже ся обстановка, що пісні за Жельмана співаються на Мазурахъ и въ Моравії, каже намъ чого иншого догадуватися. Чи не в Жельманъ те, що у Индійцівъ Сома, живитель и отецъ богівъ?.... Въ Жельманськихъ пісняхъ споминається такожъ про Жельманову родину...

Рахманами нашого народу й зь индійськими Браманами.*)

Коли нарешті роздумавмо, зь якої причини вірованні вь Рахманів у одних тільки Русинів знаходяться, у інших же Славянъ сього немає, и для того такъ много й такъ вірних переказів стародавнихъ, обрядів и згадокъ митологичнихъ и іншихъ памятокъ у насъ тільки доховалося; то по конечности признати-бъ треба, що Русини, будучи й такъ на найдальшіймъ восході Европи, далеко пізнійше у неї замандрували, чимъ інші славянські народи. Розізірвшись добре вь митології малоруській, позбиравши старанно всі повірки, казки й байки народні, хто знає, чи на їхъ заснові ми-бъ не розрішили важнихъ питаній о славянщині, якихъ исторія нині розрішити не уміє....

*) Кедрень грецький и нашъ Несторъ якъ-найгірше виражаються о Индійцяхъ. Нові историкки такожъ оповідають о великій упадку давнихъ Индійцівъ. Однакко часи теперішні або й часи Нестора не можъ рівнати зь тими часами, коли Славяне ще проживали на верховинахъ Ирана надъ рікою Индусъ, а може навіть и вь самій Индії. Нікуди правди діти, упадокъ духовий и моральний Индії споводований не чимъ иншимъ, якъ тільки самими Браманами и їхъ науками спиритуалістичними.

ЗНАЧІННЄ ЕТИМОЛОГІІ.

Написавъ Я. Чорний зъ Бережанъ.

На якій же то підставі наші псевдо-етимологи опираються, що коньче накладають намъ етимологию?! Конечно не на иншій, якъ на „русск-ій“: по сему быть!! Але-жъ не досить на тімъ, що нема на теперъ ище підстави для етимології умієтної, — вона навіть шкодлива для розвиваючогося язика й для вичення того-жъ. Етимологична наука вь такімъ стосунку стоїть до бесіди, якъ (щоби порівнятельно виразитися) анатомія и. пр. до тілъ органичнихъ, якъ естетика до утворівъ краснихъ. Якъ анатомин органичну, естетика красну цілостъ розкладають на поєднчі часті, щоби дорогою аналітичною значінне кожної часті вь цілості пізнати, такъ и наука етимологична поступає собі зь готовимъ словомъ. Але якъ анатомія организму, а естетика діла красного ще не утворили, такъ не утворить етимологія живого слова. Противно, анатомія запрактикована на неготовімъ організмі зруйновала би тойже, естетика произвела би карикатуру, якихъ доволно маємо вь середновічніймъ, ба й вь новожитніймъ такъ званімъ классицизмі русскімъ и польскімъ. Етимологія зновъ, приложена до живого язика, викликала би язикову застоялостъ, яка вь

„галичскомъ русскомъ язикѣ“ відъ 1848 року практикується. И инакше бути не може. Підля найбільшихъ язикословівъ свідомостъ язика (Sprachbewusstsein) вь такімъ стосунку стоїть до чуття язикового (Sprachgefühl), якъ + и —, т. в. вони побічъ себе стояти не можуть, и що-до творчости язикової найпростійшій чоловікъ найбільшого язикослова перевиснає. Наука язика зь становиска етимологичного придусила би чуттє язикове зь великою шкодою для розвою язика, чого найліпшимъ доказомъ наука обохъ классичнихъ язиківъ, грецького й латинського, вь нашихъ часахъ. Помимо досить совершенної анализи обохъ язиківъ, при наймозольнійшій праці й відличнихъ талантахъ нема нині Софоклесівъ, Демостенесівъ, Цицеронівъ, Горацийівъ и пр. Нема вже у Німцівъ Шиллерівъ, Геттихъ, Гердерівъ, нема у насъ Основяненківъ, Шевченківъ, Шашкевичівъ, бо не заступить природної сили творчої суха ерудиція, уміюча анализувати, а не творити. Пусті й тенденційні нарешті крики нашихъ „Русскихъ“ що-до затирання коріння фонетикою. Для язикослова пустою річею правопись, чого найліпшимъ доводомъ оба классичні язикки, а именно латинський, о котрімъ Schultz вь переднімъ слові до своєї граматикки такъ повідає: Die Römer befolgten in ihrer Schreibart den einzig vernünftigen Grundsatz, jedes Wort so zu schreiben, wie es gesprochen werden muss. — А чей писовня опираючися на слуху не буде етимологична. Етимологична правопись єсть односторонна, яко узглядняюча тільки око, низший вь кождімъ взгляді змисль, якъ слухъ. Етимологія для глухихъ, якими й ми принаймній теперъ для неї и для толківъ нашихъ Русскихъ, ніби-то етимологівъ, останемъ.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Сими днями появилась у насъ брошурка: „Письмо народовцѣ вь русскихъ до редактора полтавнїей гасописі „Русь“, яко прошешъ и меморіалъ. — Списавъ Федоръ Чорногора. — Тискомъ Соллера, у Відни, 1867.“ Продається вь книгарні Ставропигійській, екземпляръ по 10 кр.

— Чигиринський Кобзаръ Т. Г. Шевченка. Петербургъ, 1866. Ціна 1 руб.

— Зібрання сатишотворівъ Т. Г. Шевченка. Виданне Д. Е. Кожанчикова, Петербургъ, 1867. Ціна 1 руб. 25 коп.

— Оповідання М. Вовчка, томъ І-й, 2-е виданне. У Вольфа, Петербургъ, 1867. Ціна 50 коп.

— Оповідання М. Вовчка, томъ ІІ-й. Виданне Яковлева, Петербургъ, 1867. Ціна 50 коп.

— Невольниця М. Вовчка. Виданне Яковлева, Петербургъ, 1867. Ціна 10 коп.

— На Україні, историчний романъ В. Дорошенка. Виданне Яковлева, Петербургъ, 1864. Ціна 1 руб.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60 на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

У СЕЛІ.

Втомився день — вже й сонце сіло,
 Миръ Божий хоче одпочити;
 На дворі вже повечоріло.
 Вже череда въ село біжить.
 Повагомъ тихо йде отара,
 За вею зъ пугою пастухъ;
 Устала курява, мовъ хмара,
 На дворі варъ займає духъ.
 Жінки покинули куделі,
 Идуть овечокъ відлучать,
 Хватаються, щобъ на вечері
 Дітокъ своїхъ нагодувать....
 Вози навіючені нопами
 Вже круторогні везуть,
 Слідомъ зъ блискучими серіями
 Женці въ обжини ідуть.
 Въ вінкахъ дівчата молоді,
 У хлопцівъ на бриляхъ квітки,
 Брилі солом'яні нові,
 Неначе влато те блищать.
 По небу зірки такъ и ссяють —
 Здається, чесний трудъ селянъ
 И віроньки святі вітають,
 Співають ангели: „миръ вамъ!“
 И самъ Господь благословляє
 Трудящий людъ въ ночі спочить....
 Старий, якъ лунь, дідусь стрічає
 Своіхъ женцівъ ажъ у воріть....
 Уже женці вечерять сіли,
 А місяць дивиться на їхъ
 И усміхається... О Боже милій,
 Якъ весело й мнї на їхъ
 Дивитися й за їхъ радіти!....
 Ти, Боже, трудъ їхъ наградивъ —
 Не пропадає те на світі,
 Що потомъ гіркимъ хто поливть....
 Старий вже „чайку“ затягає,
 Розбитимъ голосомъ веде,
 „Киги, киги!“ гурть помогає,
 И по селу дуна веде....
 А ось обжинниківъ заспівали,
 Старий навприсядки пішовъ,
 И весело женці гуляли,
 Покиль ажъ місяць не зайшовъ.

О. Я. Кониський.

МАЙОРЪ.

Новість П. О. Куліша.
 (Переложено зъ великоруського).

Глава X.

Тимчасомъ, коли въ голові майора перемінювалися одна другою темні мислі, на балконі молоді люде фантазували о женитьбі, котору Сагайдачний, для різнихъ околичностей, відкладавъ до осені. Вінъ въ многімъ зійшовсь уже зъ народомъ, середъ которого доля вказала ёму наконецъ жити. На женитьбу посередъ літа, коли йдуть гарячі полєві роботи, вінъ глядівъ, мовъ на егоїстичну панську вигадку, въ которій народъ не повиненъ брати ніякого уділу. Пригожуючи до свого вбезпеченого биту простолюдні обичаї, вінъ уважавъ дуже розумнимъ відправляти весілле весною, коли господаря ніщо не визиває въ поле, окрімъ легкої оранки на ярину, окрімъ неспішнихъ засівівъ и приємного наглядывання надъ сходами, — або осінню, коли всі роботи въ полі скінчені, и чоловікъ спуляє свою чинність на обистю, будучи окружений и засипаний зібраними зъ поль багатствами. Такъ философствувавъ Сагайдачний, зовсімъ не помішляючи, що на него направляється, въ умі господаря, пистолетне дуло.

Але отъ простодушна Марьянка, сей невсипущий, хочъ и сонливий камердинеръ майорівъ, являється зъ великимъ підносомъ въ рукахъ и урочисто ставляє ёго межі двохъ закоханихъ, сидячихъ віз-à-віз на противнихъ сторонахъ чайного столика. Вона дуже добре завважала, що ніколи ще закуска не була приготована такъ старанно, ніколи не були видавані такі тонкі серветки, ніколи фляшочки зъ горілкою й наливками не були такъ дбало обтерті кругомъ вогкимъ полотенцемъ. Небагато було приготовлено закуски, далеко менше, ніжъ для Иволгина. Маленькі плюфовані фляшочки були поставлені на піднось. Марьянка не могла не виразити свого здивовання передъ „паніматкою“, якъ вона

називала майорову сестру, але тая в небагато словах и особливого рода рухави лица дала зрозуміти, що сей гість — не Иволгину пара, що се — знатний панъ (вона мало-не готова була сказати, що се — дука між панами), и тому не годиться навалювати для него багато закусок и наставляти багато горілоць и наливкоць. Горілоць поставлено було тільки дві сорти, и при сімъ богобоязлива господиня подумала: „Дай, Господи, щоби ви всю жизнь прожили в парі!“ А коли ставила в позиції трійку між двома фляшочками третю, трохи більшу фляшочку з дулівкою, то додала думкою: „И нехай тільки одинъ Господь буде третімъ між вами!“ Марьянка нічого сего не знала, слідячи за своєю панею и дивуючись білизні серветокъ и блескові новісінького срібла, да вно заведеного майоромъ, але ще ні разу не уживаного; вона проникнула, однакожъ, своєю вбогою душечкою урочистость окази и мовъ-би переймалась духомъ самої господині. Молоді люде, поглянувши на неї, не могли не розсміятись: до такої степені вона була урочиста й щаслива в своїй ролі.

Слідомъ за Марьянкою вважала приличнимъ явитись до гостя й сама мати молодой господині. Майоръ, облагородившись на службі и підносячи небу до рівні з своїмъ станомъ, не мігъ оставити й сестру в тімъ виді, в якімъ найшовъ її в козацій хаті. Замість білої намітки, зачала вона завязувати голову шовковою хусткою, по котрій розсипані були золоті й срібні цвіти, а замість своїхъ плахть, баєвихъ корсетокъ зъ червоними мушками й старосвітського святічного кунтуша зъ золотими усами в стани, появились на ній перкаліки й вовняні матерні в тій подобі, якъ у сільських, простихъ попівськихъ жінокъ, що не дібрались ще до канелюхівъ и іншихъ партацькихъ виробівъ спізненої й безсмакової моди. Однако, мимо свого вивиснення в поважанню другихъ, а такожъ и в власнімъ, майорова сестра затримала тую смиренну постать, котра у простихъ людей заступає містце витворної простоти в способі поводитись зъ людьми. Се не почуття свого нічогоства, — зовсімъ ні! се явесь самоповажання, виражаючися поважаннемъ для того, зъ кимъ вони мають діло. Майорова сестра явилась до гостя зъ годністю старої господині, котрої не уменшивъ и тихий, досить низький її поклінъ, засвідчаючий її ушанованню для ёго особи.

Сагайдачний бувъ одинъ зъ тихъ людей, що в кожній особі цінять висше всёго виразъ, и коли-бъ майорова сестра не була навіть матеррю Парасі, то вінъ не скоро звівъ би зъ неї очи. В її лиці, увянувшій одъ часу, горя й клопотівъ, але ще не ослабленимъ старостю, ударивъ ёго ви-

разъ релігійності, той виразъ, котрий придають образамъ святихъ живописці, понимаючі серцемъ, якъ повинна виступати на-внутрь молитва, безустанно вигріваючися в серці. Вінъ одвічавъ на її поклінъ майже такимъ самимъ поклономъ. А Парася тимчасомъ представила їхъ одно одному, якъ зъуміла.

„Я знала вашу покійну мамуню,“ сказала майорова сестра.

„А я,“ одвічавъ вінъ, „знаю васъ давно зъ розказівъ мої мамуні.“

„Чи то-бъ-то й справді?“ викрикнула вона, оживляючися. „Намъ не можна було не знати вашої мамуні.“

„И їй не можна було не знати васъ. Всякий разъ, якъ ми, бувало, вертаємо зъ церкви, вона говорила, що не стрічає вже такихъ красавиць міжъ козачками, якъ була така-то, и називала васъ, що видали за-мужъ в далеке село.“

„О, яку старину ви згадали!“

„Такъ, я бувъ тогді дитиною, але в моїй пам'яті лишилися її оповідання навіть и про вашъ кунтушъ, обложеной золотою сіткою. Скажіть, де ви поділи сю дорогоцінність?“

„Вінъ до сего часу лежить у мене в скрині.“

„Ну, я дуже радъ, що вінъ зберігся. Ви міні ёго покажете?“

„Такъ, теперъ уже нігде такого не побачите. И в старину, правду сказавши, така багата одіжъ була дивомъ. Мій батько винісъ сей кунтушъ зъ Запорожжя, а Запорожці, самі знаєте, ходили за здобичю далеко в Польщу.“

„И се міні знане, що вашъ батько бувъ Запорожець. Пригадую собі й оповідання про ёго псівъ вівчарськихъ, що пасли у него вівці.“

„Еге! вінъ учився господарства на Запорожжі.“

„Адже-жъ уже я ніколи не думавъ, щоби на Запорожжі можна було навчитися господарства. Бачиться, Січове братство було народъ безжурливий.“

„Ні, вони тільки здавались безжурливими, а господарство у нихъ велось чудне! Ніхто лучше їхъ не умівъ ходити коло пчіль; ніхто не умівъ викохати ні коня, ні вола такъ, якъ вони. Ні, вони хороші були господарі. Ато нащо-бъ отдавали до нихъ дітей в науку?“

„Хто-жъ до нихъ отдававъ дітей в науку?“

„Всі віддавали, всі наші козакки, бувало, туди відсилають хлопцівъ. Тамъ и Письму Святому їхъ учили, и гласамъ церковнимъ, и господарству.“

„Се я чую в перший разъ!“

„Та де-жъ вамъ объ сімъ чути? Тамъ у васъ інші діла в столиці. Бачъ, и мого батька — дай,

Боже, ёму царство небесне — ёго батько віддавъ оттакъ учитись.“

„И вінъ вамъ оповідавъ объ сімъ?“

„Ну, вінъ бувъ не таївський. А придарялось міні зь-далеку чути, якъ вінъ бувало при чарці згадує про свої молоді літа.“

„Оповіжте-жъ міні, що вамъ придарялось чути. Се дуже цікаве.“

„Позвольте, я оповімъ, а тимъ часомъ прошу закусити. Въ церкві стояли ви довго й трудились, а чай — яке вже се покріплення?... та ще на біду у мене сёгодня коржикъ зовсімъ не вдались... Такъ уже міні совістно! якъ зь-нарошна сёгодня й не вдались!“

Закуска була дуже хороша й могла би вспокіти совість найвибагливішої хуторської господині. Тільки-жъ гість далеко більше интересувався її розмовою о старині, ніжъ закускою.

„Бачите,“ говорила майорова сестра, присівши противъ него на кріслі й положивши ліву руку собі на коліно, коли тимчасомъ правою робила об'ясняючі жести: „въ ті часи козаки наші не лізли въ дворянство по-теперішньому. На Україні у насъ були пани панами, а козаки козаками. Земель було багато, а людей мало; такъ тогді не було чеснішого звання, якъ господарство. Хто зь козаківъ зъумівъ завести хуторъ, зь підсусідками, и держати въ порядку землю й худобу, той великимъ почитувався чоловікомъ, и до такого віддавали дітей на вихованне навіть и багаті господарі. Тутъ була одна тая користь, що хлопчикъ росте въ більшімъ страху, а не мазунчикомъ коло матері, а друга тая, що поки росте, то придбає собі й худобу*), а придбавши своїмъ трудомъ, зъумівъ її лучше зберігти. Тогді хочъ и на батьківщину вернеться, то вже знає, чога що стоїть, и робиться зь него господарь якъ годиться. И родичі, бувало, віддають до родичівъ въ науку, и приятелі до приятелівъ. Се я говорю про Україну. А то бувало віддають на вихованне й за Пороги, въ вольні степи. Пани посиляли своїхъ дітей въ науку по городамъ, и въ Польщу відсиляли; а наші козаки засиляли своїхъ дітей до Запорозькихъ братчиківъ. Запорозці жили багато, и були вони народъ премудрий. Знали вони військове діло хорошо, а господарське — ще лучше. Кругомъ Січі завели вони такі хутори, якихъ въ нашихъ містахъ не побачишъ, и тамъ-то давали науку вському, хто хотівъ учитись. Потімъ, бувало, парубокъ, розжившись и занявши собі підъ хуторъ займище, иде въ Січъ и ставъся братчикомъ, а въ хуторі живуть чабани**), парубки й підпарубочі.

*) Худоба — мастокъ, добро; властвво — рогатий тварь.

**) Чабанъ — пастухъ.

Вінъ тільки відъ часу до часу заходить до нихъ, а самъ проминяє військовимъ промисломъ. Такъ-то колись-то діялось! А теперъ, говорять, буряномъ заросла Січъ, и вольні степи прокляті Богомъ: трави сохнуть, води входять въ землю, и мало стало добра людямъ. Але прошу-жъ, іжте, а я вамъ розкажу историю нашого панъ-отця. Було їхъ трое у батька й матері. Двохъ старшихъ дідъ нашъ при собі лишивъ, а меншого відвізъ въ науку на Запорозжє. Бувъ у него тамъ добрий приятель, Запорозецъ Кавунъ. Старий уже бувъ и не ходивъ на війну, а господарувавъ въ своїмъ зимовнику зь жінкою. У нихъ и жінки були въ зимовникахъ, и діти росли; тільки въ Січі жінокъ не було. Приїзжав мій дідъ до него й привозить мого панъ-отця, а ёму було тогді літъ тринадцять чи чотирнадцять. „Візьми, пане-брате, до себе мого хлопця въ науку; зроби міні зь него доброго господаря.“ — „Покинь на годъ. Коли буде добрий, то прийму въ науку.“ Дідъ мій и лишивъ на-пробу сина. Старий не дававъ ёму зь-першу ніякого діла й державъ при собі: все пробовавъ, чи буде зь него пожитокъ. Одного разу нарубавъ дровъ и порозкидувавъ по всьму двору, а самъ сівъ зь жінкою въ візокъ и поїхавъ зь хутора. Видить хлопець, що порозкидувані дрова, и думає: „Нащо імъ такъ валятись?“ Взявъ и зложивъ підъ стріхою. Вертається старий Кавунъ, видить, що дрова зложені, и говорить своїй жінці: „Отъ же зь сего ледачого хлопця господарь буде! А годі тобі, Иване, байдки бити! сїдай на коня да гайда до табуна. Дамъ тобі таке лошя, що приведе друге.“ Подержавши при табуні, назначивъ ёго до отари: „Пильнуй добре, то десате ягня буде твоє.“ Такъ, поки дійшовъ нашъ панъ-отець повнихъ літъ, то зробився й самъ господаремъ, та тамъ и остався, байдуже ёму й Україна! Стався братчикомъ, ходивъ на війну й здобувъ всякого добра, здобувъ и той кунтушъ зь золотою сіткою. Але тутъ постигла Запорозцівъ біда: обступили їхъ Січъ*), забрали зь куренівъ всяке добро, взяли зь церкви срібло, золото, и церковне й братське, не лишили Богові й восковихъ свічокъ; сказано — голодною саранчею впали на Січъ! Такъ, бувало, розкажує нашъ панъ-отець. Хто бувъ въ Січовихъ куреняхъ, ті, сівши въ чайки, поплили до Турка, а кого зь братчиківъ захопила біда по хуторахъ и зимовникахъ, ті не признались козаками й розбрелись по Україні, та тутъ и поженились. Вернувся й нашъ панъ-отець на батьківщину. Приходить, а братівъ и матері давно вже на світі нема; лишився въ-живихъ одинъ старий батько, та й той, поки-

*) Московський генераль Текелій, въ кільканадцятислячнямъ військомъ, р. 1775.

нувши господарство й розпродавши худобу, сидівъ въ пасіці пустинникомъ, душу, мовлявъ. молитвами спасавъ. Ну, пань-отець нашъ вернувся не зъ порожніми руками: однихъ овець пригнавъ сімь-сотъ, и сіхъ овець пасли не люде, а пси. Такъ були привчені пси, що не дадуть вівцямъ розбрестись, и на нічъ въ кошари загоняють. Привізъ нашъ пань-отець и одежі хорошої козацької сорокъ паръ. Були тамъ и саяти, и едамашки, були й вельчурн, — такі обосторонні кожухи, що й гріють, и відъ дещу хоронять. Зачавъ вінъ жити зъ старимъ батькомъ, але женитися довго не хотівъ. Бувъ вінъ зовсімъ Запорожець, — все одинъ собі сидить въ курені середъ череди на степу, або зъ батькомъ въ пасіці, а иногді осідав коня й зчезне на місяць и на більше. Уже й старого батька похоронивъ, и у самого волосъ посивівъ, а все женитися не хотілось ёму. Потімъ бачить, що рідъ ёго переводиться, и добро ёго въ чужі руки піде, — оженився. Та й оженившись, не покидавъ привычки Запорожської. Осідав, бувало, коня — и не питай, жінко, куди іде. А іздивъ вінъ въ Запорожські степи. Тамъ у нихъ на урочищахъ збирались ради. Завсїгди сей часъ припадавъ въ повню. По ночахъ збирались розполошені братчики й держали раду, що імъ на світі робити, и чи не можна-бъ упять зажнти попередньому; та вже не ті часи настали. Паніматка наша покійна — царство їй небесне — ніколи у него не питала, куди відїзжав, а довідувалась стороною. Боялась вона й духу ёго, и поважала ёго більшъ, ніжъ теперъ діти батьківъ своїхъ поважують. У него було закономъ, щобъ жінці нічого не відкривати, що єсть въ думці: такі вони всі були. Коли піднялась війна на Ляхівъ, то й тогді вінъ ні жінці, ні дітямъ не связавъ, що хоче наймолодшого сина виправити въ військо. Ми догадувались тільки по коню, що казавъ вінъ ёму при собі уїзжати, та по шаблі, що добувъ зъ скрині й поставивъ на покуті підъ образами. Нічого не говорячи, вирядивъ ёго старий и тогді казавъ благословитись у матері. А вмеръ въ тиждень після проводу сина въ козаки. Найшли ёго въ курені умерлого, въ чистій святочній сорочці й въ саятовімъ жупані, а підъ головами отворена Библия... Та де-жъ се дячко? перервала оповідниця наразъ своє оповідання, обертаючись до дочки зъ запитаннямъ.

Довідавшись, що вінъ почувъ себе слабимъ. вона стрівожилась и поспішила до ёго спальні. Въ спальню не можна було и їй увійти безъ позволення: такова була воля майора. На її стукъ и покликъ, вінъ одвічавъ, що вінъ лежить, и щобі ёго не непокоїли, поки не покличе. Се ще більше злякало її. Вона вернулась до дочки зъ побліднівшимъ лицемъ и сумною вістю. Обі вони були поражені

ёго словами, бо майоръ ложився днемъ тільки въ такихъ припадкахъ, коли ёго цілкомъ перемагала слабость. Всякий разъ, якъ вінъ позволявъ увійти до себе, лежачого, вони заставляли ёго въ положенню покойника, зъ зложенними на груді руками, и всякий разъ вінъ бувъ пересвідченъ самъ и не скривавъ сёго передъ ними, що смерть ёго близька. Вінъ відпихавъ яке би то ні було лікарство, и імъ оставалось одно — молитись. И вони молились гарячо, и вже три рази гарячі молитви їхъ піднимали ёго зъ ложа болізни, и чудомъ здавалось імъ, коли вінъ починавъ ходити по хутору, або сидіти й розмовляти зъ ними, буцімъ-то би й не бувъ слабій. На сей разъ на їхъ лицахъ виразивсь, передъ очима гостя, такий неспокій, що Сагайдачний не мігъ продовжити свого пробування у нихъ ні одною мнитою й поспішивъ зъ ними розстатись, щоби дати обомъ хозяйкамъ повну можливість зайнятися своїмъ хоримъ. Вони не здержували, а проводили ёго на ганокъ и вернулись не скорше, ажъ ёго найтчанка зникла зъ виду.

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Євгеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Якъ безъ голови, такъ и безъ серця немає чоловіка. Живий чоловікъ, то живий одъ серця, бо зъ серця вся кровъ розпливається. Неначе ті нори зъ криниці, тепла кровъ изъ серця паточиться. Правильно бється-колаче живе серце въ грудяхъ чоловіка. Застигне серце, застигъ и чоловікъ. Изъ доброго коріння добре дерево, изъ доброго серця добрий чоловікъ. Добро й лихо — то въ серцю; яка природа, таке серце: „добре, то добре й буде, а лихе, то лихе й буде;“ „доброго корчма не зопсує, а лихого й церквѣ не поправить.“ На доброго ніщо й лаятись, бо „добрий доброго слова боїться.“ Де-небудь повернеться добрий, всюди ёму раді: „доброму всюди добре.“ За добримъ чоловікомъ и Богъ вступається: „доброму Богъ благословить.“ Добрий чоловікъ єсть лагідний для ближніхъ, а людямъ угодний. Доброму й люде сприяють и добра желаютъ: „доброму чоловіку продовжи, Боже, віку.“ О добрімъ чоловіці й по смерті не забувають: „доброму й добра памать.“ Добрий чоловікъ — то чоловікъ щирый и чесний, а „щирому й Богъ помагає,“ „чесному всюди честь.“ Добрий не чинить „лихого та не боїться нікого.“ Хто добрий, той чесний; хто чесний, того величають: „кого почитають, того величають;“

„добре далеко чутно;“ „кому честь, тому хвала.“ Доброго чоловіка ні лають, ні карають: „май добру натуру, не приймешь карності на шкуру.“ Для добрихь добрий ище ліпший: „коли люде до тебе добрі, а ти будь ліпший.“

Чоловікь неконьче добрий родиться, а скорше добрий робиться. Розвивається розумь вь чоловіці, такь и серце зростає. Не родомь, а діломь великого серця люде. Не лише бо серцемь, а й волею люде стаються добрі; добра воля, вь добрихь учинкахь, свідчить о добрімь серцю: „покрасіти чоловікь не покрасіє, а подобріти, якь схоже, подобріє.“ Добра воля й охота наповняє серце всякими чесними, людяними чуттями; кожде чесне, велике помилшенне огривається вь серцю, переходить вь душу й кровь чоловіка: „разь добромь налите серце во вікь не прохолоне.“

Живе серце живо переймається всякими світовими вражіннями. Що разь припало до серця, того чоловікь часто забагає. Серце — то гніздо всіх жадь, захотінокь и пристрастий чоловіка. Вь серцю любовь, вь серцю гнівь и ненависть. Серце, що ні розуму, ні волі не приймається, слабе зоветься; чоловікь слабого серця прудкий, непевний, пристрастний. Спокріпить чоловікь своє серце, якь научиться „вскромити своє серце;“ „не давай серцю потолі, бо самь підешь до неволі.“ На повскромленне серця конечна велика сила, бо „не той сильний, що камінь верне, тілько сильний, що серце вздержить.“ Сила та зоветься духомь. Тому-то й буває, що вь злую душу добрий духь вступає; а вздержавь хто серце вь собі, такь мовлять: „добрий духь вступивь вь него.“ Безь духа не стямуться чоловікь; неначе скажений, допускається крайніхь, бісноватихь учинківь. Хто-жь серце повскромляє, той надь собою панує.

Суть люде доброго духа, а мягкого серця; такь суть вони слабими. Слабость та робить їхь нездалими до діл великихь, поважнихь, бо скоро піддаються якому-такому сіпаці: „хто стається медомь, того мухи ззідять.“ Мягкодушний чоловікь поноситьь всіляку напасть та й кривду: „на похиле дерево й кози скачуть.“ Не устережеться вінь вь ніякімь ділі відь напасті лихого: „лихий доброму поспеє.“ Ніщо боятися про серце, аби, вздержане розумомь, не заціпеніло: „серце не камінь, таки все одно на другого зглянеться.“

Таке-то добре серце не у всіхь, а багато людей рядиться недобримь серцемь: „мавь уродитися чоловікь, та вилунивсь чорть;“ „мала вродитися сатана, та півні заспівали.“ Природиться иноді таке злісне та й негодиве — „така вдача собача, вовча натура.“ Недобре не лише на другихь, а й саме на себе сердиться: „злости повні кости;“ „язя зь

покла родомь.“ Изь чеснихь родичей часомь лихе одплодиться: „великого роду, а псеґо ходу.“ Нема гіршої тварі на світі надь злого чоловіка. Вовка, змії, всякої напасливої звірини устережешся, а відь злого чоловіка не устережешся: „якь лихий чоловікь, то не ставь и чорта;“ „лихий доброго не любить;“ „добрий песь лучший, якь злий чоловікь;“ „лихого чоловіка бійся, бо лихий пере- може все.“

(Дальше буде).

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавь *Денись вь-надь Серешу.*

б) Часть внішня игри актора.

Головнимь правиломь що-до игри сценичної єсть те, щобь акторь вь игрі своїй такимь явився, якимь явився-бь вінь вь життю, будучи тою особою й вь тихь ситуаціяхь, якь єму єго роля приписує; природность игри повинна бути головнимь для актора правиломь. Закинути повинень акторь за-для того крикливі виголошування, маханне руками, перевертанне очима, ступанне великими кроками, голосні вздыхання, сентиментальні напруження голосу або карикатурованне комичнихь характерівь, пусту, неприличну сваволю й всяку пересаду. Игра бо акторівь повинна бути природнимь відбиттемь того, що поеть написавь. Перейдімь ad specialia.

Мислі, чуття й діянне образуються на тілі, а то черезь: 1) голось (бесіду), 2) физиономику, т. є. игру лица й очей, 3) жести, т. є. игру й движенне повдинчихь частей тіла, — наконєць 4) певний складь або движенне цілого составу людського тіла. Перейдімь тії точки.

1) Голось, бесіда. Голось єсть-то той середокь (medium), черезь которий найліпше малюється чуттє й стань душі. Учувмо де голось, хочь би лишь хвилиний протягь одного тону, а ми спізнаємо, чи вінь походить изь зболілої груді або зь веселого серця, чи се єсть звукь роспуки, взиванне ратунку, помочі, чи се єхо великої радості, свавільної веселості!... Додай до того слова й живуцщу бесіду, добре виголошену, добре ацентовану, а ти розкривь міні душу, відмалювавь всі її гадки, замисли, движення!... Отже-жь на сю точку задачі свої нехай кладе акторь найбільшу свою старанность. Бесіда актора повинна бути яснимь малюваннемь мислей и чувствь особи, котору вінь представляє; відповідно ситуаціі, вь которій вінь знаходиться, має модоловатись и нагинатись мовою єго, — вона має бути повільнійша або скорша, важка або легка, сумна або весела и пр. Бесіда

повинна малювати не тільки чуття, але й мисль; акторъ не повиненъ сказати ні слова такъ, що здав'я би, що не розумівъ того, що казавъ, або що говоривъ безмисльно, що ёго духъ не бувъ притомнимъ ёго бесіди. Акцентомъ и виголошеннямъ можна намаркувати докладно навіть одношення наше до другихъ осібъ, и хто сѣму пильно прислухаться, той мігъ би неодна відгадати, чого зъ поверховнихъ формъ не спізнає. Н. пр. те оклепане „добрий день!“ инакше виголошує приятель до приятеля, инакше підрядний до свого начальника, инакше дитина до батька, — инакше виголошується воно для чистої конвеніиці, а ще инакше, якъ часто буває, тамъ, де въ серці лихого дня жичиться. Скільки-то ти дві слова мають въ виголошуванню відтінний, и скільки-то актори зъ розмаїтого виголошування їхъ навчитися можуть!... Я-бъ думавъ, щоби початкуючі актори училися аразу виголошування на звичайнихъ діалоггахъ.

Коли-жъ загально вкладамо правило: — бесіда й виголошення повинні бути природними характеру й стану душі й серця представляемої особи, а головною задачею актора буде вичуватися й відъ людей, и рефлектовати на себе самого, якъ певні чуття природно виражаються, — то не буде лишнімъ додати деякі правила въ тіймъ взгяді, имено дотично виголошування моральнихъ сентенцій, притчъ, пословиць и т. п. Виголошування бо тихже не єсть легке, хочъ правило впливає зъ природи річі, и дуже часто актори, а именно наші — самоуки, въ тіймъ взгяді помиляються. Я піду въ сімъ ділі зовсімъ за руководствомъ Лессинга. Не вхожу въ аргументованне, а витягну объ сімъ лише головні правила:

— Коже моральне поученне, каже Лессингъ, повинно виходити зъ глибини серця й мимоволі плинути черезъ уста; не треба довго нагадуватися на него, ані показувати, мовъ би ми хотіли нимъ похвалитися.

— Коже моральна сентенція єсть явесь загальне положенне (allgemeiner Satz), которе вимагає скушення духа й сповійної рефлексії. За-для того вона повинна бути виголошувана спокійно й зъ певнимъ холодомъ.

— Але те загальне положенне єсть заразомъ результатомъ вражений, які роблять индивидуальні стосунки на дієві особи, єсть впливомъ конечнимъ индивидуальнихъ стосунківъ; тому моральна сентенція не єсть чистою рефлексією розуму, але вона єсть ніби загальне, сконцентрованне чуття. а сѣму зновъ відповідне єсть виголошення зъ огнемъ и зъ певнимъ поривомъ (Begeisterung).

— Отже виголошуванне моральнихъ сен-

тенцій має бути зъ поривомъ и зновъ зъ спокоемъ, зъ огнемъ и зновъ зъ холодомъ... Але якъ? коли?

— Правило. Въ ситуаціяхъ спокійнихъ мусить душа дати собі новий полѣтъ черезъ моральну сентенцію: виголошуванне мусить прибрати тонъ піднесений и поривистий. Напротивъ въ ситуаціяхъ сильнихъ и гвалтовнихъ мусить душа черезъ моральні сентенції ніяко відпичнути й прийти до себе: виголошуванне має прибрати тонъ уміркований, урочистий.

— Звичайні актори роблять зовсімъ противно. Вони виголошують моральні сентенції въ сильнихъ и гвалтовнихъ ситуаціяхъ зарівно сильно й гвалтовно, якъ все инше; а въ спокійнихъ ситуаціяхъ виголошують вони моральні сентенції зарівно спокійно, якъ все инше. За-для того при такімъ гранию й не спізнаєшь, де єсть моральна сентенція, и така игра стається монотонною, нудною. Такі актори не зважають на те, що' вишиванне квітівъ мусить ясно відбитися відъ тла, и що золотомъ на золоті вишивати показує лихий смакъ.

— Черезъ жести свої псують такі актори зовсімъ цілу річъ. Вони не знають, чи мають робити въ сімъ лучаю жести й які. Вони звичайно за-багато жестикулюють та й безъ всякого значіння.

— Коли въ гвалтовній ситуаціі душа наразъ входить сама въ себе, щобъ заглянути рефлексійно въ себе, або щобъ споглянути въ-округъ себе, то очевидно вона, відповідно до того, застосує движенне свого тіла. Голосъ стається тоді лагіднішимъ и спокійнішимъ; всі члени тіла прибирають позицію спокійну, щобъ обьявити внутрішній супокій, безъ которого око розуму глядіти не може. Наразъ виступає нога ступаюча напередъ и задержується міцно й певно, руки онадають, составъ тіла робиться простимъ — наступає мала павза, и теперъ починається рефлексія. Мужъ (акторъ) стоить въ урочистій тишині, неначе не хотівъ би собі перешкаджати въ слуханню самого себе. Скінчиться рефлексія, наступає зновъ павза, и ведля натурі рефлексії, т. є. ведля її заміру, страсть (актора, се-бъ-то дійствующої особи) умірковати або розъярити — продовжає акторъ дальше свою игру, т. є. вінъ або поволи розвиває игру своїхъ членівъ, голосу и пр., або наразъ впадає въ огонь и чинить відповідні сѣму движення. Въ першімъ лучаю, т. є. коли акторъ переходить зъ піднесеної, сильної ситуаціі въ ситуацію умірковану, спокійну, позістають лишъ въ лиці й въ оці сліди проїшовного огню й запалу, хочъ всі инші движення тіла прибрали вже позицію умірковану й супокійну.

Буде тутъ на місці поговорити обь огні й запалі, зъ якимъ акторъ грати має. Що акторъ при гвалтовнихъ ситуаціяхъ багато сили й запалу розвинути повиненъ. відповідно страсті й чуттю, которе представляє, се річъ безперечна; ходить тільки о те, щоби вінъ своєю грою не творивъ пересади, въ найгвалтовнішихъ ситуаціяхъ бувъ свідомъ самого себе й не йшовъ голосомъ своїмъ за-далеко, де тойже въ крикъ переходить. Ніколи не треба переступати лишию краснаго, и далеко лучше въ дуже гвалтовнихъ ситуаціяхъ міркувати голосъ, также мимикю й жести, ніжъ йти за-далеко.... Часто вандруючі трупи не йдуть за симъ розумнимъ правиломъ; актори мірні або пусті думають крикомъ, вимахуваннямъ рукъ, ступаннямъ героїчнимъ, витріщуваннямъ очей и т. п. збудити, по малихъ місточкахъ, ефектъ и викликати брава — зъ галерий. Се пуста робота, не стоїть, щоби обь сімъ довше говорити. Въ гвалтовнихъ сценахъ радить Лессингъ не впадати відъ разу въ найвисшу степенъ игри, а поводи її розвивати — гармонійно, поступенно; такожъ при спаданню ситуаціи, въ звичайнихъ лучаяхъ, не годиться перейти наразъ зъ гарячого въ зимне, а треба тежъ творити перехідъ поступенний. Такъ бо справді діється въ природі; приміромъ, злостъ уже переминула, але її послідні хвилювання видко ще въ палаючімъ оці, въ червонімъ лиці, въ порушенняхъ схвильованої груди

(Колець буде.)

П И С Ь М О

до Академиківъ руськихъ

про видаванне збірниківъ
прошлою днієі лишерашури.

Миле браттє!

Діло, о якимъ сегодня зъ вами отгуть побесідувати я загадавъ, єсть однимъ въ найважнішихъ для всесторонного пізнання нашої багатої живої мови, а также нашої простолюднєі, неписаної литератури.

Багато зъ старшихъ народовцівъ пізнали вже давнїше велику вагу сего діла й стали по силамъ збирати й видавати народні пісні, байки, приказки, историчні думи и т. д. Но все тєє не відповідає ні нинїшнімъ вимаганнямъ науки, ні самїй дійсності. Такъ въ першімъ згляді домагається ученїй, щоби все записувано було до найдрібнїшихъ ціхъ вірно, такъ, якъ чулося зъ народнихъ устъ, — а ми знаємо, що, якъ Максимовичъ на Україні, такъ и видавники Галицькі въ своїхъ збірникахъ, придержавши правописъ тую „етимологичну“, правописєю своєю, поминувши инші, самовільні, переміши, такъ чудно дерекрутили головнїші прикмети нашого язика, що й годі ученому на такі праці спустити ся на основу своїмъ науковимъ дослідамъ їхъ положити. По сєму рідко коли можна придбати примїтку, де, у кого, кимъ

и якъ котора пісня чи що записана, о варіянтахъ и не згадувати. Мняю инші недоладності й недоладності всіхъ друкомъ виданихъ збірниківъ, бо знаю, що й Ви, милі товариші, о тимъ за-надто переконані, якъ щоби мову повисшому за-судові справедливостъ заперечити хотїли. Що-до другої точки, т. є. дійсності, то число виданихъ пісень, думъ и розказівъ не стоїть въ ніякимъ розмірі въ числомъ, яке єсть у самого народу. Бодяняський сказавъ на однімъ місці въ своїй розправі о народній поезиі всіхъ Славянъ, що вінъ самъ въ одній Полтавській губерниі до 8000 (вісімъ тисячей) різнихъ народнихъ думокъ и пісень призбиравъ, — а ми добре знаємо, що до теперъ всіхъ на всіхъ народнихъ пісень и думъ лє-дєє багато надъ 1000 надруковано! Єсть тутъ розміръ зъ дійсністю?... Такъ отже ясно, що для збирання й видавання найважнїшого жєрєла руської мови й литератури зроблено дуже мало — тільки, що нічого. Се-жъ и єсть тєє важне діло, о якимъ я зъ Вами, сердешні браттє, поговорити хочу.

Ото-жъ вивовївши й полєснївши, якъ мало въ сімъ заводі у насъ зроблено, винадає мнї ще де-що про користь и пожитокъ сказати, коли-бъ Ви, милє браттє, симъ діломъ займалися.

Панъ Партицький видавъ досить добрий, якъ на першій разъ, словникъ нїмецько-руський, и ми єму за єго великий и у насъ ще нікимъ не виконаний трудъ до великої и по справедливості заслуженої вдячності зъобов'язані. Перше виданне сєго словника, въ невеликімъ накладі, певне скоро буде ровібранє, и може вже незабаромъ покажется потреба другого видання. Такъ, всімъ намъ старатись би, щоби виданикъ при другімъ виданню мавъ підъ рукою якъ-найбільше матеріалівъ, зъ которихъ би мїгъ черпати, словникъ свій все доповняючи й чимъ-разъ більше удосконалюючи. Докладностъ бо словника, а тимъ самимъ и докладне знанне нашої мови можна тільки на певнїй підставі ослєгнути, а сєю підставою єсть литература. Єсть у насъ литература писана, єсть же й устна. Славити Бога, писана литература наша що-дєнь більшає й ширшає, але вона, хочъ и лічить уже немало досконалихъ, правдиво класичнихъ творівъ, все-таки ще за-мала й за-мало обїймаюча, аби сама теперъ уже служити могла підставою до зложення повного й докладного словника нашої мови. Конечно треба-бъ намъ сягнути ще й до багатої скарбниці литератури нашої неписаної, живої въ устахъ народнихъ. Ото-жъ найлучшою й найпевнїшою підставою для зложення доброго словника буде передовсімъ докладний збірникъ живої литератури народнєі й загально всєго того, що народъ нашъ, для вираження розмаїтихъ понятїй всякого рода, въ розличнїмъ биті, заняттяхъ и стосункахъ, по всіхъ своїхъ українцяхъ, видумавъ и уживав. Коли-бъ Ви, милі брати, оттакъ приймали на себе сєй трудъ, то причинились би несказанно багато до зложення доброго словника. А постане у насъ добрий словникъ, тоді неоднїнь зъ насъ далеко краще й чистїйше писати й говорити буде по-руськи, якъ досі, та й може неоднїнь пізьметься тоді до писання, що, хочъ и були у него по тому здібностъ, знанне й наука, такъ не важивсь досі писати тільки зъ-за того, що мовою рідною слабо владавъ. Мало бо хто зъ насъ звертавъ досі увагу на народъ нашъ; ми виховуємось зъ малку по містахъ, міжъ чуженароднїмъ елементомъ, и звикаємось зъ нимъ, а відвикаємо відъ свого народа; ми учимось въ школахъ нїмецької мови й навикаємо до польської, відъ своєї-жъ відвикаємо й чимъ-разъ більше її забуваємо. Зъ того пішло, що ми, привикши до чужинщини — молодші особливо до нїмецьчини, а старші й до польщини й до церковщини — свою рідною

мовою слабше владаємо, ніж чужою й відъ народу свого чимъ-разъ більше відчужаємось. Тимъ-то й рідко хто у насъ потраплять такъ гарно й складно що-небудь написати, якъ, приміромъ, Українці, а по часті й Буковинці. Другий пожитокъ въ такихъ збірниківъ усної літератури нашої буде ще той, що виявимо всьму світу, якъ багата наша народня література й поезія, и зъ певністю докажемо, що нашъ народъ въ сімъ згляді всіхъ Славянъ, а тимъ самимъ и всі народи цілого світа перевиншасъ. Такимъ робомъ скріпимо й утвердимо народню идею, слабодухівъ приведемо до отямлення, а противниківъ нашихъ и відступниківъ посоромимо!

Більше захвалювати се діло не виджу потреби, бо Ви й самі, дорогі брати, знайдете більше й сильніше переконуючихъ причинъ, промаваючихъ за конечною потребою видавання такихъ збірниківъ. Такъ, здається, до сього діла вже нічого-бъ Васъ більше й заохочувати та широко розписуватись о ёго великихъ користяхъ для розвою нашого рідного слова, „нового міжъ народами.“ Заміромъ моїмъ було тільки звернути на него Вашу увагу, а теперъ вістає міні сказати ще дещо о способі, якимъ би ёго можна найлучше осушити.

Не мале діло отсе — розпочати видавання збірниківъ простолюднїї літератури нашої, а поодинокому чоловікові таки й тяжко-бъ за него братись. Але каже пословиця наша, що *громада великий головік*; тожъ и візьмемся, браття, за него цілою нашою громадою, а доконаємо ёго певне. Ви, панове Академики, жисте й знаєтесь зъ молодшими братами Гимназїастами — числитесь Ваша громада на сотки; Ви знаєте здібності й спосібності кожного зъ Вашого молодого гурту, то й знати будете, кому яку часть спільнїї праці поручити — кому віддати довір'я и поділять роботи, кому призначити збирання, а кому упорядкування й редагування узираного. Ото-жъ скорій до діла, браття-громадо!

Що-до збирання, то треба-бъ, щоби збираючий

1) старався записувати все якъ-найвірнійше й найдокладнїйше, зъ усіма фонетичними нюансами простолюднїї вимови, бо лишъ такъ можна буде означити докладний поділъ нашої мови на говори;

2) щоби до всього приписувавъ, де, відъ кого й якъ чувъ те, що записавъ, а то треба-бъ подавати:

- а) имя того, що яку пісню співавъ або инше що розкасувавъ, зъ добавленнямъ близшихъ околичностей при себумъ й примітокъ чи обьяснений самого співаючого або розкасуваючого и т. д. —
- б) назву села й сторони, де що записано —
- в) имя записуючого, коли самъ чувъ, або ще й того, що, чувши зъ народніхъ устъ, ёму передавъ —

3) щоби ніколи не залишавъ слїдити й за варіантами й докладно означавъ, де й замість чого вставляється який варіантъ, и въ которій містцевості и т. д. ёго записано, бо варіанти мають неразъ велику вагу въ исторіи сеї або тої пісні.

Всі такі поменші збірники повинні передаватись на руки одного сталого редактора, а сей мавъ би поступати собі зъ ними оттакимъ способомъ:

- 1) при кожній пісні назначить докладно, що висше о способі збирання сказано;
- 2) по можності додасть, де яка пісня була може вже друкована, и зъ якою відміною;

3) въ загалі примітити: чи, де й якъ хто яку пісню може вже розбиравъ и обьяснявъ.

Що-до видавання, то повинно-бъ видаватись книжками, розуміється зъ-разу неозначеними часами, а кожній книжці назначити-бъ певне число пісень — найлучше по сотці. Але щоби те діло вишло загальнимъ и повинимъ збірникомъ всього, що находиться у народа нашого въ віковимъ ёго розвою нимъ видуманого й утвореного, то треба-бъ ривити все на слїдуючі три головні часті, а то:

А. Часть поези́га

- I. пісні звичайні, співанки, думки й инші —
- II. историчні думи и под.
- III. коляди й въ загалі побожні пісні, особливо ті, що співають каліки й лірники —
- IV. пісні обрядові: весільні, обжинні и т. д.
- V. коломийки, шумки й инші под.

Б. Часть проза́и́га

- I. пословиці, прислів'я, приказки —
- II. загадки —
- III. байки —
- IV. историчні кавки й предання —
- V. додатокъ до наукъ:
 - а) номенклатура природописна —
 - б) терминологія ремісничя й инше под. —
 - в) лікарські сили зіль — и т. д.

В. Часть музи́га,

т. є. нотн пісень, які находяться въ кожній книжці (по можності), зъ проводомъ на фортепїані або гитарі.

Що-до названня сихъ збірниківъ, то, думаю, найлучше було-бъ назвати „Памятники простолюднїї літератури руської“, — а тамъ, може придумаєте й лучше яке названнє. Видавництво може потягнутиє багато літъ, а зъ виданнямъ першої книжки випадало-бъ таки якъ-найбільше поспїшатись, бо вона заохотить неодного причинитись до начатого діла, и виїде зъ того велика агітація въ користь нашого народнїего поранія. Я переконаний тежъ, що сими збірниками звернемо на себе увагу всього ученого світа, що забезпечимо нашъ народъ відъ духовної смерті, а мову наду відъ упадку.

Теперъ розвіажаєтесь Ви, дорогі брати, на вакаціі. Кожному зъ Васъ отвертається широке поле привзбирати бо-дай на першу книжку красного й багатого матеріалу й записняти собі на-дальше підмогу своїхъ сестричокъ и молодшихъ братівъ Гимназїастівъ. А то ніхто не зможе такъ добре збирати пісні, якъ дівчата; тимъ-то й удавайтесь въ сімъ ділі й до нихъ, особливо коли часомъ тяжко намовити яку сільску співачку, щоби пісню свою до записання проназувала.

Ще на одно зверну Вашу увагу, милі браття Академики: щоби въ кожній Вами друкованій книжці були ставляні при поезїяхъ числа по бокахъ; бо сямъ, бачите, улекшаєтьсє трудъ при цитованню, особливо при укладанню словаря.

Въ Липцю 1867. Зъ Відня.

Вамъ щиро прихильний

Дрѣ П. Павлуевичѣ.

 Редакция перенесена підъ Ч. 236, місто (Ринокъ).

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Лугами-полями пташата маленькі
Літають, співають и тішаться всі;
Щебече підъ сонечкомъ жайворонъ мило,
А тамъ перепілка лоскоче въ траві.
Лишъ я одинокий, нещасний сирітка,
Не тішусь весною, бо серце мое
Въ великого горя, журби и розпуки
У грудяхъ лишъ ледве-що тѣха и бѣва.
Тручаю-збуваю мої дні бездольні
У слѣзахъ гарячихъ, у мукахъ тяжкихъ,
Не виджу ні цвіту у моїмъ городі,
Не чую ні співу пташатокъ малихъ.
Подужавъ би заразъ, — та знаю я певно,
Що мойі недугі ліку вже нема...
Ахъ, Боже мій, Боже!... Нащо ти кривавишъ
И рвешъ своє серце на кусні сама,
Нещасная Русе, рідненькая нене?
Забули вже, браття, що згода й любовъ
Минувшую долю, и волю, и правду,
И силу чарують, привернуть намъ зновъ?
Данило Млака.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено зъ великоруського).

Глава XI.

Вернувшись, вони узріли за чайнимъ столикомъ сидячого майора. Мати й дочка не вірли очамъ своїмъ: се було для нихъ чудо — висше всіхъ чудесь. Зъ усѣго серця подякували вони Богові й виразили своє чувство голосно, по звичаю простолюдыя. Оттуть сестра й небога обсыпали майора найніжнішими ласками, якихъ тільки навчили їхъ життє й природа. Вінъ бувъ у нихъ и соловейко, и золоте, и ясний місяць.

Майоръ бувъ порушений до глибини душі їхъ ласками, — бувъ порушений більше, ніжъ колиниде; але слово єго німіло відъ страшнихъ мислей, наповнявшихъ єго голову. Вінъ говоривъ тільки: „Бідні ви люде! бідні ви простачки!“ и нічого

більше. Потімъ сказавъ: „Дайте міні чаю: я зовсімъ ослабъ.“

Видко було, що єго натура збирала остатні сили, щоби постояти за те, що для него було єдиною дорогоцінностію въ світі. Вінъ держався просто; очі єго були оживлені якимсь дивнимъ огнемъ; въ усіхъ єго порушенняхъ видна була лихорадочна, вздержувана енергия. Се бувъ чоловікъ, у которого одна сильно напружена мисль піднесла до найможливішої напруженості всі моральні й физичні сили. Хочъ же въ середині пожирала єго страшна грижа, поверхи вінъ здавався тільки розмишляючимъ, а зовсімъ не смутнимъ. Пануючий виразъ єго лица виступивъ теперъ зъ такою силою, що сестра й небога, готовячи для него чай, знижили одною нотою голосъ, неначе боячись перешкодити єго умисловому заняттю. Се було зроблено мнмовіжно. Але коли майоръ взявся до своєї шклянки чаю, вони въ єго блідімъ лиці постерегли щось страшне, щось похуже на виразъ притлумленихъ терпінній, и готові були стрівожитись упять за єго здоров'є. Але майоръ спокійно пивъ чай, закусуючи єго недавшимися коржиками такъ, мовъ би вони були найудачніші. Парася, знаючи єго привички, після першої шклянки подала єму люльку. Вінъ нахиливъ до себе її голову й поцілувавъ її въ чоло, чого перше ніколи не робивъ. „Бідна моя простушка,“ сказавъ вінъ въ півъ-голоса, мовъ би звертаючи до сѣмого себе.

Сестрі давно вже хотілось заговорити о новімъ знакомімъ, ато її щось здержувало: вона инстинктивно чула, що для сѣго треба вибрати хвилию, въ котору братъ охотно буде її слухати. Коли тютюновий димъ закривъ, неначе легкою крепою, єго лице й затеръ на ній строго-розмишляючий и вразъ якийсь страшний виразъ, вона, сидячи противъ него за чайнимъ столикомъ, повела розмову о Сагайдачнімъ и зачала вилічати єго вгідності, зъ своєї точки видження. „Да який же вінъ розумний! Да яке въ єго слово ніжне!“ Въ такихъ викликахъ розлилась була її річъ. Але майоръ, слухавший її

зъ гіркимъ усміхємъ, наразъ спинивъ її на „нижнімъ слові.“

„Годі, годі, хозяёчко!“ крикнувъ вінъ, швидко піднявшись зъ свого містця. „Не спіши хвалити нижні слова. Прийде ще часъ, коли ти пізнаєшъ їхъ вартость.“

Живий румянець покривъ лице Парасі. Майоръ се постерігъ и, відвернувшись, пройшовся разівъ два по балкону, стукаючи закаблукками голоснійше звичайного.

Коли-бъ майоръ нашъ бувъ більше майоръ, ніжъ чоловікъ. вінъ розпорядився би зъ симъ випадкомъ простісінько: відкликавъ би сестру въ о-сібну комнату й оповівъ би їй, що отъ — каже — матусю, зроблене таке й таке рекогноскування, и відкриті такі й такі околичності. Будь ласкава, розвідай у дочки, на-скільки велике склалось лихо, и заряди свої міри, а я заряджу свої. Симъ способомъ діло сейчасъ би розсвітилось, и не треба-бъ було майору заводити трагичну гру зъ самимъ собою й зъ Сагайдачнимъ. Але якъ нема лиха безъ добра, такъ нема добра безъ лиха. Майоръ нашъ, при всімъ своїмъ майорстві, мавъ въ собі незрівнано більше людського, ніжъ майорського. Вінъ не въ силахъ бувъ сказати сестрі слово, которе — вінъ чувъ се по собі — мусіло було якъ мечъ пройти крізь її серце. А тимчасомъ ёго любовъ до небоги убільшила глибину пронасті, викопаної, якъ ёму здавалось, підъ її ногами хитримъ зводителемъ. А тимчасомъ обуренне розбудило въ німъ чувство, которе ми назвемо бовнимъ жаромъ, тому що підъ симъ видомъ въ німъ вихована була життємъ дія-тельна енергія, властива кождому щасливо сотвореному чоловікові. И, замкнувшись въ самимъ собі, майоръ готовився на діло, чисте въ жерелі, зъ которого воно взяло свій початокъ, але помрачене въ діткненню зъ поняттями й звичаями ще неочищеного, ще неодоухотвореного життя, которимъ жив наше бідне покоління.

Коли-бъ сестра майора довідалась добою скорше о зближенню дочки зъ Сагайдачнимъ, вона би найшла тонкі способи розвідати всі околичності сёго зближення, и, знаючи діло, якъ воно есть, ишла би просто до желаної цілі. Вона би поспішила поділитись зъ братомъ своєю радостью, своїми надіями, своїми родинно-світськими мріями, на которі такъ щедра виобразня, підогріта любячимъ до безграничності материнськимъ серцемъ. Кілька слівъ зъ тої й другої сторони, кілька питаній и одповідей поставили-бъ діло міжъ братомъ и сестрою въ таку ясность, після которої осталося би зъединитись імъ дружнєю порадою въ одну думку й вести діло въ порядку, нап равляючи бігъ любви молодой пари рівнимъ потокомъ и украшаючи берегиб

сёго потока своїмъ допильновуючимъ спілчуттємъ. Ато любовъ сеї пари відкрилася їй въ ненадїянімъ и дивнімъ, а по нашому романсовімъ виді. Власна мысль її не освоїлася нище зъ симъ одкриттємъ, а до того вона знала надто мало о тімъ, що міжъ ними діялось. Різьке сказанне брата о нижнімъ слові зневолило її прикусити язикъ. И, замкнувшись сама въ собі, вона випустила на волю рій тривожнихъ думокъ, успоковнихъ на хвилю стараннями о гості й браті, и далека була вона відъ порозуміння того, що діялось въ душі майора, и не прочувала вона бурі, збираючоїся надъ ёго мирнимъ домомъ.

Коли-бъ Парася зъ самого початку свого знакомства зъ Сагайдачнимъ знала, хто вінъ, вона би заразъ сказала матері о своїй стрічі зъ нимъ въ кругу забавляючихся ровесниць при місяці. Ато зъ нею склалось такъ, якъ співається въ пісні:

Полюбила козаченька, не ешталала й відки.

Сагайдачний, находячи въ своїмъ народі безконечний интересъ для вислїдування й бажаючи ввійти глибше въ ёго життє, перемінювавъ инколи свій Европейський костюмъ на полу-Азійську одіжъ, котора такъ згоджується зъ широкими степовими просторами України и такъ догодна для видержання жарівъ и куряви на нашихъ дорогахъ. Въ сій одіжі вінъ їздивъ частю для господарськихъ потребностей, а частю й изъ цікавості по Українськихъ шумнихъ и безпоряднихъ ярмаркахъ, виглядаючи більше на приказчика, на багатого або зажиточного торговця-хуторянина, ніжъ на дворянина. Знанне Українського язика помагало ёму здаватися низшимъ властивого свого стану въ очахъ ме знавшихъ ёго людей. Вертаючи одного разу домівъ верхомъ, въ нічну пору, вінъ бувъ притягнений звінкими дівочими голосами въ урочище Гойдаки. Вінъ привязавъ до дерева свого коня й ввійшовъ въ гуляючий кругъ дівчатъ, въ постаті чупурного парубка. Появленне незнакомця помішало їхъ; але вінъ мавъ щасливу маніру, котора еднала до него довірре, и сказавъ імъ кілька жартівъ въ такімъ чемнімъ и веселімъ тоні, що вони не могли не одвічати на нихъ по-народнєму. Вінъ побувъ зъ ними всёго дві минўти, викресавъ огню, закуривъ люльку и попрощавъ зъ ними въ жартобливімъ тоні, просячи бути знакомими й обітцюючи заїхати до нихъ другимъ разомъ. Парася була въ їхъ кругу. Її поверховность ударила Сагайдачного. Такого чистого тина Украинки вінъ не стрічавъ нище на родині. Жартоблива обітцянка обернулася для него въ правду: ёму хотілось нище разъ видіти красавицю-козачку. Вона всадовилась въ ёго виобразні, мовъ чудний сонъ, и вінъ жалувавъ, що, улягаючи чувствуву деликатності, не зіставъ въ сімъ нічнимъ зірранню довше. Зъ свої сторони, и Парася була

ударена ёго поверховністю, тономъ мовя й чимсь непостижимо-очаровуючимъ въ ёго поведенню. Задумалась вона о своїй долі, засуджуючій її на житте въ кругу нудного й прикрого для неї товариства, завидувала своїмъ подругамъ, зъ котрихъ кожда могла глґдіти на чупурного незнакомця, якъ на свого суженого. Поглядъ ёго, встромлений на неї зъ безмовнимъ подивомъ, оставсь у неї въ серці, и ся околичность приневодила її умовчати передъ матеррю о стрічі зъ парубкомъ, которому подібного вона ще не бачила. Слґдуючий за тмъ вечеръ бувъ такий самий тихий, такий самий запашний и світлий. Місяць, піднявшись надъ лісомъ, зачавъ творити на землі свої чари. Підъ пісні соловіївъ заспівали въ урочищі Гойдалкахъ дівчата, а зъ ними й Парася. И співали вони въ своїхъ пісняхъ про любовъ, про її терпіння й радости, и кожде молоде серце пахло прирощеними чувствами, якъ и цвіти своїми ароматами. И дивно були здивовані дівчата: імъ видалося, що вразъ зъ ехомъ імъ вторує чийсь посторонній голосъ. Якийсь часъ вони не довіряли своєму слухові; наконєць відкритте зробилось несомнінимъ. Щось кольнуло Парасю въ серце, и коли співачки перервали въ помішанню свою пісню, и зъ-за дерева вишповъ до нихъ вчорашній одвітникъ, витаючи їхъ уже якъ знакомий, вона злякалась ёго появилення, мовъ чогось надприроднёго. Але й голосъ ёго, и жарти, и пісні, которі вінъ зачавъ співати, захожуючи дівчатъ до продовжання перерванихъ арий, переконали її, що се не бувъ духъ, а ёго поверховность и спосібъ поведення притягали її до себе непобідимою силою. Та не сміла вона покоритись сѣму потягові, усувалась відъ него й, зъ-далеку видаючи на него погляди, вслухувалась въ ёго голосъ. Вінъ постерігъ її помішанне и, жаліючи її, поспішивъ відойти, обітцявшись явитися въ слґдуючий вечеръ. Коли вінъ відіхавъ, невеличкий кружокъ на-півъ легкодущнихъ, на-півъ задумчивихъ хуторянокъ державъ міжъ собою раду, на которій старавсь означити: хто сей парубокъ, чого вінъ їздить сюди, и якъ зъ нимъ поступати на-будуще? На перше питанне дівчата могли одвічати тільки, що вінъ багатирь, се-бъ-то багачъ, тому що одна застязка въ ёго сорочці стоїть не менше четвертака й сивя, мовъ атласъ. при місяці, а біла, якъ снігъ, сорочка мабуть чи не зъ самого коленкору. На друге питанне — що ёму сподобалась одна зъ їхъ кружка, и що вінъ їздить заліцятись. А коли очевидно було для всіхъ, що ёго серце повернулось до Парасі, хочъ вона ёго зверталась до всіхъ, то весь кружокъ, звязаний міжъ собою загальною до неї прихильністю, обуривсь на ёго замисли, и ураджено було не сходитися більше на Гойдалкахъ. Хто би

вінъ ні бувъ, чи синъ багатого чумака, чи улюблений прикащикъ якого-небудь пана, відпущений на волю, — въ кождімъ випадку заліцянне ёго було-бъ надто обидуюче, по їхъ думці, для майорової небаги, котора, хочъ для забавки убирається по-просту, проте таки така-жъ панночка по багатству й по всѣму, якъ и котора-небудь зъ сусідніхъ панських дочокъ. Постановлено було однакѣжъ, держати сю историю въ таємниці, и зъ тимъ розійшлись вечерні дівочькі сходини, и, повертаючи, заспівали дівчата пригуджену до сеї спосібності пісню:

Ой не ходи, багатирю, коло мого тину!

Таємниця була захована вірними подругами Парасі, але перше условье не було виповнене. Всі вони до одної явились въ слґдуючий вечеръ на Гойдалкахъ, и пісні їхъ дали знати Парасі о нарушенню условья. Зъ обуреннемъ побігла вона зробити імъ вимівку, але се обуренне не перешкаджало їй замінити свої цвіти свіжими и, відходячи, оглянути себе въ зеркалі. Вимівка зроблена була дуже строга, але дівчата відповіли на неї жартомъ, въ которімъ скривалась половина правди, — що такий сужений не годиться для неї, якъ для панянки, а годиться для нихъ, для простихъ козачокъ. Сей жартъ, супроводжений свавольнимъ сміхомъ, улучивъ Парасю въ саме серце. Въ підмогу боязливій любові явилась зависть, и вона сказала:

„Коли-жъ такъ, то не уступлю ёго нікому!“

„Боже поможи!“ одвічали весело дівчата. „Тільки панночці не подоба статись простачкою.“

„Не хочу бути панночкою!“ крикнула красавиця. „Лучше бути щасливою простачкою, ніжъ нещасливою панночкою! У насъ була весела хата въ селі; я знаю те житте... я не боюсь простої козачої жизни! Міні плахта милійша довгихъ панських суконь!“

Все се було приняте за жартъ подругами. Але не жартувала Парася.

Всю минувшу нічъ уже їй снився чорнобривий, чорновусий козакъ; весь день звучавъ въ її ухахъ голосъ ёго, и мучило її дане дівчатамъ обітцяння не приходити на Гойдалки. Прибігла вона до нихъ зъ поверховнимъ обуреннемъ, але зъ внутріннею утіхою, котора заразъ и виявилась. Рішаючись бути тимъ, чимъ сотворивъ її Богъ, Парася відискала утрачену на часъ простоту мови й поведення. Сагайдачний, приходячи впять въ сей сільский кружокъ, найшовъ уже можливимъ говорити зъ нею. Вона, на ёго просьбу, заводила пісні; вона відповідала на ёго жартовні куплети другими куплетами, которі зложивъ народъ въ пригоду людянь, которимъ тяжко сказати мисль, або виразити чувство просто відъ своєї особи. Вона здивувала ёго вигадливістю, забавністю річі, тонкістю по-

нимання кожного чувства. Вінъ переконавъ її більшъ прежнёго, що не для жартівъ и пісень одвідує їхъ вечірні зібрання. Стало ясно й для всіхъ дівчатъ, що Богъ указавъ Парасі пару. Несомнінність сеї околичності звязала ще більшъ отвертость Парасі передъ матеррю, а дівчатъ наповнила обавою якогось лиха для неї и для нихъ. Що, якъ довідається объ сімъ майоръ? Майора всі боялись, єдино по причині ёго мовчязності, и придавали ёму характеръ, зовсімъ ёму невластивий. Що скаже сама мати Парасі, майорова сестра, уже не вбога козацька вдова, а повновластна владителька багатого хутора? До сёго прилучалась ище невідомость, хто такий властиво вечірній одвідникъ Гойдалокъ. Вінъ, запевне, добре знавъ, хто така Парася, а о собі вмовчувавъ, або виражався загальними словами, ухиляючи, однако, и догадку, що вінъ виспий того, чимъ здається. Вінъ полюбивъ хуторську красавицю, не зважаючи на те, що вона такъ низько стояла въ одношенню до него на товариській степнівці, але не хотівъ, щоби вчасне відкриттє, хто вінъ, похлібило її гордості. Вінъ хотівъ, вінъ ждавъ, щоби ёго полюбили такъ, якъ люблять простого чоловіка, спосібного натхнути любовъю непорочне дівоче серце, и тогді ажъ відкрився своїй суженій, коли цілкомъ о тімъ переконався. Багато чуднихъ вечерівъ провели вони въ-купі, не стілько въ очахъ, скілько підъ охороною прихильнихъ імъ дівчатъ, и тутъ постановлено було зближитись Сагайдачному зъ домомъ Парасі, и після сёго-то постановлення вінъ проводивъ її разъ дальше, ніжъ належало, и діставъ відъ неї прощальний поцілунокъ, который завдавъ стілько терпінній бідному майорові. Люде статочні, люде, идучі самою серединою сучасної жизни, скажуть, що Сагайдачний дурниці робивъ, ходячи своїми калифоськими мандрівками міжъ простолюддемъ; скажуть, може, що вінъ не знавъ порядочного товариства, коли мігъ влюбитися въ полудикую красавицю. На подібні заключення кожний має свої права и нехай буде ними довольний. Наше діло представити тільки фактъ, виражаючий поступъ сучасного чоловіка напередъ, або відступъ его назадъ, въ особі такихъ людей, якъ Сагайдачний. А вінъ — не одиноке явленнє. Уже стужилось багато сердець відъ засухи въ області чувства женської любви, відъ вузості женської душі въ знаній сфері жизни, відъ штучності її порушений, за которою не видати вже порушений чисто прирощенихъ. Уже Славянске, ще свіже, просвіщене товариство нашло свій органъ зъ сеї сторони въ передуючімъ сёгодня Польскімъ поеті, который вповівъ недавно мисль о тімъ, відки сучасний чоловікъ надіється для свого серця порушення води живущої:

Gdybym miał jeszcze dać me serce komu,
Oddałbym go dziewczynie z wieśniaczego domu;
Stałym się z ducha synem, ojcem mego ludu....
Godny trud życia, godne życie trudu!

Такъ сталося и тутъ. Борьба зъ життємъ, вічній бій зъ ордою варварівъ и хижаківъ, который щоденно роблять покушення на чесну й безоружну часть товариства, не затлумили серця въ Сагайдачнімъ, але, по своєму особливому вихованню, ёго серце могло віддатись тільки такій жєнщині, якъ Парася, — образованій або народомъ въ лучшій ёго верстві, або найдоскональшими людьми просвіщеного товариства.

Нічого сёго не знала й не могла знати бідна служива голова майора. Виставляючи собі Сагайдачного по-майорськи, вінъ видівъ въ німъ чоловіка висшого товариства, для которого гарненька дівочка зъ низшого — те саме, що кріликъ для льва. Людського було въ майорі дуже багато, и се людське забурилось въ німъ всею своєю силою. Вінъ постановивъ покарати підступний поступокъ, которихъ тисячі остаються безъ всякої людської кари, окрімъ хиба уколення зъ сторони гадючого жала плётнарокъ, виливаючихъ, врешті, свою ідь особливо въ розірване серце офірни зводництва и мало даючихъ почути ёго холодному серцю зводителя.

Скінчивши свій чай и звичайне число люлекъ въ мовчанню, вінъ въ повні обдумавъ, якъ ёму поступити въ сімъ важнімъ випадку. Більше всёго затрудняло ёго питаннє: якимъ способомъ післати Сагайдачному визваннє, не давши сёго постерегти сестрі й небозі? Вийшовши до спальні, вінъ написавъ се визваннє дрожачою рукою й назначивъ Сагайдачному явитись завтра около десятої години рано у граничного каменя, підъ знанимъ въ околиці Дуковимъ дубомъ, коли вінъ уважає себе чеснимъ чоловікомъ; въ противнімъ припадку грозивъ шукати ёго по всёму світу и, найшовши, убити, якъ хижого звіря. Картку сю мавъ и переминавъ майоръ въ рукахъ. Наконецъ положивъ въ кишеню й вийшовъ на звичайний передобідній прохідъ.

Въ сусідній році стрітивъ вінъ свого повозчика, который називався Радько. Радько бувъ старий бездітний вдовець, мавъ поглядъ суровий и такий виразъ лица, мовъ би тільки-що сплюнувъ на щось досадне. Вінъ не випускавъ изъ рота люльки, и люлька була, якъ здавалось, найприємнішимъ для него предметомъ въ світі. На дівчатъ и молодиць вінъ давно вже не позиравъ: покійна жінка ёго була сварлива истота, вічно всімъ незадоволена, и навсігди відзвичаїла ёго відъ свого пола. Діти померли заразъ за нею, и Радько зъ усёго свого життя витягъ одно тільки заключеннє: „Чортъ-ма

въ світі добра!“ Сі слова повторявъ вінъ часто, а коли й мовчавъ, то вони ясно виражались на ёго лиці. Тимъ не менше, однакожъ, вінъ одданий бувъ своїй хозяйці, сестрі майора, такъ що въ хуторі одні тільки пси були вірніші ёго. Майоръ се знавъ и зовсімъ бувъ переконаний, що Радько не скрие передъ нею свого посольства до Сагайдачного. А вложити се поручення було більше ні на кого. Накладати-жъ на Радька мовчанне було би діломъ даремнимъ, тому що Радько, при всій своїй мовчязності, явно показувавъ, що дивиться на майора, якъ на особу посторонню, мало не якъ на посто-яльца, а служить вірою и правдою тому, хто дер-житьъ въ своїхъ рукахъ поводи хуторського прав-лення. Що було робити въ такімъ випадку? О-ставалось тільки прикинутись приятелемъ Сагай-дачного й запросити ёго за помочю картки черезъ Радька, ніби-то въ гості. Але притворство й игра якої би то ні було взятої на себе ролі були за-всїгда чужі простому характеру майора, а въ сімъ випадку показалися для него по-просту неможли-вими. Проходячи мимо Радька, вінъ обмежився тільки на тимъ, що оглянувъ слідячимъ поглядомъ ёго черству й незадоволену життемъ физиономію, а Радько зъ ушановання для него знявъ бриль и витягъ зъ рота люльку; и такимъ способомъ вони розійшлися въ противні сторони. Радько остався незадоволений зверненою на него увагою и подумавъ: „Випивъ чоловік, чи не випивъ, уже й ди-виться, наче на медведя!“ А майоръ тимчасомъ обдумувавъ, зъ котрої би сторони взятися за ді-ло и якъ ужити въ німъ незадоволеного життемъ Радька. Нічого лучше не мігъ вінъ, однакожъ, при-думати, якъ післати Радька ночью, коли всі вло-жаться спати, а відъ сестри й відъ небоги увіль-нитися при чаю мовчаннемъ, прохідъ же мавъ за-кінчити діло.

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Бєгениємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікь.

Недобрий чоловікь заявляе сердитость свою вже самимъ язикомъ: „січе якъ щіпомъ;“ „безъ ножа ріже, безъ огню пече, безъ мида голить.“ Сердитий чоловікь — то чоловікь напастний, вїдливий; при-скипається до кого, то годі одкаракастися: „що въ Бога день, усе голову ість;“ „ість, якъ ржа залізо;“ „учепився, якъ грїхъ села;“ „якъ п'явка впився;“ „чепляється, якъ слїпий плота.“ Такъ доскулить

лихий кождїй людині, що „стане сілєю въ оці.“ Дарма прохають: „одчепись одъ мене, глянь на Бо-га!“ Лихий якъ разъ внадиться до хати, нічимъ позбутися: „Пусти чорта въ хату, то вінъ и на пічъ лізе, и ладаномъ не викуришь.“ Лихихъ оминають, неначе моровимъ заповітранихъ: „одъ ледащого поли вріжь та втікай.“ Утікъ хто відъ одного лиха, підбігъ підъ друге: „одъ лихої тварі въ світі не втічешъ.“

Годі зъ лихого чоловіка зробити доброго: „хочъ у ступу всадить та пирогами годуйте, все буде одна-ке.“ Хочъ би якъ добромъ годивъ лихому, не по-лінише: „скільки вовка ні годуй, а вінъ у лісь ди-виться.“ Лихий чоловікь — то завзятий: „примігъ би, въ ложці води втопивъ бя.“ Тожъ коли нічимъ ли-хого поправити, то „лихого нічого жалувати.“ Ні до-бромъ, ні просьбою злого не вдобрухав, а помирить тільки боекъ да силою: „на крутее дерево треба й кру-того клина.“ Хто ні Бога, ні людей не боїться, того тільки букомъ перепудити: „ледаще січи, поки духъ у німъ чуешъ; уважай на душу, аби шкура витри-мала.“ Иноді битий чоловікь на доброго зведеться; но частїйше, хочъ тріпають, нічого не дотріпа-ються, бо въ лихимъ ні честі, ні слави: „добрее не на довго,“ а лихе, хочъ якъ потовкають, животіе: „бита посуда дві небитихъ пережне.“ Караять лихихъ на поправу та й на пострахъ: „на те Циганъ матку б'є, щобъ ёго жінка боялась.“

Якъ не всі люде добрі, такъ и не всі лихі; суть по-міжъ добрими и лихі: „нема ліса безъ вовка, а села безъ лихого чоловіка.“ Доскулить-донече лихо до живого, такъ и найліпший чоловікь роз-сердиться, бо „нема риби безъ ости, а чоловіка безъ злости.“

Духъ и душа чоловіка въ очахъ заявляються. Въ очахъ світло, въ очахъ цілий світъ для чоло-віка. Всі тварі, всі дива розкриваються передъ очима. Кожда постать, всі барви, всі явлення збо-бразуються въ очахъ, стаються видимі. За очима чоловікь видить, спізнає, розличає, рівняє, мірить, водиться. Що за добро чоловікь въ очахъ має, то-гді спізнає, якъ світло пострадав. „Лучше-бъ не ро-дитися, ніжъ родившися світа не видати.“ Нема більшого нещастя надъ слїпоту, бо для слїпого ніякої краси немає. Шильнує хто чого, такъ „пиль-нує, якъ ока,“ бо безъ очей нічъ вічна. Нема ні-чого красчого на цілімъ чоловіці, якъ очі. Очі сині, якъ небо, чорні, неначе терень, бистрі, ла-гідні, любовні, зависні, злісні, хитрі, ласі — все те чуємо въ народніхъ нашихъ пісняхъ. Пізнати зъ очей, якого хто духа: „світить очима“ або „мигуєє очима, якъ кіть на глині;“ „позирає, якъ собака на ярмарку.“ У недоброго недобрі очі: „якъ погляне вінъ на мене, тагъ ажъ холодъ по-за шкуру ходить;“

„втрищився, якъ дідько.“ Очима заявляється серце; позірѣ до серця проникає: „пасе очима.“ Въ очахъ відвага, въ очахъ и страхъ: „страхъ великі очі має.“ Загапився иноді хто та й забувся, изъ очей видно: „не витрищайся на нікого, якъ коза на різника.“

Въ очахъ доброго чоловіка що найбільше сти-ду; стидно дивитися на все погане, уражающе людську честь и стійність. Провинивъ хто що, то криється зъ очима: „не знаю, чимъ міні йти, чи плечима, чи очима.“ Доходять правди, такъ „треба якось у очі казати.“ До очей скликують свідківъ; чесні та й сміливі люде не по-за плечі, а въ самі живі очі правду кажуть.

(Дальше буде).

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денисъ вѣ-надъ Серешу.*

3) **Физиономика.** — Що складає лиця й виразъ ока мають бути відповідні ситуації, се ніхто не заперечить. Лице, а особливо око суть образомъ душі. Папірѣ білий одержує чоловікъ відъ природи, се-бѣ-то лице, а на німъ записує розвиваючися душа поволи чуття, гадки, страсті й чини чоловіка.... Найяснійше, найвиразнійше говорить око чоловіка, що въ душі й серцю діється. Буває-то вправді часомъ, що хтось уміє лицю своєму й бесіді надати виразъ лагідності, доброти, щирості, коли підъ тою позорною маскою кипить огонь, злость, хитрость; але подивися ёму несподівано въ око, а коли умієшъ въ німъ читати, то вчитавшъ зъ него всю внішню ложь, а всю внутрішню правду. Або навіть и черти лица вичученихъ обманцівъ, хочъ и якъ будуть вистудировані, удаді, таки прибирають прирощений їмъ виразъ, коли ті обманці видають себе на самоті, знають себе неслідженими, и коли страсть їхъ починає будитися; тоді-то тайне письмо їхъ злої душі виступає явно на лиці їхъ. Се все добрий акторъ повиненъ студировати на людяхъ та на добрихъ характеристичнихъ портретахъ, та й повиненъ до зеркала учитись наслідувати всякі физиономії. И тутъ однако нехай уважає, щоби не попавъ въ пересаду й карикатуру, щоби держався природи й не переступавъ лїнії естетичну.

4) **Жести.** — Се суть движення рукъ, а часті і порушення нігъ. Що акцентъ для виговору, модуляція голосу для деклямації, то суть жести для тїнювання бесіди. Вони чинять яснійшимъ, понятійшимъ, зрозумілимъ кожде чуттє й кожде виречення актора. Жести актора не суть такъ видатні, смілі, многозначні, якъ при пантомиміці, одна-

ко вони не повинні бути за-мало марковані, дуже поверхні, розтяглі, нічого не значущі. Руки держати при собі, якъ безживотна статуа, або махати ними сюди-туди безъ мислі, безъ значіння зарівно зле. Акторъ не повиненъ ані одного движення руки зробити безъ розумної причини, або, що гірше, жестикулювати зовсімъ противно, я. пр. виголошаючи слова: „въ сирій землиці зложу голову мою“ — рукою всказувати на небо, або десь передъ себе, або по-за себе. Се зробило би дуже прикре вражіння, відбиваючися диссонанцією въ душі слухача. Отже на се особливо звертаю увагу акторівъ и загріваю їхъ до пильного студіумъ, бо въ сімъ вигляді діються найбільші погрішності. Природа, т. в. бачне слїдження людей въ розличнихъ ситуаціяхъ, студированне класичнихъ образівъ и досконалихъ акторівъ достарчують матеріяль до подібнихъ студій.

Теперъ замічу, після Лессинга, обѣ тимъ, які жести при виголошуванню моральнихъ сентенцій ужитися мають.

— Кожде порушення, яке вчинить рука при виголошенню моральнихъ сентенцій, мусить мати своє значіння. Можна розвинути се маркованне руками ажъ до малєвничого, аби тільки не перейти въ пантомиму.... Замічу одинъ спосібъ жестикулювання, которимъ можна придати моральній науці світла й життя. Суть-то такъ-звані индивидуалізуючі жести. Моральна сентенція єсть-то загальне положення (*allgemeiner Satz*), впливаюче зъ особеннихъ стосунківъ дійствующихъ осібъ; черезъ свою загальну натуру ставється вона ніяко чужою річю трактуючійся, и не кождий зъ зрителівъ и слухачівъ, особливо коли не єсть остроумнимъ, спостереже її або пійме її такъ скоро. Треба за-для того шукати середка, черезъ которий моральна наука, яко загальна и символїчна, дала би зробитися видимою, а тимъ середкомъ суть певні жести.

Для ліпшого вирозуміння подає Лессингъ слїдуючий прикладъ.

— Олїнтъ носитьъ надїєю, що Богъ змячить серце Саладина, що не буде жестоко прослїдувати Христїянъ; Евандеръ, яко досвідчений чоловікъ, уважнимъ ёго чинить, що надїя часто обманює:

Vertraue nicht, mein Sohn, Hoffnungen, die betrügen.
Da sie zu leichtlich glaubt, irrt munt're Jugend oft.

Але скоро приходить Евандрові на гадку, що старость, се-бѣ-то вінъ самъ, впадає въ противоположну похибку и, не хотючи свого сина зовсімъ укорити, додає:

Das Alter quält sich selbst, weil es zu wenig hofft.

Всі ці сентенції однакимъ жестомъ маркувати, хочъ би й найкруглішимъ, було би великою по-

хливою, важе Лессингъ, и додає таку науку.
Стихъ

Da sie zu leichtlich glaubt, irrt munt're Jugend oft —
треба виголошувати въ тоні й зъ жестомъ отців-
ської перестороги, звернувши сі слова й обертаю-
чись до Олонта, бо то власне недосвідченій О-
лонтъ викликавъ у троскливого старого сю загаль-
ну увагу. Натомість стихъ

Das Alter quält sich selbst, weil es zu wenig hofft, —
вимагає здвигнення раменами (das Achselzucken) и
такого тону, якимъ ми звикли признаватись до на-
шихъ власнихъ слабостей, а руки повинні мимо волі
притягнутись до груді, щоби тимъ означити, що
Евандеръ тую науку виніє зъ власного досвід-
чення, и що вінъ самъ єсть той старий, о которімъ
бесіда....

Тільки Лессингъ. Шкода, що вінъ більше не
говорить объ сій матері; а то певно було-бъ зго-
дилось зовсімъ тутъ виписати.

5) Складъ або составъ цілого тіла при
сценичнімъ представлінню. — Що ся точка єсть
такожъ дуже важна, се не можна заперечити. И-
накшу бо позицію прибирає молодець, а инакшу
старець, инакшу веселий, пустакъ, а инакшу суму-
ючий, журливий, инакшу багачъ, а инакшу вбогий
и т. д. Але окрімъ того певні гвалтовні, патетичні
ситуації викликають зновъ певні відповідні постави
тіла, и зновъ въ тихъ самихъ ситуаціяхъ прибер-
ає тіло молодця инші постави, якъ тіло стар-
ця, — тіло простого, грубого чоловіка инше, якъ
змягченого цивилізованого вихованця зъ великого
світа и т. д. Се все треба віддати природно, бо
кожда форма невідповідна истоті разить немилу и
нівечить злуду.

Замітити тутъ належить про такъ-звані пла-
стичні позиції, які даються бачити въ играхъ
славнихъ акторівъ на великихъ сценахъ, н. пр. якъ
писатель сєго бачивъ передъ десяттю роками на
Віденській сцені въ игрі славної артистки Ристо-
ри. Грала вона Шиллеровську „Марію Штуартъ“....
Якъ приходить сцена, коли Марія, по вісімнадцяти
рокахъ вязничної неволі, випущена въ городъ зам-
ковий, узріла надъ собою небо, пливучі хмари, по-
чула чистий, свіжий воздухъ, узріла дерева, цвіти
й все — цілу красну, велику природу: тоді вона
впадає въ захватъ, вносить горі руки, очи, душу
и, виголосивши знані стихи: „Пливучі хмари“ и т.
д. — позістає вона на кілька лишъ хвилёчокъ въ
нерухомій поставі, якъ мармурова статуа. И ся її
постава єсть такъ красна, що могла-бъ послужити
за модель для різьбяря, а єсть вона такъ зъ її си-
туації природно впливаюча и такъ чуття порива-
юча, що годі й вповісти.... Я думаю, що такі пла-
стичні постави, впливаючі зъ ситуації и віддані

такъ прекрасно, суть найкрасшимъ цвітомъ, ніяко
коронаю досконалого акторства.... Однакъ за симъ
цвітомъ не кождому акторові гонити можна. Не-
розважний, за ефектомъ и пустою славою гоня-
щий акторъ, чи акторка, могли би попасти на фал-
шиву дорогу, могли би навмисне, на силу, вишу-
кувати спосібності, щоби зъ своєю пластикою по-
писатись. Тогді їхъ позиції не були-бъ природно
зъ ситуації витікаючі, а були-бъ вони скорше не-
природні й нездарні приліпки, которі, замість під-
нести попередню ситуацію, попусвали би її та по-
шкодили-бъ лишень игрі акторській....

На прикладахъ багато навчитися можна. Ба-
чивъ и порівнувавъ я неразъ добрихъ акторівъ въ
іхъ игрі въ тихже самихъ роляхъ... Багато єсть
межи ними розличчя, а досконалость більша або
менша ажъ въ порівнанню спізнатися дасть. Може
коли при лучаю наведу де-який примір'я...

НАРОДНІ ВІРОВАННЯ

О ПТИЦЯХЪ.

(Зъ А. Новосільського „Lud ukraiński.“)

Народъ український має якусь забобонну честь для
декоторихъ птицъ и звірівъ; лучаться въ симъ якісь темні
віровання й предання, походячі безъ сомніння зъ часівъ по-
ганства. Особливо птиці суть звістителами rozmaїтихъ при-
годъ въ життю людськимъ. Напевно єсть - то позістанокъ
зъ часівъ поганського віщування, суть - то остатки науки
авгурської. Чимъ дальше повернемось въ глибоку старину,
тимъ віра ся въ ворожбу птицъ єсть очевиднішою. О за-
бобонахъ, дотичащихъ птаць, дохованихъ въ народі ру-
ськимъ, можна найти містце у Іоанна Екзарха Болгарского.
Згадує вінъ о віщуванняхъ, которі народъ собі бере зъ ле-
ту або голосу птицъ, а то: гайворона, яструба, сороки, дя-
тла, жовни. Въ науці св. Кирила Туровського находимо
містце, де промавляє до народа о сихъ ёго забобонахъ.
Вірино, каже вінъ, єъ пшиці, єъ дяшла, єъ сорони, єъ синиці.
Коли хогемо куди ийти, шо зитримуюмося, щоби иобигиши
кошорою стороною полетиши пшиця. ги направо, ги наліво;
коли полетиши по іхъ думці, тогді кажуть до себе сі люде,
забобонні: „Добра се пшиця, добре дав віщуваннє, — ги не
Богъ може казавъ сій пшиці обявчиши намъ добре віщван-
нє?“ До сєго часу находимо міжъ багато иншими отъ-
які віровання о декоторихъ звичайнішихъ птицяхъ въ на-
шимъ народі.

Сорока — єсть веселою звістункою гостей; се віро-
ваннє єсть загальнє въ цілій Славянщині.

Сова й пугагъ — крикомъ своїмъ на стрісі віщу-
ють смерть въ хаті.

Дяшль — стукаючи въ уголь дому, такожъ по ві-
рованню народнєму віщує смерть.

Кавка або *галка* — єсть лихою ворожбою; стада
кавокъ, летячи за військомъ, віщують ёму поражєннє. Въ
Слові о полку Игоревімъ находимо сю ворожбу; стада ка-
вокъ (*галиги*) випереджали полки Игореві, летячи до Дону.

Особливо въ великімъ поважанню суть у народа пти-
ці мандруючі: *буськи, журавлі, дикі гусі.*

Бусько — приносить щастя хаті, коли коло неї, або на ній заложить собі гніздо. Не годиться йому псовати гнізда, а то за таку кривду метиться огнемъ. Неразъ, кажуть, виділи буська несучого въ дзюбі головою. Буськи мають на Україні кілька прозвань, а то : *бусли, горногузи, мелеки*.

Журавлі. — Весною коля Українець побачить лєтчихъ журавлівъ и скаже, що се летять *веселики*, то вже йому цілий рікъ щасливо й весело перейде; коли-жъ, забувшись, скаже, що *журавлі*, якъ звичайно їхъ називають, то вже черезъ цілий рікъ буде *журишься*.

Мандруючі птиці відлітають на зиму на *теплі води*, въ сторону, котору народъ називає *вірій*. Попертаючихъ звъ вірію гусей и журавлівъ коли хто по разъ перший уарить весною, то повиненъ взяти до руки трохи соломи, підкинути її въ гору три рази, мовлячи: *гусі, гусі! наше вамъ на гніздего, а намъ на здоровьяго!* Солому сю господаръ повиненъ підложити підъ гуски або підъ квочки, сидячі на яйцяхъ, и скільки буде стебель въ сій соломі, стільки висидиться гуслять чи курячь, а запортківъ не буде, хіба лише стільки, скільки буде яєць більше відъ положеньяхъ стебель. Діти непокоять часомъ мандруючі стада гусей и журавлівъ, завязуючи їмъ дорогу отенми словами:

*Гусі, гусі! завяжу вамъ дорогу,
Щобъ не спрашили до дому —*

або кричать на ними:

*Гусі, гусі! колесомъ, колесомъ,
Червонымъ поясомъ.*

Кажуть, що гусі, почувши сі крики, довго крутяться на однімъ містці. Народъ оповідає ще о журавляхъ, що птиці сі дуже строго перестерігають вірності супружеської. Неразъ бачили въ полі раду журавлівъ. Вбираються на сю раду всі журавлі въ околиці и довго щось говорять міжъ собою; обвинена стоїть на середині, и наконецъ убивають її дзюбами.

Ластівка — не відлітає, кажуть, на *теплі води*, але зимою відправляє покуту за якусь провинну й меране въ воді. Неразъ, оповідають, витягали въ зимі сїттю цілі вінки замералихъ ластівокъ, посціплюванихъ ніжками одна звъ другою. Ажъ звъ весною, коли пустять лєди, коли отеплять ся вода, вилітають на світъ ластівки. Цікаве було-бъ знати, за яку-то провинну ся птиця такъ покутує. Ластівка такъ само, якъ и бусько, приносить щастя хаті, підъ которої стріхою влізуть своє гніздечко. Не годиться псовати єго, бо хто віпсує гніздо ластівки, напевно дістане веснянки. Опрічь сєго ластівка, за попсованне гнізда свого або забранне яєць, метиться на господарі хати, перелітаючи по підъ єго короня, звъ чого молоки сихъ коровъ буде черезъ якийсь часъ червоне, мовъ кровъ.

Сойка — що-року летить въ *вірій*, але ніколи тамъ не буває, бо що за одинъ день улетить, то на другий день хочеться їй знати, кільки влетіла, и вертає назадъ. Такъ літає вона сюди й туди, ажъ снігъ упаде.

Зазуля — виступає въ народніхъ пісняхъ яко символъ сирітства й вдівства. Отъ-що оповідають о ній. Зазуля не має паря. Була вона колись жінкою, та й убила свого чоловіка; за те Богъ перемінивъ її въ зазулю й сказавъ, що вона до страшного суду не матиме пари й одинока блукатиме по лісахъ. Зазуля вважається тежъ віщункою. Дітчата питаються її, за кільки літъ підуть за-мужъ, якъ довго їмъ сужено жити на сніті, кільки літъ вони ма-

ють, кільки літъ має їхъ сужений, а зазуля кує и дає відповідь.

Ногниця. — Не знати звъ певністю, що се за птиця. Кажуть о ній, що вона сліпа звъ природи, що-її веде малий пташокъ, що въ погідні ночі літні сумно й жалісно вона відзивається підъ самими облаками.

Пава. — О птиці сій народъ має таке переконанне, що вона стоїть въ близькихъ отношенняхъ звъ чортомъ. Бєсть такожъ въ народі слідуюча казка, маюча буцімъ обьяснити, чому павиця не має такъ хорошого пірря, якъ самець. Разъ звъ ночі павиця убирала свого самця; помалювала єго шафромъ, заткнула єму въ голову чубъ, въ крила повтикала пера тілнсті, уклала пишно хвістъ, — словомъ, пристроїла, якъ сама знала, готовлячись може летіти на лису гору. Коли самець бувъ уже устроений, прийшла черга на павицю; самця сіла, а недбайлий самець прилінявъ їй чубъ, але німъ зібравел до дальшого убирання, когутъ заіаявъ — и вже було по всєму. Кажуть ще инакше. Павъ и павиця були-то королевичъ и королева, маючі звъ собою одружитись. Все було готове до весілля, вже й королевича убрано, якъ належить; зачали убирати княгню, и вже пристроїли її голову перами. Ажъ тутъ якийсь ляхий ворожбять перемінивъ молоду пару звъ пави й звъ павицю.

Воробці. — До нихъ также мусить привязане бути якесь старе преданне, бо народъ вірить, що на св. Семена воробці вилітають звъ сєль до лісівъ; тоді бувають такъ-звані воробинячі ночі — темні, звъ громами, блискавицями й уливними дощами. Чортъ міркою міряє воробцівъ, насипуючи звъ верхомъ, а потімъ лабою зчеркаючи; коли зчеркне, то все заgrimить и заблискає. Остається при життю тільки той надміръ, що чортъ зчеркає звъ мірки, а всі другі воробці гинуть. Зібранне воробцівъ въ лісі називається воробинячою радою, и справді до св. Семена (1. Вересня) воробці літають великими стадами, сідаючи по поляхъ сільськихъ звъ великимъ галасомъ, потімъ же мовъ би їхъ вимівъ — нема воробцівъ. Нарешті показуються, перелітають неспокойно, цвіркаючи міжъ собою: *зи живъ? зи живъ?*

Когушъ (уівень) — птиця тємнича, перечуваюча зближенне дня и прихідъ світлості; тимъ-то й бояться єго духи тємності, и голось єго розганяє силу нечисту. Пінемъ мусівъ бути звъ поганимъ Славянъ птицею сонця або світлості. Народъ убравъ святу птицю поганizmu — когута звъ легенду християнську. И сєгодня ще когутъ вєть птицею Божою; народъ вірить, що у него вєть одно перо звъ крила ангельского, которе дає єму тую власность, що чує ангельскі лики въ небі, и коли піє, то се має значити, що, зачувши святі голоси, відповідає на нихъ.

Курка. — Въ господарстві часами лучається особливий випадокъ; ото, курка дістає гребінь и зачинає піяти, мовъ когутъ. Така метаморфоза уважається лихнимъ віщунаннемъ. Коли лучиться звъ господарстві такий випадокъ, що курка піє, то господаръ и господиня кажуть: *на свою голову*, — бо дуже легко бути може, що ся неввичайна поява має заповідати їхъ власну смерть. На се одинъ тільки вєть спосібъ, але такий, що часто виходить, що піяняє курки буває вравъ її снівомъ лебединимъ. Господиня бере курку, вдаючися не звъ свої річі, и міряє нею хату відъ стола до порога, а тутъ уже доля курки вєсімъ зависєть відъ припадку; коли вона упаде до порога хвостомъ, то утинають їй хвістъ, коли-жъ голопою, то голову.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. —. 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Рику).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ВОЙНАРОВСЬКИЙ.

(Перекладъ въ Риліса).

Хто-то такъ рано на зорі
Иде по березі крутому,
Такою тихою ходою
Й несе рушницю на спині?
Мовъ Запорожець Січовий,
У сивій шапці, у жупані,
Увесь въ українськѣмъ убранні —
Мовъ той отаманъ Коповий?
Видно въ очахъ ёго печаль,
Видно смутні, великі думи,
Чоло наморщене и хмуре,
Въ лиці журба, нудьга й печаль, —
Мовъ хто умисне наложивъ
Слїди бїди, печать неволі,
Неначе вінъ страда въ неволі,
Мовъ все, що дорого, згубивъ....
Въ очахъ ёго огонь мигавъ,
На західъ сонця звівъ вінъ руку,
Въ лиці видній ще стали муки,
Скрївъ слїзи вінъ проговоривъ:
Краю рідний, краю милий,
Я на вікъ тебе покинувъ!
Не побачу васъ, моглили
Славнихъ предківъ на Україні!...
Силу духа я ще маю;
Та що въ того? Пропадаю
Й безъ користі я загину
Тутъ въ поворомъ у Сибїрі!...
Тутъ на тундрахъ, міжъ звірми,
Сохну, чахну, наживаю....
Я на тебе, рідний краю,
Сибїрь слїзми поливаю,
Кровью стежки промиваю,
Царя Вишнёго благаю,
Щобъ вернувъ мой рідні
Стару волю, предківщину!...
Воле любя, добро миле,
Чимъ ти въ світї замїниме?
Тебе въ мене одїбрали
И въ Сибїрь обохъ загнали!...
Краю рідний, краю милий,
Я на вікъ тебе покинувъ!
На святихъ твоїхъ могїлахъ
Вже ніколи не спочину!...

О. Я. Конисский.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XII.

Слідувавшій по обході хутора обідъ бувъ дуже скучний. Майоръ ївъ мало и не говоривъ безмала нічого. Сестра й небога бракъ апетиту й мовчаннє приписували слабості, котору вінъ утаювавъ, по своєму звичаю, поки въ силахъ бувъ держатися на ногахъ. Після обїду вінъ відійшовъ до себе, и всякий разъ, якъ приходила до него котора-небудь зъ хозячокъ, вінъ одходивъ въ свою спальню. Передъ вечеромъ приїхавъ до него Иволгинъ. Вінъ урадувався одвідникомъ більшъ звичайного: ёму потрібна була притомность чужого чоловіка, бо видъ сестри й небоги, которихъ доля представлялась ёму въ трагичнихъ чертахъ, рвавъ ёго серце. До тогожъ приїздъ Иволгина дававъ ёму можливість мати секунданта до завтрішнёго поединку: сего вимагала ёго прирощена честность и усвоєні на службі поняття о честі.

Иволгинъ бувъ въ дуже щасливімъ розположенню духа. Вінъ удостоївся обїдати сегодня у князя, въ пізну аристократичну пору, и приїхавъ до майора похвалитись. При сімъ вінъ привїзъ майорові князьскій поклінъ, на которий майоръ, якъ и впередъ, одповівъ: „Честна душа — оттой вельможа!“ Слідомъ за симъ Иволгинъ обьявивъ, що князь дуже интересується ёго оселею и готовъ бувъ би купити її.

„Нащо князеві моя оселя?“ запитавъ майоръ.

„На те,“ одповівъ Иволгинъ, „щоби вибудовати тутъ замокъ въ Готицькїмъ смаку. Такий вельможа не може лицити Майорівщину въ її теперішнімъ виді. Я їхъ дуже добре розумію, сихъ великихъ людей. У нихъ все виходить оттакъ величаво. На всімъ вони лишають слїди своєї могучості. Признаюсь, мило було-бъ видіти на сихъ висотахъ, посередъ ліса, зубчаті стїни, острокинчасті дахи

и надъ ними оттакъ хоруговъ. Вельможа тутъ жиє, а не простий смертельникъ! По-мовму, се була би честь всѣму нашому уіаду.“

„Але я ніколи не думавъ продавати свою оселю,“ сказавъ майоръ.

„Такъ що-жъ? Случай такий! величність предмета, знаменитость купуючого, — отъ що возьміть на увагу.“

„А самъ я де буду коротати життє?“

„Чи мало де? Зъ вашими средствами можна найти всюди приемне й вигідне життє.“

„Правда, не довго вже міні й коротати на світі!“ сказавъ въ півъ-голоса майоръ, звертаючись більше до самого себе, ніжъ до гостя.

Иволгинъ не звернувъ уваги на сі слова, за которі вінъ мігъ би вхопитися. Ёго надто сильно занимала „величність предмета.“

„У васъ єсть небога,“ продовжавъ вінъ, великодушно входячи въ положенне майора. „Я зъ вами згаджаюсь. Спадщина по дядьку, розуміється, приемна річъ. Але гроші хиба не спадщина? Ато грошей князь не пожалує. Білько тисячъ ви хочете?“

„Я не о грошахъ теперъ думаю,“ сказавъ майоръ.

„А о чімъ же? Така багата відданиця найде готовий для себе дімъ и замиве не гірше, якъ въ Майорівщині. Але я васъ прошу, ваше превосходительство, взяти на увагу отъ-що. Коли ваша Майорівщина перейде до вашої небоги въ наслідство натурою, а не банковими билетами, то зъ рода въ родъ останеться вона хуторомъ. Розумієте? Напротивъ, ставшись князьскою власністю, вона обвістятъ миру о величності чоловіка, которий виставить тутъ дворець, чи замокъ. Коли ви ласкаві зрозуміти мене, ваше превосходительство, то я на се дивлюсь якъ на подвигъ, для васъ обовязуючий.“

„Чому-жъ се?“

„Тому що ви маєте діло не зъ простимъ купцемъ, а зъ государственнымъ чоловікомъ. Подумайте тільки, що відъ одного почерка ёго пера одні йдуть въ Сибирь, другі сажаються въ тюрму, багаті теряють свій достатокъ, бідні прольвають слези розчулення. И оттакий чоловікъ бажає видити золотий дощъ своїхъ скарбівъ на вашу Майорівщину! Воля ваша, а зъ вашої сторони се бувъ би подвигъ патріотичний.“

„Патріотичний, або ні,“ сказавъ майоръ, „але міні мило було-бъ виразити князеві свою вдячність за ёго високу для мене ласкавість, тільки не симъ способомъ.“

„А чимъ же ви можете виразити? скажіть, чимъ иншимъ можете ви виразити? Визитою, чи що? Се більше вамъ честь, ніжъ ёму. За позво-

леннямъ вашимъ сказати, у него въ столиці привелна сая набита генералами; такъ що-жъ ми тутъ значимо зъ своїми хуторськими визитами? Генерали передъ нимъ стрункою!“ говоривъ дальшъ оживляючись Иволгинъ, и самъ витягнувся въ струнку передъ майоромъ и прибравъ смиренний виразъ лица, виображаючи себе въ генеральсьімъ чині передъ лицемъ невимірно-знатного вельможі.

„Уже коли-бъ на те пішло,“ сказавъ задумчиво майоръ, „то я би не взявъ відъ князя грошей.“

„Якъ не взяли-бъ грошей?“ спитавъ Иволгинъ.

„Такъ, я би подарувавъ ёму свою оселю.“

„Що-о ви?“ сказавъ Иволгинъ и споглянувъ на майора, мовъ на чоловіка въ горячці.

Майоръ спокійно куривъ дальше люльку, мовъ би не сказавъ нічого незвичайного.

Слова ёго, однакожъ, зробили сильне вражінне на Иволгина. Вінъ пройшовся разівъ зо-два възадъ и въ-передъ, и всякий разъ, проходячи коло майора, видавъ на него вісний поглядъ, коли тимчасомъ ннзша губа ёго виражала своїмъ порушеннямъ фразу: „Що за оказія!“ Сама ясна мисль блиснула въ голові вірного князеві посередника: зробити ёго сиятельству несподівану сюрпризу, привозячи ёму, одного прекрасного поранку, дарственный записъ відъ майора. Але діло се все-таки здавалось ёму до того незвичайнимъ, можливість докнати ёго до того трудною, що вінъ відложивъ дальшу чинність въ сімъ предметі до зрішого обмислу, якъ повести свою тактику. Вінъ уже жалувавъ, що принявъ слова майора зъ здивованнемъ: ёму би належало, по-просту, імъ приплеснути й тільки, а потімъ зручно наводити майора відъ часу до часу на сю думку. Щоби загладити въ думці майора недобре вражінне, вінъ зъ найбезжурливійшимъ видомъ присівъ до него й зачавъ розказувати анекдоти о сусідахъ, по своєму звичаю.

„Якъ нашъ вікъ поступивъ напередъ!“ казавъ вінъ. „Всі стараються просвітити своїхъ дітей и зробити їхъ, що називається, людьми. Ви знаєте Бичка Ивана Осиповича? Скажіть: не знаю, бо се дійсно для розуму непостижимий чоловікъ. Подумайте, вихованне синівъ не коштує ёго зовсімъ нічого. Привозить вінъ їхъ до города й поміщає на квартирі у глухого учителя. А глухого учителя ви знаєте? Се чоловікъ ще непостижимійший. Виобразить собі: робить собі сумління брати гроші за свої труди. Я вамъ розкажу дуже цікаву сцену. Бєсть у насъ въ городі ніякий Святоша. Сєго вже напевно знаєте: той, що сидить за греблею. Договорюється ходити до него въ дімъ на лекції глухий учитель и жадає, за дві лекції на тиждень, два рублі зъ половиною на місяць. Вінъ, неборакъ, ви ображавъ собі, що Святоша стане торгуватися

и мавъ заміръ спустити половнну. Але Святоша каже святимъ своїмъ голосомъ: „Хорошо, Прокопе Семеновичу.“ Бідному старушкові стало совістно, що зажадавъ такъ багато, и вінъ пренаївно питається: „А може дорого?“ — „Ні не дорого,“ відповідає святимъ голосомъ Святоша; и представте собі двохъ дураківъ: зачинають торговатися въ противнімъ змислі. Глухий учитель стоїть на двохъ рубляхъ, а Святоша на двохъ зъ половиною. Наконець глухий учитель виговорює услов'є, щоби ходити не два, а три рази на тиждень, и на тїмъ закінчається спіръ. У сѣго-то глухого учителя Бичокъ нашъ поміщає на квартирі дітей, такъ, щоби вінъ учивъ їхъ всякої премудрості, а відъ него би вони ходили въ училище. Плата дуже маленька, але Бичокъ и не думає платити по услов'ю. Сѣго однакожъ вінъ въ початку року и не виявляє, а тїлько відкладає заплату грошей відъ одної третини року до другої. Въ кінці року учитель жадає наконець грошей, а Бичокъ каже ёму, що вінъ клопочеться розцотомъ надармо. „Я бравъ відъ васъ діти на Рїздво на тїлько-то недїль, на Великденъ — на тїлько-то, опрїчъ того на Зеленї-Свята, на Покрову, на Нущеннє. Почислїть-но, скїлько се виходить часу? Около третини року. Въ той часъ ви не смїли би харчувати благороднихъ дітей якъ-небудь. Ви би мусїли дбати для нихъ таку страву, яку вони їдять у мене дома въ свята. Отто-жъ и виходить, що ми нічого одинъ одному не винні ..“

„Богъ зъ нимъ!“ перервавъ розказника майоръ. „Я маю до васъ просьбу, Капитане Павловичу!“

„Просьба!“ крикнувъ Иволгинъ. „Отъ, я вже не сподївався, щоби ви могли мене о що просити! Та я весь на вашї услуги! Ждайте відъ мене не тїлько тіло, але й душу.“

„Не треба мїні ні того, ні другого. Я васъ прошу тїлько бути моїмъ секундантомъ.“

Випадає тутъ зробити увагу, що Мар'янка давно вже поставила на стїль підносъ зъ покріплючими напитками й їдами. Иволгинъ пивъ мало при столї у князя й винагороджувавъ себе за те у майора. Але чарка мало не випала ёму зъ руки, коли вінъ учувъ слово „секундантъ,“ багато лїтъ уже не дотикавшє ёго слуха. Тутъ вінъ справді подумавъ, що майоръ не при своїмъ розумі, и заемутився, що слово о дарунку сказано въ горячці. Але майоръ мавъ видъ здорового на розумі чоловіка и запитавъ:

„Що ви такъ на мене дивитесь?“

„Отверто вамъ скажу, я не вірю своїмъ ухамъ,“ одповівъ Иволгинъ. „Та зъ кимъ же тутъ битися й за що?“

„Ну, хочъ би зъ Сагайдачнимъ!“

На се Иволгинъ сказавъ тїлько довге а-а-а! Потїмъ додавъ:

„Такъ шило таки въ мішку не утаїлось?“

„Що ви підъ симъ розумїте?“ запитавъ зъ незадоволеннямъ майоръ.

„Те, що Сагайдачний підїхавъ...“

„Мовчіть!“ крикнувъ майоръ, протягаючи до Иволгина руку, зъ такимъ виразомъ, мовъ би слїдуюче слово мало було бути смертельнимъ ударомъ. „Не говорїть, не важтесь говорити бїльше! Я васъ объ однімъ питаю: згаджаєтесь ви бути секундантомъ, чи ні?“

„Згаджаюся зъ усѣго серця!“ сказавъ Иволгинъ.

Сагайдачний бувъ особистий ворогъ ёго, Богъ знає, чому, и радувавсь Иволгинъ, що увидить ёго підъ вистрїломъ. „Майоръ — воєнкъ досвідчений; ёму рука не задрожить, а оттамъ побачимо, якъ сей столичний перогризъ почує себе передъ натягненимъ куркомъ!“ Такъ думавъ вінъ. Але сильнїше самої мстивості заговорило въ нїмъ инше чувство.

„Ваше превосходительство!“ сказавъ вінъ, „якъ же ви лишаєте ваше наслїдство?“

„Якъ буде угодно Богу,“ одповівъ майоръ.

„Якъ же се? Бачите, чоловікъ смертельний, а тїмъ бїльше, коли йде на повднюокъ. Ви би теє ... виготовили впередъ актъ...“

„Богъ зъ нимъ! не до акта мїні теперъ.“

„А князь на чїмъ, же лишиться, на припадокъ вашої смерті?“

„Що-жъ князь? Вінъ може купити й у моїхъ наслїдниківъ. Та, признаюся, для мене се все рївно.“

„Якъ же се? Що-жъ се ви говорите? Чи давно-жъ ви сказали зовсімъ инше? Подумайте, о кїмъ иде рїчъ. Таже се не простий смертельникъ.“

„Знаю; тїлько справді я не въ силахъ теперъ ні объ чїмъ бїльше думати.“

Иволгинъ бувъ въ немалимъ клопоті. Приневолити майора зробити що-небудь противъ волї — не було можності. Се вінъ знавъ. Вінъ знавъ, що неуступчивость може викликати въ нїмъ вроджений Український упїръ, и тогді вінъ на-перекїръ відступить відъ великодушного порушення душі въ користь князя. Добре, якъ въ повднику упаде Сагайдачний; тогді князь станеться оборонцею убийці, и даровизна Майорівщини буде натуральнимъ послїдствомъ ёго високого заступства. Коли-жъ... Иволгинъ боявся промовити въ думці противну мисль. Певно, Сагайдачний тоді згине: — се не мала потїха. Але за те яке горе! князеві винаде зъ рукъ дорогоцінна даровизна. Иволгинъ журився интересами ёго сиятельства безкористно, за

одно ласкаве слово, за честь називатися ёго знакоми́мъ. Прислужившись ёму Майорівщиною, він на-всігди запевнивъ би собі право на ёго високу прихильность, а се не пустяки; се освітило би ёго темну, зъубожіду жизнь и дало би їй нове, важне значенне въ очахъ усёго уізда. Отъ чому клопотавсь Капитонъ Павловичъ Иволгинъ!

„Такъ, отъ-якъ, ваше превосходительство!“ сказавъ вінъ, вертаючи до своі безжурливості, після хвиливої задуми. „Ну, пью за ваше здоровье и за щасливість вашого поединку! Надіюсь, що ви покажете різницю міжъ рукою, владавшою зброєю, и рукою, котора знає одно погоржене перо. Що дотичить мене, я весь до вашихъ услугъ. Не скажете може міні доручити особисто визнанне Сагайдачному?“

Ся думка не приходила въ голову майорові. Вінъ зъ радістю згодився на предложенне Иволгина. Злощасна цидулка передалась зъ рукъ до рукъ. Часъ зъїзду у Дукового дуба визначено. Иволгинъ, на-півъ удоволений, на-півъ смутний, опустивъ Майорівщину.

Сонце урочисто спускалось до потемнівшого ліса. Українська природа сияла въ тишині літнёю роскошію. Якъ би можна жити на світі середъ такої природи! А то якъ завзято не дають люде однинъ одному зажити на світі спокійнимъ життямъ!

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФІЛОСОФІЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ

Євгениємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Зъ очей людськихъ дивне часомъ свіркає лихо; подивиться иноді хто поганими очима, мовлять, що урече. Въ урокахъ узмисловляє народъ нашъ силу живого ока. Що-найодважнійша и найпотужнійша звірина — левъ, трепеще відъ смілого чоловічого ока. Вдивився хто въ кого прошибаючимъ позоромъ, такъ затопивъ око своє въ душу. Деякого погляду не можна стерпіти: „цуръ очей поганихъ.“

Изъ тихъ-то головнихъ частей зложена постать чоловіка має красну подобу. Любо подивитися на гарного хлопця або на гарну дівчину: „хлопець молодий якъ барвінокъ; хороший, якъ кровъ зъ молокомъ;“ „соколь не парубокъ, орель не козакъ;“ „дівчина, що въ лузі калина; червона, якъ рожа, весела, якъ ясочка;“ „молодиця, якъ тихее літо.“ Якъ до ладу все тіло чоловіка, такъ зоветься вродливий. Вродливий чоловікъ гожий, емкий, привлекає всіхъ до себе: „де врода, тамъ и сила.“ Вродливий

чоловікъ неконьче й стійного духа: „Богъ до вроди розуму не привязавъ.“ Многі вродливі люде суть порожни, пусті, ледащі: „ви хороші та на чортові гроші, а ми погані, та Богомъ кохані.“

Невродливий чоловікъ зоветься бридкий. Иноді на куцімъ тілці голова наче коновка; довгі ноги, задертий нісь, лице костурливе, зизі очі, та й губи криві — такъ и немилу дивитися: „гидкий, якъ поплавка;“ „подивися у воду на свою вроду.“ Поганий хто, и молодий вікъ не украсить: „молодець не згірший старої баби.“ Крайно бридкий чоловікъ нещасливий: „якъ вигляне въ вікно, то три дні собаки брешуть, а одна, якъ придивилась, то й сказалась.“ Де-у-кого тільки поодинокі часті тіла неладні: „нісь, якъ за сімъ гривень сокира;“ „на Спаса дивиться, а Богородицю видить.“

Такъ вродливі, якъ и бридкі люде підпадають розмаїтимъ недугамъ. Не болить, не доскуляє чоловікові що въ тілі або на душі, то зовемо той станъ здоровьямъ. Правильними струями пливе житте у здоровому чоловіці; здоровий чоловікъ и сильний и веселий. Нема добра на світі надъ здоровья: „здоровья всёму голова;“ „не просімо хліба у Бога, а просімо здоровья.“ Безъ доброго здоровья и світъ и житте чоловікові немиле: „якъ у чоловіка нема здоровья, то вінъ не вартъ за пригорщъ ключа; тогді ёго въ гармату, та й стріляй за хату.“ Здоровъ хто, такъ „здоровий, якъ оріхъ.“ Здоровому не потяжка праця, не повеликий трудъ: „ёго и довбною не вбьешъ.“

Здорові люде иноді зъ ліности заявляють себе недужними: „такий хорий, що волосся попухне;“ „хорий лежить, та безъ памяти хлібъ їсть;“ „забула, що недужа, та въ солому спати пішла;“ „нездужає, щобъ ведмедя за ухо вдержавъ.“ По лиці спізнати здорового чоловіка: „глянь на видъ, та й питай здоровья.“ Немає такого чоловіка на світі, щоби певний бувъ свого здоровья: „здоровий хориби сподивайся, а хорий смерті.“

Що найбільше лихо для чоловіка, то хориба: „не смерть страшна, а недуга;“ „хорому чоловікові все немиле.“ Ні спати, ні лежати, ні ходити, а їсти що-хвиля чого иншого забагається: „въ немочі всёго захочеться.“ Хто за-молоду не статкувавъ, той на старость слабує: „карає Богъ старі кості за гріхи въ молодості.“ Найсильнішого чоловіка знеvolentъ хориба такъ, що, подужавши, мало хто й спізнає: „якъ зъ хреста знятий;“ „не здужа й скіпки підняти;“ „змарнівъ, якъ полова; за комара сили не має.“

На всілякі недуги чоловіка подає природа розмаїті ліки. Земля чоловіка родить, земля живить, земля лічить. Ростуть чудні зілля, за которі тільки знахори та знахорки відають: сама природа же-

рело всього здоров'я. Не допоможе ніщо чоловікові, якъ не здужає природа: „кому на вікъ, тому й на лікъ;“ „якъ дасть Богъ на вікъ, то знайдеться й лікъ.“ Учені лікарі наче ремесломъ ліками займаються: „хто ся лічить, того біда цвічить;“ „чи може, чи не може, а ти дай небоже;“ „бодай ті ліки пропали на віки.“

Зарівно, якъ звірина, такъ и чоловікъ живе поживліннямъ. На те чоловікъ ість, аби живъ; аби жити, треба хліба. Хочъ земля хлібъ родить, чоловікъ на хлібъ робить. Зарабляє собі на хлібъ всілякими ділами; тожъ „хлібъ усёму голова, хлібъ святий даръ Божий;“ „карай насъ, Боже, нимъ до віка.“ На землі багато снідного для чоловіка; природа наділила ёго добримъ, доборнимъ вкусомъ. Тимъ висший чоловікъ одъ всякої звірини, що ість вкусно, мерзачись всімъ нечистимъ, поганимъ. Добрий вкусъ упримняє чоловікові поживлінне. Що найбільше дає вкуса, то голодъ: „голодному завсїгди полудне;“ „голодному й вівсяникъ добрий, бо голодному хлібъ на думці.“ Немає гіршої біди надъ голодъ. Изъ голоду допускаються люде всякого безділля: „голодъ и бреше и граде; голодъ усёго научить; голодний и кия не боїться;“ „голодному кожда страва добра: ёму якъ не підъси, то и святихъ продаси.“ Голодний чоловікъ, неначе той лютий вовкъ, и самої людської крові не зчурається. Въ голоді заумерає серце въ чоловіці; не зважає голодний ні на честь, ні на сумління. Голодному ні братъ, ні свать, ні отецъ, ні мати, ні жінка єсть мила: „мужикъ жінку б'є, коли істи хоче;“ „чуже добро голодному страва.“ Голодъ принуджає чоловіка зане грішити, бо „ситий голодному не товаришъ; ситий голодному не вірить.“ Не скоро находить голодний яку-таку засилку.

(Дальше буде).

Козацький гетьманъ

КРИШТОФЪ КОСИНСЬКИЙ.

(Въ Николая Костомарова „Историческія Монографіи.“)

Строгі міри й розпорядження польского правительства и постановленни сеймові противъ козацтва при кінці XVI. століття не змогли ёго ослабити; противно, вони ёго тільки роздражняли, а тимъ самимъ и розширяли. Позбавленне козаківъ можності воювати землі турецькі и татарські обернуло їхъ одвагу на саму Польщу. Козаки були, по-перше, воєннимъ товариствомъ, а по-друге, завсїгди, коли показувалась їмъ можливість воювати, охотники наповняли ряди козацькі. Козацтво розширялось по-за границями держави й було заняте внішньою війною, але коли дорога до внішньої війни

була заставлена, то се вольне товариство, натурально шукаючи свободи своєї діяльності, стало розширятись въ самій державі, старалось забрати для себе що-найбільше поля въ королєвстві й зломити противні собі засади шляхетства. Козацтво ударило на шляхетство й панство, на державно-аристократичний ладъ Польщі, тому що сі засади перешкаждали ёму жити, такъ якъ воно їмъ перешкаждало жити своїмъ ростомъ.

Въ 1591 р. явився у козаківъ гетьманомъ Криштофъ Косинський. Родомъ вінъ бувъ шляхтичъ руської віри зъ Підлясся. Якъ вінъ встрявъ въ козацтво — ми не знаємо; рівно невідомо, якими-то козаками вінъ первопочатково доводивъ. Вінъ кликнувъ кличу, и до него збіглось всяке своєвільство України. Явилось багато ватажківъ збройнихъ дружинъ и признало ёго головнимъ довідцею. Якъ би ёго військо ні зложилось — воно вважало себе и звало козацькимъ. Бунтъ розширився разомъ по трёмъ воевідствамъ руськимъ: Київському, Брацлавському й Волинському. Старости въ Київському воевідстві післали противъ хижакуючихъ козаківъ оддїль, але козаки розбили ёго. Козаки нападали на панські й шляхетські двори. Разомъ зъ золотомъ и срібломъ, вони забирали завсїгди й пергаментові документи шляхти й нищили їхъ: козаки завсїгди були вороги всякого писаного закона, всякого историчного й родового права. На те у нихъ вольність, рівність, громадський судъ; вони ненавидїли те, що піддержувалось привилегіями — походженне й право шляхетської власті надъ людьми. Въ панськихъ добрахъ и старостинськихъ піддані, почувши, що можна скинути зъ себе ярмо, помагали козакамъ нападати на панівъ.

Въ початку 1592 р. король, довідавшись, що бунтъ обгорнувъ усю Русь, видавъ универсалъ, котримъ назначивъ осібнихъ комисарівъ до вислідования причинъ: відки походять сі страшві своєвільства, що за люде підбурюють народъ; урядники городські й земські обовязані були помагати тимъ комисарамъ — доставляти відомость о неспокійнихъ людахъ и віддавати їхъ на судъ, а неприємнихъ записувати й прослідovati опісля. Ся комисія нічого не вдїяла. Косинський того-жъ року опанувавъ Київъ, потімъ Білу-Церковъ: тамъ замки були занедбані. Острожський, въ которого старанню лежавъ сей обовязокъ, оправдувався тимъ, що доходи для направи були недостаточні. Уваги годнимъ єсть, що въ довге воеводуванне Острожського замокъ Київський все зістававъ въ занедбанню, и ще давнійше король Сигизмундъ Августъ укорявъ ёго за се. Въ Києві Косинський взявъ порохъ и всю стрільну зброю, яка тамъ була приготовлена. За Києвомъ и Білою-Церквою піддалися Ко-

синському инші городки. Після забору українських городів, Косинський ставъ показувати заміръ відорвання Русі відъ Польщі. Козаки не тільки руйнували панські двори, але брали й королевські замки й городи и примушували до присяги на своє имя; противниківъ убивали й мучили. Шляхта воевідства Волинського, зібравшись въ Луцькімъ и Владимирі въ Січнію 1593 р., постановила, при грозячїмъ, не тільки їй, але всій Річі-Посполитій, небезпеченстві, залишити всі свої тяжби й спори и узброїтися. Король обвіщавъ всімъ загально особамъ шляхетського стану воевідствъ Київського, Брацлавського й Волинського, щоби всі йшли на збіръ підъ Константинівъ для вгамовання своєвільства. Въ королевськімъ универсалі говорилось, що Косинський не тільки грабить и убиває, — а що важнїйше, вінъ силує тежъ до присяги й послушності собі людей шляхетського й міщанського стану, настає, такимъ побитомъ, на годність короля й на загальний спокій держави. Шляхтичі спїшили обороняти и свої маєтності, и свої шляхетські права. Самъ Косинський, зъ п'яту тисячами, напавъ на добра Острожського и опустошивъ їхъ. Старий Острожський зібравъ підъ Константиновомъ згорнувшуся до него шляхту и поручивъ ити на Косинського синові своєму Янушеві. Историкъ Лубенський каже, що у Януша була купа мужиківъ и, окрїчъ того, тільки шістьсотъ мужа справдешнїго війська — коннихъ копїйниківъ або гусарівъ. Вони мали на Волині кілька битокъ зъ козаками: брали верхъ козаки. Теперъ Косинський осаджувавъ городъ Пятку, и тамъ напавъ на него Янушъ Острожський. Зъ початку було й на сей разъ пощастило Косинському: козаки розїгнали Острожанъ, але Янушъ виправивъ на нихъ своїхъ копїйниківъ, на дужихъ коняхъ, зъ довгими ратищами. Вони врїзались въ козацькі ряди й помїшали їхъ. Бувъ тоді глибокий снїгъ: козацькі коні були слабші шляхетськихъ. Козаки не могли скоро утікати; їхъ розбили. Кажуть, що погибло їхъ около 3000, и взято у нихъ двадцять гарматъ. Потімъ козаки предложили миръ. Острожський объявивъ, що їмъ дарується миръ, але вони обовязані скинути Косинського зъ гетьманства. Зроблений бувъ договіръ. По сему договору козаки зложили покаєнне князеві Острожському, признавали, що вінъ завсїгди бувъ прихильний для їхъ війська, а вони, забувши сі ласки, надїяли єму багато зла й прикростей, обовязувались скинути Косинського и въ протягу чотирєхъ недїль поставити нового довідцю, не чинити більше опустошений въ державахъ и маєтностяхъ князівъ Острожськихъ, въ добрахъ князя Олександръ Вишневецького и другихъ панівъ, що були въ війську Острожськихъ,

видавати збігівъ-слугъ сихъ панівъ, звернути добро, забране въ їхъ маєтностяхъ, такожъ звернути артиллерию, забрану въ замкахъ, окрїчъ Триполя, відпустити відъ себе слугъ обохъ полівъ, которі находились у козаківъ, и оставати въ ласці у сихъ панівъ. На вицovenнє сихъ условий присягнувъ Косинський 10. Марця. Годне уваги, що Волинські пани, побїдивші єго, зложили мирний договіръ зъ козаками тільки въ одношенню до себе, то єсть до тихъ особъ, которі противъ козаківъ находились въ битві, а не обовязували козаківъ вдержуватись відъ неприятельськихъ поступківъ зъ другими панами. Виходить, що пани гляділи на спіръ зъ козаками не такъ, якъ король, не такъ, якъ на державну справу, а якъ на домашню незгоду. Здається, програма козаківъ не була такъ велика, и вони мирились зъ панами, почувачючи ще свою силу; инакше Косинського би не випустили живого.

Косинський, вернувшись на Україну, не хотївъ, по условью, одречися відъ началства и замишлявъ зновъ напади, думавъ проучити тихъ, що давали Острожському помїчъ и злився особливо на старосту Черкаського, Вишневецького. Але Вишневецького перестерегли завчасу. Косинський ввійшовъ въ Черкаси зъ чотирьма стами, а по другихъ звїсткамъ, зъ трєма стами п'ятдесяттю мужа своїхъ одномишленниківъ; вінъ думавъ опанувати Черкаси и надїявсь, що до него надїде більше козаківъ. Але люде Вишневецького убили єго п'яного въ тїмъ домі, де вінъ загостивъ. Цїлий оддїлъ єго перебили. Бунтъ Косинського споводувавъ нові стїсняючі міри зъ сторони правительства. Сеймовою конституцією було обвіщено, що ті люде, которі поважаться самовольно збиратись въ купи, щоби робити напади на чужі держави або чинити злочинства у-внутрі свого королевства, вважаються напередъ ворогами отечества; кварцяне військо може, безъ особного приказу або судового вироку, вгамовувати їхъ зброєю, а старости й державці мають право побивати и нищити їхъ, въ цілі оборони своїхъ маєтностей, и не одвїчають зовсімъ за убитихъ. Надто було постановлено, що всякий, пїймавший збіглого слугу чи-то хлопа, має право оковати єго й примусити до своєї роботи, зъ тимъ, що коли панъ сєго збіглого зажадає, то перетримуючий обовязаний віддати, дїставши відъ пана 12 грошівъ. Сі постановлення давали надмірно багато поводівъ до найможливїйшої довольності и не тільки не могли вгамувати своєвільствъ, але убільшали їхъ. Одні наповняли ряди козаківъ, надъ реєстръ; другі крились въ Дніпровськихъ пущахъ, готові на перший покликъ бунту явитись на Україні; третї збирались въ своєвільні купи въ Україні.

Наслідником Косинського въ гетьманстві надъ козаками бувъ Григорій Лобода.

СЛИЗЬКОЯЗИКА.

Задніпряньска приказка.

Не відь-теперъ воно ведеться, що люде приповідують: жінці правди не кажи. И воно именно — не кажи жінці правди, само собою, якъ що робишь потаємці; бо й не зоглядишся, а вже знав все село, и жінка каже: „Я нікому не казала, кумі тільки, и то на вухо, та ще й просила, що — не розглашай!“ Воно-то такъ завсїгди й буває, що жінка кумі, а кума зновъ кумі, а та ще й свою куму має; а тамъ вже й гурточкомъ зійдуться цокотухи, одна й пічне: — Ото, кумцю, чи свашко, чи якъ, що я чула! да той те й те зробивъ, чи якъ тамъ. — Отъ пйдуть дивоватись та далій подавати. Глядишь: сказавъ жінці, а воно кружала все село обійшло й вже назадъ до тебе вертається; зъ боку хто й питає: — Чи правда, куме, чи свату, чи дядьку, чи що, що тамъ се або те? — Ото, якъ що такого трапилось, що не всімъ знати, або що бодай и самому забути, то вже й зле — вже й стекають на тебе палцями всімъ селомъ. То проти цего воно люде й вигадали, що — жінці правди не кажи. А якъ уже конче не втаїться, бачишь, то на те давъ Богъ розумъ въ голові, щобъ на случай чого и зосталась брехухою; то вже їй, хочъ правду сказала, а соромно. — Отъ, оце, скажуть люде, слизькоязичка, що на свого чоловіка нісенітниця вигадує та пускає межи люде! Нікому язикъ їй наколоти... А чоловікъ чує зъ боку, та лишъ осмішкветься: — Гої — каже — ви, панове громада! — Отъ, подивіться, якъ-то зробивъ Демянъ Гепало, що люде розказують.

Розказують — цей Демянъ Гепало промишний бувъ чоловікъ, на всі штуки здібний, що, було, урви лишъ та подай, а тамъ уже ёго діло — все, було, зробити! Ловивъ зайцівъ, ловивъ рибу — всякі способи до того знавъ! — гнавъ дѣготъ, продававъ, — свіжа копійчина ніколи не переводилась, то й бувъ собі таки багатенький: коровицю мавъ чи одну, и овечать ходило таки добренький гуртокъ, и кількома своїми плугами оравъ — господаръ бувъ на всю губу! — и все зъ своїхъ рукъ. Бувъ вінъ крепакъ, бо це діялось по правий бікъ Дніпра, де нема козаківъ. Парубкуючи висватавъ собі гарну дівчину — найкращу въ селі, не по волі панській, а за своїмъ серцемъ пійшовши, и водивъ її якъ павича, а воралі зъ дукачами ажъ шию гнуть. Чого-бъ? здається. И гарна, и добра, и роботяща, и въ добрі, въ щасті жие — молись тільки та дякуй Богові за ласку! Давъ ні! Вда-

лась ёму така слизькоязичка, що й стебелинки за зубами не вдержить, хочъ проси, хочъ плюнь, — аби сама довідалась, то вже й по селі якъ у дзвони вдарять, да ще й приточить любила, що зъ тако-го, якъ макъ, виросте, якъ сакъ.

Зъ такою жінкою, само собою, треба зъ кулака й хлібъ їсти. Якъ на злість — ёму трапилось гроші знайти десь у лісі: якъ копавъ пні, то й викопавъ карбованцівъ, що тільки здвигнути чоловікові. Значить — давъ Богъ талантъ; тільки до дому принести, и поживай здоровъ. Да не въ чімъ річъ! якъ тутъ до дому принести? Відъ жінки не втаїшся, а вона знатиме, то й панъ дознається, и відберуть. Да не на що, мовлявъ я, давъ Богъ розумъ въ голові, а щобъ знати, якъ що путящого зробити. Демянъ, порадившись нзъ своїмъ розумомъ, переховавъ ті гроші у друге місце — хай постоять, каже, тимъ часомъ, а тамъ нище разъ пійдемо до голови по розумъ.

Проти неділі якосъ, наставивши вершу, перекинувши сіті на зайцівъ — де-то вже прикмету знавъ, самъ сівъ на візъ та й поїхавъ на ярмарокъ и накупивъ колачівъ може зъ-на десять карбованцівъ; тоді вже іде до дому по заході сонця. Якъ приїхавъ, то ті колачі такъ розкидає — такъ розкидає! Геть всюди накиданъ: и по подвіррі, и на хату, и на шопи, и на клуню, и на хліви, — всюди порозкидавъ. Тоді вже будить жінку: — Вставай колачі збирати! — Схопилась вона.

„А це зъ-відкіля їхъ стілько набралось?“ питає. — Еге! зъ-відкіля! Ти снйшъ и не бачишь, що колачова туча йшла.

„Та якъ же це — колачова туча? Оттакъ тани йшла та й годі?“

— А ти-жъ думала! оттакъ тани, якъ и завсїгди буває; надійшла хмара, и колачі давай пада-ти. И грімъ бувъ, и блискавка.

„Ото! я й не знала, що може колачова туча йти!“ озвалась тоді молодниця, да такъ ті колачі збирає — такъ збирає, и Демянъ зъ нею, и собаки розволікають їхъ, и товаръ жує — сказано, хлібъ святий валяється, то всячина надъ нимъ и збиткується. „То це, надійсь-то,“ помовчавши заговорила Демянника, „що люде кажуть: ніби-то якъ грімъ гринить, то Богъ колачі везе.“

— А вже-жъ не що, — Демянъ каже.

„Буду-жъ я цей день памятати; а то я думала, що такъ тільки дітей дурять, — ажъ бачу, воно правда. Не забуду я цего дня!“

— А таки не забувай, — каже вінъ, — бо сєгодня намъ давъ Богъ ще й другий талантъ: я гроші знайшовъ; пійдемъ-принесемъ.

„Гроші!“ підхопила обрадована молодниця, „де-жъ вони? а їхъ же ніхто не потягне?“

— Я добре заховав! не бійсь!

„Де-жъ вони саме?“

— Якъ все знатимешъ, скоро постарієшся; а піїдемо, то й не питавши довідаєшся.

„Слава Богу! ходімъ — каже — та хутчіи; бо хочъ ти й добре заховавъ, а я все таки потерпаю, щобъ хто не забравъ.“

Визбирали ті колачі, випрягъ Демянъ воли чи коні, — тогді взяли по мішку й пішли за грішми. А Демянъ передъ тимъ завертавъ у лісъ и все тамъ примайструвавъ. Пішли, набрали по склецові и несуть. Порівнявшись зъ тимъ місцемъ, де-то сітки накладені, Демянъ каже:

— Стій, жінко! тутъ сітки мої, треба подивитись, чи нема чого. — Пішовъ и гука: — Жінко, жінко, говъ! щупакъ!

„Щупавъ замість зайця?“

— А замість зайця...

„Ото диво!“

— Та не що. — Взяли того щупака и даліи потягли. Приходять надъ берігъ, де верша стояла; Демянъ изновъ каже: — Стій, жінко! подивлюсь, тутъ я вершу наклавъ. — Полізъ у воду въ очеретъ, и виносить вершу, и въ верші заіць. — Ото, Уляно, — каже, — заіць у верші!..

„Еге-жъ! еге-жъ!“ озвалась вона, придивляючись; „таки правдивий заіць... Може це чортъ?“

— Який тобі чортъ? заіць та й годі. Чорта не вбъєшъ, а цего — дивись! — и вгрівъ ёго чопомъ межи вуха; заіць и содухи спустивъ, тоді показує: — який це чортъ?...

„Ну, це день!“ озвалась вона, „диво дивомъ іде та ще й дивомъ погані. То колачова туча йшла, тамъ щупакъ у сіті замість зайця, тутъ заіць у верші замість риби!... Я такого й не чувала... Ще й гроші знайшли... Диво та й годі.“

— Або-жъ я кажу, що ні? И я бачу, що диво, да вже мовчу, що-то ти скажешъ, думаю.

Взяли й того зайця та й йдуть даліи. А до дому імъ треба було йти черезъ панське дворище, а тамъ, чути, чичуга не кричить — ні, ажъ вуха на-скрізь пронимає; може її вовкъ тягнувъ, або-що. И собаки по всімъ селі такий клекіть підняли — такий клекіть, не приводъ, Господи.

„Що це? чого це?“ питає Демяниха, бо вже злякалась.

— А то, — каже, — въ году в така одна нічъ, що чортъ изъ пана душу тягне; якъ ото горобина нічъ, такъ и ця. Оце, значиться, прийшла та сама нічъ на нашого пана, и чорти тягнуть зъ ёго душу, а вінъ и кричить.

„Да не мавъ чимъ, та свинею?“

— А свинею, бо воно завсігди такъ, що —

хто гладкий, якъ кабанъ, то, канаючи, и кричить, якъ квичить.

„А я цего не знала,“ озвалась вона — Уляна. „Що-то значиться — тертись по-межи люде! Всяку всячину спізнаєшъ. Але ми проте не піїдемо черезъ двіръ?“

— Чому?

„А якъ чорти вискочать та до насъ? Чимъ відженешся? Нема зашмаляного кня!“

— То й не йдімъ черезъ двіръ, коли боїшся; а я ні, — не боюсь... и піїшли по-за городами та все хрестяться, и Демянъ найбільше. (Конецъ буде.)

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— „*Двісті Українських пісень*; співи и слова вібравъ *Марко Вовчокъ*, у ноті завівъ *Едуардъ Меркель*; 8 тетрадівъ, по 2 руб. сріб. и 50 коп. кожна; власность и виданіе *Ритеръ-Бидерманна*; *Лейпцигъ* и *Винтертуръ*.“ — Въ 1-й тетраді находиться слідующихъ 25 пісень: 1) *Ой буде, та нема*; 2) *А вже весна, а вже красна* (веснянка); 3) *Та вже третій весірь*; 4) *На юру йду, не бигую* (бурлацька); 5) *Ой у полі могила зъ вітромъ говорила* (козацька); 6) *Не ходи, Грицю, на вогорницю*; 7) *Ой сонь, мати*; 8) *Ой по сей бікъ гора*; 9) *Чомъ ти мене, моя мати, рано не збудила*; 10) *Котилися вози зъ гори*; 11) *Ой мій шапоку*; 12) *У Києві на ринку*; 13) *Ой айду я, айду я не беремо-лугомъ*; 14) *Нішто не виненъ, сама я*; 15) *Вийду ва ворота*; 16) *Та бодай шая степовая могила запала*; 17) *Ой глубокой колодязю*; 18) *Кликала невіска та зовицю*; 19) *Скажи міні правду, мов серденя*; 20) *Де ти, дою, барилася?* 21) *Ой ти, коше, не гуди*; 22) *Не дивуйтєся, добрі люде, що на Україні по-стало*; 23) *Ой у полі биліна*; 24) *Ой ши, ремезо*; 25) *Чомъ горнобровъ та до мене прийшовъ?*

— *Панъ О. Паршицький* просить насъ обвістити, що: *пренумерата на Німецько-Руський Словарь продовжавъсь до 15-го Вересня с. р.*, — до II-го тому придана буде *граматика українська*, — всі пренумеранти дістануть надзвичайнимъ додаткомъ литографований *ашографъ Т. Шегаєнка*. — Передплачувати можна у самого видателя, въ *Тарнополі*, або тежъ и въ нашій редакці, ціною: ар. 3. 50 на цілий *Словарь* (2 томи), а ар. 1.50 на самъ II-й томъ. У насъ можна ще й теперъ дістати I-й томъ (въ 2-хъ випускахъ) по передплатній ціні ар. 2.—

Ми сподіваємось, що шановні Родимці — маючи на вагляді конечну й нагячу потребу, якъ и велику важность и користь повного *Словаря* нашої мови, особливо въ теперішній хвилі розвою нашої літератури, коли стараємось о заведенне нашого лянка въ школахъ и урядахъ, и складаються мають учебники для всіхъ предметівъ науки гимназійальної — поспішать бодай ще въ остатній хвилі допомогти такъ важному й давно у насъ пожаданому ділу численнішою пренумератою.

— До нинішнєго числа „*Правди*“ додаємо надзвичайнимъ додаткомъ брошурку: — *Отвѣтъ „Бояну“-Стебельскому на „Письмо до Кулиша.“* (Письмо къ редактору „*Правди*“).

Дістати буде можна сю брошурку тежъ въ книгарні *Ставропигийській*, ціною по 25 кр.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ПЕТРО ДОРОШЕНКО.

Вступила чорна хмара
Та білую хмару:
Виступили зъ-за Лиману
Въ Турками Татари;
Изъ Полісся шляхта лізе,
А гетьманъ поповичъ
Изъ-за Дніпра напірає,
Дурний Самойловичъ
Въ Ромоданомъ; мовъ та галічъ,
Вкрили Україну,
Та й кляють елико-мога.
А ти, Чигирине,
А ти, старий Дорошенку,
Запорозський брате!
Нездужаєшъ, чи боїшся
На ворога стати?
— Не боюсь я, отамани,
Та жаль України! —
И заплакавъ Дорошенко,
Якъ тая дитина.
— Не розсиплемъ вражу силу,
Не встану я знову!
Возьміть мої гетьманські
Клейноди, панове,
Та однесіть Москалеві:
Нехай Москва знає,
Що гетьмана Дорошенка
На світі немає.
А л, брати Запорозці,
Вольму собі рясу,
Та піду поклоня бити
Въ Межигоръ до Спаса. —
Задявонили въ усї двори,
Гармата грімала;
У дві лави Вадніпрянці
Въ Москалями стали,
Ажъ на мило. Міжъ лавами
Понесли клейноди.
Годі тобі, Петре, пити
Изъ Тясмина воду!
Положили ті клейноди
Попенкові въ ноги;
Идъ, Петре, въ Межигорре
Молитися Богу!
Не пустили Дорошенка,
У рясі пізнали;

Закували у кайдани,
Въ Сосницю послали,
А зъ Сосниці въ Яроколле*)
Віку доживати.
Оттакъ тобі довелось,
Запорозський брате!
Виглянуло надъ Чигриномъ
Сонце изъ-за хмари:
Потягли въ свої улуси
Въ Турками Татари.
А Ляхи зъ своїмъ Чарнецькимъ,
Въ поганимъ Степаномъ,
Запалили церкву Божу,
И кості Богдана
Й Тимошеві въ Суботові
Гарненсько опалили.
Та й пішли собі у Польщу,
Мовъ добре зробили.
А Москалі зъ Ромоданомъ
Въ неділеньку рано
Пішли собі зъ поповичемъ
Шляхомъ-ромоданомъ.
Мовъ орелъ той приборканий,
Безъ криль та безъ волі,
Вземігъ славний Дорошенко,
Сидячи въ неволі;
Та й умеръ въ нудьги. Остило
Волочать кайдани!
И забули въ Україні
Славного гетьмана.
Тільки ти, святий Ростовський,
Згадавъ у темниці
Свого друга великого
И звелівъ капліцю
Надъ гетьманомъ змуровати
И Богу молитись
За гетьмана, панихиду
За Петра служити.
И досі ще, що-рікъ Божий,
Якъ день той настане,
Идуть править панихиду
Надъ нашимъ гетьманомъ.

Т. Шевченко.

*) Село коло Москви.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XIII.

Кождїй зъ дїйствующихъ осібъ сеї повісті удїлили ми значну часть нашого спїлчуття або удїлу. Навіть и Радько, которого неможна було майорові ужити до діла, и той не зїставъ безъ спїлчутнїго нашого погляду. Одинъ тїлько Иволгинъ якось нїби відчужений нами відъ загального права нашихъ ближніхъ. Пишучий сі строки бодай спочувавъ, при єго имени, якесь внутрїнне незадоволення, неначе давъ би недокладне поняття о чоловіці, которого добре знав, неначе виставивъ би передъ кимъ-небудь відпихаючі власності єго, замовчавши о тихъ, которі спосібні привернути єму удїлъ. Авторъ не може на-певно назвати такі власності въ Иволгині, тому що въ натурахъ, образуванихъ въ самій тїні жицї, всі черти характера, въ своїмъ змїшанню, представляють темну безодню, въ которій тяжко розрізнити лучше відъ злого. Але все таки, поки чоловіка називають чоловікомъ, доти треба допускати въ нїмъ и власності людські, задавлені, покривлені, а тимъ не менше лежачі въ єго натурі. Авторъ, зъ самого початку повісті мавъ се на увазі, взглядомъ Иволгина; а то Иволгинъ, противъ єго волі, виїшовъ у него такимъ, що при стрічі зъ нимъ мило скорше розминутись. Авторъ сєго щиро жалує и просить читателя ще приглянутись Иволгинові: чи справді се таки погибший чоловікъ? чи безкористне лакейство — найсвітїйша черта въ сімъ характері?

Пїйдемо-жъ слїдомъ за нимъ зъ хутора Майорівщини невідступно й не лишимо безъ уваги ні одной дрібниці, котора може характеризувати єго.

„Такъ, такъ-то, ваше превосходительство!“ говоривъ въ мислі Иволгинъ, злегка підскакуючи на своїй шкапині. „И ви наступили на тернові бодці въ блаженній вашій самотності! И ви занепокоїлись въ своїй спокійності!... Та, чортъ візьми, жаль мїні васъ!... Бачъ, ви — предобра душа. Тїлько не умієте жити по чину й по стану. Коли-бъ скупость, няше діло; ато, по-просту, мужицьке неуміннє. Фортуна все може дати чоловікові, все, опрічъ благородства. И взяти може фортуна все, якъ отъ у мене; але нехай вона попробує взяти ния Иволгина; ні, чортівъ зъ-два! У васъ фортуна безсильна въ своїхъ добродїйствахъ, а у мене въ своїй жостокості. Але чортъ візьми, якъ вона підступно обертає своє колесо! Треба бути женщи-

ною, щоби оттакъ капризувати. Чи давно-то майоръ бувъ найщасливїйший изъ смертєльниківъ? а теперъ що находить на него? Бачъ, якъ я заряджу свої міри, то вінъ въ хвилі триумфу — офіра поллиці, а скластись може й такъ, що та-сама фортуна, що увїшала єго грудь ордерами, всадить кулю въ сю саму грудь. Дурнє щастє людське! Розумний той, хто ніколи въ тебе не вірувавъ. Чарка горїлки — отъ одно, що можна назвати правдивимъ въ життю. А женщины... отъ женщина, майорова небога! Такі всі вони! Всі такі! Розумно я зробивъ, що не женився!“

При сімъ глибоке зїтхиеннє вирвалося зъ груди Иволгина, и на кілька хвиль вінъ смутно звїсивъ голову. Душевна пустота, котору вінъ чувъ, удушєла въ нїмъ всяку мисль, перервала всяку розумову речъ. Єсть болі душевні, которі чоловікъ жахавъся виразити навіть и німою думкою: се бездонні пропасті, мїрені тїлько немаючою міри розпукою, се остатня тьма, которою грозить намъ великий проповідникъ безсмертня.

Иволгинъ не знавъ, якъ заглушити свої німі терпіння, и зачавъ немилосердно бити гарпашикомъ свого підпаленого коня. Мовъ птиця, полетївъ нещасливий кїнь міжъ цвітучими нивами, и храпїннє єго вторувало клекотанню наспиритусованої крові въ серці їздця. Сопучи й вразъ стогнаючи, вінъ крикнувъ: „Ахъ, чортъ візьми!“

Коли-бъ у него самого спитали, що значать сі слова, вінъ би не мігъ обьяснити їхъ. Лице єго покритоє синєватою блїдостью; очи горїли, неначе би вінъ тїлько-що випивъ шклянку спиритусу. Душа болїла у него до такої степені, що мучити коня, летїти стрїлою по полю й стогнати, подїбно голодній хижій птиці, здавалось єму якимсь усмирненнємъ болю. И не скоро перемїнивъ бідний почтовий кїнь погубний галопъ свій, не скоро прийшовъ въ нормальне положеннє бідний їздець. Оба вони були найнещасливїйші истоти въ свїті: оба перейшли сурову школу життя, а учителемъ въ сїй школі була нечула й нерозумна глупота.

„Женитись...“ продовжавъ роздумувати Иволгинъ, успокоюючись и видячи, що кїнь єго рішительно відказується відъ галопа. „Добре женитись, коли-бъ знавъ напевно, що тебе люблять. Наші хїба уміють любити? Наші тїлько кокетують та складаються. Инше діло отся... отъ коли-бъ ся була не мужичка! Та, жаль, чортъ візьми, що не пара нашому брату по стану! Ато, бачъ, и віно, и красота... и вже, коли-бъ полюбила, то полюбила би, що називається, шалено, безъ розцоту, по-просту, полюбила би, та й тїлько!... Бачъ, отъ за мужика перебрался — и богатство для неї дурниця! Вона въ нїмъ не Сагайдачного, вона въ нїмъ

мужика полюбила й готова жити з нимъ въ простій хаті. Оттакої дай міні любові, а не тої, котрою обдаровують насъ въ кадрилихъ, по заучуваннямъ и наукамъ матусі! Шкода тільки, що благородства їй бракує. Що ні говори, а велике діло порода, и не дармо Господь сотворивъ дворянъ осібно, а мужиківъ осібно. Дворянинъ и розмову поведе нишу, и хода у него горда, и поглядъ у него смілий; а мужикъ все буде почувати, що вінъ, такъ сказати, синъ черні, и що не тутъ ёго містце. Що ні скаже вінъ, виходить смішно, и не клеїться ёго розговоръ зъ нашимъ. Однакъ дуже досадно, якъ підобравсь до неї сей столичний пройдисвітъ. Але ми зъ нимъ розправимось; нехай вінъ знає, що куропатви у насъ продаються дорожше, ніжъ въ Петербурзі. Отто бестия! бачъ второпавъ, якою стежинкою підойти ближше. Відъ панича вона би ухилялась доти, доки не призвавъ би її до церкви; а мужикъ мужикові вірить.... Ато вона не подібна була на мужичку, поки не перебралась въ отгой дурний стрій. Хто її учивъ такъ мило держатись, такъ швидко виступати? Вже справді сама природа!... Загадка для мене отсей Сагайдачний. Називають ёго министерською головою. Коли-бъ вінъ бувъ справді голова, не покинувъ би вінъ Петербурга, не зарився би въ хуторі, не школьникувавъ би, братаючись зъ мужиками. Та й отся ёго штука... бачъ, се найпростійше гільтаюванне. Воно, правда, принадно. Але міні ніколи не приходило.... А симъ відвохченимъ въ болоті Петербургцямъ все ні по чому. Пишуть о патріотизмі, о високихъ чувствахъ, а зустрівъ патріота, — ні за що ёго вважає. Майоръ, правда, по роді мужикъ, але заслуги на полі війни поставили ёго високо. Вінъ діломъ патрютъ, а не словами. Якъ же ви, шановний добродію, не пошанували ёго ранъ? якъ ви ёго оцінили, зыгравши машкарадну штуку зъ ёго небогою? У васъ въ столиці се називається интрижка, у насъ въ уїзді — подлостъ. И оттакої подлості ми не прощаємо. Не вельможа ви який тамъ, щоби броїти безкарно. Цікаве знати, якъ ви мене стрінете, чи такъ, якъ на стаці, або трохи уважливійше.“

И зачавъ Иволгннъ обдумувати, яку прибрати поставу и яку повести річъ, явившись до Сагайдачного. Вінъ випростувався на сідлі, и рука ёго махиально піднялась, щоби застыгнути сурдуть на верхній гузикъ и відирити хрестникъ. Але пригадавъ собі вінъ, що въ столицяхъ у людей нового віку ордерн мають инше значенне.

„Ні,“ сказавъ вінъ въ думці, „лучше явлюсь до него чоловікомъ сучаснимъ, безъ всякихъ похвонихъ украшенихъ. Нехай вінъ бачить по моему тону й поставі, що находится въ притомності

представителя благородного дворянства. Ласкавий добродію! ви нарушили правила честності.... Ні, се не годиться. Се дасть ёму право загорітися чувствомъ ображеної гідності й наговорити міні зухвальствъ. Хто не побоявся зъобидити такого чоловіка, якъ майоръ, той нічого не побоїться. Всёго лучше зъ холодною честністю вручити листъ, котрий скаже самъ за себе. А тимъ часомъ зарядимо міри противъ нічнёго виїзду въ Петербургъ. Вони, знай, майстри на се, щоби наброїти й втечи въ свій сховонъ, на край світа. Пійди, відшукуй ёго въ болоті!“

Але якась боязнь опанувала Иволгина, коли передъ нимъ показавсь изъ-за гори хуторъ Сагайдачного, — та боязнь, котора лучиться зъ почуттямъ свого нічогоства въ притомності чоловіка сильного. Дармо вінъ додававъ собі духа правомъ дворянської рівності: ёму було якось не по-своєму, неначе вінъ підїзжав до дому нового для него князя, або графа, не знаючи напередъ, якъ ёго стрінуть. Иволгннъ зо всеї душі ненавидівъ Сагайдачного, але погорджати нимъ не мігъ. Въ Донъ-Жуанівській ёго удачі вінъ видівъ новий доказъ ёго досконалості. Осуджуючи ёго во имя честності, вінъ лицеміривъ передъ самимъ собою: вінъ мабуть згодився би бути на ёго містці. Вінъ завидувавъ ёму потаємці, вінъ безмала поважавъ ёго за зближенне зъ майоровою небогою, поняте нимъ въ зовсімъ грубимъ змислі, але придушувавъ въ собі сі чувства й на-силу визивавъ другі противні. Тяжко означити, де въ німъ кінчилась праведность, и де зачиналась облуда. Иволгннъ належавъ до тихъ людей, которі въ душі не називають ваду честнотою, але готові служити и негідному, и честному ділу безмала безрозлично, якъ-то вже въ яку сторону потягне їхъ егоїзмъ. Щоби статись уваги гіднимъ ледаремъ, бракувало ёму деякихъ відзнакъ передъ другими смертельниками; щоби статись чоловікомъ годящимъ, бракувало ёму твердихъ підставъ моральності. Боязнь и неумінне виконати сміле діло вдержували ёго відъ вопиючихъ преступлений; безсильность розуму й волі чинили ёго схитнимъ въ усімъ, що називається поступкомъ честнимъ. Що до сердца, то полковий командиръ ёго, добрий чоловікъ по природі, але матеріялистъ по поняттямъ, називавъ сердце дуракомъ. Товариші службові всяке ніжне або гаряче чуття робили предметомъ анекдотъ. Иволгннъ привикъ вважати чисті внутрішні свої порушення ні за що, встидався до нихъ признаватись; а тимъ часомъ ограниченость ёго розуму й бідность внішніхъ достоїностей були причиною, що не звернула на него уваги ні одна гідна женщина, котора би обьяснила ёму власну ёго душу. Вінъ стикався тільки зъ ляльками, которихъ мату-

сі понаглядали виходити за-мужъ, и безцвітню, однообразно, мовъ стовпова дорога, збігла ёго молодость, и лучшою ёго споминкою лишилось те, що въ ній було гіршого, — розтрата силъ въ нічнихъ снуженняхъ за картовимъ столомъ, въ тяжкихъ похмілляхъ після бенкетівъ и въ утіхахъ чисто-материяльнихъ.

Здавалось би, що чоловікові, взявшомуся за діло честі, нічого боятися передъ виновнимъ въ її порушенні. Здавалось би, що чоловікові, вступившомуся за обижену женщину й ображеного приятеля, випадало виповнити свою ролю зъ непохитною притомністю духа. Здавалось би, що дворянинові, почувуючому гідність свого роду, мовъ щось не підлежаче навіть власті самої фортуни, належало показати тутъ відзнаку свою відъ мужика, у которого, по ёго таки означенню, не може бути дворянської річі, и гордої ходи, и смілого погляду. Здавалось би, що, передъ збратавшимся зъ мужиками школьникомъ, нічого ёму боятися, що смішно вийде все, що вінъ ёму ні скаже, и не буде клеїтися ёго розговоръ зъ розговоромъ Петербургського пройдисвіта. Але, не будучи, такъ сказати, синомъ черні, Иволгинъ спочувавъ себе проте так не на своїмъ містці; неначе поглядъ Сагайдачного одарений бувъ таємничюю силою, зносячою всяку поверховню різність станівъ и рівнячою людей по заслугамъ чисто-людськимъ. А то, вступаючись за зведену женщину й ображеного приятеля, вінъ почувавъ въ своїй душі можливість такої самої зради и, противъ своєї волі, видівъ въ Сагайдачнимъ майстра на діло, въ которімъ чувъ себе чоловікомъ нездалимъ. Вінъ чувъ, що буде розмовляти зъ чоловікомъ, маючимъ въ-округъ себе широкий горизонтъ свічнихъ понятій, и видівъ себе напередъ лінвнимъ школьникомъ въ притомності учителя. Коли-бъ Иволгинъ схоронивъ відъ природи й винісь зъ життя щирість и чистоту простихъ моральнихъ пересвідчень, якими відзначаються багато простихъ людей, то се одно поставило би ёго висше образованого гільтан, якимъ бувъ въ ёго очахъ Сагайдачний. Але то бо й єсть, що ёго морала була надто бідна переконаннями, що вінъ бувъ чоловік безъ фундамента и въ усякімъ ділі, индивідуально нимъ розпочатімъ, бувъ слабый и нікчемний, мовъ нерозумна дитина. Всяка гадка, всякий особистий відзвнъ, въ которімъ ні за кого було ёму заслонитись, наводили на него непонятну боязливостъ и бракъ самодовірря. Вінъ ище почувавъ себе чимсь, поки, щоби сказати, бувъ въ рядахъ собі подібнихъ. Вийшовши зъ рядівъ, вінъ спочувавъ себе нічимъ. Отсе зрозуміють легко всі, кому придарялось бачити дворянські одиниці на виборахъ, де инший дородний членъ благородного стану, не маючи власної гадки, гудить, помістившись за плечима то-

варившівъ, підъ загальний гукъ густимъ басомъ одну безсловну ноту незрозумілої для него опозиції.

Иволгинъ готовъ бувъ вернутись назадъ; але вікна стариннёго спадкового домика Сагайдачного визирали просто въ степъ, по которому вінъ до него приближався. Хозяїнъ мігъ давно вже ёго бачити й пізнати. Поворотъ бувъ неможливий.

Окружене низенькимъ плотомъ подвірре було пусте. Заходяче сонце кинуло по зеленій ёго рівнині полоси тіней відъ пирамидальнихъ тополь и відъ старихъ господарськихъ будинківъ, и разомъ блищало, неначе запалені лампи, въ віконнихъ шклахъ домика, ясно біліючогося на темній зелені саду. За домомъ степова висота спадала до ріки, и видко було, що всі дворові люде забавлялись надъ рікою по поводу свята. Пісні й розмови розлягались відти глухимъ концертомъ. Иволгинові ні у кого було спитати, чи дома хозяїнъ; нікому було віддати на руки коня. Навіть пси вийшли зъ двора, слідомъ за людьми. Конюшня, возівня зъ знанюю Иволгинові Краківською бричкою стояли відчинені, такъ само якъ и двері въ дворовихъ хатахъ, такъ само якъ и подвійні надвірні двері въ домі. Двіръ ёму не бувъ незнакомий: вінъ тутъ бувавъ въ давніші часи безъ всякого діла, такъ, якъ у насъ всі одніи у одного бувають по-сусідськи, хочъ отець Сагайдачного сливъ дуже ученимъ чоловікомъ и домосидомъ. Отся сама ученость була для многихъ поводомъ до вираження ёму поважання въ часі обіду або вчесної хуторської вечері; а вінъ людей не цурався й зарівно провадивъ розумну розмову зъ розумнимъ и дуракомъ, аби тільки ёго слухали. „Не такий вийшовъ синъ,“ думавъ Иволгинъ, привязуючи при ганку свого коня. „Сей дурниці доказує, прикидуючись мужикомъ, а зъ нашимъ братомъ, дворяниномъ, обходиться зъ повагою, мовъ начальникъ зъ підвладними. Стривай, стривай!“

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Євгеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Не було би голоду, такъ не було би и роботи. Голодъ що - найбільше спонукує чоловіка до праці: „вчи лінвого не молотомъ, а вчи голодомъ;“ „го-лодний все поле перебіжить.“

Скільки-то люде побиваються за хлібомъ. Хлібъ и сіль — то перва и послідня страва кождої

людини. Хлібомъ - солію завязується семъя, безъ хліба ні гаразду, ні життя: „якъ на току молотиться, то и въ хаті не болотиться, а якъ на току не молотиться, то и въ хаті болотиться.“ Ніщо такъ не спонукує чоловіка до промислу, якъ недостатокъ: „люде стали знати, якъ стало хліба неставати.“ Старатися о хлібъ завжди потреба, бо „сёгодня хочъ цілого вола збіжъ, а завтра захочеться.“ Не такъ до роботи, якъ до іди кожде скоро стане: „робити — хочъ емь бити, а істи — хочъ рачки лізти;“ „ілось би сласно, а робити страшно.“ На ніщо такъ много ласихъ людей, якъ на страву: „допався, якъ ужаєа до молока;“ „ість такъ, ажъ нісь гнеться.“ Деякий, наче скотина, переіється: „наівся, хочъ підъ лавку підкоти;“ „наівся, наче дурний на обіді;“ „коли наівсь, проси Бога, щоби не розсівсь.“ Ласий, ненаістний чоловікъ якъ той веперь животів, пасожитьсь: „хто багато ість и пьє, той въ розумъ не тне.“ Лакомий то „черезъ душу ість.“ Не такъ на своє, якъ на чуже острять зуби лакомі: „чи все те спожить, що въ чужій хаті лежить?“ „усёго хліба не переіси.“ Ласі, неситні люде все переідають: „вся сила въ ротъ пішла;“ „коли-бъ не губка, була-бъ золота шубка;“ „коли-бъ не дірка въ роті, ходивъ би у злоті.“

Шануючи хлібъ святий, въ поті чола земляки наші на хлібъ роблять: „роби до поту, а іжъ въ охоту.“ И дійсно, нема щасливішого заняття надъ пахарство: „хто хлібъ пахає, того Богъ кохає.“ Нічимъ такъ не сполучуються и не сподружаються добрі люде по-міжъ собою, якъ свитимъ хлібомъ да солію. Хлібомъ да солію позвитують молодихъ у порога світлиці; хлібъ и сіль то знамена такъ дорогої народу нашому гостинності: „хлібъ та вода, то нема голода.“ На хлібъ та на сіль просить сусідъ сусіда, хлібомъ да солію звеселяються люде во всякі дні праздника. Дякують гості хазяїнові за приемъ: „спасибігъ усімъ свитимъ и вамъ за хлібъ, за сіль;“ „нехай вамъ Христось приспора, чого ви у Бога просите;“ „спори, Боже, хліба-солі и всёго доволі;“ „Богу хвала, що ся душа напхала;“ Щедрі газдове заєдно припрошують своїхъ гостей: „іжте, умогайте, на друге вибачайте: не скупость, така споможность;“ „є въ нашого пана свата, ще й буде.“ Такъ угостившись, молять наші люде: „роди, Боже, и на камені.“

До страви потребує чоловікъ и напиту. Найздоровішимъ напитукомъ єсть вода: „скілки води не пий, а пьанимъ не будешъ.“ Крімъ води промисль чоловіка придбавъ розмаїті напитуки. Гарячими напитуками упоєні люде зовуться пьаницями. Нема бридшого чоловіка надъ пьаницю: „пьяний гірше сказеної собаки;“ „сказано — пьаний що дурний;“ „якъ упьється, такъ якъ сказиться.“ Пьяний чоло-

вікъ то чиста напастъ: „одъ пьаного поли вріжъ, а втікай.“ Пьяний чоловікъ нездалий до ніякого діла: „пьяний на все зізволяє;“ „пьяного молитва, якъ хорого пість.“ Пьяний чоловікъ теряє свій розумъ: „прощай, розуме, якъ зъ горілкою зустрівся;“ „пьяному и кози въ золоті.“ Пьяний не облічається зъ своїми силами: „якъ пьанъ, то панъ, а якъ проспався, то й свині збоався.“ Ніщо заходити собі зъ пьанимъ: „вибачай, дурний, пьаному.“ Пьяний не заітаіть нічого: „що у тверезого на умі, то въ пьаного на язиці.“ До пьанства поволи люде навикають: „перший килішокъ якъ по лёду, другий якъ по меду, а третій не питай, лише давай.“ Пьанство — то лихий, нещастний норовъ, бо „хто багато пьє, той самъ себе побьє;“ „хміль не вода, чоловіку біда;“ „сімъ годъ баба похмілялась, та й зъ похмілля й вмерла.“ Пьантка веде до сварні та й до бійки: „за чарку, та й за сварку.“

Давъ Богъ страву, давъ напитуки на поживліне, спокріпленне й розвеселенне чоловіка. Чимъ свічнійші народи, тимъ вкуснійші їхъ страви, їхъ напитуки. Дикий народъ не знає ні про вкусъ, ні про мірность. Дикий не мерзиться й стервомъ, заіпивається що-найхмільнішими напитуками. Свічні люде ідять и пьють изъ веселою, но тверезою головою. Въ тверезій голові и тверезій розумъ; пьанна голова, пьанний розумъ: у пьаного нема стыду. Чимъ більше людей заіпивається де у якимъ народі, тимъ більша у него нужда. Пьанство виводить гільтайство, розмаїті збродні и пороки. Горе тому народові, що проводить свій вікъ въ рознусті и пьанстві.

(Дальше буде).

АВТОБИОГРАФИЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Письмо до редактора „Народного Чшенія.“
(Переложено зъ великоруського).

Я зовсімъ похваляю ваше бажанне познакомити читателівъ „Народного Чшенія“ зъ исторією життя людей, вибившихся своїми спосібностями й ділами зъ темної й безголосної купи простолюддя. Такі оповідання поведуть, міні бачиться, не одного до спочуття своєї людської гідності, безъ чого неможливі поступи товариського розвою въ низшихъ верствахъ жительствова Росії. Моя власна доля, представлена въ правдивімъ світлі, могла би напровадити не тільки просту людину, але й тихъ, у котрихъ простий народъ находиться въ повній заівисимості, на роздумовання глибокі й користні для обохъ сторонъ. Отъ чому я рішаюсь одкрити передъ світомъ кілька смутнихъ фактівъ зъ мого життя. Я

би бажавъ виставити їхъ въ такій повноті, въ якій покійний С. Т. Аксаковъ представивъ свої дитинні й молодечі літа, — тимъ більше, що история мого життя складає частъ исторіі моєї родини. Але я не маю відваги входити въ усі її подробиці. Се мігъ би зробити чоловікъ, успокоївшийся внутрішньо и успокоєний взглядомъ собі подібнихъ внішніми околнностями. Все, що я можу теперъ учинити для вдоволення вашого бажання, то представити вамъ въ короткихъ словахъ фактичний ходъ мого життя. Коли ви прочитаете сі строки, ви — надіюсь — усправедливите чувство, відъ которого у мене стискається серце и костніе груди.

Я — синъ кріпостного селянина, Григорія Шевченка. Родився въ 1814 р. Лютого 25, въ селі Кирилівці, Звенигородського уізда, Київської губернії, въ маєтності одного поміщика. Утративши батька й матіръ въ 8-мъ році життя, живъ я въ школі у парафіяльного дяка, яко школяръ-попихачъ. Сі школярі въ отношенню до дяківъ те саме, що хлопці, віддані родителями або иншою властію, въ науку до ремісниківъ. Права надъ ними майстра не мають ніякихъ певнихъ границъ: вони справдешні раби ёго. Всі домашні роботи й вповнення всякихъ тільки можливихъ заохотінокъ хозяїна и ёго домовникінь лежать на нихъ безусловно. Лишаю вапій виобразні виставити собі, чого мігъ вимагати відъ мене дякъ, — увакте, тяжкий п'яниця, — и що я мусівъ вповнити зъ невольничою покїрністю, не маючи ні одной истоти въ світі, котора журилась би, або могла журитись, моїмъ положеннямъ. Якъ би то ні було, тільки-жъ въ протягу дволітнёго тяжкого життя въ такъ-званій школі пройшовъ я граматку, часловець и наконецъ псалтирь. Підъ конецъ мого школьного курса, дякъ посилавъ мене читати, замість себе, псалтирь по усопнихъ кріпостнихъ душахъ и бувъ ласкавъ платити міні за те десять копійку, яко заохоту. Моя помічъ доставляла строгому моему учителеві можність більшъ прежнёго віддаватись улюбленому своєму заняттю, разомъ зъ своїмъ приятелемъ Іоною Лимаремъ, такъ що, по повороті зъ молитвословної роботи, я безмала за всїгда находивъ їхъ обохъ мертвецьки п'яними. Дякъ мій обходився жестоко не зо мною однимъ, але й зъ другими школярами, и ми всі глибоко ёго ненавиділи. Нерозумна ёго сварливість зробила насъ въ отношенню до него лукавими й мстивими. Ми ошукували ёго при всякій пригодній спосібності и робили ёму всякі можливі пакості. Отсей перший деспотъ, которого я здивавъ въ моїмъ життю, впоївъ въ мене на все життє глибоку відразу й погорду для всякого примусу одного чоловіка надъ другимъ. Мое дитиняче серце було уражене смь

вплідкомъ деспотичнихъ семинарій мільонъ разъ, и я скінчивъ зъ нимъ такъ, якъ звичайно кінчають виведені зъ терпеливості безоборонні люде, — пімстою й втекомъ. Найшовши ёго разъ до безпамятності п'янимъ, я уживъ противъ него власне ёго оружжє — різги и, на-скільки стало дитинячихъ силъ, відплативъ ёму за всі ёго жостокості. Зъ усёго добра п'яниці-дяка найдорогоціннійшою річчю здавалась міні завсїгда якась книжочка зъ куншттинами, т. е. гравированими образками, правдобно, найлихшої роботи. Я не вважавъ грїхомъ, або не встоявъ противъ покушення, украсти отсю дорогоцінність, и нічю утікъ до місточка Лисянки.

Тамъ я найшовъ собі нового учителя въ особі маляра-диякона, которий, якъ я скоро переконався, дуже мало відзначавъ своїми правилами й обичаями відъ мого першого учителя. Три дні я терпеливо двигавъ на гору ведрами воду зъ річки Тикича й розтиравъ на залізній блясі фарбу мідянку. На четвертий день терпеливість мене опустила, и я утікъ въ село Тарасівку до дяка-маляря, що вславився въ околиці вималюваннемъ великомученика Микити й Івана Воїна. До сёго-то Апеллеса удався и зъ твердимъ постановленнемъ втерпїти всі проби, якъ думавъ и тоді, нероздільні зъ наукою. Усвоїти собі сю велику штуку хочъ въ малесенькій степені бажавъ я страстно. Але, ахъ! Апеллесъ поглянувъ уважно на мою ліву руку й відказавъ міні на-відрізъ. Вінъ сказавъ міні, зъ крайнімъ моїмъ смуткомъ, що въ міні нема здібності ні до чого, ані навіть до шевства або бондарства.

Утративши всяку надію статись коли-небудь хочъ мірнимъ маляремъ, зъ сокрушенимъ серцемъ вернувся я въ своє рідне село. У мене була въ замірі скромна доля, которій моя виобразня придавала однакожъ якийсь простодушний повабъ: я хотївъ статись, якъ виражається Гомеръ, пастиремъ стадъ непорочнихъ, зъ тимъ, щоби, хочъ за громадською чередою, читати свою любу крадену книжку зъ куншттинами. Але й се не удалось міні. Поміщикові, тільки-що наслідувавшому маєтокъ батька свого, потрібний бувъ розторопний хлопець, и обірваний школяръ-волоцюга встрявъ просто въ дрилюхovu куртку, въ такі-жъ шаравари и, наконецъ, — въ покоєві козачки.

Винайденне покоєвихъ козачківъ належить цивилизаторамъ Задніпрянської*) України. Полякамъ; поміщики иншихъ народностей перенимали й перенимають у нихъ козачківъ, якъ видумку безперечно розумну. Въ краю, колись-то козацькимъ, зробити козака приборканимъ зъ самого

*) Правобічної. — Ред.

дитинства — се те саме, що в Лапланді покорили волі чоловіка бистроногого оленя. Польські поміщики колишнього часу утримували козачків, опрідч лакейства, ще в власності музикантів і танцерів. Козачки грали, для панської потіхи, веселі двозначні пісеньки, утворені народною музою з горя, по-п'яному, і пускались передь панам, як говорять Поляки: сюди-туди на-вприсюди. Новіші представителі вельможної шляхти, з почуттям просвіщеної гордості, називають се спомаганням української народності, котримь буцімь-то завжди відзначались їх предки. Мій поміщик, в власності московського Німця, глядів на козачка більше практичнимь поглядомь и, спомагаючи мою народність на свою маніру, поставив міні обовязкомь тільки мовчанне й непорушність в куті передпокою, пови не розлягнеться його голос, розказуючий подати таки біля него стоячу люльку, або налити йому передь носомь шклянку води. По вродженій міні зухвалості характера, я нарушав панський наказ, співаючи ледве чутнимь голосомь гайдамацькі сумні пісні й відрисовуючи у вкрадомь образи Суздальської школи, украшавши панські покої. Рисував я олівцемь, котрий — признаюсь в сімь безь всякої совісті — украв у писаря.

Пань мій був чоловік діяльний: вінь безустанно їздив то до Києва, то до Вильна, то до Петербурга и таскав за собою, в обозі, мене для сидження в передпокою, подавання люльки й тому подібнихь потребь. Не можна сказати, щоби я уважав собі прикримь моя тогдашня положення: воно тільки теперь наводить на мене страх и здається якимсь дикимь, помішанимь сномь. Правдоподібно, багато з руського народа дивитимуться колись по моему на свою минувшость. Подорожуючи з своїмь паномь з одной гостинниці до другої, я користувався всякою вигідною спосібністю украсти з стіни образок и зложив собі такимь способомь дорогоцінну колекцію. Особливими моїми любимцями були историчні герої, як-то: Соловій-Розбійникь, Кульневь, Кутузовь, козакь Платовь и инші. Врешті не жаданне посідання владало мною, а неодолиме бажанне відрисувати з нихь якь тільки можна вірні копії.

(Конець буде.)

СЛИЗЬКОЯЗИКА.

Задніпряньска приказка.

(Конець).

На другий день жінка не мала й корови людський подоіти, наче їй язикъ хто перцемь присипав; и стала, на тинь сперлась до вулиці, и виглядає.

— Жінко! — гукнув Демянъ, — держи язикъ за зубами, будешь їсти кашку.

„Такес-то воно! наче я и безь тебе не знаю.“ И стоить таки. Якъ отъ, иде осавула. „А то куди, дядьку, такъ ранесенько?“ питає вона.

— „Ото! мовь би тобі й не знає!“ озвався цей, „та-жъ до двора, сказано — сіпака.“

„Та конче треба такъ рано?“

— „А що-жъ? спізнишся, битиме.“

„Хто-жъ-то такий ласий?“

— „Не хто, а пань. Чи то вамь першинка чути, що пань бьє?“

„О вже! мабуть чи не годі йому збиткуватись; я сама чула, якъ чорти зь його душу тягли цієї ночі... А вона, дядечку, такъ кричить!... отъ-якъ, бачите, свиня, гистне такъ и вона: кві та й кві, — ей-богу!“

— „Де-жъ таки видано, щоби людська душа та якъ свиня квичала?“

„Ото! де видано! А ей богу! дядечку, квичала. Говорить! и таки сама чула на свої вуха.“

— „Та не може бути! де-жъ таки?...“

„Отъ тобі й не може бути! Хиба-жъ ви й не знаєте, що гладкий, якъ кабань, то й квичить, якъ свиня; такъ и пань, бо гладкий, сказано...“

— „Хиба що!“ — відказавь осавула й похитався до двора, сміючись. А Демяниха й собі вступилась відь тина и, вступаючись, говорить сама до себе: „А бачь, продайдушо, таки мов зверхи! таки панську душу чорти тягли — ще й бокомь тягли! Таки вона свинею квичала. А коли не витягли, то до якогось часу випросився, щоби нище трохи людей помордувати; а тамъ изновъ потягнуть, и витягнуть таки, и засадять вь пекло на самісіньке дно — глибоко — глибоко! А за гроші не скажу, що ми тоді несли! о ні!“

Демянъ дуже добре чучь, що жінка щebetала, та не подає по собі, и питає: — А що ти, жінко, говорила зь осавулою? що ти маєшь изь сіпаками?

„То я такъ,“ відказала вона, „питала, бачь, кого вінь зь того кутка на панцину, — чи бондарь дома; треба, бачь, попросити, чи не набивь би вінь відра: геть обручі обскочили.“

— Ну, — думає Демянъ, — справна вси на язикъ! и вь ступі тебе не спіймешь, — тай каже: — Гляди-но, жінко, гляди! ато пань гроші відбере, якъ розляпавшъ.

„Ото чудо, мамцю,“ озвалась вона; „наказує та й наказує!... чи я-жъ дитина, чи що?“

— Воно-то не дитина! а якъ дідько нагрів, то старе иноді гіршъ дитини; не хочачи, булькне, якъ жаба вь воду, — опісля квітця; та слово не горобець, не вернеться, звідкіль вилетить.

Проїшло такъ чимало часу, що Демяниха нікому не казала; може кумі й казала, та до пана ще не дійшло; а тамъ випало такъ, що треба було посваритись, а звісно — одъ сварки до бійки лишъ руку підойми. Такъ и тутъ було: слово за словомъ, за другимъ друге, за третімъ и кулакъ склався, а тамъ и коса въ руці очутилася. У насъ бити не єсть не любити, а чи не частійшъ навіть буває, що хто більше любить, той більше б'є, якъ-то стоїть написано: его же люблю, наказую. Та бити не трудно, а битимъ бути тяжко; то Демяниха зъ серця побігла до пана й лягнула язикомъ, що Демянь гроші знайшовъ — прискаржила, значить. Демянь зъ серця побивъ, а вона зъ серця въ двіръ побігла... Отъ Демянь ще й не відійшовъ зовсімъ, ходить по подвіррі та гука, а осавула йде зо двора: — Ходіть, дядьку, до пана. — Не вагаючись, не розпитуючись, накинувъ Демянь свитину черезъ плечі й пійшовъ за сіпакою.

„А чому ти, гадюко, не сказавъ, що гроші знайшовъ єси?“ привитавъ панъ.

— Або я коли гроші знайшовъ? — озвався Демянь кланяючись.

„А міні по чімъ знати, коли? Якъ би Уляна не казала, то я не знавъ би, що ти й знайшовъ...“

— Якъ Уляна говорила, то не вірте, пане ласкавий; вона въ мене, вже далій півроку, якъ не сповна розуму, кажуть — підвіяло на лану.

„Підвіяло, не підвіяло, а ти гроші принеси, бо знаєшъ!... шкуру здублю!...“

— А Господи! та це нападєть на мене. Я гроші знайшовъ!... Та чи я таївсь би? Знайшовъ, ну знайшовъ, и принієсь би панові: нате, пане! а що панська ласка, и міні-бъ дали, а якъ ні, такъ би й було....

„Е-е! smalone debu!“ озвався панъ. „Отъ кажи, де гроші загодівавъ, бо шкуру здублю!... Знаєшъ! я жартувати не люблю, а що скажу, то зроблю.“

— А Господи! та якъ би-жъ я хочъ виненъ що, або-що; а то гроші знайшовъ! Та щобъ міні не то що... щобъ міні не знати що, якъ я що, або що.... Коли-жъ я ті гроші знайшовъ?

— „Коли?“ — Уляна заговорила, — „коли? а тоді, якъ колачова туча йшла. Може скажешъ, брешу — га?“

— О, пане! чувте? а це-жъ вона сповна, сповна розуму?...

„Що-то за колачова туча?“ питає панъ.

— „Хмба-жъ ви й не знаєте? таже то вся громада знає... Просто колачова туча, та й годі: замієть дощу колачі зъ неба падали.... Ми зъ Демяномъ таки чимало назбирали, и и насущила

сухарівъ, що, мабуть, зъ-на півроку до борщу буде.“

„Мабуть не те; а ти, мабуть, справді безъ клепки въ голові, якъ Демянь каже.“

— „Таки, пане ні! отъ нище одинъ знає“ — та й до Демяна: — „може й це, скажешъ, неправда? Демянь саме по тучі зъ ярмарку приїхавъ и збудивъ мене колачі збирати. Отъ ми й збираємъ, и теваръ жує, и всячина збиткується. А я кажу: диво це, а не день; — а вінъ каже: — онъ це лучче диво; я гроші знайшовъ. — Отъ и пійшли ми. А тамъ сітка въ корчахъ, и въ сітці шупакъ оттакий!“ — приміряла на всю руку до плеча. — „А далій верша въ очереті стояла; Демянь винієсь вершу, а въ верші заїць.... То ми й це до дому принесли.... Може неправда? Демяне!“

— Вже нехай насъ панъ розсудять, а я буду мовчати, — Демянь каже.

Отъ панъ и каже: „Добре, Демяне, казавъ єси, що твоя жінка несповна розуму; я й самъ теперъ добре бачу, що твоя правда.“ И до Демянихи: „Пайшла вонъ! ато ще въ лазаретъ відієшло!“

— Та кажіть, пане милостивий, — Демянь заговоривъ, — дати їй нагаями, щобъ на другий разъ держала язикъ за зубами; ато, бачите, даремне ласку вашу потурбовала. — И поклонився.

„А добре кажешъ, Демяне! — Осавуло!“ гукнувъ. Ввійшовъ осавула. „А провчи сю молодицю, щобъ знала, що говорити!...“

— „Паночку-голубчику!“ — залемєтїла нещаслива, — „не бийте мене! не карайте-жъ мене! Я ще одне діло маю сказати; може ажъ тоді повірите, що я правду казала, бо ви те діло добре мусите памятати.“

Осавула проте тягне за рукавъ. — Та ходи — каже — годі тобі! розрюмалася...

„Нехай каже, що тамъ має; пожди!“ — Пустивъ осавула й ставъ въ кутку, а Демяниха й почала, цілючи хрестъ:

— „Щобъ мене сей хрестъ побивъ, якъ збрешу хочъ на волосинку!... Ми якъ-разъ тоді гроші несли, якъ зъ пана чорти душу тягли, а ви кричите, мовъ свиню хто коле.... Може й це... —“ та й не давъ панъ договорити.

„Тьху: цуръ тобі!“ каже. „Пайшла зъ мові хати! и не смерди!.. И ти вонъ!“ — до Демяна.

Иде Демянь вулицею, Демяниха бокомъ поїдє тини; а Демянь и каже:

— А що, га? скурала? ото знай, якъ передъ панами язикъ присолоджувати! Жаль, не дали тобі зо тридцять!

А Демяниха то вже й мовчала; вклепалась не-бога, то й мову замкнуло.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ПІСНЯ

Ой сміються зъ мене люде,
Сміючись питають,
Чого хожу невеселий,
Яку тугу маю.
Ой сміються й головами
На мене кивають
И, звичайно, щобъ не чувъ я,
Сякимъ-такимъ лають.
Не пытайте-жъ мене, люде,
Чого я нужуся,
Чого хожу невеселий,
Чого я журюся!
Я журюся, вбиваюся
По рідному краю,
А ходячи я міжъ вами,
Тягъ людей шукаю,
Ви самі себе якими
Міні змалювали,
И якими що-години
Себе величали....
Тяжко міні, що міжъ вами
Я люде й не бачу;
Ви всі дивитесь панами —
Отъ, чого я плачу!
Міні тяжкі ваші ласки,
Въ їхъ правди немає —
Изъ васъ коженъ мене старцемъ
За вічи визнає,
Изъ васъ коженъ своїмъ хлібомъ
Мене докоряє —
Отъ, чого душа у мене
Якъ въ пеклі страждає!
Я не старець, я ще маю
И руки, и силу,
И зъумію працювати,
Хочъ и до могилы;
Нехай тільки вернуть мене
На рідну Україну, —
Да и тутъ би заробивъ я
Хліба на чужині,
Коли-бъ міні розковали
Ваковані руки,
Коли-бъ тільки зъ мене вняли
Невольничі пута!...

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено зъ великоруського).

Глава XIV.

Додаючи собі відваги, Иволгинъ поправивъ на собі виношену краватку, стягнувъ на-ділъ камизельку й твердою ступою вступивъ въ помешканне гордія. Въ домі було такъ-само пусто, якъ и на подвіррю. Чиканне годинника голосно розлягалось въ тишині. Иволгинъ перейшовъ передпокій, перейшовъ другу кімнату, закинену отвореними книжками й листами чужоземськихъ газетъ; споглянувъ зъ укуса на письмо, которого немилосердно ёго вчили, и которе вінъ забувъ зъ усєі души. Щось подібне на страхъ почувъ вінъ відъ самихъ чужоземськихъ знаківъ, неначе не вийшовъ ище зъ-підъ опіки строгого Німця; але глибока відраза до нихъ удусила чувство неоправданого страху. Вінъ поспішивъ перейти дальше, але й дальше нікого не було, хочъ се бувъ, очевидно, осередокъ мешкання Сагайдачного. Тутъ стоявъ писарський стілъ, покритий паперами, а на стінахъ висіли портрети, очевидно вивезені зъ Петербурга, яко дорогі пам'ятки. Ити дальше не годилося. Але зъ кабинета провадили въ садъ отворені двері. Иволгинъ вийшовъ въ садъ. Зъ високої терраси видко було на долині народъ, зайнятий то святочнимъ сидженнемъ, то сільськими забавами й піснями. Сагайдачний, лежачи на дерновій лавочці, дивився зъ висоти на отту просту недільну сцену й забувъ читати книжку, котору державъ въ руці.

Ледве встигъ постерегти ёго Иволгинъ, якъ вінъ зскокнувъ зъ дернового дивана й зробивъ до него кілька кроківъ на-зустрічъ. Иволгинъ дуже здивувався, не знаходячи въ ёго лиці й сліду того виразу, которий такъ прикро вразивъ ёго тогді-то. Се було найпростодушнійше й найвеселійше лице, яке тільки вінъ стрічавъ въ життю. Подаючи ласкаво руку гостеві, Сагайдачний виразивъ ніяке

здивованне, що видить ёго у себе въ хаті; але ні въ словахъ ёго, ні въ голосі не було добачно, щоби вінъ бувъ симъ невдоволеннй. Противно, вінъ говоривъ тономъ старосвітської добродушності й гостинності, въ которімъ чулася вдячність за саме бажанне одвідати ёго дімъ. Коли-бъ въ словахъ хозяїна було запитанне, Иволгинъ поневолебно обявивъ би заразъ цїль свого приїзду. Але хозяїнъ, посадивши гостя на своїмъ дивані и пестерігаючи въ нїмъ якусь примушеність, звернувъ розмову на самого себе й зъ-легка пожалувався на своє самотне життє, въ которімъ особливо миле ёму одвіданне кожного сусїда.

„Вибачте,“ сказавъ Иволгинъ, „ми думаємо о васъ инакше.“

„Ви думаете, що я утікаю відъ людей?“ підхопивъ Сагайдачний. „Ви помиляєтесь, дуже помиляєтесь.“

„А хто-жъ виненъ за сю помилку?“ сказавъ Иволгинъ.

„Ваша правда,“ була відповідь: „люде судять по тому, що видать. Але я не спосібний здаватись нічимъ иншимъ. Коли я виненъ за се, що я такий, а не инший, то виненъ непоправно. И чимъ звете мїні бути иншимъ?“

Въ сихъ послїднїхъ словахъ почувсь Иволгинові якийсь острй виразъ. Але ласкавий и простий поглядъ хозяїна, а головне — вдоволенне, зъ якимъ ёго стрїчено, розположили ёго до свобїдної мови.

„Коли-бъ я мавъ право на отвертость,“ сказавъ вінъ, „то й отгуть сказавъ би вамъ.... вибачте, що не маю честї знати вашого имени й отчества.“

Иволгинъ брехавъ: вінъ знавъ увесь уїздъ по имени й отчеству, але ёму хотїлось виграти часъ, щоби гарненько зложити въ думці фразу.

„Имя мое не тяжко затамити: Иванъ Ивановичъ. Позвольте-жъ и мїні називати васъ по имени й отчеству.“

„Капитонъ Павловичъ, до вашихъ услугъ,“ сказавъ зъ легенькимъ поклономъ Иволгинъ, зачинаючи розвивати свою штуку поводитись зъ людьми висшого стану, — свою улюблену и єдину штуку. Вінъ бувъ предобрий челоюга, коли впадавъ въ свою колїю, коли висші не згнобляли ёго безощадно неприступністю й приускали до себе на стїлько, щоби ёму можна було симъ чванитись передъ другими. Вінъ уже забувъ свою неприязнь до Сагайдачного й готовъ бувъ статись ёго найпокорнїшимъ слугою. Вінъ родився середъ слугъ, слугами викормлений, відъ слугъ діставъ перші підстави характера й повиненъ бувъ умерти зъ склонністю служити всьму, що багатше й знатнїше,

— служити безкористно й ревностно, якъ служать инші люде иншимъ висшимъ предметамъ поважання.

„Ви маєте повне право на отверту мову, Капитоне Павловичу,“ сказавъ Сагайдачний, продовжуючи перервану розмову.

„Дякую вамъ за честь, которї мене удостоюєте,“ сказавъ Иволгинъ зъ найпонаднїшимъ наклоненнемъ голови. „И такъ, я просто скажу вамъ: всі ми, ваші сусїде, губимося въ догадахъ взглядомъ васъ и вашого способу життя.“

„То єсть?“

„То єсть... то єсть...“

Иволгинъ затаївсь и подумавъ: „Що, якъ однимъ словомъ попсию все? Але такъ и бути!“

„Уже ви мїні вибачте, Иване Ивановичу, коли моя отвертость перейде границї. Тутъ, на провинци, ми привикли виповїдатися на-впростоць. Я напередъ прошу вибачення.“

„Можете бути цїлкомъ спокїйні. Прошу, не журїться моею образливостю, Капитоне Павловичу.“

„Въ такїмъ разї знайте, Иване Ивановичу, що ви намъ видаєтесь.... розумїється, чоловікъ зъ такою ученостю, зъ такимъ знаннемъ свїта... все отсе ми дуже добре розумїємо; але ви намъ видаєтесь відлюдникомъ.“

„Зъ чого ви отсе взяли?“ спитавъ спокїйно Сагайдачний.

„Якъ же? змилиуйтеся!... Але позвольте мїні бути вповні щиримъ.“

„Ви зробите мїні правдиве вдоволенне.“

„Отъ, чудна розмова!“ подумавъ Иволгинъ.

„Мабуть ніхто не повірїть, що я взявъ ёго на сповїдь!“

„Ви ні у кого не були въ домі, Иване Ивановичу,“ сказавъ вінъ боязько, дивлячись въ лице Сагайдачному якось зъ долу.

„Сєго ви не можете сказати. Я бувъ у Горлицївї, бувъ у Сомченєва.“

„То люде не нашого способу, Иване Ивановичу.“

„Що ви підъ симъ розумїєте?“

„Те, що не живють вони зъ нами и тежъ сливуть відлюдниками.“

„А чому-жъ вони зъ вами не живють? позвольте запитатись.“

„Та такъ; рїзниця життя, рїзниця привичокъ. Вони живють на свїй взорець и ні за що ставлять товариські обичаї. Уже ви мене звинете, Иване Ивановичу.“

„Въ чїмъ же складається у васъ товариський обичай?“

„Въ чїмъ? та въ тїмъ, щоби якъ одинъ, такъ и другий. У одного пулька, и у другого пулька.“

У одного с'єгодня бенкетикъ, а завтра у другого. Все отсе таке товаришьке; на с'имъ, бачить ся, св'ітъ стоить, якъ ви собі хочете. Отъ и у князя, коли зберуть ся сус'їде, заразъ розставлять столи, и єго сн'ятельство самъ зласкавиться зробити партню зъ шановн'їйшими сус'їдами.“

„А якъ вони не люблять картъ? якъ для нихъ об'їдъ и вечеря посл'їдне д'їло?“

„Ну, нічого; звинить мене, се Богъ знає що! се гордость! се в'їдлюдность!“

„Можу васъ запевнити, що ні те, ні друге, а просто — тягаръ.“

„Та що-жъ по вашому робити людямъ, зійшовшись разомъ?“

„Те, що ми робимо зъ вами теперъ. Хиба отсе в'їдлюдность, коли ми приїздаємо одинъ до одного для того, щоби видіти й чути, що д'їється в'ї домі, щоби уділити щось відъ себе, щоби довідатись чогось відъ другихъ?“

„Але-жъ вони зовсімъ перестали бувати у сус'їдівъ, Иване Ивановичу!“

„Бо їхъ угощають картовыми столами та довгими об'їдами.“

„Чи тому тільки?“

„Можу васъ запевнити. Я по собі се знаю. Гляд'їть: вони у мене бувають, я у нихъ буваю. Як'ї-жъ ми в'їдлюдники?“

„Вже коли пішло на отвертость, Иване Ивановичу, такъ я вамъ ще скажу одно.“

„Справд'ї, вінъ зовсімъ не такий чортъ, якъ я єго малювавъ!“ подумавъ тимчасомъ Иволгинъ про себе.

„Говор'їть, що вамъ любо,“ сказавъ Сагайдачний.

„Тяжко м'їні се випов'їсти, Иване Ивановичу, але я випов'їмъ. Я вамъ докажу, що значить щирость. Ви чоловікъ учений, — се ми давно знаємо. И отті панове — люде просв'їщенни висшого. Якъ зійдетесь ви, то, я думаю, такі річі одинъ одному уділяете, о которихъ ми, по вашому, нег'їдні й чути. Коли такъ воно д'їсно, то позвольте вамъ сказати, що ви насъ обижаєте. Знай чому нашъ братъ оживляється тільки при картахъ, або при об'їді? чому вінъ любить випити надто? знаєте, чому? сказати вамъ, чому?“

Сагайдачний, в'ї свою чергу, подумавъ, що Иволгинъ зовсімъ не такий ледащо, якимъ видався на перший поглядъ, и що в'ї нимъ укриваються поняття висші, може припадково де-небудь приняті, а потімъ закинені, мовъ щось нездале до життя.

„Тому,“ продовжавъ Иволгинъ, наклоняючись до него зъ таємничимъ видомъ, „що міжъ нами нема розумнихъ людей; єй Богу! Ото бувъ вашъ повійний батько. Бачите, у него пульки не були

в'ї звичаю, и їздили до него не для об'їдівъ, певно ні, а по-просто, щоби послухати розумної розмови. Ще прошу у васъ позволення сказати одно слово. Не прийміть с'єго за докіръ, але я думаю, що люде, подібні вамъ, самі не постерігають свої гордості. Бачите, ви всі, панове, всі, що досягнули що називається цв'їтъ просв'їти, всі ви надъ міру горді противъ нашого брата. Уже ви м'їні вибачте.“

Докіръ зроблений бувъ в'ї часъ. Сагайдачний бувъ заинтересований, що скаже ще Иволгинъ, и просивъ єго продовжати.

„Чортъ візьми,“ думавъ Иволгинъ, коли-бъ удалось м'їні затягнути єго в'ї нашъ кругъ! Князь — се китъ-риба, пливає в'ї океані; а с'єго би, бачить ся, можна.“

„Бачите, Иване Ивановичу!“ продовжавъ вінъ, „ви усуваєтесь відъ насъ тому, що ми в'їчно заняті картами, в'їчно сидимо при об'їдахъ, або суваємо по підлозі ногами, підъ музику. Воно такъ, та се тільки чиста вимівка, єй Богу вимівка! вже ви м'їні вибачте. Вамъ, по-просто, не хочеть ся понудитись якусь хвилью для нашого брата. Ви любите, щоби васъ приємно занимали; а де скучно, відти ви втікаєте. Бачъ се егоїзмъ, якъ вамъ подобається. Я хочъ и не мудрець, а дещо розумію. Нудно вамъ, — с'єго зъ васъ и досить, щоби втечи зъ товариства. Що-жъ, коли-бъ всі такъ робили? Тоді би всяка товаришность зчезла. А по напою, такъ воно инакше належало би. Я не смію васъ учити, а сказати свою думку — скажу.

„Та вінъ зовсімъ не дурний!“ подумавъ Сагайдачний и слухавъ уважно.

„По нашому,“ продовжавъ Иволгинъ, „коли ти чоловікъ просв'їщений, коли ти багато читавъ и видавъ, то покажи се передъ товариствомъ и заставъ єго слухати свої річі.“

„Та якъ заставити, Капитоне Павловичу? Бачъ инше товариство радн'їйше стане розмовляти о чужімъ багатств'ї й чинахъ, ніжъ о найинтересовн'їшімъ для мене предметі.“

„И о багатств'ї поговорить, и вашихъ розумнихъ річей послухає. А ви думаєте, що васъ не стануть слухати? Та поведіть тільки відъ серця річъ, — изъ-за картъ встануть и зберуть ся в'ї той кутокъ, де ви будете говорити, єй Богу правда! Охъ Боже мій! Та ми зовсімъ не такъ дурні, якъ здаємось; але що-жъ намъ чинити? Розумні наші люде роз'їзджаяться по більшихъ містахъ, або зачинаються в'ї свої кружки; ми й остаємось зъ однимъ тільки преферансомъ, та зъ закусточками, та зъ танцями, та зъ строями. Инший зъ вашої братні загляне до насъ: фе, чимъ вони заняті! и втіває, або мовчить, уважаючи насъ нег'їдними розумної розмови; а не те — самъ с'їдає

до вартъ, виображаючи собі, що ми ні до чого більше не спосібні. А ви попробуйте бути зъ нами тимъ, що ви є, заговоріть відъ душі — ми відъ душі васъ и послухаємо.“

„Що-жъ въ сімъ за користь для мене й для тихъ, що стануть мене слухати?“

„Розумію, що ви хочете сказати! Вамъ ото не користь виповідатися, не дістаючи нічого відъ нашого брата. Не правда-жъ?“

„Правда, тільки не зовсімъ. Діло въ тімъ, що мій поглядъ на життє зовсімъ инший, ніжъ у вашого товариства, при всімъ для него поважанню.“

„Такъ що-жъ? Дайте намъ поняттє, які бувають погляди на життє. Може бути, и ми станемо дивитись на дещо инакше; а коли ні, то все-жъ ви свій поглядъ здобули не для того, щобн ёго скривати відъ усіхъ.“

„Мій поглядъ видасться дикимъ и, окрімъ безкористнихъ обмовъ, ні до чого не поведе.“

„Отъ вона, тая гордость!“ сказавъ Иволгинъ, цілкомъ познакомившись зъ Сагайдачнимъ. „А ви би хотіли, щоби за вами заразъ такъ и послідували! Сёго ви відъ насъ не ждїть, напередъ вамъ скажу. Мене, на приміръ, ніхто вже не переробить: але коли відъ мене відвертаються, — се обидно, не до васъ кажучи. А обижати нашого брата не випадає вамъ. Зъ сїмъ, я думаю, ви згодитесь.“

„Відъ усєї душі.“

„Знай нашихъ!“ подумавъ Иволгинъ, аплаудючи собі въ думці. „Знай не повірять, що я вчивъ Сагайдачного уму-розуму!“

„Згодїться-жъ и зъ тимъ,“ продовжавъ вінъ, „що ми маємо навіть право на вашу увагу й на вашъ часъ. Хочете знати, чому?“

„Зробіть ласку!“

„Отъ чому. Ви принадлежите до нашого стану. Ваші родителі зъ нами гостились. Чи-жъ ми відъ того часу надто вже впали? Ми всі ті самі; брндитися нами нема за що. А ви — вже вибачте міні — не вже-жъ-то ви надто висші вашихъ родителівъ? Різниця тутъ, я думаю, більше въ добродушності. Такъ міні здається.“

„Та вінъ, по-просту, мудрець!“ сказавъ въ думці Сагайдачний.

„Ми — провинцияли, нічого казати,“ продовжавъ оживляючись Иволгинъ; „ми не буваємо въ вашихъ клубахъ, въ вашихъ столичнихъ вружкахъ. Але ми утримуємо знакомства зъ тими, которі бувають. Не дальше, якъ сёгодня, обїдавъ я у князя Великдана.“

„Ну, теперъ виведе нісенітницю,“ сказавъ въ думці ёго слухатель.

„Князь Великданъ — чоловікъ знаменитий. Ви зъ тимъ згодні, чи ні? скажіть!“

И Иволгинъ, відхилившись трохи на бікъ, глядївъ зъ певністю на Сагайдачного.

„Се зависить відъ погляду на него,“ одвічавъ той сухо.

„Змилюйтесь! який тутъ поглядъ? вельможа, государственный мужъ.... Тутъ уже який хочете поглядъ кидайте, а величність предмета ударає мимовольно. Ми, уїздні дворяне, віддаємо принадлежне кождому. Ми цїнимо, приміромъ, въ васъ високу просвіту... вже вибачте міні за отвертость. Не можемо не цїнити й государственныхъ заслугъ.“

„И все по одній догадці,“ сказавъ Сагайдачний, и лице ёго прибрало холодний виразъ. „Зъ чого ви взяли високу просвіту? Въ чїмъ ви її видите? Хиба въ тімъ, що я сиджу дома та читаю газети? Такъ-само ви судите й о государственныхъ заслугахъ. На кїмъ увидите блискучу цацку, той у васъ и государственный мужъ. Все тільки позіръ, все тільки привиди діла, а самого діла ніхто не хоче видіти.“

Добачно було, що Иволгинъ дїткнувся болячого місця въ душі свого нового приятеля. Вінъ мовчки слухавъ несподіваної мови й не знавъ, що думати, що сказати.

„Государственный мужъ!“ продовжавъ Сагайдачний. Та чи знаєте ви сёго государственного мужа зъ дитинства?“

„На що намъ знати?“ несміло проговоривъ Иволгинъ.

„На те, щоби розуміти, чи спосібний бувъ вінъ статись правителемъ другихъ. будучи самъ, відъ пеленокъ, марионеткою?“

„Я васъ не розумію, Иване Ивановичу! Вже ви міні вибачте; але предметъ такъ величний, а ваше о нїмъ оттаке виреченне! Ви може хочете випробувати мене. Але мої правила непохитні. Ми, уїздні дворяне, віддаємо принадлежне кождому.“

„Що вамъ на се сказати? Одповідайте міні на мое питанне: єсть межн вами такий чоловікъ, котрий би зъ дитинства бувъ мазунчикомъ, а потїмъ лїнивцемъ, а потїмъ гїльтаємъ, а потїмъ обжорою або п'яницею?“

„Чортъ візьми! уже чи не мій се портретъ?“ подумавъ Иволгинъ, але відповівъ протє:

„Єсть, и дуже багато! Та що тутъ правду скривати? ми безмала всі такі!“

„Представте-жъ собі, коли-бъ кого небудъ зъ васъ мазали по губахъ не домашніми дешевими, а самими дорогими спроваджуваними ласощами; що въ сімъ гідного поважання?“

„Та нічого, правду сказати.“

„Представте собі, коли-бъ вінъ лїнивився не у пустихъ, а у найлучшихъ гувернерівъ; чи-жъ се гідне поважання?“

„Зовсім ні, Іване Івановичу; я зь вами цілкомъ згаджаюсь.“

„Представте собі, коли-бъ вінъ потімъ гільтаувавъ на паркеті, а не на простімъ помості; хиба се черта благородна?“

„Ну, розуміється,“ сказавъ Іволгинъ, „тамъ вь самихъ сваволяхъ молодості мусить бути щось делікатне. Вже оттакий чоловікъ не причепиться до якої-небудь нехарниці...“

„Тимъ гірше для него! тимъ вигадливіше згіршення! тимъ глибше входить воно вь норови й обичаї!“ викликнувъ Сагайдачний.

„Ого! подумавъ Іволгинъ. „Та ти, брате, моралістъ досконалий! Але чому-жъ самъ ти не вдоволявсь граціями власного хутора?“

„Нехай буде по вашому!“ сказавъ вінъ, бажаючи знати, до чого клонить річъ невідгадний для него спілбесідникъ. „Ви — люде просвіщені по-Европейськи, вамъ и книжки вь руки.“

„По-Европейськи!“ повторивъ Сагайдачний, злегка покривляючись Іволгинові. „Се повтаряють всі, а самі живуть и мислять, якъ Азіятці! Ви міні вибачте, Капитоне Павловичъ: я говорю не о васъ, а о цілій масі хрещеного нашого люду, у которого на язичі одно, а вь життю друге. Представте-жъ собі дальше, що сєго гільтая відъ єго легкого життя переносять вь життє, вимагаюче мислі сериозної, випробовання строного, норовівъ чистихъ... Ви мене розумієте?“

„Надіюсь, що розумію. Ви говорите обь оттакихъ государственнихъ интересахъ...“

„Ну, хочъ би по-просту обь управленню канцелярії, вь которій приготавлиються діла до законного рішення. Якъ ви думаете? чи багато вінъ діла зробить? багато спосібний вінъ зробити?“

„Признаюсь вамъ, Іване Івановичу, я ніколи обь сімъ не думавъ. Після пансіона Генрика Христофоровича я мавъ відразу навіть и думати о всімъ, що пахне перомъ и чорнилами.“

„А я, такъ думавъ. Я самъ бувъ помічникомъ оттакого начальника канцелярії, и зь моїхъ плечей вінъ махнувъ на таке містце, де не роблять, а тільки заставляють другихъ робити.“

„Се й лучше для него, Іване Івановичу; се більше згодно зь аристократичнимъ походженнямъ. А сидіти надъ паперами...“

„Та не вь тімъ діло. Зрозумійте мене, ради Бога! Слухайте дальше!“

Іволгинъ притихъ, мовъ передъ учителемъ, и поправивъ на собі камизельку.

„Бачите, отсєму мазунчикові, лінюхові й гільтаєві, отсєму титулярному начальникові канцелярії и дармуючому чиновникові висшого розряду не далеко й до звізди... Отъ вамъ и государственний

мужъ! Теперъ скажіть, чому ви більше маєте для него поважання, ніжъ для свого брата поміщика, которий може лучше вихований своїми родителями, більше дечого зачерпнувъ зь науки, лучше провівъ молодость и обробивъ не одно діло на службі власнимъ умомъ, власними трудами?“

„Ой-ой-ой!“ викликнувъ вь мислі Іволгинъ. „Ну, брате, молодий ти собі! оттакъ обнажити до нага аристократа! роздягнути до нічогоства! Та й смілость же у сєго чоловіка! Такъ и рубавъ зь плеча! Але стрівай!“

„Іване Івановичу,“ сказавъ вінъ, „ви маєте слушность зь своєї точки бачення. Але скажіть, чому-жъ всімъ оттакимъ важнимъ людямъ оказується загальне пошанованне? Чому, приміромъ, самі ви адресуєте письма — вибачте, не можна-жъ сєго намъ не знати — до превосходительнихъ и сиятельныхъ?“

„Я знаю тихъ людей коротко, до которихъ адресую письма, а ви свого князя Великдана знаєте стілько-жъ, якъ и Турецького пашу. Ви поклоняєтесь не чоловікові зь гідностями государственного мужа, а тому, що для васъ здається документъ єго заслугъ. Не правда-жъ? Отъ, ви сєгодня були у него на обіді. О чімъ тамъ говорили?“

„Та о чімъ? ну обь усімъ. Розмова всєго дотикала.“

Тільки хиба що дотикала. Але коли-бъ ви захотіли довідатись відъ князя хочъ одну статистичну цифру о вашій загальній родині, вінъ би васъ відославъ до другого. Вінъ знає тільки цифри своїхъ доходівъ. Коли-бъ ви заговорили обь історії, вінъ би наговоривъ вамъ загальниківъ и именъ безъ історичного характера. Коли-бъ пригодилось вашому князєві обьяснити який небудь юридичний фактъ по существующимъ законамъ, вінъ, безъ свого секретаря, не знавъ би сказати слова. А, певно, говорили обь Австрійськимъ кабинеті, о новій опері, о вартості винъ. Се такъ, вь сімъ їхъ річі невичерпані.“

„Вибачте, Іване Івановичу, ви помиляєтесь. Говорили о сподіваній реформі, и князь дуже глибокомисльно доказувавъ, що у насъ рано ще приступати до рішительнихъ міръ. И я зь нимъ згаджаюсь. Бачите нашъ мужикъ...“

„Та-та-та! трапили пальцемъ вь небо! Вінъ мужика нашого знає стілько-жъ, якъ и історію свого народа. Рано, певно рано! Нащо нарушати битъ, до которого такъ усі привикли?“

„Ну, чортъ єго знає, що теперъ и сказати єму!“ подумавъ Іволгинъ. „А бачъ розумно бєстия говорить. Якъ би не забути єго виражений.“

„Послухайте! знаєте, що значить наша проста класса народа?“ спитавъ Сагайдачний.

„Якъ намъ знати?“ сказавъ махinally Иволгинъ. Ви, люде Европейского образования...“

„Та Богъ зъ нимъ, зъ снмъ образованиемъ! воно-то вже й відорвало насъ відъ народа!“

„Що-жъ, по вашому, простий народъ нашъ?“

„Се єдине самостійне у насъ товариство.“

„Якъ се?“

„Такъ; тілько въ сімъ товаристві, при всій єго незрозитості, живють ще коренні наші обичаї, не перемішані ні зъ чимъ чужимъ, невластивимъ нашої Славянської природі.“

„Що-жъ въ сімъ, Иване Ивановичу? Намъ зъ простими людьми не жити, намъ зъ ними не ріднитися.“

„Належитися жити, належитися ріднитися!“

„Чи такъ?“

„Такъ: въ простій людині скорше знайдешъ вірного, щирого й живого чоловіка, ніжъ въ кругу вашого государственного мужа. У простій людині єсть ще приязнь, єсть любовь, которі не зрушать ніякі розщоти й відношення.“

„Що се вінъ розправляє!“ думавъ Иволгинъ, дивлячись на Сагайдачного, которий, впавши на свою струну, говоривъ зъ жаромъ молодця. „Недавно ще говоривъ такъ дотепно й розумно... Або вінъ мене морочить?“

„Та якъ же зъ ними жити, Иване Ивановичу? Таке не посадите ви мужика рядомъ зі мною?“

„Чому не посаджу, коли вінъ того буде годенъ?“

„Коли... въ тімъ-то й діло, що коли!“

„А ви думаете, що для мене приємнійше сидіти рядомъ зъ паничемъ, которий за все життя не займався нічимъ серйозно? Мужикъ поведе зі мною практичну розмову о господарстві, о промислахъ; а зъ тімъ хіба обь устрицахъ та о танцерахъ говорити?“

„А все-таки жити зъ мужикомъ не приходиться...“

„Та що ви називаете життямъ? Виміна мислей и чувствъ — отъ життя, а не те, щобъ обьїдатися за однимъ столомъ, або дружитися въ пустихъ забавахъ.“

„Але ви сказали также и ріднитися...“

„А чому-жъ ні? Чому, приміромъ, міні не женитися зъ простою дівчиною, у которі душа ангела? Чи тому, що вона не знає, що єсть Французська литература, и співає тілько народні пісні? Чи тому, що вона більше розуміє въ кухоннихъ ділахъ, ніжъ въ норовахъ и обичаяхъ такъ-званого висшого товариства?“

„Я справді трачу голову відъ вашихъ річей, Иване Ивановичу,“ сказавъ Иволгинъ, взявшись за голову. „Въ короткімъ часі ви міні наговорили тілько різнихъ річей! Нєконецъ уже прийшли до женитьби зъ простою дівчиною. Що-жъ се було-бъ? світа конецъ, чи що?“

„Противно, утвердження здорового змисла хочъ въ одній семі.“

„Ну, философъ, не дармо я прозавъ єго философомъ!“ подумавъ Иволгинъ. „То-то буде що розказувати сусідамъ!“

„Та кого-жъ ви виділи зъ поряднихъ людей, щоби женитися зъ простою дівчиною? Бачъ се діється, знаєте, въ якихъ случаяхъ?“

„Та самъ я женюсь зъ простою дівчиною,“ сказавъ, не слухаючи єго, Сагайдачний.

„Що? що ви сказали?“ спитавъ, підносячись на своїмъ містці, Иволгинъ. „Ви самі женитесь?“

„Такъ.“

„Зъ простою дівчиною?“

„Зъ простою, ледве грамотною Українкою. Ви знаєте небогу майора Лушнина?“

Иволгинъ підскачивъ зъ свого містця.

„Такъ се не жарть?“ сказавъ вінъ. „Бачъ я васъ видівъ зъ нею.“

„Знаю. Тому-то я й кажу вамъ.“

„Чи справді? А я привізъ вамъ відъ майора...“

Иволгинъ стримався.

„Що ви привезли?“

„Ну, вимовився, такъ нічого робити! Я привізъ вамъ відъ майора визванне.“

„Яке визванне?“

„Майоръ хоче зъ вами стрілятися. Вінъ довідавсь о вашімъ знакомстві и думає, що ви теє... що ви такъ... якъ всі.“

„Прикро, дуже прикро!“ сказавъ Сагайдачний.

„Ахъ, Боже мій! якъ се мусіло єго стрівожити! Се подійствує страшно на єго здоровьє!“

„Отъ вамъ власна єго рукопись.“

„Такъ и єсть!“ сказавъ прочитавши циудлу Сагайдачний. „Вибачте міні, я мушу въ сю хвилию до него їхати! Я вспокою єго! Одно мое слово вибавить єго відъ страшнихъ мукъ.“

„Щасливої дороги! зъ усєго серця щасливої дороги!“ сказавъ Иволгинъ, и стисненне руки єго було на сей разъ щире. Сагайдачний очарувавъ єго своєю простотою, своєю чемністю и отвертимъ тонемъ розмови. Вінъ простивъ єму все; вінъ гордился новимъ знакомствомъ. Вінъ забувъ навіть єго судження о князю, острі судження, которі въ душі вважавъ непростимимъ вольнодумствомъ. „Я відхожу въ сю хвилию,“ сказавъ вінъ, „але позволете міні лишити собі право одвідувати васъ.“

„Ви будете завсїгда милимъ гостемъ, коли тілько васъ не уражає острый тонъ моїхъ судженнй. Я не умію говорити инакше. Але я дивлюсь на кожного, якъ братъ на брата, особливо у себе дома.“

Зъ тімъ вони розстались.

„И такъ не буде проливу крові!“ думавъ відьїзджаючи Иволгинъ; „та й лучше. На чорта безпотрібного лиха! Але якъ же князь теперъ?... Виховзулась зъ рукъ здобичъ!... Ахъ, ваше сиятельство, и зъ вами трапляються неудачі!... Який однакжъ щасливецъ оттой Сагайдачний! Довгівъ ніякихъ; грошей бездна; думка сміла, — все єму ні по чому; князівъ бере підъ критичний розбіръ... це й жінка красавиця! Бачъ вінъ за одинъ рікъ вишколить її лучше всякої гувернантки... Треба однакжъ утвердити у него позицію. Явъ би то ні було, чоловікъ Европейський: всі Петергургці — однимъ словомъ, се не пустяки. Не всидить вінъ въ хуторі и, гляди, ще вернетъся до насъ зъ часомъ на губернаторство... Теперъ дійсно подувъ якийсь новий вітеръ, и оттакі люде підняли якось голови... Треба одвідати Мазницина. То-то буде біситися и лаяти либералівъ! А скрито буде завідувати моему зближенню зъ Сагайдачнимъ... Такъ, Сагайдачний дійсно щасливецъ!... А ти, голубо моя безприютна! хто-жъ тебе приголубить?“

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФІЛОСОФІЯ

списана по народнім пословицямъ и приповідкамъ
Богенівмъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Такий-то чоловікъ по своєму тілі. Тимъ тіломъ належить вінъ землі, що ёго живить та й носить. Тіломъ доживається чоловікъ віку. Чимъ більше люда, тимъ більше й труда; тожъ и прожити свій вікъ чоловікові не легко: „жити не вода кормити; вікъ извікувати не палцемъ перекивати.“ Непевне життє чоловіка, стоїть много труда; часъ, видиться, поводи влечється, а все-жъ наконець минає, исчезав, неначе зъ водою уплило: „літа ушливають, якъ вода; вікъ нашъ якъ година.“ И не стямиться чоловікъ, коли постаріється: „пройшли літа зъ світа, якъ листъ изъ дерева.“ Ні молодий, ні старий, ні здоровий, ні хорий — не скаже, чие завтра: „день мій, вікъ мій.“ Якъ кожда річъ, такъ и чоловікъ єсть, по своєму тілі, явлінємъ. Не тревала, но минуща природа всякихъ явлінній. Тимъ-то все, що видимо, пересувається хвилево передъ нашими очима, та й ми самі, неначе ті подорожні, що не знають, де їхъ нічлігъ западе: „сей світъ позичений;“ „сей світъ, якъ маківъ цвітъ;“ „чоловікъ на світі, якъ муха, якъ банька на воді.“ Що кождого чоловіка певно не минає, то смерть.

Якъ уродилась, такъ и помирає на світі кожда людина: „одъ смерті ані одхреститися, ані одмоли-тися; смерті не одперти;“ „смерть неминающа дорога.“ Ростуть всілякі ліки, но на смерть немає ніякого: „на смерть нема зілля; смерть лєсті не знає.“ Далеко сягає чоловікъ своїмъ духомъ, своїми мислями; наче ті каплі зчезають віки вь нашихъ помисленняхъ. Иноді велика ціль чоловіка загоняться вь глибокую, недостиженую будучность; ажъ се — нечаянно конецъ робить смерть найщиршимъ наміреннямъ: „думка за горами, а смерть за плечима;“ „думка генъ-генъ літає, а смерть за плечі ханає.“ Смерть завсїгди зближається: „день за день, нічъ за нічъ, а къ смерті ближе.“ Много людей помирає, не лишивши ні слїду по собі, зарівно якъ тая худобина: „якъ умеръ чоловікъ, то якъ не бувавъ.“ О многихъ помиращючихъ те тільки свазати можна: „уродився, оженився, та й померъ.“ Увидівъ хто помершого, да помяне о собі: „мрутъ люде, и намъ буде;“ „де не почувъ, а все — той небіщикъ, той небіщикъ; и намъ треба колись умирати.“ Маючи живу смерть передъ очима, потїшається мужикъ нашъ: „нехай мрутъ, та намъ дорогу трутъ, а ми сухарівъ насушимъ, та й за ними рушимъ.“

Що-жъ се, питаємо, за явлїня, которе зове-мо смертію? Розказавъ коли хто, який учений,

про смерть? По смерті ніхто не заговорить. Що-небудь говорять учені о смерті, все-жъ те самі тільки здогадки. За-якъ далеко сягає память чоловіка, ніхто ще не звістивъ правду о смерті. Скілько-то милионівъ не померло відъ самого початку чоловічого рода! Преці-жъ люде завсїгди бояться смерті, не помимаючи, що „смерть не горе, а страшне велике море.“ Найлютіїші муки устають зъ смертію. Якъ у морськую безданю, кануть люде смертію вь глибинахъ вічності. Смерть самий великий skutokъ изъ многихъ, иноді недостиженихъ причинъ: „смерті не буде безъ причини.“ Видима смерть страшна. Не раді умирають люде, бо на те Богомъ сотворені, щоби жили, тішились вікомъ своїмъ: „и дубцемъ вь могилу не заженешъ, а зъ могили и колачемъ не виманишъ.“

Помирає чоловікъ тіломъ, такъ не помирає душею: „душа не сусїдъ, її не випрешъ; душі не вихрянуть.“ Помирає чоловікъ, такъ якъ кожда звірина, але одличається відъ звірять своєю душею: „здохъ якъ пєсь, кромі душі святої.“ Душа оживляє чоловіка, вь душі духъ пробуває: „духъ святий изъ нами.“ Вь нічїмъ такъ духъ и душа чоловіка не заявляються, якъ вь терпїнняхъ. Чоловікъ має віку такъ о собі, якъ о всімъ тімъ, що ёго дотикає. Чоловікъ про все те знає, що ёму доскуляє. Не тіло, а душа терпить чоловіка. Люде великого духа якъ найбільші поносять терпїння. По-за-якъ малий духъ у чоловіці, по-за-такъ и терпїння ёго тільки хвилеві, не великі, неначе у звірини, що доскулять їй голодь, студень, спека, або яка-небудь тілесна до-разка. Многі, кромі тілеснихъ, не знають ніякихъ иншихъ терпїній. А вже-жъ терпїння душі та й духа несчисленні: „якъ те велике море, таке у чоловіка горе.“ Горює чоловікъ иноді цілий свій вікъ: „якъ піде горе зъ рая, то ажъ до смеркання;“ „горе — море: пий ёго, не випьєшъ.“ Надобиться иноді такъ тяжке горе, що годі схаменутися: „хочъ лучиться печаль на одну годину, запомнить и милу родину.“ Вь горю своїмъ чоловікъ и журиться, а „журба не матїнка.“ Ні спати, ні робити, ні їсти, ні говорити зажуреному чоловікові: „хожу, наче чоловіка згубивъ, або-що;“ „все міні — и сорочка немила;“ „червакъ серце точить.“ Вь журбі ні стамки, ні памяті: „не забудь смутку, забудь річі.“ Журба зарівно мучить такъ душу, якъ и тіло: „якъ не свій ходить;“ „ставъ мовъ не свій.“ Журливі люде журяться й марною фрашкою або небиллицею, хочъ журба не приспорить нічого: „журба сорочки не дасть;“ „журбою поля не переїдешъ;“ „не журися, якось-то буде;“ „не журися, та Богу молись.“ Тимъ більше и тяжше горе, чимъ воно для другої особи непаятне: „чуже горе людамъ смїхъ;“ „ніхто нічого болю не знає;“ „чуже лихо за ласощі, а

своє за хрінъ;“ „вола голова не боліла, коли корова
теля родила.“

(Дальше буде).

АВТОБІОГРАФІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Письмо до редактора „Народного Чтенія.“

(Переложено въ великорусьского).

(Конецъ).

Одного разу, въ часі пробування нашого въ Вильні, 1829 р. Грудня 6-го, панъ и пані поїхали на балъ въ такъ-звані рессурси (дворянське зібранне) по поводу именинъ въ Бозі почиваючого императора Николая Павловича. Въ домі все успокоїлось, уснуло. Я засвітивъ свічку въ самотній кімнаті, розпростеръ свої крадені скарби и, вибравши зъ нихъ козака Платова, взявся зъ благоговіннямъ копіювати. Часъ летівъ для мене непомітно. Уже я дібрався до маленькихъ козацькихъ, гарцюючихъ около великихъ копитъ генеральського коня, коли позадъ мене отворились двері, и ввійшовъ мій поміщикъ, вернувшись зъ балю. Вінъ зъ встеклостю накрутивъ мене за уха и надававъ поцелюстей — не за мою штуку, ні! (на штуку вінъ не звернувъ уваги) а за те, що я мігъ би запалити не тільки дімъ, а й місто. На другий день вінъ велівъ фірманові Сидоркові випарити мене хорошенько, що й було виповнено зъ належитою ревностю.

Въ 1832 р. міні скінчилось 18 літъ, и коли надії мого поміщика на мою лакейську розторопність не справдились, то вінъ, вислухавши мою безустанну просьбу, законтрактувавъ мене на чотири роки різнихъ живописнихъ ділъ цеховому майстрові, ніякому Ширяеву, въ Петербурзі. Ширяєвъ лучивъ въ собі власності дяка - спартанця, диякона-маляря й другого дяка-хиромантика; але, мимо всього утиску ёго трійного генія, я, въ яснї веснянні ночі, бігавъ въ Літній Садъ рисувати зъ статуи, украшаючихъ сю простолінійну будівлю Петра. Въ одинъ изъ такихъ сеансівъ познакомився я зъ художникомъ Иваномъ Максимовичемъ Сошенкомъ, зъ которимъ я й досі зістаю въ найщирішихъ братерськихъ отношенияхъ. По раді Сошенка, я зачавъ пробовати аквареллю портрети зъ натури. Для многочисленнихъ нечистихъ пробъ терпеливо служивъ міні моделлю другий мій землякъ и приятель, козакъ Иванъ Ничипоренко, дворовий чоловікъ нашого поміщика. Разъ поміщикъ увидівъ у Ничипоренка мою роботу, и вона ёму такъ сподобалась, що вінъ зачавъ уживати мене до малёвання портретівъ улюбленихъ своїхъ любовниць, за

которі часомъ нагороджувавъ мене цілимъ рублемъ срібнимъ.

1837 р. Сошенко представивъ мене конференцъ-секретареві Академіи Художествъ, В. И. Григоровичеві, зъ просьбою освободити мене відъ моєї сумної долі. Григоровичъ передавъ ёго просьбу В. А. Жуковському. Той сторгувався попередно зъ моїмъ поміщикомъ и просивъ К. П. Брюлова вималювати ёго, Жуковського, портретъ, зъ ціллю розіграти ёго въ приватній лотерні. Великий Брюловъ заразъ приставъ, и скоро портретъ Жуковського бувъ у него готовий. Жуковський, зъ помоччю графа Велегорського, устроивъ лотерню на 2500 рублівъ ассигнаціями, и отсею ціною куплена була моя свобода, въ 1838 р. Цвітня 22.

Відъ того дня я й зачавъ одвідувати класси Академіи Художествъ и скоро стався однимъ зъ улюбленихъ учениківъ-товаришівъ Брюлова. Въ 1844 р. удостоївся я гондності свободного художника.

О першихъ літературнихъ моїхъ пробахъ скажу тільки, що вони зачались въ тїмъ-то Літнімъ Саді, въ яснї безмісячні ночі. Українська строга муза довго сторонила відъ мого смаку, схибленого життємъ въ школі, въ панськімъ передпокою, въ гостинницяхъ и въ мійськихъ квартирахъ; але коли диханне свободи вернуло моїмъ чувствамъ чистоту першихъ літъ дитинства, проведенихъ підъ убогою батьківською стріхою, вона, спасибі їй, обняла й приголубила мене на чужій стороні. Зъ першихъ, слабихъ моїхъ пробъ, написанихъ въ Літнімъ Саді, надрукована тільки одна „Причинна.“ Якъ и коли писались послідувавші за нею стихотворення, объ сімъ теперъ я не чую охоти розширятись. Коротка исторія мого життя, наскицована мною въ сімъ безладнімъ оповіданню для догодження вамъ, правду сказати, прийшла міні дорожше, ніжъ я думавъ. Скільки літъ страченихъ! И що я купивъ у долі своїмъ змаганнямъ — не загнунути? Чи не одно тільки страшне порозумінне свої минувшості. Вона страшна, вона тїмъ більше для мене страшна, що мої рідні браття й сестри, о которихъ міні було тяжко згадувати въ моїмъ оповіданню, и досі кріпостні. Такъ, ласкавий Добродію, вони кріпостні й досі!

Прійміть и т. д.

Т. Шевченко.

1860 Лютого 18.

Шановнимъ гшаташлямъ нашимъ, которі запренумеровали наше письмо не заразъ зъ самого погачку, не могли ми дати г. 1-го, тому що воно у насъ було вже зовсімъ розібране. Коли однакжъ зголошувать ще й шеєрь багато новихъ аренумераншівъ, кошорі хотять маші всі гисла комплешно, шо дава г. 1-е друковати другимъ накладомъ и розішлемо ёго вже зъ слідуючимъ г. 17-мъ всімъ тїмъ шан. аренумераншамъ, которі ёго не дістали. Редакция.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виносить: на 3 чвертьрочни (до кінця р. 1867) ар. 1. 60; на півъ року ар. 1. 10; на чверть року ар. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ПАВЛО КРАВЧЕНКО-НАЛИВАЙКО.

У неділеньку у святую,
У досвітнюю годину,
У славному-преславному
Місті, въ Чигирині,
Задзвонили въ усі двони,
Въ гармати стрелали, —
Превелебную громаду
До купи скликали.
Въ святими корогвами,
Та зъ пречестними образами
Народъ зъ попами
Въ усіхъ церквѣхъ на гóру йде,
Мовъ та Божа бжода гуде.
Въ монастирѣ святого
У золоті, ажъ сєєє,
Самъ архимандрятъ вихожає,
Акафієстъ читає,
Поклони покладає.
Новажно, та тихо
У раннюю пóру
На високу гóру
Схóднились полковники.
И військо, якъ море,
Въ знамєнами, въ бунчуками
Въ лугу виступало,
Та на трубахъ вигривало,
И на горі разомъ стало.
Замовкли гармати,
Онїмили двони,
И громада покладає
Земній поклони.
Молебствєє архимандрятъ
Самъ на горі править,
Святого Бога просить-хвалить,
Щобъ давъ їмъ мудрости дознати, —
Гетьмана доброго обрати.
И одногласне, одностайне
Громада вибрала гетьмана —
Преславного Лободу Івана,
Лицаря старого,
Брата військового.
У труби затрубляв,
У двони задзвонили,
Вдарили зъ гармати,
Знамєнами, бунчуками
Гетьмана укрили.
Гетьманъ старий ридає,

До Бога руки здіймає,
Три поклони покладає
Великій громаді
И, мовъ двономъ дзвонить,
Говорить:
— Спасибі вамъ, панове-молодці,
Преславниі Запорожці,
За честь, за славу, за повагу,
Що ви мнї учинили.
А ще-бъ краще ви зробили,
Якъ-би, замість старого,
Та обрали молодого
Завзятого молодця,
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка;
Я старъ чоловікъ, не адужаю вєтати.
Буду єму пораду давати,
По-батьківськи научати;
Якъ на Ляха стати.
Тєперъ прєлютая година
На нашій славній Україні:
Не мнї васъ, братця,
На Ляха водити;
Не мнї тєперъ старому
Булаву носити.
Нехай носить Наливайко
Козакамъ на славу,
Щобъ лякались вражі Ляхи
У своїй Варшаві!
Громада чмєлемъ загула,
У двони задзвонили,
Гармата зарєвлї,
И бунчуками вкрили
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

Т. Шевченко.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава XV.

Майоръ сидівъ одинъ въ своїй квартирі й завзято ухилився відъ розмови своїхъ хозяйчокъ, которі надармо старались усїстись въ єго одинокімъ

помешканню й затягнути ёго въ розмову. Вінъ сказавъ їмъ на-впростець, що хоче зістати самъ, и звелївъ їмъ йти въ свою хату. Невесело було въ хуторі Майорівщині. Въ сю неділю ніхто зъ приятелївъ-козакївъ не прийшовъ въ гості, якъ бувало впередъ, тому що въ сусіднімъ містечку бувъ великий ярмарокъ. Парася сходила весь садъ и хуторъ, неначе когось дожидаючи. Але приїхавъ тільки незносний для неї Иволгинъ, и вона не показала ёму на очи навіть здалека. Весь часъ, якъ вінъ сидївъ у майора, вона проговорила зъ матіррю, котора придумала нарештє спосібъ довідатись відъ неї про всі околичності її зближення зъ Сагайдачнимъ. И радували, и лякали козацьку вдову отверті річі дочки, котора, щоби скрити своє помішаннє, неразъ кидалась їй на шию и, схвилювавшись збигкомъ щастя, обливала її радостними слєзами. Одвічаючи на ласки дочки ласками, недовірлива козачка казала въ мислі: „Хороший панъ, а все панъ!“ якъ часто говорить нашъ простий чоловікъ. „Богъ знає, якъ се скінчиться. Душа у нихъ, у сихъ панївъ, бездонна: вони й самі не знають, що тамъ криється. Може се тільки забавка. Може ёму тільки здається, що вінъ полюбивъ красну дівчину такъ, якъ и люде. А зайде випадкомъ до сусіда, и випрутъ панночки зъ панської душі мою Парасю. Але що-жъ мінї зъ нимъ робити? якъ зберегти їхъ щастє? Страшно людського поговору... А вінъ буде їздити та їздити. Не сказати-жъ ёму: прислай старостївъ!... У нихъ все такъ деликатно, що мати нічого не значить міжъ женихомъ и дочкою... Все у нихъ на благородній стопі: хочъ би справді таки погублявъ чоловікъ невинну душу, ніхто не сміє вмішуватись. И сказати, и напїмкнути ёму не можна, щоби не їздивъ, щоби не часто їздивъ. Якъ ёму се скажешъ? якъ зъ нимъ о такімъ заговоришъ? Пани довго женихаються, та мало зъ того виходить добра. Ні, зле, таки зле я вчинила, покниувши свою козацьку хату. Тамъ би певнійше у мене було діло. А тутъ не знаєшъ, на котору ступити и зъ которой сторони за діло взятись.“

Такъ роздумувала козацька вдова о щастю, которого впередъ такъ гарячо бажала. А майоръ тимчасомъ мірявъ та мірявъ широкими, повольними кроками свою квартиру, и ёго виобразя то говорила грозні укори зводителеві Парасї, за якого вінъ ёго вважавъ, то виділа ёго самого облитого кровью, и потімъ Парася, въ свїжїмъ пахучімъ вінку, повиділась ёму, мовъ молоде, прекрасне, але підрізане въ корені життє. Нагло кінський топотъ и туркотъ колєсъ розбудивъ ёго зъ сумовитихъ ёго думокъ. Вінъ споглянувъ въ вікно — до ёго квартири підїждєє Сагайдачний въ легкїмъ візочку, самъ пра-

влячи конемъ. Обурений симъ явленнємъ, вінъ ще не надумався, що ёму чинити, якъ Сагайдачний бувъ уже въ свїтлиці.

„Я просивъ васъ до себе завтра, а не сєгодня, ласкавий пане!“ сказавъ майоръ, не дивлячись ёму въ лице, и, обернувшись, вийшовъ до своєї спальні, затріснувши за собою двері.

„Панє майоръ!“ сказавъ ёму крізь двері Сагайдачний, „чимъ скорше я васъ успокою, тимъ лучше.“

„Завтра, завтра, підъ Дуковимъ дубомъ.“ говоривъ, не слухаючи ёго, майоръ, и чути було, що вінъ швидко ходивъ по кімнаті, сильнійше стукаючи закамбуками.

Въ непевності остановився Сагайдачний, положивши руку на клямку. Ввійти до майора въ спальню вінъ не смівъ; лишити ёго въ такімъ роздраженімъ стані було жаль. Вінъ стоявъ и думавъ, и ні на що не мігъ рішитися. Наразъ вінъ почувъ коло себе близьость когось дуже ёму милого. Вінъ оглянувся зъ дрожаннємъ радості и, при блідімъ свїтлі погасавшого вечера и при тихімъ сияннію лампи, відбиваючоїся въ позолоті образівъ, увидївъ передъ собою Парасю. Вона ввійшла слідомъ за нимъ нечутною ступою, але не прийшла на ту хвилю, коли ще звучало послїднє слово дядька. Вона чула тільки голосне ёго ступаннє и, видячи Сагайдачного въ непевності, тихо потягнула ёго за руку зъ кімнати.

„Що се значить?“ запитала вона ёго на ганку. „Чого се приїхавъ ти въ такий часъ?“

„Я довідався, що дядько твій слабий,“ одповівъ вінъ.

„Вінъ слабий, правда... Але признайся, що се була тільки заставка, аби замутитись?“

„Ну такъ, ну такъ!“ говоривъ Сагайдачний, радуєчись, що вона сама підповіла ёму брехню. „Мінї хотїлось видїтись зъ тобою вечеромъ: я привикъ видїтись зъ тобою вечерами.“

„И я привикла, серденько,“ казала Парася, „та теперъ сєго більше не треба. Ми вже свої, милый мій козаченьку! Пїйдемо до насъ. Я все розказала матусі.“

„Ми вже свої!“ повторивъ вінъ махиально, якъ повторяють поетичний стихъ, и дозволивъ потягнути себе зъ майорової квартири, не знаючи, що ёму тутъ зістало чинити.

Місяць тільки-що піднявся надъ лісомъ. Тонка полоска хмари перерїзувала ёго черезъ половину.

„Подивись, якъ місяць підпоясаний!“ сказала Парася: „неначе хлопчикъ въ чистій сорочці.“

А соловії давно вже завели свої пісні, и въ лісі розляглись перші звуки вечірніхъ дівочьихъ пісень.

Закохана пара йшла тихо через опустіле подвір'я в легких сумерках, ще не уступивших місячному світлу. Осмієна самотою и непевним світломъ вечера, Парася взяла за руку свого гостя, и, по її ступанню, по зверненню до него голови, видко було здалека, якъ вона щаслива. Але Сагайдачний здавався смутнимъ, и ёго рухи виражали внутрішній неспокій. Парася постерегла в німъ щось небувале й допитувала ёго, перемішуючи свою мову тими уменшаючими порівняннями, которі хороші тільки в устахъ любличої Українки.

„Що дядько говоривъ о мині?“ спитавъ вінъ.

„Нічого, нічого не говоривъ и не хотівъ нічого слухати відъ насъ.“

„То-то й лихо!“

„Се нічого: вінъ завсїгди мовчазний, коли бувъ слабій. Вінъ такий бідний чоловікъ, що инколи не може в слабості чути людського голосу. Тимъ-то вінъ и живъ осібно відъ насъ, и ми дали ёму для послугування дівчинку, тиху, мовъ віточка. Боже мій! я хочъ сама й не була ще слаба, але чую, що у него в тілі діється: у него всяка жилка дрожить и болить. Бачъ вінъ, важуть, весь сколотий списами, зрубаний шаблями, пробитий кулями.“

„Подумай же, коли до того ще яка-небудь тривога!“

„Що за тривога? Та у насъ на него й порошина не впаде! Охъ, правда, ранкомъ... Все отті моди вражі! Коли-бъ їхъ не було на світі, не згрисся би вінъ моїмъ убраннямъ. Такъ чи-жъ міні впать надівати отті городські попони?“

„Успокій дядька, мовъ коханне, надій хочъ на часъ...“

„Надіну, надіну, серденько! Для него я вберуся хочъ циганкою... Але для тебе... я думала, що для тебе той стрій дорогий, вь которімъ ми опізналися. И тобі більшъ до лица жупанъ и високий бриль... а ще лучше буде зимою висока козацька шапка!“

Весело лепетала Парася; річі її лились, мовъ пісня. А на зустрічъ вже світивсь огонь вь її помешканню. Гостя ждали тамъ зъ нетерпливостю й тривогою. Мати Парасі виображала собі, що Сагайдачний приїхавъ свататись, и мучило її, що вінъ поломавъ споконвічний обичай, приходячи безъ сватівъ, власною особою. Вона вибачала ёму сю не звичайность, яко чоловікові високого стану. „Де їмъ тамъ знати, якъ добрі люде живуть?“ думала вона; але ще разъ пожалувала, що не лишилась вь козацькій хаті. „Ніхто не посмівъ би учинити такий бешкетъ удові Карташисі! нелюдськимъ соромомъ покрився би найперший на селі парубокъ, поважившись торговати у матері дочку!“ Такъ вона

дивилась на сватанне, не вбране вь поважний народній церемоніаль. Але несправедливо вона думала, що Сагайдачний спосібний учинити те, чого не смівъ би зробити ні одинъ парубокъ. Вінъ, поздоровившись зъ нею просто, якъ зъ старею знакомою, заразъ об'явивъ ціль свого приїзду и питавъ, чи не можна би ёму видітись зъ майоромъ.

При сихъ словахъ хгось швидко ввійшовъ вь кімнату. Сагайдачний оглянувся — се бувъ майоръ. Майоръ видівъ закохану пару зъ вікна своєї квартири. Зухвалость Сагайдачного на сей разъ більше здивувала, ніжъ огорчила ёго. Вважаючи діло втраченимъ безповоротно, вінъ спершу постановивъ пождати до завтрішнёго дня, щоби показати нікчемного и, якъ видко, дуже досвідченого зводителя. Але заздрость ёго мучила, — и заздрость и якась зависть до беззаконної щасливості завязтого гільтая. Вінъ буде сидіти тамъ, міжъ тими двома простодушними жінками, которі вь своїмъ стані виділи зісутте зъ явними ёго признаками, справляючими у чесної душі відразу, але не мають и поняття о тімъ пагубнімъ зісуттю, которе входить вь непорочні родини підъ видомъ найчемнійшого, найлюбезнійшого й найблагороднійшого гостя. Вінъ, оттой Сагайдачний, зъ своєю честною и тімъ небезпечнішою поверхвностю, буде сидіти спокійно рядомъ зъ хорошою дівчиною, офірою ёго акторства, вь той часъ, коли її дядько, люблячий її такъ чисто й гарячо, томиться страшними душевними муками! Ні, се висше всякої твердості! Майоръ забувъ о всімъ, що здержувало ёго відъ об'яснення зъ сестрою й небогою. Пануючимъ ёго чувствомъ сталося — прогнати зъ обистя, хочъ на сей вечеръ, чудовище, прибравше на себе людський образъ. Сагайдачний прочитавъ ёго чувства на лиці ёго и, випереджаючи ёго річъ, поспішивъ сказати ёму:

„Пане майоръ, ви помилились вь вашімъ підозрінню. Тутъ нема людей безчестнихъ: ми провадимо своє діло чесно.“

„Ви смієте се міні говорити!“ одвічавъ майоръ, задихавшись відъ збурення.

„Смію, пане майоръ, бо мої намірення взглядомъ вашої небоги найблагороднійші.“

Парася зъ сихъ слівъ порозуміла все и, закривши лице руками, уткнула за перегородку.

Спокійна мова Сагайдачного, и до того така мова, якої вінъ зовсімъ не надіявся, вдарила майора. Вінъ відступивъ крокъ назадъ и вь мовчанню мірявъ очима молодого чоловіка.

„Такъ, зближаючись зъ вашою небогою,“ продовжавъ Сагайдачний, „я шукавъ вь ній подружжя на все життє.“

„Та хиба оттакъ честні люде зближаються зъ дівчатами?“ запитавъ майоръ.

„Я зближився тимъ способомъ, котрий не вважався безчестнимъ у нашихъ предківъ, пане майоръ.“

„Але мої предки були козаки, ласкавий добродію; въ їхъ обичаяхъ и поняттяхъ се було діло звичайне й ненаганне.“

„И мої предки, пане майоръ, були козаки, и я цілкомъ не думаю, що честне, по їхъ чувствамъ, повинно здаватися безчестнимъ для чувствъ їхъ внука.“

„Що ви симъ хочете сказати?“

„Я хочу сказати, що, заслуживши собі який-небудь чинъ, я не відрикаюсь відъ своїхъ предківъ и відъ їхъ честнихъ звичаївъ.“

„Такъ, по-вашому, не понижаюче для благородного чоловіка.... ви знаєте, що я хочу сказати.“

„Совість моя спокійна, и знайте, пане майоръ, що для будущего мужа вашої небоги питання о тимъ зближенню далеко важнійше, ніжъ для її дядька.“

„Та що се ви говорите? та якъ ви поважились говорити подібні річі въ моїмъ домі?“

„Я не мавъ на се права, пане майоръ, и довго мій язикъ не вповівъ би такихъ річей; ато ви мене примусили до прямого вповідження, противъ всіхъ обичаївъ.“

„Сестро, ти чуєшъ, що говорять?“ сказавъ майоръ. „Ми тутъ послідні люде зъ тобою.“

„Міні голова пішла кругомъ,“ відповіла майорова сестра. „Господи, що се зъ нами робиться? чимъ прогнівили ми Тебе? чимъ наша хата не заслужила людської честі?“

Сагайдачному жалко було слухати сі нарікання обиженої матері. Положення ёго було дуже трудне: зъ одної сторони недужний, розстронний майоръ, зъ другої — ёго сестра, по неволі лишена посліднёю въ такъ важнімъ и святімъ для неї ділі. Вінъ підійшовъ до майора и зъ молячимъ видомъ, котрому той не мігъ противитися, взявъ ёго за обі руки.

„Пане майоръ.“ сказавъ вінъ, „я обертаюся впередъ до васъ: ви скорше порозуміте мое положенне. Чи розумно я поступивъ, чи легкомисльно, але зъ наміреннемъ честнимъ, и се я готовъ доказати передъ цілимъ світомъ. Лишіть ваші недозвірвання; вони ображаючі для всіхъ насъ.“

„Та якъ оттакъ благородному чоловікові....“ зачавъ бувъ майоръ, будучи не въ силі звязати въ одно понятте поступки й станъ Сагайдачного. Але въ ёго тоні не було вже ні гніву, ні підозрительності.

Сагайдачний обернувся до ёго сестри.

„Честна й шановна паніматко! вибачте міні бідному сироті, що я въ вашій хаті вповідаюсь не такъ, якъ велить святий обичай! Що знає місяць и знають звізди, того вамъ знати не треба; противъ сёго ви спорити не станете. Але хату вашу я шаную, якъ и всі. Ви видите, я сёгодня ввійшовъ до васъ зъ шанобою яко гість; ви би увиділи въ свій часъ на вашихъ порозі и моїхъ сватівъ зъ честнимъ хлібомъ. Я би не смівъ занкнутися о такімъ важнімъ ділі власнимъ словомъ, лицемъ до лица зъ вами. Але якъ же міні було поступити? Майоръ, вашъ братъ, виставивъ собі мене якимсь легкодухомъ, приславъ до мене цидулку, визнає стрілятися за честь свого дому. Я знаю, якъ такий гнівъ шкодливий для ёго здоровья. Я поспішивъ....“

Але майорова сестра, не слухаючи ёго, була вже на шні у брата. Збуренне чувствъ відъ несподіваної розвязки й відъ страшної вісті о стрільбі виразилось въ ній слёзами. Те саме досвідчила й Парася и, забувши дівичий встидъ, вибігла й обняла дядька зъ плачемъ, неначе спасаючи ёго відъ смерті.

„Дайте-жъ міні сісти,“ відповівъ на їхъ ласки майоръ слабимъ голосомъ. „Та не спіши, сестро, дякувати Богові: воно щось незгодне зъ правдою....“

Сестра усадила брата на лавку и, вперши слідачий поглядъ въ Сагайдачного, сказала:

„Во имя Бога всемогущого! Слухай, паненя! (и лагідне лице її прибрало якийсь страшний виразъ) коли дійсне у тебе въ серці лукавство, то моя жіноча рука вибере хвилю.... ще певнійшъ братній руки.... Ми люде старосвітського кодла.... зъ нами не можна гратись по-панськи!“

Коли я въ вашихъ очахъ не козацький внукъ, а паненя,“ одповівъ Сагайдачний, „то глядіть, якъ се паненя падає передъ вами и просить у васъ свого щастя.“

Зъ симъ словомъ вінъ поклонився сестрі й братові тимъ земнимъ поклономъ, котримъ въ простолоддю просять родительского благословення на одруженне. Парася впала біля него, и слёзи її, солодкі слёзи, текли, здавалось їй, не зъ очей, а зъ самого сердца.

И не вставали молоді люде, ждучи благословляючого слова.

„Братіку!“ сказала сестра майорові, сівши біля него й обнимаючи ёго, „чи се въ сні, чи на яві? — Боже васъ благослови, Боже васъ благослови, діти мої! Благословляй и ти братіку, сироту, котрій ти заступивъ містце батька.“

„Нехай благословить їхъ Господь на щасливу жизнь!“

И всі четверо перецілувались, и стали всі однію одному однаково рідними.

„Моя, моя!“ повторявъ захвачений женихъ, стискаючи руку Парасі, „передъ Богомъ и передъ людьми моя!“

Вона мовчала й була щаслива. Молоде життя сніло на її лиці якимсь надприроднімъ блескомъ. Въ щастію, которе дається на короткий часъ людському серцю, въ щастію повнімъ, заглушаючимъ всі желання, властиві нашій природі, дійсно єсть щось надприроднєго. Любила стара мати свою Парасю, и серцемъ, а не очима, дивилась на красоту її, але въ сю хвилию була мовъ би на-ново очарована її красою и не могла звести зъ неї очей. Любивъ Сагайдачний цвітуще житте въ очахъ и на лиці свої укоханої, але въ сю хвилию вона здавалась єму якимсь небеснимъ видіннямъ, и ввухала єму чувство, похоче на побожність, — неначе Божество виявилось наконецъ дупі єго въ усій благоді, посредствомъ найулюбленнїшого зъ своїхъ творівъ, женщины. Парася дивилась на него якимсь новимъ поглядомъ: не любовалась нимъ, не шукала въ єго лиці виразу, которий впередъ бувъ для неї чимсь мовъ би таємничою, непобідимо потягающею музикою: вона теперъ, такъ-сказати, освітляла се лице власною внутрішнєю ясностію и мовъ би захвачувалась власними чарами. Вона знала, яку справляла щасливість своєму милому козаченькові одною своєю близостію, и се знанне було її щастємъ. Впередъ вона жила бажаннемъ сподобатися; теперъ вона станула висше прежнєго панувавшого у неї чувства: вона почувала свою силу панювати щастємъ єго душу, и бути для него жереломъ щасливості — сталося пануючимъ въ нїй чувствомъ. Минута, не більше, якъ одна минута, протекла въ сімъ висшїмъ вдоволеннїю люблячихъ душъ; але не забути імъ сеї минути во-віки!

(Дальше буде).

На смерть С...а С...а М—к—а.

Отъ-де лігъ ти спочивати,
Мій друже, мій брате!...
На снігахъ, на тундрахъ вічявхъ,
Въ вороговій хаті!...
Отъ-де тебе поховали,
Мій єдиний друже!...
На чужині за родину
Положивъ ти душу!
Живучи терпівъ ти въ волю
И голодъ, и тугу,
И жертвою покинули
На сміхъ, на наругу....
Не снігло тобі сонце —
Люде заступали.
Мавъ худоби — тільки волю...
И ту одібрали!

Обібрали кругомъ тебе,
Серце розірвали
И повітряемъ вонючимъ
Въ могилу вогналі!...
Ти умеръ, — а може й мати
Про сєс не знає
И старими слівъми Бога
За тебе благає;
И у ранці, и въ вечері
Кладе сто поклонівъ,
Щобъ ти швидче ворочався
Въ чужини до дому.
Хто-жъ їй скаже, хто напише,
Що ти вже въ могилі?...
Буде ждати - виглядати,
Та й сама спочине —
И ти її й вона тебе
Не обіймешъ, брате!
Тяжко, тяжело рідну матіръ
На вікъ покидати!...
Спочивай же, мій голубе,
Покиль на судъ правий
Не покляче Суддя вічний
Всіхъ злїхъ и лукавїхъ.

Квітня 21. — р. 1863.

Верниволя.

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ

Богенівмъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

На злегченне всеї журби та й горя дала природа чоловікові слези: „дурному сміхъ, розумному слези.“ Жалується нещасливий чоловікъ ревними слезами: „жаль много може; жаль ваги не має.“ Тяжко зацїткати чоловікові свій жаль: „горе не умовчить;“ „біда, якъ дуда: куди йде, то реве.“ Тимъ и дорогі суть слези терплящому чоловікові: „слези, якъ перда.“ Якъ нема розумного жалю, такъ дурний тоді й плачъ: „не жаль плавати, коли є за чимъ.“ У плаксивихъ слези, неначе вода; яка-така дурниці, то й заводять: „заплачъ, дурню, по своїй голові;“ „по чімъ дурного знать? — по тімъ, що плаче;“ „заплачъ, Матвійку, — дамъ копійку.“ Плаксивий розкваситься: „кисне, якъ солоний огірокъ;“ „розквасивъ губи, якъ капиці.“

На все лихо, всі доскули, всю біду мужається чоловікъ своїмъ безсмертнимъ духомъ. Духъ мислить, мислями чоловікъ крїпить и потїшає себе: „за потерпіння дасть Богъ спасіння;“ „терпєнь — спасєнь.“ Що найбільше крїпить чоловіка въ єго терпінняхъ, то надія: „сподіватися на Бога, на єго ласку;“ „колись и въ моє віконце засвітить сонце.“ Тяжкий кождий початокъ, а кінця терпїливо докараскатися треба: „коли наєлюлось, то й вилупить-ся;“ „буде й на нашому тиженю свято;“ „буде й на

нашій улиці празникъ.“ Изъ гною родиться збіжжє, тожъ и „немає нічого злого, щоби на добре не вишло;“ „лихо не безъ добра;“ „перемелеться, мука буде.“ Іноді чоловікъ и не надіється, якъ воно на добро зведеться: „изъ несподіваного бува сподіване, а зъ сподіваного несподіване.“ Не доробиться чоловікъ нічого безъ надії: „то не козакъ, що отаманомъ не думавъ бути.“ Тільки безъ духа чоловікъ живе безъ надії; безнадійному нема будущності, йому тільки зъ нині на завтра. Тожъ надія золота дорога кожній людині. Надія спасає чоловіка въ терпінняхъ одъ розпуки: „терпи горе, добро буде;“ „буде добре, якъ мине зло.“ По-за-якъ безъ біди й гаразду немає, по-за-такъ чоловікові ціле життє терпіннє: „треба бідувати до гробової дошки;“ „гірке життє, гірка доля; що-жъ робити? Божа воля.“ И терпіннє много злегчається тимъ, що терплять всі люде, а не самъ одинъ чоловікъ: „що людямъ, те й намъ.“

Якъ би не духъ та й не душа въ чоловіці, не було би для него ніякої надії. Найкрасче сияє чоловікові надія въ вірі. Тутъ розкриває вона йому будущність, навіть за гробомъ. Безсмертний духъ чоловіка; тому-то зъ такою почестю передають землі моцї кожної помершої людини. Изъ давнихъ давенъ похоронъ бувъ святимъ обрядомъ у нашого народа. Чимъ більші заслуги умерця, тимъ більшу честь йому заявляють. Широко по нашій землі взносяться сипані могили на вічну память знаменитихъ небіщиківъ. Теперъ ховають людеі по кладбищахъ зъ набоженствомъ; хочъ якъ убогий иноді хозіинъ, преці-жъ бодай на парастасъ за душу помершого стягнеться. Кожде село, кожде місто має своє кладбище, де могилки покійниківъ хрестомъ святимъ ознаменовані. Іде яка праведна людина, такъ, одслонивши голову, отченашемъ помяне душі усопшихъ. Довгий часъ поминає родина що-року помершихъ своїхъ паннидами й обіднями, нагадуючи въ той часъ всі добрі діла небіщиківъ. Такъ лучить сватая звязъ, звязъ гарячої віри, всіхъ помершихъ зъ живущими. Не має хто за що справити набоженство, хочъ кускомъ хліба наділять деякого прощака, щоби поминавъ молитвами душу його покійника.

Межи смертію а життємъ творить природа опочинокъ, которий сномъ називаємо: „спиться, то й свиться.“ У сні опочиває тіло, опочивають змисли; на якуюсь часину устає и віка. Западає сонъ, являються всілякі образи: „хто легко спить, той багато спить; хто твердо спить, той и не спить.“ Про сонъ гадкують собі много учені й неучені люде: „що на яву бредеться, те й въ сні верзеться;“ „що думаєшь, те й спиться;“ „не думай, то й не спити-жеться.“ Терпить хто на яві, такъ и въ сні тер-

піннє явиться: „якъ є горе на душі, то й зо сну жахаєшься.“ Сонъ займає людеі великою цікавостю: „кождий свій сонъ розсказує.“ Сонъ покріплює тіло й душу чоловіка, тожъ и нема чоловіка, щоби не любивъ спати: „сонъ милійшь усєго;“ „нічъ своє право має.“ У сні переставє трудъ и всяке діло чоловіка: „спати не вобвати;“ „хто спить, істи не просить;“ „хто спить, той не грішить.“ Якъ все, такъ и спаннє свій часъ має: „хто пізно лягає, той щастя не має;“ „хто пізно встає, у того хліба нестает;“ „хто рано встає, тому Богъ дає;“ „рання ітатшка зубці терєбитъ, а пізна очіци жмурить;“ „чобіть мулить ногу, подушка мулить въ голову.“ Солодкий сонъ, тожъ люблять вилежуватися ліниві люде: „зъ сномъ якъ зъ воломъ борися, а рано вставати не лінися;“ „зъ спаннє не купить коня, а зъ лежи не справить одежи;“ „якъ хочешъ багацко мати, такъ треба мало спати.“ Годі спати довго, бо „спаннємъ голоду не перебудешъ.“

Спить чоловікъ, сплять и звірята. Сонъ — то друге життє для чоловіка. Въ сні являється те, що давно було, иноді наймильші події въ життю чоловіка. У сні являються намъ померші, сонъ пригостить розлученихъ одъ насъ далекою просторонню. Гріхъ изъ сну ворожити, бо „сонъ мара, а Богъ віра.“

Така-то истота чоловікъ. Родиться и живе на те, щоби чимъ-разъ ставатися докональшимъ. Зъ поконъ чоловічий рідъ на світі, зъ петогді розвивається духъ його и ділами своїми вирапає землю. Про весь многовіковий розвій чоловічого рода говорить намъ исторія. На скільки чоловікъ и доконалий, такъ доконалимъ не стане ніколи: „немає чоловіка безъ вади.“ И въ тимъ ціла тайна його життє, що слудеться справляти свої вади. Хочъ достигне иноді глибокої віки своєю ученостю, віщимъ не буде ніколи, бо: „щобъ бувъ віщій, то-бъ біди не знавъ;“ „зроби мене віщого, а я зъ тебе багатого.“ Надъ сили годі чоловікові пнятися. Немає висшої истоти на землі надъ чоловіка, тожъ и правду сказано, що по образу Божому єсть сотворений.

(Дальше буде.)

ТАТАРИ НА ЧЕРВОНИЙ-РУСИ 1594 р.

По смерті Косинського ставъ Гриць Лобода козацькимъ гетьманомъ. Тоді саме напали Турки на Угри й нищили все огнемъ и мечемъ. Императоръ Рудольфъ бувъ у великімъ клопоті, бо вже дикі орди ажъ підъ Відень підходили. Ходило отже німецькому цесареві якимъ-небудь способомъ Турківъ принудити, щоби зъ угорської землі або цілкомъ уступились, або по крайній мірі свої сили поділили, бо думавъ, що зъ половиною скорше впо-рається. Въ тій цілі піславъ вінъ свого агента

Хлопицького до Лободи, заховаючи козаків грішми й іншими речами до походу на Туреччину.

Та й не далися довго козаки просити. Під проводом свого гетьмана вдарили вони несподівано на Волощину й в короткім часі зграбили й свалили славіе торговельне місто при Дунаї, місто Джурджево, де одбувалися великі ярмарки, на которі з цілої полудневої і западнєї Европи купці з'їздилися.

Під ту пору був на польськім дворі турецький чаусъ и всіми силами намагавъ на польске правління, щоби зіволило Татарамъ черезъ Червону-Русь перейти й відсіла на Угри напасти. Не було але тогді короля дома, — ще зъ Швеції не повернувъ, — а польскі сенатори, хіснюючи зъ сеі події, одповіли чаусові, що імъ безъ короля годі самимъ тее призволити. Тоді чаусъ ставъ на козаків жалитися, що безъ устанку турецькі землі нападають и пліндрують. На тее знайшли сенатори такий одвітъ, що й Татари не разъ нарушають польскі сторони, а вь слідъ сему взаїмні кривди покриваються. Розуміється, що тее чаусові неконьче сподобалось, та й Ляхамъ можна було догадатися, що Турки не подарують посліднєго походу козаків, але нашлиють цілі орди Татаръ, щоби одістили козацькі опустошення турецькихъ земель. Тее предвидъ Замоїський и радивъ границу на Покуття сильно обсадити; але дарма. Ще нічого й не врадили, а Татари тьмою вдерлись на Покуття, неначе тая шаранча. Безъ найменшого опору взяли Снятинъ; церкви попалили й місто ціле у попіль обернули, а людей, що тутъ зъ околничихъ сторінъ поназбігалися, надіючись, що вь Снятинськімъ замку передъ Татарвою охороняться, всіхъ вь пень витяли.

Довідалися и козаци о сімъ поході дикихъ бисурманівъ, — та що зъ того? По спаленню Джурджева поділились вони на малі шайки и розійшлися по цілій восточній Волощині, щоби собі всілякої здобичі роздобути. А потімъ, довідавшись за Татарівъ, стали збиратися и далій за Татарами на вздогінъ, але не дігнали. Квапно бо Татарамъ діялось; імъ ходило якъ найскорше на Уграхъ стати.

Взявши Снятинъ, пустились Татари шляхомъ черезъ Белелую, Гвоздець и Обертинъ; ажъ підъ Жуковомъ кілька день зупинилися, німъ замокъ приступомъ узяли. Чорні хмари диму вь день, а кроваві луни ночами уазаували путь, которимъ ишли поганці; слідъ у слідъ за ними летіли стада галичей и вороння, та й голодні вовки снувалися стадами за ними, радуючись на великий жиръ. Страшно бо то, страшно діялось тоді зъ бідними людьми вь тихъ сторонахъ, де татарська дичъ гостила. Ні їхъ слези, ні сивий волосъ змогли умолити.

Старшихъ и віковихъ людей зганяли, неначе худобнну на зарізъ, та за рядомъ стинали імъ голови й на списи натикали. Іншихъ всякими способами катували й мучили та нагайками на смерть убивали. Але нікому такъ гірко не діялось, якъ біднимъ дівчатамъ и молодницямъ. Неначе скотину, привязували нещасливихъ до коней або до возівъ и, затявши коні, кроїли сіромахамъ плечі нагайкою зъ залізничими зазубками, щоби за-в-одно зъ кіньми бігли. Стерня не стерня, терне чи гостре камінне, не питали погані бисурмани; а біднимъ дівчатамъ цюркомъ лндась тепла кровця зъ ціліського тіла, а гарячий пісокъ и порошокъ разивъ ще більше глибокі рани. Горе, якъ котора на дорозі зомліла й упала, бо тоді звичайно вритий Татаринъ доти гарапомъ мастивъ нещасливу, доки не отдала душу Богові. Часами змилувався которий слуга Татарський надъ зомлілою и за однимъ шагомъ закінчивъ її муки; но за тее нерідко и ёму злетіла зъ плечей голова, а часто такого слугу мучено вь такий спосібъ на місці дівчини. Но найстрашнійша й найстрашнійша була доля для тихъ, що на півъ мертвихъ лишили безвірки на полі або вь лісі, бо тоді надходили вовки й ще живихъ, но безсильнихъ, роздерали, а другимъ пажерливі ворони виколували карі оченята. Парубківъ и ще дужихъ чоловіківъ звичайно напередъ себе гнали, щоби при дучайності то окопи силали, то дороги и мости лагодили, а за надгороду Татари їхъ то замучували, то стинали, а рідко кого пустили; здається, боялися, щоби їхъ ніхто не зрадивъ.

Оттакъ-то гостили 1594 р. у літі Татари на Покуття и, забавивши тутъ не довше, якъ дві неділі, пустились зъ Жукова шляхомъ до Глумача. Се місточко, Тисьмениць, Калушъ. Долину, — усі ті міста вь короткімъ часі, якъ всюди, зрабували, дітей и старцівъ у пень витяли. Не знайшли на цілій сій дорозі ні одніського польского жовніра, а слабій опіръ лицъ міщаце декуди ставляли.

Продивши чимало крові, попаливши міста й села и знищивши цілу приварпатську Червону-Русь, здибалися по разъ перший зъ польскимъ військомъ підъ проводомъ Замоїського — ажъ коло Самбора; такъ бо далеко вдерлися Татари безъ опору. Тоді получилися зъ Замоїськимъ воеводи: Брацлавський Янушъ Збаражський и Судомирський Юрий Мишоць, кождий зъ своїмъ полкомъ, такъ, що всєго на всєго було у нихъ ледве кілька тисячей війська. Побачивши Татаръ, розказавъ Замоїський висипати окопи, а Татари зъ своі сторони такожъ обкопалися. Ляхи думали, що бисурмани підуть глибше вь Червону-Русь, та, чуючи свою немічъ, не виходили зъ окопівъ, загадавши Татарві заступити дорогу. Татарамъ же ходило

якъ вже передъ тимъ згадано, о те, щоби въ Угри дістатися. Хіснучи разъ зъ страху ляцького війська, а друге зъ того, що Замойський и другі провідники нічого о властивімъ їхъ замірі не знають, опустили Татари темної ночі окопи, а для здурення Поляківъ попускали нездалі коні на папу й всюди по окопахъ розставили значки, неначе вони самі цілимъ таборомъ тамъ лежать. Кілька день, кажуть цілий тиждень, а инші навіть, що дві неділі минули, якъ орди татарські покотились у Бескиди; тогді ажъ побачили Поляки, що їхъ Татарва такъ гарно въ п'еле вивела, и тогді давъ Замойський приказъ ити на вадогінъ дичі азіатицької. Но пусто розказувавъ; Татари перейшли тихцемъ на Угри, тільки декуди по дорозі такъ страшно гостили, якъ на Покуття, мабуть боячись пологами зрадити себе, куди духомъ гнали.

Сей нападъ татарський звеличали многі народні казки и думки. Ще лишень о тимъ згадати би, що Ляхи обсадили границу угорську на тимъ містці, де Татари перейшли, и майже цілий рікъ тутъ польске військо на чатахъ стратило, коли тимъ часомъ Татари вже давно повернули були черезъ Семигородъ и Волощину назадъ въ Кримъ. Вони могли ще разъ на Покуття загостити й нанести ще більшу тривогу и спустошення на край, бо нікому було обороняти границу покутську, скоро удалося Татарамъ обминутись зъ козаками. Ляхи одні стояли на чатахъ въ горахъ при угорській границі, а другі скуплялись, щоби Налвайка й Лободу й загаломъ усіхъ козаківъ знищити, хочъ вони тільки Туркамъ и Татарамъ надоили и по своїй стороні жадного ворога въ Польщу не пропускали. Оттакъ-то, бачите, заступала Польща Западъ и спасала Русь одъ татарськихъ нападівъ и обороняла цивілізацію європейську відъ азіатицької дичі!

T

ФОНДЪ ЛИТЕРАТУРНИЙ И РОЗПИСАННЕ ПРЕМИЙ.

Відъ довшого часу чується у насъ потреба заложення фонду на ціли літературні. Завданнемъ такого фонду було би: виділяти преміи за добрі утвори словесні и наукові, підсилати біднихъ а талантилихъ писателівъ, печатати добрі книжки або видавати часописьма літературно-наукові. Щобъ такъ спасенне діло якъ-найскорше въ життє впровадити, я за порадою моїхъ приятелівъ и знайомихъ обіймаю до якогось часу орудовництво заснованимъ въ тій ціли фондомъ.

Зложено до-теперъ 337 рн. а. в., а то именно :

відъ мене	100 рн.
відъ особи, не бажаючої виявлення имени	200 „
відъ Вч. О. Михайла Глинського	20 „

Зверхъ того зложено учениками Бережанської гимназії 7 рн., а учениками Тернопільської гимназії 10 рн. а. в.

Маю въ Бозі надію, що и зъ иншихъ сторонъ нашої Руси надійдуть ласкаві жертви на сей фондъ літературній. Всі доходи и розходи будуть що-місячно обвіщатися публично.*)

Зъ нинішнімъ днемъ розписую преміи за добрі утвори словесні й наукові. Преміи удостоїтись можуть: оригінальні повісти або драмати; розправи історичні, критичні або літературні; статті природничі; описи подорожей, околиць и т. д. До всіхъ тихъ утворівъ за снова має вятись зъ життя народнєго або стягатися на край и народъ нашъ. Статті мають бути писані мовою народнєю и правописомъ фонетичнимъ.

Преміи визначаються по 20, 30, 40 и 50 рн. а. в. Автори згляднихъ статей зволють засылати тї-жъ підъ прибраимъ именемъ на мою адресу до дня 1. Грудня с. р. Дійсне имя своє прилучить авторъ на окремій опечатаній карточці, котора ажъ по зававшимъ засуді розтвориться.

Судичами надісланихъ статей будуть високоповажні наші родимці: Василь Ильницький и Євгеній Згарський.

Премією наділені статті напечатані будуть въ обширніімъ ділі, про виданне котрого обвідомлю читающу публику зъ початкомъ нового року.

Тернопіль, 8. (20.) Вересня 1867.

О. Паршицький.

*) Витаючи сей новий патріотичний подвигъ п. Партицького щиримъ помагай-Бігъ, залляемо свою готовость помістятъ въ исьмі нашімъ всі відносячіся до сєго фонда обвістки и приймають, для передавання п. Партицькому, пожертвованія на фондъ відъ тихъ, котримъ догоднійше буде — якъ примъ шановнимъ пренумерантамъ нашимъ при пересилці переділати — складати свої датки черезъ нашу редакцію.

Редакція.

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) зр. 1. 60 на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ОСТРОЖНИКЪ.

XVI.

Вернувся я у рідний край,
И страхъ сказати, що я заставъ!
Народъ въ ярмі, народъ въ неволі,
Ливъ слези, піть, стогнавъ,
Свою кровью поливавъ
Панамъ засилнее поле;
Вмірали люде одъ трудя,
Ходила страшная біда;
Усюди зрада панувала,
Не віривъ батьку рідний синъ,
Чужою правда стала всімъ,
Брехня, неволя всіхъ приснала;
Народъ мовчавъ, народъ тернівъ,
Вінъ мислить ні про що не смівъ,
Пани всімъ краємъ управляли. —
И страхъ подумати, нагадати,
Який позоръ, який розвратъ
Вони въ народі розсівали:
Въ кайдани правду закували,
А волю въ муръ замурували,
Обжорство, п'янство прославляли,
Найгірший катъ для їхъ бувъ — Богъ,
Тюрма була для їхъ — чертогъ,
И мислі й слово всюди спали.
Коли-бъ ти знавъ, мій батьку, братъ,
Якъ тяжко мислі намъ ховати,
Коли вони въ мозку зіпруться,
Ажъ черепъ нашъ тоді трещить,
И серце, и душа болять;
На світъ, на волю мислі рвуться,
У голові їмъ тісно жити,
Імъ треба на простіръ летіти,
У голові їхъ не привяжеть!
А їмъ кричать: не смій! сяди,
Мовчи, терпи, да потіль жди,
Покіль старшини скажуть:
Що можна вже на Божий світъ
Тебе на привязі пустити!

XVII.

Ти знавешъ: насъ Христосъ учивъ,
Якъ про таланти говоривъ,
Що мислі вічний гріхъ ховати,
Бо мисль громадське добро,
И дамо людямъ всімъ воно.

Позоръ, позоръ тому мовчати,
Кому Господь даръ слова давъ
На те, щобъ правду возвіщавъ!
Боявся я сего позору,
По селахъ я почавъ ходити,
Пороки людські казнить
И возвіщати світъ правди-воли.
Народъ мене не зрозумівъ
И юродивимъ охрестивъ;
Люби и мира чисте вчепивъ
Въ народі марно сіявъ я,
И тільки проповідь моя
На мене-жъ вивала каміння.
Чувъ одъ людей я самъ не разъ:
„Дурний! прийшовъ учити насъ!“
Дітвора бігала за мною,
„Дурний, дурний!“ кричала въ слідъ,
„Тю-тю! ловить його, держить!“
Усі глумились надо мною....

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XVII.

Три вісті розійшлись дуже хутко по уїзді: одна — що вмеръ майоръ; друга — що небога його висватана за Сагайдачного; третя — що Майорівщина записана посліднєю волею князеві Великданові. Многі вихали зъ хуторівъ и селъ своїхъ до сусідівъ, для того, щобъ уділити сі новості, другі — для того, щобъ упевнитися, чи правду говорить Иволгинъ. Але ніхто зъ поміщиківъ не хотівъ переїхати въ саму Майорівщину. Всіхъ відопхнувъ відъ неї Сагайдачний, о которімъ було вже звістно, що вінъ займається похоронами майора, якъ виражались поміщики, „по мужицьки.“ Се значило, що вінъ готовивъ поминальний обідъ, рівний для всіхъ, хто би ні приїхавъ на похорони, и що благородному чоловікові прийдеться сидіти рядомъ зъ козачими свитами. Объ сімъ об'явивъ въ городі Радько, забираючи зъ склепівъ на випо-

жиченне багато мисокъ и тарілокъ. Загальне недоволення убільшилося ще відъ чутки, що наречена Сагайдачного й дальше носить простолюдній стрій, въ которімъ явилась въ церкві, неначе въ насмішку надъ паннами, которі ні своєю освітанню, ні багатствомъ спровадженихъ, Богъ знае відки, стрієвъ не притягнули до себе найгарнійшого, найбагатшого й найсвѣтлїшого жениха на весь уїздъ. Дуже уразились всі матусі сею штукою майорової небоги й радувались, що Майорівщина переходить въ чужі руки. Що дотикається панянокъ, то вони згаджались, що народній стрій підносить наймірнійшу красоту, и обьясняли уданне Парасі тимъ, що въ вінку зъ свѣжихъ цвѣтївъ, въ стрічкахъ и вишиванихъ рукавахъ, та ще при свѣтлі місяця, вона видалась Сагайдачному богинею. Декоторі голосно нарікали на стїсисяючі условья свого биту, которий не дав молодій дївчині ніякої самостійности й вїчно держить її підъ надзоромъ старого, холодного ока. Рознесені Иволгиномъ чутки о зближенню Сагайдачного зъ хорошенькою хуторяною сердили тїлько панъ и засидївшихся панянокъ; а молодїжъ обохъ полївъ завидувала щасливимъ любовникамъ и якось освїжилась чувствами відъ однихъ вїстей и розговорївъ объ сімъ новімъ романсі, не похожимъ на давнїйші. Одинъ студентъ, которому придарилось бути въ церкві й видїти Парасю, прозвавъ її „задумчивою Дриядою“ и написавъ, по поводу новихъ поголосокъ, вірши, которі дуже сподобались паннамъ, бо поетъ самъ бувъ красавецъ, та до того ще носивъ и имя Аполлона. Кїлька закоханихъ паръ найшли въ своїй душі рїшность вповїстися остаточно, и одна хорошенька панянка, згодившись вийти нічю въ садъ на побаченне, перебралась въ сїльску одїжъ своєї покоївки, а на голову надїла вїнокъ зъ рожъ и лилій. По уїзді розширилось множество плѣтокъ, але всі вони, на перекіръ злимъ язикамъ, дїшали якоюсь поезією й походили, въ устахъ молодихъ людей, скорше на нїжні баллади, нїжъ на обмови й осуди. Словомъ, повїяло щось небувале ще въ атмосфері поміщицького биту, и навіть учені музикантки, у которихъ въ душі сидїли одні Шопени та Бетговени, самі не знаючи для чого, стали грасти прости Українські мелодїї. Ся склонность до національної музики й поезїї бїльшъ усїго розширилась міжъ молодїжю відъ прослїдовання зъ сторони старшихъ; а хорошенький студентъ ище бїльше піддававъ жару своїми молодечими жартами. Будучи гостемъ въ уїзді и не принадлежачи ні до якої партїї, вінъ явився на похорони майора й познакомився зъ молодою парою. Вернувшись въ свій кругъ, вінъ розлився весь въ захваченихъ розказахъ о красоті своєї Дринди й о геніяльнімъ умі

Сагайдачного. Сагайдачний, видячи въ нїмъ свїжу приїмчиву й благородну натуру, обласкавъ єго, обвороживъ своєю розумною й ширюю розмовою и, въ довершенне очарованія, подарувавъ єму библиографичну рїдкость — стихотворення Українського народнїго поета. Молодий Аполлонъ явився въ кругу уїзднихъ панянокъ неначе вдохновений нахodomъ якоїсь висшої сили й заговоривъ зъ ними мовою, котора въ устахъ другого чоловіка була би смїшна, але молодость и красота вмїють все гарячо почуте проводити просто въ серце слухачївъ. Занялись гарячими рїчами студента й люде старші єго вікомъ. Виображаючи себе въ ролі Вертера, вінъ співавъ, а не розказувавъ, о дикій граци і красоті своєї Дринди, и, зібравши въ виобразні Байронївські краски, вінъ тутъ вразъ и малювавъ передъ очарованими слухачами повний оригinality й глибокий характеръ Сагайдачного. Наконецъ зачавъ запалено читати стихи Українського поета и, віддавшись до кінця своєму пориву, плакати надъ ними. Музикою въ єго устахъ видались ті звуки, которі набите иншими рїчами ухо ще недавно осуджало грубими, и засидївшіся въ темнімъ затворі душі унесли, вразъ зъ поетомъ, въ широкі степи, и нові образи наповнили попсовану чужими романами виобразню, и неначе якась нова віра відирилась розумінню многихъ. Надовго вдержалось вражінне, зроблене на молоді уїздні серця розказами студента Аполлона, єго читаннями й єго горячими молодечими слїзами, и зачало загладжуватися тїлько підъ полученимъ впливомъ буденнихъ толківъ поміщицького биту, газетнихъ новостей о чиновничихъ вивисценняхъ, журнальнихъ статей о практичнїмъ пожитку „общенародности“, ученихъ доказївъ противъ того, що цїнять передові Українці, повїстей и розказїв о життю й дїянняхъ такъ-званихъ поряднихъ людей, и загаломъ всїмъ, що въ полученню можна назвати дворянськимъ життемъ и дворянською літературою. Подїбно тому, якъ сияюще літо мовъ для жарту являється на глибокій півночі и, счезнувши, не лишає слїду на вїчно зеленїючихъ соснахъ, нечулихъ на бракъ тепла й свїтла, — явився й счезъ молодий гїсть зъ уїздного товариства, зъ своїми теплыми рїчами, зъ своїмъ сияючимъ умомъ, зъ своїми сердечними захватами. Мірно й рівно потекло впятъ житте молодого покоління въ однообразнихъ берегахъ поміщицького биту. Але въ перві дні після смерті майора вона схвїлювалась була не на жартъ, и зачало въ нїй проявлятися щось свобідне відъ застарїлихъ пересудїв родиннихъ и соціальнихъ, щось тепле й свїтле, щось похоже на літо після довгої північної зими. И якъ літомъ вразъ зъ цвїтами, сияючими на сонці, являються на най-

тепліших містцях різні гади й граються на сонці собі на потіху, — так появлявся в багаторомах Іволгинь, з веселими розказами о смерті майора й о завіщанню в користь князя.

Князь був так делікатний, що не показував свого права на Майорівщину в протягу цілого тижня по смерті свого почитателя; але ласкавість його для Іволгина видимо вдесятеро убільшилась. Іволгинь обідав у него щоденно; Іволгинь дівав до него приступ без оповіщення; Іволгиню дарована була пара коней з шорами й нестарим ще кабриолетом. Все се Іволгинь розвозив по всьому уїзді, виовні задоволеній своєю долею, и охолодив навіть для знатних особь, котрих звичайно вартував бувало на своїй стаці. У него ледве зіставав част на те, щоб, вибравшись и умившись як можна найстарніше, являться в означений час до княжеского обіду. У него не було часу навіть бути притомним на похоронах у майора, которого він любив більше, ніж когось з сусідів. Він увесь затопився в свій триумф и жадав одного тільки, — жадав того дня, в котрий князь поручить йому вступити від свого имени в посідання Майорівщини. Сей день наступив наконець.

Іволгинь вибрав найлучшу пору для свого урочистого акта, — 9-ту годинау ранком. Погода була дивуюча, то єсть така, котрій вічно дивується, хоч би цілі дні проводив на відкритім воздуху, в саді, в пасіці, або на сінокосі. Але нічому, в усій природі не дивувався Іволгинь: його вдарили тільки явлення, діючі по-за творчеством природи. Дивувався він величавій ласкавості князя, дивувався спокоеві, з котрим він прийняв з його рук завіщання; дивувався тонові, котрим він говорив о виставленню в Майорівщині величественного будинку, мов би діло йшло об оборі; дивувався наконець, коли довідався, яка сума ассигнована князем для переминення скромного хутора в великоліпну виладу, и скілько робітників думає він вислати сюди з своїх многолюдних маєтностей. Виобразив Іволгина граля, мов у поета. Він видів себе чоловіком, конечним для князя при веденню таких робіт. Він палав безкористним молодечим жаром посвятити всего себе на служення великому підприємттю вельможі. Він уже забув о тим, як гадав ввести Сагайдачного в свій круг и доконати сим незабутній подвиг в очах всего уїздного товариства. Сагайдачний побліднів тепер в його виобразні, як бліднів на небі місяць, коли сходить сонце, и бідним видалось йому життє просвіщеного демократа, в порівнанню з розкішним життєм, яке буде вести князь в своїй новій оселі.

Навіть сердечні жалування, котрі тривожили його від часу до часу при виді чужого щастя, успокоились тепер цілком. Він видів себе живучим омаь безвиходно в новім Готицьким замку. Князь робить йому навіть предложення зовсім переселитись туди и держати в порядку дім його. Він важно походжав по княжеских салях и дав княжеским слугам різні прикази, в ожиданню великого зїзду гостей. Гости до князя їдуть самі виборні: все генерали, все дійствительні статські совітники, а не те — князі, графи и барони. Він позискує множество найпохлібніших для него знакомств. Князь Великдань, при всякій догідній спосібності, розказує гостям, яким способом дісталась йому ся малєвнична оселя, а Іволгинь скромно відсуває від себе честь її позискання, говорячи, що він освітив розум покійного майора не чим иншим, як сиятельным именем великого мужа. Тут представляється йому навіть спосібність вїйти в щасливе родинне життє и на віки увільнитись від своєї стаці, котра хоч и держить його на світі, але безустанно угрожає позбавити посліднього кусня хліба. В новий замок, між иншим, привозять з пансіона прехорошу дівчинку, під именем княжескої похрестниці. Іволгинь дуже добре знає, що князь не анахорет и, яко чоловік з смаком, любить відаватися всім утіхам життє. Знає він також, яке ніжне серце у князя: не може бути, щоб він плоди своєї любові розкидував по світу без опіки. Дещо він навіть розвідав певного від його камердинера заглядом „делікатних“, як виразився камердинер, пригодь княжеских, и було йому знакоме навіть имя чиновника, уцасливленого вибором його сиятельства на мужа одній хорошенкій пансіонерочці. Не сомнівався Іволгинь ані трохи, що, коли появиться в замку того-ж розряду похрестниця-сирітка, принята князем під великодушну опіку, то вибір упаде на него, и так само, як оному щасливому чиновникові, відлічить йому князь певне число тисячей рублів, в придачу до хорошенького личка похрестниці. Триумфував Іволгинь наперед, сидячи в кабриолеті и заглядавшись на перспективу, котра нарає перед ним відкривалася, и носмішкував собі з свого колишнього учителя, котрий часто називав його ливим Малоросійським ослом. Він дав би багато за те, щоб стрінутись з премудрим Німцем и засміятись йому в очи тим сміхом, яким сміється триумфуючий виконавець тонко задуманого, або несподівано удавшогося плана. „Сам ти, брате, осель зо всею твоею Німецькою мудростю,“ говорив він в мислі. „Коли-б я не встряв в твій каторжний пансіон, давно був би я чо-

ловікомъ!⁶ И зачавъ пригадувати собі Иволгинъ всі свої руйнуючі вигади, черезъ которі протративъ омаль все, що наслідувавъ по смерті родителівъ, и всю вину свого зруйновання зваливъ на вихованне, которому піддавъ ёго Генрикъ Христофоровичъ. И легко ёму зробилось на душі, якъ вірному католикові, зъ которого звалюються гріхи на плечі диявола-покусителя. И не багато можна би налічити въ світі людей, которі були би въ сей часъ щасливійші Иволгина.

(Конецъ буде.)

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ:

(1638 р.)

Тоді розказували міжъ Поляками, буцімъ козаки утішилися їхъ відступленнемъ відъ Голтви й почали вже Южну Русь міжъ трёма головними начальниками ділити, думаючи, що війна зъ панами вже укінчена.

Міжъ тимъ козаки боялися, щобъ Ляхи не втекли за Дніпро, и пустилися зъ Голтви за Потоцькимъ. Заледво встигъ Потоцький вислати післанцівъ до коронного гетьмана зъ просьбою о помічъ, якъ довідався, що Острияниця вже підступає підъ Лубни. Козаки тимъ смілійше йшли підъ Лубни, бо довідалися, що нові полки козацькі підъ проводомъ Путивльца, Сокиряного, Соломи й іншихъ идуть імъ на помічъ.

Коли-бъ удачна оборона Голтви була не засліпила козаківъ, та коли-бъ вони підждали були на помічъ, тоді могли-бъ усі ударити на Станислава Потоцького сполученими силами й легко ёго побідити. Однакожъ вони дуже розохотилися бити Ляхівъ и думали, що мусять побідити. Ляхи зновъ, не вдіявши нічого підъ Голтвою, призвали на помічъ всю штуку й боєву відвагу, щобъ побідити надъ козаками. Позадъ Ляхівъ протікала Сула. На Сулі бувъ мість, черезъ которий вони въ случаю неудачи могли перейти въ Лубни. Передъ ними лежало урочище Солониця, которе додавало імъ відваги споминкою побіди їхъ дідівъ и батьківъ надъ Наливайкомъ. Коли-бъ зновъ козаки й побідили Ляхівъ, то їхъ побіда въ сімъ місці не могла бути цілковита. Противно козаківъ въ случаю неудачи очікувала доля Наливайка, бо відступити не було куди. Однакожъ захочені недавнімъ успіхомъ, вони почали такъ званий турецький танецъ и наїздичу перестрілку, котора попереджала битву.

Поляки, зайнявши добру позицію, виступили зъ своїхъ окопівъ и почали нападати на козаківъ зъ різнихъ сторінъ. Козаки укріпили свій таборъ, якъ звичайно множествомъ возівъ. Напади поль-

скихъ жовнірівъ переривалися обопільною перестрілкою. Оружжямъ и тактикою Поляки мали перевагу надъ козаками, але козаки були сильні численністю. Потоцький, нападаючи зъ різнихъ сторінъ, томивъ їхъ пересуваннямъ возівъ и пушокъ и парализувавъ їхъ воєнні хитрости. Німецька піхота тежъ сильно стріляла въ козацький таборъ зъ пушокъ. Ляхи перервали таборъ въ кількохъ місцяхъ, а польска кінниця відорвала відъ него до двіста возівъ, и не багато хибувало, щобъ козаки утратили свою кріпость, якъ підъ Кумейками (1637 р.). Але сили Потоцького були за слабі до того. Наступивъ вечеръ. Побіда не перекилялася ні на одну, ні на другу сторону. Ляхи силувалися, щобъ жадною мірою не дати козакамъ зближитися до води. Козаки-барабашівці помагали імъ зъ своїми гуляй-городами доконати своїхъ братівъ-товашівъ такъ, якъ Німці зъ Нидерляндськими шанцями. Але Острияниця вигнавъ на реєстровників и Німцівъ майже всі коні зъ свого табору. Въ димі видалися імъ коні свіжою кінницею, поспішавшою Острияниці на помічъ. Реєстровники и Німці почали боронитися відъ мнимого нападу сильною пальбою черезъ дві години. Підчасъ того Острияниця посунувъ свій таборъ по Сулі висше Лубенъ и ставъ на такімъ місці, що Потоцький не мігъ ёго одолити, а потімъ рушивъ по-надъ Сулу до Лохвиці.

Міжъ тимъ, якъ козаки йшли до Лохвиці, Станиславъ Потоцький державъ воєнну раду. Рішено було прослідувати Острияницю. Однакожъ се було неможливимъ, бо пушки й вози поспувалися. Потоцький мусівъ вдовольнитися висилкою кількохъ хоруговъ и кількохъ сотень барабашівцівъ. Восьмого Мая вінъ виславъ другий відділъ, щобъ той зайнявъ Миргородъ, де мігъ би Острияниця відъ Сули повернути. Дві милі відъ Лубенъ замітивъ той відділъ якесь військо и давъ объ тімъ знати въ польський станъ. Показалося нізнійше, що то неприятельське військо. Завязався такъ званий герць. Відъ одного плінного довідалися Ляхи, що се Путивлець и Ріпка зъ добре узброєнимъ військомъ, навербованимъ на Запорозькімъ пограниччю, и зъ 500 Донцями идуть Острияниці на помічъ.

Потоцький, довідавшись о тімъ, приказавъ переднімъ хоругвамъ затримати неприятеля въ полі, доки вінъ не надійде зъ військомъ. Перший нападъ відперъ Путивлець сильно. Вінъ мавъ багато возівъ. Устроївши зъ нихъ овальний кругъ, вінъ окопався ровомъ и валомъ. При пернімъ нападі жовніри відорвали часть табору й вся кінниця приступила до табору такъ близько, що легко могло-бъ було прийти до ручного бою. Зъ другої сторони Потоцький стрілявъ зъ пушокъ. Ляхи обступили майже цілий таборъ и не давали козакамъ спочинку

ні на хвилю. Но козакі боронилися хоробро. Викопавши міжъ возами такъ звані долки, вони сильно відстрілювалися цілий день, и Ляхи багато утерпіли відъ їхъ стрільби. Однакожъ бракъ води лякавъ козаківъ, и вони хотіли присунутися до річки Кремянки, але Потоцький уживавъ всіхъ силъ, щобъ їхъ тамъ не допустити.

Приходило теперъ козакамъ або гинути, або піддатися. Більша часть рішилася спасти житте й відъ всього війська написала унижену просьбу до Потоцького о помилованні. Було то въ середу. Потоцький обіцявъ помилувати козаківъ підъ двома умовками: 1) щобъ видали Путивльця и Ріпку; 2) щобъ стали на службу у Барабаша.

Козакі відповіли, що їхъ проводирі невинні люде, що вони находяться на королівській службі, отже можна буде їхъ коли-небудь взяти, а при тімъ Ріпка тяжко ранений. Дотично служби у Барабаша, відповіли козакі, що вони сейчасъ стати не можуть, у нихъ бо много раненихъ, отже мусять їхъ завезти домівъ, а за 4 дні вернуться.

Потоцький загрозивъ їмъ пальбою, и вони видали своїхъ проводирівъ. Розстаючися зъ Путивльцемъ, говорили вони: „Ә! нехай твоя голова за всі наші стане; прощай, нашъ господарю!“

Въ той часъ, якъ козацькі депутати, видавши старшинъ, просили Потоцького, щобъ улегшивъ умовки піддачи, жовніри напали на козацький таборъ. Козакі, не сподіючися нападу, пустили їхъ міжъ свої вози и стали жертвою непощадної війни. Перебили їхъ Ляхи такъ, що лишилося їхъ заледве сто людей, та й ті притаїлися міжъ убитими. Після побіди надъ Путивльцемъ відказалося коронне військо прослідувати Острияницю. Зъ пупюкъ привезли підъ Лубни тільки тріски, ранихъ було багато, а багато людей и коней упало. Потоцький ограничився розсилкою відділівъ въ різні сторони й ожидавъ помочи зъ правого берега Дніпра, відъ свого брата, до кінця Мая.

Підъ той часъ розпустили вороги руськихъ черницівъ поголоску, що вони підпомагають козаківъ оружжємъ. Въ велике підозрінне впавъ монастирь Мгарський, підъ Лубнами. Игумена сего монастиря, Каллистрата, зловили Ляхи й взяли на допросъ, однакожъ не нашли на німъ ніякої вини. Поголоски ті розсївали католики, щобъ благочестиві упадали на духу й не противились унятамъ и католикамъ. Чутно було, буцімъ и Петро Могила, Київський митрополитъ, перейшовъ такожъ на сторону католиківъ. Чернці зібралися на раду й рішилися переселитися за московську границу, въ Путивль, або въ одновірну Молдавию. Царъ призволивъ пограничнимъ воеводамъ прийняти черницівъ и черниць.

Перший транспортъ, виправлений зъ Густинського монастиря, дійшовъ на місце. Другий попався въ руки Конотопському уряднику, Сосновському, котрий забравъ черницмъ весь їхъ мавтокъ. Коли мавъ відправитися третій транспортъ, довідався о тімъ Копчинський, коморникъ князя Яреми Вишневецького, и приказавъ привезти игумена Густинського монастиря до себе. Однакожъ чернці пустилися лісомъ до Ладинського монастиря, десять верствъ відъ Густині. Все було готово до бігства, и чернці зъ черницями пустилися въ дорогу. Одна часть сего транспорту (20 возівъ зъ монастирськими мавтками и запасами) впала зновъ въ руки Сосновському, а чернці и черниці, довідівшись о тімъ, перебралися въ мужницьку одіжъ и такъ переправилися щастливо за границу. Вишневецький скориставъ зъ того й забравъ всі доходи Густинського монастиря, що ёго предки сему монастиреві записали. Густинський монастирь ставъ пустою.

Потоцький стоявъ таборомъ въ Лубнахъ и за помочтю реєстровиківъ державъ и другу кріпость, Переяславъ, а ротмистра Хршонстовського виславъ наглядати, куди повертаються козакі. Козакі, опустошивши панські мавтки по-надъ Дніпромъ, дійшли до Києва. Ротмистръ виславъ підъ проводомъ Залеського 360 реєстровихъ козаківъ, щобъ обороняли зъ Киянами остатнєго перевозу черезъ Дніпро. Залеський прийшовъ до Києва и заперся въ замку. Низовці опізналися. Якъ чутно було, прийшло и приплило їхъ 5000. Однакожъ вони не нападали вже на замокъ, тільки, знищивши пороми, розложилися висше Києва на острові Чорторні, котрий повстає черезъ усте и розтоку Десни. Відсіля хотіли вони завладіти замкомъ и ограбити гóродъ, але Залеський, випавши зъ замку, відбивавъ їхъ цілий день. Бардаченко, довідця Низовцівъ, почавъ вже перемогати Залеського, але несподіваний нападъ польского помічного війська перестрашивъ козаківъ, и вони кинулися на човна. Багато зъ нихъ потопилося, а остальні утікли на островъ. Діялося те 1-го Червця.

Відступивши на островъ, Бардаченко стоявъ въ бездіястві, а тимчасомъ надійшли до Києва три помічні хоругви відъ польного коронного гетьмана.

Увидівши, що справа ёго въ Києві програє, почавъ Бардаченко спускатися Дніпромъ, лишивши на лівобережжю відділъ кінниці, щобъ спинявъ перехідъ зъ правого берегу. Але й той відділъ не відповівъ своєму назначенню, якъ зобачимо пізнійше.

(Далше буде).

К І Л Ъ К А С Л І В Ъ
о потребі збирання
ПРАВНИХЪ ОБИЧАІВЪ НАРОДНІХЪ.

Ревність, зъ якою взятося до збирання народнихъ звичаївъ и обичаївъ у Славянъ, свідчить за глибоке пересвідчення о важности пізнання народу зо всіхъ ёго сторінъ. Але при тїмъ збиранню найменше зважано, а властиво залишено зовсімъ, сказати-бъ, найважнїйші обичаї, то в обичаї, відносячіся до правнихъ стосунківъ людей. О скїлько важне всть пізнання тихъ обичаївъ, оцінити можна, зваживши, що жадна наука не в докладною, коли не оброблена зо всіхъ сторінъ. А тїмъ важнїшимъ в знання славянського народнєго звичаєвого права для Славянъ, котримъ накинено чуже, бо римське, на нїмецький ладъ накручене право. Право належить безперечно такъ само, якъ и языкъ и віроисповіданне, межи головні признаки характеру народности. Коли накидуємо народові чуже право, то затераємо одну зъ найважнїйшихъ чертъ ёго народности. Римському праву годї відмовити високої, найвисшої може степені виобразовання, але тїлько въ взглядї на Римлянъ, у котрихъ воно зъ звичаєвого права виробилося. И римські, и нїмецькі ученї правники признають велику важность звичаєвому праву, а подекуди й першинство передъ кодификованимъ.

Salvius Julianus, славний римський правникъ, каже въ 96. книжцї своїхъ пандективъ: „In veterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, et hoc est jus, quod dicitur moribus constitutum. Nam quum ipsae leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptae sunt, merito et eae, quae sine ullo scripto populus probavit, tenebunt omnes; nam quid interest, suffragio populus voluntatem suam dedecaret, an rebus ipsis et factis? Quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur“ (fr. 32. Dig. I. 3.). Зри такожъ: Puchta; das Gewohnheitsrecht; Erlangen, 1828. -- Savigny; Ueber den Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft; Heidelberg, 1814. — System des heutigen römischen Rechtes; Erlangen, 1840—1849. §. 12.

Не тїлько у Римлянъ, а й у Нїмцівъ и у Славянъ, були початкові закони тїлько скодификованимъ звичаєвого права. Що такъ було, и про що тї уступили місця чужому римському праву, зъ тїмъ всімъ відсилаємо до исторїї поодинокихъ правъ. Але мимо того запановання римського права остали ще многі правні обичаї въ народї, незнакомї ученимъ правникамъ, але великої важности для людей, занимаючихся етнографичними вислїдуваннями.

Якову Гримму приналежить віддати честь, що первий зачавъ глядати по архивахъ судовихъ за звичаїми правними у Нїмцівъ, и skutкомъ ёго праці в книжка: Weisthümer, Göttingen 1840—1863, въ чотирєхъ грубихъ томахъ. Але у Нїмцівъ мало вже живихъ народнихъ правъ.

У Славянъ писанихъ памятниківъ народнихъ правъ безмала й немає; за те много задержалося живихъ правнихъ обичаївъ, бо простий Славянинъ в консерватистъ и дуже тяжко приймається змінь и новостей. У державї конституційній покликани до нарадъ надъ змінами законівъ люде, живучі въ тихъ кругахъ, для котрихъ вони призначені. Про те не тїлько для правника, а й для кожного обивателя держави потрібне знання народнихъ правнихъ поглядівъ.

Крімъ того має тая відомость такожъ безперечно велику важность для етнографїї загаломъ.

Але правні обичаї народа спізнавати залишено майже зовсімъ. Поминувши кілька меншихъ початківъ, взявся первий до тої праці Кроать Дръ Богишичъ. И сєго року появилася перва збірка систематично уложенихъ правнихъ обичаївъ у Славянъ.*) Важність сєго діла запізнавати не можемо и мусимо признати, що в воно одною зъ найважнїйшихъ появъ у теперїшній літературї Славянъ, мимо того, що такъ мало ще в въ нїмъ прикладівъ, що авторъ не мігъ ще зачинати критичну працю и ограничився на теперъ тїлько на систематичне зіставленне матерїалу. Однакю дякуємо сердечно п. Б. за обнародованне вже призбиранихъ матерїалівъ, сподїючись, що те власне побудить многихъ зайнятихъ подібнимъ збираннемъ. Ажъ тоді, якъ призбирається достаточо матерїалівъ, можна буде взятися до критичного оброблення тихже.

О насъ, Русинахъ, вправдї въ сїй збірцї безмала нічого нема, бо тому, що писали проїзджі Нїмці, якъ Коль, Гакстгаузенъ и другї, ніколи ваги признати. Але власне той недостатокъ автентичнихъ жерель повиненъ насъ побудити тїмъ ревнїйше зайнятихъ тою справою. Велику надїю покладаємо тутъ на наше священство, которе, живучи въ найблизшихъ відношенняхъ зъ народомъ, найдостовірнїйші подати може відомости. Такожъ и урядники, живучі по меншихъ місточкахъ, и академики, виїздаючі въ вільнімъ часї на село, можуть подібнимъ збираннемъ велику помічъ подати до пізнання нашого народу.

Для хотячихъ зайнятихъ сею роботою подамо тутъ кілька загальнихъ правилъ:

*) Правні обичаї у Словена. Писано Валтазар Богишич, Др. прав и философіє. У Вечу, 1867.

1) Збиратися мають обичаї правні, котрі не суть обняті законами й приписами властей державнихъ, не вважаючи на те, якъ би н. пр. судъ осудивъ, але на те, що би люде въ такімъ разі думали, або що би на те казали.

2) Коли-бъ були на потвердження якого обичая и факти, то добре и сі записати, або, коли яке загальне право має внімки, записати, що се внімки.

3) Велику важность мають и вирази, якими народъ називає який стосунокъ, працю, діло, особу (н. пр. продажъ, пожичка, спілка, крадіжъ, злодійство, акція, скарга, вбити, сватати, купецъ, підданий, поручитель, тесть, свать, стрикъ, дідо и т. п.). Зібранне достаточного числа такихъ именъ може послужити до очищення нашої термінологіи и до заступлення чужихъ або невластивихъ виразівъ своїми и відповіднішими.

4) Пословиці и приповідки, котрі тичатся права, варта такожъ записувати.

5) Въ декоторихъ околицяхъ хочъ и принявъ народъ чужий обичай, але все думає, що се несправедливо. Въ такімъ разі треба записати, якъ би теє повинно бути по єго думці.

6) Въ кожній порядочній збірці повинно записуватися и місцевость и околицю, въ котрій який правний обичай найдено; добре такожъ и дописати, чи й у дальші сторони той обичай сягає, чи тільки въ однімъ місці заховується, або въ кількохъ.

7) Розуміється, що не кожний годенъ зібрати відомости о народніхъ обичаяхъ изъ всіхъ відділівъ юридичної відомости, бо й за много би пожертвовання відъ поодинокого теє вимагало, и не всі обичаї у всіхъ місцяхъ панують; але коли-бъ хто знавъ, що якийсь обичай, де-інде заховуваний, въ тій стороні, де вінъ збирає, не иснує, то добре й се записати.

Думаємо, що не потребуємо взивати й заохочувати занятися такимъ збираннемъ, бо кожний, хто народъ свій любить, не відкажеться сеї праці, скоро буде мати спосібність до того.

Кому би щось було неясне, або хто би не знавъ, якъ до того братися, нехай зволить удатися листовно до редакції „Правди,“ а дістане відповідь якъ-найскорше або такожъ листовно, або въ переписці „Правди.“ П. Др. Богшичъ уділяє такожъ інструкції въ сімъ ділі. Ёго адресь: Dr. Bogišić in Wien, in der k. k. Hofbibliothek.

„Добросовѣстна Галичско-русска печать.“

Ще передъ кількома місяцями голосили *Сараховуда* и *Слово*, що „головний моторъ украинской справы, неспочтєннѣйшій и високопочитаемый г. Кулишъ“ вирикаєтця всякої спільности зъ малорущиною. Теперь, обірвавши на свої брехні великавський позаушъ, вони янакше надума-

лись. Нема вже, кажуть, на Русь „высокопочитаемого Кулиша,“ а єсть тільки „нѣкій господинъ“ Кулишъ и той „нѣкій“ станувъ на чолі розбитківъ украинської партійки.

Ище-жъ повідає *Слово* за приводомъ *Сараховуда*, що той „нѣкій“ отримавъ за послідній протєстъ, надрукований въ *Правді*, именний поклінь відъ *Gazet-y Narodow-oi*. Читателямъ *Правди*, котримъ передъ всімъ о правду ходити повинно, не відъ річи буде прягдати давнїйшій артикуль *Narodow-oi* о українськімъ Кулишу. Отже-жъ писала *Narodowa*, що Головацький, ідучи на виставу до Москви, оминає „*lawet takich Moskali, jak Kulisz.*“ Сподіваюся, що у сімхъ вибрикахъ лядської газети жадевъ розумний и розсудний чоловікъ не думтаєтця засланого поклову... Но, видно, не о правду ходило львівському *Слову*. Ціля тої брехливої денунціяції розъяснилася намъ, коли побачили у московськихъ журналахъ передруковану звістку зъ нашого *Слова*. Головна отже ціля осягнена; менше зъ тимъ, що середки до тої ціли засновані на обмані й на брехні. „Добросовѣстна галичско-русска печать,“ о котрій згадувавъ „высокопочитаемый“ Стебельский у пьєсмі до Кулиша, єще у Львові и Відни; якъ бачимо, иснує въ цілій давній силі.

Рівно, якъ о Кулишу, доносили львівські и відєнські часописьма ріжні брехні о Костомарові, перекрутивши деякі мисли въ листі до редакторівъ „*Славянской Зари*“ на свій ладъ. Уважаємо конечнимъ навести зъ того листу слідуєчий найважнїйшій уступъ:

„Російський языкъ (наже Костомаровъ) у другийхъ Славянь повиненъ бути тільки языкомъ міжнароднимъ, языкомъ взаимности народівъ славянського племена и їхъ литературнєї діяльності въ крузі такихъ питанъ и предметівъ, котрі въ рієній мірі интересують всіхъ Славянь и дотикають въ рієній мірі всіхъ славянськихъ земель и народностей. А для того нехай кождий изъ славянськихъ народівъ розвиває своє окреме нарієня, пише на нїмъ и говорить независимо відъ російського языка, не маючи єв міємія поводу підозрївати, що російський языкъ станєтця колись ширякомъ єго власної бесїди.“

Все тутъ ясно, якъ день. Славяне повинні при своїхъ міжнароднихъ взаємняхъ, щобъ себе взаїмно порозумїти, одиєнь славянський языкъ употребляти. Розумієтця, що тїмъ языкомъ не може бути який языкъ чужий — вімецький, французський, або американський, не може бути языкъ польський, чеський або руський, але по конечности языкъ російський, яко языкъ багатий въ всєсвітній литературу, а при тїмъ языкъ великої, славянської держави. Однако дома, въ потребахъ родина й власного народу, було би непростимимъ гріхомъ заводити языкъ и литературу, незрозумїлу для зглядного славянського племена. Не у материльнімъ бо *quantum*, але въ духовнімъ *qualе* починає сила кождого народу.

О скількі знаю, народна наша партія новитала щиримъ серцемъ отверте виявлення великого историка України. Но янакше задивляєся на се пьєсьмо московська публицистика. Въ 170 № „*Московскихъ Вѣдомостей*“ напавъ якийсь безъименний петербургський корреспондентъ X, на заявлення Костомарова въ спосібъ якъ-найогиднїйшій и правдиво полиційський. Отъ-що струже безъименний X: „Откуда взялись въ г. Костомаровѣ эти страхи предъ какими-то насилїємъ и какими-то хищническими стремленїями? Эта фразеология — неправда ли? — насъ цѣлкомъ переноситъ въ эпоху, когда у насъ господствовали Рудины, когда золотое сердце считалось несомнѣстимымъ со здравымъ смысломъ, и когда благороднымъ и возвышеннымъ

казалось лише то, що невыгодно или унизительно для Росції! Г. Костомаровъ простираєть свою сердечную заботливость ко всему нерусскому до того, что гладить *г. Ливчака по головкѣ за его преданность Австрійскому императору...* Вошъ какъ разходился старый публицистъ Осно въ! Меня нисколько не удивить, если вѣрность Австрійскому императору или Турецкому султану стануть проповѣдовать у насъ тѣ самыя, которые не находили словъ порицанія возмущенію Поляковъ противъ русскаго правительства, тѣ самыя, которые негодовали, когда толпы повстанцевъ 1863 года кто-нибудь осмѣливался называть бандами или шайками, а не отрядами, тѣ самыя, которые находили, что у насъ слѣдуетъ бытъ прежде Малоруссомъ,.... а потомъ уже Русскимъ.... если это возможно.... Матушка Москва знає тільки о однихъ нефаншасишнихъ рабунськихъ забагахъ — забагахъ украиннофильскихъ, хотілишихъ розікрасити російський народъ, и о шихъ тільки забагахъ має би право Костомаровъ писати у віденську За рю.“

Якъ видно, закидує кореспондентъ петербургський Костомарову чотири смертельні гріхи:

- 1) що Костомаровъ виражавця „унизительно“ о московськимъ язиці;
- 2) що Костомаровъ гладить Ливчака „по головкѣ за его преданность Австрійскому императору;“
- 3) що Костомаровъ підъ часъ польскої ворохобні державъ сторону „враговъ русскаго правительства;“
- 4) що Костомаровъ належить до партії тихъ українофілівъ, котрі суть *уаерни Русинами, а пошімъ ажъ Москвами*, котрі (розумій українофіли) хотіли *розікрасити російський народъ...*

Изъ довгого одвіту Костомарова въ № 218 петербургського *Голосу* виймаемо тільки ті уступки, котрі визнають погляди Костомарова на горішні замітки петербургського кореспондента. И такъ:

1) „Що-жъ“, повідає Костомаровъ, „въ наведенныхъ моихъ] словахъ „невыгоднаго и унизительнаго для Росції?“ Чи може те, що, бажаючи розширу російського язика у Славянь, я уважаю цілкомъ правнимъ и нормальнимъ розвій тихъ язиківъ, котрими Славяне бесідують вже черезъ многі віки? Чи може те, що Славяне бесідують зъ поконъ-віку не по-російській, понижає Росцію? А може по гадці п. X. вєсть воно „невыгодно и унизительно для Росції,“ що я удаливъ зъ мого письма всякі підступні нечасові толки, які могли би повдержати розширення російської бесіди поміжъ Славянами...“

2) „Австрійська імперія истнує якъ государство; вся земна планета узнає ёго; изъ того логично виходить, що всякий австрійський підданий — чи вінъ по своєму родови німець, чи славянинъ, чи маляръ, чи жидъ, чи волохъ — коли хоче супокійно вести своє діло въ государстві, то зглядомъ сѣго государства и ёго правління повиненъ бути найпершъ Австрійцемъ, такъ само, якъ и підвластний російської імперії инноплеменецъ повиненъ бути першъ усѣго Россяниномъ. Російська імперія находитьця зъ австрійською, хвалити Бога, въ мирнихъ взаєминахъ, а того імъ надовго бажаемо.... И яку-жъ ишу дружну пораду мігъ дати розумний Россянинъ газеті на російськїмъ язичі, котра видаєтьця въ австрійській столиці?... Всяка противна тенденція нанесла би на редакцію прослідование правління, а наконецъ сконфискованне газети.“

3) „Въ якій цілі споминає п. X. о польскої ворохобні и о польскихъ баядахъ? Я, по правді, „не находилъ словъ порицанія возмущенію Поляковъ 1863 года“ — уже для того,

що о тїмъ предметі не писавъ я нічого, а по тій самій причині годі підовірати мене въ наріканню на те, що польскихъ ворохобниківъ 1863 р. називали баядами й шайками...“

4) „Я знаю многихъ українофілівъ, то єсть люблящихъ Україну, її народъ, язики, звичаї, обичаї, пісні, бутоть и життє того народу; бачивъ я такихъ українофілівъ и зъ природнихъ Малорусинівъ, и зъ Великорусинівъ; но хотівшихъ розікрасити російський народъ я не бачивъ. Нехай говорить о нихъ матушка Москва, коли о нихъ знає, но нехай тільки говорить такъ, щобъ всімъ ясно було, що вона о нихъ знає, а не вдумовує...“

Отсе одна изъ тихъ довгихъ часописнихъ перепалокъ, якими московські газети въ своїхъ полемікахъ изъ Кулішемъ и Костомаровомъ переповернені. Морозомъ насъ переймає на ту нечесть печатну, котра найлучшихъ патріотівъ російськихъ, Куліша и Костомарова, покладає въ одну чергу зъ ворогами російського ціваління. Нині полюбити свій народъ, свій язикъ, свої пісні, свої домашні звичаї й обичаї — почитують найбільшимъ гріхомъ противъ цілости державної. И чи-жъ не суть то погані ознаки тихъ дикихъ варварськихъ часівъ, де наука не находила пошановку, а гуляла й панувала дика матеріяльна сила, руйнуюча усі шляхотні подвиги людського духа?... Потреба-бъ о вічній правді зъочайдушити, коли-бъ намъ вірити приходило, що такі часи довго потрєвати можуть.

Но, доки-що, я не могу не виявити глибокого жалю, що „доброевѣстна галичско-русска печать“ затаїла писемно Костомарова, въ петербургськимъ *Голосѣ*, передъ галицькою публікою. Адже-жъ „печать“ тотя не пропустить ні одного слова, котре би Куліша або Костомарова могло зашідозрити въ любові до власного народу. Но, видно, тїй печаті не о правду ходять. Треба було вземорализувати галицький миръ, що-бъ тільки свої цілі досягнути. Та жалъ намъ тільки тихъ нещасливцівъ, що повірили печатному слову; за провину ледачихъ людей вони теперъ лишлись у дурняхъ....

Но, хто знає, може доведетьця намъ незадолго прочитати у львівському *Слові*, що „вѣкий господиць“ Костомаровъ станувъ на чолі розбитківъ української „партійки“ въ Галичині. Може и „молодець безъ вѣнца авторитета“ напише, именемъ своїхъ кільканадцять прєзюмерантівъ, яке „письмо до Костомарова.“ Може и коломийський „Голосъ Народный“ розъюштитця, именемъ своїхъ „сорокъ цѣлорочныхъ прєзюмерантовъ,“ на сѣго ненавистного „Руссина-Костомарова“.... Може.... Та у насъ въ Галичині усѣго дожити можна. На давий зъ матушка-Москви знаєть повстає, мовъ одній мужъ, уся наймалєна ватага. А „доброевѣстна галичско-русска печать“ приймає відъ сеї ватаги усе, що тільки зъ правдою розминетця....

Рафаловичъ.

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

вложили високоповажні и чесні панове: М. Д... 50 р., Євгеній Вгарський 2 р., Остапъ Чвартацький 50 кр., Іванъ Чировський 50 кр., Осипъ Балько 50 кр., Сенерія Жуковський 50 кр., Олекса Танчаківський 50 кр., Тома Медешкевичъ 50 кр., Володимиръ Білинський 50 кр., Степанъ Маначинський 50 кр., Теофанъ Бородайкевичъ 50 кр., Володимиръ Котовичъ 50 кр., Василь И... 50 кр., Г. Глинський 50 кр., И. Гощовський 50 кр. — разомъ всѣго 58 р. 50 кр. Дочислявши до сѣго попередну, въ ч. 17. викъзаю складку въ скількості 337 р. а. в., вносивъ фондъ літературній теперъ 395 р. 50 кр. а. в.

Тарнопіль, 18. (30.) Вересня 1867.

О. Паршицкий.

ПРАВДА

ПИСЬМО НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60 на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Баросли шляхи тернами
 На тую Країну.
 Мабуть я її на-віки,
 На-віки покинувъ...
 Мабуть міні не вернутись
 Ніколи до дому,
 Мабуть міні доведеться
 Читати самому
 Оці думи... Боже милій,
 Тяжко міні жити!
 Маю серце широкє —
 Ні въ кимъ поділяти.
 Не давъ-сьм міні долі,
 Молодої долі;
 Не дававъ-сьм ніколи,
 Ніколи, ніколи!
 Не давъ серця молодого
 Въ тимъ серцемъ дівочимъ
 Побднати. Минулися
 Мої дні и ночи
 Безъ радости, молоді,
 Такъ-собі минули
 На чужині. Не майшлося
 Въ кимъ серцемъ ділитись;
 А теперъ не маю навіть
 Въ кимъ поговорити.
 Тяжко міні, Боже милій,
 Посити самому
 Оці думи и не ділитъ
 Ні въ кимъ, и нікому
 Не сказати святого слова.
 И душу убогу
 Не радовать, и не коритъ
 Чоловіка влого,
 И умерти... О, Господи!
 Дай міні хочъ глянуть
 На народъ оттой убитий,
 На тую Україну.

Т. Шевченко.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XVII.

(Конецъ).

Позисканий ласкавостю й милостями вельможи, маючи передъ собою найпонаднійшу перспективу й почувуючи, що вповні заслуживъ ожидаюче ёго щастє, Иволгинъ їхавъ въ Майорівщину въ тимъ захваченімъ стані духа, въ якимъ завоєватель, примусивши городъ до піддачі штучною стратегією, въїзджавъ въ безоборонні ворота ёго. Майорівщина перший разъ въ життю видалась ёму раємъ, и до такої степені розніжились ёго нерви підъ впливомъ щастя, що ні запахъ цвітівъ въ раннімъ воздуху, ні співъ ліснихъ птиць, ні навіть плескъ и крики гусей и качокъ на ставахъ не пропали для него даромъ. Все се злилось въ якийсь чудний концертъ, видавшийся ёму зовсімъ новимъ, и співало побідну пісню ёго триумфові. Щось похуже навіть на великодушність піднялось изъ глибини ёго вдоволеного серця. Вінъ входивъ въ положенне молодої пари й жалувавъ, що мусить объявити їй порученне князя — винестися зъ Майорівщини до назначеного часу. Князь бувъ деликатний, якъ вельможа; Иволгинъ великодушний, якъ герой. Князь дававъ цілий тиждень часу сестрі й небозі майора для вишукання собі нового мешкання; Иволгинъ, рискуючи потрохъ відповідальністю передъ княземъ, мавъ заміръ додати ще три дні. Чудне діло, якъ зміняє щастє чоловіка! Иволгинъ помолодівъ, и одутоватость ёго лица змінилася на здоровий румянець. Навіть очи ёго, звичайно темні й на-півъ закриті повиснувшими зверху мішочками замість вікъ, теперъ вирізались певними очертаннями й дістали якийсь приємний блескъ. Вінъ бувъ похожий на жениха, готовлячогося до весілля. Въ цілій ёго постаті було щось радуючєся.

Не безъ гордого почуття свого нового значення въ домі князя й въ цілімъ уїзді, підїхавъ вінъ до бувшої квартири майорової дарованими кіннями й въ дарованімъ кабриолеті. Ніхто не виїшовъ ёму на-зустрічъ, и вінъ просто пройшовъ въ світлицю. Двері на балконъ були отворені. На балконі сиділи Сагайдачний и Парася. Вінъ їхъ привитавъ урочистимъ и вразъ найпонадїйшимъ уклономъ. Вони ёго прийняли дуже чемно й щиро.

„Чудні містця тутъ!“ зачавъ розмову Иволгинъ, усівшись противъ молодої пари.

Зъ нимъ згодились, що містця справді чаруючі.

„Виставте-жъ собі,“ продовжавъ вінъ, „коли-бъ тутъ, на сихъ висотахъ, поставити Готицький замокъ, або дворець оттакий! Тоді ні для чого їздити въ Швайцарию.“

„Я зъ вами не згаджаюсь,“ одповівъ Сагайдачний: „тогді би сі містця утратили свій тихий, правдиво сільский характеръ.“

„Позвольте й міні зъ вами не згаджатися, Иване Ивановичу,“ відповівъ Иволгинъ, склоняючи голову до грудей зъ якоюсь недавно усвоеною нимъ усмішкою. „Сі містця тільки й ждуть архитектора й чужоземського садівника, щоби перемінитися въ Елизиумъ.“

„Не скоро-жъ вони їхъ діждуться,“ сказавъ спокійно Сагайдачний.

„Чому-жъ ви такъ думаете, Иване Ивановичу?“

„Тому, що я люблю въ Україні хату підъ солом'яною стріхою и терпіти не можу архитектурнихъ будинківъ зъ претенсіями на розкішъ. Край убогий, народъ нерозвитий, — до чого намъ ставляти двірці? Хиба для того, щоби ще сильніше кидались въ очи Українські якъ-небудь зліплені села й городи? Та й передъ народомъ якось совістно: неначе хочешъ докоряти ёму ёго убожествомъ и показати, що знати не хочешъ ёго нужди. Противно, солом'яна стріха виражає въ достатнімъ и образованімъ хуторянині якусь братську єдність зъ простими людьми.“

„Ну, у князя свій поглядъ на річи,“ сказавъ Иволгинъ, стараючись придати спокійний виразъ своєму триумфуючому голосові. „Якъ би то ні було, вельможа, государственный мужъ...“

„Князь намъ не примір'я, Капитоне Павловичу!“ одповівъ Сагайдачний, трохи суровимъ голосомъ. „Ми знаємо, якъ намъ треба жити посередъ нашого народа.“

„За позволеннемъ вашимъ сказати,“ продовжавъ Иволгинъ все тимъ же тономъ, „и князь не буде у васъ учитись смаку. Надїюсь, що вінъ виставить будинокъ, гідний свого имени.“

„Ну, и нехай собі виставляє, а ми въ Майорівщині будемо жити підъ солом'яними стріхами.“

„За позволеннемъ вашимъ сказати,“ продовжавъ Иволгинъ, не змін'яючи свого тону, „князь вамъ сєго не позволить.“

„Що ви? збожеволіли, Капитоне Павловичу?“ спитавъ Сагайдачний.

„Въ повнімъ розумі, Иване Ивановичу!“ відповівъ кланяючись Иволгинъ. Потімъ винав'язъ зъ бокової кешені папір'я, зъ ушанованнемъ подавъ Сагайдачному, неначе той бувъ ёго полковий командир'я, вернувъ на своє містце, уперся обома руками въ стегна, зъ зуховатимъ видомъ, и зъ насмішливимъ спокоемъ, дивився на Сагайдачного.

„Ну такъ н'єсть!“ сказавъ Сагайдачний, пробігши папір'я. „Я говоривъ вамъ, що вашъ князь круглий невіжа въ тімъ, що дотичить Россії!“

„Якъ же се, Иване Ивановичу?“ спитавъ Иволгинъ, не змін'яючи постави.

Розсміявся дивлячись на него Сагайдачний.

„Се вінъ піславъ васъ до насъ зъ порученнемъ винестися зъ Майорівщини?“

„Такъ,“ одповівъ Иволгинъ зъ низькимъ поклономъ.

„Коли-бъ зъ нимъ бувъ секретарь ёго, вінъ би сеї дурниці не зробивъ.“

„Чому-жъ се?“

„Тому, що секретарь указавъ би ёму на законъ, которий гласить, що козацькі землі не можуть бути відняті наслідникамъ козацького роду, хочъ би вони належали по наслідству й чиновній особі зъ козаківъ.“

„Хиба-жъ єсть такий законъ?“ спитавъ Иволгинъ, тратячи свою зуховату поставу.

„Бачиться, єсть. Спитайте князя: вінъ бувъ ближе мене до законодательної власти.“

„Якъ же? змилуйтеся!“ говоривъ змішаний Иволгинъ, „вінъ однимъ почеркомъ пера рішавъ долю...“

„Спитайте такожъ ёго, чи нема въ десятімъ томі „Свода Законівъ“ 889-ої статті, въ которій напечатано, що й загально родові маєтності не підлежать завіщанню.“

„Такъ, питаю! Дійсно, се дивно!“ проговоривъ Иволгинъ, мішаючись ище більше.

„И коли дійсно покажеться,“ продовжавъ Сагайдачний, „що я говорю правду, то звиніть насъ передъ ёго сн'ятельствомъ, що ми будемо жити по-прежньому підъ солом'яною стріхою.“

Иволгинъ слухавъ ёго, повівши нісь, а потімъ споглянувъ на него питаючимъ поглядомъ, стараючись, по виразі лиця ёго, довідатись, чи дійсно князь зістався въ дуракахъ. Нема ніякого со-

міння! лице Сагайдачного сняло спокоемъ и щастемъ.

„Що-жъ міні теперъ діяти, Иване Ивановичу?“ запитавъ вінъ. „Якъ же міні показатись до князя?“

„Такъ, якъ я вамъ раджу. Прийдіть и спитайте: „Чи не пригадуєте собі, ваше снательство, такихъ и такихъ законівъ?“

„А що, якъ князь пригадає собі закони противъ вашихъ законівъ?“ сказавъ, набираючи зновъ відваги, Иволгинъ. „Се бачъ бував, що одинъ законъ спротивляється другому.“

„И якъ нице часто!“

„Ні, ви не жартуйте, Иване Ивановичу! — и руки Иволгина махиально вперлись въ стегна. „Справді, не жартуйте! И раджу вамъ не перечитись зъ ёго снательствомъ.“

Сагайдачний спокійно усміхався.

„И вамъ навіть скажу,“ продовжавъ Иволгинъ, „що й законъ васъ не оборонить. Згадайте тільки, зъ кимъ ви маєте діло: вельможа, государственний мужъ! У когожъ бачъ въ рукахъ закони? Подумайте тільки, и лучше за-вчасу уступіть!“

„Ради ваші, Капитоне Павловичу, повні правди,“ сказавъ Сагайдачний. „Я зъ вами цілкомъ згаджаюся, що закони въ рукахъ певнихъ людей — мечъ обоюду-острий.“

„Досконалий виразъ! дійсно такъ! Рубай въ право й въ ліво, — аби тільки сила. А у князя її доволі.“

„Згаджаюся зъ вами й въ тімъ, що такий чоловікъ, якъ князь, спосібний повернути діло въ яку схоче сторону.“

„Дійсно!... и нічого зъ нимъ не вдієшъ. Знай міністри, сенатори — все се рідня, все се приятелі, все се, можна сказати, одноплеканці! Що ні говори, а сі панове висші закона.“

„И при всімъ тімъ,“ продовжавъ Сагайдачний, „ми зістанемо підъ своєю солом'яною стріхою такъ спокійно, мовъ би вашого князя нема й на світі“

Иволгинъ підскачивъ зъ свого містця: вінъ не надіявся того закінчення.

„Ви чоловікъ розумний,“ сказавъ вінъ зъ нікотою запальчивостю, „але позвольте спитати васъ: на чімъ ви опираєте вашъ спокій?“

„На силі річей, котора держить за руки такихъ людей, якъ ёго снательство.“

„Та чи поможе вамъ ся сила річей противъ могутости вельможи?“

„Надіюсь.“

„Ні, не надійтесь, Иване Ивановичу! Чи знаєте ви се, що, на одинъ ёго знакъ, завтра такі уїздні власти дадуть вамъ наказъ опустити оселю?“

„Знаю, але се буде дурниця.“

„Однакожъ ся дурниця примусить васъ відступити зъ Майорівщини.“

„У мене всть містце до відступлення. А куди потімъ відступлять вони самі?“

„Вони до сёго не будуть мати потреби. Князь стане міжъ закономъ и ними.“

„Такъ зачинайте-жъ війну!“ сказавъ Сагайдачний сміючись.

„Таки зачнемо! Сила по нашій стороні. Розкається ви, Иване Ивановичу, та пізно.“

„Коли я чого каятись буду, то хіба того, що запустився въ розговори зъ вами о такій нісенітниці, якъ вашъ князь и ёго дурна претенсія.“

„Сёго ми вамъ не подаруємо!“ сказавъ Иволгинъ, уразившись въ глибини души за князя, а потімъ, зробивши церемоняльний поклонъ, урочисто відійшовъ.

Не знати, якъ прийнявъ князь сповіщення Иволгина о законахъ, стережучихъ козацьку власність відъ покусъ зъ сторони людей, збираючихъ тамъ, де не сіяли; але те вже звістно, що Иволгина не пускали більше въ княжеський дімъ, що Иволгинъ, після нікоторого повздержання відъ сильнихъ напитівъ відъ часу приїзду князя, зачавъ щоденно „убивати муху,“ що подаровані княземъ коні, пішли въ число стайнихъ, а кабріолетъ кілька разівъ розгривався на лотерії передъ виступомъ військовихъ зъ уїзда.

У кожного зъ насъ бувають празники въ життю. Не думано, не гадано, наразъ проясняється для чоловіка похмурний битъ ёго; сильнійше зачинає битись серце; веселі думки лізуть въ голову, и втікають геть тяжкі клопоти. Обновляється чоловікъ всіми своїми чувствами й зъ здивованнемъ бачить себе молодцемъ. Але, коли ваше серце знакове зъ розпукою, не вірте, для Бога не вірте, випадковому проблескові щастя. Се підступна гра вашої долі. Знудившись одностайнимъ утискомъ, вона жартуючи дає вамъ розкішний празникъ, щоби сильнійше почувли ви потімъ бідність життя. Иволгинъ бувъ такого пересвідчення, що деякимъ смертельникамъ уже въ утробі матери назначається їхъ доля, и що найблагородніші змагання на служенне великому й мужному не спасуть їхъ відъ нікчемности, бідности й горя. „Чи я не служивъ людськості въ особі ёго лучшихъ представителівъ?“ поговорювавъ вінъ у себе на поштової стаціі. „Чи я не шукавъ знакомства зъ найгіднішими людьми? Чи я не догаджувавъ вельможамъ и висшому чиновництву? И що-жъ въ результаті? Якъ ви-

сівъ, такъ и вишу на волоску зъ своєю стацією. Справедливо сказавъ одинъ великий поетъ:

Что наша жизнь? Не что иное,
Какъ лишъ мечтаніе пустое,
Иль нѣтъ, тяжелый нѣкій шаръ,
На нѣжномъ волоскѣ висящій...“

Надъ семи стихами вінъ звичайно призадумався, а потімъ підходивъ до фляшки, вірної приятельки ёго роздумуваний и єдиної ёго потішительки. Инколи, противно, вінъ оживлявся самою величчю своїхъ нещастий и говоривъ зъ годністю героя:

„Але чи маю я каятись того, що відъ самого раннёго дитинства думавъ и чувъ, якъ пристойть дворянинові? Коли я утрачу наконецъ все, до остатнёго все, — и тогді у мене зістанеться чувство, которе дістається тілько уродженнємъ, и которого не въ силі викоренити въ нашій душі ні вихованне, ні товаришенне зъ людьми не нашого ділу, ні бідність, ні страшні удари долі, ніщо, ніщо!“

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

Міжъ тимъ завладівъ Остриця верхівьями Сули й побільшивъ своє військо. До Поляківъ доходила чутка, що сама Ременщина доставила ёму до 10,000 людей. Всі оселі надъ Пселомъ и Хороломъ признали надъ собою власть козаківъ. Остриця повернувъ відъ Сенчи (на Сулі) до ріки Хорола, а відсілъ пішовъ въ Миргородъ. Наробивши тамъ пороху, пішовъ вінъ на городъ Хороль, а відти, перейшовши степове межиріччє, переправився понизше Лубенъ черезъ Сулу й ставъ коло місточка Лукомля. Укріпившись окопомъ, вінъ пославъ ватаги по дорогахъ, ведучихъ зъ панськихъ мість въ Лубни, и перервавъ такимъ робомъ звязъ Переяслава, Пириятина и Прилукъ зъ Лубнами. Въ польскімъ обозі повставъ недостатокъ. Два рази пославъ вінъ Скидана зъ 3000 козаківъ підъ Переяславъ, але той вернувся назадъ, довідавшись, що Переяславъ сильно обсаженный реєстровими козаками. Тоді розіславъ Остриця багато универзалівъ до панськихъ підданихъ, призиваючи їхъ підъ свої хоругви; але до насъ не дійшовъ ні одинъ, и ми не знаємо, чи вінъ підписувався гетьманомъ. Наразъ довідується вінъ, що князь Ярема Вишневецький зъ великимъ військомъ переправляється черезъ Дніпро підъ Київомъ. Догадуючися, що вінъ иде на помічъ Станиславоу Потоцькому, Остриця виступивъ изъ своїхъ окопівъ и розложився на річці Сліпороді, що нині майже зовсімъ висохла, міжъ Яблуневомъ и Лубнами. Ляхи зновъ

перейшли були тоді на правий берегъ Сули для ліпшої паши, и щобъ прослідувати козаківъ, коли-бъ вони поступовали на Переяславъ.

Щобъ приспати осторожність Потоцького, написавъ до него Остриця письмо, що готовъ ёму покоритися, якъ вернуть пани козакамъ їхъ прежні права. Те саме писавъ и Скиданъ, але не очікуючи відповіди, пішовъ въ Чигринъ и Черкаси, щобъ приготувити пороху и придбати новихъ охотниківъ. Те трубили всі козаки въ ухо панськимъ післанцямъ и підслухачамъ. Міжъ тимъ виправивъ Остриця старого „жарактерника,“ атамана Сокиряного, зъ сильнимъ відділомъ піхоти и кінниці, щобъ відбивъ у Ляхівъ коней и напавъ на нихъ зъ сторони Лубенъ. Тоді напавъ би Остриця зъ поля, и побіда була-бъ несомнінна. Сокиряний хотівъ обійти неприятеля болотами лісами й байраками, которі безпроривно тягнулись поміжъ річками Сліпородомъ, Вязівкою и Буладцемъ и вели живописними до сєго часу яругами въ самъ городъ. Але сей обхідъ зайнявъ багато часу, а міжъ тимъ привівъ Вишневецький 4000 війська и 15 легкихъ пушокъ Потоцькому на помічъ. Заразъ 31-го Мая виступили Ляхи противъ Остриці и зробили лишнімъ похідъ Сокиряного.

Остриця зовсімъ не сподівався, щобъ Потоцький зъ своїмъ ослабленимъ військомъ проти него виступивъ, не знаючи нічого, що Вишневецький прийшовъ. Остриця стоявъ на правімъ березі болотнистої річки Сліпорода, трудної до переправи. Увидівши передъ собою неприятеля, виславъ вінъ проти него сильний відділъ гарцевниківъ и кілька тисячъ піхоти. Не одолівала ні одна, ні друга сторона. Але підъ вечеръ насівъ цілий польский таборъ, и Ляхи розпочали сильну пальбу на козацький таборъ. Остриця, видячи небезпеченство свого положення, перейшовъ ніччю назадъ до Лукомля. Ажъ рано довідалися объ сімъ Ляхи и вислали за нимъ кілька хоруговъ підъ проводомъ Гдешинського въ погоню, щобъ затримати ёго въ поході, доки не переправиться цілий польский таборъ зъ гарматами черезъ Сліпородъ.

Підъ той часъ появился Сокиряний на правімъ березі Сліпорода, обійшовши Ляхівъ полями, и, думаючи, що Остриця тутъ, попавъ на реєстровниківъ. Зобачивши свій блудъ, вінъ кинувся назадъ, але за пізно. Ёго зловили и відставили Вишневецькому. Ёго відділъ (по білшій часті піхота) відступивъ въ лісь, припиривши до річки. Тамъ стояла пасіка, котру козаки заразъ замінили въ кріпність, окружили себе засікою и відперали всі напади панівъ и реєстровниківъ. Ляхи билися зъ ними до вечера, але утративши багато людей, лишили козаківъ и пустилися въ дальшій похідъ

за Острианицею. Вь кілька верствъ зднбалися Ляхи зь другимъ відділомъ, числячимъ до 1000 козаківъ, которий ишовъ відъ Яблунева. Обступивши Ляхи перебили їх до одного.

Такимъ способомъ стратили Ляхи цілий день, а Острианиця мавъ часъ перейти черезъ Сулу по Лукомському мості. Вінъ гадавъ, що ёго прослідую ціле польске війсьско, и хотівъ уже покинути війсьско та й утікати за московську границу; але, зобачивши, що се тільки кілька хоруговъ, вінъ давъ імъ перейти черезъ мість, а потімъ напавъ на нихъ зо всіхъ сторонъ. Ляхи перебилися однакожъ на чисте поле и пішли щасливо якъ Миргороду, а відтамъ вернули черезъ Лубни вь польскій таборъ.

Міжъ тимъ довідався Острианиця о пригоді Сокиряного й радивъ тому своїмъ товаришамъ ити до Роменъ, а відсіль за московську границу. Але козаки відкинули сей плянь и жадали, щобъ Острианиця провадивъ їх долівъ Сулою до Дніпра, а Дніпромъ на Запорожжя. Коло мосту на Сулі була поставлена чата добрихъ стрільцівъ, щобъ задержати переправу польского обозу. На нихъ наступавъ польскій передовий полкъ. Завязалася жарка перестрілка, и козаківъ витиснули Ляхи зь позиції. Вони підпалили мість, але Ляхи угасили огонь, и переправа була забезпечена.

Днемъ и ночью уходили козаки по Сулі, а Ляхи гналися за ними. Ажъ 3-го Червця, досвіта вь неділю, Вишневецький зь передовими полками дїгнавъ Острианицю, дві милі відъ Дніпра, понизше села Жовнина, що лежить на правімъ березі Сули.

Острианиця ставъ и почавъ таборитися. Місцевость ёму сприяла, бо Сула зь своїмъ лівобережнимъ притокомъ творить види, такъ що козаки болотами и зарослями були забезпечені зь трѣхъ сторонъ. Ляхи поняли велику вагу сеї позиції и напали на козаківъ, котрі тільки почали укріплятися, щобъ не дати імъ устроїти возівъ вь боївній порядокъ.

Передовсімъ видвигнули вони проти козаківъ легкий таборъ зь чотирма меншими пушками й німецькою піхотою. Сильнимъ напоромъ збили панські хоругви козацьку піхоту, котора хотїла стримати їх, доки не устроятся їх вози лавами. Панська кінниця вломилася вь козацький таборъ и розірвала ёго на дві часті. Всі козацькі вози зь порохомъ, всі припаси й чотири пушокъ попалися Ляхамъ вь руки. Острианиця старався зь кінницею привернути сю велику страту, але надармо. Тоді, думаючи, що все страчено, кинувся вінъ зь кінницею вплавъ черезъ Сулу.

Але ще не все було страчено. Полковники Куджа и Пешта здержали війсьско відъ загального бігства й устроїли козаківъ вь боївній порядокъ.

Вь той бо часъ, якъ Німці перестали стріляти, щобъ забрати для себе ліпшу часть здобичи зь здобутихъ возівъ козацькихъ, козаки окружили Ляхівъ рядами возівъ и присїли зо всіхъ сторінъ. Майже всі хоругви польскі були замкнені возами, и знаки їх падали одинъ за другимъ підъ козацькими ударами. Проломитися крізь вози було неможливо. На щасте Поляківъ Вишневецький не попавъ вь сю лапку й зь внішнїї сторони силувався прорвати вози. Два рази приступавъ вінъ безъуспішно. Козаки обсипали ёго градомъ куль. За третімъ разомъ прорвавъ вінъ вози, и тоді вискочили зь козацького табору останки перебитихъ панівъ.

Козаки віддали головне начальство Гуні. Вінъ витиснувъ Ляхівъ зь поля битви, відобравъ у нихъ и чотири пушки, що утративъ Острианиця, відобравъ и вози. Підъ вечеръ надійшовъ головний польскій обозъ зь артилерією и піхотою, але козаки зайняли вже кріпку позицію вь вилахъ Сули й почали окопуватися ровомъ и валомъ відъ води до води. Поляки силувалися всілякими способами спиняти козацьку роботу й завладіти їх таборомъ, але все надармо. На другий день рано валъ козацький бувъ готовий. Поляки зробили паралельний валъ відъ води до води и стріляли 4-го Червця черезъ цілий день вь козацький таборъ. Шанці їх такъ близько були відъ окопівъ козацькихъ, що можна було перекинути каменемъ. Зь обохъ сторонъ падало багато коней и людей. Відъ смроду ледво можно було дихнути; але пальба тревала зь обохъ сторонъ. Ляхи поставили черезъ Сулу на обі сторони мости, щобъ козакамъ докучати зь різнихъ сторонъ и не дати можности відступити. Козакамъ стало тісно.

5-го Червця козаки просили о помилованне. Ляхи відправили до нихъ на переговори пана Дика. Міжъ тимъ зачули козаки, що Сквиданъ иде імъ на помічъ зь Черкасъ, и набрали зновъ відваги. Дикъ підїхавъ до їх окопівъ. Козаки однакожъ зажадали, щобъ Ляхи видали імъ Барабапіа й 5 другихъ реєстровниківъ, гармату, взяту підъ Курмейками, и щобъ затвердили того гетьмана, которого вони собі виберуть. На те Дикъ сказавъ, що вінъ приїхавъ трактовати зь побідженними, а не зь побідителями. „Пане Дику,“ казали козаки, „вертайся скорій назадъ, щобъ зь тебе не було диківини!“ Заледво відїхавъ Дикъ, якъ козаки зновъ розпочали пальбу.

Козаки хотїли перенести свій таборъ до устя Сули, де розтока сеї ріки „Старець“ творить зь русломъ Дніпра лісстий и болотистий островъ. Тому затрудняли вони Ляхівъ смїлими вилазками, а тимчасомъ переправляли свої вози черезъ Сулу й вислали до такъ званого „устя Старця.“ Ляхи зновъ силувалися здержати козаківъ підъ Жовни-

номъ, доки не надійде Николай Потоцький. Така борба тревала майже тиждень, а Скиданъ вспівъ тимчасомъ прислати въ „устє Старця“ передові байдаки зъ сильнимъ відділомъ війська. Ляхи вислали Барабаша, щобъ не давъ злучитися Скиданові зъ Гунею. Вінъ побивъ передніхъ козаківъ Скидана, а самъ Скиданъ, прийшовши своїмъ на помічъ, бувъ тяжко ранений, и багато ёго чаєкъ порубано й позатоплювано. Такъ доносивъ Барабашъ своїмъ милостивцямъ панамъ Ляхамъ и увідомлявъ їхъ, що Острияниця вернувся зъ Кременчуга й злучився зъ Скиданомъ. Але малодушний біглець не являвся вже більше на сцені борби за волю своєї родини. Вінъ опинився въ безпечнімъ притуловиску козаківъ, утисканихъ Ляхами, за московською границею, въ при-Донецькихъ степахъ, де й убили ёго Чугуєвці въ якійсь домашній бійці.

Міжъ тимъ довідалися въ польсьімъ таборі, що Николай Потоцький вже въ Києві, а за нимъ явиться зъ Бару самъ польський великий коронний гетьманъ Конецьпольський. Козаки тежъ довідалися про се. Ихъ доля зависіла відъ того, щобъ передъ приходомъ Потоцького перенести свій таборъ въ „устє Старця.“ Польські сили були ослаблені, а до козаківъ надходили все нові охотники й свіжі припаси. Удержати козаківъ відъ переносення табору не було силъ, спинити й дучихъ до нихъ охотниківъ и довоженне новихъ припасівъ хліба й пороху не було нимъ. Навіть щоденні вилазки козаківъ відбивати було вже Ляхамъ за тяжко.

Николай Потоцький давно вже бажавъ піти своему братові на помічъ, але пани не надавали „хлопській“ війні великої ваги и не давали ёму середківъ виступити въ похідъ. До 2-го Червця зібравъ вінъ заледво 3 хоругви и 30 четнарівъ олова й пороху; однакожъ двигнувся підъ Київъ и ставъ 7-го Червця надъ річкою Либеддю. Вінъ не сомнівався въ успісі, але писавъ до великого коронного гетьмана, щобъ привізъ зъ собою більше огнестрільнихъ припасівъ и оружжя.

Зъ пограничнихъ слобідъ, відъ Кременчуга до Уманя, все бажавше нового порядку річей піднялося и тягнуло або до Бардаченка підъ Київъ, або за Дніпро. По всій Київщині, Білоцерковщині, Павлоччині и Корсунщині ходили козацькі универзали й завзивали сільску чернь підъ козацькі знамена, щобъ „бити своїхъ панівъ, Ляхівъ.“

Николай Потоцький, бажаючи чимъ-скорше явитися на помічъ своему братові, лишивъ гармату въ Київськімъ замку й три роти зъ свого малого війська для оборони відъ гайдамацькихъ шаєкъ. Крімъ того вінъ лишивъ підъ Києвомъ відділъ піхоти й кінниці для оборони перевозу для Станислава Конецьпольського, котрий мавъ заразъ за нимъ йти.

7-го Червця вже писавъ Потоцький, довідавшись о битвахъ коло Жовнина, до Конецьпольського зъ-підъ Києва, що панському війську „душно“, що убито багато людей и коней, и що велика посуха и неурожай. Козаки, що лишивъ Бардаченко підъ Києвомъ, не змогли затримати Потоцького при переправі. 9-го Червця вінъ станувъ въ Переяславі, а відтамъ спішивъ далше, щобъ захопити козаківъ міжъ Жовниномъ и Чигиринъ-Дубровою; але спізнився о одинъ день. Зъ 10-го на 11-ий Гуна перекинувъ мість черезъ Сулу й перенісъ свій таборъ въ „устє Старця,“ де укріпився. Николай Потоцький заставъ польське військo на поході до „устя Старця“ й довідався, що козаки зайняли вже неприступну позицію и дістали кілька тисячъ свіжого війська, якъ тільки тамъ прийшли. Теперъ чекавъ ёго цілий рядъ кривавихъ битвъ, згубнихъ для обохъ воюючихъ сторoнь.

(Дальше буде).

ДЕЩО О СТАРОРУСЬКІЙ ПИСЬМЕННОСТІ.

Многі Русини задивляютьця на етимологичню правопись яко на справу „умітності,“ величаючи її историчнєю руською правописею. Короткий переглядъ староруської правописи пояснить намъ се діло близче.

Наші предки не бавилися въ правописні забавки. Вони писали по фонетичнєму. Се насъ тимъ більше задивляє, коли зважимо, що давніці Русини образувалися на старославянськихъ, церковнихъ памятникахъ, для котрихъ одвітні граматники и словарці уже въ 10. и 11-імъ віці истнували. Такожъ и въ школахъ, якъ знаємо зъ літописей, учено, попри іншихъ языкахъ, и старославянську бесіду якъ-найосновніще. Годі отже припустити, щобъ давні Русини заводили фонетичню правопись задля браку одвітнихъ відомостей Євангелию Остромира. Зборникъ Святослава и деякі інші памятники доказують достаточню, що по-при фонетиці плекано въ церковнихъ книжкахъ якъ-найстаранніще и „етимологичню,“ старославянську правопись....

Староруська правопись відцибнулася відъ етимології въ слідуючихъ, важнішихъ пунктахъ:

1) Місто носовихъ самозвуківъ **ѣ** и **ѣ** уживано фонетичне **я** и **ю**. Навіть въ євангелию Остромира подибуємо досить часто подібні переміни. Деякі церковні писателі клали неразъ **ѣ** або **ѣ**, де було коренне **я** або **у**, и на відворотъ; въ Несторі и у іншихъ писателівъ носовихъ звуківъ вже цілкомъ не знаходимо. Ся околичность повинна-бъ намъ послужити до розрішення нинішньої занутанини зъ буквами **ы** и **и**, **ѣ** и **і** и т. д.

2) Місто самозвуківъ **Ъ** и **Ь** писано звичайно **О** и **Е**; неразъ клали **Ъ**, де повинно бути **Ь**, и на відворотъ; а часами вимітували **Ъ** и **Ь** цілкомъ, не тільки въ середині, но й на кінці слівъ. Писали конецъ м. **кѣнець**; добрымъ м. **добрымъ**; из м. **изъ** (Зборн. Свят.) и т. д.

3) Місто етимологичнѣго **И** клали дуже часто фонетичне **Ы**: **ненавидящымъ**, **любящымъ** и т. д.

4) Місто етимологичнѣго **И** и **Ѣ** клали по самозвукахъ дуже часто фонетичне **Ѣ**: **добрыѢ**, **меѢ**, **доброѢ**, **ПречистоѢ** и т. д.

5) Місто етимологичнѣго **ШТ** и **ЖД** писали фонетичне **Щ** и **Ж**.

Зверхъ того уживають наші етимологи часто форми, яких не подибуємо ні въ старословенськѣмъ, ні въ староруськѣмъ, ні въ нинішнѣмъ малоруськѣмъ язиці. Славні ті „історичні“ форми суть:

6) Наші етимологи пишуть по гортаннихъ **И** місто **Ы**; въ староруціні писали звичайно **Ы**: **ногы**, **Ляхы**, **Кыевъ**.

7) Наші етимологи боронять форми, якъ **отець**, **богородица**; въ староруціні писали, якъ въ кулішівці: **отецъ**, **богородиця**.

8) Наші етимологи пишуть въ 1. пад. числа множ. **Ы**: **добры**; въ староруціні писали **И**, а часами **Ѣ**: **добри**, **здоровъ** и т. д.

9) Наші етимологи пишуть въ 2. пад. именъ прил. женського рода **ОЙ**: **доброЙ**, **красноЙ**; въ староруціні писано звичайно **ОѢ**: **доброѢ**, **красноѢ**, **рускоѢ** и т. д.

10) Наші етимологи пишуть въ 7. пад. числа один. именъ прил. **ОМЪ**, **ОЙ**: въ **доброМЪ**, въ **доброЙ**; въ староруціні писано у именъ прил. въ повнімъ виді (скорочені форми въ малоруціні затратилися) **Ѣмъ**, **Ѣй**: въ **добрѢмъ**, въ **добрѢй** (якъ въ кулішівці, **Ѣ=i**).

11) Наші етимологи боронять форми: **ходить**, **ходять**; въ староруціні писалося майже всюди: **ходить**, **ходятъ** и т. д.

12) Правила нашихъ етимологівъ, щобъ уживати „тверді“ форми, якъ: **рускій**, **нѣмецкій**, **половецкій**, и щоби передъ самозвуками місто **И** писано і . . правила тоті въ староруціні не суть знані. Давніше писано: **русьскій**, **рускій** и **руській**, **нѣмецкій** и **нѣмецкій**, **пріяти** и **пріяти**, **хрещенія** и **хрещенія** и т. д.

Наконецъ знаходимо въ староруській письменности деякі форми, писані на взіръ Кулішевої правописи. **И** такъ:

13) Въ 1-імъ причастию часу мннувшого подибуємо форми на **ВЪ** місто на **ЛЪ**: **башеть** не слышавъ (Христоматія Головацького, стор. 200) м. **башеть** не слышалъ;

14) Закінченне 3-го пад. числа один. у именъ муж. рода на **ВЪ** м. на **ВИ**: **ИндриховѢ** м. **Индрихови**;

15) Форми въ Кулішевій правописи, якъ: **робитця**, **ведетця**, не суть такожъ чужими въ давній письменности. Мині пригадуецця статуть польского короля **Казимира III**, виданий р. 1347 въ **Вислиці**; тамъ приходять форми: **иметца**, **запретца** и т. д.

Изъ всѣго видно, що староруська фонетична правопись есть далеко близкою до правописи Кулішевої, чимъ до нашихъ етимологій. Ми навіть въ праві твердити, що кулішівка есть єдиною правдивою руською правописею, розвинуваюся поступенно ажъ до її нинішнѣго виду. А въ сімъ переконанню укріплює мене ще и та обставінка; що въ деякихъ літописяхъ зъ 17. віку подекуди живцемъ писано кулішівкою. (Цікавий читатель нехай собі прочитає статтю: „Слѣди кулішівки у XVII століттю“ въ 11. и 12. числі „Мети“ зъ р. 1865.)

Л.....

ОДПОВІДЬ МОСКОВСЬКИМЪ ЖУРНАЛАМЪ.

„Москва“ и „Московскія Вѣдомости,“ въ своїхъ полемікахъ изъ українськими писателями, Кулішемъ и Костомаровомъ, позволили собі въ нечестивий спосібъ запідозріти всіхъ галицько-українськихъ народовцівъ въ Галичині о якісь антиросійські демонстраціи и о прихильність до польского діла. Коли-жъ вишъ-названі газети, по-при иншихъ лицахъ, и мене до лядського гурту поклали, то позволяю собі отсею відправою виявити отверто и явно мої погляди на сю справу. Нехай, коли о насъ доконче писати бажають, судять не по домыслу, а по явнімъ, публичнімъ заявленню.

Русини, відъ давнихъ давенъ, становлять предметъ спору міжъ Польщею а Россією. И одна, и друга пізнали добре, що безъ нардѣу й краю малоруського їхъ політичне значенне — нічимъ! Відойміте нині відъ Россіи краї малоруські, а вже перестала Россія бути великославянською державою; придайте до Польщи Русь, а вже судьба й доля Славянъ спочинуть у польскихъ рукахъ. Посіданне Руси сталось отже по конечности альфою и омегою польскої и російської политики.

Чого-жъ бажає Русь, тотя нещасна мучениця двоїхъ соперниць?

Одвіть не трудний. Русь не бажає ні політичнѣго верховодства въ світі славянськѣмъ, ні носитця вона думками о якійсь-тамъ самостійности державній. Исторія лихоліття давної дрібно-князівщини, история бурливої козаччини суть достаточнимъ, неспертимъ доказомъ, що Мала-Русь власної, окремої держави становити не може. Русь

не уміла правитися власними силами; при тім же й політичне роздроблення на частини нищило-бъ безпотрібно велику силу славянського організму.

Русь отже власної держави, хочъ би таку й утворити хотіли, цілкомъ не бажає. О політичнихъ виворотахъ на Малій-Руси розсудно мислячий чоловікъ и думати не може.

Спіръ, який теперъ на Русі міжъ Русинами ведеться, не є політичний, а чисто науковий. Спіръ той на правнихъ підставахъ не трудно рішити.

Українці прилучилися до Росії яко вольний народъ руський до вольного народу московського; трактатами обопільними запоручена свобода й автономія України. Нехай отже підъ дружнєю опікою московського народу розвиваються вільно духовні сили Малої-Руси, а устане тоді напевно тота домашня незгода, котра російському й славянському ділу необчислені шкоди приносить.

Насъ, Русинівъ галицькихъ, прилучила доля до Австрії. Не маємо причини, хочъ намъ часомъ и тяжко буває, повставати на Габсбургську династію. До неї вьжуть насъ найкращі споминки новішої історії: Австрія узнала насъ народомъ и підвигла насъ зъ крайнєго упадку; Австрія взяла насъ вь опіку передъ давнимъ польськимъ безправ'ємъ; Австрія визволила нашъ народъ зъ підданчої тяжкої неволі. Підъ такою Австрією ми, доки віку нашого, жити и розвиватися хочемо.

А вь тій Австрії не ворогували ми ніколи російському правлінню й російському народові. Ми дорожили завсїгда російською державою, знаходячи вь ній, вь хвиляхъ нашого горя, братерську потіху й віраду.... Но инакше діло зъ російськими публіцистами. Коли ми повстаємо супроти поєдинчихъ людей, якъ Катковъ або Аксаковъ, то годі називати таке виступленне враждою противъ цілости російської держави. Безъ Катковівъ и Аксаковівъ стояти буде, якъ и стояла, російська потуга, хиба-що менше було-бъ ворожихъ нападівъ на руськихъ „хохлівъ“ и на тоту безневинну народню партію вь Галичині, котра би, сумирно и вь згоді зъ цілимъ світомъ, хотіла для народу руського працювати.

Но, доки-що, намъ Русинамъ вь Австрії, попри всій честі и любові до російського народу, належить заодно й безъ упину побивати тоту ненавистну редакторську банду, котра би Русь нашу живцемъ зажерти хотіла; котра не забравши ще Галичини, а вже своїми лабами насъ, народовцівъ, розповішати грозить....

И за яку провинну?

За те, що ми станули здалека відъ усякого політичнєго гукання, а посвятилися усіма силами мирній літературній праці;

за те, що ми, повіривши науці, посміли язикъ руський уважати язикомъ самостійнимъ и ревіндикуємо для него тоті самі права, які мають инші язики славянські;

за те, що ми старанно илекаємо нашу рідну історію: що ми полюбили рідне, материнське слово; що ми не цураємося ні звичаївъ, ні строю домашнєго-народнєго;

за те, що ми, позбавлені інтелигенції и вельможъ, забажали зъ самого народу почерпнути живушу силу й у нїмъ глядати власного спасіння;

за те, що ми, образуючися на творахъ російської письменности, переносимо здобуту науку на рідне поле й засилаємо нею молодшу громаду.

За отсі наші безневинні вчинки, ми нині передъ публікою російською представлені шкодливимъ знаряддємъ вь рукахъ галицької Полонії. Та жаль тільки, що не подано якихъ небудь доказівъ, буцімъ партія наша, партія „Правди“, підвигується справді польськими раменами. А закимъ докази тоті на світі божімъ де найдуться, ми вь праві усіхъ безсовістнихъ чорнителівъ нашої народнєї партії уважати публічними брехунами.

Тарнопіль, 8. (20.) Жовтня 1867.

О. Партицький.

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Кассянъ Куницький 50 кр., Иванъ Гарасимовичъ 50 кр., Осипъ Барвінський 50 кр., Дръ Корнилий Сущкевичъ 50 кр., Титъ Яворівський 50 кр., Иванъ Олесницький 50 кр., Теофілъ Грушкевичъ 25 кр., Олекса Барвінський 50 кр., Володимиръ Барвінський 50 кр., Титъ Залчківський 50 кр., Борковський 50 кр., О. Стефановичъ 50 кр., Теофілъ Чвартацький 30 кр. — разомъ всєго 6 р. 5 кр. Дочисливши до сєго попередну, вь ч. 19. викавану складку вь скількості 395 р. 50 кр. а.в., виносить фондъ літературній теперъ 401 р. 55 кр. а. в.

Тарнопіль, 9-го Жовтня 1867.

О. Партицький.

Зъ ч. 19-мъ розпочали ми 3-є, на сей рікъ посліднє чвертьрочие „Правди.“ Шановнихъ читателівъ нашихъ, которі зістають зъ пренумератою ще вь якій часті вь довгу, просимо проте о скорє надісланнє припадаючої належитости — найлучше за такъ-званимъ „почтовимъ переказомъ“ (Post-Anweisung).

Редакція.

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ВОЙНАРОВСЬКИЙ.

(Перекладъ въ Риліова.)

Я ставъ холодний, наче лідъ,
Ніщо мене не веселить,
Въ душі лежить печаль велика;
Любви не маю й дружби я,
Боюсь стрічати чоловіка,
Одъ всіхъ людей втікаю я.
Изъ тимъ, мій друже, тяжко жить.
Кого неволя не гнетить....
Не хочу я вікъ вічний бачить
Отихъ рабівъ, отихъ Іюдъ,
Котрі мене жаліють, плачуть
Й „нещастнимъ чоловікомъ“ звуть.
Хто такъ, якъ я, кохâ свій край,
Надъ тимъ не плачъ и не вадихай,
Для того ворога привіти
И ласки рабськии людей
Гіршъ всякої тюрми на світі
И важше каторжнихъ ціпей!...

И ти такъ смутно не гляди.
Не виявляй свого ти жалю.
Въ моїй невмученій груди
Не розбуди старі печалі;
Заснула туга на часину,
Не розбуди, нехай спочине....
Здається, я-бъ пізнавъ спокій.
Коли-бъ мене жахались люде,
Коли-бъ страшивъ їхъ образъ мій.
Якъ манія яка, усюди;
Тоді важивши самотою,
Зродився-бъ, може, я въ журбою....
Любивъ колись людей и я,
Да хутко щастя проминуло,
И чашу повною любви
Вже більшъ не випію я ніколи....
Провівъ я дитські літа
На лоні щастя, мира, волі;
Не вернеться уже година та,
Не вернеться літа ніколи....
Молодість въ друге не буває,
На часъ прийде й швидчъ втікає....
Ми не ходили ще въ ярмі,
Це панувала Московщина,
Тоді не знали въ насъ тюрми,
Питалась воля на Україні,

Мовъ той рожевий квітъ весною,
Якъ скроплець свіжою росою
Пишається, и аромат
Пахучий відъ ёго несеться, —
Тоді, здається, цілий садъ
Людей вітає и сміється.

О. Я. Кониський.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповідання Марка Вовжа.

І.

Хто бувавъ на Україні? Хто зна́ Україну?
Хто бувавъ и знає, той нехай згадає, а хто не
бувавъ и не знає, той нехай собі уявить, що тамъ
скрізь білі хати у вишневихъ садкахъ, и весною....
весною тамъ дуже гарно, якъ усі садочки зацві-
туть и усі соловейки защебечуть. Скільки соло-
вейківъ тоді щебече — и злічити, здається, не мож-
на. Одного разу, у дорозі вилучилося мині заноч-
увати на селі у маленькій такій хатці у вишне-
вимъ садочку. Приїхали ми пізно ввечері и заразъ
спати полягали. На селі хутенюко, якъ сонечко
закотилось, помовили голоси, и рухъ усякий по-
змеръ. Усе округи дуже тихо було, — чутно, тільки
шорошать листя підъ віконечкомъ, та леління во-
ди річкової коло млина, та десь недалечко хтось
потихесечку дитину люлявъ — и очи стулялися.
И вже почало снить и марить, що бистра річка,
що, якъ минали, въ очи лиснула, приливає усе
близче та близьче, що дерева ростуть и шелестять
не підъ віконечкомъ, а надъ самісенькимъ узголо-
в'єчкомъ, и дитинка небачана колисана узяла на
себе ликъ прудкого, змореного хлопчика, а та, що
ёго колисала — личъ молодой, ставной, задумшли-
вой козачки, коли підъ віконечкомъ соловейко у
випняхъ свиснувъ, трохи оддалікъ другий, третій,
и вже не знаю, скільки їхъ почало посвистувать,
наче вони-бъ перегуковались. Перегуковались —
перегуковались, та потімъ якъ усі разомъ укупі

защобетали, усе поглушили: ні порошу листя, ні деління води, ані колисання, — и ввесь сонъ одігнали, усю дрему й мару. Що зімкнешь очи, то щebetання здається голоснішъ, розскачується та истнішъ. Втома томить усе гіршъ, сонъ усе хилить міцнішъ, та ні втома томляща, ані сонъ міцний не змогли сѣго щebetання. .Лучче вже, думаю, устати та сісти, посидіти коло віконечка. Узеньку вуличку якъ заразъ бачу попередъ собою и біленькі хатки зъ темними віконечками, черезъ низькі ліси вишенникъ у білихъ сяющихъ квітахъ. Непевний світъ місяця-молодика серпорогого, зорі меркаючі, и якъ заразъ чую, якъ було свіжо, пахучо й тепло.... А щebetання греміло й розскачуалося до самого світу — такъ-таки и не дали соловейки спати до ранку божого.

Ось таке-то колись було село на Україні. Невеличке було: усѣго хатокъ изъ двадцять, и небагаті люде жили тамъ.

У одній хатці, що вкрай стояла, къ полю, жила удова, а у вдовиці бувъ синъ, дитина єдина, и звали того сина Іванъ, а на прозванне Кармель. Смільчака такого, такого красеня, такого розумниці, якъ цей хлопчикъ удався, пошукати по цілімъ широкімъ и великімъ світі, та ще у день при ясному сонцеві, та ще зъ свічою пламенистою. Найглибші річкові пороги й нурти перепливати, у самісенські пущи лісові забиратись, на височенні дерева узлізати, у самі пропасті яри спускатися, то єму було все одно, що вамъ або намъ водиці испити. Тежъ, кудюю єго послати, то найде дорогу, за що візьметься, усѣму кінець доведе. А вже якъ товаришъ попросить обзъ чимъ, то вінъ, здається, зъ-підъ землі дістане, а не одмовиться. А коля бідлаха який вбогий єму вклониться, то вінъ, вдається, головонькою своєю наляже, а вже довольовить. Голодъ, холодъ, усяку біду й напастъ вінъ готовий прийняти для иншого. Що більшъ вироставъ той хлопчикъ, то вінъ кращавъ та луччавъ, и отсе вінъ рісъ — рісъ и вирісъ, и якъ уступивъ вінъ у вісімнадцятий рікъ, такимъ вінъ зробивсь красенемъ невимовленимъ, невилиганимъ, що, хто єго у перше стрічавъ, той стане передъ нимъ и оніміє, и потімъ ніколи вже не змігъ забути єго обличчя красного. А мати — то зроду не примогла споглянути на єго безъ усміху й безъ поцілунку. Жили вони сливе такъ само, якъ и усі люде на селі — трохи заможній відъ однихъ, трохи вбогше відъ другихъ. Тільки разомъ скоїлось лихо, біда прийшла на молодого Кармеля: що день въ Бога, що година у дні, Кармель усе смутнішъ та смутнішъ, а що за смутокъ такий, за нимъ и за чимъ — ніхто того не знає, ані мати, ні товариші, ні чужі люде. Перше міжъ товариствомъ єго

голосъ чутнішъ відъ усіхъ, єго сміхъ дзвінкішъ одъ усіхъ, а теперъ сміхъ єго не розноситься, и голосъ єго ледві почувшъ, та й єго самого сливе що не видати стало, хіба випадкомъ стрінеться та зійдеться зъ товариствомъ блідий та мовчущий.

Що було ввечері по роботі зъ товаришами походити, поговорити, то теперъ вінъ усе править куди небудь одъ усіхъ захватись — до гаю, або у поле, чи у степъ далеко самъ утікає.

Мати не прибере, що їй робити, якъ їй бути, зовсімъ стара нзвудилася. Вже якъ вона собі голову мутила й журила, чи не хоче вінъ того, иншого, пятого, десятого, сотого — усе, що тільки-бъ її сила та воля єму дати, — ні, вінъ нічого не жадає!

Зъ боку дивовали люде, що се таке зъ нимъ поробилося. Почали люде обсуджати та розбірати, и пішла чутка така, що се зъ того часу єму сталося, якъ почавъ вінъ по чужихъ селахъ іздити та зъ чужими людьми знатись, и думали, що може подруживсь вінъ зъ якимъ недобримъ чоловікомъ та й смутиться й мутиться. Якъ тільки почула це єго мати, заразъ стала питати єго: „Ти туди й туди іздити, сину“ (а вінъ іздивъ по сільськихъ ярмаркахъ, по хуторахъ, по селахъ и містахъ зъ житомъ, зъ усякимъ зерномъ, овочомъ, зъ плодомъ, своє власне, що було на продажъ, спродавати и тежъ людське часомъ наймавъ возить, и було єму найлюбіше приятство отъ-такеньки де-небудь поїхати) — „якихъ ти тамъ людей бачишъ?“

— Якихъ же я людей бачу? — одказує Кармель, — багатихъ та вбогихъ.

— Зъ якими ти людьми, сину, подругуєшъ? — пита мати.

— Мої друзі вбогі бідлахи, — говорить Кармель, — отъ мої друзі!

Ну, мати вже заразъ думає, що єго хто-небудь зъ багатівъ обідивъ або скривдивъ, и заразъ випитувъ: „Мов ти сердечко миле, хто-жъ се тебе обідивъ, хто скривдивъ — скажи міні!“ И вже обіймає єго й до серця пригортає, — дожді тільки, щобъ вінъ її поскарживсь, а вона тутенька єго й пожалує, и попестить, и покохає. Та вінъ нічого не казавъ, — тільки подививсь на неї. Мати ще гіршъ тревожиться та непокоїться, и вже не знати що думає й собі уявляє, якъ тамъ обідили й скривдили її сина, и усе „кажи“ та „кажи“ вговоряє єго та благає.

— Ні, — говорить Кармель, — мене не обіжали й не кривдили мене.

— Та чи такъ, мій голубчику, срібро мов, золото мов! Чи справді не обіжали?

— Поправді не обіжали, — говорить Кармель.

— То чому-жъ ти такий въ мене зробивсь?
За чимъ сумуєшъ? Що бракує тобі?

Тоді й каже Кармель мамі: „Скрізь“ — каже — „скрізь, де я ні піду, де ні поїду, скрізь бачу вбогихъ людей, бідаківъ роботящихъ. Отъ-що мюю душу розриває! Отъ-що мов серце розшарпує!“

Мати почала ёго вговорювати та тишити якъ мога. „Такеньки вже ведеться, бачъ, зъ роду-віку, та такеньки мабїть судилося, та нічого здається вже робити,“ тишила й вговоряла, якъ вмїла, а де слівъ не вистарчало, то вона замість їхъ ніженнямъ та пестіннямъ надїляла. Тільки що Кармель нічимъ не втішається, нічимъ не успокоюється.

Одного вечора — чудовний такий бувъ вечіръ весняний, що сама веснянка на думку наvertsалась — одного вечора удова Кармелиха прилягла у своїй хатці й лежучи думала та горювала, що-то за біда така зъ її Івасемъ. Сонечко вже закотилось, и зорі меркали у хатне віконце, здалека заносилися дівочі голоси — співали веснянку, неуповні розквітші квітки ледві пахли, соловейки тільки ще своє щебетанне наладжували, — якъ почувлася хода тиха, двері хатні розчинилися, и увійшовъ Кармель у хату, оглянувшись по хаті, не зобачивъ неньки й сівъ коло віконця. Може то відъ непевного світа вечірнього здалося удові, що вінъ такий блідий — тільки здалося їй, що вінъ страхъ блідий и вимучений, и серце въ неї такеньки стиснулось тісно, и такечки жалко їй стало своє дитя кохане, що й голосу не нашлося слова вимовити до ёго. Мовчки й нипкомъ-тихенько вона лежала и на ёго дивилася. А вінъ дививсь у віконце, дививсь и заспівавъ.... Ахъ, що то яка пісня була! Смутна та сумна, зъ певного та щирого серця виходила!

Ой идуть дні та за днями,
Часи за часами,
А я щастя не визнаю,
Горе мнї зъ вами!

Нещасливимъ уродився,
Нещасливимъ згину,
Мене мати породила
Въ нещасну годину.

И здається, молодому
Нічого журиться,
А прийдеться молодому
Въ туги утопитись.

Болить моя головонька,
Оченьками мружу,
Самъ не знаю, не відаю,
За чимъ же я тужу!

Вбогі́ люде! вбогі́ люде!
Скрізь васъ, всюди бачу:
Якъ згадаю вашу муку,
Самъ неравъ заплачу.

Весно моя, весняночко,
Усімъ несешъ дари,
Тільки мнї безщасному
Жадної поради!

Скрізь дивляться тні очі,
Що меркнуть відъ муки,
Скрізь, усюди потомлені
Простягають руки.

Изъ-за квіту пахучого
Якъ сонце злотиться,
Въ-за дерева веселого
Якъ місяць ясниться

Въ день, и въ ночі, и въ вечері,
И всяку годину!
Я-жъ не маю порадоньки,
Я одъ журби згину!

Проспївавъ вінъ та й змовиъ, и тоді ледві схамулася стара мати й каже: „Кармелю! де, въ кого ти навчився таку пісню?“

Кармель издрігнувъ, почувши голосъ, — пізнавъ неньку й одказує їй: „Сама ця пісня у мене склалась.“ И вже які вінъ пісні складававъ, и якъ їхъ співавъ, Господи милий Боже! Чарівничі се були чисто пісні! Иншому трапилось підслухати, якъ вінъ співавъ, и де-що переняти — тільки що не на веселі радощі ці пісні були складені, и хто їхъ перенявъ, хто почувъ, коженъ голову схилить и задумається.

III.

Одного разу поїхавъ Кармель у чуже село, верствъ може за двадцять немірянихъ, у млинъ. Рано-пораненько вінъ виїхавъ и довго їхавъ усе полемъ. Ранокъ бувъ ясний-найясний и теплий-найтеплїй; поле зеленїлось, якъ оксамитъ зеленїй, росиночки блискали, сонечко зїходило, жайворївки співали підъ оболоками; по ночнімъ дощичку порохъ ледві знімавъ надъ шляхомъ, свіжость така округи й щирота й благодать, що не надихавшся. Вінъ усе їхавъ та співавъ. То тихенько співавъ про себе, то зновъ голосно, на усе поле пісня розносилась ёго. Та й цїмъ ранкомъ, ясненькимъ, лякуючимъ ранкомъ усе таки объ тїмъ самїмъ співалося у ёго сумуючїй питаючїй пісні, — усе прохалося ради, спокою, вияви, усе мабїть ті-жъ самі постаті вбогі й скривджені уявлялися, якъ очима перебігавъ вінъ квітуці поля округи.

Вже великий гай ёму на дорозі, и шляхъ пішовъ тїмъ гаямъ. Величєнні посплїчні, міцні дуби стоять, не шумлять и не шелестять, а поміжъ ними проквітають калинові куці, проквітає рожа гавва, а при самїй землі росте трава густо й усяке зїлля. Кармель їде гаямъ и співає, коли бачить — недалеко відъ шляху молода дівчина зрива якась зїлля й плаче гіркими слїзьми. И у такий вона тузі була й у такому смутку, що ледві чи оглянулася, почувши ёго пісню. А Кармель въ одинъ метъ якъ її зобачивъ, скочивъ зъ воза й опинився коло дівчини. „Добридень,“ каже їй.

— Добридень! — одказала дівчина, глянула на ёго смутними очима, и зщухли слїзи її: зъ роду-віку ще вона не бачила, не смила такого красєня, який стоявъ передъ нею. И не чує вона, що вінъ її питає: „Чого ти, дівчино, плачешъ?“ А вінъ дожидає її слова одвітного и, глядячи на дівчину, очима-бъ випитавъ, якъ би примігъ, — и бачить вінъ, що се вбога и гірка дівчина: її білі плечі прозирають крізь плохеньку сорочку, снідниця на їй вицвіла и уся у латкахъ; на молодїмъ личку нема румянцю; устонька рожеві не мають звичаю всміхатись,

хороші очи впади й смутні, и слези по щічкахъ, якъ зупинились, побачивши ёго, такъ краплями й дріжать. У рукахъ дівчина держала зілля зібране.

— Чого ти, дівчино, плачешъ? — спитавъ зновъ Кармель, и тоді дівчина дочула ёго питання, та хоть дочула, вона нічого не відказала, перестала дивитись на ёго, а утопила очи у газву гуцу.

— Чия ти, дівчино? Де живешъ? — пита Кармель.

— Я наймичка зъ Ланівъ, служу тамъ у хозязів у Книшівъ — одказала ёму дівчина.

— Лихі мабѣть люде ці Книші? — каже Кармель.

Дівчина на це не одказала, почала зривати та збирати зілля.

Кармель тежъ, поручъ за нею идучи, зілля зриває та дівчині подає, а дівчина бере, — и усе Кармель питає її про житте та про битте. Та якъ ставъ вінъ говорити, яково важко у чужихъ людей жити, та яково сумно, почала тоді дівчина зновъ жальне й гірко плакати. Такъ слези и льються, такъ и котються по личеньку біленькому. А Кармелю такеньки жаль дівчину, що хочъ вмірати лягти!

— Не плачъ! не плачъ! — говорить вінъ до неї.

— Якъ же не плакати мині? — одказала дівчина, — самі слези льються!

И довго лилися слези передъ Кармелемъ. Наче солодко було їй передъ нимъ своє горе виплакати.

Потімъ дівчина каже: „Часъ мині до дому; хозязка зъ зіллямъ дождіа!“

Дві слізки остатні скотилися, рожеві устенька всміхнулися любо та смутно, хороші очи глянули ясно та щиро.

— Прощайте! — промовила дівчина.

А Кармелю зъ нею прощатися усе одно, що ніжъ гострий у серце, и просить вінъ дівчину:

— Сідай, дівчино, на мій візъ, я підвезу тебе до Ланівъ; мині по дорозі!

Зиркъ! а візъ ёго далеченько — воли звернули у бікъ и пасуться. Кинувся Кармель, вивівъ волівъ на шляхъ, посадивъ дівчину на візъ, самъ сівъ коло неї, и поїхали.

Ідуть, мовчать та думають, ідуть зеленимъ гаємъ. Вони разомъ наче опинилися у якимъсь божімъ раї, въ якимъсь непевнімъ щастячку: на лиці живцемъ румянець зарумянівъ. уста злегка розтулилися, немовъ серце міцнішъ б'ється. И здалося їмъ, що доїхали вони до села хутенько такъ, якъ би птахъ легкокрилий перепурхнувъ. Ось кінець гаю, видно у бікъ село Лани, велике, багате

село, панський будинокъ зъ білого каменю стоїть немовъ палацъ надъ усімъ селомъ на узгіррячку, округи ёго квітники рябі, алеї темні.... Пишний це бувъ будинокъ и викинувся Кармелєві въ вічі своєю пишнотою. Якъсь наче хмара темна повила ёго обличчє гарне. Ясні очи дівочі дивилися на Кармеля, и у той самий черкъ и собі посмутнилися, и тихий голосъ поспитавъ ёго: „Чи ви знаєте цей будинокъ?“

— У перше бачу! — одказавъ Кармель, — та багато-багато я бачивъ вже такихъ сирізь.

Уїзжають вони у саме село Лани: — проїхали три улці, и дівчина устала зъ возу, подякувала, попрощалася, пішла и зникла у заулочку, а Кармель далі поїхавъ.

Іхавъ Кармель далі, та все тільки оглядавсь на село Лани, жаліючи, що вже попрощавсь зъ дівчиною, та запевняючи себе, що зновъ зъ нею побачиться хутко. И до млина вінъ приїхавъ — дівчина въ ёго зъ думки не йшла, и почавъ вінъ розпитувати мелника (мірошника), що то за такі люде Книші, и якъ вони живуть, и який въ їхъ звичай. А мелникъ той бувъ чоловікъ дуже понурый, дуже довгоусий и дуже високий, и балакати не любивъ, а ще гіршъ не любивъ розказувати, и відъ ёго Кармель не довідався би зъ-реду нічого, коли-бъ не було мелникової дочки. Мелникова дочка любила балакати, а ще лучче любила вона розказувати, а ще лучче мабѣть вона любила розпитувати — вона-жъ то й почала було питаннями, та відъ Кармеля не примогла жадного пуття доброго допитатися. Якъ народженецъ нічого не відає й тільки повертає очи до світу й ручиці простягає до світу, такъ само Кармель не турявъ ні про що, тільки усе питавъ про своє. Вбачаючи те, мелникова дочка покинула сама питати та почала оповідати. Маленька вона була й пруденька, немовъ пташка, та жадна пташка мабѣть не нащечече у годину такого, якъ вона нащечела Кармелєві. Хутко довідався відъ неї Кармель, що Книшъ зъ Книшхою багаті люде, що въ їхъ сімъ паръ волівъ, держуть вони дві корови, и пшениця у їхъ сєго року гарно зійшла, и той рікъ тежъ усе поле въ їхъ уродило; що дочка въ їхъ заміжъ пішла, тежъ за багатого, и носить золоті очіпки; що въ старихъ Книшівъ наймичка служить Маруса сирота, нема ані родини, ані дружини, и що мала плата Марусі й важна праця.

Може довгенько-бъ ще мелникова дочка щечбетала, коли-бъ Кармель хоть вреямъ словечко було; вінъ сидівъ якъ німий передъ нею, и мелникова дочка знудилася зъ тимъ безмовнимъ гостемъ мабѣть на кінцю, бо покинула балакати, узяла шитво своє и сіла оддалікъ и заспівала. Пі-

сня дзвінко співалася, шитво хуленько пилося, и понурый мелникъ, стоячи у дверяхъ у млині, дивлячись та слухаючи, подумавъ: „Нема въ світі нічого такого недбайливого, веселого, якъ ті дурні молоденькі дівчата. Тежъ ще не виявивъ світъ нічого такого хитливого — бачъ очима разъ у разъ зиркає у воду, не може на себе надивитися, хвастлива!“

Мелинкова дочка справді частенько зазірала у воду, де відкидалося її личенько смугляве та румяне, зъ блискучими оченятами, та може що вона й не однимъ своїмъ личенькомъ любовалася, бо окрімъ ёго вода отдавала весь зелений покотъ узгірря, на котрімъ вона сиділа, старі дуби, котримъ мелникъ ціни не складавъ, козака, що задумавсь, замисливсь и, здається, забувъ весь світъ и все у світі, — такъ, може, не однимъ своїмъ личкомъ любовалася мелинкова дочка, та мелникъ бувъ, якъ вже сказано, чоловікъ понурый, не можна ёго було нічимъ урезонити, и зъ того часу, якъ вінъ, поховавши жінку, одшукавъ въ неї сімъ дзеркацівъ, якихъ вже смирихъ и пістнихъ жіновъ и дівчатъ вінъ стрічавъ на віку, такъ не допомоглося: зосталося таке въ ёго переконання, що кожнісенька вдивляється у сімъ ажъ дзеркацівъ, и зосталося те переконання немовъ гвоздемъ вбите. А мелинкова дочка.... Та, мелинкова дочка, бувай здорова. Не будемо тутъ вже знати, якъ ти заспівавшъ далі, и що зробишъ далі; мелникъ кличе Кармеля, — отъ складують муку на візъ, иде розплата, и Кармель иде до дому.

Иде Кармель до дому та все дума про дівчину, про наймичку. Мина село Лани вже такъ потишеньку, наче-бъ недужого візъ, а очи то якъ розбігаються на всі боки! Та ніхто не показавсь на улиці — и ажъ до самого дому, до господи, зітхавъ Кармель. Дівчина зъ ума не йде. Перебувъ день Кармель зъ своїми думками — важко й солодко; перебувъ другий день — ще важче, ще солодше; перебувъ третій день — зовсімъ вже не сила. Голова горить, и серденько кипить, и тіло болить. Ще ледві перемигсь вінъ до півдня, а тамъ запрягъ та й поїхавъ у село Лани.

Вінъ не знавъ, не бачивъ, якъ переїхавъ чистимъ полемъ, якъ проминувъ темнимъ гаємъ, тільки усе поганявъ та й поганявъ, бо поле, здавалось ёму, розбігалося усе ширше та далій, гай усе розроставсь довший та непроглядній.

Приїхавъ таки у Лани — приїхавъ. Тихий вечіръ, сонце низенько, на селі пусто, ще люде зъ роботи не повернулися; тільки стрічалися на улиці діти, що бавились та грались, та наймички дві пішли по воду. „Вийде и вона,“ подумавъ собі Кармель и повернувъ коня до ріки и ставъ на бе-

резі дожидати. И вона уявилася зъ відрами, и вона прийшла. Кармель и охнути-бъ тоді не змігъ, такечки духъ ёму заняло. А дівчина, побачивши ёго, узялась рожевимъ румянцемъ, мовъ огнемъ и поломямъ. Нікого не було надъ рікою, тільки вони сами двойко.

— Ти підешъ за мене, дівчино кохана? — питає Кармель.

А вона ёму одказала: „И твоя.“

Посідали вони поручъ надъ рікою, на зеленімъ низькімъ березі, и просиділи вони тамъ укупі ажъ до зірокъ ясненькихъ. И не чула того вечера Маруся наймичка, якъ хозяйка сварилася на неї за гаєння, якъ дорікала й докоряла, и не доходило їй ніщо гірше до серденька, що трепехалося зъ роскоши любі та нової. Якъ полгали усі спати, сиділа Маруся край віконця й дивилася на зорі лискучі, на небо прозоре. И їхавъ Кармель до дому помалу й тежъ дививсь на зорі лискучі, на небо прозоре. Такеньки дивлються у небо ті люде, що вони дуже кохають на землі.

Говорить Кармель до своєї неньки: „Хочу я, нене, одружитися, хочу взяти за себе наймичку Марусю.“

Мати почала ёго вговоряти й прохати: „Не женися ти, мій соколе, на тій Марусі! Не бери, мій сину, наймичку! Візьми ти краще багату жінку!“

— Нене! нене! — промовивъ Кармель, а самъ такъ весь и затрусивсь и затрепехавсь. — Чи-жъ ти мині не рідная мати?

Старенька злякалася ёго обличчя й виду; „Оженися, любенький, оженися зъ нею! Коли вже вона тобі така мила, то й мині тежъ буде дорогою невісткою!“ И оженивъ Кармель зъ наймичкою Марусею.

(Дальше буде).

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

На острові Старця задержалися були ще до часівъ Гуни окопи козаківъ зъ XVI. віку, коли вони боронилися противъ Черкаського старости Дмитра Вишневецького. До того ще бувъ сей островъ зарослий дібровами, що дуже улекшало козацькі виласки й відступлення. Козаки викопали ще нові окопи и були тамъ такъ безпечні, що часто черезъ цілий день ворота у нихъ стояли отворені.

12-го Червця надійшовъ сюди Николай Потоцький, коли ще не всі козаки ввійшли були въ окопи. Вони привітали ёго сильнимъ ударомъ, и Потоцький ледве відперъ козаківъ, тому, що годі було въ такімъ місці стріляти зъ гарматъ. По анакахъ військовихъ пізнавъ Гуня, що се прийшовъ

Николай Потоцький. Козаки „здоровкались“ до ночі зъ короннимъ гетьманомъ. Ніччю підоспівъ ёго обозъ и розложився проти козацькихъ окопівъ. По цілихъ дняхъ займавъ Потоцький козаківъ малими битвами и приступами, дожидаючи зъ Києва гармати.

Козаки залушили взяти сю коронну гармату, при котрій не багато стояло війська. Вони зайнялися обороною Трахтемирівського монастиря, на котрий підійшли хоругви великого коронного гетьмана. Сильний відділъ полівихъ козаківъ під проводомъ полковника Филоненка розсіявся по Чигиринськихъ, Черкаськихъ и Корсунськихъ селахъ за порохомъ и новими охотниками. Гуня мабуть не мавъ відваги відділити відъ свого війська ще одну часть, котра відобрала би Полякамъ гармату. Такимъ способомъ коронна гармата припіла підъ кінець Червця на призначене місце безъ жаднихъ приключокъ. Зъ нею прийшовъ и знакомитий Лашъ зъ 400 людей, завзятихъ головорізівъ, найбільше Волохівъ и Татаръ. Міжъ тимъ розбіздні панські команди зловили раненого Скидана, котрий іхавъ въ Чигиринъ, и привезли до коронного гетьмана. Ляхи розсилали по цілімъ краю своїхъ нанятихъ людей, козаківъ и драгунівъ, котрі розбивали й розганяли гайдамацькі шайки, що тамъ численно появлялися.

Николай Потоцький видавъ универзаль, вговорюючи козаківъ, щобъ покорилися. Але Гуня відповівъ на се, що козаки покладуть одинъ на другімъ свої голови, а за свої права стоятимуть твердо й не приймуть такого мира, якъ підъ Кумейками. Потоцький відповівъ їмъ, що вони утратили свої прежні права, відколи підняли ворохобню проти королівського маєстату, а теперъ нехай вдоволяються тими правами, які їмъ король дав. Але козаки стояли при своїмъ. 1-го Липця повівъ Потоцький військо на приступъ, але козаки боронилися відважно до ночі, а на другий день вислали зновъ до Потоцького просьбу, щобъ потвердивъ їхъ прежні права. Щобъ не роздражнити козаківъ проти свої особи, Потоцький виславъ до нихъ послівъ зъ конституцією прежнёго сойму. Вони мали козакамъ се прочитати и упевнити їхъ, що гетьманъ виповняє тільки волю короля и Річипсполитої.

Якъ втіхали послы въ окопи, зібравъ Гуня козаківъ на майдані, впровадивъ послівъ въ козацький кругъ, де бувъ бунчукъ и бубни, казавъ розкинути на землі вязанку сіна и засівъ зъ послами по турецьки. Подали хліба и вареної риби, и послы відъ сёго не відказалися. Потімъ нивъ Гуня зъ ними воду, а накінець пили горілку за здоров'я гетьмана и рицарства. Опісля об'явивъ Гуня

козакамъ о ціли сёго посольства, и послы почали читати соймову конституцію. Але недовольні завзяті атамани й чернь козацька заглушили читаючого крикомъ. Гуня давъ козакамъ вигукатися и просивъ послівъ почекати відповіді до завтра.

День за днемъ минавъ, а козаки відповіді не давали. Накінець Потоцький стративъ терпеливість, тимъ більше, що въ него показувався великий недостатокъ корму. Вінъ розіславъ відділи и казавъ всі близькі села виналити зовсімъ. У него являлися козацькі послы за послами, а понори, якѣ Потоцький домагався, вони не виражали. Вінъ почавъ зновъ палбу зъ різнихъ сторонъ и слухався вдертися въ козацький таборъ, але все надармо. Козаки відстрілювалися и відбивалися хитримы вилазками. 5-го Липця Гуня вийшовъ зъ окопівъ. Завязалася битва зъ Ляхами недалеко окопівъ, але оба війська були рівно сильні. Окопи охороняли козаківъ відъ поразення. Ихъ було тільки, що могли свою кріпость на кождімъ пункті обороняти, але за те загрожавъ їмъ недалекий голодъ, а приставити сіна и хліба не було теперъ такъ легко. Вони сподівалися полковника Филоненка зъ свіжими припасами, але досі не було объ нимъ вісти, а о побіді въ відкритій битві надъ польськими добре виученими й урядженими полками не можна було й подумати.

Деякотрі пани, підъ позоромъ, що козаки просять помилування, почали вертати домівъ. Міжъ тимъ просили козаки помиловання тільки тому, що надіялися Филоненка, а тимъ часомъ своїми нападами й вилазками такъ тривожили Ляхівъ, що їхъ жовніри черезъ 5 неділь не скидали панцирівъ. Майже що-дня точилися битви підъ окопами.

Потоцький зновъ давъ відпочати своїмъ хоругвамъ, а потімъ черезъ 10 добъ нападавъ на козацькі окопи й стрілявъ въ їхъ таборъ. Для стрільби въ таборъ устроївъ вінъ недалеко відъ німецького шанця батерию зъ грубихъ дубівъ и стрілявъ зъ верху въ таборъ, и немалі страти понесли відъ сёго козаки. Їмъ стало тісно, и малодупна козацька чернь відправила до Потоцького послівъ, заявляючи готовість піддатися.

Тоді відважніші козаки взялися до хитрости. Въ ночі 12-го Липця виправився відділъ смілихъ людей зъ окопівъ и перейшовъ коло шанця передъ дубовою батерією такъ, що панська сторожа уважала їхъ за реєстровиківъ. Кількохъ козаківъ розмовляли зъ сторожею про справи посторонні, а вивідавши гасло сторожи батерейної, пішли підъ окопи. Одна частина їхъ підійшла до шанця, а решта сховалася въ стороні. Запитали гасло, козаки відповіли якъ слідъ. Часть козаківъ, що скрилися на боці, вірвалися темнотою въ панецъ; ви-

рубали всю сторожу й опинилися вже на батерії; але на інших пунктах почули крик нещасної сторожі и посліпили ратувати батерію. Козаки пустилися стрімголовъ до своїх окопівъ, відкіля тимчасомъ висипалися козацькі полки въ надії завладіти польськими окопами. Завязалася въ темноті битва и тревала до рана.

Неудачею сеї козацької попитки ще більше знеохотилася козацька чернь. Про Филоненка й чутки не було, а голодъ докучавъ козакамъ таки добре. Явилися у Потоцького нові депутациі, відъ черні и старшинъ, а обі бажали повернення прежніх правъ. Вони просили Потоцького не виповняти розпоряженій остатнєго союму и липити їх при тихъ правахъ, які признала імъ Краківська комісія, доки не вернуться їх послі відъ короля. Тимчасомъ, якъ військо Потоцького уменшалася що-дня віздомъ панівъ, козаки довідалися, що до нихъ пливе Дніпромъ Филоненко. Потоцький знавъ обь тїмъ ще перше, и єму теперъ приходило або примусити козаківъ до піддачі передъ приходомъ Филоненка, або Филоненка не допустити вїйти въ окопи. Козакамъ зновъ не зіставало нічого більше, якъ або перемогти Ляхівъ, або бодай відступити на Запорожжє, або наконець держатися въ устю Старця, доки голодъ не примусить Потоцького відступити. Коли-бъ Потоцькому не удалося побити Филоненка, тоді вінъ рішився зимовати надъ Дніпромъ и заложити тамъ колонію. Дїла сі похожі були на Троянську війну.

Потоцький не слухавъ просьби козаківъ и зділавъ ще разъ нападъ на козацькі окопи, але се не довело до нічого. Обі сторони зіставали въ рівновазі.

Наконець довідалися Ляхи, що Филоненка сподіваються въ устю Старця 27-го Липця, въ день Пантелеймона. Козаки обсадили вали свої пушками и готові були боронити Филоненка проти напору Ляхівъ. Справді явився Филоненко на Пантелеймона. Часть війська провадивъ вінъ сухопуттемъ, а часть Дніпромъ на чайкахъ. Але не трохи шкоди утерпівъ вінъ відъ Лаща и Конєцьпольського. Вони проважали Филоненка вистрілами зъ пушокъ и гаківниць, доки не дібрався вінъ до островівъ и неприступнихъ болотъ. Въ опівночі явився вінъ въ пристані, недалеко відъ козацькихъ окопівъ. Тамъ мала рішитися доля обохъ сторінъ. Нічъ була темна. Все польське військо вирушило зъ обозу підъ проводомъ Николая Потоцького и Яреми Вишневецького. Відъ опівночі до ранку стояли Ляхи непорушимою стїною міжъ військомъ Филоненка и Гуні. Козаки обсіпали їх градомъ куль. Ляхи силувалися відстрашити козаківъ кінницею; тисячами падали козаки, а таки не подалися и въ конєць не-

ремогли Ляхівъ и Филоненко, перебився въ окопи. Але більша часть єго війська погмбла, и зъ везенихъ припасівъ довівъ вінъ тільки на два дні. Чернь назвала єго зрадникомъ и осудила на чорній раді вибити киями у стовпа.

(Конецъ буде.)

СПІРЪ П. КУЛІША

въ московськими газетами

„Москва“ и „Московскія Вѣдомости.“

„С.-Петербургскія Вѣдомости“ помістили въ Ч. 250-мъ и 251-мъ одповідь П. Куліша на напади „Москвы“ и „Московскихъ Вѣдомостей“ підъ заголовкомъ „Письмо къ редактору „С.-Петербургскихъ Вѣдомостей“ о гг. Кашковѣ и Аксаковѣ.“ Наша „добросовѣстна галицко-русска печать“ перепечатувала въ найбільшю охотою и утїхою всі напади московськихъ газетъ на Куліша, а о сїй відповіді єго ні словомъ не згадала. Тому уважаємо собі за святий обовязокъ подати сю відповідь галицькій публици до відомости и поміщаємо її тутъ въ цілості, вразъ зъ попереджаючимъ словомъ „С.-Петербургскихъ Вѣдомостей.“

Дві газети — „Москва“ и „Московскія Вѣдомости“ — сильно напали въ послїднімъ гасі на знамого сотрудничка малоруського журнала „Основа.“ за ті завалення єго, що появились недавно въ Галицькихъ газетахъ о відношенняхъ малоруського язика до великоруського. Въ тихъ нападахъ обі газети перейшли всяку міру, и ми шогді вже сподївалися, що сеї патріотичний замахъ не приведе їх до добра. Зъ шого гасу, якъ видавалася „Основа.“ протекло багато води, и П. Кулішъ принявъ найгнївнїйшій удїлъ въ аерестроляхъ, розпозаптихъ російськимъ правительствомъ въ Царстві Польськимъ. Всяке поступленне зъ нимъ, мовъ зъ якимъ-небудь злимъ сепаратистомъ, стало зъ шого гасу ще більше недорїгнимъ, ніжъ коли-небудь впередъ, и ми цілкомъ розумїємо те обуренне, яке було збуджене въ нїмъ сими неуміркованими нападами. Нішого дивуватися такожъ різкості тону, которимъ написаний одвітъ П. Куліша, не принявши ні „Московськими Вѣдомостями“, ні „Москвою.“ Болїогі надъ шюю вимушеною різкостю, ми не вважаємо себе въ праві змязати особисті обляженення головіка, закидозрімого въ щирості патріотичнихъ чувствъ, и пегашаємо відповідь єго безъ всякихъ змінъ.

ПИСЬМО ДО РЕДАКТОРА

„С.-ПЕТЕРБУРГСКИХЪ ВѢДОМОСТЕЙ“
О ПП. Кашкові и Аксакові.

Високоповажний добродїю!

Позвольте удатися до васъ зъ покорною просьбою помістити въ „С.-Петербургскихъ Вѣдомостяхъ“ мое обляженне по поводу вигадокъ и дивнихъ згадокъ о мнї зъ сторєны „Московскихъ Вѣдомостей“ и „Москвы.“ Вено влявить передъ вшними читателями, якихъ середківъ уживають видавци висше названихъ газетъ для достиження своїхъ цілей. Влобравивши себе упривилєєваними сторожами отчини, пп. Катковъ и Аксаковъ готові назвати не тільки зрадою кождий неподобаючийся імъ поступокъ, кожду мысль, непідходячу підъ виновіджену ними теорію, але навіть не

дають обвиненому можливість оправдатися тамъ, де їмъ захотілось видати свій варварський засудъ. П. Каткову и п. Аксакову ніколи приходить охота вступатися за свободу печати, за права людської особистости и тому подібні хороші слова, але иншимъ смертельникамъ предписують вони — або мовчати, або смиренно згоджуватися зъ їхъ розправлюваннями.

Безъ сумніня, многи будуть здивовані, що я нахожду подібні власности въ п. Аксакові: їхъ привикли видіти въ однімъ п. Каткові. Але-жъ сусідство й наслідування заразливі. О правдивости мною сказаного читателі вашої шановної газети пересвідчаться, прочитавши слідуєче мое письмо до п. Каткова. Ні редакторъ „Московскихъ Вѣдомостей“, ні редакторъ „Москви“ ёго не напечатали, перший безъ всякихъ объясненій, другий — підъ тямъ позоромъ, що „одповідь“ (т. е. письмо) адресована не просто до нихъ (т. е. не до п. Аксакова), и тому вони (т. е. п. Аксаковъ) її не подають.

Но умысль другой тутъ былъ, якъ се кождий побачить зъ дальшихъ моїхъ объясненій.

Письмо до п. Каткова.

В. д. Михайле Никифоровичу!

Въ 170-мъ №. „Московскихъ Вѣдомостей“ напечатано ображаюче обвинення противъ мене. Вашъ петербургський корреспондентъ, руководячись статтєю галицької газети „Боянъ“, оповістивъ усѣму руському мирови, буцімъ я впередъ „написавъ урочисте відречення відъ вдуманой мною азбуки (!) для малоруського нарѣчя“, а потімъ буцімъ би я таки „напечатавъ въ газеті, отверто-ворогуючій русскимъ галичанамъ — газеті, удержованій тамошнією польскою партією.“ заперечення того, що написавъ впередъ. Отже-жъ петербургський корреспондентъ, зъ повною, здається, вірою въ слова рекомендованої нимъ газетки „Боянъ“, випишує зъ неї фрази, въ которихъ я, на-рівні зъ поляками, обвиняюсь въ неповажанню для галицькихъ писателівъ и публицистівъ и въ тімъ, що мовчавъ підъ знаменемъ Кирила и Методія въ Москві тежъ разомъ зъ поляками („Молчали только поляки и Кулишъ“, сказано въ статейці „Бояна“). Изъ усѣго више вложеного петербургський корреспондентъ заключає о „злодійськихъ українофилськихъ прямиованняхъ, бажавшихъ (sic) розікрасти руський народъ.“

Безъ сумніня вамъ, в. д., сі обвинення видались дуже серйозними и правдивими, коли ви уявили позиточнимъ напечатати їхъ въ вашій газеті. Безъ сумніня также ви шанувате правду и допускаєте подібні обвинення не инакше якъ підъ варункомъ дати можливість обвиненому боронитися й оправдатися. Будучи переконаний о тімъ, я сподіваюся, що ви не відмовите дати мні въ вашій газеті місце для спростовання фактівъ, представленихъ нашимъ корреспондентомъ въ неправдивімъ виді.

Корреспондентъ приписує мні винайденню якоїсь азбуки (!!), коли тимчасомъ я, зарівно якъ всі, що писали у насъ по українськи, не уживавъ жадної иншої азбуки, окрімъ руської, такъ-званої гражданської. Я тільки удосконаливъ правописъ Котляревського и Квітки (Основавця), щоби можна докладніше виразити звука української річи, зробивъ сю правописъ більше (хочъ ще єсть повні) фонетичною. Не я одинъ признаю фонетичну правописъ найвигіднійшою й найкористивійшою такъ въ педагогичнімъ, якъ и филологичнімъ відношенню. Звістна проба романиста Лажечникова ввести її въ великоруську літературу. Багато

європейськихъ явкословівъ такожъ висше ставлять сю правописъ ніжъ етимологичну. Але не въ тімъ діло.

Зъ кінцемъ минушого року отримана була въ Варшаві вість зі Львова, що ніби тамошня польска партія, такъ враждебна усѣму руському, задумала видавати журналъ въ галицько-руськимъ народнімъ язичі фонетичною правописсю, що надало-бъ сѣму журналу видъ видання, пересаженного въ Галичину зъ малоруського поля. Обурений підступною затією, написавъ я до Львова до Я. Ө. Головацького, зъ котримъ я здавна переписувався, що я готовъ перший відречисъ фонетичної правописи, якъ тільки побачу її въ рукахъ у ворогівъ Руси, яко политичне знамено, и вразивъ замірь написати більшу статтю о тімъ, що Українці не можуть мати нічого спільного зъ польскою пропагандою, лишъ просивъ впередъ увідомити, чи буде моя стаття у львівській руській газеті „Слово“ напечатана, тому що зъ декотрихъ статей „Слова“ можна було вносити, що воно не рішиться напечатати різкого заявлення противъ пануючої тоді у Львові польскої партії. Письмо мое зістало безъ одповіді. Чутка о українськимъ журналі, видаванімъ поляками, не повторялась. Инші клопоти відвернули відъ сѣго предмету мою увагу. Коли наразъ звіщають мні (самъ я рішучо не мавъ вільного часу слідити за галицькими виданнями), що якесь мое письмо напечатано въ „Слові.“ Рєський чесний чоловікъ пійме мое обурення. Я переписувався зъ п. Головацькимъ по приятельськи о різнихъ річахъ и особахъ, не допускаючи й мисли, що вінъ спосібний напечатати мої приватні письма безъ мого дозволення. Велідъ за письмомъ въ „Слові“ появилісь уже два мої письма до п. Головацького въ „Бояні“, але вже заравъ по прочитанню першого письма, напечатаного безъ мові відомости, протестувавъ я передъ галицькою публікою противъ такого нарушеня правила, загально принятого міжъ цивилізованими людьми. Сей-то протестъ и подавъ повідъ газетці „Боянъ“ до обвиненій, повторенихъ петербургськимъ корреспондентомъ „Московскихъ Вѣдомостей“ зъ додаткомъ своїхъ власнихъ вигадокъ. Позвольте мні навести ёго тутъ въ найдокладнішимъ переводі зъ українського. (Слідує дословно письмо П. Куліша до п. Паршицького, надруковане въ 9-мъ Ч. „Правди“).

(Дальше буде).

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— *Поєзіі Юрія Городенчука Федьковича. Випускъ перший. Коломия, друкувавъ Михайло Білоусъ, 1867. Коштує 10 кр. а. в.* Дістати можна въ редакції нашій.

— *О происхожденіи шляхетскихъ родовъ въ Югозападной Россіи. Извлечено изъ 1-го тома IV. гашти Архива Югозападной Россіи, изданнаго Киевскою Коммисією для разбора древнихъ актовъ. Киевъ. Въ типографіи Е. Федорова. 1867.* — Підъ такимъ заголовкомъ появилася займаюча исторична розправа українського историка Володимира Антоновича зъ переднімъ словомъ предсідателя археографичної комисіи М. Юаєфовича.

— „Исторія Сербске књижевности“ для ужитку школьного. Передъ кількома днями дістали ми се дільне діло въ дарі відъ автора, п. Стояна Новаковича, редактора часописи „Вила“ въ Білгороді, зъ письмомъ, повнимъ щирого спільчуття для справи розвою нашої народної літератури. Переглянувши сю книжку, вбачаємо, якъ великий поступъ сербська література досі вже зробила, и якъ надійно, й скоро въ новішихъ часахъ розвивається й більшає.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходять щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ

ОСТРОЖНИКЪ.

ХІХ.

И бачу я — уже на сході
Зоря й для нашого народу,
Отъ-отъ настане страшний день,
Народъ проснеться и устане,
Стіною каменною стане,
Махне крилами, якъ орелъ...
Ударить грімъ, земля страхнеться,
По світу чутка пронесеться:
„Пора, пора неволю зруйновать,
Пора, пора намъ тюрми зрити,
Діла старні воскресити,
Пора катівъ намъ покаратъ!“

XX.

Зъ села ходивши у село,
Благовістивши волю,
Знайшовъ я для себе добро,
Знайшовъ я щастя-долю.
Бєть била моря на горі,
Що Черною зоветься,
Великий хутіръ, наче рай;
Ажъ серце усміхнеться,
Якъ нагадаю хутіръ той...
Не хочу я и неба,
Не хочу жити у раю
Й ёго міні не треба —
За хутіръ той я не візьму...
Ёму й ціни немає.

XXI.

Тамъ море, вольнеє, якъ воля,
Рече сердяте и гуде;
Широкий степъ, зелене поле,
И срібна річечка иде...
Жовтіють ниви золоті,
И птиць надъ ними табунн
Літають, вьються молодні
Да хвалять Господа воєнн.

Сироша.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповіданне Марка Вовка.

III.

Перший рікъ, одружившись, Кармель бувъ зовсімъ поправився: суму того не було й віди, жінка въ ёго пишнелась, якъ пишна рожа, и жили вони зъ нею, якъ риба зъ водою. Народилася дочка въ їхъ, усе у господі велося добре, и стара Кармелиха казала, дякуючи Господеві, що крапці вже долі ні діткамъ, ані собі не жадає вона.

Коли отсе-жъ зновъ засумовавъ Кармель. Засумовавъ та й засумовавъ. Зновъ почавъ зъ хати втікати, блукати на самоті, зновъ почавъ блідніти й зітхати.

Зъ чого те лихо повернулося? Звідки нагналося? Чи-жъ не бувъ вінъ щасливий, и коханий, и на все довольний?

До чого-жъ ще гнати? чого жадати?

Отожъ власне, одного разу сиділи вони усі вкупі ввечері, по роботі, — тоді, знаєте, якъ уже все стихне, сонечко вже запало за зелений гай, и отъ нахватиться перва зірочка; тоді, якъ чоловікъ, потомлений денною потомою, одпочиває, и обіймають ёго думки та гадки, и чує вінъ истнішь свою кривду чи правду, вживає лучче своє щастя або безталання. — тоді сиділи отсе вони усі вкупі й дивилися такеньки, наче-бъ справді не прибирали вже собі чого пожадати; навіть дитинка маленька нічого, здається, не жадала собі въ забавку, бо, сидючи тихесечко міжъ ними, тільки всміхалося рожевими устоньками та блискотіло ясними віченьками. Чого справді було ще жадати собі? Коли-жъ разомъ якась думка замутила й засмутила Кармеля, наче злякала, наче світъ ёму завязала. Весь вінъ змінився, наче переродивсь, и виїшовъ зъ хати — каже: „Душно міні щось, піду трохи.“ Мати стара потурбовалася, чи не хворість яка викидається. Вінъ її заспокоївъ: „Ні, ненько, я здужаю.“ Вірна

дружина очима любими питалася ёго — вінъ на одвіть пригорнувъ її міцненько. Пізно вінъ повернувся до хати своєї — вже й місяць, и зорі ссяли на небі — усе село послуло; спала дочка ёго маленька, спала стара мати, не заснула тільки молода ёго дружина — вона стояла на хатньому порозі й дожидала й виглядала ёго, стріла й пригорнулася, наче-бъ запиталася: чи не треба її життя, або смерти, її напасти, чи роскоши?

— Марусе кохана! — каже вінъ, пригортаючи її, — Марусе кохана, я не зношу людського лиха й убожества! Я мушу тому запобігти! Я хочу поправити тев біття!

Та й ставъ думати, думати та гадати, гадати та тужити.

Стара мати кидається тудою й сюдою, шукає ліківъ, зъ усіма радиться та плаче, біжить, отсе до лікарки, то зновъ посіпається до знахорки: „Синъ вяне! синъ нудиться!“ Зовсімъ старенька зъ сили вибидалася, зъ журби та зъ тривоги зовсімъ тамъ свій розгубила.

Молода дружина Кармелева не кличе знахорокъ, ані лікарокъ, не радиться нікого, не скаржиться нікому, — що въ неї тамъ на серці й на душі, потаював вона про себе, мовчить, нікому не каже. Тільки румянці зникли въ неї зъ личенька, пісні її змовкли, и очи хороші осмутніли.

Подумати-бъ людямъ, що въ Кармеля зъ жінкою щось не гараздъ, такъ ні-жъ бо: глянути на їхъ, то й сліші же зобачать, яке вірне, незмінне тутъ кохання, яка порада й приязнь добра. Господарство въ їхъ тежъ у гаразді... И балакали люде добрі про Кармеля, що „зовсімъ вінъ щасливий чоловікъ — чого-бъ то ще ёму треба? Усімъ ёго Богъ втішивъ, усімъ одаривъ — чого-бъ то ще справді ще треба! Зовсімъ вінъ щасливий! Зъ свого щастячка попсувався, вередує, да отъ — себе дурить и людей дивить!“ Інші то й въ вічі Кармелеві дорікали тими словами. Кармель нічого не одказавъ — ходивъ вінъ часомъ дні цілісінькі не промовляючи ні до кого словечка, скорбіючи та сумуючи, а часомъ несподівано чувъ ёго голосъ, пісня, немовъ кличъ який...

Кажуть люде, щомъ щасливий. — я зъ того сміюся, Бо не знають, якъ я часто слезами заллюся,
Куди піду я попуся, скривъ багачъ панує,
У роскошахъ превеликихъ дивю и вочує.

Молодосте, молодосте, единая сило!

Літа-жъ мої, літа мої, літа молоденькі,
Ой коли-жъ ви такъ даремні, будьте коротенькі.

И найшлися поміжъ людьми люде, що издрігалися на сей кличъ и зупинилися, чигаючи наче

доброго спасенного суду, несподіваного жаданого вивоління. Може не одинъ наймить гіркий, котрий, поганяючи чужу худобу та співаючи свою давню гірку пісню, „що немає гірше такъ нікому, якъ бурлаці молодому,“ почувши Кармелеву пісню, вмовкнувъ и повернувся до хозяйської хати задуманий и того вечора не чувъ лайки, не потуравъ ганьби, не вважавъ на хлібъ ёму відкраяний на вечерю, а на другий день робивсь немовъ хорній, немовъ до своєї роботи й служби незгожий, не приймавъ хозяйської страви, а очи мавъ блискучі й ясні, и наче молодівъ и зацвітавъ цвітомъ.

Може не одинъ багачъ, почувши ту Кармелеву пісню, покидавъ співати тежъ свою небалу та потішну и обертавъ свій поглядъ задивований у всі боки та й ишовъ оглядати свої вжитки усі, и бувъ прискорбень, якъ той колишній цютливий багачъ, що усі ёго знають; може тежъ вищукався не одинъ и такий багачъ, що важкі скарби віджалувавъ зъ легкою душею.

Коли хутко разомъ зникъ Кармель зъ дому, зъ села. Нема ёго день, нема другий, третій, нема ёго цілий тиждень. Зникъ, якъ вода змила, нікому не кажучи нічого.

Стара мати сливѣ що стратила розумъ зъ горенька та зъ жаху, зъ лику, — ходить, шука ёго, наче голку, по всіхъ куткахъ и закуточкахъ; дружина сидить у хаті, немовъ зъ хреста знята, малесенька дочка кличе: „тату!“ питає: „де тато?“

— Марусе! що маємо робити? Якъ маємо бути? Де ёго шукати маємо? — пита стара Кармелиха молодої невістки.

А невістка одказує: „Будемо ёго дожидати, мамо.“

— Дожидати! Може ёго вже, Марусе, и на світі нема!

Маруся тоді говорить старій: „У ту нічъ, якъ вінъ пішовъ, я чула й питала ёго: — Що намъ робити, серце? — А вінъ казавъ мині: — Не шукай мене, не питай про мене; дождидай мене, я самъ прийду!“

— Ну, добре-жъ, добре, будемо ёго дожидати! — промовляє стара Кармелиха. — Будемо ёго дожидати!

И такеньки вона зраділа, наче Кармель вже на шляху до дому: и въ віконце виглянула, и на хатній порігъ вийшла, на всі боки подивилася. Проте-жъ проходять-минають дні за днями — усе вони дожидаютъ Кармеля, а все Кармели не діждуться, усе нема Кармеля.

Отсе одного разу — було свято тоді й погода — сиділа стара Кармелиха коло своєї хати на приспі, дивилася на поле въ шляхъ, а невістка сиділа поручъ, зъ дочкою на рукахъ, и дочка щебе-

тала: „Мамо, ти-жъ теперечки німа й глуха“, и тягнула маму за намисто, и прикладала дрібненькі пучечки мамі до устъ и до вушокъ, и все драгувала: „Мамо, ти теперки стала німа й глуха! німа й глуха!“

Молода Кармелиха часомъ всміхалася дочці, часомъ міцнішъ пригортала дитинку до себе. Підійшовъ до їхъ сусідъ, привітавъ та й каже: „А чи чули ви, що коло Чорного Гаю розбої? Ані перейти теперки тудою, чутно, ані переїхати.“ Стара Кармелиха була стрепенулася, якъ сусідъ промовивъ: „А чи ви чули...“ — та якъ почувла, що се річъ про Чорний-Гай, то й перестала вважати. Чорний-Гай далеко, у иншому повіті, и Кармелю туди нема по що братись, — хочъ би не сказала й того стара, чого ёму й у своєму повіті зникнути, и по чому вона порішала, що вінъ близько десь, а не далеко. Перестала вона слухати сусідову мову й зновъ задивилася на шляхъ. Смутніи-жъ хороші очі молодой Кармелихи не однімалися, не відривалися відъ сусіда й пильно-пильненько вона ёго мову прислухала.

А сусідъ розказує: „Отъ,“ каже, „крамарівъ розбили, панівъ розбили. Тільки що — в тутъ диво...“

— Іке диво? — спитала молода Кармелиха.

— А таке диво, — говорять сусідъ й сідає на приспі, коло неї, — таке диво, що нікого тамъ не ріжуть, ані забивають, тільки обернуть та й пустять на волю, коли ти багачъ; а зобачать — ти вбогий, бідний чоловікъ, такъ иди собі цілий, якъ бувъ, и пучкою до тебе не доторкнуться. Отъ, кажуть, їхавъ одинъ бідолака, стрівсь изъ ними, молодцями, та й засміявся: „Не боюсь я васъ,“ каже, „пани мої молодці! Голому розбій не страшний, и життя не дуже ёго дороге-оцінне. Коли забить, то бийте, а ні, то пускайте, мині нема часу стоять, треба їхать — хозінінъ дожидає, буде лаяти!“ Тоді, кажуть, виявивсь старший їхъ, отаманъ, кинувъ ёму капшукъ грошей и промовивъ: „Ідь собі, друже,“ й самъ и всі ёго молодці зникли у пущі. А той бідолака зовсімъ сторонивъ відъ такого доброго дива й до дому приїхавъ самъ не при собі й привізъ капшукъ грошей, саме що найчистійше срібло!

Нічого не промовила на се молода Кармелиха, тільки збіліла, наче біла хустка, и поцілувала свою дочку маленьку, що вона втихла въ її на рукахъ, и тежъ слухала, наставивши ушечка.

IV.

Зновъ идуть дні за днями й часи за часами, и що день, що година, то більше все вістокъ,

більшъ та більшъ чутокъ про розбійниківъ у Чорному-Лісі.

Справді, чудні та небувалі це розбійники уявилися, и чудний и небувалий вони тежъ розбій правили, що — попадавъ імъ багачъ у руки, вони ёго оббирали, попадавъ вбогий, вони ёго наділяли; нікого не забивали, не різали. Тежъ чудний та дивний въ їхъ отаманъ бувъ: ишла чутка, що така була краса ёго невиписана, невималёвана, невимовлена, що не можна словомъ розказати, ані перомъ описати, та славили, що не можна й очима було надивитися, бо сліпила вона, якъ те сонечко пламенисте.

Іхала, кажуть, одна скупа пані й везла зъ собою всі свої скарби великі; така вона скупа була, що ніколи зъ-роду не розлучилася зъ тими скарбами своїми, ні въ день, ні въ ночі. Іхала вона Чорнимъ-Гаємъ и попалася розбійникамъ. Оступили її колясу; возницъ її и слугъ у бікъ, та й говорять до неї: „Пані, гроші віддавай!“ А пані страшно закричала та несамовито на весь гай темний и учепилася руками, немовъ залізними кігтями, у свое добро — не дає. Хотіли відъ неї відняти-відібрати, такъ тільки хрумають її старі пучки, а не відриваються, и очі хижі блискають у світлі місяцевому, наче въ хижої голодної вовчиці. Виходить тоді отаманъ зъ пущі й промовляє до неї: „Віддай, пані, гроші! Пожила ти въ золоті, у роскоші, — буде зъ тебе. Дай иншимъ!“ Якъ глянула пані на отамана, то навіть скарби свої зъ рукъ впустила, — якъ блискавиця вразила її та краса чарующа. Впала пані безъ памяти, бо скупощи її ажъ за серце вхопили, а та краса абавила силу усю.

И іхала тежъ молода дівчина багата зъ братомъ своїмъ, и тежъ попалася розбійникамъ. Братъ бувъ чоловікъ хоробрий, оглянувсь округи — гай стоить стіною чорною відъ-усюди, відъ-усюди обступили люде високі, кріпкі, міцні; бачить вінъ — негарне діло, а таки дума собі: „Спробую одбиватися!“ — Сиди тихенько, сестро, — каже сестрі, — не бійся, — и, обертаючись до розбійниківъ, говорить: — „Пропустіть, люде добрі!“ — А вони ёму на тев: „Давай гроші, багачу!“ Сестра вже чи жива, чи мертва сидить. — Нема въ мене про васъ грошей! — одказує братъ. „Давай бо по волі, а то візьмемо силоміць,“ грозять вони ёму й ближше підступають. Сестра заплакала, закричала й затулилась руками. И чує вона поміжъ гомономъ, говіркою та сваркою — чийсь голосъ її вговоряє: „Не плачъ, дівчино, и не бійсь!“ Хутенько відняла вона руки відъ личка й глянула, хто попередъ нею стоить, — и вже до віку зъ памяти въ неї не вийшла та краса чудова. Страхъ її и жахъ минувсь ввесь, и такий спокій обійнявъ її, що хочъ жити

хочь помирати заразъ — усе те зарівно. Вона склала руки, дивилася та слухала.

Одібрали гроші въ брата та й пустили їхъ. „Багато вбогихъ бідолаківъ у світі нищить голодь и холодь — пам'ятайте!“ промовивъ той голосъ самий, що вговорявъ дівчину: „Не плачъ, не бійсь“ — отаманівъ голосъ. Ніхто въ дівчини не знявъ зъ шні дорогого намиста зъ дукачами — вона сама зняла ёго й кинула отаманові підъ ноги, и чула відъ ёго: „Спасибі, дівчино!“ Зъ того-жъ часу все для дівчини якось наче помарніло й по-вяло: и місця, и обличчя усі поробилися безъ цвіту й безъ квіту наче. Каже дівчина отцю и ненці: „Тату, мамо! Піду я у монастирь!“ — и пішла у чорниці.

А братъ її, не кажучи слова, не давши віди жадної отцю, ані матері, ані приятелеві, ні товаришові, зібравъ усе добро, яке собі мавъ, покинувъ усю придобу, та й втікъ и приставъ самъ до громади у Чорному-Лісі.

(Дальше буде).

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

(Конецъ).

Не маємо більше відомостей про ті внутрішні замішанни въ козацькімъ таборі по приході Филоненка. Знаємо тільки те, що ні Филоненко, ані Гуня не брали уділу въ козацькихъ справахъ по битві зъ Ляхами зъ 27-го на 28-го Липця. На їхъ місце появляються полковники Романъ Пешта, Иванъ Бояринъ и Василь Сакунь. Годі було імъ дальше вести борбу зъ Ляхами, бо чернь козацька опісля остатнєго висилення упала зовсімъ на духу. Вони рішилися помиритися зъ Ляхами и попросили тому Потоцького, щобъ приславъ въ їхъ окопи повномочнихъ. Але Потоцький зажадавъ теперъ, щоби козацькі повномочні явилися въ ёго таборъ, и козаки вислали їхъ ще того самого дня.

Потоцький мусівъ козакамъ лишити гармату й військові клейноди, доки їхъ послы не вернуть відъ короля. Тоді обіцяли вони видати гармату й клейноди комисареві и прийняти полковниківъ, якихъ імъ назначить Річъ-посполита. Виписчики й реєстровики присягли, що не будуть дорікати собі минушою війною и що видалять відъ себе означенихъ панськихъ підданихъ. Козацькимъ вдовамъ обіцяно не нарушати їхъ правъ, а Трахтемирівськимъ чернцямъ обіцяно покровительство. Забрані монастирські скарби мавъ Барабашъ звернути. Риболовство и полєванне призволено по-прежнему. Той договоръ підписавъ яко військовий писарь Мартинъ Незнанський, а вже не Богданъ

Хмільницький, якъ договоръ Боровицький. Послідній теперъ стоявъ по стороні Барабаша. Хмільницький, якъ и багато людей славного имени, ставили въ такімъ разі свої особисті вигоди висше всєго.

29-го Липця відспівали ксєидзи въ польскімъ таборі *Te Deum laudamus*, а козаки помодилися и безъ попа, для которого въ походахъ міжъ козаками не було місця. Опісля загриміли пушки, и почався въ обохъ таборахъ загальний бенкетъ.

30-го Липця призволено було козакамъ розійтися домівъ, щобъ потімъ зновъ явилися на раду въ Канівъ и тамъ вибрали зъ-поміжъ себе послівъ до короля, а закляъ послы вернутися, зробили новий реєстръ. Зібратися мали такъ ті, що служили Потоцькому, якъ и ті, що воєвали проти него. Але багато козаківъ не мало вже дому. Козаки-зимовчакы замінилися въ дейнеківъ, та вже-жъ не стали броварниками и будникками, а розбрелися по Низу за рибними и звіринними промыслами. Багато козаківъ опинилося міжъ Донцями. Козакы-виписчики, которихъ пани уважали своїми хлопами, ишли за московську границу, або на Донъ, або на Буджакъ, або въ Добруджу. До панівъ, де їхъ чекала неволя, не багато вернулося. Україна значно опустіла. Поля лежали облогомъ, промыслъ и торговля застановилися. Коло Кієва и на лівобережжю Дніпра панувала велика дорожня.

Тоді коронні гетьмани не знали, що й починати зъ своїми військами, а вивести їхъ зъ України значило-бъ нищити плянъ забезпечення Річпосполитої зъ сторони границь. Вони водили військо зъ одної сторони въ другу й нищили останки королівськихъ и шляхоцькихъ маєтностей. Жовніри зъ свої сторони пљундували Україну й давали поводи до новихъ бунтівъ.

Заледе проминуло дві неділі по кривавихъ подіяхъ, якъ Потоцький діставъ вісти про нові козацькі заверюхи. Козаки держали шумну раду въ Канєві. Низовці завзято враждували на Барабашівцівъ. Потоцький піславъ до нихъ зъ Кієва Голомбовського зъ запитаннємъ, чому вони не присилають гарматъ. А коли козацькі коні змучені, то вінъ припле коні зъ Черкасъ и Медведівки. Потоцький обіцявъ такожъ вставитися за козаками у короля, тільки щобъ вони прийняли порядокъ, який заведе Річъ-посполита. При тімъ заявивъ вінъ, що реєстровниківъ не може бути більше, якъ визначать комисари, и що въ реєстръ не можуть вписуватися панські піддані, а тільки зъ королівськихъ маєтностей.

Козаки відповіли, що гармати вже въ дорозі, що вони зібралися на раду взглядомъ посольства до короля, и що до 30-го Серпня вони свої наради

закінчать. При тім жалувалися на угнетення королівських і панських урядників, на убийства і розпусти польських жовнірів в Роменщині і в Трахтемирівських козацьких маєтностях.

Потоцький зсилався на урядові доноси й сказав, що в Роменщині вибухли нові бунти проти німецьких жовнірів, котрі прийшли на квартири. Він обіцяв просити короля, щоб той дав на їх просьби милостиву резолюцію. При тім просив Потоцький, щоб козаки прислали до него в Київ з кожного полку по кількадесять козаків, щоб з ними порозумітися і вибрати при нім послів до короля.

30-го Серпня зібралися представителі козаків на раду в Києві і установили шість пунктів:

I. Відправити в посольстві до короля: Романа Половця, Богдана Хмільницького, Івана Боярина і Івана Вовченка;

II. Придати військовому товаришу Андрієві Мусі по 10 козаків з кожного полку, котрі мали-бъ уважати, щоб козаків не виходило на Запорожжя до дальших розпоряжений королівських. В тім мала помагати також Кременчузька сторожа;

III. В Канєві при гарматі лишити 20 людей, а прочих розіслати домів;

IV. Вислати Київського полковника Боярина, щоб усмирив зібраних коло Гадяча бунтівників, з властною карати їх смертю;

V. Під карою смерті не повинні козаки доікати одинь другому минувшими ділами.

VI. Козакамъ не можна переходити від одного полковника до другого.

Ті пункти підписало 6 полковників.

Такимъ робомъ придушено остатні появи козацької заверюхи. Приборкавши козацьких старшинъ, відділивши старихъ козаків від новихъ, запобігши розширенню козаків реєстровихъ від берегів Дніпра по Сулі й іншихъ рікахъ, надавши козацькимъ представителямъ обіцянокъ, котрихъ вони зовсімъ не думали виповнити — теперъ коронні гетьмани приймалися старанійше, ніжъ коли, забезпечити Україну для Річи-посполитої. Черезъ наступаючу зиму вони не мали чого зъ сторони козаків боятися; але задавала їмъ немалої тривоги весна, котра пригадувала козацьке motto тихъ часівъ: „якъ прийде весна красна, буде наша голота рясна.“ Коли-бъ в скарбі польськимъ були гроші, тоді строили-бъ Ляхи кріпость на Кодаку неперестанно. Однакжъ грошей не було, и коронні гетьмани мусіли неразъ на свій кредитъ позичати, щобъ себе не знеславити.

Міжъ тимъ громадилися надъ панською републикою зловіщі хмари. Коронні гетьмани довіда-

лися, що Острияниця зъ кількома тисячами народу перейшовъ за московську границу. Потоцький писавъ до Конєцьпольского, щобъ вінъ повторивъ просьби до царя о видачі Острияниці и другихъ козаків; але Москалі не видали. Ляхамъ ні одного козака. Здається, не безъ задоволення гляділа Москва на ляцько-козацькі межнусобиці.

Коли коронні гетьмани зъ тривогою гляділи на сіверо-востокъ, відкіль бунтівники могли-бъ нову поміч дістати, явилися козацькі послы до короля й сенату зъ покірними просьбами. Надіючися на те, що Потоцький вступався за ними у короля, вони заявили, що готові прийняти такі права, які надасть їмъ король и Річч-посполита. Листьмо и инструкцію, що дали козаки своїмъ посламъ, диктувавъ самъ Потоцький. Такъ, хочъ не вдалося йому приборкати козаків оружжємъ, то приборкавъ їхъ обманомъ.

Король и пани радо прийняли козацькихъ послівъ, читали покірні їхъ просьби и приписали їмъ такі умовки, якби Потоцький взявъ їхъ окопи приступомъ. Але не заразъ оголосили пани ці умовки козакамъ. Вони першъ усєго лишили досить часу, щобъ їхъ брати вдерлися глибше в козацькі землі, щобъ и жовніри загноздилися на такихъ місцяхъ, відкіль могли-бъ вибухнути нові бунти. Прошло тимъ часомъ чотири місяці. В кінці Листопада обвістили Ляхи, щоби козаки явилися на Масловоімъ-Ставу, де нині село Мислівка (міжъ Канєвомъ и Богуславомъ надъ річкою Росавою), вислухати королівського рішення.

Николай Потоцький виславъ тамъ брата свого Станислава, яко свого намістника, щобъ уважавъ на порядокъ. При такимъ бо кочованню козаків коло Маслового-Ставу могли-бъ легко зайти суперечки и привести до нового бунту козацького війська. Потоцького прийняли в козацькимъ таборі зъ почестями и представили йому всіхъ старшинъ. Підчасъ того стоявъ Николай Потоцький зъ своїми хоругвами и зъ Маслоставською комиснею в Білій-Церкві. Довідавшись від брата, що все в порядку, рушивъ вінъ в Рокитно, а відсілъ в Микитинки. Щобъ придати комісії більше ваги, давъ вінъ знати своєму братові, щобъ козаки вирушили йому на зустрічу.

26-го Листопада двинулися всі козаки й уйшли півтора милі. Панські війська зробили тільки пів милі и стали в чистімъ полі. В порядку зближилися оба війська и, не доходячи одно до другого на кілька вистрелівъ зъ лука, стали й устроїлися в боєвий порядокъ. Тоді старшини в супроводі почетного конвою реєстровиківъ одділилися від війська й підїхали підъ проводомъ Станислава Потоцького до польного коронного гетьмана. По-

здоровкавшись обопільно, казавъ гетьманъ зійтися старпинамъ на середину міжъ обома військами въ рицарський кругъ, по козацьки — въ раду.

Комисія ввійшла въ козацький кругъ и говорила о карі, постигшій Скидана, Путивля и другихъ „бунтовщиківъ.“ Опісля прочитано актъ комисіи, а въ кінець виголосивъ офіційальній проповідникъ козакамъ проповідь. Вздихаючи слухали козаки сеі проповіді, а було чого вздыхати: козаки утратили всі права самоуправлення, всі знаки військового достоїнства и всі землі, що попадали въ шляхоцькі загрибучі руки. Щобъ більше унизити козаківъ передъ ними самими, казали пани козакамъ віддати гармату посередъ рицарського круга й зложити хоругви, булави и всі військові знаки до нігъ Потоцького. Наконць запитали козаківъ, чи схотять прийняти відъ короля и Річи-посполитої комисаря на місце свого гетьмана, а полковниківъ шляхтичівъ на місце своїхъ полковниківъ. Козаки и на те згодилися, и Потоцький поставивъ комисаремъ Коморовського. Представлено потімъ 6 панівъ-полковниківъ и двоохъ військовихъ осаулівъ. Пани полковники вибрали собі 6 полковихъ осаулівъ, міжъ которими Чигиринськимъ осауломъ ставъ знакомитий Романъ Пешта. Опісля вибрали сотниківъ, міжъ которими сотникомъ въ Чигиринськимъ полку ставъ Богданъ Хмільницький, бувший військовий писарь въ Павлюківськихъ часахъ. Військовимъ осауламъ назначено жаловання по 600 золотихъ, полковимъ осауламъ по 350, сотникамъ по 200, а сотенимъ отаманамъ тутже вибранимъ по 60 золотихъ.

Резиденцією козацького комисаря назначено Корсунь, тому що Трехтемирівъ въ остатній війні майже зовсімъ випалено.

Відъ визначення границь ненарушимої козацької території відказався теперъ Потоцький тимъ, що край війною опустошений, и не буде відкіля взяти корму для людей и коней въ часі об'їзду границь.

Такъ відогрававъ Николай Потоцький ролю побідителя козаківъ.

Відъ часу, якъ козаки почали зъ Ляхами миритися, имя Гуні счезавъ въ козацько-польськихъ пересправахъ. О Гуні знаємо тільки те, що вінъ до Вересня 1639 року бувъ въ Україні, або на Запорожжю, а опісля пішовъ за московську границу.

Перша весна минула безъ ворохобні въ Україні, бо червачки вили засіви ще въ зерні, а посуха висушила зовсімъ траву. Але до нової ворохобні було недалеко. Великий гетьманъ коронний Конєцьпольский добрерозу мівъ се и, не дождавшись грошей зъ королівського скарбу, позичивъ на власний кредитъ значну суму й відправився зъ 4000 людей, щобъ докінчити кріпость на Кодаку. При

німъ звели вали довкола на кілька ліктівъ. Дальші укріплення поручивъ вінъ докінчувати Станиславу Потоцькому.

Якъ велику вагу придавали Ляхи сій кріпости, видно изъ строгої інструкції, що давъ Конєцьпольский її губернаторові Жолтовському. Після сеі інструкції було головиною ціллю кріпости стерегти, щобъ люде свовольні не ходили въ чужі землі за здобиччю и тимъ не підохочували похилихъ людей до козакування. Сторожа мала такожъ пильно наглядати, щобъ люде зъ городової України не уходили на Низъ и въ Дике-поле. Такъ, здавалося, були діла въ Україні зовсімъ упорядковані, и панамъ нічимъ би и турбоватись. Такъ ні! Все те упорядкованне було лишъ на папері. На небезпечнішихъ пунктахъ розставили пани 3000 кварцяного війська, которому скарбъ не заплативъ жаловання відъ 1-го Вересня 1638 р., т. є. відъ увінчення козацької війни майже черезъ цілий рікъ. Військо отже було змушене винагороджувати собі грабіжомъ панськихъ и королівськихъ маєтностей. Походи жовнірівъ були похожі на походи черезъ неприязельську землю. Вовнні суди й горожанські трибунали були переповнені скаргами на грабіжі и розбої жовнірівъ, але нікому було судити виновнихъ.

Такъ тривавъ сей неперядокъ и дальше и заготовлявъ Україну до слідучихъ подій, которі народъ прозавъ „Руїною.“*)

*) Руїна — народне названне козацькихъ бучъ за Хмільницького и по німъ.

ЗЪ НАРОДНІХЪ УСТЪ.

Про зозуль, посмітюхъ и гадюгъ.

(Записано въ г. Миргороді, 15. Червця 1862 року.)

Була собі дівка, така хороша, така! Та захався въ неї парубокъ, тожъ козакъ гарний. Ото, ходить до неї: любляться; а далі — й побралися. Живуть собі. Пішли вже и діти: хлопчикъ та дівчинка.

Разъ, святками, жінка й каже: — А поїдьмо оце, чоловіче, до мого батька.

А батко її та живъ десь пооддаль.

— Добре, — каже чоловікъ, — поїдьмо.

Поговорили, зробили. Забрали дітей, поїхали. Ідуть собі, та ідуть, дивляться — річка. Чоловікъ и каже: — Ну якъ же ми переправимось черезъ цю річку? Возомъ її та не переїдемі. Покиньмо, — каже, — на цімъ боці коня, то ти (на жінку) зробисся зозулею, та, взявши на крила дітей, перелетиши, а я зроблюся ужакою, переплыву.

Узявъ вінъ перекинувъ жінку, стала зозулею. Посажавъ на крила дітокъ — полетіла. Перелетіла вона через ріку, та й сіла на тімъ боці. А вінъ тожъ, перекинувся ужакою — перепливавъ.

Звісно, все вже те робивъ не чоловічою силою: духъ святій при хаті — нечистій ёму помагавъ. Опинившись на тімъ боці, впять вінъ и самъ перекинувся й жінку перекинувъ — зробився людьми, якъ и були, и пішли вже пішки до батька.

Приходять до батька, — раді імъ всі, прераді. Сказано, не бачилися стілько. Пообідали. Після обіду жінка й чоловік спать полягали — поспули; а дідъ зъ діворою гуторить — зъ унуками сказати. Та мабуть уже щось помітивъ недобре, и питається въ нихъ: — Що це, — каже, — у васъ за батько такмі?

— А хто ёго зна, — кажуть; — оце, якъ іхали, була річка, такъ переїхати й не можна; то вінъ на матірь: — Лети, — каже, — ти зозулею, а я перекинусь ужакою — перепливу. И перемкнувъ матірь зозулею та насъ посажавъ на крила до неї — перелетіли; а самъ ужакою зробився — перепливавъ.

— Такъ хмба вінъ гадюка? — пита дідъ.

— Та хто ёго зна, — одмовили діти.

Дідъ заразъ пішовъ, вигостривъ ніжъ и зарізавъ того чоловіка. Зарізавъ та й закопавъ — на городі тамъ, чи де.

Прокинулась жінка: — Де чоловік? — питається.

— Не знаємъ, — каже дідъ; — пішовъ кудсь...

Отъ жде вона, жде — нема.

— Піду-жъ и я, — каже; — вінъ, мабуть, до дому поплентався, то я ще й нажену.

Попрощалась; забрала дітокъ — пішла. Идуть-мдуть — не видко чоловіка. Вона й питає у дітей: — Куди батько пішовъ?

— Е, — кажуть, — дідъ батька зарізавъ та й зарібъ на городі у яму.

— За-ві-що? — пита.

— Та сказала, — каже хлопчикъ и показує на дівчинку, — що батько гадюкою перекидався; тамъ дідъ и зарізавъ.

— Та брешешъ: то ти сказавъ, — одмагаться дівчинка.

— Та ні бо, ти.

Змагаються такъ собі; зверта одно на одного, та все йдуть. Не чулося, коли й до річки дійшли. Діходять до річки, жінка й каже: — За те-жъ, — каже, — що ви казали на батька, що вінъ гадюка, ти, дочко, лети посмітюхою, ти, сину, лізь гадюкою, а я, — каже, — полечу зозулею.

Полетіла вона зозулею, дочка посмітюхою, а синъ полізь гадюкою. И ото вже розплодилися ажъ по сі часи.

Онъ-то якъ, погляньте, народъ нашъ виводить початокъ зозуль, посмітюхъ, гадюкъ. Всякий, хто хочъ трохи дослухався, що люде говорять, коли самъ неохочий дознаватися, може чувъ, що зозуля не паруеться, якъ отъ другі птиці, не сама висижує дітокъ, ніколи собі не вьє гніздечка и не несе туди яєць, якъ другі, а підносить їхъ у чужі гнізда: одно очеретянці, друге кропивянці, третє кудинише; и ніколи не несе двохъ яєчокъ въ одно гніздо, — все на-різно. Тамъ їхъ птахи міжъ своїми й висижують, и годують тихъ зозуленятокъ. А сама вона зъ весни на дереві, знай: куку! куку! вищує-бъ то людьмъ, кільки віку жить. Перелетіла зъ гільки на гільку — куку! А тамъ вже хто небудь: „Зозуле, зозуле, скажи, кільки мннє літь жить?“ Отъ вона й кука, поки ажъ мандрикою объ Петрі не подавиться. А за дітокъ їй байдуже. — Оттакою-жъ то народъ нашъ, невгамонний до вигадокъ, вивівъ и жінку ту, немилосерну матірь зозулю, що осудила дітей своїхъ: одного — знай стрибати по смітникахъ та по дорогахъ, а другого до суду плавзати по землі...

Иванъ Руїна.

ПИСЬМО П. КУЛІША ДО РЕДАКТОРА
„С.-ПЕТЕРБУРГСКИХЪ ВЪДОМОСТЕЙ“
О ПП. Каткові и Аксакові.

Письмо до п. Каткова.

(Продовження.)

Прочитавши сей протестъ, нехай судять безсторонні и найсторонніші читателі: чи суть тутъ признаки розкрадення чого небудь, а тимъ більше „розкрадення руського народа?“ чи єсть тутъ неповагання для галицькихъ публицистівъ и ученихъ: „Зубрицькихъ, Головацькихъ, Петрушечичівъ, Дідицькихъ, Аіскеничівъ, Наумовичівъ и т. д.“ на которе нарікає „Боявъ“, вдохнувший таку віру петербургському корреспондентові? и чи напечатавъ я сей протестъ въ газеті, буцімъ-то „отверто-ворожій“, після ёго упевненія, „руськимъ галичавамъ“?

Въ чімъ єсть моя правдива исповідь? питає петербургський корреспондентъ. Моя правдива исповідь досить виражена въ сімъ таки протесті, за которий на мене введено небувале, нечуване переступлення: „розкрадення руського народа.“ Моя исповідь виражалась, для неупередженнихъ людей, у всімъ, що я коли-небудь печатавъ; а виразнійше, якъ де-небудь, вона виражена въ двохъ моїхъ статтяхъ, изъ котрихъ одна була напечатана въ „Русскій Бесѣді“ 1857 р. и перепечатана п. Ливчакомъ въ „Золотій Грамоті“, підъ заголовкомъ „Эпизодъ къ Черной Радѣ“, а друга напечатана въ „Основі“ 1862 р. и перепечатана п. Дідицькимъ у львівському „Слові“ підъ заголовкомъ: „Полякамъ объ Украинцахъ.“ Те, що виповіджено мною въ сихъ двохъ статтяхъ, я написавъ би й теперъ, коли-бъ показавъ до того потреба. Отъ моя „правдива исповідь“!

Теперъ я въ праві зажадати въ свою чергу: нехай же підійме прилицию рицарь незвісного образа, кидуючій ідовиті стріли изъ-за угла и скрываючийся підъ буквою X. Сей п. X. запевняє читателівъ „Московскихъ Вѣдомостей“,

що ніби я надрукував свій протестъ въ часописи „открыто-враждебной русскимъ галичанамъ и содержимой тамошней польской партіей.“ Якъ же-жъ сѣму не вірити, коли вінъ не тільки читавъ „Боляна“ (де перепечатаний цілий мій протестъ), але й рекомендувавъ ёго п. Каткову? А міжъ тимъ вінъ не поміркувавъ зъ мого протесту, що я навіть не знавъ, де сей протестъ буде напечатаний. Я просивъ напечатати ёго де-не-будь, де-у-го-д-но, честнійшого изъ руськихъ галичанъ, п. Партицького, сотрудника „Слона“ и литературно-научного зборника „Галичанина“, видаваного підъ редакцією пп. Головацького й Дідицького. Звідки-жъ въ конецъ взявъ п. Х., що літературна часопись „Правда“ де п. Партицькому подобалося напечатати мій протестъ, „открыто-враждебна русскимъ галичанамъ“ и „содержителъ польской партіей“, — коли навіть „Болянъ“ сего не каже? Досить було прочитати одинъ мій протестъ, щобъ пересвідчитися, що жадна полонофільска часопись не помістила би ёго у себе. Нащо-жъ такъ обманювати руськихъ людей, читаючихъ „Московскія Вѣдомости.“

Дякуючи посередництву петербургського корреспондента, сего п. Х., виписуючого й коментуючого стрічки зъ „Боляна“, руська публіка могла-бъ обвинити мене ще й въ іншихъ переступленняхъ. Я порівняний зъ полками, що мовчали підъ знаменемъ Кирила й Методія — я, который 30 лѣтъ не знаю иншого знамена, который бувъ удостоєний виборей въ члени комитета для прийняття славянськихъ гостей въ Варшаві и постоянно супроводжавъ їхъ тутъ, поділяючи зъ ними наймиліїші надії мові молодости; але, звязаний службою, не мігъ я їхати разомъ зъ ними до Петербурга й Москви. Річъ, здається, говорить сама за себе. Але п. Х. не встидався повторити навіть таке обвинення. Отъ на що може зійти печатне слово!

Отъ-що писавъ я — слово въ слово — до редактора „Московскихъ Вѣдомостей“. Мійні здавалось, що п. Катковъ для пошановання справедливости, повиненъ бувъ би напечатати се письмо, не отягавшись ні одного дня; але заравомъ знаючи, що п. редакторъ „Московскихъ Вѣдомостей“ не любить признавати ошибокъ своєї газети, я, въ шість день опісля, пиславъ копію того-жъ письма до п. Аксакова, въ просьбу — помістити въ газеті „Москва“, коли-бъ п. Катковъ и дальше отягався. Я слодівався, що п. Аксаковъ напечатася се письмо не тільки для одного пошановання для правди, але й вадля того, що насампередъ поставивъ мійні „запросъ“ въ своєї газеті зъ поводу мого протесту противъ дивного поступку п. Головацького, и що одповідь на ёго „запросъ“ находиться въ моїмъ письмі до п. Каткова. Але розсвѣтлене діла не відповідало замірамъ п. Аксакова — и отъ що вінъ чинить. Вигадує позіръ, щобъ не напечатати мого письма, и разомъ зъ тимъ дальше розправляе по своему, т. е. кручками й укисью, о тій самій предметі, который подробно й ясно, але незгідно зъ ёго толкованнями, висвѣчений въ укритій передъ читателями письмі моїмъ до п. Каткова. Чимъ обяснити такий спосібъ поступовання, якъ не бажаннямъ утримувати своїхъ читателівъ якъ-найдовше въ блуді вглядомъ особи, котру зъ певної причини треба освітати звѣстнимъ світломъ? И такі способи уважае собі п. Аксаковъ позволениями и для діла користними! Але симъ вінъ не ограничився. До тихъ вдумокъ и перекручений, котрими переповнена корреспонденція „Московскихъ Вѣдомостей“, п. Аксаковъ не багато надумувався додати свої власні въ № 117 „Москвы“ (26-го Серпня 1867 року). Сего не мігъ би вінъ зробити, коли-бъ тутъ же напечатавъ мов письмо до п. Каткова. Воно доказувало би брехню й пересади; воно не дозволило би п. Аксакову повторити слідуючі недорічності:

1. Въ письмі до п. Каткова доведено, що я не то-що не вдумувавъ особи української азбуки, але не вдумавъ и правописи, названої въ Галичині кулішівкою, т. е. правописи фонетичної, котра ще передъ моїмъ уродженемъ була. Не аважаючи на те, п. Аксаковъ називає мене уставникомъ української правописи, пропустивши назву „фонетичної“, а додавши, що „се дітище взяла до службу поляки, для своїхъ политичнихъ замірівъ.“ Несвідомий читатель може думати, що ёму до сподоби!

2. Въ письмі до п. Каткова сказано, що зъ Галичини доносяля, будіміз-то поляки намірили видавати журналъ на українськіймъ лязці кулішівкою, але що чутка о тіймъ втихла. П. Аксаковъ, скривши мов письмо до п. Каткова, сміло заєвьяє своїхъ читателівъ, що ніби „польска партія въ

Галичині предприняла издавництво кількохъ газетъ въ дуєі українофільского відъ Москви, т. е. відъ Россії, відчуження, на українськіймъ нарѣчю, зъ захованнямъ правилъ найчистішої кулішівки.“ Тутъ п. Аксаковъ не тільки подає несправдливий и неправдоподобний фактъ, показуючи тимъ — або нерозумінне відношеній поляківъ до такъ-званихъ „народовиківъ“ руськихъ въ Галичині, або крайню свою склонность до легковірности вглядомъ вістей, доношенихъ ёму зъ-відтамъ противниками народнѣго лязика, але ще доводить и цілковите незнання предмета, о котрімъ гворить. Які правила знає вінъ въ фонетичній правописі? Правило въ ній одно: „пйши, якъ вимовляєшъ.“ П. Аксаковъ прослідуює немовъ яку вресь, тую правописи, котра признана вже лучшими лязикословами за найрозумнішу, поєдичну и догідну въ загалі, а для народнѣго науковання злічається за найлегшу и найопитнішу. Объ сій правописи виражали свої мніня: Шлейхеръ, Штейнталь, Гримъ, Миклосичъ, Шульць. Адже-жъ фонетика давно положена за основу науки о лязці. Що-жъ бо ви, п. Аксаковъ, посміхаетесь надъ фонетичною правописю, виображаючи въ ній якісь небували правила? Шульць, въ звѣстній своій граматичі, каже: „Римляне послѣдували въ своій правописи єдино ровсудному основному правилу — кожде слово писати такъ, якъ оно повинно вимовлятисл.“ (Die Römer befolgten in ihrer Schreibart den einzig vernünftigen Grundsatz: jedes Wort so zu schreiben, wie es gesprochen werden muss). Насупротивъ замічає Миклосичъ объ етимологічній правописі зъ своїмъ ділі „Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen“, що вона не подає можливости вірно виражати звуки живої річи, — що въ ній неминучі недогодности й лишні букви. „Хто сегодня вже амагається до етимологіи, той може бути певний, що попаде въ дилетантські забави.“ (Wer jetzt schon auf Etymologie ausgeht, kann sicher sein, dass er sich in dilettantische Willkür verlaufen wird). Такої гадки о нинішній етимологіи найбільший лязкословъ нашего часу, Шлейхеръ, докладно вивчивши славянські — міжъ тими и церковно-славянський и руський — лязики, не спішітса-жъ изъ своїми приписами, п. Аксаковъ! „Каждый лязикъ“, каже Яковъ Гримъ, „стоить на своїхъ власнихъ ногахъ и самъ собі приписує закони.“ (Jede Sprache steht auf eigenen Füßen und schreibt sich selbst ihre Gesetze). Звідки-жъ ви взяли, п. Аксаковъ, що мову мени потрібно було изъ-за фонетичної правописи „убілення“, якъ ви любенно виразились? И якимъ способомъ „новіша слава фонетичної правописи“ могла „отинити“ ёго, по вашому таки вираженню? И, насупротивъ, гадаю, що вашому мени далеко більше відъ мого буде потрібно „убілення“, після того, якъ читателі дізнаються, якихъ середківъ ви уживаете для своїхъ цілей. У васъ до такої стєпени затьмились поняття о достойнімъ и недостойнімъ, що и цілкомъ не задивуюсь, коли зновъ подібаю у васъ судження, подібні слідуючому: „Допустимъ, що нечтати интимне письмо, безъ дозволення автора, и не годилось...“ И на сю уступку склонилися ви зъ трудомъ; и тутъ укриваете ви властиве: що мов письмо до п. Головацького було прийатне, що оно зовсімъ не було призначене и не годилось до друку. Що би ви заговорили, якимъ Демостеномъ розъярилися би ви, коли-бъ кому-небудь прийшло на думку надрукувати ваше письмо, безъ вашого призволення! Але коли се дотичить хохла, то „яке-жъ въ тіймъ ляхо?“ пятаете ви зъ такою наивностью, неначе ми живемо въ часахъ кулакового беззравья.

(Конецъ буде.)

НА ЦІЛИ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Др. Корнилий Сущевичъ 2 р., Василь И... 40 р., Кароль Міментовський 50 р., Титъ Блонський 40 р., Дръ Иванъ Яхно 1 р., Богданъ Шюрко 50 р., Богданъ Бабій 90 р., Титъ Куницький 50 р., Северинъ Ганкевичъ 50 р., Володимиръ Біліньский 40 р., Коссовичъ 50 р., Константиновичъ 50 р. — разомъ всього 8 р. 10 кр. Дочисливши до сего попередку, въ ч. 20. виказану складку въ снѣжкості 401 р. 55 кр. а. в., вносите фондъ літературній теперъ 409 р. 65 кр. а. в.

Зверхъ того прислали до мене ученики Станиславської гимназії 100 примірниківъ першого випуску поезій Ю. Федьковича, призначаючи весь дохідъ зъ розпродажи на ціли літературні.

Тарнопіль, 27-го Жовтня 1867.

О. Парашцький.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60 ; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Неразъ бабуся — най царствує —
 Мини, якъ бувъ ище малимъ,
 Прядучи кужиль вечерами
 У пість передъ Різдомъ святимъ,
 При ватрі голосомъ млдненькимъ,
 Мовъ та завулька у гаї,
 Розскачувала про лицарівъ,
 И триголовні змїи,
 Що тамъ за моремъ десь далеко
 Живущу воду стережуть,
 И про дівчата злотокоші,
 Що ночами Дніпромъ пливуть....
 Бабуся вмерла, и мій волосъ
 Вже наче снігъ припорошивъ, —
 У безталанню, горю, муці
 И шістьдесятий рікъ проживъ;
 Людей пізнавъ я окаяннихъ,
 Въ котрихъ пливе одна кровъ,
 Отъ якъ моя, — кишить та гравъ;
 Но вже звелась: бездушні мовъ,
 Но божімъ світі лишъ блакають,
 Неначе ті живі мерці,
 Душею мертві, у могилі —
 Лишъ тіломъ ще живі.
 И другихъ знаю осліпленихъ,
 Що вже забули рідъ, племя
 И рідну мову, свою віру
 Переміяли и ния;
 Гнетуть и гонять братий своїхъ
 Ще гірше лютихъ ворогівъ, —
 Забули темні, помрачені
 На божу кару, божий гнівъ.
 Якъ тихъ пізнавъ я недолюдіквъ,
 То я въ жалю ажъ пропадавъ,
 Неразъ въ куточку, мовъ дятлана,
 Криваві сліви проливавъ.
 Мини въ тихъ хвиляхъ насувались
 Бабусині на умъ казки....
 — Де, Боже, та вода живуца
 Тече струями изъ скали?
 Де, Боже, змій той триголовий?
 Де, милостивий? — ахъ, скажи!
 И, мовъ волхвамъ, мині старому
 Звіяду провідну нивпошли.
 Туди влечу я на вздогони,
 И сокілъ менс-бъ не здогонивъ;
 Сточивъ би я борбу завяту,

И на світі більше-бъ вже де живъ
 Огняний змій той триголовий....
 Води я-бъ хутко зачерпнувъ ■
 И зновъ сокіломъ на Україну —
 Назадъ надъ Дністеръ я-бъ вернувъ,
 И давъ би пити вдеревілимъ
 У сві живуцїи води....
 Ожло-бъ серце, наче квітка
 Зівяла въ ранці відъ роси,
 И всі би стали до роботи
 На своїмъ полю-няві вразъ,
 А доля въ гробовицъ би встала,
 И втихъ би біль нашъ хотъ на часъ,
 И вража сила би пізнала,
 Що міжъ братами згода й ладъ;
 Гаравдъ и воля, правда й сила
 Вернули-бъ зновъ до насъ навадъ....

Не чути голосу святого,
 Де змій той воду стереже, —
 А тні лютигі гарши
 Шматкують отчину уже....
 Устаньте-жъ, браття, та до діла:
 Живуцїи води нема!
 Збудіться, браття!... вже доволі
 Ми протерпіли лиха-ала!
 Про милость Бога пробудіться:
 Зъ всего враги насъ обдеруть
 И, мовъ тихъ старцівъ, изъ торбами
 Въ чужую землю проженуть.

Данило Млака.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповідання *Марка Вовка.*

V.

Коли отсе у Кармелевімъ селі пройшла чутка, що се іхъ Кармель отаманує у Чорному-Лісі, — пройшла чутка й зрушила старого й малого, доброго й лихого. Которий козакъ стрічавсь, то усе козакъ заклопотаний; котра козачка проходила, то все козачка розтурбована, у тривозі! Дійшла чутка до Кармелевої матері старої й до ёго молодої дру-

жини. Стара мати говорить, слізьми слова свої приливаючи, до невістки: „Отъ люде лихі! отъ недобрі, Марусечко! Отъ поговірѣ який на мого Кармеля! отъ позлодійка яка на мою кохану дитину! Не йму я віри сѣму! Не йму віри! А якъ віри пійму, то вму! А ти-жѣ, Марусе? Що-жѣ ти?“

— Я житиму й кохатиму, — говорить Маруся; а малесенька дочка стояла тутъ та слухала й собі тежѣ бубонить: — И я зѣ мамою! и я зѣ мамою!

Проминуло ще багато днівъ, и одного разу у ночі — нічъ була ясна та тепла, місяць світивъ и зорі, сади у вѣту стояли, хати вѣ тині й у сні, соловейки щebetали, — Кармелева дочка спала солодко й легенько дихала; заснула тежѣ и стара мати, нагорювавшись та наболівшись, и спала не-впокійнимъ сномъ — то зітхала вона у сні, то зновъ скрикувала, схлипувала: сонъ хочъ змігъ неміцну стареньку, та спокою їй не давъ.

Не спала Кармелиха-дружина. Вже багато ночей вона не спить и багато мабить ще не спатиме, бо вона молода й кріпка, а що день, що година її тугу прибільшує. Не спала вона й думала обѣ тимъ, кого вона кохала. Коли чує — тихенько-тихенько відчиняються двері, и бачить вона — уступає вінъ, и чує єго у своїхъ рученькахъ. И не знала вона, чи стемнівъ тоді світъ божий, чи засявъ, чи то була роскіпшъ, чи біль. А якъ вже схаменулася вона у садку й бачила округи себе пахучі квіти, ясний місяць и зорі, и тоді ще довгенько-довгенько вона нічого не розуміла, не знала, тільки те, що вона у єго на рукахъ, що вінъ тутъ коло неї. И все вона дивилася на єго й по-трохи опам'ятувалася. И почали вони розмовляти по-тиху, по-вірну, и цілісеньку нічку розмовляли. Місяць скотивсь изъ неба, зорі поховалися, соловейки позмовкали, рожевий розсвітъ почавъ рожевити, деревесні листочки затрепexалися, и Кармель обнявъ-поцілувавъ дружину, прощаючись. И пішли вони разомъ обойко полемъ-шляхомъ до долини за селомъ. У долині три коні паслося воронихъ, и два товариші дожидали, курячи люльки; тутенька ще попрощавъ Кармель зѣ дружиною, и чули товариші, що промовивъ вінъ до дружини: „Буду до тебе навідуватися.“ И всі три сіли на коней, та й помкнули — тільки искра зѣ-підъ копитъ кінськихъ сипнула, та й зѣ очей зникли. А Маруся повернулася до дому. И дома, и у сусідівъ всі й усе ще спало — тільки що розсвітъ порожевівъ пломенистій, та деревесні листочки жвавій трепexалися.

И зновъ пішли дні за днями й часи за часами. И що дня, що години розбійнича зграя у Чорному-Лісі прибільшалася, и що дня, що години багаті та вельможні люде гіршъ та гіршъ лаялися й трівожилися. И порішили вони чи такъ, чи и-

накъ, не жадаючи нічого, зловити отамана и вирядити шукачівъ та слідцівъ и обіцяли велику імъ плату й нагороду, „аби ви намъ того отамана узяли“; отсе-жѣ тії шукачі й слідці розроїлися скрізь купами, шукаючи та висліжуючи.

Проте часъ минавъ, а отамана усе не примогли ще піймати. Неразъ розбігалася чутка: „зловили отамана!“ и цілі юрби людеи збігалися на єго дивитися, порушені причаствомъ, недовірствомъ, дивомъ, цікавостю, непевностю, — аже-жѣ чутка показувалася неправдива. Правда, що зловили десь у лісі чоловіка непевного, та се бувъ якийсь бідолака, що єго вигнала на великий шляхъ нуждонька та бідонька, або й зовсімъ безвинний перехожий часомъ бувъ схоплений. Чутка така тежѣ розбігалася, що чарувавъ усіхъ отаманъ, що очи одводивъ, доторкавъ серця; розбігалася чутка, що єго голосу чути, єго погляду стріти, а єго краси бачити ніхто у світі не примігъ безпричасно та недбало, — що вінъ кожного чарувавъ-приманювавъ до себе. Була навіть така чутка, що багато шукачівъ и слідцівъ єго у руці держали вже, та пускали оманені, а потімъ вже до віку не були годилися на свою службу.

Та знаходяться-жѣ у світові красному люде, що їхъ жадна краса не вчарує, жадна не омане омана, — и отъ знайшлися такі на отамана й узялися єго слідити та висліжувати безодпочинно й безусипливо, такъ якъ безодпочинно й безусипливо вінъ втікавъ відъ нихъ — у день и у ночі, и ввечері и ранкомъ, темними гаями, широкими полями, безкрайними степами, низькими долинами та лугами, високими горами....

VI.

Одної темної ночі, якъ усі спали, Кармелева дружина стояла у своєму садочку підъ вишнею, немовъ измурована, поки не виявилася висока постать відъ долинки, — тоді вона винулася на зустрічъ, якъ душа до раю, до свого Кармеля.

Вінъ задиханий, зморений, потомлений, помучений, пригорнувши її, не змігъ довгенько придержати у своїхъ зомлілихъ рукахъ, ледві змігъ слова промовляти: „Гонять мене, якъ хижого звіря, Марусе,“ промовивъ Кармель; вже три дні й чотири ночі инкаю, не зупиняючись.... товаришівъ розпустивъ....“ — „О, коханий,“ — каже Маруся, — „и въ насъ тутъ були, питалися усіхъ. Усі одказали: нічого не знаємо! Учора... Що се таке?“ — спитала вона, замираючи, бо тоді саме щось стукнуло й грюхнуло десь; и хата всвітилася ясно світломъ, у хаті говірка голосна почувалася, сляки й скарги, и близенько коло їхъ у садку голоси й люде зѣ усіхъ боківъ.

— Держи! лови! Маємо! держимо! — рознеслося по тихій погоді у ночі. Схопили Кармеля.

— Марусе! — промовив він хутенько й тихенько, — кажи, що нічого не знаєш; чуєш мене, Марусе?

— Чую. — одказала Маруся.

Стара мати прибігла зь плачемъ, питаючи, чи сему правда, благаючи, щобъ відпустили сина її єдиного, побиваючись, що беруть. Маленька дочка прокинулася, и, якъ була у сорочечці, розхрістана — кинулася до тата й вхопилася за єго рученятами. Усіхъ одірвали відъ Кармеля, укинули єго у візокъ и повезли шляхомъ, а все-усе село знялося, наче рій. и, гудучи, дивилися у слідъ, а за возикомъ поспішалося Кармелева дружина зь дитинкою на рукахъ. Стара мати не здужала пішки побратись; омліваючи разъ-у-разъ, вона дожидала, поки запрягали для неї коня парубки, порушені духомъ, доторкнуті до серця, непевними руками.

И привезли Кармеля у велике місто, у кайданахъ, и зачинили у камяну, темну темницю. Багачі кричали: „Дождавсь Кармелюкъ! Отже й заплаца Кармелюкові!“ Вбогі люде по-тиху розмовляли. Молодці й дівчата плакали, старі люде хрестилися, благаючи: „Помилуй, Боже милій!“

За Кармелемъ у слідъ прийшла єго дружина зь дитинкою, и привезли єго стару неньку.

Почали судити Кармеля, и судили єго чималий часъ.

Чи хто йшовъ тоді, чи хто їхавъ минаючи, коженъ бачивъ по всяку годину на пліцу проти німої зачиненої темниці стару, прибиту на остатній своїй літній силі, що тутъ сиділа на великому камені та плакала и, якъ хто до неї підійде, своє лихо розказувала, побиваючись, и молодую молодичку, що безмовно сиділа, наче стративши таки доценту усе дороге та любе, якъ доценту румянець зь лица въ неї зникъ, а біля неї маленьку дівчинку. Ніколи не бачили, щобъ ся дівчинка гралася або пустовала або опинилася на улиці прилеглій, де — видко було — продавалися ласощі й грашки, — ніколи! Смирнесенько коло молодички сиділа ся дівчинка мала, часомъ тихесенько щось питаючи въ неї або до неї промовляючи, часомъ горнучись до старої, що її зь плачемъ обнімала й пригортала слабими, недолугими руками. Вони сливѣ жили тутенька проти темниці: тутъ на великому сирому камені, що єго не звісно хто, коли й для чого поклавъ середъ пляцу, вони свій обідъ мали й вечерю; мабѣть вони-бъ и ночували тутъ, да не дозволили на се міські порядки, то мусили що ночи братись до хижки, де найшли собі містечко, и тамъ лягати зь вечера. Остатній поглядъ бувъ на темницю, на її понурі віконечка, и думка

остатня по-надъ нею носилася; у ранці думка перша у темницю летіла, и перший поглядъ жадавъ того-жъ понурого образу темниці. Жадної полегкості, жадної зміни не робилося; тільки що погода усе холодшала: осінні морози пали, вечори и ранки стали морозисті; усі люде вже загорнулися у кожухи, усюди у нечі запалили по хатахъ, и мала дівчинка хутче та хутче бігла ввечері до хижки, а ранкомъ на своє місце на великому камені проти темниці, а стара вже не мала сили кроку перейти, не опираючись на молоду невістку.

Усі вони знали, який судъ буде, и тільки дожидали того дня, коли скінчиться. Прийшовъ день той — ясний, холодний, сніжовъ по-трехи поросивъ, — коли відчинилася темниця, и, глухо брязкаючи кайданами, почали виходити злочинці, пара по парі. На пляцу зібралась купка люде, дві якісь жінки плакали, виглядаючи своїхъ поміжъ парами у кайданахъ. Яково лихихъ, розпачливихъ голівъ пройшло поміжъ тими парами! Отъ Кармель. Хто має зь кимъ попрощатися, дозволили попрощати. Кармелева мати упала, побачивши єго; жінка єго зь дочкою були коло єго, зовсімъ на поготові за нимъ йти у далеку дорогу; та Кармель, попрощавшись зь ненькою, ставъ прощатися й зь жінкою и зь дочкою и щось тихенько промовляти. Жінка спазнула на лиці, почувши єго слово, якъ відъ непередвидіного жалю, а дочка склинула: „Ми тебе не хочемо видати, тату!“ двічі чи тричі, а далі, обхопивши батька закованого ручечками, заплакала. Тимъ часомъ пронеслося поміжъ купою: „Кармелюкъ! Кармелюкъ! Се Кармелюкъ! Де вінъ? Отъ вінъ!“ и ціла купа, наче хвиля морська, порушалася й колисалася.

Казано рушати зсильнимъ, и рушили. Купа люде бігла за ними, проводила їхъ за місто далеко, на шляхъ, и купа усе прибильшалася, усе голоснішъ чулося: „Кармелюкъ! Кармелюкъ!“ Кидано гроші зь усіхъ боківъ, послано у слідъ: „Помагайбігъ!“ Вели матірѣ за Кармелемъ, йшли жінка зь дочкою коло єго. Коли-жъ казано усій купі завернутися.

— Умру я... хутенько вмру! — промовила стара мати, ледві дихаючи, а дочка мала, цілуючи й милуючи тата, склинула: „Коли-бъ же зь тобою йти!“

„Усе буде, якъ кажешъ,“ промовила вірна підана дружина.

„Сподіваймося на ліпші часи!“ промовивъ Кармель.

— Рушать! рушать! — и рушили, усе далій та далій. Вже не чути глухого брязкання відъ кайданівъ. Ледві вже постаті мріють. Отъ и зовсімъ

зникли, тільки дерева при шляху вирізувалися на ясному небові зъ того краю, кудю зникли.

Стару матір вєли люде, молода жінка несла дочку плачущу, купа уся посувалася жалкуючи, судячи та радячи. Того-жъ дня вїхавъ возикъ зъ міста у Кармелеве село и повїзъ туди до дому єго семью. Зновъ засвітилося у єго хатї ввечерї, и усї тамъ сумуючи не розлучалися зъ нимъ у думцї, — проводили єго душею незнакомимъ шляхомъ у незнану асилку.

(Конецъ буде.)

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обзїръ землі, заселеної Русинами.)

Люде ученї — историки, природоспити, годяться на тїмъ, що географичне положеннє й природа якогось краю великий вплив мають на єго жителїв, на спосїбъ їхъ життя, їхъ склонности и характеръ, на їхъ моральний и материяльний розвитокъ, якъ и на відношення їхъ до жителїв другихъ земель. Такимъ чиномъ землепись, яко наука, толкуюча власне о положенню и природї земель, велику прислугу чинить исторїї народїв и становить її головну спомагательну галузь. Вона бо починається до зрозумїння життя и характеру народїв, до виясненнєя непевнихъ або незнанихъ відношень ихъ до другихъ народїв, до висвїчення фактивъ, збувшихся на їхъ землі.

Теперь, коли у насъ зъ востаючою самовїжею будитьсь похопъ до науки питомої исторїї, не завадить піднести важность и конечность пізнання географичнихъ відношень рїдної землі. Щоби зрозумїти исторїю свого народу, треба конче пізнати землю, на котрїй вінъ живе, на котрїй вінъ за життє своє боровся и бореться, котрої вінъ боронивъ такъ завзято.

Коли-жъ воля, шановні читателї, то нумо: перейдемо гадкою по тїй Україні, переглянемо її відъ Бєскидїв до моря, — придивимося горами, що їхъ колнсь-то „підперали желїзні полки,“ перелїчимо води, що колнсь-то кровъ Турка й Татарина ними червонїла, перемїряємо степи й поля, що „почорнїли ажъ відъ крови“, пролитої за того народа вольную волю. Не поведу я васъ ходомъ певнимъ, знаючимъ всї сторони й дороги, бо й самому часомъ поблудити приїде. Але будьте мїні за те вибачні, уже за-про мою добру волю й отвертость; а коли хто побачить, що самъ би насъ лїпше повести зъумївъ, то самъ и виненъ, — чому чимъ борше за діло не возьметься?

II.

Имя, границі и просторонь України; загальний поглядъ на її поверхність.

Уже кїлько-то именъ не має наша земля! Южна Русь, Мала Русь, Малороссія, а по частямъ: Червона Русь, Галиция, Галичина, чи Галичъ, Юго-западна и Западна Россія, и хто знає ще якї. Народъ же самъ називає її Україна, се-бъ-то край*, та й годї, — такъ якъ вїнь и Бєскиди-гори не називає инчимъ именемъ, а тїлько горами, бо не знає краю, якъ своя Україна, не знає гїрзъ, якъ свої гори.

Простягається тота наша Україна відъ Припетї рїки и рїчки Бєседа до Чорного-Моря, відъ полудневихъ стокївъ Бєскидїв и долїшнєго Днїстра по Донъ и Кубань рїки. Въ найбільшїй своїй довжинї, відъ заходу на схїдъ, сягає вона відъ 38° до 58° схїдн. довжини, значить 20 степ. або до 300 географ. миль; найбільша її ширина, зъ півночи на полудне, виносить 9½ географ. степ. (відъ 44°30' до 53°45'), що значить до 140 миль географичнихъ. Обшару займає Україна 10.870 кв. геогр. миль, отже перевищає Велику-Британїю (европейські провинци) въ двое близько, Францию зъ на 1000 кв. миль, а відъ Австрїї (зъ Уграми) вона о мало що надъ 1000 кв. миль менша. — Сєма часть зъ тихъ 10.870 миль припадає на часть України підъ Австрїйськимъ владїннємъ (надъ 1600 кв. миль). Границить Україна на полудневий захїдъ зъ землями Волохївъ, Угрївъ, Словакївъ, на захїдъ зъ Польщею, на півнїч зъ Білою- и Великою-Руссю, на схїдъ зъ Великооруссю, зъ землями Калмикївъ, Ногайцївъ и Черкесївъ, на полудне зъ Татарами и Чорнимъ-Моремъ. Природа, хочъ и дала сїй землі свїй відрубний характеръ, не відграничила її значними, сталими границями відъ чужихъ земель; тому хотївши познакомитись зъ довідними її границями, приготовитись мусимо на спамятаннє копицї мїстъ, мїсточокъ и рїчокъ, якими вона, вививаючися на всї сторони, переходить.

Зачнемо відъ заходу, відтамъ, де рїка Попрадъ (допливъ Дунайця), почавшиїся въ Угорцині, починає становити границу межї Уграми а Галичиною. Межи мїсточками Мушина (въ Галичинї) а Палоча (въ Угорцині) перебивається Попрадъ черезъ го-

* Що имя Україна, хотя воно може зъ початку мало означати край граничний Русї, у народа теерь того значїння не має, а значить тїлько, що край (земля). доказомъ отъ-такї поведїнки: „не далека-то Україна,“ т. є. не далека-то земля, — „пїшовъ въ далеку Україну,“ т. є. пїшовъ въ далеку землю, „моя любя Україна“ в др. Такъ воно єсть нїби здрїбнїле, пещене відъ слова край.

ловний хребетъ Бескидівъ; туди (коло села Лелюхова) переходить границя въ Угорщину, иде доли річкою Теплою, черезъ Рокитівъ, до Довгої-Луки надъ Бардявомъ, зъ-відси на полудне, черезъ Куриму (на Теплій), ажъ недалеко підъ Ганушівці (на р. Теплій); тутъ звертається идъ півночи и, обійшовши Строківъ, Спишу и Гуменне (країну такъ званнхъ Сотаківъ), зновъ вертає до Теплої коло Ганушовець. Відти спускається на полудне, доли ріками Теплою и Ондавою ажъ до устя Тернави, потімъ на схід и полудне по-надъ Бутківці, черезъ Мункачъ (надъ Латорицею), ажъ надъ Береги; зъ-відтамъ вертається назадъ на захід до р. Латориці коло Дуброни и Касони и зновъ підъ Береги; дальше викрутами иде на захід по-підъ Селище, черезъ Холми до Хуста, а відтакъ, зъ малими виїзками, рікою Тисою ажъ підъ Сигіть; дальше правимъ берегомъ Білої Тиси підъ Ясенівъ, де границі Галицької досягає, йде дальше границею (Галичини відъ Угоръ) до жерель Білого-Черемоша, де въ Буковину вступає и, загорнувши Извір, Шипіть-Вижній, Руську, Банилівъ, Петрівці, Купку и Терешани, підъ Боянами на Пруті до російської Бессарабіи входить; північною смугою Бессарабіи тягнеться по-надъ Бричани до Сороки на правімъ и Цекинівки на лівімъ березі Дністра и дальше симъ берегомъ ёго ажъ до устя въ Чорне-Море, а берегомъ моря ажъ до Перекопу. Дальше земля межі Азовськимъ-Моремъ а українськимъ населеннємъ Херсонської и Єкатеринославської губернії заселена Татарами, Греками й німецькими колоніями ажъ по річку Кальміусъ; тому границя коло Перекопу лишає море и, лукомъ обминувши Татарівъ, Греківъ и Німцівъ, приходить до грецької колонії Ласпи надъ р. Кальміусомъ. На полудні зъ-відси, за Азовськимъ-Моремъ, відділена відъ другихъ руськихъ земель, лежить Земля Чорноморськихъ Козаківъ, заселена самими Українцями — межі Азовськимъ-Моремъ, Землею Козаківъ Донськихъ, губернією Ставропольскою и Черкеськимъ краємъ*). — А теперъ вернімся до нашого (властиво — грецького) Ласпи. Границя тягнеться відти на північний схід викрутами, границею Єкатеринославської, Харківської и Вороніжської губернії відъ Донської, ажъ підъ Матюшино надъ Дономъ; зъ-відси горі Дономъ ажъ по усте Тихої-Сосни, дальше горі Сосною, вступає відтакъ въ губернію Курську и йде просто на захід до м. Богодухова; зъ-відси границя въ Кур-

*) Зверхъ того віддільні українські поселення розсіяні по Донській Землі, именно на правій стороні горішнёго и долишнёго Дона, а потімъ и въ губернії Саратовській, Самарській, Астраханській, Оренбурській и въ іншихъ.

ській губернії певно означити не дасться: стрічаються оселі українські ще дальше на схід відъ м. Курська, якъ зновъ великоруські близько Чернігівської границі. Дальше иде границя, виступивши зъ губернії Курської, на північ, границею Чернігівської губернії відъ Орловської, ажъ по-за м. Мглинъ підъ Хотимськъ, надъ річкою Беседомъ (на границі губернії Смоленської відъ Могилевської); відъ Беседа звертається вона на захід и полудне границею Чернігівської відъ Могилівської губернії до м. Лоєва (при устю Сожи въ Дніперъ), відтамъ Дніпромъ ажъ по усте Припеті, дальше рікою Припетъ до Білосорокъ, зъ-відси, опустивши берігъ р Припеті, полудневою її долиною на захід ажъ до Буга при Володаві; відъ Володави на північ Бугомъ ажъ до потока Присіки (підъ Дрогичиномъ), де переходить въ царство Польске; сходить відтакъ на полудне черезъ Лосицю, Білу, Межиріччє, Радинъ, по-при Люблинъ (липаючи ёго на западі) просто до Щебрешина; відси закручується на полудневий захід, черезъ Роківъ, Момоти, де входить въ Галичину, иде до Улянова (надъ Сяномъ), а зъ-відси дальше на полудне черезъ Лежайськє, мимо Городиска, підъ Березівъ; відси на північ обертається и, обійшовши Жизнівъ, Високу, Братківку и др., назадъ идъ Будзиннову вертається, крутиться дальше черезъ Дуклю и Змигородъ на полудне повнше Горлиць и Грнбова до с. Ростоківъ на Попрадї, загортає за рікою села Шляхтову, Чорноводу, Біловоду, Явірки й вертає зновъ підъ Пивничну (надъ Попрадомъ); відси обертається на північний схід зразу коритомъ Попрада, відділяючого Галичину відъ Угоръ, ажъ до Лелюхова, де переходить въ Угорщину.

Скінчили ми нашу вандрівку, обійшовши границею цілу Україну докола. А змучившись такимъ далекимъ ходомъ, відпочинемъ. Станьмо, розглянемся докола по сімъ широкімъ краю, которий ми теперъ відграничили відъ другихъ земель. По лівій руці підъ нами шумить Попрада (бо ми надъ нимъ опинились), плнучи доли, за Попрадомъ — не наша вже сторона. По правій шумлять ліси надъ нами: тутъ почалися наші Бескиди. Коли-бъ ми піднестися могли високо по-надъ найвисші ёго верхи, ми увиділи би їхъ, якъ що-разъ висшимъ гребенемъ идъ полудневному сходові простують; серединою потягся головний хребетъ, відъ Попраду, по-здовжнимъ лукомъ, геть по-за границю Галичини, по-за Чорну-Гору, на Буковину, ажъ тамъ, де відъ гори Цифи розходяться Семиградські гори; а по-здовжъ него, по обохъ ёго бокахъ, такожъ на схід полудневий, кладуться, що-разъ ширшимъ лукомъ, що разъ низші, лавьцухи гіръ, ніби ступні до него, дони не зіллються, знижившись дальше въ горби,

въ Филісті рівнини. Нічі не такъ скоро знижаються, а тягнуться, відвернувшись відъ своєї громади, гилами въ Угорщину на полудне або на східъ въ Галичину. А одна гила усї випередила и потягла поміжъ допливами Висли и Дністра на північний східъ, сама зновъ поділилася и одну вітву післала дальше на північний східъ двомъ морямъ ріки поділити, геть по-за чужі границі, другу на східъ пустила, а третю по-за Дністеръ попростувала на полудневий східъ, Дністеръ перескочила, Бугъ переступила, Дніпрові порогомъ стала въ дорозі, и дальше на східъ пішла шукати Урала. Поглянемъ на полудневий західъ, по-за Бескиди: тамъ розтягнулося русько-угорське підгірре, и угорські рівнини підъ него підходять. Обернемося на східъ и східъ полудневий: тамъ, за галицькимъ підгірремъ, не закрили намъ уже ніякі високі гори виднокруга, — глядимо въ рівну, далеку даль, ажъ де виднокругъ земський зливається зъ синявою неба. Але наша виобразня сягає ще дальше, геть ажъ на східний и полудневий кранецъ України: и цілий той обшаръ велика плащина, — горби и ланцюхи гіръ, не висшихъ надъ кількасотъ стіпъ, нивнуть на такімъ просторі: серединою тільки, ніби широкій поясъ, піднеслася земля незначно поздовжъ цілої України відъ жерель Богу и середнього Дністра ажъ геть по-за границу України, до Урала, въ широку вижину, на півночи и полудні обмежену спімненними згористими пасмами. А по цілімъ тімъ широкімъ просторі порозливалися ріки густою сіткою, и всі*) течуть однимъ путемъ, на полудне. А на полудні Чорне-Море розточило свої води, підсичувані нашими ріками.

Такий загальний образъ показала би намъ Україна, коли-бъ ми поглянули на неї зъ висока, зъ такъ висока, щоби могли однимъ поглядомъ всю обгорнути. А теперъ спустімся на землю и пригляньмося поодинокимъ частямъ, котрі зъ висока тільки поверхню заглянули.

Зачнемо-жъ відъ того, що найборше намъ въ очі впало, відъ гіръ:

Бескиде зелений, въ три рлди саджений,

Підемо тобою...^{**)}

(Дальше буде.)

*) Въ малими ввімками.

**) Народня співанка.

ЗЪ НАРОДНІХЪ УСТЪ.

Про гадюкъ.

— Оцю нічъ снилася мині гадюка, да така здоровенна, що мабуть вже й въ світі більшихъ немає: довга така — аршинъ зо-два буде, и товста

да чорна. Лізе до мене да й сичить — хоче-бъ-то укусить. Я злякалась такъ, що вже й души въ собі не чую, ажъ тутъ якась жінка й каже мині: „Не бійсь, — каже, — вхвати її за голову да й одломи.“ Дакъ я зразу кинулась до неї та вхопила за голову й одломила. Дакъ отъ-якъ! Що то воно значить сей сонъ?

— Дакъ ти, бабусю, кажешъ, що таку велику гадюку бачила, що вже й на світі більшихъ немає? А я чувъ, що на світі є ще більші гадюки, ніжъ ти бачила, да тільки не въ насъ; а у насъ, нема й такихъ.

— Иге-жъ! Чому нема! Є и въ насъ такі, та тільки їхъ ніхто не бачить: се вже-бъ то гадючі цариці. Якъ я ще була маленькою, дакъ чула, що люде казали тоді — якъ одна дівчина, недалечко одъ нашого села, бачила таку гадюку. Я вже не знаю, чи правда сему, чи ні: якъ люде брехали, то й я буду брехать. Коли хоче, то слухайте, казатиму.“

— Роскажи, роскажи, бабусю: будь ласкова!

— Дакъ отъ-то, кажу, недалечко одъ нашого села, зъ Алтиньки*), одна дівка й пішла шукать оріхівъ на Здвиженна. Хочъ уже тоді й не рання була пора ходити по оріхи, да щось їй заманулось. Отъ, пішла вона да трохи й заблудила, зайшла у пущу да тамъ блукала-блукала, щоби вийти вже якъ на стежку, а потімъ — бухъ, да й впала въ яму. Яма така глибоченна, що й світу не видно. Упала вона туди, дивиться — дакъ тамъ гадюкъ сила силеная; мабуть вони туди зо всього світу зібрались на зімовья! Такъ усї зразу й кинулись до неї, підняли голови да й сичать. Злякалась вона, вже й духу въ її не стало. Коли-жъ дивиться — одна така здоровенна, да вся въ золоті — и лізе до неї. Вона тоді собі: „Отъ-тутъ же вже,“ каже, „неминуца смерть буде!“ Коли-жъ та сама старійша гадюка прилізла до неї да й каже, — такъ-таки неначе чоловікъ и каже: „Не бійся, дівчино, нічого: безъ мене ніхто тобі нічого не заподіє: я тутъ сама найстарійша, — не бійся!“ Отъ дівка трохи й звеселіла, вже й смілійша стала, и гадюки перестали сичать до неї. Знову та золота гадюка й каже: „Якъ схочешъ, небого, їсти, то — онъ глянь, лежить камінь; ти й полижи єго. Лізнула вона того каменю — и їсти вже не хоче. Такъ жила вона тамъ цілісеньку зиму й вже такъ привикла, що нічого й не боїться. Спершу, дакъ може зъ-тиждень, вона не спала, усе боялась, а далій то сиде було собі да й засне. Схоче було їсти, то вкусить оріха — їхъ було таки тамъ чимало: гадюки

*) Село Кралецького повіту, Чернігівської губернії.

собі понастягали — або лизне каменю того, отъ и не хоче; а води тамъ и не було, да вона й не хотіла чогось питъ. Отъ, кажу, жила вона тамъ якъ-разъ цілісіньку зиму. Коли, саме на Благовіщення, прилізла та золота гадюка до неї та й каже: „А що, дівчино? Чи зъ нами зостанешся, чи може тобі хочеться до своїхъ?“ — „Да воно-бъ то хотілось відсіля якъ-небудь вийти; да якъ ёго вийти? Треба вже мабуть тутъ зоставаться.“ — „Ні,“ каже гадюка; „якъ хочешъ відсіля вийти, то й виїдешъ.“ — „Якъ же я виїду?“ — „А ось становись на мене.“ — „Я-жъ васъ роздавлю,“ — каже дівка; — „якъ таки міні на васъ становиться?“ Вона, бачъ, поважала вже старійшу гадюку, щобъ нічого не заподіяла, и величала її „ви.“ „Да не бійся,“ каже, „становись!“ Стала вона, дакъ та гадюка якъ підкине її въ верхъ, да й знову до долу. „А що?“ каже, „що ти тамъ бачила?“ — „Світъ,“ каже „бачила.“ — „Ну, дакъ становись же ще.“ Підкинула її вдруге, а втретє якъ підкинула, то й викинула зъ тіві ями. Саме якъ-разъ тоді роставъ уже снігъ. Упала вона на землю, проміння блиснуло їй у вічі, а свіженький вітеръ якъ подувъ, то й обхватило їй памороки. Упала вона й лежить якъ нежива. Далій прокинулась, прочуняла, да й думає собі: „Ну, що-жъ теперъ робить? До-дому йти, не знайду сліду, да й моці таки не хватá!“ Коли йде чоловікъ, зъ того-жъ-таки села, відкіля й вона, зъ Алтиновки, да ще й сусідъ. Глянувъ на її, то й не вгадавъ: така вона зробилась жовта та худа, не та, що була Мотря, а тільки снасть її. — „Чого се ти тутъ,“ — каже, — „дівчино сидишъ?“ Розказала вона ёму усе, а далій и просить, щобъ провівъ її до-дому. — „Що-жъ,“ — каже вінъ, — „робить міні зъ тобою? Донести тебе я не здужаю, а йти за мною ти сама не зможешъ. Піду та скажу твовму батьку, щобъ вінъ запрягъ коняку, та прихавъ за тобою.“ И пішовъ. Пришовъ до її батька да й каже ёму: — „Ану лишъ запрягай коняку, та ідь за своєю дочкою.“ Дивується батько, да й самъ не вірнтъ своїмъ ушамъ, що се вінъ чув, бо її вже давно й на світі не сподівались. Розказавъ сей чоловікъ усе, що вона ёму казала, и сказавъ, де вона сидить. Запрігъ батько коняку, поїхавъ и взявъ її відтіля. Рознеслась объ сёму по селамъ чутка, прибігли люде, дивляться на її — сидить вона собі, жовта якъ віскъ, звісно нічого не пила й не їла. Одправили Господу Богу молебень, що вона зосталась жива, а голова звелівъ, щобъ після сёго ніхто не посмівъ ходити на Здвиження по оріхи або що-небудь робнтъ. А вона, небога, и тижня не прожила: на третій день и вмерла, и хліба не їла — звісно, одвкла.

Семень Войшокъ.

ПИСЬМО П. КУЛІША ДО РЕДАКТОРА
„С.-ПЕТЕРБУРГСКИХЪ ВѢДОМОСТЕЙ“
о пп. Каткові и Аксакові.

Письмо до п. Каткова.

(Конецъ).

3) П. Аксаковъ запевняє, буцімъ и „дивуюся“ (все въ тій таки відповіді моїй „Московскимъ Вѣдомостямъ,“ котрої вінъ не напечатавъ, а на котру міжъ тимъ всилається), що мое письмо до п. Партицького (т. в. протестъ противъ поступку п. Головацького) появилось въ газеті „Правда,“ и „тому сомніваюся о її польскімъ походженню.“ Рішитись сказати се можна було тільки тому, що мое письмо до п. Каткова, де бувъ наведений цілий протестъ, скривъ п. Аксаковъ передъ читателями „Москвы.“ Я не виражавъ здивованія ні однимъ словомъ, и міні було цілкомъ рівно, де буде напечатана моя відова о поступку п. Головацького, котрий дозволивъ собі оголосити безъ мого дозволення мое письмо. Я бувъ переконаний, що п. Партицький не помістить мого протесту въ польскімъ письмі. Але я не тому лише виравивъ сомніане вглядомъ походження „Правди“, але тому, що ні въ польскімъ происхожденню, ні въ польскихъ тенденціяхъ не обвинявъ „Правду“ навіть „Боянъ“, котрий все, що не по ёго, ганьбить и підовірає. Я, міжъ иншимъ, видівъ довідъ галицько-руського походження „Правди“ въ тімъ, що вона охоче помістила у себе мій протестъ, цілкомъ неприхильний полякамъ. Щоби утвердитись въ своїй догадці вглядомъ „Правди“, я переглянувъ всі нумера, що до нині вийшли. Ся літературна газета на галицько-руськімъ язиці займає въ собі статті историчні, етнографичні, язикословні и критичні не тільки безъ польскихъ тенденцій, але цілкомъ протинно. Историчні статті о козацькімъ гетьмані Косяняськімъ и о руськімъ народі до освободження зъ польскої кормиги, по своему прямованню, були би неможливі ні въ якимъ письмі зъ польскими тенденціями. „Правда“ спокійно стоїть на своїмъ ріднімъ полю, старається пізнати свій народъ, ёго минушість и теперішність и, обороняючись лише въ крайніхъ випадкахъ противъ нападівъ на народній язикъ и фонетичну правописъ, приляно відноситься до всіхъ славянськихъ братівъ*).

4) „Яке значенне сёго письма“ (о поступку п. Головацького)? питається п. Аксаковъ, скривши се письмо передъ читателями, и відповідає на своє питання все, що ёму хочеться: спрадити ёго нема на чімъ. „Яке значенне сёго письма?“ говорить вінъ: „Ослабити значенне попереднёго письма, обнародованого п. Головацькимъ и помятого всіми, яко відреченне п. Куліша відъ прямованія утворити осібний малоруський літературний язикъ.“ Хто сі в сі? спитаю васъ, п. Аксаковъ. Кому могла прийти въ голову мысль о язичі, коли въ письмі до п. Головацького говорилось лишє о фонетичній правописі, и говорилось такъ: що коли поляки задумають видавати журналъ зъ звістнимъ прирмуваннемъ, прикриваючись сею правописею, то я перший відречусь відъ неї й стану печатати свої утвори на малоруськімъ язичі етимологичною правописею. Змисль ясний, якъ день. Щобъ упередити обманъ, — щобъ доказати, що такъ-звана въ Галичині кулі-

* Вь стихотвореннїи: „Мое бажаннїа“, котримъ починається ч. 1. „Правди“, находяться слїдующїи два вїрши:
Славянъ усіхъ въ одній семї
Побачить хочеться мнїи.

шівка ніколи не повинна служити признакомъ руської ро-
зні — для виспої, однимъ словомъ, цілі — я виразивъ го-
товість пожертвувати правописъ, котору въ Галичині на-
звали моїмъ имевемъ. Ви, п. Аксаковъ, підставляєте мені
свою власну мысль, которой не було ні въ моїхъ письмі, ні
въ мойй голові, которой й бути не могло за-для цілкомъ зви-
чайної причини: я не мігъ думати про утворення литера-
турного язика, тому що вінъ бувъ далеко вчасніше, аніжъ
я вдумивъ написати стрічку на якимъ-небудь язичі. Ви, п.
Аксаковъ, або уважаєте догіднимъ для своїхъ цілей припи-
сувати мені те, що я ніколи не говоривъ, або не знаєте о-
сновно предмету, о которимъ розправляєте. Вдаватися зъ
вами въ диспути объ сімъ предметі, я теперъ не наміряю.
Щоби не говорити, подібно якъ ви, пустими словами, я му-
сивъ би виложити историю язика и литератури южноруської,
однакожъ се було-бъ довго й не на містці. Я почекаю и ви-
слухаю впередъ в а с ь, пізнаю впередъ степенъ вашихъ
званий о сімъ предметі, якъ ви коли-небудь зберетеся го-
ворити фактами, а не словами. Свій загальний поглядъ на
одношенне литературного руського язика до другихъ сла-
вянськихъ язиківъ въ загалі и до народнихъ нарічій въ о-
сібности я виповівъ въ приписці, котору вамъ подобалось
помістити въ вашій газеті; але вінъ вамъ не сподобався.
(За те до смаку вамъ припала відповідь „Бояна“, котру ви
заохотили назвою „енергичної“, наче и не бачили — ні ёго
безвмислиць, въ буквальныхъ значенню сёго слова, ні ёго
преувеличений и клеветъ, въ самімъ ділі „енергичнихъ“).
Якъ я говоривъ, що „всіма силами треба старатися уско-
рити той часъ, коли руський общелитературний язикъ явить-
ся живимъ звеномъ межі о б р а з о в а н и я м и С л а в я н а м и“,
але що вінъ „не може статися народнімъ язикомъ для
всіхъ славянськихъ племень, и тому цілкомъ не може бути
пожадано, щобъ племенні наріччя косніла и замирала въ зам-
кнутиій на віки середині свійд, въ тіснімъ кружку вираженихъ
ними до сихъ часівъ понятій“; якъ я говоривъ, що коли въ
тімъ або другімъ славянськимъ племені б у д у т ь появлятись
самородні литературні таланти, и обявлятись спільчутте для
нихъ товариства, то се повинно служити за довідъ животної
сили въ язичі того племені, — мнѣ було ясно, що сі
слова мої можуть відноситися лише до будущини и тільки
до тихъ племень, де подібні явлення не оказувались, и ні-
якъ не могли відноситися до тихъ, котрі зъ сеї сторони
достаточно себе заявили. Тому приписувати мені, якъ се
зробили ви, п. Аксаковъ, въ № 117 „Москвы“, „насилъне або
штучне накидуванне галицькому и малоруському наріччю зъ
внї своїхъ потребъ о литературнімъ розвиванню“ значить —
викривляти мою мысль и вводити своїхъ читателівъ въ
блудъ. Я, именно — и въ тій же, напечатаній п. Аксако-
вимъ приписці, сказавъ: „Нехай живнъ и смертъ вступаютъ
въ свої права дорогою природною, а не насильною.“ Я го-
воривъ: „Народні наріччя конечні для засяювання, для
життя самого литературного язика, якъ свіжі притоки для
ріки або для озера, и тому слідує бажати, щоби и наріччя
жила и розвивались, доки чутелься въ нихъ потреба, и щоби
сама смертъ їхъ виходила плодотворнимъ оживленнемъ я-
зика литературного?“

Колись-то научавъ п. Аксаковъ руське общество, що-
би воно випитувало „духа живнї“, а теперъ сей самий п.
Аксаковъ нвольтъ уже називати либеральними ф р а з а м и
сі аксоми для всякого неупередженого чоловіка, віднося-
чогося до предмета безъ посторонніхъ замірівъ и віддале-
нихъ теорій. Дивний поступъ въ розвитку нашихъ публи-
цистівъ! Нехай же вони не гніваються, якъ общество імъ

не вірять — и називає ф р а з а м и їхъ власні розправлювання.
Але п. Аксаковъ, очевидно, не сомнівається, що ёму вірять
на слово, бо говорить своїмъ читателямъ такимъ тономъ,
якъ би то вінъ знавъ малоруську простонародню мову, и
впевняє їхъ, буцимъ я „знасильдувавъ и занечистивъ знану ёму
мову, міжъ прочимъ, всілякими полонизмами, стараючись
віддалити її відъ язика руського и церковно-славянського“,
буцимъ я „криссталізувавъ народній говоръ.“ „Досвідченне
уже показало всю безплідність подібнихъ силкований“, до-
дає п. Аксаковъ. Ні, п. Аксаковъ: якъ ні певно ви впевня-
єте своїхъ читателівъ, все-таки многі вамъ не повірять, —
и наконецъ не будуть вірити всі, якъ відъ васъ зажадають
справи зъ вашого всезнання, и якъ покажется, що по-край-
ній-мірі малоруської мови ваше всезнання не обіймає. Пере-
кубвджуваннє малоруськихъ слівъ, котрими ви украшали
декотрі зъ вашихъ попередніхъ статей, и все, що мені те-
перъ добродушно приписуєте, певніше вашихъ запевнений
переконує мене о крайнімъ незнанню вашимъ того, о чімъ
ви такъ сміло, такъ догматично розправляєте. Подібно „Бо-
лянові“, ви любите лучити мов нм я зъ полянами. Ся „фигура
устрашення“ въ відношенню до мене цілкомъ безсила.
Хто знає мої твори, мою діяльність, той (не виймаючи й
самихъ поляківъ) знає, що я постоянно бувъ найгорячій-
шимъ боронителемъ галицької Русі (про котору ви, правда,
турбуєтесь, але котрої не вицете), и що я бувъ отвер-
тимъ, неумомимимъ противникомъ всеможливихъ тайнихъ и
явнихъ силкований поляківъ накиннути на Русь хотъ би й
золоту уздечку зъ котрої-небудь сторони. Ви, п. Аксаковъ,
закидуєте мені полонизми. Побачимо, чи ваша правда! Про-
стодушне незнання або нарочна невідомість не васъ однихъ
вводила въ помилку вглядомъ малоруської мови загально
и моїхъ творівъ пь осібности. Але про се, зарівно якъ и
про другі, більше серйозні питання, виходячі зъ вашої фи-
липпки, поміщеної въ 117-мъ №. „Москвы“, я не занедбаю
поговорити відъ сёго діла осібно й докажу, що ви вводили
на мене несправедливе обвиненне по своєму незвістеству.

Щоби на сей разъ закінчити въ п. Аксаковимъ, я не
на довго затримаюся ще при декотрихъ ёго фразахъ, кот-
рими вінъ задовольнявъ своїхъ читателівъ, замість того, що-
би дати імъ можливість пізнати, въ чімъ діло, нзъ мого
письма до п. Каткова.

Бажаючи на кождий спосібъ мене обвинити и оборо-
нити п. Головацького, мовъ би то не вінъ виноватий, а на
него хто-небудь нападає, п. Аксаковъ навчає своїхъ чита-
телівъ, буцимъ то я въ „українофилськимъ маяченню“ но-
зволяю собі „злісне незадоволення“, „запальчий нападъ“
противъ чоловіка, котрий нічого, очевидно, не утративъ въ
ёго поважанню навіть після того, якъ напечатавъ безъ до-
зволєння чужі письма. Разомъ зъ симъ, п. Аксаковъ уважає
користнимъ запевнити несвідомихъ, въ чімъ властиво діло:
буцимъ то я „не на стороні тихъ, що исповідують одинъ
руський литературний язикъ, а противъ нихъ.“ Все се —
чи-жъ не школярський фигель нзъ сторони журналіста.
запевняючого своїхъ читателівъ, на підставі скритого відъ
нихъ документу, о небувалихъ річахъ? Прочитавши мій про-
тестъ и прирівнявши до него слова п. Аксакова, вони побач-
ать, що, коли въ сімъ ділі маячивъ хто-небудь, то не
по-українофилськи, а по-аксаківськи, въ змислі „Дня“ й
„Москвы.“ Дотично того, на чий я стороні, то мові містце
такожъ нидно зъ мого протесту й всегю виложеного висше.
Я цілкомъ не противний кому-небудь нзъ исповідуючихъ од-
нинъ руський литературний язикъ; я — на стороні галицько-
руського народа, котрий, безъ сомніння, лучше всякихъ док-
тринерівъ знає, що ёму потрібне.

Ми незабавомъ стрінемося зъ вами, п. Аксаковъ, и
поговоримо о прочімъ. На сей разъ я мушу повторити о ва-
шій статті въ 117-мъ №. „Москвы“ те саме, що сказавъ о
корреспонденції п. Х.: отъ до чого може вїйти печатне слово!
4-го Вересня 1867.

Варшава.

П. Кулішъ.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на цівъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЧУМАКЪ.

I.

Нема коня, нема сідла,
Не маю рушниці;
Веду пару волівъ сірихъ
Зъ Криму въ паровиці.
Погаяю своїхъ сірихъ
По битій дорозі:
Гей, ви мої сокола, та,
У ярмі та въ возі!
Відбувъ коня, відбувъ сідло,
А васъ не відбуду,
Хочъ въ батогомъ, такъ по волі
Я гуляти буду.
Погуляю по широкімъ,
Дідівське згадаю,
Пожурюся по утраті,
Зъ горя заспіваю.
Затягну я хуртовняую
Та важкую думу,
Розпотішу щире серце
И козацьку душу.
Бо те щире не заснуло,
Душа просить волі
Та й заграє, якъ побачить
Ті могили въ полі.

II.

Виходили до край степу
У Кримъ виряжати
Старий батько, рідні сестри
И старая мати;
Виряжали молодого
Чумака въ дорогу.
Щасливого козаченька
Дороднёго роду.
Не за сіллю, не для грошей
Старий посилав.
„Щхай,“ каже, „світъ побачить,
Въ степу погуляє.“
Ой поїхавъ козакъ степомъ,
Дороженьку знає:
Не вінъ люду, а серденько
Могили питає.
Ті покажуть, ті направлять
На висни жовті,
Де широкий Дніпръ розкинувся...
Козакъ глянє мовчки,
Розпотішить серце словомъ,

Та й цобъ повертає
Та могили дідівські,
Хреств поминав.
Защечече ёго серце,
Якъ раняя птаха,
Засумув, важуриться
У степу бідаха.
Погорює та й зрадіє:
„Продамъ паровицю,
Куплю коня, куплю сідло,
Шаблюку й рушницю.“

III.

Зъ Перекопу до Засулля
Дороженька вбита,
Хура наша безкравва
Курявою вкрита.
Земляную ту куряву
Вітри подувають,
А якъ вітеръ не повіє,
Доці позминають;
Та курява не страшная,
Бо въ степу наляже,
А страшнійша тая хмара,
Що правду докаже,
Тую правду, що сховали
Вороги въ могилахъ,
Тую волю, що загнала
Недолюдська сила,
Тую волю, що загнали
За Чорне-Море,
Тую правду, що докаже
Ворогові горемъ.
Відженіте своє горе —
Правдою за правду.
Не заставте зновъ збирати
Та чорную раду.

Москій.

—***—

Кармелюкъ.

(II. — А. — К.)

Оповіданне Марка Вовжка.

VII.

Минувъ рікъ по тому. Стара мати якъ пообі-
цялася хутенько вмерти, такъ и вмерла, и на весні
її могилка вже травою заросла густо вй високо.

У хаті жила Кармелева дружина зь дочкою. Колись, хутенько після того, якъ Кармеля зіслали, сусіда, гладячи по голові ёго дочку малу, любенько спитала: „Що ви поробляете зь мамою, маленька?“ А маленька одказала їй: „Дожидаємо!“ — бо вони дожидали. Казавъ Кармель дождати ёго. зістатися у дома: „Легшъ визволюся и повернуся самъ.“ — „Буде, якъ кажешъ“ — на те одказала вірна дружина й на все згодилася. Далі вже мала дочка підросла, навчилася отямненько у мові поводитися; ніхто вже не чувъ, що вони дожидають Кармеля, та вони дожидали ёго. Дожидали що дня, кожної ночі, кожної години. Дожидали у досвіту, и ранкомъ, и у день, и вь вечері, и о півночі, відъ зоряниці до зоряниці, відъ ночі до ночі — усе дожидали. И минали імъ такечки години, дні, тижні й місяці. У день праця, робота, клопїть, и все тая сподіванка й дождання; вь вечері відпочинокъ — и все тая сподіванка й дождання. У день часомъ сусіда увіходила до їхъ, и денний гукъ и гомїнь и клопїть и їхъ трохи посїдавъ собою, а вь вечері, якъ усе втихало, и не знімалося жадного округи поруху, мати зь дочкою тихенько сидїли, засвітивши у хаті, наче на привітаннє. Дочка мала не бралась до играшокъ; любила вона зь ненькою розмовляти та часомъ співала миленькимъ голосочкомъ батькові пісні, и якъ вже старалася мала виспівувати краще, — такъ старалася маленька, що личенько починало палати, сердечко колотитися, и вся сама маленька трепехалася. Мамині очі дивилися на неї, и руки простягалися, брала її мати до себе й пригортала, маленькі рученятка обіймалися коло маминої шиї, и такеньки довгенько вони зоставалися, довгенько — часомъ до глухої ночі пізно пізно! Нічъ вже минав, світло згасає; дитинку, що не радилася лягти у постїлку, зможе сонъ коло неньки, и молода Кармелиха, у досмертній тузі та печалі, затудить личенько білими руками.

И такеньки часъ минавъ, та минавъ, та минавъ; а вони дожидали, та дожидали, та дожидали. Одного вечера сидїли вони у хаті, засвітивши світло, якъ завжди, и думали усе ти-жъ думки й сподівались усе тими-жъ сподіванками. Котрого вже то вечера, у котрий то вже разъ, якъ дочка мала промовила „може сьгодня“ до неньки, и обійко вони сидїли тугенька! Коли-жъ хатні двері відчинилися, и вінъ, дожданий, увивсь попередъ ними!...

Боже світе! Боже світе!

На другий день у селі усе прокидалося, и сповнялося село спокійнимъ, щоденнимъ гомономъ, и сонечко ясененько зіходило, и, якъ першъ виходила у ранці на роботу Кармелиха молода, такъ и теперъ

вийшла вона. Вийшла й подивилася округи, подивилася, наче-бъ усе округи змінилося, та якъ заплаче сильненько, якъ зариває! Не зь жалю, бо якъ дочка мала кинулася до неї, вона-жъ блажененько всміхнулася; якъ споглянути, такъ же бо променїла зь очей хорошихъ вірада сама!

Хутенько потімъ Кармелиха спрдала хату своєю, попрощалася зь усіма й покинула село зь дочкою. Чули відъ неї люде, що може побереться вона до близького міста, и тамъ оселиться, тежъ може и дочапає ажъ до самого Кїєва; — на-певно ніхто не знавъ, кудою вона побралася, ані де вона пристала на життє. Правда, плескавъ хтось-дєсь-щось, ніби-то бачили молоду Кармелиху зь малою дочкою у хуторі далекому, глухому, де вона заробляла; друга зновъ віда така була, що вона у місті ходила на поденщину. Усі, хто знавъ її, жалкували молоду, тиху молодицю й її дочку малу, згадуючи їхъ перший таланъ та балакаючи про біду їхъ теперїшню, сучасну, що й лихо, и вбожество разомъ спостигло, бо зь того часу, якъ лихо скоїлося, вони втратилися багато, та може тежъ и не такъ, якъ колись, дбали добре та піклувалися щиро....

У їхъ хаті инша семъя домувала-господарувала; у садочку позрубовані були старі дерева, дєякі понасаждувані молоденькі; у городі инші квіткі позасїювані були цїві весни... Цїві-жъ таки весни прочулося скрізь, що зновъ увивсь розбїйники, Кармелюкове товариство, що зновъ Кармелюкъ отаманує — визволивсь, повернувся. Вбогі люде ніби здоровїшъ зробилися на виду, и не одинъ попадавсь тоді бїдакъ який одежиною драний, такий постаттю багатий; не вь одного тоді на обличчю, що ёго зсушила журба, скрушила нужда, гравъ усміхъ завзятий, блискали очі жваво та лукаво... А багаті зновъ заметушилися, зновъ перелякалися, свої ради збирають та свої громади; суди усі сполошили, сиплячи грїшми, закупляючи судську дію — хочуть вони Кармелюка зновъ схопити, та міцнїшъ зачинити, та дальшъ зіслати. И почали зновъ чатувати за Кармелемъ шукачі, почали зновъ слїдці Кармеля висліжувати. Та багато-жъ и роботи було імъ, бо товариства зїбралось теперки невзауміру бїльшъ, залгло сливє що по всїхъ гаяхъ великихъ и ярахъ глибокїхъ, по рїзнихъ павїтахъ.

VIII.

Бувъ гай великий, що не дуже далеко відъ міста, а близенько коло маленького хуторця глухенького темно зеленївъ та шумївъ. Коли-бъ хто балакливий ходивъ тими глухими, нелюдними шляшками, то-бъ розказувавъ, якъ частенько вінъ стрїчавъ молодицю зь дівчинкою невеличкою. Молодиця йшла зь кошикомъ, дівчинка зь другимъ, и якъ

поспитати їх — кудю? — одвазували вони: „по гриби,“ або „по ягоду на спродаж у місто.“ И справді що тижня, що три дні можна-бъ було їх бачити у місті на базарі зъ грибами або зъ ягодою. У сѣму великому гаї спокійно було, и ще ніколи ні чутки не було про розбої жадні.

Молодиця зъ дівчинкою йшла, уступала у гаї и якось разомъ зникала крізь дерева, наче крізь зелену стіну вузь, и хутко, шпарко, въ одинъ метъ, не зупиняючись, знакомими гавними ходами й стежками доходили до ланку у пущі самій и тамъ сідали одпочивати.

У непроглядному гаю тихо, якъ у церкві. Столітні дерева підпиралися молодими; міцні, широкі їх віти лежали на молоденькихъ гнучкихъ верховинахъ и гнули їх до долу своєю важкою силою; де-не-де гнучка гилчкв сквзала міжъ ними та й росла, росла, росла у вишень, звиваючись, кидаючись зъ боку у другий, наче-бъ то жахаючись, що її зупинять, що їй перешкождать. Доли поросли кущі усякі. Сонце западало тудю тільки искорцями, и квітки тамъ розпуковались у тіні та въ прохолоді. Калиновий цвітъ и бузиновий розпукавсь тамъ у два рази більшъ й дужішъ; червона, пломениста шелшина розквітала тутъ пишнійша й блідша и пахла легішъ.

Тутъ молодиця зъ дівчинкою сиділи й одпочивали, прислухаючи. Ніхто, ніщо не перебивало прислухати, ані птиця не порхала, ані вітеръ не віявъ. — непроглядний гаї стоїть тихий та спокійний, темний та свіжий. Тихо, тихо — поки захрускають віти легенько, и обов, молодиця й дівчинка, всміхнуться й стрепехнуться, и увяяться чоловік, хочъ блідий, задиханий, зморений, голодний, порохомиъ припалий, та гарний якъ сонце. Тутъ ёго стрічали. тутъ мавъ вінъ и страву й спочинокъ; тутъ ёго узивали коханнямъ и жалували; тутъ молодиця переказувала усе, що чула, бачила, думала й гадала; дівчинка тішила своїмъ дитинячимъ цебетаннямъ, приносила часомъ якісь ласощі, що вінъ за їхъ дяковавъ дуже й всміхавсь до неї любенько; вінъ влавъ свою голову змучену молодиці на коліна и всиплявъ, а маленька сторожа сторожила щиро та лавво, дурно тривоги не збивала, завчасу звіщала, коли що де непевно було.

Минала година віджалувана й відмірена на спочинокъ, прощалися, якъ кохалися — зъ жалемъ та зъ болемъ великимъ та ще зъ більшою вірою й надією. Зникавъ чоловік у гаї; молодиця зъ дівчинкою поверталися до міста. Три дні й три ночі пережидали вони, поки до гаю зновъ побралися, а молодиця ходила тимъ часомъ на поденну роботу, зоста вляючи дівчинку саму у хатці. Якусь мале-

сечку хатку вони наймали, прилигнувшу підъ горою, сливѣ за містомъ, недалечко відъ річки.

Молодиця день цілий робила на поденщині; дівчинка, хочъ невеличка, тежъ не гуляла: воду бралася сусіди носити, у городі въ неї полоти. „Яка-жъ дівчинка розуменька!“ що вечера казала сусіда стара, глядячи дівчинку по головці, та даючи у дрібненькі рученята шажокъ и другий, и шаа у свою хату на спокій, завівавши дівчинку й на завтра робити до себе.

Мала виходила на береги — туди, звідки видно до гаю, и думала тамъ сама собі и гадала, а часомъ співала пісні — тні пісні, що тато навчивъ, держучи її у своїхъ рукахъ та пригортаючи до себе, тамъ у зеленому гаї.

Повернувся я зъ Сибірі, нема-жъ мні долі!
Хотя же я не въ кайданахъ, однакъ же въ неволі!
Слідять мене въ день, и въ ночі, и всяку годнину,
Нігде мні подітися, відъ журби я згину!
Вібравъ собі жвавихъ хлопцівъ — и що-жъ мні зъ того?
Засідають по дорогахъ, ждуть подорожнѣго,
Ой чи іде, чи не іде; дарма — треба ждати.
Ой прийдеться Кармелюку марно пропадати!
Зовуть мене розбійникомъ, кажуть, що вбиваю;
Я-жъ нікого не вбиваю, бо самъ душу маю!
Якъ що візьму въ багатого, я вбогому даю.
И такъ гроші поділивши, я гріха не знаю.
Маю жінку, маю дитя — коли-жъ я їхъ бачу?
Якъ згадаю про їхъ лихо, може й самъ я плачу!
Пійшовъ же-бъ я до їхъ въ село, — красу мою знають;
Куди тільки повернуся, то заразъ піймають.
Прийшла туга до серденька, якъ у світі жити;
Світъ великий и розкішний, та нігде ся діти!
У неділю дуже рано у всі дзвони дзвонять.
Ой а мене, Кармелюка, якъ звірюку гонять.
Нехай гонять, нехай ловлять, нехай заговяють,
Нехай мене, Кармелюка, въ світі сиомянають!

Відъ міста шляхомъ надходила молодиця, и стрічалися вони зъ дівчинкою та разомъ до дому поверталися, вірнесенъко розмовляючи, згадуючи, чи сподіваючись, чи горюючи....

IX.

А тимъ часомъ Кармелеві вороги не всипляли: казано взброїти шукачівъ и слідцівъ, повеліно стріляти, якъ що не буде можна живцемъ взяти.

Багато, багато тихъ днівъ минуло, що кожного дня молодиця й дівчинка стрічали кожне обличчя, чи не несе воно страшної віди, прислухали до кожного слова, чи не промовиться гірка вість. Багато, багато перебулося тихъ днівъ, поки ажъ прийшовъ той день, що по місті новина якъ стріла пролетіла: — Кармелюкъ ранний! Кармелюка везуть!

И привезли ёго. И зновъ ёму темниця темна, судъ угніваний, важчі та кріпші кайдани, и зсилка дальша та скрутнійша; зновъ ёго стріла й провела

людська зграя купами, гомонячи, жалкуючи. Тоді знайшлася його жінка й дочка. Як першого разу, вони тепер його провозжали; як першого разу, вірна дружина знов промовила до його: „Буде, як кажеш“, а дитина плакала й цілувала його; и він, як перш, сподівався на ліпші часи. Знов казано зсильним рушати, и рушили, — и зник він знов з очей, и, як перш, тільки дерева при шляху вирізувалися на ясному небові з того краю....

Його гнали усе далі та далі, а вони, оставшись, тяжче та тяжче заробляли та... дожидали. И зникли вони усі. Вь остатне бачили люде молодицю з дівчиною тоді, як вь остатне чутка була розбіглася, що Кармелюк визволивсь, повернувся. Чутка та пропала, и Кармелюка, ані дружини його, ані дитини — вже не знайшлося по-вікь.

Де вони поділися? Як згинули? Не зна ніхто й досі. Зникли вони й згинули, як багато дечого зникає та страчується — доброго й лихого, благого й злого, кохання й ненависть, сила й слава; тільки де-не-де зостається память живлюща.

РУСЬКА РОДИНА.

(*Географичний обзиръ землі, заселеної Русинами.*)

III.

Бескиди.

Що воно таке, що насъ такъ тягне у гори? Мало не кождий зъ насъ перебувъ або перебувавъ той периодъ молодости свого життя, вь котрімъ невсипуще бажанне увидіти світа жене його на мандрівку, а першою ціллю такої мандрівки бувають звичайно гори. Чи то таємничость непроходимихъ гірських деберь и борівъ манить цікавого до себе, чи природа, пануюча тутъ вь цілій своїй неспожитій ще силі, причаровує сюди свого почитателя, чи величъ тихъ масъ неба досягаючихъ тягне до гіръ кождого, вь кого душа приступна всьому, що велике и взнесле? Будь воно котре-небудь зъ тихъ властивостей, котрими гори вандрівниківъ притягати можуть до себе, усі вони найдуться вь нашихъ Бескидахъ повною мірою — и таємничость неизслідованихъ сторінъ, и буйна природа, и величавість, и коли руський читаючий світъ такъ мало їхъ ще знає, то мабуть не відъ того, що мало хто зійшовъ наші Бескиди, а борше тому, що ніхто зъ тихъ мандрівниківъ печатно не спімнувъ и словомъ про свою подорожъ. Такъ отже не маємо руськихъ описівъ Бескидівъ, хочъ-би їхъ маленької части; тому я й не виненъ, що вь моімъ описі послідувавъ чужимъ писателямъ.

Гори, що назвали ми їхъ Бескидами, становлять тільки одну часть великої гірської громади, прозваної Карпатами. Карпати складаються зъ двохъ широкихъ гірських гніздъ, — на північнімъ западі одно, при устю р. Морави, дотикає середнього Дунаю, на полудневімъ сході друге, при Орсові, до нижнього Дунаю доходить. Довгий лукъ гіръ, третя часть Карпатської громади, лучить оба ті гнізда, обнимаючи широкими своїми раменами угорську рівнину, вишуклюю своєю стороною обграничаючи Галичину відъ полудневого западу. Той тільки лукъ насъ и обходить; відъ Попраду ріки ажъ недалеко до жерель Золотої-Вистриці (на Буковині) той лукъ єсть насъ по обохъ своїхъ бокахъ.

Имени загального, одностайного вінъ у народа не має; вь чужеземнімъ ученімъ світі вінъ зоветься „лісистимъ Карпатськимъ хребтомъ“^{*)}. Ми звичаілися звати його Бескидомъ, народъ же тільки одну його часть називає Бескидомъ — часть відъ Попраду по жерела Свичі (допл. Дністра вь Стрийськімъ), и то лишъ хребетъ граничний, а загально зве його тільки „горами.“ Я лишусь при прийятімъ у насъ назвиську „Бескидівъ“ (in plurali, щобъ відріжнити відъ тамтого, частного имени).

Поздовжъ тягнуться Бескиди більшъ 70-ти миль, середні ширини мати будуть 10 до 15 миль, а вь найширшихъ містцяхъ найбільше 20 миль, лічучи вже й підгіррє. Полуднева збічъ Бескидівъ (відъ Угорщині) єсть коротша, стрімкіша; північна (відъ Галичині) плоскіша, ширша, дальше сягаюча вь край. Де гори виспе підносяться, тамъ вони вузшу мають підставу, а де суть низші, тамъ за те розсїдаються широко; найширше розсїлися у Низького-Бескида, найнижшої части Бескидівъ (відъ жерель Сяну до Попраду). Найвисше підносяться Бескиди на своїмъ полуднево-східнімъ кінці, бо надъ 6000' надъ псверхню моря, а знижуються чимразъ більше идъ заходові; Низький-Бескидъ сягає уже ледве до 3000'.

Не треба Бескиди уважати за одинь-одностайний хребетъ. Противно, на перший поглядъ складаються вони наче-бъ зъ віддільнихъ громадъ и купъ, не полученихъ нічимъ зъ собою. Тільки уважнійше изслідованне уявляє їхъ звязъ: осіли вони на одній однолітій підставі. На тій підставі підноситься насампередъ серединою цілого ланьцуха головний хребетъ, котрий відъ кінця до кінця иде Угорською границею и становить ділъ водний Висли, Дністра и Прута зъ одної стороны, а середнього Дунаю и Тиси зъ другої. Вздовжъ по-при него прилягають другі пасма, неконьче вьсюди низші відъ него; мовъ його галузі, відходять вони відъ

^{*)} Der Karpathische Waldrücken.

граничного пасма зразу на північ або полудне, звертаються відтак на північний захід або полудневий схід і владуться рівнолежно по-при него. 5—6 таких пасемь по Галицькій и по Угорській стороні тягнеться по-при хребетъ граничний. Лучаться вони поміж собою поперечними хребтами, котрі спадають часто дуже низько, а при тимъ всі побічні пасма густо поперетинані поперечними долинами и провалами, котрими течуть ріки, и се надає їмъ часто позіръ віддільнихъ гірських громадъ; тільки спільна їхъ широка підстава нерозривно єдинить їхъ въ одну гірську цілість.

Характеристичною чертою Бескидівъ єсть импонуєча величъ тихъ гіръ въ їхъ цілости (не въ поодинокихъ частяхъ, якъ н. пр. въ Альпахъ), єсть такожъ одностайна їхъ складня (формація), въ котрій, яко головна часть, переважає пісковецъ, якъ и густимъ лісомъ порослі хребти й верхи. Містць голихъ, скалистихъ не бавато въ Бескидахъ: всього тільки що на правімъ березі Сяну, відъ граничного пасма до м. Лиського, и на правімъ березі Стрия, въ околиці Болехова и села Урича, и найвисші верхи Чорної-Гори; звичайно, де зъ-за високости устають вже ліси, тамъ хребти й верхи покривають зелені полонини. Въ границю вічного снігу Бескиди не досягають; але по тинистихъ дебрахъ и обочахъ Чорної-Гори передржується снігъ шматами відъ зими до зими.

Въ два моря посилають Бескиди збираючися въ нихъ води — въ Чорне и въ Балтицьке Море. Галицька збічъ Бескидівъ въ дві розлічні сторони похиляється. Въ меншій, західній части збічъ Бескидівъ на північъ похила—ріки течуть зъ відси на північъ, идъ Балтицькому-Морю, и зоветься зъ-за того ся похилість Балтицькою. Друга, більша половина Бескидівъ похиляється идъ сходіві, и відъ неї ріки течуть до Чорного-Моря; тимъ и зоветься ся похилість Чорноморською. Обі тні половини Бескидівъ мають кожда свій відрубний характеръ, котрий, чимъ дальше идъ сходіві й заходіві, тимъ вибитнійше на нихъ виступав. Граничної точки міжъ тими обома характерами поставити не можна; яко перехідъ зъ одного характеру въ другий уважати можна часть Бескидівъ межі жерелами Сянового допливу Ослави а жерелами Стрия, допливу Дністра. Въ сій части Бескидівъ припадає границя водної області Дністра й Висли, такъ-званий Европейський діл водний межі Чорнимъ и Балтицькимъ Моремъ, котрий проходить верхомъ „Бескидъ Великий“ (въ селі Яворові на Угорській границі) и дальше йде на північний східъ.

Бескиди на Балтицькій похилости (відъ Попасраду по жерела Ослави) уже зглядною низшостою

відріжняються відъ тамтої части; гори тутъ лагіднійший мають характеръ, хребти зъ долини підносяться помаху й горою мають позіръ легко філюючоїся вижини. Хребти поперечні, що лучать поодинокі поздовжні пасма, підносяться висше, якъ на Чорноморській похилости, и приберають позіръ широкихъ лавъ. Води на такихъ хребтахъ и лавахъ задержуються довше, и більше їхъ збирається, такъ що часто забягнюють парови й плоскійші обочи; тому зъ відси и більше рікъ витікає, якъ на похилости Чорноморській. Ріки, такъ якъ и на Чорноморській похилости, плинуть найбільше поперечними долинами, котрі розходяться часто широко по обохъ берегахъ поміжъ горами. И поздовжнихъ долинъ прирічнихъ стрічається тутъ кілька, якъ именно долина Сяну відъ Лиського до Мриглода и зновъ відъ Динова до Черемішля. Головний, граничний хребетъ, всюди тутъ висший відъ прилягаючихъ до него пасемъ и тягнеться, скрізь лісомъ порослий, країною бучини и яворини, ажъ до Сянової прирічки Ветлинки. Зъ відси зачавши, въ части перехідній, Бескиди зачинають помаху тратити свій дотеперішній характеръ и приймають властивости похилости Чорноморської. Коло села Смереки (падъ Ветлинкою) починаються вже перші полонини, знакъ, що гори значно піднеслися, бо полонини показуються тільки тамъ, де гори лісомъ не порослі, отже по-надъ горішною границею*) лісівъ. Граничний же хребетъ тихъ полонинъ не має; дуть, якъ и въ дальшіймъ протягу, вінъ низший відъ побочнихъ пасемъ, по обохъ ёго бокахъ. За те сі побочні пасма, 2—3 по обохъ бокахъ, мають полонини на собі. Дальше на східъ гори зачинають ставатися сухшими; хребти, до теперъ горою рівні и лагідні, загострюються въ горі и діляться на поодинокі верхи, разъ круглі, мовъ дзвони, то зновъ кінчасті и стрімкі, мовъ копиці.

У верхівья р. Стрия уже въ цілости показується характеръ похилости Чорноморської. Пооди-

*) Зглядною мірою високости гіръ може паять бути їхъ рослинність. В. Цоль назначає слідуєчі границі рослиннамъ (въ Татрахъ):

горішна границя вісва	2400'	надъ пов. моря
„ „ сосни	„	„
„ „ бучини	3100'	„
„ „ яворини	3200'	„
„ „ ялиці	3500'	„
„ „ смереки	4200'	„
„ „ високихъ шпильковихъ деревъ загалома	4600'	„

(Тутъ зачинається країна полонинъ и корчодеревини.)

горішна границя корчодеревини	5600'	надъ пов. моря
„ „ полонинъ	6500'	„

(Тутъ зачинається країна моху и голихъ скаль.)

На полудневій збочі Бескидівъ сягають сі границі трохи висше.

нокі пасма ближше стиваються до купи, не лишаючи місця на прирічні долини; ширшихъ поздовжнихъ долинъ нема, одна тільки Синовідська, на устю Опору до Стрия, трохи значнійша. Обочі тутъ стрімкіші і пороздирані въ сухі звори, вода не збирається на нихъ, а хутко збігає, і тому зъ-відси менше рікъ тече. Хребти вистають по-за горішню границу деревъ и зеленіються полонинами, а въ горі кінчається гостримъ гребенемъ або стрімкими верхами. Найширше въ край сягають полонини надъ р. Стрийомъ, тутъ бо перші полонини зачинаються вже въ другімъ ряді гіръ (відъ Дністрової долини зачавши). Такий загальний характеръ задержують Бескиди вже до кінця, по-за Буковинську границу.

Відъ жерель и правого берега Стрия зачинається такъ-званий Чорний-Лісь и тягнеться горами ажъ до Буковини. На верхів'яхъ Свичі хребетъ граничний у народа перестав зватися (Широкимъ-) Бескидомъ и ажъ до кінця вже жадного спільного ямени не має; тільки поодинокі пасма и верхи називаються власними іменами. Граничний хребетъ підноситься тутъ до висоти полонинъ, и тягнеться дальше вже по більшій часті країною полонинъ и корчодеревини. Въ Станиславівськимъ и Коломийськимъ гори чимъ-разъ висше підносяться и чимъ-разъ дикого наберають позору; стрічаються частійше вже голі скали, стрімкі стіни и утеси и кінчасті верхи. Найвисше тутъ підносяться Чорно-Гора своїми дев'ятьма верхами. За Чорною-Горою головний хребетъ іде дальше угорською границею ажъ до границі Буковини; тутъ завертає въ Угри (въ столицю Марморощську) и кінчиться верхами Цифа и Шесуль, надъ берегами Золотої-Бистриці, межі границями Галичини, Буковини и Семиграду. Відъ гори Цифи починаються Семиградські гори, иншого складу, иншої природи, якъ наші Бескиди; вони до насъ вже не належать. Зъ поміжъ верхівъ Бескидівъ, котрихъ висота знакома, значнійші тутъ вилічу, відъ заходу зачавши: Галичъ (на границі Угорській и Синоцько-Самбірській) 4.200 віденськ. стіпъ; Ополоникъ (надъ жер. Сяна) 3.212'; Бескидъ-Великий (на границі Угорській и области водної Сяну и Дністра) 3.282'; Руський-Путь (въ селі Либохора) 3.924', Пікуй (въ с. Кривка) 4.424'; Парашка (миля на північний захадъ Сколєго) 3.998'; Менчовъ (межі Мізунемъ и Свичею) 4.578'; Йіця (миля на східъ відъ Свичи) 5.074'; Горганъ-Илемський 5.127'; Понадя (на границі Угорській, надъ жер. Пітриси) 5.491'; Грофу або Канока (межі ріками Молода и Пітриса) 5.520'; Конець-Горганя (надъ жерелами западної Бистриці) 5.078'; Сивуля (надъ жерелами западної Бистриці) 5.732'; Чорна-Клива (надъ жерелами східної Бистриці) 5.428'; Форесокъ

або Кукуль (надъ жерелами Прута) 4.861'; Говірля (одинъ зъ верхівъ Чорної-Гори надъ жерелами Прута) 6.487'; верхъ Чорної-Гори надъ жереломъ Білої-Тиси 6.367'.

Закимъ покинемо Бескиди, мусимо ще розглянути и ту перехідну країну, котра въ складні и природі своїй такъ близька Бескидамъ и такъ алучена зъ ними, що тільки въ звязку зъ ними и тільки яко їхъ продовження представити дасться. Перехідну сю країну становить Підгірре. Незначною мовъ жолобиною відділяється Підгірре відъ властивихъ гіръ, а починається всюди тамъ, де гірські ріки пробивають въ горахъ остатній провалъ и вступають въ рівнійші сторони. Такъ починається Підгірре надъ Сяномъ коло Перемишля, надъ Вігромъ коло Губникъ, надъ Стрвямомъ коло Хирова, надъ Дністромъ коло Старого-Міста, надъ Лімницею коло Сливки, надъ обома Бистрицями коло Солотвини й Надвірної, надъ Прутомъ коло Делатина, надъ Пістинкою повисше Пістиня, надъ Черемошемъ коло Кутівъ, надъ Серетомъ (на Буковині) коло Бергомета. Получивши отсі точаи линию поміжъ собою, будемо мати границу Підгірря відъ Бескидівъ. На Чорноморській похилости Підгірре тягнеться на північъ идъ Дністрові довгими а вузькими хребтами, відділеними одинъ відъ другого прирікамъ Дністра; вони терасами знижаються помалу и ажъ надъ Дністромъ стрімко спадають своїми кінцями въ рівнину. Одна така підгірська галузь продовжується идъ сходіві, розширяється въ Филісту вижину, хребтомъ своїмъ ділючи долини Дністра відъ допливівъ Прута, и тягнеться ажъ до Могилева на Дністрі. Межі Чернівцями и Хотинномъ (надъ Дністромъ) підноситься вона найвисше и заростає буковими лісами, відъ котрихъ Буковина своє имя веде. На границі межі Балтицькою а Чорноморською похилостю Підгірре продовжується, поміжъ Стрвямомъ (допливомъ Дністра) и Вігромъ (допливомъ Сяну), двома згористими пасмами, котрі дальше лучаться зъ Подільськими и Волинськими згіррями и тому вже не належать до Підгірря.

Розсмотрівши Бескидъ и Підгірре въ їхъ формахъ, пригляньмося теперъ їхъ природі, їхъ поверхнімъ и внутрінімъ богатствомъ и плодамъ, якими вони чоловіка обділяють. Найвисші гори — то країна жерель, моху и північнихъ ягідъ, країна пашнихъ полонинъ и лісівъ, жилище оленя, дика, медведя, дикої курки и орібки и хижихъ птахівъ. Єдине багатство чоловіка становить тутъ лісь и паща. Зъ ліса вінъ сплаває дерево плотами долівъ, а въ полонинахъ випасає череди овець, рогатий товаръ и коні. Найкрасні коні въ нашімъ краю (такъ звана раса гуцулівъ) виховує Гуцуль, найкрасній

товарь Бойко въ околиці Смержа. Недостатокъ учить тутъ чоловіка промислу и торговлі; вінъ самъ вирабляє зъ вовни всю свою одіжъ, купить власними виробами зъ дерева, вівцями и товаромъ. Довга, семимісячна зима, холодна й мокра весна, мрачне и мокре літо, погідна осінь — становлять характеристичні ціхи тої країни.

Въ межигірськихъ долинахъ и надрічнихъ провалахъ, якъ и въ висшихъ частяхъ Підгірря (бо природа низшихъ ёго частей належить вже до рівнинъ) природа помалу змінється. Рослинність тутъ різнороднійша; гірська рослинність, смерека, ялиця, букъ — остаються на обочахъ, а тутъ виростає вже ясенъ, дубъ, берестъ, вязъ и ліщина, показуються вже перші берези, розводяться сади овочеві. И тутъ ще віє холодомъ відъ гір; роси тутъ багато и мраки, але весна о три тижні борше настає, якъ на сусідніхъ горахъ, а снігъ падає пять тижнівъ пізнійше. Осінь тутъ погідна, зима відмінна, мокра и зимна; така й весна. Літо гаряче, и збіжжє тутъ рано пристигає. Де ріки ширшими и сплавними стають, тамъ звичайно по-надъ ними вже и ячменю більше сіють, але все-таки збіжжє видатнійше на соломѹ, якъ на зерно. За те сіножаті тутъ красні и дають найліпше на нашъ край сіно.

Заглянемо ще й въ нідро нашихъ гір; и тутъ, підъ землею, ховаються скарби, котрі тільки знати би чоловікові добувати. Якъ сказано, становить пісковецъ (названий „Карпатськимъ“) головну складову часть якъ Бескидівъ, такъ и Підгірря. Лежать въ німъ великі поклади пожиточнихъ мінералівъ, и витрискують зъ него мінеральні води. Изъ металівъ руда желізна найбагатші має поклади, а то въ Станиславівськѹмъ, Самбірськѹмъ и Перемиськѹмъ; численні гуті переробляють її въ желізо, а зъ нихъ важнійші въ Майдані, Мизуно, Сколімъ и Велдіжі. Зъ мінералівъ паливнихъ найбагатшими суть поклади сірки, що доказують жерела сірчані на цілімъ Підгіррю, и поклади земного вугля (въ Коломийськѹмъ и надъ Бистрицею), якъ и брунатного и смольного (на цілімъ Підгіррю). Найбільшимъ багатствомъ нашихъ гіръ суть великі поклади солі, вздовжъ цілого Підгірря; жерель суровичнихъ найбільше находится на похилости Чорноморській, а зъ тихъ значнійші: Тиравя-Сільна. Старасіль, Дрогобичъ, Солець, Стебникъ, Болехівъ, Долина, Калушъ, Росілна, Манява, Делятинъ, Молодятинъ, Княздвиръ, Уторопи и Косівъ. Окрімъ того находятъся багато иншихъ ще властиво мінеральнихъ жерель, якъ: сірчані води (славнійші зъ нихъ въ Трускавці, Роздолі, Юривцяхъ, Шклі, Любеню, Немирові и Жабокрукахъ), води щавові (буркутъ) въ Щаві, Івоничу, Криниці

и Жабью. Найбагатшіи-жъ суть жерела нафти, міжъ котрими важнійші въ Нагуєвицяхъ (въ Самбірськѹмъ) и Слободі (въ Стрийськѹмъ), значні такожъ въ Тираві-Сольній, Старосолі, Трускавці, Старуні, Печеніжині, Космачу и др., а найзначнійші въ Бориславі коло Дрогобича.

(Дальше буде.)

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

Пускаючися зъ родинного закутка въ дорогу, не мавъ я визначеної гадки робити пильні и властиві студія етнографичні и такимъ способомъ научно користати зъ подорожи, котру вдачно одна талантлива письменка життемъ назвала. Тимъ-то можу чеснимъ читателямъ тільки побіжні, загальні, поденекуди лише простірнійші помічення зъ моєї дороги подати, а й те більше дотичащія самихъ жителівъ, якъ їхъ околиць.

Но закимъ поведу читателівъ у стороньщину, хочу перше сказати де-не-що о моїй рідній країні и вняснити имя її географичне — Опілля, бо не разъ на чужині побуджала мене призна згадка своєї сторони порівнювати її зъ чужою.

Именемъ Опілля займає нашъ людъ країну, котра просторається вздовжъ рівнинъ теперішнього Станиславівського и Золочівського округа — відъ Дністра ажъ по жерела Бугу. Країна тая, якъ відомо, становить перехідъ Галицького Підгірря въ Поділля. Тимъ-то й признаки подвійні помітишъ на Опіллю. Обшари горбоваті зъ помірними долами величаються рівною плодovitостю збіжжя або, якъ підъ Зборовомъ називають, пашні. Нема тутъ ланівъ широкополіхъ, котрі суть питоменні степовому світові Поділля й України, не вирівнають опільські урожаї подільськимъ; однако на Опіллю не дається такъ чути той прикрий недостатокъ деревини, якъ на Поділлю. Густійше бо подбавишъ тутка зелені, буйні гаї, въ котрихъ черешня, ява, свидъ, крушина роскішно розростаються. Відтакъ и пасіки великі розводять люде у тихъ гаєхъ; бували ще багатші пасіки на Опіллю и Поділлю, однако проте, що мало поля лишається облогами, не виростає тільки медового зілля, котре раніше зацвітає або довше цвіте, якъ гречка.

Чимъ ближше властивого Поділля, тимъ менше стрічаються гаї; лишъ де-куди зазеленіється невеличкий гаєкъ, панський-скарбовий, окопаний високимъ ровомъ. Відтакъ обійстя й городи сельські суть часто тільки ровами окопані, або, де плодovitійші поля, налами солом'яними обложені. Почву горішнього Опілля на всхідъ становить глина мязька, покрита досить нице грубою верствою чорної землі. Така вдача ґрунту єсть по-части причи-

ною, що не розводять у тій стороні хорошої савинни.

Но часъ уже рушити въ дорогу, щоби виповнити прописаний оглавъ, а вже на чужині найду спосібность и надъ Опіллямъ близші етнографичні помічення зробити.

Дорога моя випала на західъ, на Львівъ. Зъ-підъ Зборова пустився я селами до Золочева, пробираючися зъ опільської сторони. И справді вже идъ Золочеву прибирає земля й люде инший характеръ. Почву творить вапнякъ грубший пісковатий и біла глина (крийда), а дальше маргель крийдовий. За селомъ Ивачевомъ починаються уже лісні сторони: на всхідъ тягнеться лісь буковий, а къ заходу, де менше дородна земля, грабовий. Горби чимъ-разъ висші стрічаються; належать вони до пасма гіръ Вороняківъ, а межі ними замітний одинъ горбъ високий, котрий не порісь лісомъ и відай проте називається Голицею. Типъ жителівъ тамошніхъ розличається такъ що-до статі, якъ и до убрання відъ Опіллянъ. Бракъ відповідного обшару орного поля и плодovitости примушує їхъ до глядання заробку рукоділлямъ колодійськимъ и сокирничимъ або до виходу на жнива въ опільські и подільські сторони, де стають на заробокъ, такъ-званий „вогуль.“ Часъ вогулу починається відъ св. Іллі (20. Липця) и триває ажъ до зрібку поля, до Покрови (1. Жовтня). Хлопъ-вогульникъ дістає за той часъ 5—6 кіпъ збіжжя и півтора ренського на чоботи й стравунокъ. Жінка-вогульниця бере збіжжя тільки 3 коли вогульщини.

На північній збочі Вороняківъ лежить місто окідне Золочівъ. Відличається воно охайністю и красними проходами. Побічъ міста на горбі в вярвний замокъ, поставлений за короля Собіського вовнинами плінянками турецькими та татарськими. Підъ нимъ тягнуться далеко підземні лѣхн. Зъ Золочева пустився я приватною дорогою — къ заходові — до Львова. Перше село на тій дорозі в Княже. Тутъ уродився (р. 1811) святої памяти нашъ перший галицький поетъ — сердешний Маркнянъ Шашкевичъ. Звільна казавъ я поганяти коні, щоби лучше надивитися на ті сторони, котрі вперше привитали великого поета. Повернувъ я гадкамн на часи життя ёго та на теперішность: жадісні, тужливі чувства стиснули серце моє. Маркнянъ бувъ єдинимъ правдивимъ Русиномъ. Вінъ розбудивъ духъ народній руський межі своїми галицькими родимцями, вінъ показавъ стежку, котрою ступати належить, щоби принести щастє руській родині. Ёго ціль, ёго рада була чесна й права; а кілько-то правдивої поезії, кілько віри, любви та величнихъ мислей снівъ зъ тихъ немногихъ плодівъ

ёго творчого духа! Передчасна смерть видерла намъ провідника. А товариші ёго чи остоялися на указаній дорозі? Чи витривали вони въ щирости для родини? Жаль, жаль за тобою, Маркняне!

Одна лишъ гадка була въ серці твоімъ,
Гадка, якую міжъ мира тонпамн
Ангель завіта яснимъ криломъ своїмъ
Въ груди молодця заледне віками
Роздує и въ жиань и въ силу;
Гадка блаженна, небесная, свята,
Зірочка світа, чести, долі, миру,
На землі руській, де темна затрата
Дітяй останки, и прадідну віру,

И мову губила милу. (Устияковичъ).

За Княжемъ простирається велика рівнина, котра на полудне притикає до пасма Вороняківъ, підъ котрі йде цісарський гостинець. У тімъ пасмі в замітна гора пірамідальної форми, котру називають „Виноградъ.“ Відай родила вона колись вино, а ще замітніша вона тимъ, що часто находять на ній глиняні попільниці зъ вуглями й останками людськихъ костей; догадуватися можна зъ того, що гора ся служила въ далекій старосвітчині за місце для якогось цвинтару. Належить вона до села Новосілиць.

Ще передъ вечеромъ доїхавъ я до села Балучина; примітне воно порядними хатами й тимъ, що у кожного господаря на подвіррі в криниця зъ журавлемъ. Пригадавъ я собі при тімъ на швабські селища, котрі своїмъ ладомъ справді за взіръ нашимъ людемъ служити повинні.

На нічъ заїхавъ я до місточка Глинянъ, колишній резиденції старостівъ польськихъ. На нічлягу пізнався я зъ однимъ попомъ, вертаючимъ зі Львова; звідувався я за новини Львівські, ставъ говорити про загальні народні наші взаємини, питавъ про тутешні сторони. Довідався я, що вінъ зъ недалека, однакъ не учувъ я жадної звістки, котра би заспокоїла мої висші бажання, а хіба те, що коло Глинянъ хміль удається, и що власне мій новий знакомий іздивъ ді Львова добивати торгу за тільки а тільки сотнарівъ хмелю. За народні школи, за литературу не було що зъ нимъ говорити; реальность, чи властиво материяльность тільки могла ёго заняти, и я, слушаючи ёго практичні господарські правила и досвіди, потішавъ себе надією, що скоро тільки добьється Русь наша до добробиту материяльного, радо тогді прийметься за виобразование духа и все те, що занедбала, скоренько заладнає. Однакъ чи спосібна, чи можлива є така дорога до піднесення темного, бідного нашого люду? Задумувався я надъ симъ питаннемъ, зітхавъ не разъ, не два, та й въ конецъ, здавши себе й всі моєму серцю дорогі идеї и зусилля на промисль Божий, заснувъ поводи.

(Дальше буде).

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Надъ потокомъ, підъ скалою
Зацвила калина, —
Виряжає стара ненька
Рідненького сина,
Виряжає сивокрила
Сина у дорогу
Далекую. У послідню
Може вінъ небогу
Неньку бачить... Вбоє нишкомъ
Стежкою ступають
И рісними слёзоньками
Лиця обливають.
Покликали вчера сина
На пиръ, на кривавий —
Такъ змінився вдовиченко,
Хлопець вучерявий,
Що й відъ вітру вінъ валиться...
Неньку жаль лишати...
Богъ лишъ знає, чи більшъ буде
Вінъ її видати.

Попрощались, розійшлися.
А стара очима
Довго, довго провозжала
Єдиного сина,
Поки щезъ вінъ у тумані.
Якъ въ село вернула,
Стало такъ щось їй тяженько
Мовъ ёго не було
Вже въ сімъ світі. Усе б'ється,
Объ поли руками
И валеться безтааланна
Дрібними слёзами.
День за динною минає,
Жито половіє —
Все нема відъ сина вісти,
А старенька мліє
И стрепенеться, якъ захує,
Що въ далекімъ краю
Гинуть наші, мовъ осіине
Листе впало въ гаю.
До икони чудотворця
Припада Миколи
И сухі складає руки —
Бога просить, молять,
Щобъ лишъ сина лютий ворогъ
Не діткнувъ у бою,

Хреститься й зновъ обь землю
Вдарить головою.

И Рідво уже святкують
У селі всі люде;
Всі веселі, лишъ вдовниця
До смерти не буде
Вже весела и утішна.
Вчера листъ дістала,
Щобъ у слёзахъ у кривавихъ
Свята святкувала,
Бо її синъ одинокий
Полігъ головою
И не верне привітати
Бідну неньку свою;
Подружився на чужині,
Неньку забуває —
Чорний ворогъ русавий
Кучері вськає,
Зъ лоба вічи випиває,
Похоронъ справляє,
Що святки у насъ рідванні —
Не вважа й не дбає.

Данило Млака.

ПЪЯНИЦЯ.

Оповідання *Мишра Омельковича.*

Пізно у вечері увійшли ми у село и кватир-
гери заразъ розвели насъ по кватерамъ. Мені, наче
на пеню, одвели найпоганійшу, хочъ я бувъ юн-
керомъ.

У хаті, окромі бацька, жило, якъ кажуть у
казці, два сини розумні, а третій дурень. У кож-
ного зъ розумнихъ було по три чи по чотири ди-
тини — інші ревли на припечку, другі пищали у
колискахъ.

Тільки що я пославъ и бувъ задрімавъ тро-
хи, якъ дурень почавъ кричати не своїмъ голосомъ
на усю хату, перебивъ мені сонъ, и я вже до світу
не спавъ.

У ранці пішомъ я до капитана и розказавъ
ёму своє горе. Вінъ загадавъ мені йти до отамана,
щобъ одвели мені иншу хату. Прихожу до ота-
мана. Вінъ сидить підпилий изъ якимсь кумомъ; на

столі пляшка й чарка, балабують вони про насъ — москалівъ. „Принесла нечиста мати“ — каже отаманъ; — „то було клопіть, а теперъ хочъ тікай світъ за очи. Правду у приказці кажуть: „Тату, тату, лізе чортъ у хату!““ .Ледве по хатамъ розсажавъ; принайме хочъ теперъ оддишу.“ Я не давъ доказати отаманові и потребовавъ, щобъ одвели мені иншу квартиру.

— Овва! бідна моя головонька, — застогнавъ отаманъ; — тільки що надівсь оддихати, ажъ изновъ лихо. Де-жъ мені, паничу, знайти вамъ квартиру? Скрізь москалі. — Отаманъ узявсь обіручъ за голову: — Куме Обрамє! чи не нараєвъ би ти? Їхъ благородню квартиру треба. Вони у Селеха стоять, да тамъ чортъ дурня уплодивъ, — спати не дав.

Кумъ Обрамъ піднявъ голову, вирачивъ попереду на мене баньки, після почухавъ потилицю, трохи подумавъ и тоді сказавъ: „Постанови їхъ, куме, у вдови, у Сохвні; тамъ и хата простірна, и спокійно імъ буде.“

— Де вже то імъ у Сохвні жити: у її й курчати нема; імъ страву треба, а вона й сама може зъ голоду опухла. Въ її й хата три годи не мазана.

Я сказавъ, щобъ сімъ не клопотались: що я й хату приченурю и істиму своє, аби тільки не тіснота.

— Яка тамъ тіснота! — обізвавъ отаманъ: — хозяйка въ хаті ніколи не сидить, волочиться усе; коли вамъ приварку не треба, то я заразъ и одведу васъ.

Привели мене отаманъ изъ кумомъ до Сохвньої хати. Хата стоїть у кінці села, у садочку; біля її нічого нема — ні хлівця, ні клунки, навіть и воріть у дворі. Отаманъ шхнувъ ногою у сінні двері. Двері були незамкнені. Ми увійшли у хату. Хата була велика, изъ кімнатою; тільки облуплена, чорна. Стола й ослона не було, обурені лавки лежали долі, на полиці ані горщечка, у вибиті шибки понавісали вітки окаціи и бузка.

— Хиба тутъ ніхто не живе? — поспитавъ я отамана.

— Ні! хозяйка всть; такъ вона, бачте, пъяниця, все по шинкахъ та мо чужихъ хатахъ тягається, изъ тавими-жъ, якъ сама, а її хата пустою стоїть.

— Ви, добродію, — додавъ кумъ Обрамъ, — якъ стоятимете тутъ, то пильнуйте, щобъ вона изъ товаришками у васъ чого не вкрала.

— Пусте, — одказавъ я; — що въ мене вкрати? Житиму тутъ; спаснібї вамъ, що мені хоча спокійно буде.

Того-жъ дня перенісь я свою одежу на нову квартиру. Хозяйки ще не було. Я запаливъ люльку й сівъ у садочку на присьні — сівъ и задумавсь. Згадавъ я батька й матеръ, братівъ и сестеръ, якъ весело жилося дома! А тутъ я неначе у тюрмі — ні до кого й слова промовити. До капитана ходити шкода: вінъ дивиться якось, неначе зъ неба, слово ласкаве скаже, неначе тій собаці скибку хліба кине. Сижу й сумую; не вгадавъ, якъ и сонце зайшло, и ватага мене усєго вкрила курявомъ. Скрізь по селу було чути, якъ реве череда, и якъ хозяйки скликають скотину.

Тимъ часомъ щось забубоніло біля хати. Озирнувшись я: нашъ усатий єфрейторъ стоявъ підъ дверима, обнявшись изъ якоюсь жінкою. Обое ледве стояли на ногахъ. Убачили вони мене. Єфрейторъ, хоча й бувъ пъяний, заразъ покинувъ молодницю й знявъ шапку.

— *Вы, ваше благородіє, — почавъ вінъ — изволише здѣсь на кваршєрѣ стояшь, а я пришель поможрѣшь, все ли исаравно, чшобы шашанія какогю, безобразія не проиозило, пъянства всякого. Порядокъ, дисциплиннов дѣло.....*

— *Шаушай домой!*

— *Я и айду; вы, ваше благородіє, кашшану не извольше сказывашь: мнѣ самому какая ожоша шаскашься, еслибѣ не служба?*

Єфрейторъ хитаючись вийшовъ за ворота, а хозяйка полізла у хату. Вона навіть и не попитала мене, черезъ що я въ її хаті, — упала й захропла.

Живу я тиждень, живу й другий, по три дні не бачу хозяйки. Якъ же прийде до дому, то або пъяна, або наведе изъ собою пъяницъ непритореннихъ: гарндеръ, зикъ, галасъ, хочъ зъ хати тікай; та се ще нічого, а то ніколи, якъ прийде сама, то доводиться тікати відъ неї, наче прегарному Іосифу відъ Пентефрихи. Добре, що у мене була не єгипетська одежа, а солдатська шинеля.

Я привісивъ якъ кімнатнімъ дверямъ замокъ и почавъ зачинятись відъ Сохвні. Мені й дивитись було на її гдию: разъ-у-разъ розхрістана, очипокъ на бакиръ, хустка колись була чорна изъ габою, теперъ стала руда, сорочка якъ у цигана-коваля, патли висять, лице не вмите, шия, хочъ ріпу сій. Не легко було пізнати, скільки літъ хозяйці, по її жовтому, худому виду. Тільки чорні брови не злиняли, та темно-сині очі, якъ не були залиті горілкою, пекли, наче огнемъ, або дивились ласкаво и зъ любовью, и хиба тільки печаль та мука, а не злоба світилася въ їхъ.

Неразъ бачивъ я, якъ плакала нишкомъ Сохвна, а то було ухопить днебудь чужу дитину, візьме її на руки, цілує, жалує, пригортає, а слези

тимъ часомъ зъ очей такъ и ринуть. Часто чула вона відъ людей насмішки та доганки, а нікого було не вилає — мовчить и йде собі геть. Разъ якось увійшовъ я у хату, бачу — сидить хозяйка на лаві коло вікна, дивиться у садочокъ и плаче.

— Чого ти плачешъ, Сохвие? — спитавъ я.

— Такъ, нудно, — одказала вона, втираючи слези; — горілки душа бажає, а нема за що купити, шинкарка на віру не дав, такъ и плачу.

Легко було постерегти, що не того плаче Сохвия.

— Оце такъ! — кажу, — черезъ се та плакати? Постривай лишень, я заразъ унесу. Випьемо й повеселішавшъ.

— Чому не повеселішаю, якъ випью?

Я унієсь пляшку, чарку, насипавъ собі, випивъ трохи и піднієсь хозяйці повну чарку, трохи що не зъ осьмуху.

Вона випила її не по-жіночи, приконитовуючи, а однимъ замахомъ.

— Ось якъ у насъ пьють — по московськи!

— Чого се ти плакала? — скажи мені.

— Того, що мов життє гірке, то й плачу собі; якъ заплачу або чарку — другу випью, то пеначе й полегшає.

— Хиба мало кому життє гірке, та не всі-жъ журяться, якъ ти. Чого тобі треба? Може я поражу або пособлю чимъ небудь.

Сохвия не дала мені доказати:

— Інші не журяться такъ, якъ я, бо вони може зъ роду долі не мали, такъ и не звикли, а я... Хиба я такъ колнсь жила? Е, та що згадувати! не вернеться, тільки серцю важче буде. Теперъ, бачите, усі одишнули мене відъ себе; усяке сміється, дав. А за що? хиба я кому що зробила? Нікому не бажаю я лиха. Колнсь-то було до кого пригорнутись мені; да бодай не було, може-бъ я щасливіша була. А теперъ що я? — п'яниця!

Сохвия випила ще дві чарки; тоді тільки навівъ я її на ладъ и ось що почувъ:

Матери я не зазнаю; кажуть, умерла вона того-жъ дня, якъ мене породила — я у її ще перша дитина була. Цілий день лежала я негодована; тільки на другий день надумавсь батько та й пішовъ до старого пана; хочъ козакамъ до єго діла не було, а разъ-у-разъ за порадою ходили, бо панъ се любивъ; навчить, було, якъ що зробити, та ще й чарку горілки піднесе. Якъ умеръ, такъ панські люде раділи, а козаки усімъ селомъ єго зъ церкви проводили, навіть інші й плакали, бо багато пособлявъ вінъ козакамъ: кому грошей позичить, кому пропасницю прожене, кого зъ суду визволить. Добрий панъ бувъ: багато людей єму дякує... да бодай єму підъ землею важко, — черезъ єго я на

світі живу та муку терплю. Прийшовъ до єго батько та й каже: „Ось така да така річъ: умре дитина безъ матери“ — а панъ козу й подаровавъ. Така гаспедова коза мене й вигодувала на горе та на муку. Незабаромъ після матери вмеръ дідъ, а батько у друге оженивсь, розледацівъ, кажуть — єму такъ зроблено було, — почавъ тягатись такъ, якъ я грішна, та й вмеръ. Мені тоді десятий годъ пішовъ. У мові мачухи дітей не було (теперъ за другимъ чоловікомъ — тожъ нема); до роботи вона не охоча — такъ було усе зо мною грається: убере мене у квітки або заплете якось чудно, посадить передъ собою на ослоні, дивиться та й сміється. „Чи знавшъ ти, дівко,“ каже було „що якъ підростешъ, то гарнійшої надъ тебе у світі не буде?“ Або пряде та цілий день співає, та й голосъ у її добрий бувъ; а я усе сижу та слухаю. То вона й каже: „Ідащо зъ тебе буде! пряди, битиму.“ Я було й питаю: „За що-жъ ти, мамо, битимешъ?“ Вона було й каже: „Аж-жъ мачухи разъ-у-разъ б'ються; такъ и мені треба робити, якъ люде.“ Скаже се та й засміється. Ані разочку не била мене, така жалослива була. Попереvodивъ батько худобу, землі позаставлявъ, та й вмеръ. А тутъ єго менша сестра заміжъ пішла. Мачуха тожъ. Тітка изъ чоловікомъ и перебралась жити на батьківъ ґрунтъ, бо се материзна, такъ на тітку частка впадала.

Тітка не въ мачуху була. Почали у її діти плодитись, та все якись плохі, разъ-у-разъ було занедужає дитина, а далі й вмере. Нажила я клопїть изъ іми. И по хозяйству за скотиною порайся, и за дітьми, а зодягає тітка катъ зна якъ — зимою безъ чобіть ходила. А я вже чимала стала — шонадцятий годъ, чи що, пішовъ. Дядько Федько (матчинъ братъ) каже: „Якъ тобі, Сохвие, тітці дурно робити? ти-бъ лучше де нанялась.“ Насіли на мене думки та гадки; бачу, що правду каже дядько, та не хочеться батьківський курїнь кидати. Хочъ якъ важко дома, а сумно міжъ чужні йти. Одначе довелося мені й наймицтва спитати. Попобила якось тітка, — я у нашого дядка й нанялась. Два годи вибула я въ їхъ. Нічого казати, люде гарні були; да тільки отъ-що. Пряду, було, а дикъ сяде коло мене да співає, а я підсобляю; якъ же збрешу що, вінъ и довбне пучкою у голову, — такъ ніколи, якъ що черезъ ладъ мудре співає, такъ ажъ голова опухне. Коли-бъ не се, такъ усімъ би добре було. Одбула я два годи, дещо придбала и зновъ до дому. Се чи не у мясниці було; а у Петрівку вже зусніла мене лихая година.

Ходила я по людяхъ заробляти: якось полю у Шевчихи на городі. Вона панська жінка, а у насъ паньщане живуть округъ панського двора; за її ти-

номъ и починалась панська левада — черезъ ворре перелізти, заразъ и въ леваду.

Полю та співаю. Бачу — щось ходить по леваді; мені оддалікъ показалося, неначе окономъ; того я кілька разівъ бачила, такъ я й не придивляюся гараздъ. Зновъ похилилась та й полю; не вгадала, якъ воно нкъ самому тину підійшло та на ворречку й сіло. Я співаю та й не бачу, що вінъ позаду сидить, а далі и озирнулась: хтось незнаємий, паничъ; мені якось соромно стало, я нахилилась зновъ, та вже годі співати.

Вінъ и озавсь; у мене ажъ у серці похолонуло.

— Чому се ти не співавшъ? — питає; — мене злякалась? Ти гарно співавшъ; співай, я слухатиму.

Я мовчу та дріжу, сама не знаю, чого.

— Ось яка лиха! — каже вінъ; — не хоче до мене слова промовити! Хиба въ тебе лзика нема?

Де й страхъ мій дівся. — Ні, — кажу, — язикъ є, та що-жъ я вамъ казатиму?

— А скажи-жъ, чия ти?

— Батькова та матчина, — кажу та думаю, чого се вінъ до мене присіпався, чи не одлязне, якъ такъ одкажу.

— Батька й матеръ якъ небудь же звали? — каже вінъ.

— Батько, — кажу, — бувъ Яківъ, а мати Параска. (Збрехала: батька Левкомъ, а матеръ Марусею звали.)

— Тебе-жъ якъ зовуть? — питає вінъ та неначе всміхається.

Ось, думаю, нахаба.... — Солоха, — кажу.

— Де-жъ ти живешъ?

Бачу, що не дурно вінъ питає про всячину та й дивиться на мене якось незвичайне.

— Далеко, на самому краї, відси не видно, — одказала я та знялась и пішла, не озираючись. Вінъ щось ще гукавъ, та я не чула.

Питаю у вечорі Шевчиху, що се за панъ такий по леваді похажавъ.

— Се, — каже, — нашъ паничъ; вінъ десь служить, такъ до дому одпустили.

Минуло день десять; я й про панича й про наші баяки забула. А вінъ не забувъ! мабуть я йому міцно підъ мислі підпала.

(Дальше буде).

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обвіръ землі, заселеної Русинами.)

III.

Бескиди.

(Конецъ).

Про Угорську збічъ Бескидівъ мало що більше сказатися дасть. О самімъ граничнимъ, спільнимъ хребті вже говорилося въ попереднімъ. Сказано тежъ було, що, якъ по Галицькій стороні, такъ само и по Угорській попри головний хребетъ рівнолежно тягнуться бічні пасма, и такої самої вони висоти. Такъ само вони, чимъ дальше на полудневий східъ, високою підносяться, а найвисше піднеслися въ Мармороській столнці, противъ Галицькихъ найвисшихъ гіръ.

Підгірря властивого, такого просторного, якъ на північній стороні Бескидівъ, на полудневій нема. Тутъ бо, якъ вже казалося, гори хутше и стрімкіше спадають въ рівнини, не терассами, якъ по Галицькімъ боці. Тому тутъ межі рівниною а горамн такої перехідної части, яку становить у насъ Підгірря, майже зовсімъ нема. Те, що тамъ Підгірремъ зоветься, задержує цілкомъ ще гірський характеръ; именно же въ Мармороській столиці, ажъ по полудневу границу руського населення, гори тримаються високо, а ріки течуть тільки вузькими поперечними провалами. Такимъ проваломъ тече Біла-Тиса, якъ и її приріки ажъ по м. Хустъ.

Межі ріками Латорицею и Борсовою прилягає до Бескидівъ гірське пасмо иншої — вулканичної формації, хребтомъ на 1200' високимъ. Про діланне вулканичнихъ силъ въ сімъ пасмі свідчить (окрімъ геогностичної складні) такожъ и кратеръ, названий тутъ Морськимъ-Окомъ, а повний каміння, яке викидають звичайно вулкани. Назвисько сихъ гіръ „Вигорлетъ“*) уважається такожъ за доказъ їхъ вулканичної природи; воно має ніби значити тільки, що „вигоріли.“ Найнизший верхъ сихъ гіръ, Варло, досягає 3348'.

Рослинисть на Угорській збочи Бескидівъ та-та сама, що й на Галицькій, тільки-жъ границі висоти, въ котрі сягають поодинокі рослини, тутъ все о кілька стіпъ низше лежать.

Сольнихъ покладівъ Угорська збічъ тежъ має багато, особливо въ столнці Мармороській. Зъ поміжъ жерель минеральнихъ Барднівське найзначійше.

*) Такъ пишуть німецькі географи. Слово се очевидно запозоване, бо гори ті цілі въ руськімъ краю; отже и имя їхъ, здається, руське; — а що таке се „Вигорлетъ“?

III.

Посередні гори України.

Окрім Бескидів, великих гір Україна не має. Тоті, про котрих тут бесіда, найвисшими своїми верхами не досягають 1¹/₂ тисячі стіп. Становлять вони осібний системъ, въ котрімъ поодинокі пасма більше або менше стоять въ звязі поміж собою. Не всюди тая звяз іхъ, на перший позір, видна; часто знижаються и зрівнюються зъ підвисшеною поверхнею рівнини, и тільки відъ часу до часу вибігають громадками въ виспі горби. Але всюди можна слідъ іхъ вислідити по горбахъ и підвисшенняхъ, що, мовъ ланцухъ, лучать ті громади зъ собою. И зъ Бескидами лучиться той гірський системъ и такимъ чиномъ видається мовъ би іхъ продовженою вітвою. Завязується тота вітва у Бескидів на границі Чорноморської и Балтицької похилости. Межи Стрважомъ (допливомъ Дністра) а Вігромъ (допливомъ Сяну) відрізується вона двома легкими пасмами відъ підгірськихъ хребтівъ. Оба — одно відъ Хирова (надъ Стрважомъ), друге відъ Нижанковецъ (надъ Вігромъ) — простують идъ Городкові, лучаться въ одно пасмо и доходять до Львова, де тріхи висше піднеслися. Одна вітва вибігає зъ-відси идъ полуночи; до Жовкви на правий бікъ гиялку пустивши, тягнеться дальше на Янівъ, Немирівъ, черезъ границу, въ Люблинську губернию, де ширше розрослася и ще разъ висше піднеслася. Головна-жъ вітва виходить зъ підо Львова, насампередъ на полудневий східъ (идъ Давидову), дальше звертається на східъ идъ Яхторову, въ Золочівське. Въ середині Золочівського округа, межи жерелами Серету и Стрипи (допливами Дністра, Стиру (допливомъ Припеті) и Буга (допливомъ Висли) ділиться зновъ на два рамена. Одно незначною вижиною звертається на північъ, яко продовженне ділу водного Европейського, и тягнеться межи допливами Буга и Припеті, дальше черезъ Литву въ Московщину, де зъ вижиною Валдайською лучиться и нашому Дніпрові початокъ дає. Друге рамя иде на східъ — на Гологори, Білокамінъ, Підгірці и входить въ Російське царство поміжъ Кременцемъ и Владимиромъ-Волинськимъ. Тутъ ділиться зновъ на дві вітви. Одна вітва иде на східъ, полудневимъ краємъ рівнини Припетської, підвисшається при м. Староконстантинові, пускаючи вітви на північъ идъ Припеті, поміжъ ріками Стиромъ, Горинню и Случю; відъ Староконстантинова переходить вона въ високу плащину и ажъ підъ Кієвомъ зновъ вибігає въ горби. Друга вітва звертається на полудневий східъ идъ Білозерці, де приймає характеръ гористого пасма, зъ широкимъ хребтомъ и висотою до 1120', и тягнеться дальше идъ м. Межибожу. Зъ відти однимъ раменемъ иде на

східъ, поза р. Богъ; другимъ звертається идъ Каменцеві и товаришить відтамъ вже дальше Дністрові до м. Ямпольа, а одною галузею ажъ до р. Ягорлика. Відъ Ямпольа звертається се рамя на східъ, на гранитну підставу, котра въ Ямполі Дністеръ перейшла, переходить Бугъ, де такожъ, межи Ольвинопольемъ и Вознесенськимъ, пороги творить, лучиться потімъ зъ попереднімъ, східнимъ раменемъ, що відъ Межибожа пішло поза Богъ північнимъ бокомъ, и досягає Дніпра понизше Катеринослава. Тутъ скалистими гранитними лавами (порогами) переходить Дніперъ и тягнеться за Дніпромъ на східъ, дальше на східъ північний.

За Дніпромъ, окрімъ сего пасма, ще одно иде зъ північної части Курської губернії на полудне, полудневий східъ, потімъ на полудневий західъ, и дає початокъ рікамъ Оці, Сосні, Сеймові и др. Оба пасма, по тімъ боці Дніпра не творять вже гіръ, а тільки горбоваті згірря, и тільки надъ ріками стаються стрімкіші.

Що до геогностичної складні въ посередніхъ горахъ України, треба розрізнити дві части. Гори въ Галичині, відъ Бескидівъ почавши, дальше въ Волинській губернії, по жерела Случи, відтакъ полоса, идуча на північъ въ Люблинську губернию, и подоса, идуча зъ Волині на полудневий східъ черезъ Поділле здовжъ Дністра ажъ по р. Ягорликъ — въ головній части складаються зъ пісковця, вапнянку, крейди, илу и глини, суть такъ-званої новішої формації. Замітною появою въ сихъ горахъ суть печери, обвішані часто малими сталактитами. Печеру таку має гора Почаївська; найбільше-жъ іхъ стрічаємо въ скалахъ по-надъ Дністромъ, и коло м. Могилева має одна така печера 240' об'єму, а 12' висоти. Въ такій-же печері підъ Илашовицями уряджена церковь; и підъ с. Ладавою въ такій печері викована церковь — старий дуже археологичний забитокъ Поділля; підъ Китайгородомъ впливає зъ подібної печери жерело и творить, спадаючи зъ неі, красний водоспадъ; тоже и въ печері въ Кривчику. Надъ Ягорликомъ кінчиться довге тото пасмо; тутъ єго послідні випустки спадають въ херсонську низину.

Друга часть гіръ посередніхъ, відъ правого берегу Случи зачавши — на Волині, а відъ Межибожа надъ Богомъ и Ямпольа надъ Дністромъ — на Поділлю и дальше на східъ, — вся тота часть гіръ спочиває на підставі зъ граниту (такъ-званої первісної формації), котра горамъ симъ надає осібний характеръ. Вони въ рівнинахъ підносяться легкими горбами, але надъ ріками вистають стрімкими, голими скалами по-надъ береги.

Межи значнійшими високостю точками посередніхъ гіръ найвисші: Гора-Замкова ві Львові

1236', Чортова - Скала (въ Лісеницяхъ підъ Львовомъ) 1.303', Лиса - Гора въ Сассові (въ Золочівськімъ) 1.338', Високий - Камінь (въ Голубині, надъ жерелами р. Серета) 1.380', гора въ Підкамені (въ Золочівськімъ) 1.398'; Кавенчинъ (въ Замойськімъ уїзді, Люблинської губернії) 1.088'; Гута (Красноставського уїзда, Люблинської губернії) 1.095'; Білозерські гори (въ Кременецькімъ уїзді, Волинської губернії) 1.120'; коло села Кривочинці (на границі Волинської и Подільської губернії) 1.155'; при м. Фельштині (Проскiрiвського уїзда, Подільської губернії) 1159'; при с. Тучі (Бердичівського уїзда, Київської губернії) 1.055'; м. Кінівъ (Старий) 651'; гора Кременець (въ Харківській губернії надъ берегомъ р. Донца) 800'.

(Дальше буде.)

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

Раненько виїхавъ я зъ Глинянъ. Належить се містечко до більшихъ, но тяжко ёму підвестися значно, бо тільки преста дорога веде черезъ него, и часто лучається ёму погоріти. За Глинянами є великий обшаръ пісківъ; для того не можна було скоро нагнати. Зрештою дорога є рівна, а въ зимі при добрій саниій далеко лучше взятися сею простою дорогою до Львова, якъ горбоватимъ гостинцемъ на Винники.

Уже піднялося сонце досить високо, коли я вїхавъ до села Білка-шляхоцька. Зъ тимъ селомъ зачинається Львівський окiль. Типъ и убранне жителівъ відрізняється відъ вдачі Опілянъ и Поділянъ. Люде бувають заживнійші, бо добірнійше стравуються; сорочки носять довгі, поверхъ штанівъ. У Білці я ставъ на попасъ. Заговоривъ я до людей тамошніхъ; вони відповідали мині досить чисто по польски. Суть то польські поселенці зъ часівъ королівщини. Мав се село порядні будинки фабричні и економічні.

За Білкою вирізаються уже на виднокрузі горби пасма Гологір'я північнихъ, тягнутихся остриємъ угломъ черезъ обiль Жолківський. Межинимъ и всхіднимъ раменемъ Гологір'я лежить славетне місто Львівъ у правильній кітловині. Густа мрака налягає сю кітловину, а вже зъ-далеку чути гомінъ и влекіть невсипущого міста, черезъ котрий перебивається сумно звукъ вежовихъ часосказівъ. Кілько разівъ вїїздаю у Львівъ, переймає мене якесь неприязне чувство: радъ би ёго оминути або якъ - найборше переїхати и утіти зъ того гамору торопливихъ елементівъ. Тішився я й теперъ, що не мавъ причини довго въ місті зіставати. Ледве охаривсь въ гостинниці зъ подорожнього пороху, вже обступили мене жидки - крамарі зъ розмаїтими базаринками.

Кожний такий жидокъ носитьъ зъ собою цілий базаръ, и що не збагнешъ, то вінъ тобі витягне зъ помехи своїхъ лахівъ, якъ який чародій — всяку всячину — и притирає и примірює и прихвалює. Спитаєшъ же, кілько що коштує, скаже вінъ таку ціну, котра при погляді на лискучий, мудерний який базаринокъ, видається тобі не високою. Коли-жъ дашъ ёму половину або й менше, то вінъ покvapно згодиться. По лучшiмъ дослідженню купленого дізнаєшся запізно, якъ хитро уміють у Львові мантити; те, за що заплативъ ти половину зацінки, купується звичайно за шесту, або й десятую часть.

Того самого дня пустився я зі Львова у дальшу дорогу желізницею у Перемиське. Якъ у панорамі мінялися передъ очима розмаїті образи селищъ, піл та лісівъ. Пізно въ-вечеръ станули ми у Перемишлі.

Перемишль належить до найдавнішихъ мість західної Руси, о котрімъ уже Несторъ згадує, зачисляючи ёго до „Червенськихъ“ городівъ. Переходило се місто то підъ польськихъ, то підъ руськихъ князівъ и видержало щасливо кілька памятниківъ облігъ; именно облягли ёго р. 1098 Угри, р. 1648 Татаре и козаки, потімъ р. 1656 Шведи, а р. 1657 Ракочій. Зъ тихъ часівъ тривоги бере свій початокъ велика могила близько міста, підъ котрою має спочивати Татарський ханъ. Зветься вона Знесінне. Перемишль взноситься къ всходу амфитеатрально и представляє дуже красний видъ, котрому замокъ старосвітський зъ двома баштами багато поважности придає. Вставши рано, я пішовъ на той замокъ и утішився дуже, що башту одну місто такъ поледило, що можна дістатися на самъ її вершокъ. Уважно приглядався я осередньому будованню тої старосвітської памятки, котру ще досі часъ яко свідка-самовидця лишивъ; цілкомъ значний остався ще коминъ у середині. Виображня моя представляла собі живо всілякі сцени зъ историчнихъ часівъ; кождий кутикъ ожививъ я собі відповідними особами, а на лиці кождої я видівъ визначене завзяття и удалость. Ще більше розносилася моя виображня, коли дістався на самъ верхъ башти. Выглядъ чудесний! Тамъ въ далекій далечині мріють на північъ роздолля Ярославськихъ рівнинъ, геть на східъ зновъ горбоваті обшари, на полудне синіються повиті мракою гори, а тутъ, мовъ підъ самимъ муромъ, вьється круто тихий, широкий Сянь. Кілько-то разівъ, згадавъ я собі, дрiжали сі мурі відъ перегри гарматъ, а свистъ луковихъ стрілъ та куль перешибався туди разомъ зъ завзятцимъ окликомъ ріжнихъ народівъ, котрі часто силувалися своєму голосу тамъ дати панованнє, де імъ воно найменше належалось. Перего-

моніли чвари, перекипіло пuste, величайне чванство, — и теперъ мирно тутъ ходить плугатиръ за плугомъ; ніхто не займе ёго худоби зъ нашихъ ярівъ, ніхто не прожене зъ по надъ него співучого жайворонка. На Сяну чути веселі пісні керманичівъ...

Відъ замку пішовъ я красними проходами до жерела, такъ-званого „цюрка.“ Полицей міський подав тутъ кождому, хто хоче нити, інклянку дуже здорової води. Жерело се находиться вь камінній печері, а у дальшімъ потоці звели ёго на невеличку фонтанну, котра може робить ускорбу природній романтичності тої затиши. Надъ тою фонтаною вносится гора дуже висока, на котрій стоять три хрести.

Спочивши трохи на сій горі, я вернувся до міста. Передмістя по-підъ замкові горби зветься Підзамче. На другімъ передміттю, такъ-званімъ Підгіррю стоить престольна церковь, переіменена зъ Кармелицького костела. Вона збудована вь готицькімъ стилю и відличається красними приздабами зъ гипсової маси и мудерно виробленою проповідницею вь виді корабля. По правій руці в два пропамятні написи на мармуровихъ плитахъ, встановленихъ у зводові філяри: одинъ св. п. крилошанинові Іоанну Лавровському, основателі бібліотеки архикатедральної, багатой у старі, рідкі грамоти и книги, понайбільшъ дотикаючі исторні церковнісі, — другий св. п. єпископу Іоанну Снігурському, котрий своїми великими ділами епоху зробивъ у розвиттю народнего руського життя и порученої собі церкви. Іоаннъ Снігурський, незабутній сей мужъ, невсипущо старався о добро и піднесенне руської родини; щаслива Переіменська дієцезія, що могла записати у картини своєї исторні рівно славного наслідника Іоаннового — св. п. Григорія Яхимовича. Побічъ церкви заложивъ Іоаннъ незабутній школу для учителівъ народніхъ и дяківъ. Такожъ придбанне друкарні руського Собору крилошанъ всть ёго діломъ. Понизше церкви стоить будинокъ низшихъ и середніхъ шкілъ и помещанне владни разомъ зъ консисторією. Часть тая міста зветься „Владиче,“ бо належала вона колись до іміння владичого. Старого муру останки у сій части міста свідчать о колишнімъ обварованню Переіменшля. Друга руська церковь новопоставлена всть на передмістю „Вільче.“ Зъ латинськихъ костелівъ замітна в катедрі за-про красні малюнки и дві хоругви зъ XI. віку, підъ котрими у сихъ сторонахъ неразъ боролися Русини зъ ворогами.

Вежа вь полудневій части міста мала служити за початокъ до поставлення другої міської церкви; теперъ суть поміщені у ній ятки, и прибудована до неї міська больница.

(Дальше буде).

„С.-ПЕТЕРБУРГСЬКІ ВІДОМОСТІ“

o

ГАЛИЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.

Читали ви, виділи ви коли „С.-Петербургські Відомости“? То-жъ то вамъ газета! Принісь до мене; недавно одинъ знакомий нашъ „Великороссъ“ на показъ, що то „вони“ за газети мають. И справді зъ роду не видавъ я такої; вінъ же повідав, що за кордономъ всі такі. Не одна газдина у Львові рада-бъ хоть таку мати грядочку, то не видавала би стілько на петрушку черезъ рікъ. Зъ вісімъ разівъ змістився би на ній „Боянь“ або и „Правда“ — така завбільшки. До того виходить ще вь „ежедневномъ изданіи“! Подумавъ я — не дармо зуться Великороссами ті, що такі мають журнали великі. Але, думаю, не вь тімъ діло, що велика; бо то повідають десь — „великий дубъ, та дуплавий, порохнею напханий.“ Отже-жъ ставъ я її переглядати. Дивлюсь найупершъ на третю сторону, звичайно за новинками; але подібую замість новинокъ великий рядъ телеграмівъ изъ всіхъ сторонъ світа та й оповістки театральні изъ шістьохъ театрівъ Петербургськихъ. Шість театрівъ! шість — а у насъ народолобці одному не дали остоятися; одинъ, що ёго народъ поставивъ и удержувавъ та й дальше удержувавъ би, — и сей загирили. Мабуть лишній імъ по-при німецькімъ, польськімъ та й — тамтихъ шістьохъ. Але дарма! таки вони народолобці — собі! Дальше дивлюсь за дописами — та ні однісенкой не подібую ні „зъ Ужгорода,“ ні „зъ-надъ руського озера,“ ні хотьби таки и „зъ Холма,“ а все тільки „извлеченія зъ журналівъ,“ то зъ Нью-Йорку, то зъ Астрахани, то зъ Лондону и всіхъ сторонъ нового и старого світа. Вертаюсь навінець до першої сторони, ажъ тутъ и нахожду „обозрѣніе,“ тільки не „политическое,“ а „общее.“ Перечитавши дещо зъ того „обозрѣнія,“ попавъ я вь задуму, що годі й сказати, які ріжнородні мислі перебивалися тоді вь моїй голові, одно тільки, що невеселі. Далі хотівъ я вже кинути сю папірянну плахту на бікъ зъ сею хоть на послідокъ веселою думкою, що отто буде чимъ прикрити стіль одъ пороху; ажъ тутъ ось и встромилось око мов на заголовку фелетону: „Съ Галицкой границы.“ Звісно, за фелетонъ було мнї зразу байдуже; але теперъ взявся я читати ёго живо, живіще може, якъ дехто читавъ „рѣчь отца И. И. при открытіи прогимназіи вь И.“ И чи увірите, що, перечитавши сплеснувъ я вь руки и бувъ би підскачивъ зъ радости хоть на аршинъ, коли-бъ такъ не за тяжке мов тіло, та не за низька стеля вь моїй хаті. Отже-жъ нагадавъ инакше и замість сего по-рпшивъ дати до прилюдної відомости, що читавъ;

нехай всі тішаться и разомъ беруть собі науку зъ того, що пише о насъ чужинець.

„С.-Петербурзькі Відомости.“ Ч. 273, 1867. Надпись фелетону: „Съ Галицкой границы. Галицко-русская литература и ея языкъ.“ Надпись дуже цікава! Великороссь буде, подумає хто, доказувати, що языкъ Галицький — то одинъ зъ великоруськимъ, тільки що замість „какъ“ уживає „якъ“, а сего „въ одинъ часъ“ можна научитися; буде тішитися, що Галицькі „Русские“ прийшли до „убѣждения“, що їхъ-то литература такъ процвітає, и таке инше. Ні, батеньки! не одгадали ні дрібочку. То-жъ розкажу відъ початку.

Авторъ сего фелетону, якийсь Волинець, повзявъ собі подати оглядъ Галицької письменности відъ тамтого століття до найновішихъ часівъ. Спімнувши коротко, що письменность руська у Львові хоть зъ ласки Ставропигіяльної Лаври и Осипа П. не переривалась, а все-таки ажъ до 1848. року состояла лише въ немногихъ брошурахъ духовної гряті, кількохъ граматикахъ, сочиненняхъ по древній історії Галича и одахъ въ честь уніяцькихъ архiereївъ, Австрійськихъ намістниківъ и цісарівъ. Въ 1848 році одживъ народъ, оджила и єго письменность. Но зъ сеї пори головна грять Галицькихъ творівъ стала полемика зъ Поляками, архіологічні докази правъ Галицько-руської народности и толки объ Галицько-руськимъ язиці. Спірзь зъ Поляками о Галицькимъ язиці уважає авторъ фелетону зъ ріжнихъ причинъ дуже запутанимъ и береться самъ за єго розв'язку. Переглянувши досить старанно письменность Галицьку и її языкъ ажъ до нинішнієй пори, приложивши її до письменности Української и до языка простолюдного Галицького и поклонючися відтакъ на судъ декотрихъ лучшихъ Славянськихъ языкословівъ, видає въ кінець судъ въ користь Русинівъ, що — народній языкъ въ Україні и въ Галичині є руський, зовсімъ одличний відъ польского. Не додавъ, правда, „и одъ великоруського.“ бо се и не було єго завданнямъ; але, наводячи слова професора Лавровського, що „було би безумнимъ не признавати нарічче малоруське самостійнимъ наріччемъ въ ряду остальныхъ славянськихъ, а при тимъ одстояче відъ польского такъ далеко, якъ кожде нарічче юго-восточне відъ сіверо-западнихъ“ — отже наводячи сі слова, не згадує ні словечкомъ проти самостійности языка малоруського въ ряду остальныхъ славянськихъ, чимъ и признає мовчки єго ріжницю и відъ великоруського.

Важъ и сего було би досить для насъ, и симъ уже вдоволався би кождий, хто стоїть по стороні народнього языка; бо хоть не потребуємо вже ніякихъ доказівъ, що языкъ нашъ не є польский, хоть чуємо и те добре, що языкъ нашъ не є великоруський, а и авторитетівъ не абн-якихъ маємо въ сімъ ділі за собою: то все-таки є то для насъ утіхою великою читати, якъ згоджується зъ нами язикословъ, маючий повагу и у Великоросівъ, якъ въ слідъ за нимъ пише и Волинець; є се для насъ и заохотою великою працювати дальше невиспуцто на ниві рідного слова.

Однако не все то ще, що пише Волинець; по-

слухаймо єго осуди письменности Галицької и її языка, послухаймо єго слівъ за письменность Українську, а почуємо багато, що насъ може не такъ втішити, але за те більше поучить. Самого себе пізнати здавна було діломъ найтяжшимъ, та й теперъ такъ, и відай дальше такъ буде; да тежъ другому легше пізнати наші блуди. Слухаймо-жъ того, хто намъ їхъ витикає и.... „бери, Петре, на розумъ!“

И повздержуся одъ всякихъ увагъ, а подамъ тільки зъ ряду всі дотикаючі насъ близіше місця зъ письма Волинця. Споминаючи о письменности Галицькій до 1848 року, осуджав її языкъ ось якъ: „Мішаннина малоруського, котримъ говорить народъ „въ Галичині зъ церковно-славянськимъ, зъ множемствомъ полонизмівъ — проникався той языкъ все „більше й більше полонизмами, лятинизмами и германизмами. Ще до сихъ поръ пише дійствующе „поколініє по німецьки й по польски лучше, чимъ „по руськи.“ Не много дальше: „И теперішніє писма „ма Галицько-руські зъ немногими виїмками молодихъ писателівъ видяться переводомъ зъ чужого „языка: очевидно, що автори думають по німецьки „або по польски, а силкуються писати по руськи.“ Пришовши до письменности галицької відъ 1848 р., повідає такъ: „Що до языка, почалося (въ 1848 „р.) и досі не уяснене зовсімъ для Галичанъ питанне, чи языкъ їхъ церковно-славянський, чи Галицько-руський, чи малоруський загально, чи накінець „всероссийський.... Такъ якъ толки и спори ведуться надъ літературнимъ язикомъ, то відай и питання се рішиться не скоро.... Писали Галичане (и „відъ 1848 р.) все тимъ слівє самимъ мішанимъ „язикомъ, що й упередъ....“ О правописи же уживаній въ Галичині відъ 1848 р. каже: „писали и особною правописсю, котру звать историческою. Ся правопись старається писати такъ, якъ „пишеться въ церковно-славянськимъ язиці. Галицькимъ писателямъ подобається вона стариною; до „того, особливо въ послідній часъ, приводять на її „похвалу и се, що слово написане їхъ правописсю „задержує близость икъ правописи церковній и обшчеруській. Но и се въ многихъ случаяхъ само- „обольщеніє Галичанъ.“

(Дальше буде).

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Т. Шанковський 50 кр., Іванъ Гошовський 50 кр., Іванъ Сяноцький 50 кр., Невідомий 50 кр., Николой Кадайський 50 кр., Теофіл Рудевський 50 кр., Остап Терлецький 50 кр., Лушинський 50 кр., Слюсарчукъ 50 кр., Заклявський 50 кр., Олександр Терлецький 50 кр., Кумановський 50 кр., Стеблецький 50 кр., Левицький 50 кр., Олекса Слюсарчукъ 50 кр., Соловка 50 кр., Чаплинський 40 кр., Любоничъ 40 кр., Омелян Волянський 40 кр., Пацлавський 40 кр., Богданъ Пюрко 40 кр., Левицький 40 кр., Рущицький 40 кр., Іларій Алексевичъ 40 кр., Авдрій Січинський 50 кр., Исидоръ Бверський 50 кр., Балько 40 кр., Лагодняський 40 кр., Скоморовський 30 кр., Мелешкевичъ 40 кр., Нароцький 40 кр.; зъ розпродажи першого випуску поезій Федьковича впаило 8 р. 20 кр. — разомъ всього 22 р. 90 кр. ав. Дочисливши до сего попередню, иъ ч. 22. викавану складку въ кількості 409 р. 65 кр. ав., виносить фондъ літературній теперъ 431 р. 95 кр. ав.

Гарнопіль, 30-го Листопада 1867.

О. Паршицький.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виносить: на 3 чвертьрочія (до кінца р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Рянку).

МАРКУ ВОВЧКУ.

(На память 24. генваря 1859 р.)

Недавно я по-за Ураломъ
Блукавъ я Господа благавъ,
Щобъ наша правда не пропала,
Щобъ наше слово не вмірало —
И виблагавъ! Господь пославъ
Тебе намъ, кроткого пророка
И обличителя жестокихъ,
Людей неситихъ. Світе мій,
Моя ти зоренько свитая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, и огрій,
И оживи мов побите,
Убоге серце, неукрите,
Голоднее! — И оживу,
И думу вольную на волю
Изъ домовини позавоу!
И думу вольную... О, доле!
Пророче нашъ! моя ти доне!
Твою думу назову.

Т. Шевченко.

П Ъ Я Н И Ц Я.

Оповідання *Мишра Олельковича.*

Живе у насъ на селі кравецъ Степанъ, панський чоловікъ; то все бідкався та плакавъ, що істи нема що, а нив волю прочитали, такъ де въ ёго й гроші узялись. Торгує всячиною, неначе жидъ, людямъ гроші підъ заставу позичає, замість своєї хати, що може десять годъ лисицями держалась, хати супротивні поставивъ — живе неначе купецъ або панъ який, чай у-ранці и у-вечері п'є; помішниківъ собі понаймавъ, — тиі на усіхъ панівъ, що округи живуть, шиють, а вінъ більшъ тільки порядкує....

Степана сего ще малимъ у панський двір у-зяли; бувъ вінъ довго тамъ у будинкахъ за попихача, а тоді й паничъ малимъ бувъ, — отъ вони игрались разомъ, неначе одного заводу; а туди далі, постерігъ старий панъ, що Степанъ балується, та й отдавъ ёго въ науку у Київъ до кравця.

Повернувся вінъ изъ Київа и зновъ у панському дворі живъ. Парубковавъ вінъ годівъ зотри. Що вінъ за се время дівчатъ поподуривъ! Наданий на все бувъ — чи танцювати, чи на скрипці, чи на гармоніі; нісні було усе якісь кумедні, московські, співав.

Дівчата було за їмъ слідомъ бігають; а вінъ було до сиріть або до вбогихъ и не видається. „Сі, — каже, — мені й за вухомъ не сверблять, а хозійська дочка хоча нагодує и настоївани для мене вкраде.“ Одна чумакивна такъ у ёго укохалась, що якъ батько не отдавъ за ёго, пішла та въ клуні на сволоку й зависилась; добре хоча у время одчепили, що не пропала.

Далі Степанъ оженився, а якъ старий панъ вмеръ, вінъ и перейшовъ на село, на батьківський грунтъ.

До сего Степана й винувсь паничъ. — Ти, — каже, — Степане, мені змалку товаришомъ бувъ. Пособи у такій притузі; уподобавъ я дівку, — якъ би її підманити?

— Яку-жъ? — питає Степанъ.

Паничъ и каже: — Зовуть Солохою, батько Яківъ, мати Параска, живе на самому кінці села.

Думавъ, думавъ Степанъ: „Не знаю,“ каже, „такої; хіба чи не знає жінка.“

Покликали й кравчиху; вона тожъ зъ дворокъ була, така-жъ пронозувата, якъ и чоловікъ, неначе їхъ чортяка спаровавъ.

— Не знаю, — каже, — такої. Та де-жъ ви її бачили?

Паничъ и каже, що на Шевчисіному городі полодъ.

— Значить вбога, — каже Степанъ, — се намъ наручъ; та чия-жъ вона? — Думали, гадали вони зъ жінкою; ніякъ на мене не нападуть. А паничъ и каже: „Якъ знаєте, а щобъ довідались.“

Якъ тутъ довідатись? Ажъ Степанъ надумавсь, та й каже жінці: „Ось-що: сходи ти буцімъ-то за якимъ діломъ до Шевчихи, та скажи, що руку забила, полоти не здужавши; нехай тобі половницю нарає.“

Побігла кравчиха до Шевчихи: — Чи не бачила, тітко, мові телиці? Десь проклята забігла.

— Не бачила, — каже Шевчиха.

— Отъ лиха година! тутъ, бідна моя голонька, зовсімъ не здужаю; бовдуръ мазала, та впала, забила міцно и руками нічого робити не вгодна. Городъ чисто увесь зарісць, треба половницю наняти; ніколи не наймала, а тутъ и бігати не здужаю. Ви, тітко, разъ-у-разъ наймаєте; чи не нараяди-бъ кого, хто добре поле? Хоча-бъ мені не клопотатись....

Шевчиха на мене й вказала.

— Хіба-жъ вона наймається? — питає Степанниха.

— Отсе въ мене, — каже Шевчиха, — на тому тижні, у п'ятницю, чи що, подола.

Степанисі тільки того й треба; подяковала, та заразъ изъ хати. Прибігла до дому, вже й одужала; а паничъ изъ Степаномъ дожидали.

— Вамъ, паничу, — каже, — дівка мабуть набрехала: у п'ятницю у Шевчихи полола не Солоха, а Сохвня Нестеренкова, її батько Левко бувъ, вона сирота — въ її ні батька, ні матери.

— Отъ проклята, — каже паничъ, — одурила мене! Що-жъ? якъ ти, Надеждо, надієшся: можна підъ її підійти, чи ні?

— И' підъ чорта підійти можна, — озвався Степанъ; — кінъ иноді який дикий, а обговтують.

— Кінъ конемъ, — каже жінка, — а до дівки імъ добратись не легко: се не парубокъ.

— Кажи ти мені! Побачить пятака, такъ схоже й не така. А се хозяйська дочка, чи що? Наймичка, — їй и Богъ загадує.

— Не пятака, — каже паничъ, — а пятьдесятъ карбовонцівъ дамъ, аби була моя.

— Подождіть трохи, — каже Степанъ. — Надежда покличе її завтра, а ви у вечері наверніться; піднесемо їй горілки, та тоді гроші покажемо — може й нашихъ рукъ не мине.

У ранці, ще й череди не прогнали, прибігає до насъ Надежда. — Приходи, — каже, — до мене полоти.

Мені, звісно, де не робить, то робить.

— Добре, — кажу, — прийду.

Прийшла я до Надежди, полемо. А вона цілий день мені теревені жене: якъ вона якусь панську дівку знала, що її охвицеръ уподобавъ, викупивъ, велику за її силу грошей давъ, а після й оженився; якъ вона панією приїздила, у колясці, що попереду усі люде зъ тієї дівки сміялись, а після здивовались усі. Цілий день усячину мені розказувала. Страву таку наготовила, що хочъ би панамъ — борщъ изъ гускою, кашу зъ молокомъ, и по осьмусі передъ обідомъ випили.

Не вгадала я, якъ и осмергло. А вечеря ще не поспіла. Задлялась я, вже зовсімъ темно, ратаї зъ поля поприїздили, вже й люде спати полягали, а ми ще не вечеряли. Я й кажу Степанисі: „Не хочу вечеряти; пійду й такъ до дому, бо вже не рано; тітка лаятиме, що задлялась.“ — Де вже я тебе безъ вечері пушу! — каже Степанниха, — щобъ собі довіжнього осуджу досягти. Нумъ вечеряти, а передъ вечерєю вип'ємо, щобъ вечеря на душу йшла.

Винесла вона зъ комори пляшку, випила чарку, піднесла чоловікові и мені. Покоштовала я — якась така смачна горілка, що я й зъ роду такої не пила. Посіли вечеряти, хозяйка ще силує, щобъ випила; я й випила чарки зб-дві, а чоловікъ на двіръ вийшовъ. Чую, балакає зъ кимсь, рипнулися дверима, уходить у хату, и паничъ за нимъ. Я уся й похолонула. Вінъ усе изъ Степаномъ про якісь підводи балакає, на мене й не дивиться. Думка така, може й справді за якимъ діломъ забігъ. А далі озирнувся та й каже: „Здорова була, Солохо.“

Надежда якъ зарежоче: „Яка вона Солоха? вона Сохвня.“ Паничъ до мене: а я на покуті за столомъ, такъ мені й втікти не можна: „На віщо ти,“ каже, „мене одурила?“ та й обнявъ мене за шию. А Степана вже вода вмила, тільки Надежда у хаті. Я посунулась, тремчу уся. „Се я.“ кажу, „пошутковала; гетьте відъ мене! чого се ви пристали?“ Вінъ ще білизне пригортається, а Надежда тимъ часомъ зъ хати. Я й почала плакати та кричу: „Куди се ти, Надеждо? се ти мене на безум'є підвела.“ А паничъ тільки цілує мене та каже: „Годі тобі ревти; бери, скільки хочешъ,“ — та тиче мені у руки гроші, — „тільки не кричи.“ Я одіпхнула ёго та зъ хати, ажъ Надежда у сіняхъ мене заруку: „Не тікай, дурна! Вінъ тобі що схочешъ дасть, багатирка будешъ.“ — Нехай тобі й дав, — кажу, — коли ти охотниця;“ зъ синець вискочила та й герсонула до дому.

Прибігла я до дому — чи жива, чи мертва; та нікому й не кажу, щобъ не сміялись.

Такъ, днівъ черезъ три, приходить Степанъ до дядька — а дядько Охримъ (тітчинъ чоловікъ) стрілець бувъ — и кличе ёго, щобъ у ранці у трѣхъ изъ паничемъ на охоту йти. Мій дядько й пішовъ. Якъ почалась ся охота, такъ дядько й хозяйство занехаївъ, дарма що дільне уремя було. Положивъ ёму паничъ у день два восьмигривенники, щобъ ходивъ на охоту, а Степанові трояка, бо той багато кравецтвомъ зароблявъ. У день стріляють та по болотахъ ходять, а у вечері до Степана та тамъ п'ють. Дядько мало й до дому навертався; туди далі и закликавъ дядько до себе панича изъ Степаномъ.

Я саме печерила на тіткою, чуємо — грають на скрипці та на сопілці на улиці: вихожу на двір вивернути, аж то вони. Дядько мене и вбачивъ; годі грати на сопілці, витягъ зъ кешені гроші. „Віжи,“ каже, „швидче за горілкою.“ Я й побігла. Прихожу, ажъ паничъ за столомъ. Степанъ біля ёго, грає на скрипці, а дядько співає, — дядько вже п'яненський, а вони тверезі. Паничъ на мене й не дивиться, наче зъ роду не бачивъ. Степанъ тожъ не озивається, тільки разъ всміхнувся. Тутъ ще сусіде, Черногубенки, прийшли; гуляли цілу нічъ. Паничъ изъ Степаномъ до горілки не ласі, такъ и не понанивалися, а дядько и Черногубенки до півдня спали. Я й не бачила, якъ вони пили, бо якъ тільки принесла горілку, заразъ и втікла у комору, двері зачинила й дрючкомъ підперла зъ середини.

Зъ сёго часу почалась у насъ гульня. Щовечора дядько й сусіди понаниваються, а паничъ сидить, їхъ теревені та співи слухав, а до мене й не озивається; бо якъ вони придуть, я заразъ у комору, тамечка лежу та слухаю, — и весело, що музика грає, и не бізько. Настали жнива; тітка й наже чоловікові: „Се ти й теперечка такъ пити-мешъ? Багато-жъ у насъ хліба буде; я не здужаю (а вона усе було хахи-хахи, та на бікъ жалілася), а ти тожъ гулятимешъ.“ Дядько й розлютовавсь: „Ти мені будешъ указовати!...“ Може-бъ и бивъ жінку, такъ побоявся, що недужа. У вечорі приходять паничъ, тітка почала ёго прохати, щобъ одпустивъ чоловіка на жнива, наче дядько вже панський ставъ. Паничъ каже: „Добре.“ А на другий день якийсь празничокъ бувъ; окномъ и поскликавъ людей на толоку, поприходили поспіль панські изъ козаками. Почастували їхъ, якъ треба: отъ люде й питають: „Де-жъ жатимемъ?“ А Степанъ тожъ тутъ; вінъ и каже: „Де загадаю, тамъ и жатимете.“ Вже вінъ за старшого встроївся. Повели люде да й поставили на нашому полі. Люде й кажуть: „Се не панське,“ та дивуються, що за знакъ. Степанъ зновъ каже: „Яке ваше діло? Жніть!“ Увъ одинъ день угоріла наша нива, кіпъ більшъ ніжъ на тридцять нажали; дядько тільки своїмъ скотомъ поперевоживъ.

Такимъ побитомъ не виводиться у насъ гульня. Хотівъ дядько йти на лугъ сіна заробляти, бо въ насъ сінокосівъ не було, такъ паничъ и сіно подарувавъ. — Аби ти, — каже, — тільки відъ охоти не одмагавсь,“ — а у дядька й у самого жижки дріжать на охоту йти.

Нема одначе паничеві ніякої користи, бо я усе ховалась: паничъ изъ Степаномъ у хату — я въ комору. Такъ и тутъ надумались! Була у дядька Охримна сестра Стеха; дівка вже дожила, тільки поганкувача и до роботи лінива, такъ її й не сва-

тано. То, було, ся Стеха коли-не-коли до насъ зайде, а якъ почавъ паничъ вчашати, такъ и вона усе було бігає; а въ суботу та у неділю зъ улиці зомною и йде до брата ночувати. Прийдемо, а тутъ саме гульня: Степанъ грає, дядько співає або скаче, и сусіде поприходять, тожъ усячину виробляють. Степанъ вже й пильнує, якъ прийдемо, заразъ и кличе насъ у хату. Якъ би я сама, то й не пішла-бъ, а то Стеха тягне: „Ходімъ!“ та „ходімъ!“ Хиба вони намъ що зроблють? Повна хата людей, а ти боїшся.“ Сидимо було й ми; попереду мене усе страхъ ошибавъ, а далі Стеха було почне співати, и я пособляю; а паничъ до мене й не озивається, инколи пожартує изъ Стехою, а мене буцімъ-то й не бачить. Розійдеться капелля, я зъ Стехою и поляжу у коморі. Вона усе було про панича заводить балаки. — Що, — питає, — якъ би парубокъ такий гарний бувъ, чи-бъ пішла за ёго, Сохвие?“ — Мені не вдогадъ, що вона намовлена. — Чому, — кажу, — не пішла-бъ? У насъ парубківъ такихъ и въ заводі нема. — Мало-що, було, про панича балакаємо: таки правди не заховаешъ, уподобала я ёго. Пошибав, було, думка думку: то хочешъ, щобъ не ходивъ більшъ, а то було, якъ днівъ два не прийде, мені й нудно: „Коли-бъ сёгодня прийшовъ! Чого мені у своїй хаті боятись? Хиба вінъ мені що зробить? Коли вже у Степана у рукахъ була, та й то одпустивъ.“

Кажу вамъ, що вінъ до мене ціле літо не касавсь; тільки якось у сіняхъ стрілись, такъ поціловавъ двійчи, та й се не въ дивовижу, бо вінъ изъ Стехою разъ-у-разъ ціловався. Що изъ Стехою балакаємо, вона заразъ Степанові й донесе. Недурно я разъ запримітила, що Стеха у церкві у шовковій хустці була. Питаю її: „Де ти узяла?“ Вона й каже: „У Кобзаряхъ жінка якась стару продавала; у мене три восьмигривенники було, я й купила.“ А я добре постерігла, що хустка не стара, а нова, та усе не вдогадъ мені.

Минула перша Пречиста, и Семень, и друга Пречиста, а у насъ гульня невиводня. Вже й холодно стало, почала я у хаті спати. Приходить якось у вечорі паничъ, и Степанъ, звісно вже, изъ імъ. Стеха тожъ тутъ. Випили по чарці, підносять и мені; я одмагаюсь. — Ні, — кажуть, — сёгодня тобі треба випить; сёгодня Сохвия, твої імянини. — Пристали, мусила и я пити. Чимало випили за сю нічъ; тільки паничъ не багато пивъ, та й я постерігалась. Стеха до дому пішла, та не знаю, чи долізла, може й на дорозі ночувала. Степанъ тожъ не знать де дівсь, може й справді впився, бо багато вінъ випивъ, а може й потатурився; ёго не розберешъ, дуже ехидний чоловікъ бувъ. Дядько, я добре знаю, що п'яний бувъ, бо упавъ у кімнаті

долі, та й захріпъ. Тітка хочъ не п'яна, та недужа, тожъ на печі заснула. А на дворі дощъ тавний пірить, не доведи Господи. — Ідіть до дому. — Кажу я паничеві, — бачите, усі послули. — Вінъ надівъ шапку, та й каже: — Пійду, тільки поцілуємось на дорогу. — Тікати нема куди, мусила я зъ імъ поцілуватись. Вийшовъ вінъ изъ хати, я почала слатись, а губи ажъ щемлять, такъ міцно поцілувались. Чую, ажъ вінъ озивається: — Нема въ тебе Бога, Сохви! одчини, увесь мокрий. — „Такъ ідіть,“ кажу, „швидче до дому.“ — Якъ не одчинить, то тутъ, — каже, — цілу нічъ стоятиму. — Одчинила я сѣни та швидче у хату; вінъ за мною, а я безъ хустки и безъ корсета. Сівъ вінъ біля мене, та й пригорнувъ мене до себе.

Я не одсовуюсь, чую, що на печі тітка сопе.

— Така-то ти добра, — каже вінъ, — и у хату впустити не хотіла... Хіба ти не знаєшъ, яку черезъ тебе я терплю муку.

— Яку? — питаю я.

— А ся охота — хіба не мука, а се п'янство, ся тяганина, — усе для того, щобъ тільки побачить тебе, щобъ хочъ слово відъ тебе почути.

— Хіба-жъ я вамъ велью? — одказала я.

— Ти не велишъ, та що-жъ мені робити, коли тільки й думки, що про тебе: цілий день, цілу нічъ стоїшъ ти передъ очима.

Серце у мене якъ не вискочить, и бійзько, и якось весело, и немаче плакати хочеться, бо вінъ у мене вже давно зъ думки не сходивъ.

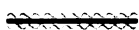
— Люби мене хочъ трошечки, хочъ десяту частину, якъ я тебе кохаю, — каже вінъ та цілує мене й у голову, и у плечі, и у руки, та немаче огнемъ пече тими поцілунками.

— Що-жъ, — кажу я, — буде зъ того кохання? Ви панъ, я проста; ви розумні, я дурна; тікайте відъ мене, Богомъ прошу васъ — тікайте, не зводьте мене зъ розуму, я сирота, не губить мові дуні.

Не знаю, де у мене сила узялась се вимовити, бо приміла-бъ — устала, увійшла въ кімнату, — такъ не можу: наче мене щось ланцюгомъ до ёго приковало. Почала я плакати, а вінъ ще горій цілує, пригортає: — Любитиму тебе, — каже, — до віку; що згадаєшъ, робитиму.

Зъ того часу стала я панською полюбовницею.

(Конецъ буде.)

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обзиръ землі, заселеної Русинами.)

IV.

Плоска часть України.

Що не лічиться до гіръ України, належить до її рівнинъ. Рівнини становлять найбільшу, головну часть України.

Сходячи зъ граничного хребта Бескидівъ, по тій и по сій стороні, стрічаємо насампередъ малі гірські долини. Звичайно суть то вузькі, поперечні провали, котрими течуть ріки. Говорили ми про нихъ вже при Бескидахъ; тутъ перейдемо відъ разу на ширші долини, котрі зъ того и сего боку розтягнулись по-підъ Бескидами.

По Угорській стороні Бескидівъ простирається, відъ їхъ підніжжя зачавши, далеко ажъ по західні Карпати и по лїсь Баконський на правімъ березі Дунаю, велика Угорська рівнина. Низька й рівна поверхня и просторі степи („пусти“) травою порослі суть характеристичними чертами східної її половини; стрічаються такожъ великі обшари піскомъ засипані, а надъ ріками великі мочари. На руську країну припадає зъ неї тільки маленька частина, поміжъ Бескидами, горішнєю Тисою и Лаборцою.

По Галицькій стороні Бескидівъ за чергою обграничили Підгірре долини: Прутова на полудневімъ сході, потімъ, відъ устя річки Товмачика въ Дністеръ зачавши, Дністрова, а дальше, за діломъ воднимъ, на північнімъ заході Сянова долина.

Прутова долина тягнеться, відъ Делятина зачавши, де Прутъ зъ поперечного провалу виходить, зъ-разу на східъ, скручується відтакъ на східъ полудневий, розширяється значно відъ Буковинської границі, де зъ нею долина Черемошева зливається, вигинається, зъ Буковини вийшовши, ще більше на полудневий східъ и зливається відтакъ зъ великими Волоськими рівнинами. Відъ полудня замикає її Підгірре, на північъ вижина межі Дністромъ а Прутомъ, Межиріччємъ названа. Почва Прутової долини складається зъ частей напливовихъ и сприяє въ своїй середній и низшій часті въ високій степені управі збіжжя, особливо кукурудзи, бураківъ и тютюну.

Дністрову долину замикає на північъ головний ділъ водний и обочи Подільської вижини, на полудне Підгірре и спімінене вже Межиріччє. Зачинається властива Дністрова долина коло Старого-Міста и тягнеться идъ полудневному сходові. Межі Розвадомомъ а Розгірчємъ розширяється долина, злившиися тутъ зъ долиною Стрия; тутъ вона и найширша, тримаючи въ поперець 7 миль. Звужи-

лася долина значно коло Галича, але коло Бузуполя ще разъ розширяється и кінчиться коло Нижнева, протягнувшись вздовжъ на 21 миль. Тутъ, коло Нижнева, зъ одного боку вижина Межирічна, зъ другого Подільська зблизилися до себе и черезъ Дністеръ наче-бъ собі подали руку; зъ відси вже Дністеръ тільки вузькимъ проваломъ пробиває собі дорогу поміжъ стрімкими стінами вижинъ. Якъ вже по тоці Дністра пізнати, знижається Дністрова долина відъ північного заходу и до полудневого сходу, на своїмъ початку (коло Старого-Міста) висотою вона 900' н. пов. моря досягає, а коло Марьямполья вона має 700'. Долина, видно, не дуже низька; вона-жъ тільки въ порівнанню зъ околяючими їй вижинами показується долиною. Почва долини плодородна, складається въ головній часті зъ напливової глини, илу и черноземлі, а містцями перетягнена жилами піску и торфовими покладами. Ціла долина виставлена на часті заливи Дністровихъ водъ, и мабуть сі заливи потворили въ її горішній часті широкі багнища и болота, такъ именно коло Конюшокъ и Долубова, по правімъ березі Дністра.

Головний ділъ водний відділяє долину Дністрову відъ Сянової долини. Розстелилася Сянова долина на північний західъ відъ тамтої, по обохъ берегахъ Сяна, поміжъ головнимъ діломъ на полудневімъ сході, тимже діломъ и Підгірремъ на полудне, а гірською галузею, идучою відъ Львова въ Люблинську губернію, на сході и північнімъ сході. Долина Сянова починається вже глибоко въ горахъ, але по Днівѣ вона ще чисто гірська, поперечна долина, а по Перемишль ще стиснена пасмами Підгірря. Відъ Перемишля вона значно вже широка, розширяється відтакъ ще більше и зливається наконецъ зъ широкою долиною Висли. Поверхня її лежить 400' надъ цов. моря, але єсть на ній и висші становиска. Въ великій своїй часті долина ся підмокла; особливо-жъ надъ долішнімъ Сяномъ тягнуться по обохъ сторонахъ мокрі луги и багнища. У східній и північній часті має вона доволі и пісківъ.

На північний східъ відъ Сянової долини, відділена відъ неї Люблинськими горами, починається долина горішнього Буга, котора тягнеться відъ сихъ гіръ на полудне и східъ до головного ділу водного, а на північъ по-за Холмъ, до м. Опалина. Поверхня її лежить 400—700' н. п. м. Її середня часть глинкавата, часть північна и полуднево-західня пісковаті, полуднево-східня має черноземлю дуже плодородну, знакому підъ назвискомъ Белзьскої.

Тільки низький хребетъ головного ділу водного відмежує Бугову рівнину відъ низини Припе-

ті. Звуть її, сю низину, звичайно Поліссемъ. Поліссе займає сторону рівну, низьку, покриту незаміреними багнами и дрімучими лісами, межі Дніпромъ и Тетеровомъ на сході, діломъ воднимъ на заході, а горбоватими стоками Волинського пасма посередніхъ гіръ на полудні; серединою тече ріка Припеть лівиво по рівній рівнині. Такъ вона, якъ и її приріки мають низькі береги; тому їхъ води, не маючі и такъ вже жадного спаду, часами широко по-за береги розливаються и творять бездонні багнища, котрі на весні перемінуються въ истні озера и спинають містцями прохідъ зъ одного села въ друге на два місяці и більше. Цілу Поліську долину покривають утвори новші, напливові: глина, иль, вапнякъ и туфъ, поклади торфу и високі насипи пісківъ. Почва ся до управи збіжжа зовсімъ незадала, и ріля тутъ жителямъ мало приносить пожитку; більше хісна дає їмъ тутъ лісь и луги. Поліссе займає поздовжъ краю більше якъ 60 миль, въ ширшъ декуди на 11 миль.

Чимъ дальше на полудне відъ Припеті, починає рівнина підвисшатися; ліси рідніють, піскя губляться підъ зеленимъ покровомъ, багнища осушаються и заміняються въ плодородні ниви, а земля, досі цілкомъ рівна, виростає въ незлічені горби, додаючи стороні розмаїтості и весельшого позору. Єсть-то перехідъ зъ Поліської долини до вижини Українсько-Подільскої, а перехідъ сей становить полуднева часть Волині. Горби підрастають що-разъ висше, ажъ на полудневімъ краю Волині підносяться въ гори, що-то, якъ знаємо, зъ Галичини на східъ до Києва тягнуться. Та горбовата поверхня становить головну властивість Волинської плавнини. Волинь відзначається надзвичайнимъ багатствомъ и ріжнородністю мінералівъ. Головну, найнижшу верству становить тутъ на східъ відъ Икви и долішій Случи гранитъ, на західъ вапнякъ, котрий, добувшись зъ землі на верхъ, творить спінене пасмо гіръ. Гранитъ показується на поверхні тільки надъ ріками и, творячи живописні скали, додає особлившої краси тутешнімъ надрічнимъ стоконамъ. Въ граниті знаходяться звичайні гранати и опалі. Зъ пожиточнішихъ мінералівъ стрічаються: земля порцелянова въ Звягелськимъ уїзді; камінь литографичний въ с. Куньчі; руда желізна на північній Волині, въ Луцькимъ уїзді, підъ Корцемъ, надъ Тетеровомъ, надъ Случчю. Підъ с. Кропивною видає руда 66% желіза; тутъ є и гута, и виробляють начиння зъ желіза. Бурштінъ знаходять на Волині межі Луцькимъ и Рівнимъ, графітъ надъ берегами Случи, въ с. Більчакахъ, торфъ стрічається въ часті північній, вздовжъ Полісса, и надъ Горинню и Случчю. Верхню почву на Волині становить въ часті північній иль, глина и піски, до

управи не дуже здібні; полуднева часть покрита чорноземлюю и єсть дуже плодородна.

(Конець буде.)

ПОДОРОЖНІ ПОМЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

Сянь переділює Перемишль на дві части; більша лежить по правімъ березі и становить властиве місто, а менша часть, по лівімъ боці, становить передмість Засяння, злучене зъ містомъ двома мостами, зъ которихъ одинъ, желізний, уживає колія. Дворець колії желізної находится на правімъ боці, при місті. На Засянню є жіночий монастирь Бенедиктинокъ, котрі утримують школи дівочі.

Къ півночи міста отвєраються вже більші рівнини, зъ красними городами й урожайними нивами. Въ буйнихъ лісахъ подибувється найчастше берестъ. Зъ Перемишля пустився я въ дальшу дорогу за токомъ Сяну къ півночи. Заразъ за містомъ надъ Сяномъ взноситься Винна-Гора, черезъ котру веде проста дорога. Почву землі становить глина мязька и чорна. Къ Самборові находятъся гипсові поклади, такожъ и торфъ, но не уживають єго до палення.

У селахъ підъ Перемишлемъ я задержався довше и відтакъ у сій околиці пізнавъ лучше життя-биття мешканцівъ. Типъ простого народу є відмінний відъ типу Опілянъ и Поділянъ. Замітний у него бракъ тої правильности чертъ и повагу въ лиці, котрі такъ властиво визначає типъ Українсько-руський. Особливо жіночий рідъ Опілля и Поділля відзначається якоюсь характеристичною красою, становитостю, грацією въ порушенняхъ; на лиці розлита єсть якась тужлива меланхолія, котра однакожъ не єсть млавою, а згідно получена зъ любовою пишністю. Такожъ що-до духовної сторони рівно щедро вивіновала природа хороші Опілянки. Хто-жъ бо не подивляє поетичний настрій, співучість, гуморъ — єдиний малоруський — и дотенъ дівчатъ осереднєї Руси? Безсмертній Основяненко не мавъ потреби идеалізувати свої богатирки, бо вони були уже готовими идеалами, а щасливі ми, що вони дісталися такимъ поетамъ до увоображення, якъ Основяненко та Шевченко. Жительки західнєї Руси не можуть повеличатися такою уродою тіла и духа. Має сей появъ свої причини відай у племінній ріжниці тихъ начатківъ, котрі зложили малоруський народъ, або може въ тихъ взаєминахъ, въ якихъ жила и живе ся часть народу въ західній Русі дотично сусідуючого народу польського, на що вже и яковість говору вказує. Багато слівъ справдешно Українсько-руськихъ, відомихъ и голоснихъ по цілій Русі, або заگیرивъ

тамошній людъ, або бере їхъ, після польського, въ иншімъ, невластивімъ значенню. Однако що-до стєпени просвіти и грамотности, то далеко більший поступъ зробивъ народъ коло Перемишля, ніжъ на Опіллю або Поділлю. А можна се сказати й о цілій Перемиській дієцєзії. Въ кождімъ бо майже селі є порядна школа; люде пізнали пожитокъ грамотности и щиро піклуються около неї. Жадно допитуються за новими книжками, а у церкві всі люде, малі и великі, беруть співомъ уділъ въ набоженстві. Відтакъ всюди хороші церкви ставлять або старі обновляють и прикрашують. Не мають такихъ розлогихъ и плодovitихъ піль, якъ Опілля, а преці лучше собі живуть, бо суть роботащі, тверезі, розсудливші, спосібніші; відома се річъ, що просвіта ушасливляє чоловіка, помагаючи багато єго материяльному добробитові и моральному поступові. Таке піднесення народу материяльне и моральне є въ головній часті неоціненою заслугою щирого, витревалого священства, котре, слідуючи завіщанню світлихъ проводирівъ св. п. владикъ Снігурського и Яхимовича, невгомно коло добра відживаючого народу працює. Причина сєго добродійного одушевлення священства, що воно поняло становище своє и єму задосить учинити старається, лежить у почуттю народности. Воно єсть тою сильною підоймою, котра зберегає чоловіка відъ гнилої материяльности и єгоистичного, підлого обскурантизму, а осущується воно найкрасшими плодами: любовою къ народу и къ всімъ тимъ чинникамъ, котрі або становлять єго народність, або злилися зъ нею, якими суть: язикъ, звичаї и релігійний обрядъ. Якъ великої ваги и стійности є здорове й живе почуття народности, особливо у відживаючого народа руського, знає кождий мислячий Русинъ; поняли се и вороги народности руської, котрі заходяться найхитрійшими способами, щоби придавити самостійний розвитокъ її и використати сили, честність и щирість народовцівъ для зміцнення й довершення своїхъ власнихъ народніхъ безвзгляднихъ засадъ. Народъ малоруський стоїть ще на первістній добі свого розвитку; повільнимъ, але самостійнимъ ходомъ нехай вінъ ступає дальше, бо всяке и найобережнїше спільництво зъ сильними, неситими ворогами заگیرить єго неминучо. Слабий зъ сильнимъ лєдвє згодиться по правді. Але вже відай лиха доля якась судилася нещасному руському народові; сумні ознаки замітивъ я въ духовно-народнімъ пожиттю руської интелігенції сторінъ Перемиськихъ. Не додержується вона, якъ досі, питоменно-малоруської основі, а заманена продайними агітаторами, въ фалшивімъ увіренню якогось надзвичайного поступу, оглядається туди, де сприяглися на загарбанне всєго малоруського. Бо-

юся, щоби неприязна сторона важких слів, ви- речених одним глибоко-розсудливим держав- ним мужем, не осушилася на народі руськимъ: „Нехай ніхто не забуває на те, що народність и я- зикъ суть річи самі про себе безъ вартости, яко форми чоловічихъ чувствъ и мислей, благодатні тогді, коли служать до того, щоби людей дільніи- шими, лучшими и мудрійшими зробити, а гідні про- клону, коли їх надуживається, щоби духове жит- те умертвляти, поєми запутувати, ненависть и во- рогованне засівати.“

Нехай будуть чесні читателі вибачливі отснимъ моімъ — скаже може хто — сюди неналежнимъ ре- чамъ, бо щербата доля руського народу роздирає серце моє, а у мене така вдача, що — що въ сер- ці, те й на язичі. Вертаю-жъ до властивої річи. Народъ простий західній Руси, якъ вже сказано, не має тої характеристичної вдачі осередній Руси такъ що-до тіла, якъ ще примітнійше що-до духа. У лісні не є вінъ такъ багатий, якъ Українці або східні Галичане, а й бесіда його не єсть такъ за- крашена и оживлена поетичними образами. Тутъ додамъ ще мій особливий досвідъ. Неразъ у зай- вий часъ я прочитувавъ моімъ Опілськимъ края- намъ поезіи Шевченка; перенили вони твори ко- бзареві душею, серцемъ и пам'яттю такъ скоро, якъ теплий розсадникъ зазеленіється по здоровімъ зер- ні розсади; коли-жъ я у Перемиській або у Ся- ніцькій те саме прочитувавъ, не мігъ втішатися рівно утішнимъ поєвомъ. Такъ-то у східній Русі лежить ядро и снага рущини; жаль тільки, що ліхі незгоди не проходять и не проходять....

Дальша моя дорога випала противъ току Сяну. Ріка ся плине відъ жерель своїхъ зъ-разу на пів- нічний західъ ажъ до місточка Динова, відтакъ къ виходові, а коло села Медики звертається зновъ на північъ. Медика лежить дві милі понизше Переми- шля: має се село красну палату зъ коштовними зборами книжокъ, образівъ и медалівъ и прекрасний городъ зъ обширними розсадниками підъ шкломъ. у котрихъ більше якъ 6000 родівъ заграничнихъ ро- слинъ плекають. Стараннемъ дідача Медики є тамъ зложена взорова школа для огородниківъ.

Зъ Перемишля пустився я „Угорськимъ“ трактомъ у Сяніцьке. Найбільшу часть Сяніць- кого околу займають Карпати, проте понайбільшъ суть ґрунта скалисті, багаті у ліси соснові и яли- чні. Перебравшись горбоватою дорогою черезъ мі- сточка Кривче и Бабиці и гору Магуру, ставъ я у м. Дубецькимъ.

(Колець буде.)

„С.-ПЕТЕРБУРГСЬКІ ВІДОМОСТІ“

ГАЛИЦЬКІЙ ЛИТЕРАТУРІ.

(Колець).

Дальше придивляється авторъ ближе Галиць- кому язикові литературному и подибує чотири го- ловні роди його, заразомъ подає образці кожного зъ тихъ родівъ. Наводить упередъ образці прози Га- лицької, котру ділить зновъ на два підъ-роди: пер- ше, якою пишуть більше духовні лица, а відтакъ язикъ світський, якимъ пишуть Галицькі публиц- сти. При образцяхъ сихъ двохъ родівъ прози вос- кликує авторъ: „Дивно-жъ, що Поляки ні за що не хотять признати такого язика самостійнимъ?!“ Тутъ робить авторъ ще увагу, що коли-бъ Руси ни вели свій спіръ зъ Поляками не о литератур- ний язикъ, а о народній, то скорше би дійшли до кінця. „Цікава при тімъ річъ,“ — повідає, — „що недавно Галицька часопись „Боянь“, перепечатав- ши одну вийшовшу въ Москві брошуру, виразилася такъ: „Язикъ, котримъ говорить и пише Русь закордонська, ніщо инше, якъ нашъ письменний Галицько-руський.““ (!?)

Відтакъ наводить авторъ образці двохъ родівъ стихотворного язика: перший для предметівъ висо- кихъ и потому підходячий идъ церковному, хотя, розуміється, на малоруській основі (мішання Ло- моносовського зъ малоруськимъ); другий для пред- метівъ менше високихъ, представляючий мішанняу Карамзинського зъ малоруськимъ и польськимъ. О- після повідає: „Четвертий родъ язика видимо въ тихъ плодахъ Галицької литератури, котрі призна- чені впростъ для народа. Вони писані язикомъ, я- кимъ говорить народъ въ Галичині. Такъ пишеться Додатокъ до „Слова“ для громадъ.“ Наві- ши зновъ образецъ такого язика, повідає дальше: „Зъ всіхъ сихъ образцівъ слідно, що у Галицькихъ писателівъ немає сталого и однообразного литера- турного язика, що їхъ язикъ ріжний, такъ якъ рі- жні їхъ привички и образці, які мають передъ о- чима. Дітьми говорять вони по селамъ по малорусь- ки, въ городахъ по польски; духовне образование получаютъ по церковно-славянськи и по латинськи; въ науці и політиці мають діло зъ язикомъ німець- кимъ и польськимъ. Въ крузі поезіи імъ найблизша литература Ломоносовсько-Карамзинського періо- да. Потому-то духовні твори Галицькихъ писате- лівъ відличаються церковно-славянщиною, публиц- тистика и учені письма полонизмами, латинизмами и германизмами, світська поезія ломоносовщиною и карамзинщиною, а идъ всьому тому підмішують слова малоруські и польські. Додати ще треба, що одні и ті самі лица пишуть и пр. стихи язикомъ“

комъ Ломоносова, а статті публіцистичні полонизмами. Тільки языкъ статей для народнаго чтенія представляєть нѣчто цѣльное, не смѣшанное.“

Щоби питання о язиці Галицькихъ писателівъ представити яснѣше, авторъ нише дальше дещо о ёго відношенняхъ до языка Галицького народа и Українськихъ писателівъ. Приводить напередъ примірѣ Галицько-руської пісні, відтакъ каже: „Якъ видко, языкъ сеі пісні сливе зовсімъ той, що и языкъ Українськихъ пісень; бо-жъ и языкъ народа Галицького тільки дуже мало ріжниться відъ языка нашої Малороссиі.“ А дальше: „Зъ языкомъ пісень Южної-Руси східний и языкъ Українськихъ писателівъ: Шевченка, Марка Вовчка, Квітки и др.“ Відтакъ береться авторъ розвязувати представлене питання и робить увагу: „Питання се дуже запутане — по перше, що спіръ ведеться надъ Галицькимъ літературнимъ языкомъ, который представляє самъ по собі мішанину,“ — а дальше: „Путанина більшає тимъ, що Галичане зміняють поняття о руськімъ язиці після політичнихъ обстановокъ. Тому твердоі основи для рішення сѣго спору належить глядати не въ Галичині.“

Въ досить довгімъ уступі розбирає потімъ толки славянськихъ языкословіївъ, наводить поодинокі їхъ заявленія и рішає, якъ сказано повисше. На послідокъ закінчає свою річъ осудомъ наведенихъ образцівъ: „Образецъ народнѣі пісні Галицької є руський, такъ само и образецъ изъ Додатку до „Слова“ — то языкъ Шевченка, Марка Вовчка и Квітки. Образці стихівъ Галицькихъ уже сливе тільки черезъ половину руські, но и ся половина штучна, а не жива, бо такимъ языкомъ, мішаниною Ломоносовського зъ малоруськимъ, ніхто й нігде въ руськімъ мирі не говорить. Найменше руськими будуть образці прози Галицької. Изъ нихъ руською тільки по части фонетика, по части види; складъ же річи и множество слівъ и видівъ суть або церковно-славянсько-латинські, або польскі. Въ послідній часті многі стали приближати свій языкъ идъ нашому літературному, не покидаючи однако привичокъ того языка, котрого образці ми привели. Такимъ побитомъ явився ще одинъ (пятій) родъ мішаного языка.“

Зберімъ же теперъ все тутъ наведене, а до якихъ приїдемо вислідківъ? Коротко сказати — языкъ письменний Галицький після суду Великоросса, который ачейже знає свій языкъ лучше всіхъ Галицькихъ писателівъ, великоруський не є, але не є и польський, ні церковний, ні въ кінець малоруський, а мішаниною всіхъ снхъ языківъ зъ додаткомъ ще

латинизмівъ и германизмівъ. Такъ само и правопись сѣго языка не є ні правописсю церковного, ні великоруського языка, а впростъ „историческою,“ зъ неозначенимъ значіннемъ сѣго приложника. Руськимъ же єсть языкъ народа Галицького, Українського, языкъ Українськихъ писателівъ, и часомъ такожъ Додатківъ до „Слова.“ Творівъ Маркіяна Шашкевича и іншихъ, которі бувъ би Волинець безперечно назвавъ такожъ руськими, вінъ, видко, не мавъ передъ собою.

Який же языкъ нашъ, языкъ хохломанівъ Галицькихъ? Объ сімъ не згадує Волинець нічого. Лишімъ те, зъ якоі се могло-бъ статись причини, а ліпше поважмось відповісти на се питання самі вже замість него. Ми стараємось по можности писати такъ, якъ писавъ Шевченко и Квітка, якъ писали и пишуть Марко Вовчокъ и инші, о которихъ не спімнувъ поименно Волинець; ми стараємось писати, якъ писали и пишуть наші Галицькі писателі, о которихъ ми пересвідчені, що вони знають народъ нашъ, ёго звичаі и бесіду не аби-якъ, а которихъ творівъ, якъ сказано, Волинець мабуть не мавъ передъ собою, — отже-жъ якъ писавъ с. п. Маркіянівъ, якъ писали колись Могильницький и Устияновичъ, якъ пише Данило Млака та й незрівнаний нашъ Буковинський кобзарь Федьковичъ. А коли удостоїлися Додатки до „Слова“ суду, що суть руські, то надіємось, що й наша бесіда є зарівно руською. Но надіймось, а не вірмо сліпо, щоби не попали часомъ въ „самообольщеніє.“ Ми стараємось, сказано, писати по руськи, але чи всі вже и уторопали се, до чого прямують, хоть и невтомимо? Учїмся-жъ невсипущо сѣго языка, на которімъ стараємось писати, а учїмся відъ тихъ, которі ёго добре вміють; прислухаймось, якъ говорить народъ нашъ, читаймо тихъ твори, котримъ и Великороссъ не мігъ відмовити руськості; уживаймо въ бесіді и письмі наше рідне слово все й всюди, де тільки не змушавъ насъ невідперта потреба відступити відъ сеі засади. Зновъ же стережімся всіхъ блудівъ, які Волинець виткнувъ нашимъ Галицькимъ писателямъ, котрі силкуються вірити въ єдинство народу и языка нашого зъ великоруськимъ народомъ и языкомъ. Стараймось позбутись всіхъ привичокъ, які набули въ школахъ наукою того языка, котримъ „ніхто й нігде въ руськімъ мирі не говорить.“ Стережімся зъ всякою увагою и старанністю всіхъ полонизмівъ, латинизмівъ и германизмівъ, которі изъ звиснихъ причинъ такъ легко вкрадаються въ нашу бесіду и письмо. Наконєць тримаймось нашої правописи, котра оснований не на „самообольщеній,“ а на досвіді мужівъ рівно ученихъ, якъ и досвідченихъ, котру попирає тільки подій минувшихъ и теперішніхъ, котра наконєць и въ будучности невідперто найде своє оправданнє.

Ище-жъ скажемо сердешне Спаси бі Волинцеві за науку! Дай Боже, щоби слова ёго привели до ліпшого пізнання блудячихъ, ходячихъ же правдою щоби укріпили и заохотили ще більше до єдиноспасаючої праці надъ нашимъ ріднимъ Українськимъ словомъ!

Олекса Шторожинський.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьроchia (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

БРАТАМЪ.

— Такої утіхи для насъ вже нема,
 Душа щобъ злітала по-підъ небеса! —
 Говорите, браття, ви' други мої,
 Тому, що настали часи люті, зі;
 А то ви забули, що намъ ще судьба,
 Щобъ чашу гіркую не пити до дна,
 Лишила и пісню, и думу тужну,
 Розважити ними недолю гірку.
 Якъ пісня весело и грірко гудить,
 Мовъ двіиъ той великий Печерський дзвенить,
 Вабудемъ про горе, росте и душа,
 Підъ хмари високо летить, мовъ стріла,
 А серце у грудяхъ, неначе коваль,
 Все тѣхка и тѣхка, забуло весь жалъ.
 Якъ думу сумненку въ слѣзани кобваръ
 Въ степу заспіває, тебе мовъ ударъ
 У серце влучає. — то, браття, тогди
 Минушости слава й недоля — якъ сні,
 Мовъ фатаморгана — такъ передъ душю
 Ступають-счевають, недолю лишъ алу
 Лишаючи Русі; при думі такій
 Личенькомъ поллються слѣзоньки рісні.

У пісні и радість, у пісні и жалъ,
 У пісні веселість и слѣзан-хрусталь,
 У пісні и згода, у пісні дружба —
 Насъ пісня учить, що було и нема.
 Тому-жъ заспівайте, усі Русини,
 Ви матери Руси сизенькі вірли,
 И всі обніміться, якъ въ братікомъ братъ,
 Щобъ пісня дзвеніла відъ нашихъ Карпатъ
 Далеко світами до хвиля-генъ Дніпра,
 Щобъ втішлася наша Русь-ненька стара.
 Співаймо вразъ, браття: у пісні живі
 Та мова солодка, у пісні й не вмере
 Та мова, що мати при грудяхъ своїхъ
 Учвала рідненька насъ, браття, усіхъ.
 Хто голосъ лишъ мав, отгуть най стає
 И грірко а мирно у-разъ загуде —
 У пісні и радість, у пісні й туга,
 И слѣзи гарчі, и прилянь-дружба,
 У пісні и згода, — я молю васъ зновъ:
 Співайте, родимці, у пісні й любовъ.

Данило Млака.

ПЪЯНИЦЯ.

Оповідання *Мишра Олельковича.*

(Конецъ.)

Отъ-що мені й досі чудно: у ранці устала я,
 и нема у мене журби ніякої; то було и боюсь, и
 тікаю, и тремчу уся, якъ вінъ прийде, а то не
 жалъ мені и дівовання мого, — тільки й думки,
 коли-бъ вечеръ, коли-бъ скоріиъ ёго побачити.

Довго ніхто не знавъ про насъ. Паничъ не
 такъ часто почавъ до дядька ходити, бо я що но-
 чи до ёго виходила. Надіну хутрянку, виїду, сяде-
 мо у садочку, та й просидимо цілу нічъ.

Тоді саме хвістата зірка на небі прояви-
 лась, — сама маленька, якъ и інші зірки, а
 хвістъ широкий та довгий, простягсь черезъ усе
 небо.

Було питала ёго, що се за зірка така, а вінъ
 усе було дурить: „Се, — каже, — вона, мабуть,
 провинуватилась, такъ їй хвістъ и почепили, нехай
 тягає.“

Перша тітка дозналася про мов безчестє, бо
 нічъ не сплю, такъ цілий день и куняю; а далі
 Степанъ пробрехавсь якось Стесі, а та по цілому
 селу рознесла: у її чи не було думки, щобъ самій
 изъ паничемъ зазнатись. Та й безъ того — де вже
 у людей вкрати? Тільки и балаківъ на селі, що
 про мене, безщасну: де йду, усі неначе за ведме-
 демъ слідомъ біжать; та мені що до їхъ? байдуже!
 мені тільки аби вінъ у-вечері прийшовъ.

Тітка було усе мені очи паничемъ довбе,
 такъ уже дядько оступивсь, настрахавъ її. „Коли-бъ
 — каже, — я дівкою бувъ, и-бъ самъ оступивъ
 для такого пана.“ Вінъ такъ панича уподобавъ,
 що, коли-бъ паничъ загадавъ у нельку лізти, мо-
 же-бъ и полізъ.

Осень — весілля, а я й по весіллямъ не хожу;
 цілий день місци собі не найду, и прясти не хо-
 четься, шити тожъ: вінъ зъ думки не сходить.
 Настав вечеръ, я вже у кватирку й визираю. Рип-
 нуться ворота, вибіжу: вінъ. Хутко минула и

Пилипівка, и Різдо, и Мясниці, я й не вгадала, якъ наставъ Великий-пість; весело мені було се время, — що-вечеръ вінъ біля мене, та й любивъ таки вінъ мене, дуже любивъ. Навезе, було, мені у-сякихъ подарунківъ, гостинцівъ. — Я, — кажу, — тобі не продалась; нащо ти мені се надававъ? гріхъ мені буде за сей скупъ: вічно на тімъ світі вінъ передъ душею стоятиме.

— Що, — одкаже вінъ, — сі гостинці? Я-бъ душу свою винявъ, та оддавъ тобі.

Думала я, дурна, що й до-віку такъ буде, що до-віку будемо у ночі сходитись, що вінця нашому коханню не буде.

У пість постерігла я, що не той вінъ ставъ. То було цілу нічъ зо мною просидить, а то почавъ приходити неначе на панщину, заразъ и тікає.

— Ніколи, — каже, — засплю, а въ мене гості. — Далі и зовсімъ мало почавъ наvertатись. Зразу я усе плакала, бо вже почуло серце, що наставъ кінець мовму щастю. Недурно кажуть: Панськеє коханне — гірке горюванне. Що я поплакала! и не перелічишъ того, а далі вже й слізъ не стало, бігаю по хаті неначе божевільна: — Коли-бъ вечеръ, коли-бъ швидче; може прийде. — Тоді-то й зазналась я изъ сімъ скляннимъ богомъ... нового коханка собі знайшла. Не сплю, було, цілу нічъ, думаю: — Може въ ёго гості, нерано прийде, — усе сама себе дурю. Засвітить тітка на досвітки, а я усе дожидаю; а якъ уже розсвіане, то випью зъ-дебела на самоті та й сплю до вечера.

Прийде вінъ, де те й горе, де ті слізи подінують! Зновъ повеселю, зновъ така думка, щобъ або вмерти, або бігти за імъ на край світа.

Настала весна — Велик-день; почавъ вінъ що-дня ходити: — У пість, — каже, — черезъ грязюку нечасто ходивъ. — Такъ-то вінъ любивъ мене! Я-бъ до ёго, коли-бъ треба, черезъ пекло пішла, а ёго грязюка не пускала! Та й ставъ не такий вже вінъ, якъ спершу бувъ, надокучила я ёму.

На Хоминому-тижні зовсімъ не ставъ ходити вінъ; нема одну нічъ, нема й другу, и третю, и четверту, и п'яту. Може-бъ я й вмерла зъ жалю, або втопилась, — тільки чарка й держала на світі.

Не втерпіла, побігла у панський двір. Біжу наче скажена, того й не бачу, що усі зъ мене регочуть; була-бъ на-впростець у будинки ускочила, такъ лакей не пустивъ. — Куди ти, — каже, — лізеш? тутъ и пани, и панночки.

— Де вінъ? — питаю; — ёго хочу побачити! — Постерігъ лакей, що я зъ глузду зъїхала. По-кликавъ пана.

Ажъ злягавсь вінъ, якъ подививсь на мене: така я страшна за сі дні стала.

— Иди, — каже, — до дому; у ночі безперемінно буду. — Поціловавъ мене: — Иди, — каже, — иди; негарно, якъ тебе мої родичи побачуть, — мені соромъ буде.

Ёму соромъ, ёму! А у мене-жъ хіба душа не людська, не однака? Може ще й чистійша: не я ёго, вінъ мене зъ розуму звівъ! Ёму соромъ! вінъ же парубокъ, панъ, багатий! Що ёму до людей? не вінъ до їхъ, вони до ёго горнутимуться, ще й похвалять за те, що загубивъ вінъ вікъ дівочий! Не я перша, не я остання. Мені якъ було дивитись людямъ у вічі? Мені, бакъ, и сорому нема! Де той соромъ у мужички візьметься? Ій що? Вона у день побіжить у панські будинки! Соромъ ёму!... хіба за те, що я ёму оддала свою душу, що вподобала ёго... А більшъ який же відъ мене ёму соромъ?

У Сохви заблищали очі; неподобно гарна була вона теперъ. Вона узяла пляшку, сама насипала чарку и випила. — Се въ мене теперъ такі думки, бо ажъ за серце бере, якъ згадаю; а тоді я зраділа, що побачила, що ёму нічого не сталось, що прийде у-вечері.

Надъ вечіръ тітка и дядько поїхали у Кобзарі до родичівъ. Зосталась я сама, сижу та усе визираю. Ажъ иде вінъ. Вискочила я до ёго, обняла ёго, та й зомліла на шні. Сівъ вінъ, та щось невеселий, понурий.

— Чи знавшъ, Сохвиє, що я робивъ сі дні?

— А що? — питаю.

— Усе у карти гравъ; на твоє щасте ось скільки вийгравъ — поховай!

Витягъ вінъ изъ кешені два папірчики, оби-два новісенські, и на обохъ неначе веселка нама-лѣвана. Я не хочу брати.

— Бери! — каже; — коли-бъ я бувъ проигравъ, то-бъ узявъ твою хутрянку та й заста-вивъ. Витягъ вінъ у мене зъ кишені ключъ, одчи-нивъ мою скриньку, та й поховавъ туди гроші. Неначе шуткує та сміється, а я бачу, що щось важке у ёго на серці.

Питаю ёго: — Чому се ти такий невеселий? — Помовчавъ вінъ трохи, а далі й каже: — Ой, не казавъ би тобі, та треба; нема що робити, ніде правди діти. Іду я.

— Такъ що? — кажу (а серце якъ не вискочить), — забори и мене зъ собою.

— Не можна, — каже, — іду на войну, а тамъ жінокъ и дівчатъ не приймають.

Я такъ и остовбіла, не могу й слова промовити.

Почавъ вінъ мене ціловати, а самъ плаче такъ гірко: — Ще не заразъ, — каже, — поїду; не журись бо, не нудь серця. Якъ журитись, випьемъ лучче по чарці.

Присіловавъ вінъ мене; я вишила й очуняла.

— Слухай, — каже вінъ, — Сохвие, що я казатиму. Знаєшъ ти Остапа Пилипенка? Вінъ тебе свататиме. Иди за ёго. Парубокъ вінъ не плохий, ховайстливий, не докорятиме вінъ тобі; буде у васъ и худоба, и діти. Житимешъ, якъ и люде. Не журись!

Сей Остапъ, ще якъ я изъ паничемъ не зналась, думавъ мене сватати. На улиці такъ було до мене й вляне.

— Ні, — кажу, — не жити мені на сему світі, коли ти мене покидавши!

Злякавъ вінъ; а въ мене така гадка була, що або завітись, або втонитись. Постерігъ вінъ, що въ мене на думці, бо почавъ мене частувати, и самъ п'є, якъ я й зроду не бачила. Начастувались ми такъ, що й поснули. У ранці приїхавъ дядько; побудили насъ. Паничъ покликавъ тітку у сіни, побалакавъ щось изъ нею; почала й тітка мене всовіщати. А дядько мовчить, тільки люльку смалить. Горілка тимъ часомъ бреде, та бреде. Тутъ ще й дячина прийшла, Федчиха, а потімъ и дядько. Надались на мене, заторопили зовсімъ, а тутъ ще й у голові шумить. — Добре, — кажу, — піїду.

Дячина заразъ изъ хати. А вже нерано, темно. Чую — ажъ старости озиваються. Паничъ вийшовъ на задвірокъ. Увійшли старости, почали свої речи, далі й присіпались: давай рушники, та й годі. Не знаю вже, якъ и ті рушники подавала; п'яна трохи була. Покликали родичівъ, запили мого горичъ, порозходились, а паничъ усе на задвірку. Побігла я до ёго, почавъ вінъ мені дяковати, цілує, пригортає мене: — Ти, — каже, — мою душу ослобонила.

Се у Неділю було, а у Середу повінчали насъ, бо піпъ одвіздивъ кудись...

До самого дівичь-вечора я зъ горілки не виходила, бо паничъ усе у нашій хаті сидівъ, на часъ до дому наверхнеться, та й зновъ до мене. Дячина та дядько тожъ зъ нашої хати не виходили, усе боялись, щобъ я не одкинулась. Думали — аби повінчати, то вже я мушу щасливою бути.

Повінчали насъ; пішла я по дружкамъ. Подивлюсь я на свого молодого: вінъ и молодий бувъ, и неначе й гарний, та якъ згадаю панича, серце якъ не перерветься; а тутъ дружки частують. Ажъ теперъ соромно — у вечері коровай ділять, а я переп'янена за столомъ сижу, тільки куняю. Се така молода чесна!... Перейшла я жити до тестя. Нудно

мені; тільки якъ побіжу у шинкъ, та стебону, то й повеселію. Що мене тесть усовіщавъ и бивъ; лав було разъ-у-разъ, зовні зъ мене сміються, паничемъ докоряють, и чоловіку моему очи довбуть. Тільки вінъ, бідоланний, було й не сміється зъ мене, убачить, що я плачу: — Годі тобі, — каже, — Сохвие, плакати: горюваннемъ старого не вернешъ. Покинь, моя голубко, горілку пити; се на тебе й нудьга зъ похмілля насадає. Погано такъ робити, люде сміються. — А я й не дивлюсь на ёго. Заридає було сердега, а я ще й радію: не я одна, думаю, у світі безталанна. Такъ я ёго зненавиділа, гидко й дивитись на ёго. Увъ осені вмерла тітка. Перебрались ми на батьківъ курінь. Тутъ мені воля настала, ніхто мені не вказъ. Чоловіка я й ухомъ не вела. Занедужавъ вінъ, пропасниці чи що приключилась, а далі такъ рознемігся, що и не встав вже, стогне. Ось, думаю, слухатиму, якъ ти стогнатимешъ. Одяглась, гроші, які були, узяла, та зъ хати. — Куди се ти, Сохвие? — озвався вінъ; — не кидай бо мене самого! Якъ и дешъ, то хочъ сестру покличъ. — Я не слухаю, та зъ хати: — Понесе мене чортяка до твого гаспедового батька, щобъ лаявся.

Тоді саме у Кобзаряхъ храмъ бувъ, Микола. Гуляю я на храму, ночую у накритки знаёмої, а про чоловіка й гадки нема.

На четвертий день, чи що, прихожу до дому, ажъ вінъ на печі замерзъ: наче залізний ставъ.

Поховала я чоловіка, та зъ того часу й живу такъ, якъ бачите.

— Що-жъ изъ паничемъ сталось? — поспитавъ я.

— Приїздивъ вінъ торікъ изъ жінкою. Бачить я ёго не бачила, бо зновъ кудись поїхавъ; грошей мені Степаномъ передавъ, та я садъ заставила була отъ-сей, такъ викупивъ.

Сохвия вмовкла. Я задумавсь.

— Е! годі намъ журитись та старе згадувати; виньемъ паничу! насипайте лишень.

Та по чарочці.

Та по парочці,

Та по стакану.

Щобъ наша душев'яка стала на стану! —

заспівала Сохвия, насипаючи сама собі чарку.

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обзиръ землі, заселеної Русинами.)

IV.

Плоска часть України.

(Конецъ).

Перейшовши широке пасмо горбівъ и гіръ Волинськихъ, виходимо на високо положену пла-

щину, котру становить вижина Українсько-Подільська. Відь головного ділу водного, тамъ де зъ него витикає на північъ Стирѣ и Бугѣ, а Серетѣ зъ другими допливами Дністровими на полудне, дальше на полудні відь долини Дністрової и середнѣго Дністра тягнеться вижина Українсько-Подільська на східъ идъ Дніпрові; на північъ її обграницає пасмо гірське, идуче черезъ Волинь идъ Києву, на полудне такожъ одно гірське пасмо, идуче відь Дністра идъ Дніпровимъ порогамъ. Найвисше піднеслася поверхня сеї вижини на північно-західнімъ краю, межн жерелами Серета, Богу и Тетерева. Зъ відси похилається вона въ загалі на полудне, зъ побічнимъ похиленнемъ на східъ, идъ Дніпрові. Похиленне тев въ части полуднево-східній (межн Дніпромъ и Богомъ) доразнійше, якъ въ полуднево-західній стороні (межн Дністромъ а Богомъ, на Поділлю); такъ коло Махнівки сягає вижина до 750' и спадає вже коло Умані на 200', противно-жъ въ части межн Богомъ а Дністромъ вижина ажъ надъ Кудимою значно знижається. — Українсько-Подільська вижина становить въ загалі рівну, одностайну, горами неперервану рівнину, и коли де знижається або підноситься, то такъ лагідно и помалу, що того на око не пізнати. Тільки текучі нею ріки попрорізували въ ній глибокі „яри.“ Яри сі и рівна поверхність становлять головний виразъ Українсько-Подільської вижини. Станувши посередъ тої рівнини, якъ далеко окомъ сягнешъ, не узришъ, тільки поля, збіжжємъ засіяні, або луги (сіножати) степові, — тільки десь на краю виднокруга синіються гаї. Але пройдешъ кусень тою одностайною стороною, разомъ урвалася тобі рівнина глибокимъ яромъ, и передъ тобою розточитьсѣ образъ цілкомъ відмінної сторонн. Серединою глибокого яру тече ріка; по-надъ рікою розложилисѣ села; сади й гаї пнутьсѣ до гори обома берегами яру; до ріжнотности образу причиняютьсѣ ще й скали и горби по-надъ рікою. Иноді буває такий яръ и на милью въ ширшъ и більше; а що вже долини Дніпра и Богу, котрі такожъ суть лише великими ярами, то сі вже становлять цілий свій осібний світъ, цілкомъ відрубний відь одностайної вижини. Въ ярахъ и климатъ инший; въ яри ховаютьсѣ села відь острого східнѣго вітру, що віє все отвертими рівнинами вижини. Перейдешъ яръ и вийдешъ по другімъ боці берегомъ зновъ до гори, — на горі зновъ тебе окружає незміренна, здається, рівнина.

Гранить становить найнизшу підставу східнѣй більшій половини Подільсько-Української вижини; въ західній, меншій половині творить тую підставу пісковецъ и вапнякъ; самою-жъ серединою вижини, відь жер. Стиру и Ікви ажъ до Дніпра по-

низше устя р. Тясмина, тягнеться такожъ довгий и вузький покладъ вапняку. На тій найнизшій підставі граниту, пісковця и вапняку лежить верства утворивъ третиннихъ (tertiär), а поверхъ сихъ верства утворивъ старшихъ напливовихъ, именно-жъ глина. Послідню, верхню верству творить формація напливова новітша, котра становить въ головній части о плодородности землі; вона-жъ тутъ — въ переважній части — чиста черноземля. Черноземля тая покриває Поділле (часть західню Українсько-Подільської вижини, межн Дністромъ и Богомъ) одностайнійше и грубше, якъ східню половину (Київську губернію). Въ Київській губернії північна частина вижини покрита переважно глиною, змішаною зъ піскомъ, або самимъ піскомъ; мілкимъ піскомъ покриті такожъ береги кількохъ прирїкъ Боговихъ (именно долина р. Собъ), берігъ р. Дніпра въ полудневій части Київської губернії и сторона по лівімъ березі р. Тясмина, около м. Сміли, де вирубано лісѣ сосновий. Все остальне — черноземля. Сіножатеї має Поділле мало; за те східня половина Українсько-Подільської вижини має їхъ два роди: лугові, по-надъ ріками, въ північній, а степові въ полудневій части. Въ минерали вижина не такъ багата, якъ Волинь, хочъ и тутъ є їхъ ще досить. Гранить єсть, якъ знаємо, на цілімъ майже обшарі вижини, — найрасшій Уманський; находятсѣ порфири, опалі білі и жовті; такожъ земля порцелянова коло Махнівки и Умані и надъ Синюхою (допл. Богу); камінь литографичний на Поділлю; торфъ надъ декотрими Подільськими ріками. Жерела сольні показуютьсѣ въ Мукші (уїзда Каменецького) и въ Соколі, жерело салитряне въ Каменці. Салитра показується на Поділлю, де въ горячу пору осідається білимъ порошкомъ по орнихъ скибахъ и кертвинахъ.

Зъ Дніпромъ вижина зновъ підноситься зъ долини, та вже не такъ високо; тутъ вона за те ширше сягає на північъ. Відь північної части Курської губернії, де вижина піднеслася найвисше, простирається вона на західъ до Дніпра, на полудне по линию порогівъ, черезъ полудневий край Чернигівської губернії, Полтавську и Харківську. И тутъ рівна рівнина тягнеться відь Дніпра по Донъ, перервана декуди хіба невеликими лісами. На глинистій або пісчавій підпочві лежить верства товстої черноземлі, чимъ дальше на полудне, тимъ грубша и чистійша. Въ північній части вижини черноземля ще перемішана зъ глиною и піскомъ. Чистий, сипучийсѣ пісокъ або суглиннокъ залягають вузькими полосами береги рїкъ, именно-жъ піски на лівімъ березі Оскола и Донця, при стої рїкъ Усожа и Свани, на берегахъ Дніпра, Ворскли, Псєла. Особливо плодородною єсть земля въ полу-

днєвій часті Полтавської и Харківської губернії, де вона гноєння не потребує, хіба тільки під коноплі та тютюнъ. Луги на вижині по лівімъ боці Дніпра такъ само, якъ на Волинсько-Подільській, въ північній часті більше надрічні, въ полудневій більше степові, зъ травою иноді 2 аршини високою; випасаються на нихъ стада овець и коней и воли чумацькі.

Въ мінерали ся вижина біднійша тамтої, половина-жъ західня біднійша східней. Въ Харківській губернії суть поклади крейди надъ берегами рікъ Донца, Оскола и Красної; въ гористімъ березу Донца псковецъ сивий и зеленковатий; поклади дуже доброго вугля камінного лежать надъ Донцемъ и Осколомъ, въ увіді Изюмськимъ; коло Изюму стрічається кремінь. Солі добували давнійшъ багато зъ озеръ коло м. Славяньска — Рінного и Сольного. Салитра зберасться на старихъ кіпцяхъ и городищахъ.

Такъ перейшли ми цілу вижину, простираючюся зъ малими перервами відъ Дністра по Донъ, а відъ Припеті и Десни по Дністрові и Дніпрові пороги.

Якъ по лівімъ боці Дніпра продовжується вижина Українсько-Подільська, такъ и низина Подільська переходить на лівий бікъ Дніпра; тутъ въ північній часті Чернігівської губернії, за Десною, простирається низина, пригадуюча иноді позоромъ своїмъ низину Припеті, — надъ Десною и Дніпромъ тягнуться пісчані полоси, багато рікъ розливається тутъ по-за береги въ мокрі луги, а 2 північні уїзди губернії Чернігівської (Мглинський и Суражський) покриті піскомъ и зарослі великими лісами.

Вижина Українсько-Подільська, по тімъ и по сімъ березі Дніпра пхиляється, якъ знаємо, незначно на полудне; на своїй полудневій границі спадає вона виднійшій берегомъ въ низину, що підъ нею простерлася (100' н. п. м.) ажъ по Чорне-Море, а відъ Дністра по Азовське-Море и дальше геть ажъ до Кавказськихъ гіръ. Наче широке побережжє, обіймає ся низина лукомъ Чорне-Море и зъ-за того називається вона Чорноморською низиною. — По березі, котримъ Подільсько-Українська вижина въ низину Чорноморську спадає, поросли послідніи більші ліси; зъ відти вже въ цілій Чорноморській низині лісівъ немає, хіба штучно засаджені поменші гаї. Тутъ степъ зъ своїми буйними травами взявъ перевагу надъ лісами и рілею; більша половина землі тутъ степомъ, зъ травою въ-хлопа високою. Верхню верству земну становить тутъ такожъ чорноземля; але чимъ дальше на полудне, тимъ вона тонша, а надъ берегами Чорного-Моря уступає чорноземля зовсімъ передъ пі-

скомъ; пісчана полоса тягнеться відъ Дністра берегомъ Чорного-Моря за Дніперъ, а за Дніпромъ вона розширяється ще більше межі лівимъ берегомъ Дніпра и Азовськимъ-Моремъ. Почва тутъ, поки сягає чорноземля, плодородна, якъ и на вижині, але частъ посуха нищить плоди на полі. Кліматъ змінчивий; въ літі великі спеки, а зимою великі морози и бурі.

В. Н—цький.

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

(Конець.)

Місточко Дубецько лежить надъ Сяномъ у хорошій околиці. У німъ уродився (р. 1734) Гнатъ Крисицький, єпископъ Варминський и знаменитий польский поетъ. Постоявши трохи у Дубецькимъ, рушивъ я у дальшу дорогу до Динова. Саме тогді бувъ у сімъ місточку ярмарокъ. У многімъ ріжнив ся той ярмарокъ відъ опільського. Не видко було натовпу такого зъ пашнею, якъ и. пр. по ярмаркахъ подільськихъ, а за те більше всілякихъ виробівъ рукодільнихъ, именно багато полотна було на торзі. Люде здавалися мині марнійші зъ лица и статі, однак за те тверезійші и смирнійші. Не бачивъ и тутъ ні п'яниць, ні злодіївъ; а якже сумно стало мині на серці, коли я пригадавъ собі на ярмарокъ який у моїй стороні! Неразъ лучалося мині бачити, якъ підъ ногами жидівки-крамарниці лежала п'яна невіста безъ памяти; видко зъ одежи, що не убога. Люде переходять, та й кажуть, посмішкуючися: „Отсе жидівка бабу забила!“ А та повідає: „То її горілка забила; нехай би була не запивалася.“ Тамъ зновъ у сутічї упавъ запитий хлопъ, а жидівські бахурі прутиками цвігають ёго. Тамъ женеться хлопъ зъ друкомъ за розчипченою жінкою — визиває, проклинає, ажъ соромъ и страхъ! Осьде ведуть жандарі вже по шестий разъ злодія; а є вінъ господаремъ на 24 шнуряхъ поля и ще чужі ґрунти засіває, та їсть вінъ у селі присяжнимъ. Оттаке діється у насъ, де хліба Богъ дає подостаткомъ, де люде заможнійші и відтакъ скорше и краснійше повинні би просвітитися и зберегтися відъ того морального упадку. Такъ що-жъ? єсть свобода тілесна, але не ужито її до висвободження духа, до розігнання темноти, у котрій все — и тілесне, и духовне — знидіє. На Опіллю и Поділлю є дуже мало шкілъ; селянинъ не навчається, якъ зашанувати и побільшити свій доробокъ, якъ взятися до промислу якого рукодільлемъ, якъ газдувати дорогимъ часомъ. Лучається часто, що вінъ запродасть уже на пні пашню жидові, а жінка повісами та мітками випродасть всю пряжу. Обробившись скоро, напивається потімъ чорно, по

тижневі цілому, а коли наймають ёго до роботи, то не допитується такъ о плату, якъ о теб, кілько рази на день дістане горілки. Не найшовъ я такихъ сумнихъ околичностей у західній Галичині; тутъ люде роботящі, промислові, сумирнійші, бо мають шкілки добрі, просвічаються пильнимъ читаннемъ пожиточнихъ книжокъ, та й відтакъ проживають собі у тихому гаразді. Давъ би Господь, щоби и въ другихъ сторонахъ Руси настали лучші часи, бо на ніщо зведеться нещасливий темний народъ. Хати селянські въ околиці Динова ставляться зъ відземківъ яличнихъ и не побілюються зъ верхи. По-найбільше суть у західній стороні Сяніцького околу мішані жителі — Русини и Польки, и за-рівно говорять по руськи и по польски.

Зъ-підъ Динова пустився я до Сянока. Дорога веде зворами кременистими и лісами то сосновими, то яличними. Любовався я тою височенною простісінькою деревиною. Самітні сі гірські дороги; село далеко одно відъ другого, де-коли тільки чути гомінь рубання гонтарівъ. Почву землі становить червонява глина, и десь ажъ коло села Юровецъ стрічаються рівні черноземні обшари, черезъ котрі перебігаються дуже багато потоківъ.

У Сяноці забавивъ я довше. Місто се лежить надъ Сяномъ на просторімъ горбі. Знати ще вали и окопи великі підъ північно-всхідній стороні. У старосвіцькімъ замку єсть теперъ урядъ окільний помещений. Памятний в Сянікъ уродженнемъ Григорія зъ Сянока (р. 1426), учителя Владислава Варненчика и потімъ архиепископа Львівського. Вже відъ Лиського сплавають Сяномъ дерево; керманичи беруть часто ще камінь великий на тратви и довозять ажъ до Ярославля, де ёго на гроби жидамъ продають. Гадавъ я присісти зъ керманичами на тратві и доїхати такъ до Перемишля; однакъ відрадилі мні досвідні люде пускатися на непевне живило, розказуючи, якъ часто керманичи напившись необережно тратвами кермують и до скалъ розбивають. Слухаючи сеї ради, понехавъ я мій замисль и надію на приемности такої козирної дороги, та й пустився дальше на всхідъ къ Добромилю.

Добромиль лежить 6 миль відъ Сянока, въ дуже хорошій околиці. Коло міста стоїть на лісній горі монастирь Василіянський и розвалини варовного замку, гнізда можливої вигаслої родини Гербуртівъ. Славилося місто се колись ученими людьми и великою друкарнею. Почва землі коло Добромиля и дальше къ Самборові складається понайбільшъ зъ руди желізної, а по болотнистихъ лукахъ добувається часто „водиця“, т. є. нафта, котру тамошні люде уживають часомъ до мащення возівъ. Зъ Добромиля поїхавъ я на Хирівъ до Ста-

рого-Міста. Лежить воно надъ Дністромъ и веде велику торговлю кожухами и гончарствомъ. Урадовало мене те, що у Старімъ-Місті вся майже торговля є въ рукахъ руськихъ міщанъ, котрі своїмъ убраннемъ и любовью свого обряду додержують памятку колишніхъ лучшихъ взаєминъ. У Самбірськімъ бесідуєть жителі чисто по руськи, зъ добримъ наголосомъ. Мило було мні бесідувати зъ міщанами Старо-Міськими, котрі, буваючи въ орудкахъ торговельнихъ по далекихъ сторонахъ, багато занимательного уміли розповідати.

Звернуло вже було зъ полудня, якъ я виїздивъ зъ Старого-Міста. Сонце розсвітило сині, мріючі гори у далекій далечині. Якась велична романтичність зачарувала мене и тягнула невгомно пізнати ту нову для мене и тямничу природу у горахъ. Свіжий, ароматичний воздухъ, здавалося, пільживъ моїмъ грудямъ, и я не всидівъ на возі; далеко милійше було мені пішки мандрувати. Переконався я, що, аби пізнати край и цілу природу, найлучше пуститися въ дорогу пішки, а особливо коли хочемо звідати гори. До тихъ краснихъ образівъ природи, котрі мене зо всіхъ сторінъ окружали, прийшли ще и згадки романтичної старини. Переїздивъ я черезъ селище „Спасъ“, де на горі у самоті лісній стоявъ ще тамтого століття монастирь Василянський, у котрімъ часто пересиджувавъ князь Левъ Даниловичъ зъ своєю удаюю дружиною. Стрімке скалисько свідчить о якімсь давнімъ будинку. Теперъ мудерно збудовані купелі ваблять до себе и здорового тіломъ, а скочні чардані музикантівъ-циганівъ здаються будити німі, дремучі вершки гір... У селі Лужку ставъ я вже вечеромъ, але таки побігъ ще до Дністра викупатися и пустився потімъ на поблизькі гори, щоби лучше розглянутися на світъ той чудний. Смеречина, и зілля, и яловець видавали сильну волю, майже паморочили, а бистрий Дністеръ шумівъ и шумівъ не вгаваючи, якъ би хотівъ вколисати цілу природу до спочинку. Двохъ пастушківъ розложило на самімъ вершку гори вогонь, а я миме волі пригадавъ собі сторожні вогні Швайцарні середновічної, та й подумавъ, що верховина наша стане намъ и за ославлену Швайцарию. Переночувавши у Лужку, загадавъ я вертати зъ моєї дороги. Жаль мні було такъ скоро покидати сі хороні околиці, але я обіцявъ собі ще колись поїхати нарочно у гори и лучше приглянутися всімъ творамъ и чудесамъ такъ багатой и величної природи.

И. Соколикъ.

К О З А К Ъ.

(Перекладъ зъ Пушкина.)

Разъ північнєю добою
Крізь густий туманъ
Іхавъ тихо надъ Сулою
Козакъ-отаманъ.

Шапка сивая на-багирь,
Въ куряві жупань,
Шабля гострая, мушкети,
Зъ запасомъ гаманъ.

Вірний кінь підъ нимъ ходою
Стиха виступа,
Хвидить гривою густою,
Въ темряві зника.

Зиркь... назустрічъ ось три хати,
Тинь на бікъ повисъ;
Стежка 'тєя веде въ кімнати,
Та-жъ — у темний лісь.

„Въ лісі нічого шукати!“

Думає Денись:

„Мабуть всі уже дівчата
На-нічъ розійшлись.“

Зворухнулася ружниця,
И козакъ гукнувъ;
Кінь полинувъ, мовъ та птиця,
Къ хатамъ привернувъ.

Місяць хмари, мовъ ті хвилі,
Въ небі золотить;

Підъ віконечкомъ журливо
Дівчина сидить.

Козакъ вздрівъ свою дівчину —
Серденько щемить,
Кінь цабе, цабе відъ тину —
И підъ віномъ стоїть.

„Місяць зникъ, и нічъ чорненька
Налягла на діль;

Вийди милая хутенько
Та коня напій.“

— Ні! до парубка дівчині
Не личить ити;
Страшно винести зъ хатини
Коневі води. —

„Не лякайся, моя кохана,
Зъ милимъ обіймись!“

— Въ нічъ виходить намъ погано... —

„Радість, — ти не бійсь!“

„Вірь, кохана, що ляку
Тобі не спітеать;
Гайть нічого намъ часу —
Марно тутъ стоять.“

„Сядь въ кубельце — я зъ тобою
Іду въ инший край.“

Будешъ щаслива зо мною:

Зъ милимъ всюди рай!“

Що-жъ дівчинонька? — Схилилась, —
Де й дівався лякъ;
Іхать боязько згодились, —
Щасливъ ставъ козакъ.

Полянули по крутизні,
Кожний бувъ щасливъ:
Вінъ кохавъ її два тижні,
На третій зрадивъ. —

Гешманець.

Д В О Р К А.

Вадвіпрляська прикавка.

До одної жінки ходивъ паничъ на залєти, а чоловікові й невтямки. Хочъ вінъ — Гриць — взявъ її зо двора, та байдуже: давъ панъ пару волівъ, овечать щось четверо, чи що, шість карбованцівъ грішми, ще й весілля своїмъ коштомъ справивъ. То Гриць, не мавши й того, и тимъ задовольнився, що вона присяглась всі стежки свої занехати. Та дурень бувъ, що повіривъ, бо вона, хочъ може й невинна була зъ того, що попала до пана, та разъ черезъ перелазъ, а на другий и тинь звернешъ, сказано — втрапишся, то й кортить, якъ злодія вкрасти. Такъ и тутъ було: присягалась Уляна, щобъ віддатися, а віддавалась для людського ока, щобъ чоловікъ бувъ. Може таки сєго й панъ хотівъ, а паничъ и подавно. Аби Гриць за ворота, сей и въ хаті, немовъ би єго лихє переносить або єму знати дає; бо не чатувавъ же самъ по-за вуглі.

Ніколи того не лучалося, щобъ Гриць застававъ гостей у Уляни, а на сей разъ притягъ паничъ и: — Пійди та й піјди, Уляно, горілки принеси! — Шинькъ бувъ не за горами, то вона й збігала и принесла. Паничъ и підтеремривъ собі, не своєю мірою, по самі брови, ажъ мокрий сидить, хочъ возьми єго та й викрути. И на столі всячина: вареники, ковбаса, то що... А Гриць: — Говъ, половий! — и відчиняє ворота; іздивъ до млина, та завізно було, то вінъ борошно скинувъ, а зъ возомъ вернувся до дому такъ несподівано. — Що тутъ робити? — скрутилась молодиця, а була промотна, сказано — дворка, заразъ знайшлася: схопила панича по-підъ пахи и поволокла черезъ хату та підъ пілъ и коцюбою засунула въ самий куточокъ. — Що се? куди се? — бормотавъ вінъ, поки тягнула, а якъ очутися підъ поломъ, то й замовкъ уже и лежить, якъ колода. И зъ стола все позбирала чисто, и сидить, наче нічого не чула й не бачила. Отъ увійшовъ и Гриць: — Чого се такъ горілкою въ хаті смердить? — питає.

— Бо є, то й чути, — озвалась Уляна.

— Давай, коли є! — Кинувъ шапку на пілъ бо сердитий прихавъ, а самъ сівъ на покуті и набурмосився, наче міни підбирає, та все лав мелникові та мірошникові. Поставила Уляна на стіль три бляшанки чи що въ плянці, та варениківъ миску, и підмазується: — Іжъ, соколе! а то ти такъ натурбовався, и ні за віщо... Я знала, що ти голодень приїдешъ, то й сирцю розрижала, и варениківъ наробила... Іжъ, голубе сивий!

— А тобі-жъ хто казавъ, що я приїду?

— Таже Омеляненко Трохимъ іхавъ сєгодня зъ млина, то й казавъ, що завою, якъ на відпусті.

— Ага! — озвався Гриць. — Та я Трохима либонь ще въ млинї покинувъ, — додавъ, наливаючи въ чарку. — Здорова будь! — каже, и випивъ та й закусує. Якъ потягъ Гриць чарку другу, то й голоснійше заговоривъ. Паничъ и почувъ, бо попавъ въ холодне місце, то й протверезився зъ дебільшого; а якъ почувъ голосъ чоловіка, то й зовсімъ прочумався. Да про те вже лежить; ніщо робити. Хочъ-то Гриць и добрий бувъ собі чоловічина, але й медъ горілкою розведи. то недобрий стане; по третій чи що чарці таки добре розходився. — Я тобі, — гука, — ще й за двірське боки не облатавъ, а ти вже й на нове заробляєш?!

— Гій а тебе! Чого се ти налазишъ? Хрестись та въ болото лізь.

— Чого налажу? чого?... А чого по всімъ селі якъ у бубни б'ють, що я працюю, горюю, а ти, аби я за порігъ, вже й гульки підняла.... То-то якъ спійму! ото вдамся въ знаки и тобі та й ёму! ой-ой-ой! ажъ крикі поволоче! А самъ тоді въ некрути пійду — та що? и пійду. — А паничъ лежить підъ поломъ и все чує, та ажъ ёму зубъ на зубъ скаче: — що, — думяє собі, — якъ знайде та почне киёмъ обертати вздовжъ и впоперекъ?... Присхне, якъ на собаці. — Уляна добре знала, що аби Гриць панича не знайшовъ, а сама и зъ-підъ ступіра викрутилась би, сказано — двёрка, та ще й бита, то й вхопилась за слово: — Говори, — каже, — спіймешъ! де то не лихо! Та якъ би вже на те пускалась, щобъ до хати впускати, то будь певенъ, що знайшла-бъ спосібъ и випускати!.. Такъ би тобі по-підъ руки вискочивъ, по-підъ самъ нісь, а ти-бъ и невтямки!

— Ёге! невтямки. А я-жъ хиба сліпий, чи що?

— Та що, що!.. хочъ ти й не сліпий, та що?... Ну, дивись! якъ би ти зобачивъ? — И бере килимокъ зъ жертки: — Ну дивись! — каже. Гриць вирачивъ очи, а Грициха взяла той килимокъ, чи ридно, чи що воно було, за два кінці и розхрестила руки, що такъ и зробила заслону. — Бачишъ? — каже.

— Що?

— Те, що я роблю.

— Таже бачу.

— Теперъ же, — каже, — дивись далій. Оттакъ би я и тоді зробила; якъ оце держу килимокъ, — чи що тамъ сказала, — такъ би й тоді. А той совілъ лежавъ би підъ поломъ, бо ніде-жъ схватись; я-бъ и торкнула ёго ногою, що рушай, ніби, оттакъ о! — и справді штовхнула панича, ажъ кавкнуло. Вінь и потягъ зъ-підъ полу та й торкає Уляну въ ногу, що ось-де я. Тоді вона каже: — Бачиш, якъ?

— Таже бачу, — озвався Грицько.

— То такъ я зъ початку робила-бъ; а після оттакъ-о, дивись! — И почала відступатись відъ полу: — Оттакъ, оттакъ, — каже; и все бокомъ-бокомъ, черезъ всю хату, ажъ до порога дійшла. А Гриць дивиться, якъ тамъ, а паничъ рачки лізе по-за килимокъ, по-підъ самісінькі ноги Уляни, и поли въ зубахъ держить, щобъ не шамотіди. Якъ дійшла Уляна тавъ ажъ до дверей, то й пхнула ногою въ двері; двері відчинились, а вона каже: — Теперъ же, паничу, передъ вами двері відчинені, — идіть здоровенькі! — Паничъ и чмихнувъ, якъ занць зъ-підъ покоса, а Уляна й говорить, зачинивши двері и скидаючи той килимокъ чи що: — А що? бачивъ?

— Що?

— Якъ я панича винускала?

— Таже я не бачивъ би; але поспитай, чи давъ би я тобі тавъ килимокъ розпалити?

— Говори! ти й не знавъ би, що до чого йде, и дивився-бъ, якъ и теперъ, а я й випустила.

— Брешешъ ти! — озвався Гриць и почавъ хреститись по вечері, а Уляна пішла зъ стола здіймати. Оттаке-то! Добре-то въ казкахъ кажуть, що благослови Боже на все добре, а на зле, то й самі здогадавесь... Оце вамъ и дворка!.

НА ЦІЛИ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Левъ Галичанинъ 17 р. 80 кр., Іванъ Нечуй 17 р., Осипъ Залчківський 1 р., Боднаръ 50 кр., Севериъ Турчмановичъ 50 кр., Червінський 50 кр., Гордієвський 50 кр., Григоровичъ 50 кр., Володимиръ Ясеницький 50 кр., Адольфъ Гладилівчъ 30 кр., Авдрій Кропдра 50 кр., Остапъ Чвартацький 50 кр., Євгеній Желехівський 50 кр., Володимиръ Ганкевичъ 50 кр. — Зъ портрету Шевченка (въ дорожї лотерні) прийшло 3 р. 10 кр. — разомъ всього 44 р. 40 кр. а. в. Дочисливши до сего попередню, въ ч. 25. винавану складку въ скількості 431 р. 95 кр. ав., вивносить фондъ літературній теперъ 486 р. 35 кр. ав.

Въ попереднімъ оголошенню складокъ на ціли літературні зайшла друкарська помилка; въ 4-імъ віршу въ долини читати належить 22 кр. 30 кр. замість 22 р. 90 кр. а. в.

Тарнопілль, 18-го Грудня 1867. *О. Партицький.*

Поправка. — Въ артикулі „Руська Родина“ въ ч. 25. зайшли 2 помилки: на стор. 196, въ 3-імъ Аlinea, въ передостатній стрічці читати належить замість „Найвишній“ — Найвисший, а въ 4-імъ Аlinea, въ остатній стрічці замість „ниже“ — вйше.

ОДЪ РЕДАКЦІИ.

Закінчаючи симъ числомъ перший рочникъ „Правди“, додамо окладковий листокъ и списъ статей до сего рочника и запрошення до передплати на слідуячий други й рочникъ.

Зъ друкарні Ставропигійської.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

